

ERDÉLYI
ORSZÁGGYÜLÉSI EMLÉKEK.

HETEDIK KÖTET.

(1614 — 1621.)

UDNYVIA. IX. 06. 212. 300

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

HARMADIK OSZTÁLY.

ORSZÁGGYÜLÉSI EMLÉKEK.

BUDA-PEST.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1881.

8/43 xx

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRT. BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

~~A. O.~~
H I T T D I K K Ö T E T .

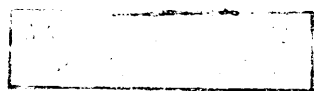
1614—1621.

BUDA-PEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1881.

2

XIX. FEJEZET.

I.

Illésházy és Thurzó nádorok 1608. és 1613. közt magyar területen alkudoztak és szerződtek az erdélyi fejedelemmel. Ők vezették az alkudozásokat, szabták meg azok irányát, mondhatni rájuk bízta Mátyás, hogy intézzék az Erdélylyel szemben követendő politikát. A nem sikerülés egész súlyát rájuk hárítja a király, s őket tette azért felelőssé. Most maga akarta kezébe venni a dolgot, nem mintha azt hitte volna, hogy ő kedvezőbb pontokat fog kieszközölni, mint a nádorok, hanem azért, hogy a mit azok el tudtak hárítani, létrehozza — a szakadást. Erre nézve pedig sokkal előnyösebbnek hitte, ha *nem* magyar területen fog egyezkedni. Ezért tűzte ki az összejövetel helyévé Linczet, ezért hirdetett ide közönséges gyűlést, melyre nemcsak az örökös tartományok, hanem Magyarország követeit is meghívta: Bethlen megbuktatása s egy esetleges török háború esélyeit is itt akarta előkészíteni.

E conventre a pozsonyi országgyűlés is elküldé követeit, (júl. 18.) oly utasítással, hogy a béke fentartása mellett dolgozzanak. S felment Bethlen Pozsonyba küldött követei közül is az egyik, Belényessy György: egy egész halmaz levelet vive magával urától az örökös tartományok rendeihez. Már akkor ott voltak Bethlennek az alkudozások folytatásával megbízott követei is: a letartóztatott Sarmasági s a nem rég felérkezett Kapi és Weihrauch Dávid királybíró is.¹⁾

A linczi tanácskozások megnyitása aug. 11-ére volt kitűzve; az előtt érdemleges tárgyalás nem volt az erdélyi követekkel. Mondhatni, csak megbeszélések történtek, legin-

¹⁾ Az Orsz. Emlékek VI. k. 332. l. alólról a 8-ik sorban tollhibából, Kassai és Bengner, a múlt évi novemberi követek nevei állanak.

kább Sarmaságival, kinek megnyerését a titkos tanács oly melegen, de mint az eredmény mutatta, sikertelenül ajánlotta. A mint a követség feljött, rögtön Khleslhez fordult, kihallgatást kért, ¹⁾ s egy emlékiratot nyújtott be, melynek czélja volt. felvilágosító szempontokat nyújtani az erdélyi török viszonyok helyesebb megbírálására s elosztatni a bibornok előitéleteit.

Sem Mátyás, sem Khlesl s az államtanács nem biztak Bethlenben és abban a meggyőződésben éltek, hogy ő Erdélyt s a részeket, ha nem is akarja talán egészen török kézbe adni, de teljesen a török fenhatóság alá akarja hajtani. A törökök hadikészülete Temesvár körül csak növelte az aggodalmat; Bethlen értesítése, hogy annak épen nincs agresszív jelleme s csak akkor válnék azzá, ha Erdély integritását nem tartanák tiszteletben s az elfoglalt részeket nem adnák vissza, még meggyőzte őket feltevésükben. ²⁾ S épen ezért oly dolgokon akadtak fenn, melyeket korábban számba sem vettek: miért kíván a török határozott választ arra a kérdésre, hogy tart-e a császár jogot Erdélyhez, vagy sem? miért nevezi a török Bethlent az ő saját »gubernatorának?« Hasztalan magyarázta Sarmasági, hogy ez csak török curialis stylus, melynek nincs jelentősége; hasztalan mondta, hogy az ilyen kérdésekre nem kell egyenes feleletet adni, legfennebb csodálkozni azon, hogy miért vetették fel, hasztalan mutatta ki Erdély geographiai fekvéséből s historiájából, hogy a töröknek kedvét kell keresnie — eredményt csak akkor érhetett volna el, ha Bethlen iránt bizalmat tudott volna a császár környezetében ébresztetni. ³⁾ Így csak halasztani akarták a tárgyalásokat addig, míg a linczi értekezlet által abba a helyzetbe reméltek juthatni, hogy támadólag léphessenek föl. Épen ezért, midőn az erdélyi követtek beadványukra választ kértek, oda utasították őket, hogy várják be nyugodtan az épen erdélyi ügyek miatt összehívott tanácskozások végét. ⁴⁾

A kormány pedig mindent elő akart készíteni, hogy ez a végső eredmény az ő czéljainak legyen megfelelő, s maga

¹⁾ Lásd Törv. és Okiratok I. a).

²⁾ U. o.

³⁾ U. o. b)

⁴⁾ U. o. c)

a közvélemény provokálja a szakítást. Bethlennel, és kényszerítse a békés hangulatú nádort és hatalmas pártját is ennek megbuktatására közreműködni. Mert Magyarországon, Bethlen székfoglalása óta, a mellett, a mit a nádor nyilvánosan tett, egy titkos kéz épen ellenkező irányban működött; Bittsén és Fejérvárott könnyen egyetértésre jöhettek volna, ha Szathmárt Dóczy, Kassán Forgács nem készítik elő a lázadást s prágai instructiók alapján nem biztatják Homonnait, Kendit Radullal való szövetekezésre. ¹⁾ Sőt magában Erdélyben is szították a szakadást: a székelyek közt a megölt Báthory Gábor testvére neve alatt akartak pártot szervezni, ²⁾ s Lassota ápril-májusi erdélyi utját arra használta fel, hogy követ társa Daróczy háta mögött szász conspiratiót teremtett. Az utasítást erre még januárban megkapta a császártól ³⁾ s Bengnerrel, Bethlen egyik követével, hamar egyetértésre is jutott. Ez az ember jó szolgálatokat is tett neki; már a vásárhelyi s még bővebben a kolosvári országgyűlések alatt megbeszélték a dolgokat. Lassota egy memorandumot adott neki, mely követendő eljárásánál zsinórmértékül szolgáljon s egy leiratot is kézbesített Mátyástól. Nehány megnyert szász ugyancsak keservesen kezdett panaszkodni előtte, még azokat is átkozták, ki őket Erdélybe telepítette — de a sok panasznak a volt a vége, hogy a Forgácstól felvett 25 ezer tallért adják vissza ⁴⁾, Bengner pedig, kit már téli követsége alkalmával megnyertek, s visszajövet Pernyeszinél elszólta magát, hogy tudja ő az utat Konstantinápolyba s ha a hatalmas Báthoryt megbuktatták, az Bethlennel is megtörténhet: félve árulása következményeitől, a császári udvarba szökött, hol egyelőre minden cím nélkül hízalták, utóbb pedig az erdélyi ügyekben tanácsossá nevezték ki.

Mind e törekvésekről egyelőre csak a legbizodalmasabbak

¹⁾ Lásd Országgyűlési Eml. VI. k. 337—340. II. Kendi s a bojárok leveleit.

²⁾ U. o. 535. I. a székelyek leveleit.

³⁾ Lásd Lassota titkos relatiója bevezetését. Ez az ő titkos utasítása volt, azonkívül, mit Daróczyval közösen kapott s melyet kiadtam Orsz. Eml. VI. k. 391. s 395. II.

⁴⁾ L. Lassota titkos relatióját,

köre bírt tudomással; bár ekkép előre egyengették a bekövetkezendő támadások útjait, mindent elkövettek, hogy majdan az a kényszerűség színében tűnjék fel. Azokra a terjedelmes és kimerítő válaszokra, melyekkel a kolosvári s vásárhelyi országgyűlésen Bethlen és tanácsurai czáfolták a felhozott vádakát, s igyekeztek a viszonyokat helyes világításban bemutatni: Daróczy és Lassota kimerítő feleletet készítettek, mely e törekvéseknek megfelelőleg, Mátyás eljárását Bethlen ellen tisztázni s birtokczeit a részekhez igazolni és bizalmatlanságának okait és alapjait kitüntetni, felderíteni igyekezett; szór-szállhasogató és rabulisticus okoskodásaival ügyvédi, de nem diplomáciai irás volt.¹⁾

Már egészen más színezettel bírt Lassota titkos jelentése. Az erdélyi kérdést a politikai szükségesség szempontjából tekintette, s abból huzta le következtetését. Kimutatta, hogyan szervezett a Daróczy háta megett és tudta nélkül német pártot Erdélyben, melyre úgy hitte, bizton lehet támaszkodni s miután ez meg van, miért kell Erdély birtokba vételét végrehajtani? Szkender és Magyar Ogli, mikor Bethlen Gábort Erdélybe vitték, azzal a tervvel állottak elő a szászoknak, hogy szakadjanak el Erdélytől s külön önállólag adják magokat a szultán alá: ha a szászok ezt végre találják hajtani, akkor örökre vége a császár befolyásának ez országra. Most könnyű a visszafoglalást végrehajtani, s annyival könnyebb lesz, ha ugyanakkor Radult is visszahelyezik oláhországi vajdaságába.²⁾

ling
Lassota az udvar titkos czélzatait tolmácsolta illetén propositionival — de a Linczbe összehívott convent nem osztá e nézetet. Aug. 11-én megnyitott a gyűlés, de annak tagjai többé nem hivattak össze tanácskozássra. A külön országok válaszmányai elé hat kérdést intéztek, melyek a körül forogtak, ha megtartandó-e a béke a törökkel, s mint ezek kívánják, átadandó-e nekik Erdély; nem kell-e az erdélyi követeket határozott válaszáadásra szorítani; el lehet-e fogadni az ajándék nélkül jött török követeket; nem kell-e új békeszerződést kötni velök? s melyekre azok irásban adták be válaszukat. De ezek

¹⁾ L. Törv. és Okiratok I. 7)

²⁾ U. o. I. e)

nem úgy hangzottak, mint az udvar várta: a béke fentartását hangsúlyozták, s még az erdélyi követek úgynevezett kétértelmű magatartását is a körülményekkel menthetőnek találták.¹⁾ Tettek ugyan kísérleteket a magyar követek, kieszközölni, hogy tartassék közös gyűlés, de eredménytelenül. Ők is odautasítottak, hogy véleményöket írásban nyujtsák be, a mit meg is tettek.

S most az udvar, a mint tisztába jött az eredményekkel, melyek czélzatainak nem feleltek meg, ehhez szabta az erdélyi ügyben követendő eljárását. Augusztus 18-ikán fogadta Mátyás az erdélyi követeket: »majd megfontolandja előterjesztéseket s úgy fog választ adni.«²⁾ Ily bizonytalanul hangzó válasz volt a magyarországi követeknek adott is.³⁾ Valójában a tárgyalások még azután is tartottak. Bethlen Gábor követi a Pözsonyban Báthoryval kötött pontok megerősítését, Bethlenre kiterjesztését kérték, Mátyás azt kívánta mindjárt az alkudozások elején, hogy az erdélyi követek teljhatalommal láttassanak el. Daróczy irt is Bethlennek, s ez Fejérvárról júl. 27-ről azonnal meg is küldötte, de bizonyos pontokhoz kötve.⁴⁾ Vagy, mert nem érkezett meg a teljhatalom, vagy mert megszorítással küldetvén, nem tartotta kielégítőnek a császár, oly válaszra határozta el magát, mely mellett a későbbi actio szabadsága fennmaradjon: a kiegyezést további tárgyalásokra halasztja, addig is meghosszabbítja a fegyverszünetet.⁵⁾

Aug. 23-kán végkihallgatáson fogadta a követeket s kegyelmes szavakkal bocsátotta el őket: legfőbb óhajtása, hogy Erdély s a szomszéd államok békéjét biztosítsa.⁶⁾ Kiadatott a decretum is: ez hangsúlyozá, hogy a követeket teljhatalommal ellátva várta; de az ő kérelmökkel egyidejűleg lépett fel a török praetensio, hogy Erdély az övé s Bethlen az ő gubernatora. Mindamellett arra határozta magát ő felsége, hogy az

¹⁾ Lásd Törv. és Okiratok I. f).

²⁾ U. o. I. g).

³⁾ U. o. I. h).

⁴⁾ Lásd Bethlen levelét: Erdélyi Országgyűlési Emlékek VI. köt. 548-ik lapon.

⁵⁾ L. Törvények és Okiratok I. i).

⁶⁾ L. Törvények és Okiratok I. k).

naptól, hogy a közös assecuratoriák kicseréltetnek, három hónap alatt bizonyos meghatározandó helyre elküldi követeit a tárgyalások megkezdésére. ¹⁾ A Bethlennek s a három nemzetnek készített decretum tudatta ezekkel, hogy a követek híven jártak el tisztükben. ²⁾ A császár részéről Daróczy volt kiszemelve, hogy Erdélybe menjen s a tárgyalások megkezdésére vonatkozó biztosító levelet kicserélje: de meg volt hagyva neki, hogy csak akkor cserélje ki, midőn Bethlentől s az erdélyi rendektől ő is átvette az assecuratoriát. ³⁾

De ez az egész dolog nem volt Mátyásnak inyére: úgy találta, hogy minden, Erdély elfoglalására czélzó terveit a nádor hiúsította meg. Forgács és Dóczy Kassáról és Szathmárról mindig gondoskodtak friss hírekről, melyek Bethlen czélzatait a legsötétebb színekben állíták elő, s olyan képtelenséget is, hogy Szkender gyermek-tizedet szedett Erdélyben, mint valót terjesztették fel. ⁴⁾ Ehez járúlt, hogy Temesvár körül csakugyan gyülekezett a török tábor s ezt ők egyenesen Jenő és Lippa ellen intézendő támadásra magyarázták, s szavuk annyiival inkább hitelre talált, mert maguk a lippaiak is úgy adták elő a dolgot egy levelökben, melyben magukat s a várat a kapitányok oltalmába ajánlották. ⁵⁾ A fellármázott Mátyás, ki Bethlen mentségeit tán meg se tudta, de bizonynyal el sem hitte, biztos tájékozás szerzése végett tehát titkos utasítással Molartot Thurzóhoz küldé, részletezván abban eddigi eljárását. Midőn Báthoryt a török megtámadta, minden előre el volt készítve, hogy az örökös tartományok segélyt adjanak. De a nádor az ő, a császár tudta nélkül, mintha ő lett volna a király, mindenüvé leveleket irt, hogy nincs veszély, desavouálta őt s igy félben maradván a készülődés, Báthory-életét s ő Erdélyt veszti. Ily csalódás után azt várta volna a császár, hogy magához tér, s annak a féltörök Bethlen Gábornak nem fog hitelt adni: de ő attól a rögeszméjétől, hogy a török megtartja a békét és Magyarország iránt megőrzi a jó

¹⁾ L. Törvények és Okiratok I. l)

²⁾ L. Törvények és Okiratok I. m)

³⁾ L. Törvények és Okiratok I. n)

⁴⁾ L. Törvények és Okiratok II.

⁵⁾ L. Történelmi Tár 1879. 225 l.

szomszédságot, meg fog válni: de még az sem nyitotta fel szemét, hogy Szkender Erdélyt hatalmába kerítette s elnökölt az országgyűlésen. De a török most a béke tárgyalások folyama alatt készül, míg őt szép szóval akarja elaltatni, hogy készületlen maradjon, s ebben a nádor jóhiszeműsége is segíti, ki mindig meg tudta gátlani, hogy a várakba német őrséget vegyenek, s most ezek felszereletlenek. Pedig portai követének egyenesen megmondták, hogy az alkudozások csak Magyarországra vonatkoznak, Erdély nincs beleértve, s ezen felül Forgácstól tudja, hogy Szkender Lippa és Jenő ellen megy. Ha tehát már többé nincs idő meggátolni, hogy a török Lippát és Jenőt el ne foglalja, Erdélyt be ne kebelezze s Kassáig ne portyázzon: mondjon a nádor módokat, hogyan akarja hibáit helyrehozni, s azután hogyan kell a veszélyt elhárítani? Ha az ő hibája miatt egy országot elveszti, a hibáson fogja azt keresni. Ellenben, ha ő — Molart — meggyőződik, hogy a nádor intézkedései célszerűek, alkalmazza eljárását ahhoz, míg ellenkezőleg Khlesl, hogy netalán támadható gyanúját eloszlassa, a küldetést úgy akarta előtte feltüntetni, mint a császár bizalmának és vonzalmának kiváló jelét.¹⁾

Mátyás ez aggodalmainak volt alapja, mert Temesvárnál csakugyan táborozott török had, s ez csakugyan fenyegette Lippát és Jenőt. De nem úgy, mint azt neki előadták. A portyázásokat Dóczy kezdte Lónyaival, a kállai kapitánynyal egyetértve, s a török had ezeket fenyegette és egyúttal nyomást akart gyakorolni a császárra, hogy az elfoglalt részeket adja vissza. A két vár ügye még nem volt eldöntve. Báthory Zsigmond harmadszori visszahelyhezése óta minden fejedelemnek kötelezni kellett magát, hogy e két várat visszaadja, de egy se teljesítette. Bethlentől is követelték, hanem ő az átadás elhalasztását kérte addig, míg a részeket visszakapja, mert — mondá — e kettő: a várakat átadni s a békét fentartani, kizárja egymást. Remélte, hogy, mint 14 év óta minden fejedelemnek sikerült, neki is módjában lesz megtartani a várakat: hanem erre nézve fő dolog a porta irányában az ellenségeskedés színét is kerülni, csak hogy ez nem áll egészen

¹⁾ L. Törvények és Okiratok I. o)

módjában. Lippának t. i. csak alsó része, a város volt kezén. a fellegvárban levő őrség nem függött az ő kapitányától s ezek nem is akarták bebocsáttni embereit: ellenkezőleg Forgácsnál, Homonnainál, Lónyainál kerestek segílyt, oltalmat, ¹⁾ s midőn az elsőtől erre nézve ígéretet nyertek, ugyancsak sürgették az ígéret beváltását. ²⁾

Ez ellenséges hangulaton keveset változtatott, hogy Bethlen a török hadat minden támadó föllépéstől vissza tudta tartani, s hogy Thurzó, hivatkozva a linzi conventen megígért tractatusra, mely a kérdés békés megoldását helyezte kilátásba, Forgácsot a fondorlatok megszüntetésére akarta birni. ³⁾ Már az egész határszél fegyverben volt, s hogy készületlenül ne lepossék meg, Bethlennek is Várad alatt seregszemlét kellett tartania, hova maga is ki akart menni, hogy, ha a megígért commissariusok lejönek, az alkudozások színhelyéhez annál közelebb legyen. ⁴⁾

Ily viszonyok közt jött el a sept. 27-re Gyula-Fejérvárra hirdetett országgyűlés határideje, melyre a császár követe is lejött. ⁵⁾ De a helyzet feszültsége és tarthatatlansága már nagyon is nyilvánvalóvá lett, s Sarvasági és Pécsy a megnyitásra kitűzött napon esdő és sürgető leveleket küldtek Forgácsnak, hogy az istenért teljes erejéből legyen rajta, hogy az alkudozással megbizandó commissariusok mulhatlanul és pontosan lejöjjenek: ezzel állandó és jó békét lehetne eszközölni. ⁶⁾

A gyűlés sept. 29-én nyílt meg.

A helyzet valóban válságos volt. Egyfelől epedve várták a rendek a biztosokat, mely a béke függő kérdését eldöntse. Másfelől a lippai őrség nyílt lázadásban tört ki, midőn Bethlen kapitányának megtagadta az engedelmességet s hadait nem akarta befogadni. S mi azt még veszélyesebbé tette: a

¹⁾ Sept. 1-ei levelük Történelmi Tár 1879. 226 l.

²⁾ L. Törvények és Okiratok III.

³⁾ L. Törvények és Okiratok IV.

⁴⁾ L. Törvények és Okiratok V.

⁵⁾ Segesváry naplójában olvassuk (Erd. Tört. Ad. IV. 184.) Sept. 21-én jöve ismét az német császártól követ az erdélyi fejedelemhez.

⁶⁾ L. Törv. és Okiratok VI.

török erő a határszáron egész táborrá nőtt s annak parancsnoka Szkender volt. Ily körülmények közt a fejedelmi előterjesztés nem tehetett egyebet, mint egyszerre kívánni a hadfölkelés elrendelését, hadi adó megszavazását s a békebiztosok kinevezését.

S a rendek — az ország más sürgős ügyeinek félretételével — mindkettőt megtették. Megszavazták az adót portánként 8 frtot, a tractatusra küldendő követek költségeire portánként 15 pénzt s a küszöbön álló fölkelésre a katonák hópénzéül portánként 3 frtot. A városokra megszabott összeget vetettek. A szászok által kiállítani szokott gyalogok számát ezerről ötszázra szállították.

Megválasztották a császárral folytatandó tractatusra a követeket: Pécsy Simont, Sarmaságit, Balassit, Borsos Tamást, vagy ha ez beteg volna, helyette Kosa Mátyást, a szebeni királybíró, Götzmeister Kelement és Veres Pált, s e névsort azonnal közölték Daróczyval.¹⁾

Déva várát a fejdelemasszonynak inscribálták nászhozomány czimén.

Elrendelték, hogy az illető helységek kellő számban tartsanak postalovakat.

A szökött jobbágyok adassanak ki. A latrok elharapózása miatt a közbátorság országszerte veszélyeztetve lévén, elhatározzák, hogy ilyeneknek a fejdelem ne adhasson kegyelmet.

Az enyediék a vásárra menőkre minden köből búza után két pénzt vetettek: ezt mint törvénytelen újítást eltilták.²⁾

Még folytak a tanácskozások, midőn hírt vett a fejdelem, hogy a lippai őrség a felső vár átvételére küldött hadait visszaverte s azokból néhányat le is vágott, azon reményben, hogy Dóczy a török és az erdélyi had ellen is segélyt ígért. A dolog veszélyes volt, mert Szkender már átvette a parancsnokságot a Temesvár alatti tábor felett, s mint gyanakvó ember nem hitte, hogy Bethlennek keze ne volna a dologban. Ezt kelle minden áron megezáfolni, ha csak nem akarta az országot a török támadás veszélyének kiténni. A rendek elé

¹⁾ L. Bethlen oct. 9-iki levelét, Törvények és Okiratok VII. c)

²⁾ L. Törvények és Okiratok VI.

terjeszté az ügyet, s fejenkénti és nem megyénkénti szavazásra hívta fel őket, ha vajjon a végső veszedelem elhárításáért nem nem volna-e tanácsos a várat átengedni a töröknek? A gyűlés igenlőleg felelt s egyszersmind ¹⁾ elhatározta, hogy Lippa elfoglalására s a lázadók megbüntetésére azonnal elindul az ország hada, s egyúttal mind az országgyűlés oct. 5-ről, mind a fejedelem oct. 9-ről körlevelet küldtek a nádorhoz, magyar főurakhoz s megyékhez. A táborba szállással — irák — nem akarják a békét felbontani, ők csak a lázadás elnyomására sietnek, mely a törököt könnyen az ország nyakára hozhatná. ²⁾

II.

A felültetett hadakkal Bethlen Lippa alá ment, hol a veszély naponként nőtt s a béke fenntarthatása mind bizonytalanabbá lett. S valóban Bethlen egész mérsékletére, higgadt-ságára volt szükség, hogy a kitörést elhárítsa; még ekkor maga sem tudta, nem fog-e azon kényszerűség előállni, hogy Lippát átadja a töröknek. ³⁾

A Forgács által felzaklatott és felbízott hajdúk folyton portyáztak a török területen s már Szolnokot is megtámadták, ⁴⁾ s midőn Forgács ezért megdorgálta őket, szemébe mondták, hogy hisz azt ő »egynehány levelében« parancsolta. ⁵⁾ Bethlenre nézve pedig ez kétszeres veszélylyel járt: Lippa és Jenő visszaadására már őt fejedelem kötelezte magát, ő is megígérte — de még mindig kezén tartá. Ellenben Mátyás kezén levő váraiból még egyet sem tudott visszaszerezni — a portán hajlandók voltak ezt úgy értelmezni, hogy azokat nem akarja visszaadni, ezeket nem akarja visszavenni. ⁶⁾ Neki tehát nem lehetett Lippa miatt hitelét kockáztatni. Váradról ágyúkat vitetett a vár alá; oct. 16-án négyet, 17-én kettőt és 23-án

¹⁾ L. Törvények és Okiratok X.

²⁾ L. Törvények s Irom. VII.

³⁾ L. Bethlen Polit. Levelei 31 l.

⁴⁾ Erd. Történ. Adatok III. 143 l.

⁵⁾ Törvények és Okiratok VIII.

⁶⁾ L. Törvények és Okiratok X.

hármat.¹⁾ A mint a lippaiak készülétei komolyságát látták, nem is gondoltak ellenállásra, feladták azonnal,²⁾ kardcsapás nélkül, a ráczok ellenére, kik az alsó városba bocsátottak be némi török erőt. De épen e válságos perczben érkezett meg Ibrahim csausz a fermánnal, melyben a diván engedélyt adott Bethlennek, hogy a kérdéses várakat csak azután bocsássa vissza a török kézbe, ha a németekkel a béke megkötetett.³⁾

Bethlen a biztosok jövetelét még mindig várta, s e reményben nov. 1-én tábori országgyűlést tartott, mely a császárral kötendő három havi fegyverszünet ügyében határozott,⁴⁾ maga pedig, hogy közelebb legyen a várt biztosokhoz, saját biztosaival Váradra utazott; különben is intézkedései, Lippa kézhez vétele, határozott fellépése megnyugtatták a törököt, mely, annyiival inkább mert a téli idő bekövetkezett, támadási szándékával felhagyott.

¹⁾ A fehérvári káptalan rendezés alatti actái közt van egy szétvágott pergamen okirat, melyen következő eredeti följegyzések olvashatók:

Anno 1614. die 16. Oct. tempore ill^{mi} dni principis G. Bethlen nigy falkonyokot. 17. ejusdem mensis két jó falkonyokat vonsznak ki Lippát hogy meglűjjük, és az Maroson által vonszak Váradgya felé. 23. Oct. esmét három falkonyokot visznek urunk után. 29. Oct. bemegyen Lippába urunk, egy ember halála nélkül, megadván.

Ultima die Oct. iter capit Stephanus Békesy versus Lippam ex commissione generosorum Balthasar Szilvássy et Joannis Várady etc.

Anno 1614. 27. Sept. Comitia celebrantur Albae.

²⁾ Lásd Törv. és Irományok IX.

³⁾ »Praeter consuetudinem Turcarum« mondja a Chron. Fuchsio Lupino Oltardinum I. 278 l. V. ö. Bethlen trónfoglalása 57. s Tholdalagi naplójával. Tört. Tár 1881. 9. l. E hirtelen fordulatot Tholdalagi ügyessége idézte elő: a portán épen ez időben (1614. sept.) nagyvezér változás történt, s ő az új nagyvezért rávette, hogy hagyja Lippát a fejedelem kezén: úgy is egész Erdély a hatalmas császáré. Ő aztán kiadta a fermant, mely a törököket a várból visszavonulásra kényszeríté.

⁴⁾ Hogyan s mikor lépett ez okirat jogerőre, arra nézve nincs biztos adatunk. Tény az, hogy decemberben mint létezőről ír az oláh vajdának »minekünk az némettel 3 hónapi frigyünk levén« (Bethlen trónfoglalása 57.) Mind a Bethlen, mind a rendek által kiállított okirat másolata meg van az egyetemi könyvtárban s e példányból kiadta Pray Principatus Gabr. Bethlen I. k. 20 l.

De a biztosok, gyakori sürgetései, figyelmeztetései, kérései daczára sem jöttek, ¹⁾ sőt kilátás sem volt rá, hogy egyhamar jöjjenek. A kétségtelen tény s biztos tudósításai ellenében, hogy Lippa kezén van, azt ő megtartá a keresztyénségnek, Forgács abban a hitben élt, és azt a hírt terjeszté, hogy Bethlen átadta a töröknek nemcsak Lippát, hanem Solymost s Aradot is, sőt hogy még több erősséget is át akar adni. ²⁾ Föltehetjük, hogy ő jóhiszeműleg terjeszté az ilyen híreket, de az bizonyos, hogy neki abban kedve telt, s hogy azokat, Kendyvel egyetértve, megállapított terv szerint juttatta az udvari körök elé. ³⁾

Kendy már akkor Bécsben volt. De az őszi portyázásokra felültetett hajdúkat, kiknek leszállása el volt rendelve. titkon megnyerte, s hadi lábon tartotta. ⁴⁾ Bethlen a mint értesült, hogy »újolag zászlót töttenek ki,« s a hajdúk gyülekeznek, irt a nádornak, Daróczynak s Abafi tokaji kapitánynak, ⁵⁾ sürgette a biztosok lejövetelét, kikre ő és az országgyűlés által kinevezett biztosok Váradon vártak, s figyelmeztette az oláh vajdát, hogy az elűzött Sorbánt az ő nyakára akarják visszavinni. ⁶⁾ De a biztosokra hűjában várt: midőn a szent ünnepek közeledtek, saját biztosaival elhagyta Váradot s Fejérvárra ment. A hajdumozgalom pedig mind tartott, s egy ilyen fegyverben álló had mellett a határszáron a béke mindig hajszálon függött. Hanem Bethlen bámulatos tevékenységgel tudta érdekeit őrizni: portai követeit és Szkender basát folyton figyelmeztette a veszélyre. Körleveleket küldött a magyarországi megyékhez, hogy »az ország híre nélkül« ily hadakozást létrejönni ne engedjenek, maga is fogadott hajdúkat szolgálatába ⁷⁾ s végre elrendelte a hadfölkélest

¹⁾ L. Törvények és Okiratok X. sz. V. ö. Bethlen decz. 4-iki levelével, Bethlen Gábor trónfoglalása 65 l.

²⁾ L. Törvények és Okiratok XI.

³⁾ L. Törvények és Okiratok XII.

⁴⁾ Bethlen Gábor trónfoglalása 57 l.

⁵⁾ Lásd Törvények és Okiratok XIV.

⁶⁾ Bethlen Gábor trónfoglalása 58 l.

⁷⁾ Lásd az erre vonatkozó leveleket Török-magyarkori államokmánytár I. k. 123 s köv. ll. Bethlen Gábor trónfoglalása 60 s köv. ll. Zemplén megye, de valószínűleg több is elhatározta, hogy senki se

megyer ellenében Bécsre juttat

is.¹⁾ Minthogy pedig örökösen a hitetlenekkel való szövetkezését vetették szemére, Khlesl bíbornoknak egy hosszú levelet írt, melyben a Bibliából vett nagy számú idézettel mutatta ki, hogy bizonyos körülmények közt e szentkönyv sem ellenzi azt.²⁾

III.

Mialatt Bethlen biztosaival Váradon az alkudozások megkezdésére várakozott, Mátyás kormánya egész más dologban törte fejét. A császár azon reményben, hogy a birodalomtól segílyt nyer a török háborúra, birodalmi gyűlést hirdetett: de a mint annak reménye lelohadt, jónak látta azt elhagasztani.³⁾ Udvarával Bécsbe már októberben visszatért, s kezdett készülni a jövő év eseményeire. Hogy mindkét alkudozása, a törökkel és Bethlennel függőben volt, annak leginkább maga volt az oka; de hogy azokat a végtelenségig nem nyújthatja, azzal tisztában volt. Épen mint Bocskay idejében, most is összefüggött a kettő; tudta, hogy akármelyikkel nem egyezik ki, mind a kettővel háborúja lesz.

Erre az eshetőségre is készen akart lenni, még pedig úgy, hogy kész és több felől támogatott ellenvajdája is legyen. Ennek volt kiszemelve Homonnai, de ki eddigelé csak biztatásokat nyert s nem tényleges segílyt, — mert a mit Dóczy és Forgács tettek az inyére volt ugyan az udvarnak, s talán tudtával is, de azért a közösség velők minden pillanatban meg volt tagadható.⁴⁾

merjen az erdélyi fejedelemre menni, még ha a generalis a király mandatumával parancsolná is. Sepsei Laczkó, Mikónál. III. 143.

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XVI.

²⁾ Kelt e levél 1615. febr. 19. Történelmi Tár 1880. évf. 459. s a köv. II. és Adalékok Bethlen G. szövetk. Történetéhez 15. l.

³⁾ Mátyás decz. 29-iki levele Hatvaninál IV. k. 114.

⁴⁾ Abafy Miklós tokaji kapitány 1615. jan. 19-ről írja a nádornak: »Valakik azok, az kik császár urunkat ő felségét az hadakozásra tanácsolják, én nem látom semmi hasznos effectusát annak, mert csak most is az ide való ország hallván, hogy Sz.-György és Bozin táján vagyon ő felségének hadakozó népe, és itt is újonnan fellázasztották az csendesen eloszlott hadakat, csak az úristen tudja, micsoda ítéletben vadnak ide az emberek. »ha kedvek ellen az mostani békeesség ellen igyekezik

Most elérkezettnek látták az időt, hogy egy lépéssel tovább menjenek. Előakarták készíteni a Homonnai fejedelemségét, de nem az alkudozások félbeszakításával, sőt lehetőleg úgy, hogy a törökkel megkötendő békének ne álljon útjában.

A kormány — valószínűleg Khlesl — a titkostanács elé kilencz pontot terjesztett megfontolás végett, melyek a törökkel és Bethlennel folytatott alkudozások ügyével függöttek össze. Az ellenség készen áll a harcra, de meg akarja őket csalni — nekik is élni kell ezzel a fegyverrel, megcsalni őket s elkészülni a háborúra. A törökkel kell ugyan folytatni a békealkut, de nem Erdély felett, mely a császáré. Sőt magával Bethlennel is lehet alkudni, hogy Magyarország s a többi nem jó indulatú országok meg legyenek nyugtatva. Lassota menjen el pénzzel ellátva, megvenni a hajdukat. A várakat nem kell béke útján átengedni Bethlennek — foglalja el erővel, így nem lesz jogcíme. Kendyvel, Homonnaival, az oláhokkal és szászokkal újra fel kell venni a »praktikát«, főként Homonnai személyére nézve haladéktalanul kell biztosítékot szerezni. Össze kell híni a magyar tanácsot s ez elé terjeszteti az ügyek veszélyes állását és az alkudozások kérdését.²⁾

Ez a programm el is lett fogadva.

Legelőbb jan. 8. Homonnaival megállapíták praetendenségének feltételeit s fellépésének módokat. Minthogy a császár Linczben kötelezettséget vállalt arra nézve, hogy Bethlennek alkudozni fog, be kell várni annak végét s ha annak nem lesz eredménye, akkor kezdje meg a támadást Bethlen ellen:

hadakozni ő felsége, félek egy nagy pártolás ne következék. Actor. Thurzó F. 44. nro 29. — Forgács pedig Komjáti, febr. 23. írja: »minthogy az mezei hadakat el kelletik oszlatnom az vármegyéknek nagy sok instantiájokra, kiért ő fíge az mint eszembe veszem neheztel, de én nem tihetem egyebet benne, mert láttam, hogy az vármegyék között és az mezei hadak között nagy tumultus támad. Kendi uram felől oda sok hírek folnak: valahogy Homonnai uramat akarná bevinni, kin az vármegyék igen megháborodtak vót, és talám meg is találták vót Kglmedet felőle; de az mint látom az Kendi uram practicája az hóval együtt elolvad; én az Homonnai uraságát nem adnám az erdélyi vajdaságon, de luxuriant animi rebus plerumque secundis. Orsz. ltár, Actor. Thurz. fasc. 50. nro 39.

²⁾ L. Törv. és Irom. XVII.

a császár azt nem fogja ellenezni, ellenkezőleg segítni fogja. Homonnai pedig, ha elfoglalta Erdélyt, mint örökét s a részeket mint hűbért fogja bírni, váraiba bebocsátja a német őrséget s Váradot visszaadja; címét ő felsége határozza meg s a pénzekre ő felsége képét vereti, a magyar országgyűlésekre vagy személyesen elmegy, vagy elküldi követeit, ő felségét háborúiban segíti s a vallás ügyét abba az állapotba helyezi vissza, melyben Zsigmond alatt volt. Mind e pontokra le is tette az esküt.¹⁾ Ime, ez volt a kilátás, melyet Erdély várhatott, ha Bethlen fejedelemségét a Homonnaiéval cseréli fel.

Az ekkép legfelső helyen is jóváhagyott támadáshoz a segédeszközök nagy részét Lengyelországból kellend megszereznie s erre nézve a császár a lengyel királyhoz két ajánló levéllel látta el: az egyikben mint megbízottját ajánlja, — a másikban a veszélyben forgó végek ügyében támogatását kéri.²⁾

S a mint ez úgy el lett intézve, összehivattak Bécsbe a magyar tanácsurak, hogy a megkezdendő alkudozás ügyében megállapítsák a részleteket.³⁾ A császár s a kormány nem tartották valószínűnek, hogy Bethlennel kiegyezés jöjjön létre, s nekik éppen szükségök volt, hogy ha háborúra kerül a dolog, a közvéleményt Bethlen ellen hangolják. Bethlen egész uralkodását a sérelmek sorozatának tekintették s egyenesen ebből indultak ki, midőn 1615. jan. 24-én felszólíták a magyar tanácsot, hogy adjon votumot, ha vajjon bele kell-e az egyezkedés folytatásába ereszkedni, vagy azt meg kell szakasztani? A pozsonyi szerződéstől, melynek megerősítését kéri Bethlen, ő maga állott el, aztán ő nem is fejedelem: legfennebb vajda, vagy gubernátor. S az egész dolgot a török beavatkozása nélkül kell elintézni, a ki pedig már Erdélyt patrimoniumának s Bethlent az ő kormányzójának tartja.⁴⁾

A magyar tanácsosok már négy nap mulva, jan. 28-án hosszú és kimerítő választ terjesztettek fel: egyenesen az alku-

¹⁾ L. Törv. és Okiratok XV. a).

²⁾ U. o. b), c).

³⁾ Thurzó nádornak Bécsbe érkezéséről s a tanácskozásokról igen érdekes jelentés van a Tört. Tár 1880. évf. 457. l.

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok XVII. a).

dozások folytatása mellett nyilatkoztak, még pedig úgy, hogy az erdélyiekkel való alkudozás előzze meg az alkudozást a törökkel. Annak színhelyéül legjobb volna Bécs, de az eredmény kedvéért lehetne Lőcsét vagy Eperjest kitűzni. Kiterjeszkedtek a követek személyeire is s Naprágit, Révait, Pethet, Homonnait, Czobort, Daróczyt hozták javaslatba. Czélszerűnek tartanák, hogy az alkudozás még ezen a héten kezdessék meg. De bármely igaznak találják is a Bethlen ellen felhozott vádakat, nem tanácsolhatják, hogy egy ember miatt a béke felbonthatassék. A magyar tanács is oda nyilatkozott, hogy a pozsonyi szerződés érvénytelen, mert abban szabad fejedelem-választásról van szó, s Bethlen nem választás útján lett vajdává, hanem a török ültette székébe. A rendeknek meg is kell mondani, hogy a császár meg akarja tartani a pozsonyi szerződést; tartsák meg ők is s a pozsonyi szerződés értelmében szabad választás által alkalmas embert ültessenek a fejedelmi székbe. Bethlent pedig, a ki különben sem nevezi magát fejedelemnek, hanem a török kormányzójának, rá lehetne ügyesen, méltányos okokkal venni, hogy mondjon le Erdélyről. ¹⁾

Ez olyan eszme volt, mely azonnal megnyerte a kormány tetszését. Jan. 31-iki leiratában már kérdést tett, hogy értik ezt? Vajjon Bethlennel önkéntes lemondása iránt egy harmadik személy által érintkezzenek-e, vagy pedig biztosok által tractáljanak? ²⁾

Korántsem, felelék febr. 5-ről a magyar tanácsurak. Nagy titokban, igen megbízható ember által akkép kell a lemondást Bethlennél szóba hozni, mintha ez magamagától jönne arra a gondolatra. ³⁾

A kormány a tárgyalás helyéül Nyitrát vagy Trencsént ajánlotta, ez ellen a tanácsnak volt kifogása s Nagy-Szombatot szerette volna javaslatba hozni, ha ott nem volna a töröknek annyi kénje. Febr. 5-én már el volt dőlve a dolog: a kormány Galgóczot jelölte ki a tárgyalások helyéül, s a magyar

¹⁾ Lásd Törvények és Okiratok XVII. b).

²⁾ U. o. XVII. c).

³⁾ U. o. XVII. d).

tanácsot bizta meg elkészíteni a leiratot Bethlenhez s az erdélyi rendekhez. ¹⁾

A leirat, úgy, mint kívánták, még az nap elkészült; biztosokká Forgács, Dóczy (Bethlen Gábor két elkeseredett ellensége) és Daróczy nevezettek ki, s a tárgyalások megkezdése napjául márcz. 8-ika tüzetett ki. ²⁾

Bethlen e leiratot s Khlesl e tárgyban irt levelét Fogarason február 21-ikén kapta s azonnal válaszolt: a már rég kinevezett biztosok márczius 1-nél előbb nem lehetnek Kolozsvárrt, ha felérkezésökben haladék lesz, azt ne tulajdonítsák neki. ³⁾ Másnap kiállított a teljhatalmú felhatalmazás követei számára, ⁴⁾ s erről Mátyást is értesíté. De, tévé hozzá, a dologban sok nehézség van. A követek 16 nap alatt nem mehetnek fel Galgócra, mert biztosainak is kell legalább 8—10 nap, míg valahol összejöhetnek. Kérte tehát a császárt, hogy Galgócz helyett a közelebb levő Kassára tegye át a tanácskozások helyét. ⁵⁾

Bethlen gyors válasza s a készség, melylyel a felhívásnak engedett, eloszlathatta volna a kétséget, hogy ő nem akar őszintén egyezkedni. De Dóczy gondoskodott hírekről, melyek a gyanut ellene ébrentartsák: egész sorozatát tálalta fel a fondorlatoknak, melyekkel Bethlen török hadat akar Magyarországra ellen mozgásba hozni — még azt is megírta, hogy a stambuli mecset számára 300 márka ezüsből két nagy diszes gyertyatartót készíttetett kolosvári mesteremberekkel. ⁶⁾ S midőn azt hozták hírül a császárnak, hogy Bethlen csak a maga személye s nem az ország részéről fog követeket küldeni, Thurzó

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XVII. e).

²⁾ U. o. XVII. f). Az e tárgyban Daróczyhoz intézett leirat meg van az orsz. ltárban az »Acta Publica«-k közt.

³⁾ Történelmi tár 1880. 466. l.

⁴⁾ Törvények és Okiratok XIX. sz.

⁵⁾ Történelmi Tár 1880. évf. 467. l.

⁶⁾ Lásd Törv. és Okiratok XVII. Forgács 1615. márczius 11-ről hasonlólag vigyázatra inti Thurzót »az békességnak tractálása alatt igen jó vigyázatban legyenek, mert az bizonyos dolog, hogy mostan is, a mint nekem írják, igen nagy készüléssel nagyon Bethlen Gábor és az mezei hajduk is inkább mind által mentek Bethlen Gáborhoz Erdélyben.« Act. Thurz. fasc. 56, nro 30.

utján tudatta vele, hogy ez meg fogná az egyezkedési kísérleteket hiúsítani. ¹⁾ A Bethlenhez írt levélben e hírekről mitsem szól, valamint Khlesl sem, ki a császárral egyidejűleg küldött levelet; csak egyszerűen tudatták, hogy a tárgyalások Galgócson fognak lenni s felhívták, hogy teljhatalmú követeit küldje ide. ²⁾ A biztosok már akkor ki voltak nevezve; a szepesi kamara elnöke: Daróczy mellé Lassota és Caesar Gal s titkárául Kerekes János, s az egyezkedésen kívül ezeknek még az is feladatukká volt téve, hogy Forgácschal és Dóczyval az elfoglalva tartott részek és várak jövedelmeit összeírják s az őrség fizetéséről gondoskodjanak. ³⁾

De a császár aggodalma alaptalan volt. April 9-én reggel kapta Mátyás s a bibornok leveleit ⁴⁾ s még az nap válaszolt mindkettőnek: teljhatalommal ellátott biztosait már rég elindította, ezóta már fenn lehetnek s alkudozhatnak is. ⁵⁾

Bethlen követi Pécsy Simon, Sarmasági Zsigmond, Balassi Ferencz, Borsos Tamás, Régeni János, Veres Pál Kolozsvárról márcz. 14-én elindultak. ⁶⁾ De a császár biztosaiban változás történt, valamint a helyben is; azok Forgács bibornok, Molárt és Daróczy voltak, s a tanácskozást Galgócson kezdték ugyan meg, de Nagy-Szombathban folytatták. ⁷⁾ Ennek a dolognak meg volt a maga fontossága: az engesztelhetetlen Dóczy elmaradása mutatta, hogy Mátyás nem idegen a békétől. Minden igyekezete, hogy a birodalomtól segílyt nyerjen, hajótörést szenvedett ⁸⁾ s ez annyit tett, hogy a törökkel meg kell békélnie. De ennek csak egy útja volt, hogy előbb Bethlennel egyezzzék ki.

¹⁾ Lásd Törv. és Okiratok XXI.

²⁾ A császáré márcz. 16-án, a Khleslé márcz. 18-án kelt. Történ. Tár 1880. évf. 468. l.

³⁾ Törvények és Okiratok. XX.

⁴⁾ Dóczy után, kinek postája vitte meg. L. Bethlen Gábor Politikai Levelei 23. l. a Dóczynak írt választ.

⁵⁾ Történelmi Tár 1880. 470 s köv. 11.

⁶⁾ Segesvári Bálint naplója 184. 11.

⁷⁾ Lásd Törv. és Okiratok XXII.

⁸⁾ Lásd Mátyásnak Albert herceghez írott leveleit, Hatvaninál IV. kötet.

Ápril eleje óta folynak a tanácskozások; Mátyás meghagyta követeknek, hogy semmit se foglaljanak írásba, hanem csak szóbelileg tárgyaljanak.¹⁾ De azért lassan haladt a kiegyezés, s még magának a követségnek kebelében is történt meghasonlás; a szászok azzal a követeléssel álltak elé, hogy engedjék meg nekik külön is mint nemzetnek, a két császárhoz követséggel járulni, de a fejdelem a szászok nélkül sehova se küldhessen külön követeket. A kívánság természetesen elvetetett.²⁾ Sokat tanakodtak a Homonnai-féle jószágok ügye felett is: az erdélyi követek kijelenték, hogy az erre vonatkozó pontot csak azon feltétel alatt hagyják beírni a szerződésbe, ha elegendő biztosítékot nyernek, hogy jövőre Homonnai meg fog zaboláztatni — s Mátyás követei ezt határozottan megígérték.³⁾ Főnehézséget valószínűleg a titkos pontok tettek, melyekről Bethlen még a kolosvári alkudozás alkalmával hallani sem akart, de melyeket most kénytelen volt elfogadni s Nagy-Bánya ügye, melyet a császár semmi áron sem akart visszaadni. Végre megegyeztek a pontok felett, s máj. 6-án kiállították az okiratokat. Ez a feltételeket foglalta magában, melyek fejében Bethlen a részeket — Nagy-Bánya és a bányák kivételével — visszakapja, s elismertetik fejdelemnek. Biztosítva lett a fejdelem szabadválasztási joga, egymás kölcsönös megsegállése — de Bethlen részéről a török kivételével. Elismertetett a bécsi béke, s a szabad vallásgyakorlat. Bethlen köteleztetett a három nemzet jogai s kiváltságai megtartására. A kereskedés, utazás s követküldés a régi gyakorlat szerint fognak történni. A politikai foglyok szabadon bocsáttatnak, Kendy visszanyeri jószágait, s egy csomó pont a részek vissza-

¹⁾ Czobor írja Bécsből máj. 16-ról Thurzónak: »Az tractatust penig az mi illeti, bizonyosan írhatom Nagyságodnak, hogy mivel ő felsége parancsolatja ez volt, hogy semmit ad papírum ne írjunk, hanem csak verbaliter tractaltassék a dolog, senkinél nincs az tractatus, hanem csak a secretariusnál; hanem azon leszek, hogy szerét tegyem, és ha itt nem is, de az károlí tractatióban, a hova a mint hallom, nekem is el kell mennem, ott bizonyosan szerit teszem.« Eredetije az orsz. levéltárban. Acta Thurzoiana fasc. 43. Nro 39.

²⁾ Borsos Tamás Mikónál 271 l.

³⁾ Bethlen Gábor 1616. jan. 26-iki levele. Törvények és Okiratok.

adásából származó birtokügyi viszonyokat szabályozá. A szerződés egy codicillusa elrendelé, hogy a váradi jószágok s némely magánosak birtokait illető ügyekben Ker. János napján Nagy-Károlyban a két fél biztosai értekezletre fognak összejöni.

A valódi kiegyezést azonban — mert ez a példány úgy volt szerkesztve, hogy a török is tudomással bírhasson róla — a titkos pontok tartalmazák. Múlt évi követeléséből a császár is többet leengedett, viszont Bethlen is többet, mitől még akkor idegen volt, elfogadott. Ez már teljesen fenntartá a magyar korona jogát Erdélyhez, melynek székén megmaradnak ugyan Bethlen és utódai, de a mely, ha Buda s Eger visszafoglaltatnak a töröktől, azonnal visszaszáll a magyar koronára s királyi hivatalnokok által fog igazgattatni. Ez Bethlen és utódai segélyét még a török ellen is kikötötte, s megállapítá egy török háború esetére követendő eljárás esélyeit, s az osztozás pontjait a visszafoglalandó területen. A főbb várak kapitányai leteszik az esküt ő felsége hűségére, kit Bethlen a keresztyénség fejének s saját előljárójának is elismer. A jelen szerződés titkát megőrzi a követek, de a mint egy közülök meghal, e titok egy mással fog közöltetni, valamint a fejdelem halála után az új fejdelem is leteszi arra az esküt.

Az erdélyi követek Nagy-Szombatban maradtak addig, míg biztos hírt nem vettek, hogy Mátyás e szerződést máj. 15-én ratificálta s a mint erről értesültek, azonnal elindultak. ¹⁾ A dolog elég gyorsan bonyolítottatott le: a császár szükségesnek látta azt siettetni, mert különben a béke a törökkel nem jöhetett volna létre. De amint az megtörtént, ennek többé semmi sem állt útjában, s a béke a törökkel jun. 10-én magában Bécsben megkötetett.

Bethlen azon hitben, hogy a tárgyalásoknak hamarább vége lesz, máj. 3-ára Gyula-Fejérvárra országgyűlést hirdetett; de minthogy ennek egyik főtárgya épen a béke ratificálása volt, követei megjöttéig együtt tartá a rendeket — s a gyűlés épen emiatt szokatlanul hosszúra nyúlt. Azalatt a ren-

¹⁾ Lásd Törvények és Okiratok XXIII

dek letárgyalták a fejedelmi előterjesztéseket s meghozták a törvényeket.

Az adót 12 frtra emelték portánként, de úgy, hogy az elpusztult faluk közül az újonnan felépült rovatlan helyek, ha még nem volna hat éve, hogy haza telepedtek, rovatlanok maradjanak. A városok adóösszegeit is aránylagosan felemelték.

A követek számára 1600 frtot szavaztak meg.

Az ország szükségei, főként a jó pénz hiánya tekintetbe vételével, a marhakivitel tilalmát felfüggeszték.

A váradi korcsmák négy havi jövedelmét a vár-építés szükségéinek fedezésére fordíták.

A gratuitus labort Fejérvár építésére nem szavazták meg.

Kitűzték a törvényszékek tartásának határidejét s néhány szükséges törvénykezési határozatot hoztak. Az oláhfalviak, kiváltságaik erejénél fogva, nem éltek a székely törvényekkel, kiváltságaik erre vonatkozó részét eltörölték: éljenek a székelek törvényeivel.

Elrendelték az árszabályzat megtartását, s több közigazgatási törvényt alkottak, melyek az ország azonkori szükségéinek feleltek meg. Kik a Basta idejében, éhségtől kényszerítve, lopásra vetemedtek, ha azóta fedhetetlen életet élnek, bocsánatot nyertek. A kiknek feleségeiket török-tatár rabságba hurczolták, ha hírt nem tudnak róluk, megházasodhatnak. Sót a nemesek kapjanak az aknákról.

Az úgynevezett brassai garas verését eltilták az abból származott visszaélések miatt.

Elrendelék, hogy mindenütt egyforma mértéket használjanak.

Huzna vidékét Hunyad vármegyébe kebelezték.

Krasznan processio-járás alkalmával botrányok történtek: intézkedtek, hogy jövőre ilyesmi ne forduljon elő.

Megújíták a régi jobbágyok megadására vonatkozó törvényeket.¹⁾

A gyűlés utolsó napjaiban érkezett haza Sarmasági a nagyszombati követek közül, postán küldve s magával hozva a békeokmányt. A mint ő megjött, a fejdelem s a rendek azon-

¹⁾ Lásd Törvények és Okiratok XXIV.

nal ratificálták a kiegyezést. Máj. 18-án az erre vonatkozó ünnepélyes példányokat külön a fejedelem, külön a rendek kiállíták, s bemutatták a titkos példányt is. Másnap a fejedelem Sarmaságit postán visszaküldte, hogy a részek visszabocsátásának kérdése annál előbb dőljön el.¹⁾ A többi követek már akkor Kassán voltak — várva Daróczyra és Lassotára, hogy együtt menjenek Erdélybe — hova pünkösöd után való kedden, jun. 9-én megindultak.²⁾

¹⁾ Abafy Miklós tokaji kapitány Tokaj máj. 25-ről írja a nádornak: »Kegyelmes uram, ezt akarám Ngodnak értésére adnom: ezen órában érkezék Erdélyből Sarmasági uram postája; kevés ideig nálam mulatván, az mint értem ő kglmétül, Szombatba lőtt végzéseket minden résziben confirmalta az vajda és Erdélyország. Egyéb hireket nem beszél, hanem minden rendek szép békességbe vadnak és hasonlóképen örülnek az jó békességnek.« Ered. Orsz. lt. Acta Thurzoiana fasc. 40. nro 31.

²⁾ Forgács 1615. jun. 6-ról Kassáról írja a nádornak: »Egyéb ide való dolgokat pedig most Kgdnek nem irhatok, hanem vagyon immár nalezad napja, hogy az erdéli követek itt vannak, és várakoznak. Daróczy uram is tegnapelőtt úgymint 3. Junii jutott onnan feljül ide; itt azért énnálam mind együtt lévén ő Kglmek leveleket váltottak egymástól az békességnek elvégezett transactiójárúl; immár azért itt az követ uraim sem mulatnak, hanem Daróczy urammal együtt ad resignandum et recipiendum arcium Huszt et Kúvár pünkösöd nap után való kedden megindulnak. Innen immár azért Erdély felől hinnők istent, hogy békességben és csendességben maradhatnánk, csakhogy az erdéliek igen tartanak és félnek az töröktől, hogy ezért az ő mostani követségekért rájok ne haragudják, és fejedelmek ellen is valamit ne inditson, mivel tudja Kegyelmed, igen ellene vagyon efféle dolog és követség, az mely az keresztyényeknek és magyaroknak egyességekben és békességekben jár, az törököknek; az minthogy az is nyilván vagyon Kgdnél, Báthori Gábor mint jára afféle dolog mia, hogy ide velünk követségek által szövetséget vete, mindazáltal minthogy nem az török híre nélkül cselekedték szintén ezt az erdélyiek, azon lesznek, hogy mind adományokkal s mind szép szavokkal kedvét találják és keressék az törököknek. Az Amhat tyhaia hogy az ajándékokkal fölment és az békességet tractálják, értettem, mely dolog bizony fölöttő jó és kíváncsatos dolog, és istent dicsérnünk is kell érte, hogy reménységünk kiül ilyen békességet ada mind az erdéliekkel s mind az törökkel; azt remélhettük volna, hogy minden zűrzavar és háborúságos dolgok következzének reánk, de isten jobban adá az dolgot, és nem is látok az törökkel való békességnek véghez vitelében az holtság dolgánál nagyobb difficultást, de isten azt is minden jó végre fordíthatja.« Orsz. ltár Thurzó-féle acták. Ugyanott van Dóczy András-

IV.

Bármennyire sietett is Bethlen a császár kívánságainak eleget tenni, a végrehajtás, főként a részek visszabocsátása elé új akadályt gördítettek. Az a néhány lázadó rácz, ki a Bethlen ellen intézett mozgalmaknak részese volt, s kik közül Rhener a tárgyalások alatt is kimutatta ellenséges indulatát, panaszt emelt Khleslnél, hogy a fejedelem a lefoglalt javakat nem adta vissza. A török miatt nem merte azonban a kormány egyenesen megtagadni a részek visszabocsátását, s a biztosok Daróczy és Lassota ki is neveztek s le is küldettek Erdélybe. A nekik máj. 17-én adott utasítás megszbta a diploma kicserélésnek, a várak resignálásának módozatait, szívékre kötötte, hogy sűrűssek a kath. vallásnak azon állapotba helyezését, melyben Báthory Zsigmond idejében volt ¹⁾ — de ezen felül Khlesl azt is meghagyta, hogy az átadást addig halasztásuk, míg ki nem puhatolják: van-e valaki fogva, vagy elvesztette-e jószágát azért, mert a császár részére állott, s míg ezekre vonatkozólag a nagyszombati pontoknak nem lesz elég téve.

Bethlen Kolosvárra jun. 20-ára részgyűlést hívott össze, hova ő maga már 8 nap előtt megérkezett. Egy csausz is volt ez időben ottan, egyenesen a Bethlen kívánságára, ki meg akarta győzni a portát, hogy ott a várak átadásánál egyéb tárgyalások nem lesznek. Az országgyűlés megnyitására kitérő napon a császári biztosok megérkeztek. ²⁾ Gondoskodva volt ünnepélyes fogadásukról. Somberig Erdélyi, Kornis elibük mentek, Kolosvár közelében Kamuthy és Kassai a fejedelem nevében üdvözölték őket, s a város alatt ismét egy követséggel találkoztak, melynek élén Bethlen István, a fejedelem testvére állott. Díszőrség is levén kirendelve, a menet meglehetősen nagygyá nőtt, mely a fejedelmi kocsiban ülő biztosokat a nekik rendelt szállásig kísérte.

nak is egy levele Kassa jun. 10-ről: »minthogy generalis uramnak requisitiojára most ide Kassára jüvén, az hol az erdéli követek jelen lévén . . .« Actor. Thurz. fasc. 57. nro 24.

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XXV.

²⁾ Segesvári Bálint 185 l.

De a követeket a fejdelem csak jun. 23-án fogadta első kihallgatáson, mikorra t. i. a szász nemzet ott nem levő pecsétje is megérkezett. Daróczy az üdvözlő szónoklatban kiemelte, hogy ők a várak átadása végett küldettek, oly megbizással, hogy átvegyék a fejdelem s a rendek esküjét, megjegyezvén, hogy a várak átadását az amnestia kiadásának kell megelőzni. A fejdelem válaszában főszó az utolsó pontra esett; a császári udvarnál, mondá, mielőtt a vádakra ítéletet hoznának, meg szokták azokat vizsgálni. Bámúl, hogy vele szemben nem alkalmazzák ezt, s egy közember rágalmait elhiszik. Csak két fogoly s ezek is a béke megkötése óta elkövetett bűnökért vannak letartóztatva. De ő e részben is fog ő felsége kívánatának engedni.

Most a békeokiratok kicserélésének módozatai kerültek szóba. A fejdelem átvevén a diplomát, keresztyén hitére ígérte annak megtartását, s a magáét ő is átadta, a rendekének átadása csak azután következhetvén be, ha a szász nemzet pecsétje megérkezett. A mint ez megtörtént, Daróczy kézbesíté a fejdelemnek Mátyás egy hozzá intézett levelét, melyben a kath. vallás visszahelyezését sürgette. Ez, mondá Bethlen, csak országgyűlésen történhetik meg. A titkos pontokra kerülvén a sor: a követek a fejdelemmel s a főbb rendekkel a külső-terembe mentek, hol a titkos szerződés kicserélése végrehajtatott. A napot víg lakoma zárta be.

Az amnestia-okirat jun. 26-án kiállítattott. ¹⁾ Ez nap a titkos szerződés ünnepélyes példánya is aláírva a követek által, átadatott Daróczyéknak s a várkapitányok: Rhédey és Gyerőffy letették az esküt. Azután ismét a vallás ügyét hozták szóba — s a fejdelem ismét kijelenté, hogy országgyűlés nélkül abban nem intézkedhetik — de annyit megígért, hogy Töviset visszaadja. S most már Daróczyék átadták az utolsó s a legfontosabb okiratokat is: azt, mely Bethlennek a törököktől elűzése esetére kárpótlást ígért. ²⁾

S most már csak a várak átadása volt hátra. Bethlen jun. 27-én nejevel Fejérvárra utazott, s az általa kinevezett

¹⁾ Kiadtam a Tört. Tár 1880. évf. 226. l.

²⁾ Ez okirat lappang, de valószínűleg a Báthory Zsigmondnak adottal lényegileg megegyezett.

biztosok és kapitányok: Bethlen István huszti, Mikola kövári kapitányok és Pécsy korlátnok 28-án Daróczyékkel elindultak. Négy nap múlva Kővárba érkeztek, melynek átadása minden nehézség nélkül megtörtént.¹⁾ Husztra júl. 11-én érkeztek. Itt már nem ment oly simán a dolog. Daróczyék időközben hírt hallottak, hogy Olasz még mindig fogva van, s csak miután ez elhivatott, júl. 16-án történt meg az átadás.²⁾

A bizottság a nagyszombati alkudozás alatt meghatározott nagy-károlyi pótegyezkedés határidejét aug. 17-re tűzte ki. De az e napról szeptemberre halasztatott,³⁾ azonban, minthogy Mátyás biztosai nem jelentek meg, e napról is elmaradt. Úgy látszik, e póttárgyalás halasztása a lippai dologgal állott kapcsolatban. Daczára, hogy Molard a nagyszombati egyezkedés alatt ígéretet tett, hogy a várak kérdése a törökökkel kötendő békébe fog igtattatni, semmi megnyugtató sem történt: ellenkezőleg a török fenyegetőleg követelte, a császár pedig tiltotta a kézbeadást. Bethlen mindig sürgette, hogy ez ügyben tegyenek valamit⁴⁾ — s ennek méltányosságát nemcsak a nádor látta be, hanem maga Forgács is, ki a mióta a nagyszombati béke megkötöttet, annak megtartását őszintén és igazán óhajtotta s ezért közeledett Bethlenhez.⁵⁾ Hanem a

¹⁾ Daróczy 1615. júl. 2-ről írja Dóczynek: »Ma vettük uram kezünkhez a várat az ő felsége kglmes rendelése szerint, az erdélyiek ítélem holnap után jönnek be.« Actor. Thurz. fasc. 57. nro 28.

²⁾ L. Törvények és Okiratok XXIX. De egyes jószágok felett még azután folyt a vizsály. V. ö. Bethlen Gábor Politikai Levelei 25. l. A levél, melyet az itt felhozott tárgyban (t. i. Szilágyi János volt kövári kapitány követelése) Lassota írt, ki van adva Történelmi Tár 1880. évf. 480. l. Huszt várának átadási okiratát l. Törvények és Okirat. XXVIII. Pécsy Simon sept. 15-ről írja Tholdalagi portai követnek: »én uram, isten után, elfoglalt határainkat Husztot Kővárral egyetemben, szegény hazámnak nagy sok munkámmal, fáradságommal visszahoztam.« (A gyulafehérvári levéltárban.)

³⁾ Pécsy írja sept. 5-ről Fejérvárról: »ő nagysága innét Dévára ment, asszonyunk ő nga három szolgáló leányit akarván megadni, azoknak menyegzőjére. Nekem ismét Károlyban leszen kimenetelem.« A károlyi tervezett értekezletről Bethlen is ír: Tört. Tár 1880. évf. 472. l.

⁴⁾ L. Törvények és Okiratok XXVII.

⁵⁾ Forgács 1615. júl. 18-ről írja Thurzónak: »Istennek hála, most ide csendességben vagyunk, Daróczy uram is kézhez adván oda be

bécsi kormány habozó és határozatlan magatartásából nem tudott kibontakozni s az továbbra is terhes és fenyegető függő kérdésnek maradt.

V.

Mi alatt a nagyszombati béke a viszonyok közt eléggé simán létrejött, s annak pontjai végrehajtottak, mondhatni épen azon napokban, midőn Mátyás biztosai ígéretet tettek, hogy Homonnai törekvései zaboláztatni fognak ¹⁾: ugyanezen Homonnai »practicát indított« Bethlen megbuktatására Lengyelországban, hova Mátyás ajánló leveleivel ellátva ment. Törekvéseiről a fejedelemnek már aprilban volt tudomása, s azonnal egy tapintatos levélben felkérte a lengyel királyt és tanácsosait, hogy ha most vagy ezután háborgó emberek a szom-

Erdélybe az várakat, immár kifordúlt onnan, gondolom mostan daróezi házánál vagyon; de nem késik soká, ide közinkbe fog jöni. Az igaz dolog, sőt ugyan magok az erdélyiek mondják, hogy az török mostan esméig kívánja tőlük Lippát, Jenőt, de azon vannak, hogy mind adományokkal s mind egyéb törekedésekkel megtartsák magoknak, hogy e miatt az keresztyén országoknak mostani hozzájuk való jó akaratjuk annál inkább el ne idegenedjék tőlük. Az bizony dolog, hogy ha az török nagyon rájuk erősödik, nem resistallhatnak ellene, mert egyébképen is mostan azok az helyek ugyan puszták, mivel ennekelőtte az mely lövő szerszám benne vala is, kivitték volt belőlő, az benne valók is mostan csak valami hajdukból állanak; ha megtarthatják, hogy olyan szép és nagy darab tartomány az keresztyénségnek, főképen az mi szegény országunknak javára és hasznára ne legyen és így az erdélyiekkel való végezés nem is lenne káros; ha pedig meg nem tarthatjuk, arról sem teletűnik, mivelhogy nem itéli méltónak ő fíge, hogy az miatt az két vár miatt az két htlmas császár között való békeség felbomoljon.« Actor. Thurz. fasc. 54. nro 35. Ugyanő aug. 12-ről írja Thurzónak: »az mi annakokáért Lippa, Jenő dolgát illeti, az török most is ugyan continuálja kívánságát, nagy gyülekezeti is vagyon, kezéhez akarván venni, melyet az erdélyi uraim magok sem tagadnak. Az mint kd Bethlen Gábor levélből is megérthette, bizony dolog, hogy ha ő fíge valami móddal nem praeveniál, az török belé száll, ki minemű kárával legyen hazánknek, kglmed megítélheti.« Ered. Actor Thurz. fasc. 52. nro 34. Országos levéltárban.

¹⁾ Puncta Accusationis 1615. jun. 28. Törvények és Okiratok XXXV. b)

szédokat ellene ingerelni megkísértenék: állják útjokat.¹⁾ A megnyugtató és kitérő válaszok daczára²⁾ Homonnait szívesen látták ottan, s egyik-másik főúr megtett érdekében, mit óvatosság mellett titokban tehetett.

Bethlen jól ismerte a mozgalom horderejét, tudta, hogy bár e törekvés egy magános ember vállalataként szerepel, nem támadhatott az titkos támogatás nélkül: de számolt azzal is, hogy a két oldalról fenyegető vészt csak a porta támogatásával háríthatja el. Jól ismerte az eszközöket, melyekkel a portára hatni lehet s Angyalosy Mihályt fontos leleplezésekkel a portára küldé, hogy állandó követével: Tholdalagi Mihálylyal a veszély elhárításán dolgozzanak.

A leleplezés pedig nem kisebb dolog volt, mint az, hogy a császár a porta ellen egy nagy coalitiót szervez. Ezenkívül megegyezett a lengyel királylyal, hogy Homonnait Erdélybe vigyék: ez 12,000, ő 4,000 harcost ad mellé. E coalitió másik czélja Sorbánt ültetni az oláh vajdai székbe s e czélból Örmény Péter már Moldvába küldetett.³⁾

Hogy a két uralkodó coalitiója már e pontig ért volna, arról nincs tudomásunk: de tény, hogy Homonnai a nagyszombati béke megkötése után, valószínűleg kétségbeesve az iránt, hogy a császártól ez idő szerint segílyt nyerhessen, tervén egyet fordított. Bethlen értesülése szerint júniusban Zolkievsky, egy lengyel főúr, Gabrillas Simon vajda és Homonnai, mindenik száz-százezer forintot tett le, hogy ezen ez utóbbi hadat fogadjon, beüssön Moldvába, Erdélybe s e két országot a lengyel korona alá kötelezze.⁴⁾

S mi alatt ő az előkészületeket tette, váratlanul másfelől is nyert támaszt. Ali, a budai pasa megnehezelt Bethlenre, hogy Lippát nem vehette kézhez — s Homonnai ez idegenségből akart hasznot húzni. Összeköttetésbe lépett Ali pasával, s fényes ígéretekkel megnyerte. Nemcsak Lippát és Jenőt,

¹⁾ Bethlen apr. 16-iki levelei Terténelmi Tár 1880. 472 s köv. II.

²⁾ Novodvorszky Bertalantól, Danilovicz Miklóstól (máj. 31.) s magától Bobolia Andrástól (jun. 2.). U. o. 476 s köv. II.

³⁾ L. Törvények és Okiratok XXVI. Az Angyalosinak adott utasítás közölve a Török-magyarokori Okmánytár I. 131 l.

⁴⁾ Bethlen 1616. jun. 28-iki levele.

hanem a Vaskapuig eső részeket s Váradot is és az adónak százezer aranyra emelését megígérte. ¹⁾ De Szkender a múlt évi szerdár is neheztelt Bethlenre ez ügyben tanúsított magatartásáért, nem tudta megbocsátni, hogy hadai már benn voltak az alsó városban, s onnan a nagyvezér parancsára ki kellett, mint ő hitte, szégyenre vonulniok, és a divánülő vezérek közül azokkal, kik a nagyvezérnek ellenségei voltak, összeköttetésbe léptek. Kimutatták, mily nagy kárt tett a császárnak a vár visszabocsátásával a nagyvezér s Bethlen ellenében felmutatták Homonnai fényes ígéreiteit. A nagyvezér, hogy a nagyobb veszélyt elkerülje, maga kezdé sürgetni Lippa visszabocsátását. ²⁾ Parancsot eszközölt ki a szultánnál Ali basára, hogy többé szóval se kérjék Bethlentől a várakat, hanem vegyék el erővel: nem engedi többé, hogy vele pacskázzanak.

Bethlen jól tudta, hogy a porta az ehhez hasonló rendszabályokat nem mindig azért hozza, hogy azok azonnal végrehaj tassanak, hanem igen sokszor azért, hogy bizonyos irányban pressiót gyakoroljon. S nem is tartá lehetetlennek, hogy vesztegetéssel, diplomaciai fogásokkal sikerülni fog az átadás elhalasztását keresztül viinni. Épen azért aug. 16-án Fehérvártrt részgyűlést tartott, melynek főtárgya ez a kérdés volt. ³⁾ Mint rendesen az ily alkalmi tanácskozásokon, e gyűlésen sem alkottak törvényeket s a gyűlés végzése is sem maradtak fenn; de hogy mi történt ottan, az azután történetekből tudjuk: határozatba ment, hogy a fejdelem Lippa megtartása érdekében Prágában, Stambulban tegye meg a szükséges lépéseket.

Bethlen a császárhoz sept. 9-én tett felterjesztést. A nagyszombati egyezkedés alkalmával határozott ígéretet nyert, hogy Mátyás a kérdéses várak ügyét magára veszi, megteszi a szükséges lépéseket konstantinápolyi követe által, hogy azok Erdélynél maradjanak, s ezt a béképointok közé is be fogja

¹⁾ A puncta Accusationis jun. 28-ról. Törvények és Okiratok XXXV. b)

²⁾ Tholdalagi naplója Tört. Tár 1881. évf. 9. l.

³⁾ Dóczy szathmári kapitány aug. 15-iki levelében írja a nádornak: »ezten másnap (aug. 15.) lesz vala még gyűlés Fejérvártrt, minthogy a török most kívánja Lippát és Jenőt, arról is akarnak végezni.« Fred. az orsz. ltrban. Actor. Thurz. fasc. 61. nro 28.

igtattatni. Ez ígéretre hivatkozva, kéri a császárt, hogy tegyen ez ügyben valamit, s ha ezt nem tudná kivinni, hatalmazza fel őt, hogy e különben is elpusztult helyeket bocsáthassa török kézbe — hisz, mondá, ő felsége is több mint hatvan falut adott át a hódoltságához.¹⁾

Ugyan akkor irt portai állandó követének, Tholdalagi-nak: Lippa ügyében az őszi gyűlésről főkövetséget fog a portára küldeni, s ő a dolog eldőlését, még ha életével kellene is megfizetni, — húzza-balaszsa addig, míg a főkövetség be fog érkezni.²⁾

VI.

Az őszi országgyűlés idejét Bethlen Kolosvárra, szept. 27-ére tűzte ki, hova a kellő időben maga is megjelent.

Nagy fontosságú eredményekről számolt előterjesztése a rendekhez, s épen oly jelentékeny reformokat hozhatott szóba. Az elsőre nézve az ország integritásának helyreállítása egyedül békés eszközökkel s a végvárak jókarba helyezése minden adófelemlés nélkül nagy meglepéssel töltötte el a rendeket, s az utóbbit illetőleg a fiscalis javak körül elharapódzott visszaélések megszüntetésére célzó javaslata megmutatta az utat, hogyan lehet az ország pénzügyeit nagy áldozatok nélkül s a méltányosság határai közt rendezni. Újításai és szervezései láncolatában ez volt az első lépés Erdély régi hatalmának visszaállítására. A személye és országa ellen szőtt cselszövényekről is megemlékezett, felhiva a rendeket, hogy az ennek elnyomására szükséges eszközöket szavazzák meg.

Törekvései a gyűlés méltánylatával találkoztak: szívesen nyújtottak a rendek segédkezet rendezett állapotok helyreállítására. Az adót megszavazták kapuszám szerint 8 frtban, s a városokra egy összegben. A Fejérvár építésére szükséges erőt 3 hét tartamára, Huszt jókarba helyezésére 2 hétre kirendelték. S a hadfelkeléshez megkívántató mustrát is megszavazák.

Intézkedtek, hogy a béke helyreállításával a törvényke-

¹⁾ Történelmi Tár 1880. évf. 480. l.

²⁾ Pécsy Simon levele Tholdalagihoz 1615. szept. 5-ről, a gyulafehérvári káptalani ltárban, a rendezés alatti akták közt.

zés is háborítatlan folyamat vegyen; azok, kik az ítéletek végrehajtásának útjában állanak, vagy csak fenyegetőznek is, hűtlenségi perbe vonassanak s marasztaltassanak el.

Báthory Zsigmond és Báthory Gábor a fiscus uradalmait úgy eltékoztolták, hogy a váraknak alig maradt jóságga s a jövedelmekből (harminczadok, sóaknák, bányák, vashámorok) majd mi sem maradt meg. De a több, mint évtizedes birtoklás oly viszonyokat teremtett, melyeket nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Az igazság és méltányosság kiegyeztetése volt tehát e gyűlés feladata. A visszaszerzés elvét már a korábbi gyűlés kimondá, most a módokat állapíták meg. Visszafoglalási határév 1598. midőn Giczy János a kormányzóságról lemondott. Kik a hazának tett szolgálatért kaptak fiscalitást, azoknak inscribálja a fejedelem azt, de bizonyos sommában. Ha érdemért adott fiscalitás már elébb visszafoglaltatott, azt kárpótolja a fejedelem. De a nem érdemes szolgálatért adott jóság foglaltassék vissza. Ellenben az érdemért vagy az ország szükségére adott pénzért elzálogosított fiscalis birtok vagy jövedelem a derék summa letétele mellett legyen kiváltható. Inscriptio csak a tanács megegyezésével tehető; visszafoglalt jóság másra nem ruházható; ha már másnak adatott volna az ilyen, magános ember által rövid útú perfolyammal kereshető. Jóságadományozás csak érdemes emberek részére eszközölhető — de a fejedelem és utódjai tartózkodjanak a tékozlástól. Azoktól, kik Mihály vajda kiverése alkalmával nyertek jóságot, azt nem lehet visszavenni.

Az elpusztúlt s újon betelepített faluk adóval ne rovatassanak meg.

A ki nemes ember gyilkosát fogadja be és szökteti el, bűntessék meg, s az ilyen kegyelmet ne nyerhessen. A szökött szolgák üldöztessenek. Az ispánok a circálást tartoznak megengedni. A latrok és gonosztevők kergettessenek.

Az országgyűlésekről, mielőtt azok be nem záratnak, nem szabad eltávozni.

A beszterczei bíró s széleken levő kapitányok örködjének, hogy Erdélyből az oláh jobbágyok ne szökhessenek Moldvába.

A fejedelmi posták ne kényszeríthessék az embereket ingyen gazdálkodásra.

Az érvényben levő árszabályok tartassanak meg 200 frt büntetés terhe alatt.

A só a nemeseknek a fennálló törvények értelmében adassék meg.

Mármarosban számlálják össze a portákat, de a többi vármegyék attól menten maradjanak.

Intézkedtek az egyes nemzetek által beadott sérelmi pontokban is.

Bethlen, mint Daróczyéknak megígérte, e gyűlésen a catholica vallás ügyét is szóba hozatta. Visszaadták a catholicusoknak a tövisi és kolosmonostori templomokat — de úgy, hogy a más hiten lévők a földesurak ne kényszeríthessék cath. templomba menni. Továbbá a cath. rendek kérésére a Somlyón és Udvarhelyt levő templomokat is visszaadták, úgy azonban, hogy előbb a más felekezetűek építsenek magoknak imaházat. Azok, kik utközben predikátort vagy iskolamestert vernek meg, 200 frt büntetésen marasztaltassanak.

A fejedelem a törvényeket okt. 3-án erősítette meg, s azzal a gyűlés eloszlott. ¹⁾

Lippa ügyében a főkövetséget még jóval a gyűlés eloslása előtt, okt. első napjaiban útnak indítá. Eleinte Pécsy Simont akarta küldeni: de minthogy ez a nagy-károlyi értekezletre volt kijelölve, s az még nem tartatott meg, ²⁾ az öreg Balassi Ferenczet, a nagy-szombati titkos pontok egyik aláíróját, nevezte ki a követség fejévé. A terhes szekerek az ajándékokkal s azok közt a Kolosvárt csinált két nagy gyertyatartóval ³⁾ előre elindultak s a mint a gyűlés összeült és szervezkedett, a főkövetség elindult.

¹⁾ Lásd Törv. és Okiratok XXX.

²⁾ Legalább sehol semmi nyoma. Pécsy szept. 5-ről írja: »nekem ismét Károlyban leszen kimenetelem« s alább »Balassi uram nem volt másodszor Károlyban.« Hogy Pécsy még Daróczyékkal kiment az aug. 17-ki terminusra — e szavak arra mutatnak.

³⁾ V. ö. Dóczy febr. 1-ei levele 5-ik pontjával (Törv. és Okiratok XVIII.). Említi Szkendernek okt. 13-án írt levelében »az ajándékok ő hatalmasságának az két nagy gyertyatartók lesznek.« Török-magyarkori Államokmánytár I. 135. l.

Gyűlés végeztével Bethlen a helyzetet őszintén, leplezetlenül feltárta egy Daróczynak írt levelében: Lippa még kezén van, de csak a véletlen tartá meg. Egy Budán kitört lázadás miatt Alinak oda kellett mennie — s ez az oka, hogy nem vette el Lippát, melyet ő magában haddal megtartani nem is volna képes. ¹⁾

VII.

Ali basa minden követ megmozdított, hogy Bethlent megbuktathassa; Homonnain kívül még két trónkövetelőt biztatott. Báthory Andrást, a Gábor testvérét, kinek felajánlása atyafiságát, azon ígérettel, hogy testvére gyilkosain boszút fog állani ²⁾ s Balassa Zsigmondot, ki kötelezte magát, hogy ha a fejedelemséget neki megszerzi, ő a Bethlen által ígért várakat kézhez adja s az adót megkészszerzi. ³⁾ De az első nem volt rábirható, hogy sorompóba lépjen — annál nagyobb hévvel karolta fel az utóbbi az ügyet s költött el egy csomó pénzt és követett el mindent, hogy nagyravágyó terveit megvalósíthassa. Ügyét a portán Szkénder karolta fel, csakugy, mint a Homonnaiét ⁴⁾ — a személy neki és Alinak mindegy lett volna: ők csak Bethlent akarták megbuktatni. Már ingadoztak a Bethlen barátai, s ennek ügye határozottan rossz fordulatot vett, ⁵⁾ midőn tudósítás érkezett tőle, hogy főkövetei útban vannak. Az állandó követ most nyomatékkal lépett fel: fejét kötötte le, hogy a főkövet jön, várjanak hát addig. S csakugyan az ügy eldöntése (t. i. Bethlen letételének kimondása) addig elhalasztatott. ⁶⁾ Ezzel sok volt nyerve, de nem minden; mert ellenségei minden irányban lázas tevékenységet fejtettek ki, s arra törekedtek, hogy az új állandó követ ne fogadtassék

¹⁾ Bethlen Politikai Levelei 27 s köv. 11.

²⁾ Sövényfalvi levele Konstantinápoly, november 22-ről a fehérvári ltárban.

³⁾ Térítvénye okt. 24-ről, közölve a Történelmi Tár 1879. évf. 229-ik l.

⁴⁾ Az e tárgyban kelt vallomások az orsz. ltárban. Act. Thurzó, Fasc. 75, nro 23.

⁵⁾ Tholdalagi Naplója. Tört. Tár. 1881. 9. l.

⁶⁾ Bethlen Politikai Levelei 32. l.

el, s a főkövettel együtt fogva Budára Ali basához küldessék.¹⁾ Céljukra dolgozott egy Moldvában kiütött mozgalom is, hol a vajdát saját alattvalói lengyel segélylyel megtámadták. A mint a portán erről értesültek, azonnal fermant küldöttek Bethlennek, hogy a szorongatottnak segélyt adjon, arra számítva, hogy távollétében megbuktatását könnyebb lesz keresztül vinni — de a csasz későre hozta meg a levelet s ez alkalmas ürügyet szolgáltatott a parancs nem teljesítésére.²⁾

Épen ebben az időben részgyűlés s azzal kapcsolatban octavalis terminus volt Erdélyben. A nagy-szombati kiegyezés szerint itt kellett törvényesen elintézni Homonnainak Huszt várához formált s Báthory Gábor özvegyének követeléseit. Mátyás kinevezé biztosait, Daróczyt, Pethő Istvánt és Melith Videt s egy ítélőmestert.³⁾ Megjelentek-e a biztosok Erdélyben? s eldöntetett-e a Homonnai követelési ügye, nem tudjuk; de úgy látszik: a tárgyalás elmaradt. Már az idő is igen rövid volt a megjelenésre.

Bethlenhez decz. 3-án új csasz érkezett a portáról, kinek a fejedelem a részgyűlés válaszát decz. 7-én kézbesíté.⁴⁾ István már akkor csatát vesztett a lengyel-oláh had ellen, menekült, s ez elegendő mentség volt Bethlennek, hogy ezután se avatkozzék be. Különben is írta: »a kész akarattal« ajánlott segélyt visszautasítá, talám azért, hogy országa ne romoljon, s azonkívül pedig ő ez egész idő alatt mindig a hatalmas császár szolgálatában forgolódott. Érté azt a munkát, melylyel a rá mért csapásokat felfogta.⁵⁾

¹⁾ Bethlen Politikai Lev. 38. l.

²⁾ Török-Magyarkori államokmánytár I. 137. V. ö. Pécsy Simon 1615. decz. 30-iki levelével, Tört. Tár 1880. évf. 708. l. E moldvai mozgalomról, István vajda elűzetéséről és Sándor diadaláról érdekes tudósításokat kapott Bethlen. Tört. Tár 1880. évf. 485. s köv. l.

³⁾ Lásd Törv. és Okiratok XXXIII.

⁴⁾ Török-Magyarkori Államokmánytár I. k. 139. l.

⁵⁾ Dóczy András írja Forgácsnak, Szathmár, nov. 29. »Erdélyben most lesz 1-a Decembris octava és gyűlés is. Az vajdára az nagy törvénytelenység miatt minden ember panaszkodik; lesz oda be emberem vigyázásnak okáért, ha mi occurral írásra méltó, Ngodnak értésére adom.« Act. Thurz. Fasc. 57. nro 26. Orsz. Itár. Nem találtam nyomát, hogy többet irt volna e gyűlésről.

Mert éppen abban az időben, midőn Bethlennek a beavatkozást megrendelék, ¹⁾ Balassa és Homonnai készülleteket tettek megtámadására. Amaz idősb fiát s egy megbízott emberét: Fánecs Ferenczet járatta Alihoz, küldött neki ajándékokat s toborzást kezdett a hajdúk közt. ²⁾ Ez utóbbi Lengyelországgal tartá fenn az összeköttetést ott és a hajdúk közt is toborzott, ³⁾ hogy alkalmas perczen Erdélyre üssön. Bethlen ellenségei a portán arra számítottak, hogy akármelyiknek sikerüljön ezt országából kiűzni, a diván a bevégzett ténnyel szemben letételét illetőleg nem fog nehézségeket támasztani.

A huzás és halasztás, melylyel Balassy Ferencz beérkezése után is késtek a végső elhatározással, kedvezett e tervnek. A főkövetség már okt. derekán megjött. Egész novemberben folyt az alkudozás. Balassi határozott ígéretet adott, hogy a mint ő hazaérkezik, Lippát megadja a fejedelem s Gürcsi Mehemed, a kajmakam kivitte, hogy ez értelemben ki fog a végválasz a követségnek adatni. A kihallgatás és a fermán átadása napjául december 13-ika volt kitűzve. Ezen napra a követség megjelent a divánban, már meg is kaftányozták őket — de hosszas várakozás után tudtúl adatott, hogy nem fogadtatnak, s ezuttal tegyék le a kaftányokat. »Nem mi, — felelé Balassi, ha csak le nem veszik rólunk«, s csakugyan megkaftányozva távoztak.

Le voltak verve, mert érezték, hogy valami nagy dolognak kellett történni. ⁴⁾ Tholdalagi elment az öreg Gürcsihez, ki bizalmasan megmondá neki, hogy Alitól tudósítás érkezett, mely Bethlent németességgel vádolja, nem is akarja megadni a

¹⁾ Tatár beütéstől is tartott, s ez ellen is tett intézkedéseket. Bethlen okt. 11-ki levele Forgácsnak. Fasc. 55. nro 36.

²⁾ Tört. Tár 1879. évf. 230—31. II. Thurzó decz. 12-ki s Balassa decz. 26-ki levele.

³⁾ Puncta Accusationis. Törv. és Okiratok XXXV. b)

⁴⁾ Hogy minő mesés hírekkel ingerelték a kedélyeket, mutatja Pernyeszy Gábor ecsedi kapitánynak febr. 6-án Forgácshoz intézett levele, mely e portai ügyet így adja elő: »Lippának megadását számtalan sokszor solicitálván török császár, küldte volt be Bethlen ama vén ravasz Balassi Ferenczet, ki által nagy örömmel adta értésére császárnak Husztnak, Kővárnak occupálását. Balassyt megfogták a portán és erős fogságban tartatik. Nem tudván ezt mire vélni Bethlen, Belényesy

várakat, a követ csak szép szín alatt azt akarja kieszközölni, hogy ő hazamehessen, s hogy Gürcsi Mehemed pénzzel meg volna vesztegetve, és ezért fogja pártját. Hosszas tanakodás után a megmaradásnak egyetlen eszközt találták fel: nyilatkoztatassa ki Balassi, hogy ő jót áll szaváért, s ennek bizonyosságául, addig, míg Lippa át nem adatik, kezesül a portán fog maradni.¹⁾

Bethlen eddigelé csak saját emberei által volt az ellene intézett törekvésekről értesítve, de kézzel fogható bizonyítványokkal nem bírt; nagy szerencse volt rá nézve, hogy a véletlen azokat is kezébe juttatta. Homonnainak egy lengyelországi ügynöke, Domaraczky Szaniszló ez év őszén megbetegedett s Kendynek és az ügynöknek levelei Bethlen kezébe kerültek, melyek Homonnai terveiről s Kendy árulásáról leránták a leplet.²⁾

A másik, Balassa-féle törekvésekről éppen olyan véletlen folytán a nádor nyert értesítést. Fáncsy, a Balassa szolgálja s közbenjárója Alinál részeg fővel Bori István előtt elárulta a titkot, s ez azonnal értesíté a nádort.³⁾ Nem sokára újabb bizonyítványokat kapott a nádor. Balassa egy lovászmesterét, ki Alinál

nevű szolgáját küldte utánna az postán az portára, azt is megfogták, és ha Lippa meg nem adatik, egyik követet sem bocsátják el. Török császár követsége ez egyik Bethlenhez; másik, hogy Tomsa vajdát megseggélje s az moldvai vajdaságra bevigyék az havaseli vajdával együtt, kire nézve most ő maga Fogarasban vagyon és az ország népét oda gyűjti, hogy az kit beküldhetne benne. Bethlen Farkas, kit szegény idvözült uramatyám Grodnán szerzett vala ngodnak, udvari kapitánya levén, immár elbucsuzott, kin Bethlen Gábor igen megharagutt, vacsorán jól tartván, másnap Bethlen is haza indulván, bucsús levén fejedelmétül, az úton szörnyű halált holt, olyat adtak megenni vagy meginni. » (Ered. orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 53. nro 32.).

¹⁾ Tholdalagi Naplója. Tört. Tár 1881. évf. 10—11. II. Bethlen 1616. febr. 4-iki levele Mátyáshoz, Törv. és Okirat. XXXVI. s egy kelet-nélküli levele a szultánhoz. Török-Magyarkori Államokmánytár I. 141. I. s Bethlen G. Politikai Lev. 38. I.

²⁾ L. Törv. és Okiratok XXXI. a), b). Később egy még kézzelfoghatóbb bizonyítvány is esett Bethlen kezébe, amaz utasítás, melyet a makoviczai herczeghez küldött Vallon Péternek adott. L. Törv. és Okir. XXXI. c).

³⁾ Tört. Tár 1879. évf. 230. I.

járt, elfogták s Ujvárba vitték, honnan Teuffenbach Rudolf és Koháry Péter odavaló kapitányok azonnal értesíték a nádort.¹⁾ Árulása világos lévén, a császár megidézttette s elfogatta — ezzel ő megszünt ártalmassá lehetni.²⁾

VIII.

Lippa átadása olyan kényszerűség volt, melylyel Bethlennek számolnia kellett, s a mióta ezzel tisztában volt, legfőbb igyekezetét arra fordította, hogy arról a császárt is meggyőzze. De az nem volt könnyű dolog. Mátyás abban bízott, hogy diplomáciájának sikerülni fog rábirni a törököt, hogy hagyja e véghelyet a keresztyénség birtokában s szigorúan utasítá Bethlent, hogy óvakodjék a fennálló helyzeten változtatni.³⁾

Hanem Bethlenre nézve éppen ebben állott a veszély. Mikor két versenytársa messze túlliczította őt a portán, nem lehetett tovább halasztania annak kiadását, mit előtte már őt fejedelem megígért. S mikor az egyik e versenytársak közül már toborzá is a hadakat az ő megtámadására, nem tehette, hogy a portán lévő ellenségeinek kezébe fegyvert szolgáltatasson. Azt kelle megértetnie a nádorral, a császárral, hogy Lippa elveszésére legbiztosabb mód versenytársának pártfogása.

¹⁾ Teuffenbach 1616. jan. 4., jan. 10-ki, Kohárynak jan. 11-ki levele, Kovács Demeternek ehhez mellékelt vallomásai, egy kelet nélküli relatio, az orsz. ltban a Thurzó-féle acták közt.

²⁾ A nádornak Dóczyhoz írott levele 1616. jan. 17. U. o. a Thurzó-féle akták közt, s u. o. nejének Sborozki Erzsébetnek folyamodása kiszabadítása iránt. Fasc. 5, nro 23. A nádor előterjesztése Kleslhez Balassa megfélekezése ügyében u. o. fasc. 2, nro 27. Érdekes, a mit Kassáról Forgács Zs. jan. 23. Thurzónak ír: »Csodálkozom a Balassi Zs. dolgán, hogy mind értékkel, okossággal és mind szép gyerekivel az úristen megáldotta, mégis olyan dologba ártotta és avatta magát és törökkel akart practikát indétani, melynek bizony nem kellett volna lenni; de mikor az okos ember megbotlik, nagyot botlik. Az mint értem penig az szolgálban is fogtanak el, az kinnél valami leveleket tanáltanak, mely dolgok, ha ugy lesznek, az mint én értettem, inkább hiszem, hogy nehezen lesz dolga. Én bizony nem örömet hallottam ezeket felőle, mert a nélkül is a szegény magyar nemzetre elég szó vagyon, annival inkább penig nagyobb gyalázat következik nemzetünkre « Act. Thurz. Fasc. 53, nro 31.

³⁾ L. Törv. és Irom. XXXII. és XXXIV.

Mert tény volt, hogy két hajdukapitány, Tarjáni Demeter és Fekete Péter zászlóval jártak szerte a falukon, mutogatták a császár felhatalmazását s toborzottak a Homonnai számára. ¹⁾ Legelőbb is a véletlen támadás ellen akarta biztosítani magát; intézkedett, hogy Várad haddal, eleséggel, borral szereltessék fel, meghagyta az ottani kapitánynak, Rhédeinek, hogy tartson mustrát s megbizta, hogy Fekete Pétert pénzzel, jószágígéréssel vonja el Homonnaitól. ²⁾ Még nem tudta megmérni a veszély nagyságát; nem, ha van-e benne része a császárnak: de el volt határozva szembeszállani vele. Kolosvárra akarta gyűjteni hadait s ha ez nem volna eleinte elég erős megütközni Homonnaival, Váradba zárkózni. ³⁾ »Ez az ember — írta Pécsy ⁴⁾ — nem szédeleg úgy az hadakozással, mint Báthory Gábor, nem is várja, meg se gondolja kegyelmed, ide bé maga birodalmára ellenségét, azt tartja, hogy melior miles in solo alieno, eleibe ballag: higgye kegyelmed, az Tisza két partján fordul meg az hadakozás súlya.«

S ez intézkedésekkel egy időben, jan. 22-én Kovasóczy Istvánt Prágába a császárhoz, és jan. 27-én Csehy Andrást a nádorhoz küldé. Most írott bizonyítékok voltak kezei közt: Kendy levelei, Domaraczky jelentése, melyek ez ember megbetegedése folytán jutottak kezéhez. Aztán ott volt Tarjáni és Fekete toborzása a császár nevében és levelével, melyek már

¹⁾ Forgács írja, Kassa, jan. 17-én a nádornak: »egynehány felől bizonyosan adták értesemre, hogy Tarjáni Demeter hadat gyűjtött volna, és zászlóval járna széjjel a falukon, naponkint többet is akar mind lovast gyalogot gyűjteni Homonnai számára és hogy Zemlénben zászlókat osztottak volna több hadnagyoknak, mely dolgot én honnan és ki akaratjából cselekedjék, meg nem tudom gondolni.« Félti a békét s kéri, hogy akadályozza meg a toborzást. O. It. Act. Th. F. 55, nro 37. Ugyan ő jan. 23-ról: »az mi az Tarjáni Demeter dolgát illeti, az igen nilván való és bizonyos dolog, hogy hadat fogadott és mind lovas gyalog vagy on vele Azt mondják az falukon és egyébütt is mindenütt széjjel az ő felsége levelét mutogatja, kit én nem láttam s nem is tudom, de az paraszt szegény embereket és azféle csavargó uratlan embereket könnyű elhíttetni, kik az háborúságot alig várják.« Act. Thurz. Fasc. 53, nro 31.

²⁾ 1616. jan. 19-iki levele. Bethlen G. Politikai Lev. 34. l. s jan. 22-iki levele 35. l.

³⁾ Bethlen Polit. Lev. (jan. 26-ról) 36. l.

⁴⁾ Daróczynak jan. 20-ról, Tört. Tár 1879. évf. 234. l.

mind világosságra jöttek. Összeállítá a vádpontokat s kijelenté, hogy az ellenséget nem fogja bevárni. ¹⁾ És épen e napokban küldé meg hozzá Daróczy a császár jan. 5-iki levelét ²⁾ s egy ugyanazon nap felelt a császárnak és Daróczynak. ³⁾ S jól tudván, hogy az udvarnál sokat adnak a szászok magatartására, minthogy Homonnai azzal is toborzott, hogy ezektől titkos meghívása van a fejedelemségre, felhívta őket, hogy Szebenben nemzeti gyűlésben jelentsék ki, hogy nekik Homonnaival semmi közük, mindössze is nehány elbujdosott tart vele. Ugy történt. Az universitas nyilatkozott, elhatározván, hogy tiltakozásukat külön követséggel küldik meg a nádorhoz, Forgácsoshoz s egyzersmind felszólítá Homonnait is: mondja meg, kitől van biztatása? E követség febr. elején elindult, s hogy biztosabban rendeltetése helyére jusson, Bethlen is egy megbízott emberét velök küldé.

Valóban a dolog sokkal világosabb volt s a nagy-szombati békével szemben az árulás sokkal tisztábban állt, hogysem azt hallgatással lehetett volna mellőzni. A nádor becsületes, őszinte előéletéhez híven azonnal megtette a szükséges intézkedéseket fel és lefelé. Homonnait tette következményeire figyelmeztette, írt a megyéknek s eltiltá a hadfogadásokat. ⁴⁾ De komoly kérelmeket küldött a császárnak, s figyelmeztetéseket Khleslnék: Homonnai a császár nevében toborz a hajduk közt s már Radul is nála van. ⁵⁾ Azt tanácslá, hogy e sértő

¹⁾ Lásd Törv. és Okirat. XXXV.

²⁾ U. o. XXXIV.

³⁾ U. o. XXXVI. A Daróczynak írt válasz ugyancsak febr. 4-ről Bethlen Polit. Lev. 40 s köv. II.

⁴⁾ Lásd Törv. és Okir. XXXV. a) jegyz.

⁵⁾ A nádornak Bittse, febr. 22. írt levele a császárhoz: »Homonnai — ír — hadakat gyűjt s az, hogy ő ezért kérdőre vonta, mily zokon esett neki, hozzá írott levele mutatja. Épen ez napon kérdezte ki Tarján Demetert (quem dnus Homonnay conduxisse dicebatur) s ő tőle hallotta, hogy két nemes: Vértessy Mihály s Putnoki, Homonnai szolgálai urok nevében lovasokat, gyalogokat fogadnak, »praesertim cum Mattis Vrae Sacr. superinde etiam clementissima accesserit voluntas. Sed neque literas conductionales, neque credentiales mihi exhibuerit, quomodo illi fides adhiberi possit Mtas Vra benignissime judicare poterit.« Orsz. Itár Act. Thurz. Fasc. 1. Nro 128.

hiresztelésekkel szemben lépjenek fel komolyan: idézzék meg Homonnait Prágába a császár színe elé.¹⁾ S szemben vele a császár, valójában Khlesl úgy mutatta, mintha ez egész mozgalom ellenére volna és kiadta a kívánt rendeletet, melylyel Homonnait színe elé idézi.²⁾

Mindamellett azt, hogy Homonnai mozgalmában, főként a hadfogadásban szünet állott be, nem e megidézésnek, hanem a nádor erélyes intézkedéseinek s Forgács buzgalmának, melylyel azokat végrehajtá, lehete leginkább köszönni.³⁾ Ő attól fogva, hogy a béke megkötöttet, komolyan vette azt, s örködött annak megtartása felett. Dóczyt, a szathmári kapitányt, ki talán egyedül volt a főbb tisztségviselők közül az udvar valódi célzataiba beavatva, s épen ezért a vett intézkedések daczára

¹⁾ Thurzó nádor Bittse, 1616. febr. 28. Khleslnek a Homonnay-féle mozgalmakról ír, melyek nemcsak Magyarország, hanem a szomszédos keresztény országok nyugalmat is fenyegetik, melyek ha nem fojthatnak el, erőre kapnak. »Omnium autem maxime necessarium esse videtur, ut S. M. S. meo tamen absque praescripto pro clementi sua voluntate sine mora peculiarem et proprium suum ad supradictum d. Homonnay emittat cursorem, per quem eundem ad reddendam hujus sui moliminis rationem Pragam ad se benigne pariter ac strenue citare dignetur.« Sajnos volna, hogy a Balassa-féle mozgalom lecsendesedése után új támadjon. Minuta orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 1. Nro 128.

²⁾ L. Törvények és Okir. XXXVIII.

³⁾ 1616. mart. 11. Forgács Zsigmond Kassáról ezeket írja a nádornak: »Ezelőtt is megírtam volt Kgdnek, hogy sok munkám, írásom és fenyegetésem által azokat az hajduhadnagyokat, az kik csaknem valami nagy motust indítanak az ő egyben való gyülekezetekkel, immár eloszlattam és széljel ki imide, amoda leszállottanak. Igen jól is esék pedig az dolog, hogy érkezvén az Kgd írása és parancsolatja is; annak fölöttő az is igen jó volt, hogy az ő felsége Kgdnek küldött resolutióját ide küldötte volt Kgd, mert én mind az ő felsége levelének az mását leiratván, mind az vármegyéknek s mind az végbelieknek s mind az hajduknak elküldöttem levelemben, melyet hogy megértvén mindenek, nem lenni afféle hadgyűjtésben ő felségének akarátját, azontúl más gondolat ütközött fejekben, és az mint az Lónyay uram leveléből is megérti Kgd, mostan immár azok az hadak és hadgyűjtő hajduk leszállottanak és széljel eloszlottanak, és ha ugyan valóba hozzá nem fogunk vala, bizony semmi nélkül el nem múlik vala, hanem valami élékerekedik vala belőlő. Mostan immár istennek kegyelmességéből békeességben és csendességben nagyon ez ország, ha esméig valaki nem találtatnék, az ki efféle dologra nekibiztatná őket«. Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 50. Nro 41.

is a mozgalom szításán munkált — utasítá, hogy ne törődjék Bethlen hadfogadásaival, hanem hajtsa a parancsokat végre; ¹⁾ s utasítá a vármegyéket, hogy Homonnai ellen kezdjék meg az inquisitiót. ²⁾ Intézkedéseinek azonban csak pillanatnyi sikere lett; Homonnai folytatta az előkészületeket. Kozák hadakat szállított a Beszkéd alá, melyek várták parancsát a beütésre, s ő valószínűleg a felkelés módozatai felett titkos értekezletet tartott Dóczyval, Eszterházyval. E válságos perczen kapta Forgács a parancsot, hogy történjék bármi, ő felsége parancsa nélkül hadfölkelést ne hirdessen. ³⁾ Ez már világossá tette mit előbb is gyanított: hogy az udvar nem idegen a mozgalomtól. ⁴⁾

Homonnai sikere pedig valójában nem attól függött, pártolja-e őt Mátyás, ki versenytársát, Balassa Zsigmondot elzárattván, helyzetét mondhatni könnyebbé tette, hanem attól, ha kedvezőleg alakúlnak-e rá nézve a portai viszonyok? Az öreg Balassi Ferencz, a főkövet egy »régí látott, hallott okos vén ember« új s Bethlennek kedvező fordulatot idézett elő. Az első kihallgatáson, 1615. decz. 21., szörnyű szemrehányásokkal illette Memhet a nagyvezér. Németességgel vádolta, s a várakat

¹⁾ Lásd Törv. és Okir. XXXVIII.

²⁾ Thurzónak 1616. ápril 16-ról írja: »kivántatnék, hogy az inquisitio felküldését maturálnák a vármegyék; én eleget izentem nekik, hogy ne késlekedjék.« Homonnai, ennek folytán requisitoriát tétetett, mint-hogy ő nem valami »proscriptus ember.«

³⁾ L. Törv. és Okirat. XLI.

⁴⁾ Igen nevezetes, mit Forgács Kassa, márcz. 12-ről ír a nádornak: »Immár az másik levelemet megpecsétlettem vala, hogy érkezék az Kgl levele az vármegyékre szóló levelekkel egyetembe, kiből megértettem, mit írjon Kgdnek Glesel uram, és ahhoz képest mit írjon Kgd az vármegyéknek is. De én az ő fölsége parancsolatját, kiről Glesel uram emlékezik, nem láttam, és félek rajta, hogy data opera nem küldték meg nekem az parancsolatot, holott látom, hogy Homonnay ilyen nagy dolgokat mert megindítani, mintha lehetetlennek látszanék, hogy udvarnál is nem értenék ez motust, hogy directe semmit ide nekünk nem parancsolnak arról, és talán megbántódik ő fölsége vele, ha így nem engedjük ez motust elémenni, ki hazánk romlására tendál. De minthogy Kgdnek resolútiója jött, Kgd securiusb procedálhat minden dologba. Mindazonáltal mi az hajduságot, kik fellázadtak volt, leszállítottuk, az mint Kgdnek azelőtt való levelembe megírtam.« Ered. orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 53. uro 33.

követelte. ¹⁾ De a tény, hogy ő kezességet vállalt Lippa kézhez adásáért s annak megtörténtéig a portán maradni kötelezte magát, már megnyugtató a haragvó kedélyeket, s a mi még hátra volt, sikerült ügyességének: meggyőzni a portát, hogy az Erdélyben népszerűtlen s Mátyással és Radullal szövetkező Homonnainak pártfogása nem áll érdekében. ²⁾ A diván az erdélyi ügygel kapcsolatba hozta a moldvait is. Az elűzött István vajdának visszahelyezése már rég el volt határozva s a segélyadás Bethlennek el is volt rendelve. Bethlen minden igyekezete, a követek minden előterjesztése eredménytelen maradt: az egyszer hozott határozat megváltoztatásáról hallani sem akartak. ³⁾ Ellenkezőleg, Szkender basát kinevezték szerdárú, százezer embernyi hadat rendeltek alá, melynek szükség esetére még Lippa bevétele is feladatához tartozott volna, s Bethlennek megparancsolták a csatlakozást. ⁴⁾

Tholdalagi Mihály, az ez előtti állandó követ, febr. végén hazaérkezett a portáról: ⁵⁾ de magával hozta a bizonyosságot, hogy Bethlen megmaradásának egyetlen eszköze van: Lippa

¹⁾ Bethlen Polit. Lev. 38. l.

²⁾ Balassinak egy kelet nélküli levele, mely márcz. 26-án kelt, Act. Thurz. 101. 8. Forgács már egészen belenyugodott az átadás gondolatába. Kassa, márcz. 28-ról írja a nádornak: »Bethlen. . . . az minemű híreket ír, azok igen gonosz és veszedelmes hírek. . . . nagy hadat akar az lengyelre az török császár bocsátani, ütüle pedig igen kéri Lippát és Jenőt, noha mind azon volna és abban mesterkednék, hogy megmaraszt-hatná. De ha egyéb aztán benne nem lehet, hogy mind maga fejének és mind országának megmaradását és tartását nyerhesse, kítelen oda kelle-tik adni.« Act. Thurz. Fasc. 56. nro 33.

³⁾ Pécsy Simon levele a nádorhoz, Fejérvár 1616. jan. 25-ről, orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 101. nro 4.

⁴⁾ Balassi Ferencz levele Pécsyhez Konstantinápoly 1616. febr. 21. Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 93. nro 33. s Szkender basa levele Bethlen-hez u. o. Bethlen ugyan eleinte nem minden siker nélkül alkudozott az új vajda érdekében — de ez elmulasztott ajándékokat, követeket küldeni a portára s így maradt a régi határozat. Bethlen levele Thűróhoz 1616. márcz. 15-én s ennek ápr. 4-iki válasza. Act. Thurz. F. 93. nro 33 és 34.

⁵⁾ Febr. 24-én már otthon volt. Történelmi Tár 1880. évf. 712. l. V. ö. Bethlen márcz. 7-iki levelét Thűróhoz. Act. Thurz. Fasc. 101. Nro 5.

megadása. »Nagy dolog volt ez — írta az öreg Balassi ¹⁾ — csak az ideig való halogatást is mint oltalmaztuk és mint vőtük eleit, de hogyha husvét után egy hétre meg nem adják, félek, hogy nem kívánják azután, bizony gondjok leszen rá. Az mint Szkender pasa oltalmunkra rendeltetett százezer emberrel, bizony ellenségünk leszen mindjárt, ha Lippa meg nem leszen.« »Glesel uram Prágában nem hiszem nagy oltalomra lehetne, ha valamire menne az dolog is.«

Az átadásra kitűzött határidő közelgetett s Bethlen márcz. 28-ról ápril 17-re egyetemes országgyűlést hirdetett. ²⁾ A dologgal sietni kellett, mert Homonnai újabb készülődéseiről vett híreket — jelesül, hogy Csiky István püspököt Lengyelországba küldötte hadfogadásra, ³⁾ s főként, mert Szkender is útban volt. ⁴⁾

E gyűlés legfontosabb tárgya Lippa átadása volt. Sarvasági egy későbbi levelében, azután hogy árulóvá lett, írja: »az ország azt mivel, a mit ő akar: ott senki mocczanni sem mer«, de kétségtelen tulzással. Bethlennek tapasztalata, fényes tehetségei, roppant akaratereje nagy befolyást biztosítottak ugyan neki: de ő ezzel soha vissza nem élt s az igazi közvéleményt nem erőszakolta. Ha oly kényes és kellemetlen dolgot hozott is fel, mint Lippa átadása, azt úgy indokolta, hogy az elfogadás mellőzhetlen volta teljesen kitűnjék. A fejedelmi előterjesztések első pontja éppen a körül forgott: rövidre vonva elmondta, mi történt e vár ügyében visszafoglalása óta, mikép

¹⁾ Balassi márcz. 29-iki lev. Pécsyhez. Act. Thurz. F. 101. Nro 8.

²⁾ L. Törvények és Okir. XLII.

³⁾ Bethlen 1616. márcz. 7-iki levele Thurzóhoz: »jól lehet Dóczy András azzal excusálja, hogy nem afféle szándékból, hanem devotioért ment volna Ciestakoban (t. i. Czenstochovába) mindazáltal mi hivatalunk szerint annak odavaló járására is illendőképen vigyázunk.« Act. Thurz. Fasc. 101. nro 5. Bethlen Polit. Lev. 47. l.

⁴⁾ Dóczy Thurzóhoz ápril 14-ről. »Egy barátom Erdélyből jelenti hogy Szkender pasa a lengyelekre haddal indult volna, ki felől az török császár az erdélyi vajdának is parancsolt, hogy segítségül melléje menne, mely dolog az vajdának igen ellene nagyon, és ha módot talál benne, el is kerülné. Esék az is tudomásomra, hogy az erdélyi vajda az mely követeket az portára bocsátott volt, Konstantinápolyból expediatván, utjokból visszavitték volna, és fogva tartanak.« Nem volt igaz. Act. Thurz. Fasc. 59. nro 38.

árverelték rá Balassa Zsigmond és Homonnai, s minő veszély fenyegeti Erdélyt Szkender megindulásából. A rendek, hogy hazájukat az utolsó veszedelemből megváltásuk s a keresztyénségnek veszedelmét elfordítsák, elhatározzák Lippa feladását.

Ezzel e kényes ügy el levén intézve, áttértek a rendes tanácskozásokra. Megszavazták az adót: portánként 8 frtot, a városokra egy összegben; a követségekre 4000 frtot.

Ha valaki, a fejedelmi hadhoz tartozó, az országban kárt tenne, az olyan azonnal fogassék el. A kik az elpusztúlt helyeket felépítik, hat évig legyenek adómentesek. Az elpusztúlt jószágok után a tizedfizetés limitáltatott. Elhatározzák, hogy a hamispénz szedessék be. A posták garázdálkodását eltilták.

Elrendelék, hogy Jenő jó karba hozassék s a zaránd-vármegyei gratuitus labort kijavítására engedik fordíttatni.

Eltilták, hogy a megyei hatóságok a gonosztevőket a Királyföldön kergethessék.

Azok, kik a Mihály vajda ellen folytatott hadjáratban nemesekké lettek, tartassanak meg nemességekben.

E törvényeket a fejedelem máj. 7-én erősítette meg. ¹⁾

A Lippára vonatkozó elhatározást szükségkép tudatni kellett a prágai kormányval, a magyarországi hatóságokkal s a rendek és fejedelem külön-külön kimerítő jelentést készítettek s azt Makay Jánostól el is küldék. ²⁾ Kercsztesi Pál lip-pai kapitányhoz pedig Balassi Mihályt küldék, azon meghagyással, hogy azonnal üritse ki a várat s a népet belőle szállítsa Lugosra és Ilyére — megnyugtattván őket, hogy rólok gondoskodva lesz. ³⁾ Minthogy pedig jól érezte, hogy ez elha-

¹⁾ Lásd Törvények és Okiratok XLIII. a) Érdekes, a mit Dóczy Thurzónak e gyűlésről Szathmár máj. 9-ről ír: »Az erdélyi vajda most celebráltatott gyűlést mind ő maga az országgal, mind pedig az ország ő vele differentiában és háborúságban voltanak; utriusque male contenti: az mint adják értesemre, hogy némőnemő törvéntelenségeket kezdene, sőt az protocollumban is beirták, hogy ha azoktól meg nem szünnék, az ország más gondot akarna maga felől viselni.« Acta Thurz. fasc. 59. nro 39.

²⁾ Lásd Törvények és Okiratok XLIII. b) c) a Mátyásnak s Khleslnék irt levélről: Tört. Tár 1880. 712 l.

³⁾ Lásd Törvények és Okiratok XLIII. d) V. ö. Mikó Tört. Adatok I. k. 225 l.

tározásából az országnak Homonnai pártfelei fegyvert fognak ellene kovácsolni, sőt már hirt is vett róla, hogy Homonnai részéről újabb támadás tervezetik, ¹⁾ Bethlen egyetemes hadfölkelést rendelt el, ²⁾ s pár nappal utóbb nyílt levelet intézett a hajdu vitézekhez, nem hogy fegyverre szólítsa őket — ezt nyíltan kimondá — hanem hogy ha a catholicus urak által szólíttatnának fegyverre, ne keljenek fel, — mert ezek által akarják a bálványt felállítani s hitük kergetését újra előhozni. Ő maga részéről megígérte nekik, hogyha csendességben lesznek, megtartja őket hódolatlan állapotjukban. ³⁾ Azon alkudozásokra czélzott ez ígérettel, melyet a múlt évben a hajdukiváltságok eltörlésére Khlesl és Amhát folytattak.

A hadfölkelés kihirdetése után párnappal Bethlen megtette a szükséges lépéseket, hogyha Magyarország felől olyforma támadás céloztatnék, mely zavarólag hatna Lippa elrendelt átadására, az kellő ellenállásra találjon. Utasítá Rhédeyt, a váradi kapitányt, hogy Váradnál a megyékkel mustrát tartson s a hajdu vitézeket ültesse fel. ⁴⁾ Ugyanakkor a Lippa átadására kinevezett polgári biztos Balassi Mihály mellé kinevezte a katonait is: Erős Benedek gyalog hadnagyot s egy kék gyalog századdal Lippára indítá. ⁵⁾ S azután maga is elutazott Dévára, várva az események fejlődését.

De azok egészen másként fejlődtek, mint a hogy ő várta. Lippa átadása a töröknek egyszersmind birtokügyi kérdés is volt; maga az egész vidék vagy mint nevezték »tartomány« ez által hódoltsággá lett — az azon lakó nemesség, s ez képezte az őrség nevezetes részét, elveszté birtokát tényleg; mert ha megmaradt is a birtokcím, a haszonélvezet övé volt s ez is igen alacsony fokra szállt. Hijában biztosítá őket a kárpótlás iránt, a feladásról hallani sem akartak, sőt Erős Benedeket is rávették, hogy a vele levő népséggel átálljon. Keresztési

¹⁾ Rhédeynek már máj. 9-iki levelében írja. Bethlen Politikai Levelei. 50 l.

²⁾ Lásd Törvények és Okiratok XLIII. b)

³⁾ Lásd Törvények és Okiratok XLIII. e)

⁴⁾ Bethlen Polit. Lev. 50 l.

⁵⁾ Tholdalagi Naplója Mikónál I. 225 l. és a Trausch által kiadott Cronicon I. köt. 282 l.

tétlensége megkönnyíté dolgukat: a fejdelem híveit kizárták a várból, Balassit a székelygyalogokkal be sem bocsátás s visszatérésre kényszeríték. Egyszersmind a nádorhoz követtséget küldtek, mely számukra oltalmat és segílyt kérjen. ¹⁾

Szükségessé vált, hogy Bethlen fegyveres kézzel szerezzen érvényt az országgyűlési határozatnak.

IX.

Épen ebben az időben történt, hogy Radul vajda Bécsből alájörvén s egy csomó dunamelléki hajdut és ráczot maga mellé vévén, a Szepességen át Homonnaihoz jutott. ²⁾ Országvilág tudta, hogy ő a havasalföldi vajdaságra, Homonnai pedig az erdélyi vajdaságra készül.

Mi része van e támadásban a prágai udvarnak? azt ebben az időben Magyarországon a nádor és a kassai kapitány

¹⁾ Tholdalagi és Trausch Chroniconja az i. h. Forgács máj. 19-ről írja Kassáról a nádornak: »Kegyelmednek akarám értésére adnom, hogy Lippát mikor az erdélyi fejdelem meg akarta volna adatni, az aradi és lippai ráczok holmi csavargó hajdukkal egyben esküdvén, az erdélyi vajda népét mind kihánták Lippából és magoknak elfoglalták, felküldvén ide embereket, esedeznek, az isten kedvéért, hogy ne hagyjuk őket. Én leveleket felküldém ő flegéhez, mire resolválja ő flege magát, nem tudom, de remélem az publicáltatott békességet nem bontja fel ő felsége Lippáért.« Orsz. lvtár. Actor. Thurz. fasc. 54. nro 35. — A titkos levéltárban Bécsben megvan a kővári kapitány jelentése, mely érdekes, bár aligha nem tulzott részleteket tartalmaz; »Schreibt der Obrist in Calo (Forgáchnak) für gewiss, dass der Bethlehem den Obristen von Lippa auf Glauben zu sich beruffen, hernach aber dem *Kapi Andras* bevohlen ine niderhauen, als aber gedachter Obriste *Vajda Istv.* genandt durch seiner freuudt einen gewarnet, hat er sich mit denen von Lippa zuweck salviret u. selb andere in *Lippa* entrunnen, ausser denen seindt alle fürnembe Personen so mit ime gewesen nider gehaut oder gefangen worden u. hat er Obriste sein Wagen, Ross u. Geld u. Jung verlohren, u. dahinden gelassen, er ist aber mit den jßrigen wenig hungern in das innere schloss gerueckt u. wöllens dem Türggen nicht ißbergeben jetzt habe der Bethlehem 500 zu fuss auf *Lippa* geschickt, solche einzulassen. Nur mehr wisse er nicht, wie es mit denen von Jenő stehet, denn dieselben auch in grosser forcht u. gesagt dass schloss Jenő bis den Todt nicht zu übergeben.«

²⁾ Sepsei Laczkó Mikónál III. 156. máj. 14-iki kelettel írja. T. i. ez nap tudta meg ő. A dolog hát napokkal előbb történt.

nem tudták. A ténnyel szemben, hogy Balassi fogva tartott, s hogy Homonnai a császár elé idéztetett, nehéz is lett volna a valót eltalálni. De a dolog nem sokára világosságra jött. Mig Forgács ez egész idő, hetek hosszú sora alatt arról panaszkodott, hogy hijában tesz jelentéseket Bécsbe, ¹⁾ onnan sem választ, sem utasítást nem nyer s a mozgalomról kapott első hír után arra a gondolatra jött, hogy az »a török császár engedelmével vagyok« ²⁾: egyszerre váratlanul alárendelt embereitől kapott értesítéseket: Dóczytól ³⁾, Lónyai András kál-lai kapitánytól ⁴⁾ és Fekete Péter hajdú kapitánytól ⁵⁾, kik világosan megértették vele, hogy magasabb helyről van utasításuk, hogy Radulnak s közvetve Homonnainak kezére dolgozzanak.

Valóban Mátyás és Khlesl nem nyugodtak bele Bethlen fejedelemségébe s megbuktatását szerették volna keresztül vinni, de úgy, hogy azért a törökkel a béke fel ne bomoljon. A mi híreket kaptak Dóczytól, hogy mennyire népszerűtlen

¹⁾ Máj. 12. és 28-iki leveleiben többi közt. Az elsőben írja: »ma hozták meg ő fge levelét, nekem is azon formán vagyok írva, mint az, kinek Kglmed paráját ide küldte; e dolgot én velem nem közölte se ő felsége, se tanácsi, én is csak hallgatással megyek el mellőle. Ennek előtte írtam eleget ez dologról, azt is rossz neven vették, abban hagyom.« S az utóbbiban: »én váltig eleget írok nagy szüntelen ő fge nek ezen dolgok felől, de nekem ő fűlsége mind ez óráig is sem jót, sem gonoszt nem írt leveleimre; mi akarátja, szándéka legyen ő felségének, én bizony nem tudom.« Actor. Thurz. fasc. 54. nro 37. és fasc. 51. nro 46.

²⁾ Forgács máj. 12-iki levele i. h.: »Ha a török császár engedel-mével vagyok, hogy egyik Erdélybe, másik Havasalföldre menjen, elmehetnek« írja többi közt.

³⁾ Dóczy máj. 26-ról előnyomulásukról írván, mondja: »magok között mit végezének, nem tudom, de mint hogy Radul vajdánál az ő fel-sége salus conductusa is vagyok és a mellett szép commendatio levele is, többi között nekem is ő felsége kglmesen írván felőle, itélem azon az ő felsége akarátja ellen semmit nem cselekesznek.« Actor. Thurz. fasc. 62. nro 10.

⁴⁾ Lónyai 1616. máj. 20-án írja Thurzónak: Homonnai ő felsége nevével sürgeti őt, hogy ne ellenezze a hadfogadást. U. o. fasc. 36. nro 27.

⁵⁾ Fekete Péter szoboszlai kapitány máj. 16-ról megküldi Althan Adolf márcz. 24-iki levelét, s írja: ő felsége parancsolt neki, hogy a mely dologban Radul vajda megindult, abban szolgáljon neki. U. o. 73. 37.

Erdélyben Bethlen, és Sztambulból, hogy mennyire dolgoznak ottan Homonnai mellett, ez nem is látszott lehetetlennek. De minthogy a nagyszombati béke után Homonnai direct felhatalmazása világos békeszegés lett volna, úgy hitték elérhetni e czélt, ha Radult ellátják menlevéllel s felhatalmazzák, hogy toborzzon serget, melylyel Havasalföldét visszafoglalja. A dolog azt az oldalát, hogy Havasalföldébe sereggel csak Erdélyen át juthatni, érintetlenül hagyták: igazítsák el azt ők ketten.¹⁾

S ők csakugyan el is akarták igazítani: Homonnai lengyelországi összeköttetéseinél fogva, s felhasználva Báthory Andrásnak befolyását, összegyűjtött némi lengyel és kozák hadakat.²⁾ Radul Magyarországon fogadott vitézeket; a két sereg, mely különböző úton volt elindulandó, találkozáskor s csatlakozván, együtt fog Bethlen ellen menni. Homonnai, mint Bálint nevének és igényeinek örököse, birtokában a Bocskay-féle koronának³⁾ — nem is kételkedett a sikerben. Higvelejű embereket Erdélyben is talált, kik ottan akarták útját előkészíteni, s legkivált a szászokra számított, kikre, úgy hitte, Rhener által fog hatni. Lippa átadásának elrendelése által azt hitték, hogy ez országban annyira elmérgesedtek a kedélyek, hogy az actioba lépés ideje eljött.

S ehez képest cselekedtek. Homonnai, Kúun István, Putnoky, Koch, Mocsonyi és Folti nevű megbízottjait — ő maga, lengyeljeivel később szándékozáskor alájöni — előre küldötte Kállóba, melynek kapitánya meg volt nyerve, hogy ezzel egyetértve ültessék fel a hajdukat. Utasításba adta nekik, hogy értesítsék jövetelükről a lippaiakat s biztassák kitartásra, magok pedig a felültetendő hajdukkal nyomúljanak Erdélybe, nyerjék meg az elégületleneket s a Bethlen által proscibálta-

¹⁾ Fraknoi »Pázmány Péterről« irt nagybecsű művében I. k. 190 l. kivonatban fellozza Mátyásnak 1616. jun. 6-án Molarthoz intézett nevezetes iratát, melyben elhatározá a császár »elhagyni az eddig követett utat« s míg kedvezőbb idők jönnek, a nagyszombati béke irányában semlegesen viselni magát.

²⁾ Ali budai basának máj. 18-iki levele. Orsz. lvtár. Fasc. 102. nro 1. 2. a Thurzó-féle acták közt.

³⁾ Ali fennidézett levele.

kat, kiknek adják vissza az elkobzott javakat. Koch ezenkívül Rhenertől levelet vitt a szászokhoz, melyben ez a császár egyetértésével kérkedett.¹⁾ S a kezdet jól ment. A biztosok eljutottak Kállóba. Fekete Péter, a bösörményi kapitány fölültette a magyarországi hajdúk egy részét s jun. 6-án a kállai őrség is csatlakozott hozzájuk.²⁾ Az így összegyűlt csapat megindult s átkelt a Tiszán.

Ez már nyílt lázadás volt, s mindenfelé nagy mozgalmat keltett. Ali basa a mozgalom első hírére máj. 17-ről megintette Homonnait, hogy üljön veszteg, mert régi barátságuk »ellenségre változik.«³⁾ Átalán a budai basa, a mily hévvel pártolta Homonnait elébb, most ellenkező parancsot kapva a portáról, annyira elkövetett mindent, hogy az egyetértésnek még látszatát is elkerülje. Esküdözött Bethlennek, hogy az, mit Homonnai hirdet, merő hazugság, ő megparancsolta a tömösvári és kanizsai basáknak, hogy Bethlen első hívására segélyére siessenek: ő maga is készen áll hadával, a hova kell, oda megy.⁴⁾ S végül a nádort is figyelmeztette: nem liheti, hogy »ő felsége az adott és elvett fogadásnak ellene« részese volna a támadásnak.⁵⁾ S a nádor természetesen igyekezett Alit megnyugtatni — de ugyanakkor maga részéről ismételt fölterjesztéseket tett a császárnak.⁶⁾

A mit a nádor Mátyásnak írt az ország hangulatáról, szemben e mozgalommal, az csak gyenge viszhangja volt annak

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XLIV.

²⁾ Fekete János kállai vicekapitány írja Thurzónak Kálló jun. 6-ról: »Ez ő felsége végházából is sok vitézlő rend takarodott ki az Homonnai fizetésére, itt osztván ki zászlait és pénzét; sehol senkitől semmiféle gondviselés ide nincsen, soha nem tudjuk magunkat mihez tartani.« Orsz. lvtár. Actor. Thurz. fasc. 49. nro 32.

³⁾ Kelt máj. 7-én a régi, tehát 17-én az új naptár szerint. Meg van egykorú másolatban a Thurzó-féle levéltárban: fasc. 56. nro 36. és fasc. 101. nro 7. Benne van Sepsey Laczkóban is Mikónál 154 l.

⁴⁾ L. Törvények és Okiratok XLV.

⁵⁾ Meg van a nádorhoz máj. 28-ról írt levele Orsz. ltr. Thurzó-féle acták fasc. 102. nro 1. 2.

⁶⁾ Igen érdekes máj. 9-iki felterjesztése Actor. Thurz. fasc. 1. nro 136.; továbbá a máj. 22-iki Mátyáshoz fasc. 34. nro 59.; máj. 23-iki Khleslhez fasc. 43. nro 56. s a jun. 10-iki (Ali levele következtében) fasc. 102. nro 1.

a feljajdulásnak, elkeseredésnek, melyet az országszerte támasztott s mely a vármegyék és a tizenhárom vármegye kassai gyűlésén annyi heves jelenetet idézett elő,¹⁾ és a mely magát Mátyást is rábirta, hogy minden közösségét vele megtagadja.²⁾

De ha az általános ellenszenv, melyet a támadás az országban mindenfelé támasztott, bénítólag hathatott is azokra, kik a végrehajtással meg voltak bízva: annak gyors megsemmisítését mégis Bethlen Gábor eszközlé és az ő váradi kapitánya: Rhédei Ferencz. Ez, különben sógora a fejedelemnek, erélyes, a végrehajtásban gyors, határozott és biztos kezű férfiú volt. Soha sem habozott, a mikor cselekedni kellett, és a mit tett, mindig egészen tette. Mire Bethlen utasításait vette, már osztatott is ki zászlókat,³⁾ a hajduk felültetésén sikerrel munkált, kiket Ali basa is megkeresett, hogy Rhédeihez csatlakozzanak.⁴⁾ De irt a magyarországi hatóságoknak is⁵⁾ békés szándékkal, mintha tőlök várná a mozgalom lecsendesítését, azonban valódi céljait és eszközeit eltitkolva,⁶⁾ színlett hadi útakat tett.⁷⁾ Ennek más oka is volt: még nem tudta magát Fekete Péter terve iránt tájékozni, vajjon Erdélybe fog-e menni vagy Lippát akarja megfenyíteni? De a mint ez betette lábát az erdélyi területre, Konyárt felégette s az erdélyi hajdukat zászlója alá kezdte esketni, jun. 10-én egy csapatot ellenök küldött, s megtámadta őket. Ez első nap diadala még nem

¹⁾ Fraknói Vilmos »Pázmány Péter és kora« czimű műve I. köt. 191 s köv. II. részletesen összeállítja az erre vonatkozó adatokat.

²⁾ Mátyás leiratai jun. 4-ről Forgácshoz az orsz. ltárban.

³⁾ Dóczy máj. 17-iki levele Forgácshoz Orsz. levéltár. Thurzó-féle acták fasc. 57. nro 27. Lónyai máj. 14-iki levelében: »Rhédey hadat kiáltat, gyűjtet, úrnak, tolvajnak kegyelmet, jószágot ígérvén.« U. o. fasc. 35. nro 30.

⁴⁾ Jun. 4-iki levele u. o. fasc. 47. nro 25. A nádor is irt e napról nekik, hogy maradjanak semlegesek. Fasc. 41. nro 30.

⁵⁾ Forgács írja, hogy jun. 18-án érkezett hozzá követe. U. o. fasc. 56. nro 38.

⁶⁾ Dóczy máj. 27-iki levelében írja, hogy Rhédey betegnek teteti magát.

⁷⁾ Dóczy egymásnak ellentmondó tudósításokat küldött épen ezen napokban műveleiről. U. o. levő levelei.

volt teljes: jun. 11-én újra kezdte a csatát s teljesen szétverte őket, azután pedig Debreczennél foglalt állást.¹⁾

E diadalnak kifolyása volt Lippa sorsára is. Bethlen Déván vette a hírt Lippa ellenállásáról s Erős Benedek áru-lásáról. A fehérvári országgyűlés után hazabocsátotta a ren-deket hadikészületek megtétele végett²⁾, maga is azonnal hozzálátott az előkészületekhez³⁾, táborba szállott, haladé-k-talanul Lippa alá vezette sergét s oda port és ostromszereket (vitetett).⁴⁾ Heves ostrom után jun. 9-én a lippaiak már meg-igérték a vár feladását. Így kezén levén a vár, azonnal (jun. 10.) Tholdalagit a budai basához küldé⁵⁾, »hogy szemére hányja minden cselekedetét« s győzze meg, hogy »a Homon-naiba és Sorbánba való reménység hijába való,« mert ezek minden dolga »merő hazugság.«⁶⁾ Lippát és vidékét jun. 14-én⁷⁾ csakugyan a törökök kezébe bocsátá.

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XLVII. A Trausch-féle krónika I. 284 l. Lónyai jun. 19-iki levele. Fasc. 42. nro 47.

²⁾ Dóczy Szathmár jun. 5-ről írja a nádornak: »az bizonyos, Beth-len Gábortól az ország nagyobb része és az székelység éppen elszaka-dott mellüle, s a főrendek mind hazamentek. Rhédei Ferencz egy nehány század magával ment alá Lippa felé.« Fasc. 57. nro 32. Ilyenek voltak a Dóczy biztos hírei — egy szó sem volt azokból igaz. Ugyane levelében írja: »Elég keserves és keresztyénekhez hallhatatlan dolog, hogy keresztyén keresztyéntől a várat elvegye, és töröknek adja, és hogy keresztyén keresztyénre víjon az pogány számára. De mindazoknak az Isten mutatja meg exitusit. Az is nyilván való dolog, hogy szüntelen jó s megyen az sok követ Erdélyből Homonnai uramhoz, sollicitálják és híják. Szintén most is érkezvén egy oda le való főember: Piskothi István, az is beszélé, hogy két fő kapitánt, kik az székelyeket intették Bethlen Gáborhoz az újonnan való hajlásra, reájok rohanván, megölték volna, kik közül egyiket Imecs Istvánnak nevezi, az másikat nem tudhatván bizonyosan ki volt.«

³⁾ Forgács máj. 28-ról írja a nádornak: »Bethlen Gábor mostan hadaival igen nagy készületben vagyon oly praetextus alatt, hogy Lippát akarja az töröktől megvenni« — de ő azt hiszi, hogy ez csak szín, Homon-nait akarja felkeresni, »ha szintén kárára megyen is.« Fasc. 51. nro 48.

⁴⁾ Török-magyarkori államokmánytár I. k. 148 l.

⁵⁾ A neki adott utasítást lásd Török-magyarkori államokmánytár I. k. 148 l.

⁶⁾ Tholdalagi naplója 226 l.

⁷⁾ Segesvári Bálint naplója 185 l.

S a mint Lippát átadta a töröknek, azonnal vissza-indúlt Erdélybe táborával együtt, mely nem levén elegendő eleséggel ellátva, nem vehette útját egyenesen a hajduságnak.¹⁾ Visszatérő útjában Branyicskán kapta Rhédei tudósítását a konyári diadalról: az általa elfogott Homonnai-féle utasítást, s Rhener levelét, valamint a diadaljelvényeket.²⁾ Jun. 19-én Ilyén, 20-án Déván, 21. Alvinczen volt, hol rögtön tábori országgyűlést tartott. Itt felmutatta a Homonnai-féle kezébe került irományokat, az utasítást s Rhener levelét: ezekkel bizonyítja, hogy a császárnak e támadásban csakugyan része van, s a vele való frigytartás csak »practica« volt. A gyűlés azonnal levelet intézett a nádorhoz, melyben a bűnösök megbüntetését s az árulók kiadását kívánta; levelet irt Homonnainak, czáfolva az általa terjesztett vádakát egyenkint; s maga Bethlen is irt a nádornak, kérve közbenjárását:³⁾ igazolni akarván előre, hogy tervezett támadó fellépése nem az ország, hanem a frigybontók ellen van intézve.⁴⁾

A fejedelem el volt határozva, hogy ha a nádortól nem kap kellő elégtételt, egyenesen Ungvár ellen megy, s mialatt maga bement Fejérvárra, megtette az intézkedéseket, hogy a tábor élelemmel láttassék el. Ugyanakkor a saját közelében levő ellenségek ellen is biztosítania kelle magát.

Homonnai nem ok nélkül kérkedett azzal, hogy őt Erdélyből hívják.⁵⁾ Kendynek s annak az egy pár nyughatatlan embernek voltak összeköttetései ottani barátaikkal. Bethlen nyomára jött a tervezett árulásnak s a főbket — katholikuskokat és szászokat — elfogatta: Kornis Zsigmondot, Szilvásy, Kálnoky, Benknert, Daczót.⁶⁾ Sarmasági Zsigmond szeren-

¹⁾ Bethlen Gábor Polit. Lev. 57.

²⁾ L. Törv. és Okir. XLVIII.

³⁾ Bethlen Gábor Polit. Levelei 59. 1. Lónyay András levele Turzóhoz júl. 19-ről. Act. Thurz. Fasc. 42 nro 47.

⁴⁾ Bethlen Polit. Lev. 60.

⁵⁾ Ali basának máj. 28-iki levele.

⁶⁾ A Trausch-féle Krónika I. 283. 1. Hőgyes Naplója Trauschensfelnél. 320-ik l. Bethlen Polit. Lev. 69. Dóczy jún. 29-ről már tudósítja Forgácsot, hogy Sarmasági menekült. Mondja, hogy »Kornis Zs. is búdosóban van.« Act. Thurz. Fasc. 50 n. 42. 43. Bővebben ír július 22-ről Pernyeszy. E szerint Szilvásy Hunyadon van fogva, felesége a Pernyeszy

csésőbb volt; ez az úton neszét vette a dolognak s menekült. ¹⁾

Jul. 3-én követséget küldött a portára, mely bevigye a diadal-jelvényeket: az elvett 13 zászlót, ²⁾ az adónak hat évre elengedését szorgalmazza, s egyszersmind rábírja a divánt, hogy a Jenő átadására vonatkozó követelésével legalább egyelőre hagyjon fel. »Szolimán idejében, ha az erdélyiek adóztak, nem hadakoztak, ha hadra mentek, adót nem adtak: egyszersmind a kettő szokásban nem volt.« ³⁾

S ezután jul. 5-én a táborral együtt elindult Kolosvárra.

X.

Bethlen nem volt bosszuálló ember. Ellenkezőleg mindig kész volt pártos vagy lázadó alattvalójának megbocsátani, s a vérpadot igen ritkán, legnagyobb kivételkép használta. Homonnai megbüntetését sem egyébért követelte, hanem, hogy feje felül ez állandó fenyegetést elhárítsa. Mert látta, hogy a mint a prágai kormány ez ügyben el akar járni, az rá nézve megálázó s nem egyéb, mint új mozgalmak kovászának fentartása. Látta, hogy az egész mozgalmat Fekete Péterre akarják hárítani: ezt »akarják, mint Rhédeinek ír, bűnösnek nevezni.« ⁴⁾ Ez irás neki nem elég, mert így télre Homonnai újra felkéltszülhet. »És hogy minket ottan-ottan felültessenek, fejünk felett ijesztő váznak tartsák, nekem bizony az nem tetszik, hanem mostan egy fáradsággal váljék el köztünk minden dolog.«

Gábor nővére Enyeden; Kornis Zsigmond Fogarast s oda küldte a nejét is; »mind férfi s mind asszonyi állat rendet catholicust és catholicat szenedni nem akar.« Act. Thurz. Fasc. 41. nro 32. Jellemző, mit Bethlen ez elfogatásokról Rhédeynek ír: »mi törvén nélkül uram nem bántunk senkit, ha ártatlanok lesznek, az úristen szabadítsa őket.«

¹⁾ L. Törv. és Okiratok. L.

²⁾ Trausch, Chronicon I. 284.

³⁾ Török-magyarkori Államokmánytár I. k. közölve a rendek felírata a szultánhoz. Hogy ez július elején kelt, kitétszik Bethlen Rhédeyhez írott júl. 3-iki leveléből: »Fejérváról holnap indulnak a portára« — mondja.

⁴⁾ Bethlen Polit. Lev. 65.

S hogy gyanítása nem volt alaptalan, a nádortól ez időben vett levele meggyőzte.¹⁾

S valóban a dolog úgy állott. Homonnai meghüntetésére nemcsak a prágai körökben nem gondoltak, hanem azt még a Bethlen irányában méltányos nádor, s a nagy-szombati békéhez ragaszkodó Forgács sem akarta. Ez utóbbiak azt hitték, hogy ha Homonnait hadai szétbocsátására bírhatják, azzal Bethlen is beérheti; a prágai kormány pedig meg akarta tartani Homonnait a jövőre is alkalmas eszköznek s ezért csak ideiglenes visszavonulást kívánt tőle.²⁾ A dolgok illetén előkészítésével három ember volt megbízva: Molart-ot Dóczyhoz, Pázmányt Forgácshoz s Homonnaihoz s Bonhomot Alihoz küldötték. Mire ezek a biztosok a rájuk bízott feladat megoldásához kezdettek, a helyzet ugyancsak válságossá vált: Ali Szolnoknál táborozott, Bethlen hatalmas s beütni kész sereg élén állt s Homonnai ugyancsak dult és rabolt.³⁾

Bethlen meglehetősen ura volt e válságos helyzetnek, s mert ahoz alig fért kétség, hogy Homonnai egy időre nem lesz idegen visszavonulni a cselekvés teréről, a béke ügye azon for-

¹⁾ L. Törv. és Okiratok XLIX. E levelet Bethlen a tordai táborban vette. »A beküldött követeknek — írja Forgács júl. 5-ről, ezek tehát jún. 22—25. körül fordúlhattak meg Fejérvárt — nem lött heába járások, hanem azt végezték, hogy az kik okai ez háborítás indításának és a köztünk való confoederationnak felbontásának, azokat ő felsége törvénnyel megbüntesse, kiket ha megbüntet, azzal ő megelégszik és maradjon abba a dolog. Mindazáltal protestál fölöttő igen, hogy azokat ő felsége meg nem bünteti, mivelhogy ő ellene sok gyalázatos írásokat és leveleket irtanak és cselekedtenek, melyek ő neki böcsületi ellen voltak, el nem szenvedheti, hanem valamint s valahogy boszút áll érte.« Act. Thurz F. 56 nro 59.

²⁾ Lásd a jún. 6-iki iratot Fraknóinál I. k. 200.

³⁾ Lásd Fraknóit az i. h. Közli a rendkívül fontos utasítást, melyben Mátyás Homonnaira vonatkozólag mondja, hogy hűségével és őszinte igyekezetével meg van elégedve.« Herant Kristóf írja, Kosacz, jun. 24-ik-ről: »Sáros és Szepes vármegyén kívül ezen alól való vármegyék számélyek szerint mind felültek, mert Homonnai uramnak lengyel kozáki, az kik vannak, felette nagy dulást, kóborlást cselekszenek, szentegyházakat törnek fel, nemes ember házait azonképen, . . . kin az vármegyék igen megháborodtak.« Act. Thurz. F. 47. nro 25. 4. Alinak jun. 21. 22. és 23-ról igen érdekes levelei vannak Thurzóhoz. Act. Thurz. F. 102 s az újabb lymbusban.

dúlt meg: hüvelyébe fogja-e ő dugni kardját? Egy combinált támadás Alival a háborúra épen nem kész császárt nagy zavarba hozhatta volna; a megyék bizonynyal hozzá fogtak volna csatlakozni s a Forgács által Kassára jún. végére hirdetett országgyűlés is ¹⁾ részére állott volna. De ő mérsékletének s önralkodásának bámulatos jelét adta.

Kassáról, jún. 29-ről a rendek felirást küldöttek a császárhoz, ²⁾ leszállásuk föltételéül azt tűzték ki, hogy adjon Homonnai magáról térítvényt ³⁾ s Bethlenhez követséget indítottak, ki hatalmas tábora élén júl. 3-án Tordán volt ⁴⁾ s gyorsan közeledett Kolosvár felé. Már meg is akart indulni hadával, midőn a követek, Bogdán János és Chernel György, jövetele s valószínűleg a portáról vett levelek visszatérésre birták. ⁵⁾

A jól felkészült ágyukkal, löszerszámokkal ellátott had Szamosfalvánál állt. Az volt a híre, hogy Tasnád ellen akar menni, hogy azt Bátori Istvánnétől elfoglalja; onnan Majtényhoz fog szállani s Dóczyt, ezt a kérlelhetlen ellenségét felkeresi Szathmárnál. ⁶⁾ A mint a követek megjöttek, azonnal országgyűlést tartott s júl. 18-án kiadta válaszát a követeknek.

¹⁾ Fraknoi i. h. 206. 1. Jellemző, mit Forgács ír Dóczynak július 29-ről: »ez pedig bizonyos, hogy be nem hittam volna Kassára őket, bizony conventiculumot tartottak volna magok között, holott el vót mind hadak s minden igyekezetek rendelve, hogy elsőben Homonnai uramra, azután kegyelmedre reámenjenek és tüzzel-vassal kegyelmeteken legyenek.« Eredeti az országos ltárban. Hogy mennyire tartottak Bethlentől, mutatja, mit e levelében ír: »félő, hogy Bethlen nagy dolgot ne indítson, occasiója lévén most minden dologban.«

²⁾ Keczer által. A felirat meg van a Thurzó-féle ltárban. Fasc. 1. nro 130. Thurzó válasza, mit a nála megfordult Keczer által küldött.

³⁾ Forgács levele Thurzóhoz júl. 4. Act. Thurz. 7. 50. Nro 42. Megadta a térítvényt.

⁴⁾ Dóczy jún. 29. írja Bethlenről: »mondja, szándéka az, hogy jövendő pénteken (júl. 1.) Tordához szálljon táborba.« U. o. Fasc. 18. Nro 24.

⁵⁾ Dóczy, Szathmár, júl. 20-ról írja Thurzóhoz: »Adák értésemre, hogy Bethlen Gábor Kolosvárról indulófélben volt, avagy talám meg is indult Tasnád felé akarván ballagni, de Kolosvárra visszatért és ott valami új consultatio érte, sok kilen-kilenféle levelek érvén, azokat forgatták. Rédey Ferencz is bement.« Act. Thurz. Fasc. 61 nro 36.

⁶⁾ L. Törv. és Okir. LII.

Bethlen komolyan óhajtotta az ügy békés elintézését. Kétségtelen, hogy Moldva felől veszély fenyegette őt, s épen Sorban Radul és Homonnai részéről. Az is igaz, hogy a török had némi veszteségeket szenvedett s a porta mind komolyabban sürgette, hogy menjen ennek segélyére. De ezt ő még halaszthatta volna, vagy a legrosszabb esetben is megoszthatta volna hadát. De másfelől azt is latba vethette, hogy ha a felső-magyarországiak kívánsága iránt előzékenységet tanúsít, ezzel jobban lekötelezi őket. S aligha ez nem volt nála a döntő ok. Legalább erre mutat válasza: kész visszatérni hadaival, de azon feltétel alatt, hogy a békesség-bontogatókat büntessék meg, a lázadókat adják ki, s az ellenséges indulatu kapitányok, a szathmári (Dóczy), az ecsedi (Pernyeszi), a kállai (Fekete) helyett újakat nevezzenek ki s a nagy-szombati békét tartsák meg.¹⁾

S egy perczig csakugyan úgy látszott, hogy a béke helyreáll. Bethlen visszafordítá hadait, Homonnai adott magáról térítvényt s azt a nádornak megküldte; sőt hajdukapitányait: Gombost és Borbélyt júl. 20-ika körül le is szállítá.²⁾ De mindez szín és ámitás volt: ő az elvesztett játékot más uton akarta újra kezdeni.

A terv, miben megállapodtak, az volt, hogy Radul menjen Lengyelországba, ott gyűjtsön hadakat s siessen Moldvába a török had ellen. Igyekezzék ezt kivenni onnan s aztán Erdélyre menni és azt fellázítani Bethlen ellen. Homonnai pedig Felső-Magyarországon kezdje meg újra a támadást.³⁾ S csakugyan Radul Lengyelországba szökött s onnan Moldvába ment, hogy az új vajdát, Koreczky lengyel kozák hadát megsegélje, mialatt Homonnai ismét csapatokat fogadott Lengyelországban s azokkal megtölté várait.⁴⁾

Bethlen csapataival, 13,400 ember volt, Kolosvárról elindulván, gyorsan sietett a Barcaságba. Hadai aug. 1-én Földvárnál voltak, másnap Bethlen is ideérkezett.⁵⁾ A bras-

¹⁾ Törv. és Okir. LI.

²⁾ Forgács júl. 4-iki s Pernyeszy júl. 22-iki levele. Orsz. ltár.

³⁾ Sepsei Laczkó 161. l. Bethlen Pol. Lev. 74. l.

⁴⁾ Lásd részletesebben Fraknóinál i. h. 242. s köv. l.

⁵⁾ Hegyes Naplója 321. l. Bethlen Pol. Lev. 80.

saiak posztót és élelmi szereket szolgáltattak a tábornak, mely egy hetet töltött a Barcaságon s onnan a Székelyföldre, Moldva határára ment. Osdolán volt főhadiszállása, ¹⁾ mert az ojtózi szoroson át akart bevonulni, s az egész szép sereg naponkint várta a hemenetelt. A fejedelem huzta-halasztotta azt, mert szerette volna, hogy interventiója nélkül dőljön el a dolog: ne vethessék szemére a keresztény vérontást, s csak egy csapatkát küldött be Török István vezérlete alatt. ²⁾ Valóban úgy dőlt el: a török had ügyei, mióta Szkender vette át a főparancsnokságot, jobban mentek. E tapasztalt régi vezérnek könnyű volt a vajda gyűlevész hadát megverni. Sándor vajda anyjával s Koreczky fővezérével fogolylyá lett s egész tábora török kézbe esett. ³⁾

E diadal hírére Bethlen aug. 18-án visszafordítá hadait, s utját Fogarasnak vette. Nyomon követte őt a moldvai segédhad is. ⁴⁾

XI.

De alig ért haza Bethlen Fejérvárra, a beteges és szenvedő nádor fáradalmaiból meg se pihent, midőn ismét újabb zavargások hírei rázták fel őket. A levegő tele volt háborus hírekkel: mindenki érzé, hogy a császár lanyha eljárása a mozgalommal szemben nem fegyverzete le annak indítóit s hogy a moldvai kudarcz és a konyári diadal még nem elégséges viszsztatartani őket. Ugy szólva várták a kitörést s a rémhírek

¹⁾ Mikó: Erd. Tört. Adatok. I. 315.

²⁾ A Trausch-féle Krónika. I. 285.

³⁾ A Trausch-féle Krónika. U. o. Hegyes naplója. 321. l.

⁴⁾ E hadjáratról Dóczy csoda dolgokat ír; pl. aug. 17-ről írja Forgácsnak: »mílván vagyon, hogy az erdélyiek felette nem örömetst mennek az török mellé az kereszténynek ellen. De talám magok is sokan inkább akarnák az veszteket, hogy nem inségben élteket, és talám Bethlen Gábor is arra néz, hogy azok vesztével inkább birhat az országgal.« Act. Thurz. F. 58 nro 33. — Aug. 23-án írja meg »az vén vajdáné« elfogatását fiastól. F. 62 nro 11. — Forgács aug. 13-án tudósítja e hadjáratról Thurzót: leírván Sándor és anyja elfogatását, hozzá teszi: »Bethlen Gábor kilenczezred magával ment Szkender basa mellé; nála nélkül (t. i. hogy közéletben ne érezze) meg sem mert indulni Szkender basa, hanem oda jutván minden hadával, úgy indult meg.« Fasc. 50 nro 45.

egész özönével előzték azt meg. Ali basa arról tudósítá Thurzót (aug. 24.), hogy Homonnai biztató leveleket küldött a hajdúságnak.¹⁾ Czobor pedig, hogy Bethlen Jenőt Sz.-Mihály napján át fogja adni a töröknek.²⁾ Másfelől Bethlent kéz alatt arról értesítették, hogy Biharvármegyében ismét esketik a hajdúkat Homonnai számára Kovács és Szénási hadnagyok; tervük az, hogy a nemességet levágják, Váradot elfoglalják.³⁾

Hogy a hír ily alakban, mint azt Bethlennek a Homonnaitól hozzá visszatért Kúun István és Sükösdy beszélük, tulzott volt, nem szenved kétséget; de annyi bizonyos volt, hogy Homonnai a támadást ismét kezdte előkészíteni. S ez ellen Bethlen is szükségesnek látta megtenni az előkészületeket, hogy váratlanul ne lepettessék meg. Utasítá Rhédeyt, hogy Szénássyt és Kovácsot csalja be Váradra s ott tartóztassa le, s a vármegyét is gyűjtse fejenként oda,⁴⁾ s a magyarországi megyéket is értesíté e mozgalmakról — megküldvén hozzájuk Homonnai levelének másolatát.⁵⁾ És Rhédey csakugyan

¹⁾ Ali aug. 24-iki levele Thurzó válaszával. Act. Thurz. fasc. 102. nro 5. Ő Sorbánt is belekeverte a készülődésbe — de tévesen, Sorbán visszament Nagy-Szombatba.

²⁾ Thurzó t. i. meghagyta neki, hogy ügyeljen Homonnai készülődéseire, közölvén vele Ali levelét. »Nemcsak Homonnai uramra kellene vigyázni — felelé sept. 22. — hanem arra, hogy Arad, Lippa, több vég-házakkal oda vágyon. Az jeneiek is kiküldtek és istenkednek, hogy valamiképen megoltalmazzuk őket, mert az töröknek adta Bethlen, ez Sz.-Mihály napjára minden okvetetlen kijön. Ez penig nem álom« Deszney Benedek jószágos nemestől hallotta. Act. Thurz. fasc. 43. nro 42.

³⁾ Bethlen Politikai levelei 74. Bethlen levele sept. 9-ről és 10-ről. Forgács Kassa sept. 28-ról írja Thurzónak: »az kik ezelőtt Homonnay uramhoz készülnének vala, Kuun István, Sükösdy Miklós, azok valamit értettek ott Homonnay uram körül, és hogy így inkább gratiát szörözhessenek maguknak, azon amplificatione referálják Bethlen Gábornak.« Fasc. 54. nro 39.

⁴⁾ Bethlen sept. 10-iki levele. Pol. Lev. 76.

⁵⁾ Ugyanott 77-ik l. A nádor a császárnak Bécsbe sept. 30-ról írja: . . . »nunc iterum paria quarundam, Gabr. Bethlen ad cottus quosdam emanaturum litterarum accepi, in quibus de: . . . Homonnai conqueritur« a miket egy kegylmébe visszafogadott »profugustól« hallott. Kéri a császárt, írjon Homonnainak, de tiltsa el Bethlent is, hogy a megyéknek írjon. Oct. 4-iki levelében újra ír e tárgyról. Ugy hallja, hogy Bethlenhez gyalogok és lovasok mennek »ipsumque Bethlen mili-

pontosan eljárta a dologban: Simonyi György és Füzy István »ő felsége ditiojabeliak, Debreczenben zászlókat tettek ki és Bethlen Gábor számára hadat hirdettek«¹⁾: a fejdelemtől e célra nyert patens alapján.²⁾

De Bethlen, e perczben még nem tudva, ha vajjon nem fog-e a mozgalom magyarországi hadjáratot vonni maga után, a felső vármegyékben levő prot. urak közt is keresett magának barátokat. A fiatal és erős meggyőződésű Rákóczy Györggyel lépett összeköttetésbe, ki őt meg is látogatta — a mikor aztán Bethlen oldalára kardot kötött s reményt nyújtott neki, hogy utódjává fogadja.³⁾

Ez alatt az őszi országgyűlés határideje elközelgetvén, Bethlen sept. 14-ről oct. 9-re egyetemes országgyűlést hirdetett Segesvárra, hova maga is egy török követség kíséretében elment.⁴⁾ A fejedelmi előterjesztés kiváló nyomatékka emelte ki az ország ellen készülő támadást, melyet saját alattvalói élesztenek, melynek folytán a közvádlo által ezeket perbe vonatta. Azonban felhívta a rendeket, gondoskodni a jövő veszélyek elhárításáról is.

tem conscribere constituisse....« meg kellene inteni Alit s Bethlent, hogy mintán a törökök azelőtt »nec soliti nec ausi fuerant« a megyékre írni s Bethlennek sincs oka, attól tartózkodjanak. Act. Th. fasc. 2. nro 60.

¹⁾ Dóczy oct. 7-iki levele Thurzóhoz. Fasc. 60. nro 36. Jellemző, mit Lónyay András Kállóból oct. 4-ről ír Forgácsnak: »Az Bethlen országebeliak ide sóhajtnak és mind várbeliek és vármegyék immár várának segítséget Bethlen ellen. Bethlennek pedig ide vagyon fő bizodalma, hogy mind nem hagyják, az mint egyik áruló most már magát kijelentette és Debreczenben most hadat gyűjt Bethlen számára, úgymint Simonyi György, kit én megöltetnék (igy), ha tudnám, hogy ő fölségének kedves dolgot mielnék. De nem tudom az dolog miben vagyon; azt mondja mindenik, hogy ő Magyarország és mindenik akaratjából úgy mint Ngodéból ment volna oda, és gyűjti az hadat. Másfelül az debreczeni bíró be nem bocsátá addig, hanem az Bethlen levelét mutatta meg, és azt látván, úgy vitték aztán be az bírák.« Act. Thurz. fasc. 52. nro 40.

²⁾ L. Törv. és Okiratok LIII. A hír maga a nádort is nyugtalanítá, ki oct. 25-ről irt a császárnak s Pázmáynak. Act. Thurz. fasc. 2. nro 60.

³⁾ Lásd Törvények és Okiratok LV.

⁴⁾ Lásd Törvények és Okiratok LIV. Dóczy oct. 7-ről írja, hogy ez időben török követek is fordultak meg nála. L. Hegyes Naplója 324-ik lap.

Még javában tanácskoztak a rendek, midőn Bethlen hírt vett, hogy Homonnai nemcsak nem hagyott fel készülődéseivel, hanem azokat már annyira befejezte, hogy támadása is elő van készítve. Homonnai valóban már kiadta körlevelét, melylyel Bethlennek az ősz alatt a megyékhez intézett felhívását czáfolta; s a tavasszal Erdélyből kibújdosott s a nyár folytán nála tartózkodó Sarmasági megindult Ungvárról, s Nagy-Mihályról, hol már a hajduk közelébe ért, felküldte mentségeit a nádorhoz: hogyan kergette őtet Bethlen a lázadásba, időt sem adván neki, hogy önvédelmére megjelenhessék.¹⁾

Bethlen e mozgalommal szemben Bölönyi Gáspárt bizalmas küldetéssel oct. 18-án a nádorhoz indítá,²⁾ ki mindez ideig kételkedett Homonnai készülődéseiben s még inkább abban, hogy e mozgalmak szításában a prágai kormánynak is része volna.³⁾ Pár nappal később a rendek is küldöttek követeket, Ráthony Ferenczet és Ugron Pált, a nádorhoz, levéllel, melyben biztosíták a nádort, hogy a fejedelemnek esze ágában sem fordúlt meg a gondolat, hogy Váradot és Jenőt a töröknek átadja.⁴⁾

¹⁾ L. Törv. és Irom. LVI.

²⁾ Biese nov. 6-ról írja a nádor Pázmánynak: »Ad Transilvaniae et partium regni hujus superioris statum quod attinet, eo ipso die quo literas rev. ac. ill. dom. vestr. accepi, legatus a Gabriele Bethlen, Beoleonyi Gaspar nomine ad me venit« Bethlen levelével, hogy minden gyanú alól kimentse magát. Ir Khleslnak is, hogy megnyugtassa, hogy Bethlennek esze ágában sincs akár Jenőt, akár Váradot a töröknek átadni. Fasc. 60. nro 2.

³⁾ A Thurzó levéltárban erre vonatkozólag számos levél van a nádortól s Forgácstól, de Khlesltől s Mátyástól is, mely Bethlent Jenő és Várad átadása szándékával vádolja. Még oct. 1-én is azt írja Forgács: »én uram... Homonnai uramnak nem látom semmi hadfogadását és arra való szándékját... De minthogy ide az emberek nagy idegenséget vettek abból, hogy ezelőtt véletlenül a Raduly vajda idejövetele miatt nagy tumultus indítottott volna, immár nem lehetnek el könnyen akarmit, azt költözték és hirdetik, hogy onnat magával pénzt hozna és esmét ujonnan 13 ezer embert fogadnának.« Fasc. 53. nro 37.

⁴⁾ Dóczy meg oct. 7-én is bizonyosnak írja, hogy Jenőt átadja Bethlen s hogy Váradot sollicitálja a török, »igen fenyegeti, ha különben cselekszik, fejedelemségétől is priválja. Ugy hallám, hogy

S most már az országgyűlés megkezdette az áruló urak ügyének tárgyalását. Azok, kik a közvádoló idézésére nem jelentek meg, »per non venit« marasztaltattak el, jószágvesztésre ítélvén őket, kivévén nejeik és gyermekeik jószágait. Azután a foglyok ellen kezdték meg a pert, kiket ide hozattak.

Oct. 24-én Keresztesi Pál volt lippai kapitány perét látták el, kinek hanyagsága okozá a tavaszi zavarokat. Hétezer forint lefizetésével megváltá magát. Oct. 28-án fejezték be a Sarmasági perét: elmarasztalták őt saját levelei alapján, mint ki most is Homonnai mellett van, s a megidézésre sem jelent meg.¹⁾ Azután a Kornis, Szilvási perét tárgyalták le s ez alkalommal egy érzékeny jelenet mélyen meghatotta az országot. A foglyokhoz eddigelé senkit sem bocsátottak be, s Szilvásynak még hasonlólag elfogott nejevel sem volt szabad találkozni. Könyezve kérték az ítélőtáblát, hogy járjanak közbe a fejedelemnél, hogy engedtessek meg nekik a találkozás. A fejedelem megengedte, s midőn a templomba vitték volna őket, hol mint rendesen, most is tartattak a gyűlések, Szilvásyné összerogyott.²⁾ Oct. 31-én Benkner, Kálnoky János és

Váradon a városban immár egy utcát is rendelték volna az törökök számára, kiben szállítsák, de az várban bocsájtják-e be őket vagy nem, Ngodnak nem irhatom.« Act. Thurz. fasc. 60. nro 36. A nádor nov. 12-ről írja Khlesznek: »Literas quas Gabr. Bethlen vajvoda Tranniae per proprium nuncium in sui defensionem et excusationem nuper ad me misit Matti Suae Sacr. dni d. nostri clem. in originali humilime inclusi. Nunc alii a statibus et ordinibus prov. illius Tranniae intervenerunt ablegati egregii nempe Franciscus Rathony et Paulus Ugron, qui quod maxime scire optabam, tam oretenus, quam Stat. et Ord. literis ad me datis significarunt, nunquam Bethlenium et nē per somnium quidem in mentem venisse, ne se assensisse, ut vel arces Jeneő Turcis assignaretur aut Varadinum Janicseris reciperetur: modo ex superioribus regni hujus partibus causa nulla et occasio detur, ut vel metu vel desperatione adducti pro comparando Turcico auxilio, quemadmodum antehac Lippam, item in reliquo aliam aliquam arcem pro sui defensione Turcis cedere et assignare cogantur.« A nádor e nyilatkozat után jó reménynyel van, hogy a nyugalom s béke helyre fog állani. Act. Thurz. fasc. 2. nro 60. Erről a Rátönyiről mindenféle rágalmakat ír Dóczy 1616. nov. 4-iki levelében a nádornak. Fasc. 97. nro 18.

¹⁾ Lásd az ítéletet Törv. és Okiratok LVII. c)

²⁾ Dóczy nov. 4-iki levelében épen úgy, mint Hegyes említi, hogy e vallatások alatt a rendek sirtak. Act. Thurz. fasc. 97. nro 18.

Daczó Pál, s nov. 1-én ismét a Benkner pereit tárgyalták, kiknek mind megadatott az engedély, ügyvédet vallhatni. Benknerért a szász egyetem közbevetette magát a fejedelemnél, kérvén, hogy ügye ne tárgyalassék nyilvánosan az ország előtt. Megkapta az engedélyt, de oly feltétellel, hogy tegyen vallomást bűneiről, mit ő sajátkezűleg írt folyamodásával meg is tett. Most néhány tekintélyes szász polgár a fejedelemhez fordúlt, kegyelmet kérve számára s ő még az nap megkapta, de azon hozzáadással, hogy sem városban, sem másutt hivalt viselnie nem szabad s erre két jegyző előtt köteleznie kelle magát, s a cancellarius előtt letette az esküt, hogy soha többé életében sem nyilván, sem titkon nem fog practicalni a fejedelem ellen.

Szilvász, ennek neje és Kornis, hasonlóan kegyelemért folyamodtak a többi foglyokkal együtt. Ők is megkapták — de jószágaik tetemes részét elvesztették. Csak Kálnoky és Forró nem nyertek kegyelmet: vasra verve Kővárba vitettek. A kegyelmet nyertek részére megadatott az engedély, hogy az ítélet nem az ország, hanem a fejedelem előtt hirdettessék ki, s e czélból nov. 3-án a korlátnok, a két ítélőmester s a 12 ülnök a fejedelemhez hivattak, hol Kornis, Szilvász és Benkner szóbeli vallomást tevén bűneikről, a kegyelem kihirdettetett ¹⁾ s másnap a kegyelemlevél a szokott módon mindhármuk részére kiadatott. ²⁾

Oct. 4-én a fejedelmi előterjesztések alapján az ország megszavazta az adót: portánként 11 frtot, a városokra meghatározott összeget vetvén ki. Megszavazták a Jenő fentartásához szükséges közmunkát s elrendelék a várőrség megszaporítását. Megszavazták a hadfölkelést is s az ehez szükséges mustrát.

Dévát a fejedelemasszonynak inscribálták, s ezt ujabban is törvénybe iktatták. Kákonyi Istvánnak Bajomért, melyet ez Váradhoz engedett, Görgényt inscribálták.

Kötelezték a városokat a jóveretű rézpénz elfogadására.

¹⁾ Hegyes naplója 322 s köv. 11. Ohrend Márton is elfogadván, de mint nem teljes eszű, elbocsáttatott. Lásd Kemény Fundgruben II. k. 110 l.

²⁾ L. Törvények és Okiratok LVII. d)

A szökött darabontok fogattassanak el. A hatalmukkal visszaélő harminczadosok fékeztessenek meg. A mármarosai szökött jobbágyok adassanak vissza földesuraiknak. Az octavalis terminusok tartassanak meg.

E törvényeket a fejdelem nov. 5-én erősítette meg.¹⁾

Ez utolsó napra esett még egy pár tárgyalás is. Bercsényi Imre, ki Lippa átadása alkalmával Solymost veszté, kárpótlást kért az országtól. A tárgyalást jövő gyűlésre halasztották.²⁾ A fejdelem felhivta a brassaiakat, mutassák ki, hogy minő alapon bírják Törcsvárát? ez ügy a bíró kérésére, ki időt kért magának, hogy a rá vonatkozó írásokat összegyűjthesse, elhalasztatott.³⁾

Ekkép minden elvégződván, a gyűlés szokás szerint tisztekedett a fejedeleemnél, ki a rendeket szétbocsátá.

Másnap kapta a hírt a fejdelem a hajdu-mozgalmakról. Azonnal hadfőlkelést hirdetett s maga gyorsan Fejérvárra távozott.⁴⁾

XII.

Magyarországon épen e zavargásokkal egyidőben, fontos változások készültek. Forgács és Thurzó megalkudtak a viszonyokkal, s minthogy a császár és Khlesl Bethlen ellen nyíltan támadást nem mertek intézni — az eszközeik által intézett csapásokat ezek felfogták. Ez sok kedvetlenséget okozott nekik s Forgács beadta lemondását.⁵⁾ Erre Forgácsot felrendelték

¹⁾ L. Törvények és Okiratok LVII. o) Dóczy még oct. 16-ról írja, hogy Szilvásyt a vajda elbocsátotta, de újra elfogatta. Fasc. 57. nro 37. Még érdekesebb, mit nov. 7-ről, tehát a foglyok amnestiálása után ír: »Kornis Sigmundnak, mondják, két főszeméllyekkel, kiknek neveket nem tudák megmondani, fejét vétette volna, egyéb főembereket is ártatlanul váltig crucifigáltat.« Act. Thurz. fasc. 57. nro 28.

²⁾ L. Törvények és Okiratok LVII. e)

³⁾ Hegyes naplója 324 l. A további tárgyalásokat lásd u. o. 320 l.

⁴⁾ L. Törvények és Okiratok LVII. f) s Hegyes naplója i. h.

⁵⁾ Forgács írja Thurzónak oct. 7-ről: »akarám azt is értésére adni Kegyelmednek, hogy Dóczy uram felmegyen Prágába, hónap indul innen meg; az mint hallom, az kassai generalisságot akarja magának megszerezni, minthogy elbúcsuztam ő felségétől, látván az ő felsége kedvetlenségét hozzám sok hamis vádolások miatt.« Fasc. 52. nro 40.

Bécsbe s helyettesévé Dóczyt nevezték ki. Időközben a fenyegető hírekre parancs jött, hogy mindkettő maradjon helyén ¹⁾: szerencsére, mert így útját lehele állani, hogy a dolog el ne mérgesedjék.

Azt, hogy Simonyi és Füzy Bethlen szolgálatába állottak, Dóczy és az ő emberei arra magyarázták, hogy Bethlen »a Bocskay processusát akarja követni.« ²⁾ S minthogy a szathmári kapitány úgy hallá, hogy a hajdúk szívárognak utána, kiadta a rendeletet, hogy »az afféléket és egyéb csavargókat vagy nemes, vagy közrend legyen is, megfogják és jó gondviseletek legyen felőlők.« ³⁾

Ennél több nem is kellett. Gombos András összeszedett egy csomó hajdút, s azzal az erdélyi területen fosztogatni kezdett. Minthogy Simonyi megtorlásukra készült, oct. 24-ike körül Gombos ötszázad magával meglepte őt Tarcsán. Simonyi, hada el levén széledve, csaknem védtelenül volt a támadás alkalmával s lakóházában az ablakon át lövöldöztek rá; megsebesítve elfogták s Szathmárra vitték Dóczyhoz, hol ez valloásokra birta: Bethlen fel akarja lázasztani a hajdúkat, zászlókat, trombitákat, patenseket küldött neki, s czélja Váradot és Jenőt a töröknek adni. ⁴⁾ Simonyi néhány nap múlva meghalt ⁵⁾ s vallomása és a nála talált patens ettől fogva nagy szerepet játszik Dóczy leveleiben, ki azt mindig és minden alkalommal nyomatékos bizonyítékul használja Bethlenre szórt rágalmai mellett, főként midőn mint vádló lép fel ellene.

¹⁾ Forgács levele Thurzóhoz oct. 12-ről. Orsz. ltr. kincstári osztály. Dóczy már meg is indult. »De talán Isten szegény hazánknak javára adta, kiről nem szükség többet írnom.«

²⁾ Dóczy oct. 30-iki és nov. 4-iki levele Thurzóhoz. Act. Thurz. fasc. 65. nro 41.; fasc. 97. nro 18. Czobor Mihály ugyan ezt Rákóczy Györgyre fogta. U. o. fasc. 43. nro 49.

³⁾ Dóczy levele Thurzóhoz oct. 16-ről. Act. Thurz. fasc. 67. nro 37.

⁴⁾ Dóczy levelei Thurzóhoz oct. 26-ről, melyben legelőbb írja meg Simonyi elestét; oct. 30-, nov. 4-ről, melyekben vallomásairól, patensairól szól. Bethlen nov. 8-iki levele. A tények előadásában mindkét fél megegyez — de mindenik másként magyarázza. Sepsei Krónikája 164. l.

⁵⁾ Pernyeszi Gábor már nov. 1-ről írja, hogy Simonyi meghalt. Fasc. 42. nro 49. Dóczynak későbbi levelei is említik

S Bethlen is ezt legközelebbiről a Simonyi-eset alkalmából tette. Utközben Nagy-Ekemezőről nov. 8-ról írt a nádornak, egyenesen Dóczyt tevén felelőssé, hogy az ő kapitánya saját területén egy beütő had által megöletett. S arra is figyelmeztette Thurzót, hogy Homonnai is már indulófélben van. Nov. 2-án ágyuit kivonatta várából s az élést előre küldé. Ő, mondá, nem lesz oka, ha a béke felbomlik.¹⁾ Ugyan akkor a magyarországi basákat is figyelmeztette a készülődésben levő támadásra: szükség esetén álljanak készen hadaikkal.²⁾

A béke pedig már akkor tényleg fel volt bontva. Egy előhad, mely Homonnai embereiből hajdúkból, lippai kibujdosottakból állott, már útban volt. Sarvasági is lejött Ungvárról s Nagy-Mihályról e csapathoz ment, vagy mint maga írta, elfogatott s átvette annak a vezényletét. Nov. 4-én, tehát még akkor, midőn a rendek együtt ültek, egy mocskos proklamációt bocsátott ki, a hajdúvitéznek nevében, Erdély rendeihez, felhiva ezeket, hogy a Bethlen által nyakukra tett igát rázzák le, mert e had az ő szolgálatukra jön. Saját neve alatt pedig nov. 9-én, midőn notáztatásáról értesült, Dóczyval is tudatta közeledésüket Erdélyhez s benyomulásukat — figyelmeztetve és intve a szathmári kapitányt, nehogy útjukba akadályt tegyen.³⁾

Dóczy pedig a világért sem tett semmi akadályt, még akkor sem, midőn a támadók tőle zászlót kértek, úgy, hogy a Sarvasági által vezetett eredetileg Gombos-féle had, roppantúl pusztítva az erdélyi területet, háborítatlanul nyomult előre, egész addig, míg Bethlennek ideje nem volt a zabolátlankodók elé hadat küldeni.

S a mint Fejérvárra ért, a mi hadat hirtelen összegyűjt-

¹⁾ L. Törv. és Okiratok LIX. E levéllel küldte meg Bethlen a Homonnai utasítását Thurzónak. (L. XXX. c.). A nádor azonnal erélyes hangon írt rendeletet küldött Dóczynak, hogy »ama békesség ellen törekvő tolvaj Gombos András« hadát eloszlassa, s őt »compescálja.« Új lymbus, orsz. ltár.

²⁾ Ali basának nov. 13-ki levele a hajdukhöz. Act. Thurz. Fasc. 77 nro 43. Mehemed temesvári basának levele nov. 19-ről Dóczyhoz. — U. o. Fasc. 61. nro 38.

³⁾ L. Törvények és Okir. LVIII.

hetett, Kamuthy Balázs vezérlete alatt elindítá, a többire nézve pedig intézkedett, hogy a mint felülnek, utánok menjenek, s hogy Rhédey is küldjön az ottani hajdukból s biharmegyeiek-ből, mennyit lehet. És megtette a lépéseket, hogy szükség esetére török és oláh segélyhadak is legyenek készen.

Ez alatt pedig a had koczkája eldőlt. Sarvasági hada háborítatlanul ért Deésig, s Kamuthi Balázs is e város alá vezette hadait. De mindaddig, míg az erősítéseket meg nem kapta, kerülte a csatát,¹⁾ mignem nov. 20-án egy jól sikerült csellel egy magára nézve kedvező csatátérre csalta s ott megverte; a vezéreket is: Sarvaságit és Jósikát elfogta,²⁾ s Kolosvárra küldte, hová nov. 22-én érkeztek velök.³⁾

A diadal tökéletes volt, s a csorbát, mit Simonyi meglepetése ütött az erdélyi fegyvereken, teljesen kiköszörülte. A szétvert had futva futott ki az erdélyi területéről Szatlmármegyébe, s sietett házához vissza. Most már Dóczy is fenhangú parancsokat adott ki, hogy oszoljanak szét, s midőn arról értesült, hogy Kamuthi és Török másfélezer emberrel Hadadhoz szállottak, sietve irt nekik, hogy álljanak meg erdélyi területen s ne üssenek ő felsége birodalmába, ha panaszkodnak, keressék meg ő felségét, ő fogja orvosolni.⁴⁾

¹⁾ Kamuthi nov. 19-iki levele. Történelmi Tár 1879. évf. 234. l.

²⁾ Segesvári Bálintban kétségkívül nyomdalahibából nov. 2. áll nov. 20. helyett. Nem említve, hogy Sepsei L. is ezt mondja, világosan kiteszi a napot Lónyai András nov. 26-ki levele: »hanem azon latrok neki szelenedvén, Dézsig Erdélt igen rablották. Dézsnél az erdéli vajda hadával az elmúlt vasárnap (t. i. nov. 20.) egybetalálván, megvittak. Az erdéli haddal Török István volt, és igen verték egymást nemzetségünk fogyására. Végre úgy értem, hogy ugyan elállván egymásról ez az Gombos hada megfutamott és eljött, kikkel Sarvasági Zsigmond is ott volt, melyet az isten ott kézben is adott, és elvitték fogva az erdéliek; kitől tudom bizonyosan végére mehet, ki biztatásából cselekedték ez rút dülást, fellázadást; régi álnok kerengésiről elhittem, ha ellene lehet, úgy is lakolik. Mert az Gombos hada ismét az Ér mellé Királ-Daróczhoz szállott, ma onnét az tájról jöttek meg rájuk vigyázó embereim.« Act. Thurz. Fasc. 71. nro 41.

³⁾ Segesvári Naplója 185.

⁴⁾ Dóczy nov. 26-iki levele Thurzóhoz. Act. Thurz. F. 58. N. 39, Decz. 7-ről írja már, hogy Gombos hada eloszlott: »utcnunqe, ha Gom-

Bethlen pedig, ki nem akarta, valószínűleg nem is tudta volna üldözni a szétszaladt hadat, diadala daczára is ritka mérsékletet tanúsított. Nov. 23-án megindult Fejérvárról, nov. 24-én Keresztesmezején egyesült a székely hadakkal, nov. 25. Kolosvárhoz szállott, honnan azonnal folytatta útját,¹⁾ Szamosújvár felé. Dóczy rettenetes dolgokat tudott céljairól: hada egy részét Nagy-Bánya elfoglalására küldi, maga Szathmár felé siet. Van együtt 8000 embere, s Moldovából és Szkendertől is vár segédhadakat. Ezenkívül Somlyónál és Almásnál is van tábora:²⁾ Nem Gombost akarja ő üldözni, ellenkezőleg zsoldba fogadja hadait: »nagyobbra vagyón aspirációja.«³⁾

Valójában pedig ez rémlátás volt. A mint Bethlen látta, hogy nem áll ellenséggel szemben, elbocsátá hadai nevezetes részét⁴⁾ s csak a szükségeseket tartá együtt és ment ki a részekbe. Nem akarta szakadásig vinni a dolgot s épen úgy, mint a nyáron, most se követelt többet, minthogy azt a három embert, kik a széleken mindig fenyegetik, Dóczyt, Prépostvárit, Lónyayt mozdítsák el onnan és büntessék meg. — Nem hagyott ugyan fel az ellenségeskedéssel, mert decz. elején Ecsedet bevette és Prépostváryt elfogta, azonban a háborút nem folytatta nyomatékkal. Decz. 17-én Rhédeyvel együtt

bosék mit cselekedtek is és ide kijött Magyarországon ő felsége birodalmában, itt azt nem övék megbüntetni, hanem ő felségeé.« F. 57. N. 41.

¹⁾ Bethlen Pol. Lev. 85. l.

²⁾ Dóczy Thurzónak decz. 4. Ismét Bocskay-féle célzatokat tulajdonít neki. »Azt immár Bethlen felől az emberek régen hirdették, hogy Bocskay processusát akarná követni, de el nem hitték. . . . Sőt még őszszel kezdett volna ő ahoz, ha Simonyi úgy nem jár vala és általa szándéki ki nem jelentetnek, ki miatt szándékában megtartózkodt, az ki felől ugyan magamnak is Simonyi elég vallást tett. Azért, minthogy onnan gyülekeztek és ezeknek az hajduknak elosztatások is nem kis szívet ad nekik, noha mind Kamuthi Balázs, mind Mikola János azzal biztattak bennünket, csak ezek eloszoljanak, ők az ő felsége ditiójának nem akarnának véteni, de igen félő, hogy valamit ne cselekedjenek.« F. 57. N. 40. V. ö. Törv. és Okir. LXI.

³⁾ Lónyay decz. 17-iki levele. Act. Thurz. Fasc. 45. Nro 36.

⁴⁾ I. Törv. és Okir. LX.

Debreczenbe szállott, ¹⁾ de a hírre, hogy egyezkedés végett a kassai generálistól követ jön hozzá, visszament Váradra.

Úgy volt: a felső-magyarországi rendek és generális követe Széchy György jött hozzá. ²⁾ Bethlennek könnyű lett volna folytatni diadal-útját, a magyarországi hajlúk nagy része szívesen csatlakozott volna hozzá, a felső vármegyék főurai, főként a protestánsok veletartottak, a vármegyéken népszerű ember volt. S Mátyásnak nem volt hada, melyet vele szembe tudott volna állítani, s épen ezért a zord téli idő sem tett volna akadályt útjába.

De ő mindez előnyeiről lemondott a béke érdekében, sőt még azt a követelését is, hogy a három ellenséges főur a szélekről mozdíttassék el, s Homonnai, Esterházy Miklós, Kendy István büntetessenek meg, nem kívánta most elintéztetni s azt, kit közülök elfogott, Prépostváryt 40,000 frtért elbocsátá ³⁾ — ez egész ügy eldöntését a rendes béketárgyalásokra halasztván. Most beérte azzal, hogy 40 napra szóló fegyverszünetet kötött decz. 24-én. ⁴⁾ Erre aztán hazabocsátá hadait.

XIII.

Az napon, melyen Bethlen Gábor a fegyverszünetet kötötte, meghalt Thurzó nádor s az ügy gyors lebonyolításának terhe Forgács kassai generalisra maradt. Ez Kassára, jan. 4-re 1617-ben meghívta a felső-magyarországi rendeket. A gyűlés Gombos megbüntetését követelte s Bethlenhez a béke fentartása ügyében követek küldését határozta. A nagy-váradi induciák értelmében Bethlennek a császárhoz követeket kelle

¹⁾ Sepsey Laczkó 167. l. Segesváry 185.

²⁾ Sepsey Laczkó említi, hogy Prépostváry kiszabadítását Széchy eszközlé: azt más nem tehette, mint az ország követe. Sepsey e kiadásában egy értelemszavaráó sajtóhiba van: »2. decz. táján a fejdelem Csehít megszállja, meglöteti, beveszi, benne Prépostvárit megfogják.« Mit keresett volna Prépostvári Csehíben? Ő ecsedi kapitány volt, s a későbbi tárgyalások is ecsedi foglyokról szólnak.

³⁾ Sepsey Laczkó 167. l.

⁴⁾ U. o. és Segesváry Bálint 185. Sepsei a 168. l. Széchy küldetését 1617. jan. 2-ika előttre teszi. Ez tán visszajövetelét jelenté, mert az ő küldetése megelőzte a Belényiét és Pogányét.

küldeni sérelmei orvoslása s a béke helyreállítása végett. Forgács jan. 5-én kiállítá a menedék-levelet a Bethlen által kijelölendő követek számára, s ezt a kassai követek Bellényi Zsigmond és Pogány Ferencz magukkal vitték. ¹⁾

A mint e menedék-levél Bethlennek kezében volt, 1617. január 26-án kinevezte követeit: Kemény Boldizsár fogarasi kapitányt és Kassay István tanácsurat, s kellő utasítással ellátva, hogy minő követelésekkel s feltételekkel álljanak elő, s az alkudozásokban meddig menjenek, ²⁾ útnak indítá őket. A követek leveleket vittek magukkal ugyan ez napról töle Mátyáshoz, mely nyomatékka emelte ki, hogy elfogott irásokból kitünt, hogy Homonnai az udvar köréből nyert támogatást, s a zavarok szerzőinek megbüntetését kéri; Khleslhez, melyben hangsúlyozta, hogy ámbár módjában állott volna a támadást erőszakkal megtorolni, ezt, hogy békés érzelmeit megbizonyítsa, nem tette, s kéri, támogassa őt a béke föntartására irányzott törekvésében. A követek Szerencs felé folytatták útjokat, hol a király menedék-levelét átvették. ³⁾ Dóczy pedig, a mint a követek elindulásáról értesült, kétségtelenül öntudatától ösztönözve kérte Molardot, hogy őket, ő felsége hiveit ne áldozák fel Bethlennek, ellenkezőleg éreztessék vele, hogy szolgálata ő felségénél kedves. ⁴⁾

Prágában az új helyzettel szemben a kormány határozatlan volt. A mint Bethlen diadaláról értesült, kezdett aggódni, ha nem fogja-e az ezt kizsákmányolni? Mátyás ismét tervet készítettett Bethlen megbuktatására, köriratot intézett a választó fejedelmekhez, hogy egy védelmi háború eshetőségére is előkészítse őket. ⁵⁾ De a mint tisztába jött azzal, hogy Bethlen nem akarja szakadásig viúni a dolgot, azonnal kész volt elhatározása, hogy e követekkel szemben ő fog vádlóként fellépni. Megbizta kancellárját Lépest, Pázmányt, Hoffkirchert s Révai Pétert, márcz. 5-ről, hogy a felérkezett

¹⁾ L. Törv. és Okir. LXIII.

²⁾ Ez utasítást említi Bethlen márcz. 4-iki meghatalmazó iratában — de az még lappang, vagy tán elvesztette a Kemény család levéltárával. Tartalmára következtethetni az akkor irt levelekből.

³⁾ Bethlen levelei a prim. ltban. Fraknoi Pázmányában I. k. 272.

⁴⁾ L. Törv. és Okir. LXIV.

⁵⁾ U. o. LXII.

erdélyi követekkel ők érintkezzenek, tárgyaljanak s a szükség-hez képest a titkos tanács vagy az ő utasítását kérik ki: a követeket, ír, nem fogja maga elé bocsátani.

Mátyás megbízottjai egészen azt az álláspontot foglalták el, mintha a királynak semmi része sem volna a Homonnai-féle mozgalomban, s a Bethlen vádjaival szemben, sérelmeikről ők is tizennégy pontban egész hosszú vádsorozatot készítettek, melyekre az erdélyi követek azonnal megadták válaszukat. Miután az erre vonatkozó iratok kicseréltettek, a kívánatok beadására került a sor. Bethlen követi a hajduk megbüntetését, Homonnainak, Dóczyinak, Esterháznak, Lónyainak, Pernyeszinek országgyűlés elé idézését, a három kapitánynak elmozdítását, s a nagy-szombati szerződésnek országgyűlési megerősítését kívánták. Ezekről természetesen Mátyás biztosai hallani sem akartak: váltig állították ugyan, hogy a királynak nincs a mozgalomban része, s épen nem látták át, hogy csak egyetlen módon is be lehetett volna bizonyítani — ha nem veszi a király a bünösöket védszárnyai alá. Mintegy becsületbeli kérdést csináltak a dologból: Bethlen csak nem fogja a király elé szabni, hogy kit alkalmazzon hivatalba. Sok mindenféle kívánság és részlet merült fel a tárgyalások alatt, melyek inkább csak megbeszélések jellegét viselték magukon. Az eltérés a két fél közt sokkal nagyobb volt, hogysen kölcsönös megállapodás jöhetett volna létre, miután Bethlen követi különben sem voltak urok s a rendek részéről teljhatalommal ellátva. ¹⁾ Bethlen küldött ugyan márcz. 5-ről újabb felhatalmazást, ²⁾ de ez is az utasítás megtartását követelte, s különben is, mire feljött, az értekezlet befejeztetett. Abban állapodtak meg, hogy tartassék még ez évben Péter-Pál napján újabb értekezlet N.-Szombatban, melyre mindkét fél biztosai teljhatalommal láttasának el. Addig is legyen általános fegyverszünet. A fejedelem bocsássa el az ecsedi foglyokat s az elfoglalt jószágokat adja vissza. A vallásszabadság ne sértessék meg.

Midőn ez előleges pontokra nézve megtörtént a kiegye-

¹⁾ E tanácskozássra vonatkozó irások a prim. ltárban őriztetnek. Részletesen felhasználta Fraknoi Vilmos i. h. 271—82. ll.

²⁾ L. Törv. és Okiratok. LXV.

zés, márcz. 14-én fogadta a király a követeket. Kemény beszédére, mely úgy szólva a fejedelem magatartásának igazolása volt, a király válaszolt, biztosítva Bethlent további kegyelméről. S márcz. 16-án már kiadatott a biztosító levél Bethlen követei számára, a szokásos védlevéllel.¹⁾ S ezzel ők haza indultak.

Épen azon napokban, midőn ők alkudoztak, márcz. 8-án küldött Bethlen új, állandó követet a portára, Gáspár Jánost, szép ajándékokkal,²⁾ utasításokkal s egy csomó előterjesztéssel ellátva. A diván, mint rendesen, telhetetlen volt követeléseiben. Bethlen adóelengedést s Jenő átadása sürgetésének abbahagyását követelte; a porta egyikről sem akart hallani: ellenkezőleg úgy kívánta Jenő kézbeadását, hogy ezzel a Mátyással kötött béke ne bomoljon fel.³⁾ A követelés tulságos volt, s még nevelte az, hogy ismét sürgették a portán, hogy Moldvába segélyhadakat küldjön. Már látta Bethlen, hogy az expedíciót nem kerülheti ki, de legalább annyi könnyebbséget kívánt, hogy ne személyesen menjen Moldvába hadai élén, hanem az rendeltessék Markó vajda alá.⁴⁾

A mint pedig Prágából követi haza érkeztek, apr. 6-ról máj. 4-re Fejérvárra egyetemes országgyűlést hirdetett. Nem érzé ugyan szükségét egy új értekezletnek, mert ő »mint sértett fél« abban a meggyőződésben volt, hogy az ügyet az elégtétel megadásával méltányosan el lehet intézni,⁵⁾ de hogy békés hajlamait annál inkább megbizonyítsa, elfogadta azt.

A fejedelmi előterjesztésekben jelentést tett a bécsi tárgyalások eredménytelenségéről. A császár biztosai oly követelésekkel állottak elő, melyekre az ő követiinek nem volt utasítása. Ennek folytán abban egyeztek meg, hogy új tárgyalást

¹⁾ Lásd Törv. és Okiratok LXVI.

²⁾ Hegyes Naplója 320 l.

³⁾ Sövényfalvi oct. 22-iki s decz. 16-iki levele 1616-ból a gyulafehérvári káptalan lvtárában.

⁴⁾ Balásfy Magyarország állapotjáról. Pozsony, 1838. 88 l. Török-magyarkori Államokmánytár I. k. 169. s köv. II. Történelmi Tár 1880. évf. 724. s köv. II.

⁵⁾ Lásd Bethlen máj. 1-én Forgács Zsigmondhoz írt levelét Fraknói Pázmányában I. k. 283. l.

kezdenek, s erre nézve szükséges lesz követeket küldeni. A rendek e követek költségeire 3,600 frtot szavaztak meg.

Megszavazták a tavaszi adót is, portánként 8 frtot, a városokra meghatározott összegben vetvén ki azt.

A sérelmek orvoslására hozott articulások tartassanak meg. A jó veretű rézpénz elvételét 200 frt büntetés terhe alatt elrendelék.

A csavargó hajdúkat kergessék, fogják el s büntessék meg. Azok az orvosok, kik Indali János családját megölték, elfogassanak s az elrablott jószágok adassanak vissza. A székelység közt elszaporodott orvosokat kergessék, fogják el s sarcz mellett se bocsássák szabadon.

A boros-jenei vitézeket felmenték a dézmafizetés alól.

A székelj nemzet panaszára elrendelék, hogy a szászok a székeljféldről elorzott s szászföldre vitt jószágokat adják ki. Továbbá a városiak ne erőltessék a székelyeket, hogy a másfél pénzes garast két pénzben vegyék el.

A végzéseket a fejedelem máj. 23-án erősíté meg.¹⁾

A gyűlés tartama alatt máj. 9-én kiállított a fegyverszüneti okirat, s máj. 21-én a kinevezett biztosok: Pécsy cancellár, Fráter István, Balassi Mihály és Literati Dávid számára a megbízó levél.²⁾

Hasonlag felhozta Bethlen e gyűlésen a török követeléseket is. April havában egy csasz, Kara Mehemed jött hozzá a fővezértől, ismét sürgetve az adót, Jenő kézhezadását s a hadküldést Moldvába. Felolvastatván előttük a szultáni fermán, a követelések tulságos voltán megdöbbent rendek a fejedelem egyenes kíváratára megszavazták ugyan a hadfölkelést, de kérték a fejedelmet, hogy közvetítse a más két kívánság elejtését.³⁾

Bethlen is el volt komolyan határozva e követelések teljesítése alól lehetőleg kibúni. Titkárát Ádám Erasmust Prágába küldé levelekkel Mátyáshoz, Khleslhez s más tanácsosokhoz, jelentést téve a dolog ez újabb fordulatáról, mintegy elő akar-

¹⁾ L. Törvények és Okiratok LXVIII. a)

²⁾ U. o. b) c)

³⁾ Történelmi Tár 1880. évf. 738. l.

ván készíteni a kormányköröket, hogy beavatkozása a moldvai ügyekbe aligha lesz kikerülhető.¹⁾ De pár nap múlva váratlan dolog történt: Sövényfalvi Dániel állandó portai követe, jun. 2-án haza érkezett husz havi otttartózkodása után. Összeköttetéseinél fogva a diván egyik másik tagjával s az ottani külföldi követekkel, fontos híreket hozott magával haza: a pápa, a császár, a spanyol, lengyel királyok nagy coalitiót készítettek a töröknek Európából kiűzésére. Továbbá a porta nem fogja folytatni hadakozását a Kazul pasával s a békcalkudozás már kezdetét is vette — e helyett erejét Lengyelország ellen akarja fordítani. De ezekkel szemben a lengyelek hadi készületeiről is értesült.

Bethlen azonnal kész volt elhatározásával. Még az nap kinevezte Nápolyi Pétert követté a lengyel királyhoz, megbizta, hogy a királylyal s respublicával közölje a Lengyelország megtámadására vonatkozó híreket: de ugyanakkor járjon végére, miben áll a lengyelek hadi készülete, mi alapja van a keresztyén fejedelmek coalitiójáról szóló hírnek s aztán közölje bizalmasan a királylyal, hogy ő hajlandó volna a keresztyén fejedelmek eme coalitiójába beállani, ha erre felszólíttatnék: »nálánál hasznosabban senki sem tudna a keresztyéneknek szolgálni.«²⁾

Néhány nappal utóbb kihirdette a hadfölkelési parancsot oly módon, hogy mindenki felkészülve várja a táborba-szállásra vonatkozó későbbi rendeletét.³⁾ Ugyanakkor azonban, hogy a követelések teljesítésének halasztására alkalmas ürügye legyen, írt a nagyvezérnek; azok közt, miket írt s miket szóbelileg izent, lényeges különbség van, s ő nem tudja magát mihez tartani. Hadai készen vannak, de lehetetlen, hogy ha táborba száll, adót is fizessen. Tudassa vele a nagyvezér, hogy a kettő közül melyiket akarja?⁴⁾ S éppen ebben az időben (jun. 19-én) elindítja a nagyszombati alkudozások folytatására

¹⁾ Az Ádám Erasmustól küldött válaszokat lásd Történelmi Tár 1880. 730—37. ll. Bethlen és Pécsy levelei még lappanganak.

²⁾ A Nápolyi Péternek adott utasítás Fejérvár 1617. jun. 2-ről Torma Károly levéltárában.

³⁾ Lásd Törvények és Okiratok LXIX.

⁴⁾ Lásd Történelmi Tár 1880. évf. 737. l.

kinevezett követeket a szükséges utasításokkal, meghatalmazó és ajánlólevelekkel ellátva.¹⁾

XIV.

Pécsy Simon a Bethlen követe, Frater István, Balassi Mihály és Weirauch Dávid, a három nemzet képviselői jul. 8-án érkeztek meg Nagy-Szombatba, s jul. 9-én felkeresték Pázmányt. Kivüle Molard, Pethe és Révay voltak biztosoknak a király részéről kiküldve; de Révayt betegsége tartá vissza s helyette Apponyit kérték a biztosok oda küldetni. A tárgyalásokat csak jul. 12-én kezdték meg.

Az első napok, míg ki nem ismerték egymást, s belé nem mélyedtek s mondhatni össze nem szoktak, formakérdésekkel, szörszálhasogatásokkal telt el. Mátyás még a látszatát is kerülni akarta annak, mintha az alkudozó felek egyenlő alapon állanának egymással szemben, s míg ő csak utasítással látta el követeit, Bethlentől teljhatalmat követelt az övéi számára. De a tárgyalások eredményére nézve mégis szükség volt a felhatalmazó iratok előmutatására, s míg Pécsyék felmutatták az övéiket, a király biztosai nyilatkozat kiállítására határozták el magokat, mint az első nagyszombati értekezleten is történt.

Azután a felett vitatkoztak, melyik fél tegye meg először az előterjesztéseket, s végre midőn ezt is eldöntötték, tárgyalásba vették Bethlen követelését a mozgalom indítói és részesei megbüntetésére vonatkozólag. S itt aztán egy csomó recriminációra került a sor: az erdélyiek a nemzetközi, a király biztosai felségi tekintetekből indultak ki s a harmadik nap is úgy telt el, hogy megállapodásra nem jutottak. Végre jul. 14-én kijelentették az erdélyi követek beleegyezésüket, hogy Homonnai a rendes törvény útján fogassék perbe; de nem úgy, hogy a kérdés azzal elejtessék, hanem hogy ezúttal csak függesztessék fel.

Ezzel kapcsolatban került szóba az amnestia kérdése, talán az értekezet legnehezebb pontja. Az erdélyi követek

¹⁾ Lásd Törvények és Okiratok LXX. Bethlen leveléről Pázmányhoz Fraknói i. h. 289. l.

azt találták természetesnek, hogy a fejedelem alattvalói abból ki legyenek véve, s másfelől jogában álljon neki ő felsége alattvalóit perbe foghatni. A magyarországiak ezt már Prágában eldöntött dolognak jelentették ki. Sok mindenféle oldalról és szempontból tárgyalták a kérdést, melyet a fejedelem követei becsületbeli kérdésnek tekintettek. A császárnak egy elfogott levelére s a fejedelem személyére szórt rágalmakra egy felől, Lippa átadására a másik oldalról történtek hivatkozások: mígnem rájöttek a főtárgyra, az első nagyszombati béke megerősítésének vagy módosításának kérdésére. Az elsőt a magyarországi követek akarták — ők, mondták, be sem bocsátkozhatnak abba, hogy az csak kérdésbe is tétessék. Az erdélyiek is kijelentették, hogy ők sem akarják annak lényegét megtámadni — csak javítani kívánják. Ebben megnyugodván mindkét fél, az erdélyiek azt terjesztették elő, a mivel az első nagyszombati pontokat pótolni kívánták: 1. A károlyi értekezletre szánt pontok elévültek. 2. Bethlennek adassék meg a fejedelmi cím. 3. Nehogy az amnestia megadásából visszaélés származzék, szabad legyen a béke felbontóit üldözni. 4. A fejedelem magyarországiakat is fogadhasson zsoldjába. 5. Az első nagyszombati pontok igtattassanak törvénybe. Szóba hozták az erdélyiek azt is, hogy Ferdinánd, mint Mátyás praesumtiv örököse, erősítse meg a békét — de azt könnyen elejtették.

Az öt pont megállapítása továbbra halasztatván, a magyar biztosok hozták fel sérelmeiket kívánataikat. Ezek felett hosszas és tüzetes vitákat folytattak, melyek közt kiváló helyet foglalt el a Bethlen által ő felségének adandó elégtétel kérdése. Azt kívánták, hogy Bethlen patensben jelentse ki, hogy Mátyás személyét nem akarta sérteni, hogy Bethlen ő felsége alattvalóit nem fogja magához csábítani akarni, hogy adjon biztosítékot, hogy Várad nem jut török kézre. Bármily hevesek és élesek voltak is a felelgetések, mindenik fél engedett, s a legfontosabb kérdésekre nézve megtalálták a compromissumot.

E közben Apponyi Pál megérkezett, s jul. 17-kén az ötödik tárgyalás tartatott, az első, melyben a bizottság teljes számmal vett részt. A pontok tárgyalása előtt az erdélyi követek jelenték, hogy Szkender pasa hadával már a Dunához

érkezett, s Erdélytől is katonai segílyt kér. Ha a fejedelem megtagadja a segílyt, Szekender 30,000 tatárt küld az országra. Ily eshetőséggel szemben számíthatnak-e a császár védelmére? Pázmány biztos választ nem tudott adni, de megnyugtatta őket, hogy fog ő felségének írni, hogy vesse magát közbe. Pázmány csakugyan még az nap írt: ajánlotta, hogy Gratiani, a porta Prágában levő ügyviselője által eszközölje ki a kormány, hogy Bethlent ne kényszerítsék segílyadásra.

Azután az erdélyi pontok közül a második fölött tanácskoztak. Pázmány kieszközlé Mátyásnál, hogy ez annak megadására hajlandónak nyilatkozott, ha »a fejedelem őszinteségének bizonyítványait fogja adni, s jól viseli magát.« Az erdélyiek szerették volna, hogy e pontra s a többire megelőzőleg adassék válasz.

A hatodik, júl. 18-iki értekezlet megkezdése előtt a magyar tanácsosok kikérték Esterházy Miklósnak véleményét. Az ő túlbuzgósága a jól indult értekezletet felforgatással fenyegette, azt ajánlván, hogy az erdélyiektől komolyabb biztosítékok kérendők s a rendek oda utasítandók, hogy Bethlen őszinteségeért kezességet vállaljanak.

Szerencsére, Pázmány nem osztá a magasra törő férfi aggodalmait, ellenszenveit. Bár mindketten egy politikának voltak hívei, de az eszközök megválasztásában eltértek utjaik, s a dolgok megítélésénél mindenik más szempontból indult ki. Esterházy nem akart alkunni a viszonyokkal már pályája kezdetén sem, Pázmány nem tört a létezők felforgatására. Most ő vezette a dolgokat, s óvatosan ki tudta kerülni a végleteket. Pázmány szívesen megegyezett abban, hogy Bethlen megkapja a fejedelmi címet annak fejében, hogy ő Erdélyben a cath. vallás számára előnyöket vivjon ki. Így került aztán szőnyegre az értekezlet sarkkérdése.

De e kettőre nézve nem voltak utasításaik, s végérvényesen nem határoztak fölöttök. — A dolgon nem lehetett hát máskint segítni, minthogy a szövegbe felveendő békeponthozon kívül uraik ratifikálására fentartandó pontokat is szerkeszszének — ez volt a kérdésnek legtermészetesebb megoldása: s ezek elkészítésével Apponyi és Fráter, s Szentkereszti a titkár bizattak meg.

Épen ezért júl. 20-án nem volt ülés, ez nap készültek a béke-okmányba be nem foglalandó pontok ¹⁾ — de a júl. 21-ki is meddő volt: a Bethlen által kiállítandó reversalisról beszélgettek. Ettől fogva, minthogy Mátyástól a Pázmány kérdéseire nem jött válasz, nem tartottak érdemleges ülést július 29-ig. Addig is időközben szövegcorrectiókkal, s egyes személyekre és jószágokra vonatkozó kérdésekkel foglalkoztak. Végre megjött a válasz a Szkender pasának adandó segély ügyében, ²⁾ s miután a következő napokban a még függőben lévő kérdéseket tisztába hozták s megállapították a békeokmány szövegét, júl. 31-én közölték az erdélyiekkel ő felsége válaszát a Szkender-ügyben: tudassa Bethlen ő felségével, hogy ily esetekre minő szerződése van a törökkel, kérje ezektől Lippát vissza, s adománynyal és szép szóval fordítsa el magától a segélyadás kötelezettségét.

Aug. 1-én s 2-ikán még tanácskoztak a külön pontok fölött, a tárgyalásokat azonban ez nap végleg bezárták, s a békeokíratot egymással kicserélték. ³⁾

Maga ez okírat lényegében az első nagy-szombati értekezlet megerősítése, s egy pár ponttal megtoldása volt: hogy jövőre akárki által sértetnének meg a nagy-szombati pontok, azért adjanak teljes elégtételt, azokra, kik a békét megzavarnák, hazai vagy idegen fegyverrel a hűtlenség büntetését szabták, s az ilyent fegyveresen üldözzék; a kik a fönnebbi zavarokban Erdélyben javaikat elvesztették, azoknak Bethlen bocsánatot ad, ha megtérnek. A két ország közt az legyen a határ, a mi Báthori Zsigmond uralkodásának békés felében volt; szeptemberben (az utóírat értelmében utóbb) tartassék Nagy-Károlyban értekezlet. ⁴⁾ Ezen kívül az erdélyiek egy külön emlékiratot is adtak be, a fejedelmi cím s a többi külön pontok megadása érdekében. ⁵⁾

¹⁾ Lásd Törv. és Okir. LXXI. a).

²⁾ Kelt júl. 25-én. Ismerteti Fraknoi i. h. Igen érdekesen egészítik ki ezt a »Pázmány Péter levelezésében« I. 98. s köv. 11. közlött levelek.

³⁾ Lásd a magyar biztosok jelentését. Törv. és Okiratok. LXX. c).

⁴⁾ L. Törv. és Okir. LXX. b).

⁵⁾ Lásd Fraknoi, Pázmány 299-ik l.

Valóban Mátyás már ki is tüzte az értekezlet határnapjául szept. 21-két s Pethe Lászlót annak elnökévé nevezte ki.¹⁾ Magának a békeokmánynak megerősítése ellen nem volt kifogása: a minthogy azt szeptember 2-ikán meg is erősítette,²⁾ de a fejedelmi cím megadásáról hallani sem akart, daczára, hogy Pázmány magát azért közbevetette nála.³⁾ S e miatt még létrejöhetett volna a károlyi értekezlet: de előre nem látott akadályok jöttek közbe. Hogy a kitűzött határidő rövid, azt jól látták az erdélyi követek, s ezért vétették fel a halasztási záradékot. S csakugyan Pethe, a kinevezett bizottsági elnök már útban volt Károly felé, de leányának temetésére visszahívták. Azután nem sokkal maga is meghalt.⁴⁾ Helyette kineveztetett ugyan az új biztos is, de az értekezlet elmaradt, valószínűleg azért, mert Bethlen éppen abban az időben oly hadjáratral volt elfoglalva, mely Mátyás udvarában éppen nem volt népszerű. Ez volt pedig az ő moldvai háborúja.

E költséges és terhes hadjáratral ő egy nagy feladatot vállalt magára: fegyveres intervencióval gyakorolni pressiót a szemben álló török-lengyel vezérekre — s békés megoldást idézni elő.

Lengyelországi követe, Nápolyi Péter kitűnően oldá meg feladatát s július elején már vissza is fordult.⁵⁾ Vele jött a

¹⁾ L. Fraknoi, Pázmány I. k. 293.

²⁾ L. Pray Principatus G. Bethlen I. 31. l.

³⁾ Okait felsorolja Fraknoi i. h. 294. A követek, magyarok és erdélyiek aug. elején elhagyták Nagy-Szombatot; már aug. 15. Pázmány is Zúó-Váralján volt. Lásd Pázmány Lev. I. 113.

⁴⁾ L. Pázmány Péter Lev. I. k. 175. l. Bethlen 1618. május 25-iki levelét Pázmányhoz. Erre vonatkozólag a bécsi csász. kam. ltárban érdekes okirat van: 1617. nov. 27. *Per imperatorem Chr. Grapler, der k. Hofcamer* »wird deroselben Hofcammer erindert, das auf absterben herrn Laszla Pethe selligen zu verrichtung der Siebenbürg. commission der jeczige personalis praesentiae neben dem Hofman und hung. cammersecretarÿ Jacoben Sencheresdy deputiert und verordnet wordten.« A kamara gondoskodjék a költségekről és ne keressen okot a mentegetésre. S minthogy az elhalt Pethe helyett magyar kamarai elnökké elő kell terjeszteni valakit, erre Zÿriakÿ (Czirákÿ) Mózes és Horvát Gáspárt szemelte ő fíge ki; adjon e tárgyban a Hofcammer véleményyt.

⁵⁾ A magával hozott levelek olvashatók Tört. Tár 1881. 284 s k. l.

király titkára, kit azonnal fogadott s júl. 29-én vissza is bocsátott.¹⁾ Aug. 1-én Zolkiewski Szaniszló lengyel fővezér követre kereste fel,²⁾ kit hasonlólag gyorsan visszabocsátott. A mit akart, megtudta ezektől: a lengyel erő számát, és erejét, mely jóval nagyobb volt a törökénél. Annyival kényesebb a helyzet rá nézve, mert ha megveretik a török, ki nem kerülheti, hogy ennek segínyt ne adjon, s ez ellenségei kezében újabb fegyver lesz, hogy segített keresztyén vért ontani.

De ha nem segíti a törököt? ha a lengyelhez csatlakozónak ő is s segít Szkendert egészen tönkretenni? remélheti-e, hogy Mátyás érette felbontsa a török frigyet? Fog-e csak egyetlen embert is adni neki megtámadtatása esetére? mert hogy ez esetben a török ellene fog fordúlni, abban kétsége sem lehetett.

Bethlen soha sem csinált titkot abból, hogy ha coalitiót hoznak létre a török ellen, mely sikerrel bír a kilátásra, ő kész a sereg élére állani s itt hasznosabban ő nálánál senki sem szolgálhat. Elmondta ezt Mátyásnak, el most a lengyel királynak, el később Ferdinándnak. De soha sem hittek neki: nem hitték, hogy az múltjával összefér. Pedig éppen abból következett, mert nálánál jobban a porta bűneit senki sem ismerte. Az az ember, ki a bysantinismus iránt olyan undorral viseltetett, mint ő: természetes ellensége volt a portának. De hát teljes világ életében az adott viszonyokkal s a gyanakvó emberek kétszínűségével kellett számolnia.

Bizonyos, hogy most is önzésből szolgált egyszerre a lengyelnek és töröknek, önzésből »mesterkedett azon minden uton, miképen a keresztyénségnek igaz jó akarattal, synceritással szolgálhasson, a töröknek is, mint olyan hatalmas ellenségnek kedvét kereshesse, ne irritáltassék miatta,«³⁾ önzés volt ez egész fegyveres intervenciója: — az önfentartás önzése.

Egész erejét és tevékenységét megfeszítette, hogy olyan sereget hozzon össze, milyent két évtized óta nem látott Erdély. A kapitányokkal, főispánokkal tartatta meg a mustrákat, kiadta

¹⁾ Történelmi Tár 1881. 295. l.

²⁾ Levele júl. 19-ről, u. o. 285. Bethlen Pol. Lev. 89. l.

³⁾ Aug. 1. levele Rhédeihez. Pol. Lev. 89.

szigorú parancsba, hogy a gyengét, rosز fegyverzetűt visszakergessék. Maga járt a táborokban, ügyelt, vezette a seregszemlét. S ugyanott mondhatni lóháton fejtette ki ezt az egész roppant diplomáciai működést, mely épen olyan fényes sikert aratott, mint erős pressiót gyakorolt az összehúzott nagy hadsereg.

Aug. 2-ig készen volt a lengyel expeditiókkal.¹⁾ Ugy tüntette fel az egész dolgot, mintha az félreértésből származott volna. Szkender tulajdonkép nem Lengyelország ellen ment, hanem csak a kozákok megbüntetésére: arról akar meggyőződni, ha megfenyítik-e a kozákokat a sok tolvajlásért, vagy oltalmazni akarják? Inté őket: »elkezdhetik, de nem vihetik véghez, markokban szakad.«²⁾ Még az nap kiment a mikeszási táborba³⁾ s onnan a nagyvezérnek irt. Jelentést tett lengyelországi követségeiről. Hogyan világosította ő fel a lengyel királyt, hogy miért haragszik a szultán? s hogyan tanácsolta ő nekik, hogy ne támogassák a tolvaj kozákokat, mert ezek miatt »porrá leszén egész Lengyelország«... és mintha ezek hallatára a király »egy álomból serkent volna fel.« De festé a roppant lengyel erőt is: Neszternél a király fia alatt 40,000 ember, Zolkiewskynek tőle három napi járóföldre 70,000-e s a kozákoknak 30,000-e van együtt.⁴⁾ Azután megindult. 9-én volt Megyesen, 17-én beért a Barcaságba;⁵⁾ néhány napi ott időzés után a Székelyföldre ment s Moldva határán Osdolán és Sárfalván megállapodott. A portáról ismét jött csausz hozzá, ki sürgette a Szkendernek adandó segélyt. Aug. 28-ikán, azon napon, melyen beindult Moldvába, válaszolt: ámbár sem az adó elengedéséről nem akarnak hallani, sem Markót nem küldék hozzá, sem 70 nap óta utasítást nem kapott, de hallva Szkender szorongatott helyzetét, ezennel beindul, hogy békére hozhassa a dolgát.⁶⁾

¹⁾ Tört. Tár 1881. 290. 1. Zolkiewskyhez irt levele.

²⁾ Tört. Tár 292. és 301. 1.

³⁾ Bethlen Polit. Lev. 89.

⁴⁾ Tört. Tár 292. és 302.

⁵⁾ A Trausch-féle krónikák 288. 1.

⁶⁾ Török-magyarkori Államokmánytár 79 s köv. II. A Gáspárhoz irt levél Mikó Tört. Ad. 317.

S valóban Szkendernek volt szüksége a segélyre: az előny eddigelé a lengyelek részén volt, kik nagyobb erővel álltak vele szemben.

De Bethlen jól felszerelt, 13,000 emberből álló sereg megváltoztatta az arányt. A két sereg közt foglalt szept. közepén állást. ¹⁾ bevette a Dnieperen való révet s elkezdette az alkudozást. Nyolcz napig tartott az, ²⁾ s végre a buszai békével végződött. ³⁾ A fővezér Zolkiewszky, február 25-én levélben köszönte meg a közvetítést, ⁴⁾ de annál mérgesebb volt Szkender, kit mélyen bántott az, hogy hadjáratának sikere még is a Bethlené, s szívében bosszúval eltelve, elvádolá ezt a portán, hogy közvetítésével a lengyelek megalázását hiúsította meg. ⁵⁾

Bethlen szept. 25-én részletesen értesíté portai követét szolgálatairól: számlálja fel azokat, értesse meg a divánuló vezérekkel, s köszönet fejében Jenő követelésének elejtését, Markó vajdává tételét s az adóhátralék elengedését eszközje ki. ⁶⁾

E hadjáratban vele együtt résztvett a két oláhországi vajda is. Ezek közül a havaseli Sándor országában épen nem volt népszerű zsarolásai és fosztogatásai miatt s egy egész sereg bojár, kiknek élete sem volt biztosságban, Erdélybe menekült. Bethlen, midőn e hadjáratra ment, megigérte nekik, hogy megbékélteti őket Sándorral. Próbát is tett erre nézve, s vele és ott levő bojárjaival együttesen találkozott. A bojárok e szembenlétel alkalmával kemény panaszra fakadtak a vajda ellen s Bethlennek csak nehezen sikerült kiegyezést hozni köztök létre. ⁷⁾ A másikkal, a moldvaival Michne Radullal — daczára, hogy ő ennek helyére Markó vajdát szerette volna ültetni — szept. 26-án a szorokai táborban véd- és daczszövet-

¹⁾ Szept. 12-én Szucsavánál volt. Lásd, Pázmány Péter Levelei. I. k. 118. l.

²⁾ Török-magyarkori Államokmánytár. I. 185.

³⁾ Engel, Nebenländer V. 256.

⁴⁾ Tört. Tár 1881. 297.

⁵⁾ U. o. 300. l.

⁶⁾ Török-magyarkori Államokmánytár 184. s köv, l.

⁷⁾ Tört. Tár 1879. évf. 765. l.

séget kötött. ¹⁾ Nyomon utána, a mint ez megtörtént, hazafelé fordult.

Okt. 13-án Fogarason volt, ²⁾ s onnan Fejérvárra ment.

Itt kapta okt. 23-án Mátyásnak szept. 4-én, tehát a nagy-szombati békének ratificálása után két nappal hozzá és a rendekhez írott leveleit. Azok után, miket Pécsytől hallott az alkudozásokról, melynek eredményével egészben véve meg volt elégedve, meglepő lehetett ránézve, hogy e levelek bizonytalan s nem formulázott vádakkal illetik törökössége miatt, ³⁾ mely annyival terhelőbb rá nézve, mert a zsitva-toroki béke biztosítá Erdély épségét. Ugy látszik, ezuttal a moldvai hadjárat miatt rágalmazták, melyet valószínűleg a lengyelek ellen intézettnek tartottak. Bethlen azonnal kész volt válaszával: milyen jó szolgálatot tett volna ő felségének e levele előbb, mikor a török mindig, minden levelében azt hangsúlyozta, hogy a császárnak Erdélyhez semmi köze. ⁴⁾

E közben november 1-ére Kolosvárra Bethlen részleges országgyűlést hirdetett. Összegyűlvén a rendek, nov. 8-kán a fejedelem s az ország megerősítették a nagy-szombati béke cikkeit s azzal együtt Sarmaságinak s a többi megtért politikai bűnösnek amnestiát adott. Aztán megszavazták az adót, portánként 9 frt, a városokra egy meghatározott összegben vetvén ki azt. Ezenkívül csak egy törvényt hoztak: a rosztutkáknak ügyében hozott végzést megerősítették. A fejedelem e törvényeket nov. 10-én erősítette meg.

A moldvai interventio miatt Bethlennek még egy kellemtelensége volt. Küldött a szultán ugyan elismerése jeléül kaftánt neki Hajdar csausztól, de ez a kajmekámtól szemrehányó levelet hozott, mely nemcsak kicsinyelte Neszter melletti szolgálatait, hanem a táborban jelenlétét is kétségbevonta. Azonnal irt a szultánuak, kajmekámnak; a vádakat visszaauta-

¹⁾ A szövetség okmánya közölve. Török-magyarokori Államokm. I. k. 193. l.

²⁾ Ismét sürgette Gáspárt, hogy a portai válaszok kiadását eszközölje. Ez napról kelt lev. gr. Mikó I. 319. l.

³⁾ L. Törv. és Okir. LXXII. A rendeknek írott levelét lásd Tört. Tár 1879. évf. 774. l.

⁴⁾ L. nov. 24-én Pázmányhoz írt levelét. Tört. Tár 1881. évf. 298.

sította, szolgálatait Zolkiewszky leveleivel igazolta. S oratorát utasította, hogy a dolgok állásáról világosítsa fel a vezéreket. »Ezt is megpróbáltuk, írta, és nem máson, hanem magunkon tanulunk, mely elég boldogtalan. De vegyen rá másszor az hadra való menésre, és hogy azt mondja, hogy tartozom vele: próbálja meg ezután.« ¹⁾

Mire levelei a portára értek, panasza egyelőre háttérbe szorult. A szultán már akkor meg volt halva, s a portán egészen más világ volt. ²⁾

XV.

A második nagyszombati béke consequentiáiból még kettő volt hátra: a magyar országgyűlés ratificálása s a károlyi értekezlet. Mátyás decz. 13-ára 1617. Pozsonyba országgyűlést hirdetett, mely elé nem kisebb feladatot tűzött, mint hogy utódját válassza meg. Maga Khlesl önkényt tette a valamást, hogy egy magyart sem nyertek meg, de minden magyart megsértettek ³⁾; aztán se pénzök, se katonájok nem volt: ily körülmények közt nem tudtak mást tenni, mint azt, hogy terminusról terminusra halasztgatták a gyűlést.

Bethlen is óhajtván várta ez országgyűlést, hitte, hogy az a nagyszombati békét be fogja kebelezní, s ünnepélyes követséggel készült azt sürgetni. De a kormány nem akarta, hogy erdélyi követség legyen ott jelen, attól tartván, hogy ez a felső-magyarországi megyék protestáns követeit maga körül fogja gyűjteni. Bethlen már ki is nevezte Pécsyt, a korlátnokot, midőn Pázmány magára vállalta, hogy a fejedelmet szándéka megmásítására fogja birni. 1818 elején egész levelezés kelet-

¹⁾ L. Török-magyar-kori Államokmánytár I. 194. 196. 136. (Ez utóbbi egy hibás másolat folytán e helyen (1615.) közölve: 1617. nov. 18-hoz tartozik. A 197 l. írt levél Gáspár Jánoshoz a szokásos hivatalos levél: a titkos levél ugyanez ügyben olvasható Történelmi Tár 1881. évf. 299 s köv. 11.)

²⁾ Pázmány nyúl decz. 17-ről tudatta. Lásd Pázmány Péter Levelezése I. 136 l.

³⁾ Fraknoi i. h. 306 l.

kezett közte és a fejdelem s korlátnok közt,¹⁾ míg végre Bethlen, a gyűlés határnapjának többszöri elhalasztása is hozzájárulván, abba belenyugodott, de titkárát Kovachoczyt küldé fel Pozsonyba,²⁾ hogy sürgesse ott a nagyszombati béke törvénybe iktatását. Kovachoczy márczius közepén ért fel — de minden fáradozása hasztalan volt.

E közben elkövetkezett a tavaszi országgyűlés ideje. A fejdelem, ki a tél nagy részét Fogarasban töltötte, visszainduló útjában be akart térni Szebenbe, oly czéllal, hogy ott országgyűlést tartson. A szebeni tanács, mint hasonló esetekben szokás volt, meghívta a fejedelmet, hogy szerencséltesse a várost jelenlétével: de elég meggondolatlanul feltételeket tűzött, hogy t. i. kísérete nagyobb részét, tekintettel, hogy a város nincs bővében az élelmiszereknek, ne hozza be magával. Már magában ez is elég lett volna, hogy a fejdelem méltatlankodását a legnagyobb mértékben felköltse: de azt még mással is tetézte a tanács.

Az országgyűlések tartása arra a helyre nézve, hol volt, mindig bizonyos teherrel járt. Szállás és élelem adás, bár kárpótlás mellett, nem tartozott a kellemes dolgok közé, s a szászok, a mikor csak tehették, szívesen kivonták magukat alóla. A fejdelem a tavaszi országgyűlést Szebenben akarta megtartani, s a tanács annak befogadását kereken megtagadta. A fejdelem hát az országgyűlést apr. 12-ére Fejérvárra tűzte ki s a tanácsot és a főbb polgárokat ugyanakkorra törvényszékk elé idézte.

Mire a rendek összegyülekeztek, az országgyűlésnek épen első napjára a fejdelem már megtett minden intézkedést, hogy a portára követséget küldjön be. Főkövetül Kamuthy Farkast nevezte ki, s a visszahívott Gáspár János helyett állandó követül Borsos Tamást. A portán új trónváltás történt.

¹⁾ Fraknoi terjedelmesen és részletesen ismerteti e levelezést I. k. 314—322 ll. A levelek közülve vannak Pázmány Péter Levelezésében I. k. 156 l. Pécsy Brassó febr. 15-iki, Bethlen Fogaras febr. 21-iki, Pécsy febr. 23- szenterzsébeti levelei.

²⁾ Bethlen Rhédeyhez febr. 24. Törökmagyarkori Államokmánytár I. k. 198 l. Irja, hogy »ma indítom« s febr. 27. Pázmánynak írja, hogy venni fogja a Pécsy választ. Hihetőleg Kovachoczy vitte fel.

I. Ahmed 1617. nov. 22-én halt meg, utódja volt fia Musztafa. Ezt mint eszelőst 1618. febr. 26-án foszták meg a tróntól s helyére II. Osmant emelték. Új üdvözlő követség, új ajándékok küldése: ez volt Bethlenre nézve első következménye. A szokásos ajándékok egész sorozatát, több mint 60 serleget, solymokat, kocsikat s készpénz-ajándékokat küldött be²⁾ a főkövettől, ki Borsossal s a személyzettel apr. 12-kén indult el.³⁾

S nyomon ezután a szebeni engedetlenek s rakoncátlanokdók ügyét vette tárgyalásba. A dolog mélyen sértette őt, mert abban a meggyőződésben volt, hogy a régi bizalmatlanság elenyészett s a szászokat sok kegyben részesíté. A megidézett tanács és polgárok csakugyan megjelentek, — de a mennyi insolentiával léptek fel elébb, épen úgy meghunyászkodtak most. Semmi kétség, hogy a tábla fényes elégtételt szolgáltatott volna a fejdelemnek, s most a megrettent emberek az universitáshoz fordultak, hogy vesse magát értök közbe.

A fejdelem a megtérő bűnösök iránt mindig engesztelékeny volt, most is megbocsátott nekik, de oly feltételek alatt, melyeket ő szabott: 1. bármikor kíván ő vagy utódai közül valaki Szebenbe menni, köteles engedmességgel fogadják; 2. ha valaki a fejdelem méltósága vagy a közjó ellen vét, bűnhődni fog; 3. az unio értelmében, veszély idején a nemes embert befogadják házaikba; 4. szükség idején minden váraik és városaik nyitva állanak a fejdelem vagy utódaik előtt. E pontokat a szász egyetem apr. 20-án fogadta el s állította ki térítvény alakjában.⁴⁾

A fejedelmi előterjesztések fontos reformokra hívták fel a rendek figyelmét. Bethlen egész uralkodása, megválasztatásától fogva, nem volt egyéb, mint az önfentartás küzdelme nemcsak a két szomszéd hatalmasság, hanem a belföldi semmirekellő és hitvány elemek ellen. Mint a jeruzsálemi tem-

¹⁾ Az ezen ajándékokról Bethlen által készített summa megvan a gyulafehérvári káptalan rendezés alatti osztályában. Az ezüst-mű summája volt 355 márka, mely 6390 frtot tett.

²⁾ Borsos Sebestyén Mikónál II. k. 7 l.

³⁾ Trausch-jéle Krónikák I. k. 289 l. a jegyzetben.

⁴⁾ I. Törvények és Okiratok LXXV. b)

plom munkásai, félkezében karddal védelmezte az épületet, melynek alapjait rakta. S bármennyire igénybe vette e küzdés tevékenységét, de jutott ideje mélyre ható belső reformokra is. Egy természeténél és viszonyainál fogva conservatív országban, mint Erdély, újítások csak óvatosan létesíthetők: a fennálló intézvények tekintetbe vételével. Bethlen azokkal is tudott számolni: soha semmit sem hamarkodott el, és soha semmivel sem késett el.

Mátyástól fogva koráig, nem uralkodott magyar területen király vagy fejedelem, ki annyira alkotó tehetség lett volna, mint ő: a mennyire rendetlen és kuszált viszonyokat vett át, bámulatos, hogy négy év alatt mennyire organisálta a közigazgatás minden ágát, s mennyire nyakára tudott hágni a visszaéléseknek. Első uralkodói ténye a három nemzet uniojának szabályozása volt, azután a törvénykezésbe hozott be reformokat, melyekkel a későbbiek útját egyengette, utóbb a fiscalis uradalmakat szedte rendbe, majd új portai connumeratiót léptetett életbe. Ez alatt pedig megkezdte a határszéli várak megerősítését s felszerelését, s a fennálló hadfelkelési rendszert is megtisztítá a becsúszott visszaélésektől.

Most az elhanyagolt pénzverési rendszert alakítá át, melyre vonatkozólag már 1615-ben is adott ki szabályzatot.²⁾

Az utolsó pár évben a törvénykönyvek állandó rovata volt a jó dutkák elvételére vonatkozó cikk, s tilalom a rossz dutkák ellen. Szokásban volt, kivált régebben, hogy a fejedelmek egyik-másik kedvencz emberöknek engedélyt adtak, hogy egy-egy rossz ágyút pénzzé veressenek. Azután egyes városok, végházak is, hol nagyobb volt a forgalom, alkalmas helyek voltak a pénzverésre. Ezek aztán versenyeztek a fejedelmi pénzverdékkel a rossz pénz készítésben, mi a kezdetleges bélyegek mellett nem is volt nehéz.

Bethlen a dolgon gyökeresen segített. Külföldről új, díszes és jó metszetű stampigliákat hozatott, az országgyűlés pedig megszavazta, hogy csak az ezekkel vert pénz járhat forgalomban, de ugyanakkor elhatározta a fejedelem, hogy ezen pénzek teljes és állandó értékűek legyenek. Mindezeknek köny-

²⁾ L. Wenzel Bányászat története 635 l.

nyítésére engedélyt adott a külföldi bányászoknak az országban való megtelepedésre s azokat kedvezményekkel látta el: megengedvén nekik, hogy a földesúrral való megalkuvás után bárhol is arany- vagy ezüst-bányát nyithassanak. Szabályozta ezenkívül a fémnek, valamint a forgalomból kiveendő pénznek is beváltását — akkép, hogy az a beváltók terheltetése és kára nélkül történjék meg. Elrendelte a hamis pénzverők szigorú megbüntetését is. Megszabta a dutka árát kilencz pénzben. Eltiltotta az arany és ezüst pléhnek (t. i. nyers állapotban levő kinyújtott fémnek) kivitelét. Külföldi kalmároknak nem szabad pénzt, hanem csak árút kivinni az országból.

Ismételve elrendelék, hogy a törvénszékek terminusait tartsák meg s azok necsak országgyűlés alatt tartassanak.

A szökött jobbágyokon új lakóhelyökön is vegyék meg az adóhátralékot.

A barom-kivittelt, hogy pénz jöjjön be külföldről, felszabadíták.

A fejedelmi postákat eltilták a zsarolásoktól.

A fejedelmi székhely: Fejérvár felépülése céljából elrendelék, hogy az ott levő pusztá telkekre építtethessen akárki, de úgy, hogy a telket becsültesse meg s e becsúárnál többet a tulajdonosnak nem tartozik adni.

Az adót portánként 7 forintban vetették ki, a városokra pedig egy összegben.

Ezenkívül a fejérvári erőd felépítésére portánként 50 fillért szavaztak meg.

E törvényeket a fejedelem apr. 25-én erősítette meg. ¹⁾

Várad kiépítésének, a régi művek jókarba hozásának s újak építésének munkájához hozzáfogtak. De az lassan haladt és sokba került s ez bosszantotta Bethlent. »Ha ember volna udvarbíró uram, írá Rhédeynek, ugyan különben nyithatná fel szemeit, és különben érkezhetnék is reá. Melyet az úristen kivívén, megmutatok én neki, és el fogom vele hitetni, hogy igazat mondtam eleitől fogva neki.« ²⁾

Bethlen csakugyan kiment Váradra s május második

¹⁾ L. Törvények és Okiratok LXXV. a)

²⁾ Bethlen Pol. Levelezése I. k. 95 l.

felében már ott volt. Itt találta őt a pozsonyi országgyűlésről visszatérő Kovachóczy.¹⁾ Pázmány tudatta vele az okot vagy ürügyet, mely miatt nem kerülhetett szőnyegre a pozsonyi országgyűlésen a nagyszombati egyesség becikkelyezése, t. i. hogy a károlyi értekezletre tartott ügyek még nem intéztettek el — ez értekezlet pedig az ő Moldvában léte miatt nem tarthatott meg. A miatt ugyan, válaszolá a fejdelem, meg lehetett volna tartani, csak neveztek volna ki a meghalt Pethe helyett más biztost. De ő ezen halasztást is békével és alázattal szenvedti.²⁾

Bethlen Váradra kimenésének másik oka az volt, mert remélte, hogy ha a kormány azért nem engedte a nagyszombati béke törvénybe iktatását, mert a károlyi értekezlet nem tartatott meg, annak megtartása elé nem fog akadályokat gördíteni. Már ki is nevezte biztosait, Pécsyt, Gerőfyt, Mikolát, Kamuthyt,³⁾ de miután erre vonatkozó reménye meghiusult, s az országgyűlés is hosszabban tartott, mint várta, és Ferdinánd megválasztásával a főkérdés, mi őt érdekelte, eldőlt, június közepén visszatért székhelyére Fejérvárra.

Ez alatt sok alkudozás után s erős küzdelmek közt sikerült a Pozsonyban összegyűlt rendeket rábírní, hogy beleegyezzenek Ferdinánd királyllyá választásába. Máj. 26-kán közakarattal királyllyá kiáltatott s még az nap Forgács nádorrá választatott. Csakugyan sikerült a kormánynak kivinni, hogy alig foglalkoztak erdélyi ügyekkel. A Ferdinánd által kiállított hitlevél XII-ik pontjában befoglaltatott a csehországi

¹⁾ Volt-e ott Bethlennek Kovachóczyn kívül egy másik biztosa is? Fraknoi írja olasz jelentések alapján (I. 625 l.), hogy Bethlennek egy biztosa titokban Pozsonyban tartózkodott, ki a megyei követekre nagy hatást gyakorolt. Biztosnak vehetjük, hogy ez úgy volt, mert az olasz forrás semmi esetre sem érthette Kovachoczyt, ki nem titokban tartózkodott ott. Másfelől több mint valószínű, hogy Bethlen, bármennyire vissza is akarta őt Mátyás tartani, be akart folyni az ottani dolgokba.

²⁾ Fraknoi Pázmány Péter és kora I. 319 l. s Pázmány Levelei I. 175 s köv. ll.

³⁾ L. Törv. és Okiratok LXXVI. Ebben az időben tatár hírekkel is rémitgették Máramaros megyét. Teövis máramaros-szigeti bíró, Ankreiter és Pernyeszi máj. 30—jun. 10. közti levelei a titkos levéltárban. V. ö. Bethlen Pol. Lev. 100.

az erdélyi confoederatio megtartása is. A LXXII. t. cz. megengedte, hogy a kiknek Erdélyben jószáguk van, annak meglátogatására oda bemehessenek. Sokat tárgyalták a Báthoriak jogát Ecsedhez és Nagy-Bányához: az elsőre vonatkozólag hajlott a kormány (XXV. t. cz.), de Nagy-Bányának törvénybe iktatását nem engedte meg.¹⁾

Még Váradon volt Bethlen, midőn Michne Radul moldvai vajdától, kivel a múlt évben a szorokai táborban személyesen kötötte meg a szövetséget, egy főkövet, Arszlán Visztér érkezett hozzá. A vajda Bethlentől némi hadakat és kapitányokat kért, kiket szolgálatába fogadhasson. A hadak »látott, hallott vitéz főkapitány alatt« már útban voltak s most ő is főkövetséget küldött hozzá: Mikó Ferenczet és Béli Kele ment, kiktől »maga és országa javára nézendő dolgokat bőséges tanusággal izent.«²⁾

Ez valószínűleg nemcsak a határvillongásokra, hanem az oláhországi dolgokra vonatkozott, hol épen ez időben nagy változás ment véghez. Sándor, a megelőző évek zavarai alatt uralomra került havaseli vajda kegyetlenségei elől, mint fennebb is láttuk, egy csomó bujdosó bojár Erdélybe menekült. Sándor még 1617-ben kérdést intézett Bethlenhez: igaz-e, hogy ezek országában toborzanak? a válasz az volt, hogy ez nincs tudtával. A Neszter melletti táborban Bethlen által közte és bojárjai közt létrehozott béke nem volt tartós, s Bethlen e felelete által a vajda biztosságban érezvén magát,

¹⁾ Az erre vonatkozó tárgyalási iratok Bécsben a titkos lvtárban őriztetnek. Már aprilban felemlítették a rendek a gravaminok közt s nem lévén a rá adott válaszzsal megelégedve, máj. 28-án újra betették a sérelmek közé. Jun. 11-én kelt a rendek replicája: »negotium vero Nagy-Bánya domino palatino per Suam M^{em} committendum censent, ut ad requisitionem ejusdem dⁿⁱ Bathorii, etiam jure extraordinario revideri faciat.« Jun. 18-án erre következő válasz adatott: »Quod ad civitatem Nagibania attinet, quandoquidem ea ex consensu Transylvaniae atque Bethleni possideatur, atque Mⁱ suae constet de incorporatione loci illius ad principatum Transylvaniae facta, ad nullum jus extraordinarium circa illum locum M^{tas} sua descendere potest, sed si quid ibidem familia Bathorea praetendit juris illi via non praecluditur.«

²⁾ Lásd Törvények és Okiratok LXXVII.

újabb kegyetlenségeket követett el.¹⁾ A bojárok most Bethlen Gábor Váradon létét felhasználva, s talán nem is egészen az ő engedelme nélkül, Jancsó Pál és Török István vezérlete alatt mintegy 700 hajdú és székely lovassal Töröcsvár alatt termettek, éjjel átmentek Oláhországba, hol a csapat kurtányokkal és ráczokkal megszaporodott, alkonyatkor Tergoviston meglepték a vajdát. A megrettent Sándor katonáihoz fordult; de ezek nem akartak érte harcolni, hisz, mondák, a nagy szegénység miatt fegyvereiket is eladták, s azt tanácsláik, hogy meneküljön. Úgy tett. Nejével együtt, sötét és esős éj által segítve, elszaladt, oly gyorsan pedig, hogy az üldözésére siető hajdúk el sem érhatték. A változás Bethlennek nem volt ellenére. Oly féktelenkedő és megbízhatlan szomszédot, mint Sándor vajda, nem szívesen tűrt: de teljes erélylyel ügyelt, hogy az Oláhországban népszerű Sorbán fel ne használhassa a zavart a hospodári szék elfoglalására, s ő ez által még rosszabb és megbízhatlanabb szomszédhoz jusson. Rhédey Pált és Balassi Mihályt azonnal a bojárokhoz küldé, rábeszélni őket, hogy ezek ne a lengyeltől vagy némettől, hanem a portától kérjenek vajdát:²⁾ s az oláhok csakugyan erre határozták el magukat.³⁾ Az esemény híre már jun. elején tudva volt Konstantinápolyban, s jun. 20-án az új vajda: Gabrillas, ki is volt nevezve.⁴⁾

Bethlen főkövete, Kamuthy Balázs némi részben befolyt a Gabrillas kinevezésébe. Ekkor már haza készült:⁵⁾ de az elutazás még haladt pár hétig. Jul. 1-én volt kihallgatáson a nagyvezérnél, hol szokás szerint a diván összegyűlt. Ekkor adatott ki neki a derekas válasz — de ez inkább elodázása, mint eldön-

¹⁾ Engel Nebenländer IV. 283.

²⁾ Történelmi Tár 1879. évf. 762 l. Benn levő hadai visszahozására tett intézkedését lásd u. o. 750 l.

³⁾ A Trausch-féle Krónikák I. 291 s Engel i. h. de hibásan 1617-re teszi. Nagy Szabó emlékirata kétségtelenné teszi, hogy az előbbinek van igaza. Tört. Tár 1879. 766. l.

⁴⁾ Nagy Szabó emlékirata Mikónál II. k. 14 l. Trausch szerint a portán előbb Sándort akarták visszahelyezni, s csak azután erősítették meg Gabrillast. Bethlen jul. 8-án már tudta az új vajda elindulását Tergovistbe. Bethlen Pol. Lev. 100 l. Tört. Tár 1879. évf. 753 l.

⁵⁾ Bethlen jul. 5-re várta kiindulását. Bethlen Pol. Lev. 100 l.

tése volt az ő követeléseinek. Kamuthy Jenő elengedése fejében megajánlotta az adóhátralékot: s erre a diván határozottan nem felelt, mert az alternatívát nem akarta elfogadni. E miatt a kérdések felett folytatták ugyan a tárgyalásokat, de mondhatni: csak függőben hagyták, mert a végválaszban sem volt határozott döntés. A főkövetet jul. 24-én fogadta a császár búcsú-kihallgatáson, aug. 4-én a fővezérnél volt ugyanczélból s aug. 10-én haza indult.¹⁾

XVI.

Bethlennek volt oka megnyugvással tekinteni vissza öt éves uralkodására. Benn helyreállította a békét és nyugalmat, megfékezé a háborgó elemeket, a nélkül, hogy csak egy politikai bűnösnek is vérét ontotta volna; megtölté az ország tárházát, okos és czélszerű gazdálkodás által, a nélkül, hogy terhes adók vagy igazságtalan proscriptiókkal terhelte volna alattvalóit; megoldotta az ország legkényesebb kérdését, a fiscalis uradalmak visszaszerzését, a nélkül, hogy a birtokviszonyokat felforgatta volna; az országnak új jövedelmi forrásokat nyitott s nevelte adóképeségét; kifelé pedig helyreállítá az ország tekintélyét, a két világbiró császár közül többé egyikőtől sem volt oka tartani, mert komolyan egyik sem gondolt rá, hogy székéből kizavarhatná, s mind a kettő mint olyan factorral számolt vele, ki kardját sikerrel tudja vetni a háború serpenyőjébe. A többi szomszédok is szívesen fordultak hozzá, mint közvetítőhöz: diplomacziái befolyása részökről el volt ismerve. Ez öt év nem lankadó, nem csüggedő munkája vetette meg jövőendő nagyságának alapját.

Nagy szerencse volt rá nézve, hogy az ország pacificálásának művét már befejezhette s erejének fejlesztésére a teljes békének még egy évét szentelhette; mert már ekkor fellobogtak a hosszú háborúnak, mely nyugot Európát 30 évig dúlta, első lángjai, melyben ő is hivatva volt fontos szerepet játszani.

Az első hírt a csehországi mozgalmakról julius elején kapta. Ez bizony, irá Rhédeynek, nagy dolog, »a Ziska támadásánál százszorta nagyobb dolog, kivált ha valamely fejede-

¹⁾ Gróf Mikó II. k. 14—26 ll.

lem is consentiál velük; s nem is hihető, hogy mód nélkül ilyen nagy dolgot indítottak. Vadnak embereim oda fel nekem is, kiket csak az állapotoknak bizonyosan való megtudására bocsátottam s bocsátok ez után is.«¹⁾ Épen ebben az időben fordult meg nála Károlyi, mint Ferdinánd megbízottja, s ő nyiltan megmondá nézetét: csak utolsó esetben kellene a fegyvert használni, megpróbálni előbb, ha nem lehetne-e engedményekkel lecsendesíteni a zavart?²⁾

Hogy tanácsa nem fog meghallgattatni, azzal tisztában volt, de azzal is, hogy minden eshetőségre készen kell lennie. S a szerint járt el.

Mindenekelőtt arra volt szüksége, hogy szomszédságában mindenütt teljes béke legyen, hogy annak idejében ő egészen szabad kézzel birjon s nyugotra irányzott terveit semmi se kösse le. A közvetítő s békéltető szerepet Lengyelország és a porta közt, melyet a múlt évben annyi sikerrel kezdett, ez évben is folytatta. Zolkiewskyvel folytonos összeköttetésben állt s ez biztosítá a porta békés szándékáról. A nagyvezért viszont ismét és ismét arról tudósítá, hogy a lengyelek csak azért tesznek hadi készüléteket, mert a porta támadásától tartanak; »jobb, írják neki, hogysen mint így veszekedjenek, egyszer derekas dolgot látni egymás ellen.« (Ő neki pedig nem volt sürgősebb teendője, mint nekik megirni, hogy a szultán nem akar egyebet, mint a tolvaj kozákok ellen egy derekas várat építtetni.³⁾ S csakugyan nyílt háborúra a porta és a lengyelek közt nem került a dolog, daczára, hogy ez év őszén mindkét fél táborba szállt.⁴⁾

Ez a dolog összefüggésben állott a moldvai ügyekkel. A vajda visszabocsátotta a Bethlen által neki küldött csapat egy részét, mert országa szegénysége miatt nem képes zsoldosokat fizetni; »mely nagy ingóságban legyünk országostól —

¹⁾ Bethlen Pol. Lev. 101. 1.

²⁾ Mocsári, Nódrádmegye ismertetése IV. k. 193. 1. Bethlen július 9-iki levele. Károlyival együtt Horváth Gáspár is nála volt, mint ez a fennebbi levélből kitetszik.

³⁾ Tört. Tár 1879. évf. 756. 1. Bethlen július 11-én írott levele Szkender basához.

⁴⁾ Engel: Nebenländer V. k. 256.

irá — isten mondhatná meg.«¹⁾ De megtartá egy részét s meg a hadnagyokat. A határigazítást, mely miatt Béli és Mikó hozzáküldettek, csakugyan végrehajtotta.²⁾ E közben (Gabrillás aug. elején elfoglalta székét.³⁾ Hogy Bethlennel nem lehetett egészen jó egyetértésben, mutatja a vád, mit a portán ellene emelt, hogy Sándor vajda kincstárát ő lefoglalta volna. »Ha úgy volna, írta Bethlen a nagyvezérnek, nem igen bánnók, mert a sok kincsből a portán sok barátokat szerezhetnénk s nekünk is maradna.«⁴⁾ Nem is lett a vádnak semmi következménye.

A másik kérdés, mi e nyáron tevékenységét igénybe vette, a Jenő vidéki hódoltság ügye volt, hol a kölcsönös rablások és határvillongások mindkét félt boszanták. Júl. 4-én Kemény Boldizsárt a tömösvári basához küldé,⁵⁾ ki egy hó mulva Dsaffer agával visszajött — s az ügyet, a Bethlen által tanácsurailal tartott megbeszélés alapján, habár júl. 19-én minden eshetőségre készen akarván lenni, mustrát hirdetett, a két fél engedékenységevel a két fél biztosai végezték el.⁶⁾

Különben magok a fő, a portai viszonyt illető kérdések sem idéztek elő nagyobb szakadásokat. Borsos Tamást Jenő és az adóhátralék követelésével sokat rémitgették ugyan, hogy Báthory András személyében egy új követelöt állítanak fel — de ez csak rémitgetés volt, egyszerű zsarolási eszköz, mit a portán szívesen alkalmaztak. Sőt Szkender basa is, legalább ez időben, úgy mutatta, hogy letette régi haragját.⁷⁾

¹⁾ Történelmi Tár 1879. 757. l.

²⁾ U. o. Michne Radul Engelnél hiányzik a moldvai vajdák közül, s csak mint havaseli van 1617-ről említve. (IV. 284.) Csak 1618-ban lett ujra havaselivé. Addig, 1617—18. moldvai vajda volt. »Mely adóval — nem hogy betölthetnénk a fényes porta kívánságát, de még az magunkéval is, abból, kit Havasalföldében gyűjtöttünk volt, toldanunk kell.«

³⁾ Tört. Tár 1879. évf. 768. l. v. ö. 750. l.

⁴⁾ Tört. Tár 1879. évf. 761. l.

⁵⁾ Tört. Tár 1879. évf. 745. l.

⁶⁾ U. o. 1879. évf. 763, 767, 781.

⁷⁾ Borsos Tamás portai követsége Mikónál II. 53, 65. stb. II. Hogy Báthory András 16 éves lett volna, mint Borsos állítá, az nem való: Báthory András 1597-ben született, (I. Kemény cikkét Kurz Nachlesejében) tehát ekkor 21 éves volt.

Eközben eljött az őszi országgyűlés ideje, melyet ő október 4-re hirdetett. Épen a gyűlés tartama alatt a lengyel király követe Andrezejovzki Sándor s egy portai csausz Ibrahim voltak nála.¹⁾ A fejdelemtől épen közvetlenül ez előtt volt követ a lengyel udvarban, Adam Rezső, az ő udvari titkára²⁾ s a tárgyalás még mindig a porta s a lengyel király közt fenforgó differentiak eloszlatása körül forgott. Működését ezúttal is a megkezdett irányban folytatta, mindkét félt arról akarván meggyőzni, hogy itt csak egyszerű félreértés forog fenn.

A fejedelmi előterjesztések első pontja ezúttal vallási ügyi kérdésre vonatkozott. A zsidók felekezete ismét félelmetesen kezdett terjedni: azok élén ezúttal nem kisebb ember állt, mint maga a korlátnok, a nagytudományú Pécsy Simon. Egyiránt jártas volt a classicus és keleti nyelvekben, tekintélyes külsővel, kellemes modorral bírt. Bocskay óta folytonosan államszolgálatban állt s emelkedett. Már ekkor is nagy vagyonnal bírt, s neje Kornis Judit: a Kornis Farkas leánya útján az erdélyi magas arisztokráciával sógorsági összeköttetésbe jött. Hitfelekezete számára vallásos énekeket írt s ez és az ő tekintélye kétségtelenül nem kis emeltyűje volt az »eretnység« terjedésének. Hogy minők az ügyes és hasznos államszolgának vallásos meggyőződése, azzal Bethlen keveset gondolt — de a be nem vett, törvénybe nem ígatott felekezetnek terjedését nem tűrhette. Egyenesen ezt támadta meg a fejedelmi előterjesztésekben, s a »hamis isteni tiszteletnek és szektáknak extirpálását« ajánlotta.

A rendek magának a fejedelmi propositionnak erre vonatkozó pontját szószerint beigtatták a törvények közé, elhatározván, hogy a négy felvett valláson kívül többet nem tűrnek meg: a ki valamelyik felekezettől elvált, térjen alhoz vissza, különben törvénnyel fog üldöztetni.

Megszavazták az adót: portánként 12 frtot, a taksás és mezővárosokra egy összegben vetvén ki azt. A rovatlan helyekre nézve pedig elrendelék, hogy azokat járják be, s a

¹⁾ Tört. Tár 1879. évf. 716. l.

²⁾ Tört. Tár 1879. évf. 772—3. ll.

³⁾ U. o. 1881. évf. 309.

hol eltelt a hat év, azt vegyék fel kapuszámba, s rendesen róják meg.

A szökött jobbágyok ügyében hozott törvényeket megújították. A szászok ne akadályoztathassák meg, hogy az elor-zott marhákat az ő határaikon belül is ne kereszhessék.

Fejérvár megépítésére kellő munkaerőt rendeltek. A zarándmegyei nemesek tartsanak Jenőben lovas őrséget.

Minthogy a váradiak kiváltságaikra hivatkozva, törvé-nyes ügyekben nem akarnak vallomásokat tenni, elhatározták, hogy tartozzanak törvény elé állani.

Az 5 pénzes garast adóban fogadják el.

A temesvári basával folytatott alkudozások alapján tör-vénybe ígtatták, hogy az ispánok üldözzék a Huzna vidékén lakó orvokat.

Szokásban volt ez időben, hogy elszegényedett emberek magukat jobbágyúl kötötték le. Olykor később megbánták — egy sereg a székelyek közt levő jobbágy a fejedelelemhez folya-modott. De ő a törvény rendes folyama alól nem vette ki az ügyet, s ezt az országgyűlés is helybenhagyta. Az aranyosszéki jobbágyok ügyét is az ottani kapitányok, királybirák intézzék el.

A dézmások ne zsarolják a szászokat, valamint a postá-sok is tartsák magukat a korábbi czikkekekhez.

Huszt várát Bethlen Istvánnak inscribálták.

A törvényeket a fejedelem okt. 21-én erősítette meg.¹⁾

Bethlen a gyűlés eloszlása után is még hosszabb ideig Kolosvárt maradt. A Jenőre vonatkozó követelések leszállí-tása, valamint a lengyel differentia kiegyenlítése végett innen küldé Tóth Mihályt a portára.²⁾ De a Lengyelországba kül-dött követe: Adam Rezső titkár útközben meghalt, s íromá-nyait onnan érintetlenül visszakapta.³⁾ A lengyel követ azon-ban, kit a tárgyalások folytatására küldtek a portára, Erdélyen

¹⁾ L. Törvények és Okir. KXXVIII.

²⁾ Tóth Mihály nov. 27-én ért be a portára; levele Mikó Tört. Ad. II. k. 70. l. Ő decz. 18-ig volt benn. U. o. 87. l. Ő vitte be magával Má-tyás 1617-iki levelét is, mely Bethlennek érvül szolgált Jenő meg nem adására. L. Tört. Tár 1879-iki évf. 444. l.

³⁾ Tört. Tár 1881. évf. 311 s köv. ll.

keresztül vette útját,¹⁾ s Bethlen ottani oratorában kész támogatóra talált.

Konstantinápolyban nem sokkal utóbb a két oláh vajdaság kérdése is eldőlt. Mihne Rádult berendelték a portára s moldvai vajdává 1619 elején Gratianot nevezték ki, ki márcz. 9-én Szkenderrel ment székét elfoglalni.²⁾

XVII.

A károlyi értekezlet megtartásáról egy félév óta szó sem volt. Bethlen nem sürgette s a bécsi kormány egyébbel volt elfoglalva. Most azonban egyszerre, egész váratlanúl, ismét szóba került. Ferdinándot kétségtelenül nem az bírta rá, mintha Bethlen iránt viseltető érzelmeiben változás állott volna be, hanem a bonyodalmak, melyek Csehországban már is nagyon fenyegetökké lettek. Jól ismerte Bethlen befolyását Felső-Magyarországra, s azt is tudta, hogy épen Mátyás tanította meg, hogyan lehet az országok confoederatiója által a koronát egy főről a másikra tenni át. Aztán Dóczy évek óta mindig azt hajtja, hogy Bethlen a Bocskay szerepére tör. De az sem valószínűtlen, hogy Pázmány, ki a nagy-szombati pontoknak keresztülvitelét komolyan ajánlotta, sürgette annak összehívását, hogy Bethlen kielégítése által vonassék el a mozgalomtól. Ha csakugyan így gondolkoztak, nem találták el a személyt, kit ez ügygyel megbíztak. Oda egy méltányos, elfogulatlan, előítéletektől ment ember kellett volna — s Esterházy nem volt ilyen. Rendkívüli esze, erős logikája alkalmassá tették ugyan a tanácskozás vezetésére: de hajthatlansága, makacssága s a homo novus szokásos gögje, melytől ő sem volt ment, még a kérdések szerencsés megoldása után is hagyott maga után bizonyos keserű ízt hátra.

1618. okt. 25-én Mátyás leiratot intézett hozzá, hogy tegye magát Bethlennel érintkezésbe, s tüzzék ki a már két nagyszombati tracta által elrendelt n.-károlyi értekezlet határnapját. Deczember 24-ikén pedig megküldte, mint kinevezett elnöknek, az utasítást. Meghagyta neki, hogy a nagyszombati

¹⁾ Mikó II. 99. 1.

²⁾ Mikó II. 99, 122, 130 és 153. II.

béke — egyfelől Mátyás, másfelől Bethlen és a rendek által — ratifikált példányait cserélje ki, s csak azután menjenek át a többi pontokra, s a birtokviszonyokat illető ügyekre. Átalán óvatosságot ajánl neki és buzgalmat. Az utasítás egy pontja a a szász nemzet követelésére vonatkozott: a császár most nem fizethet, de biztassák őket, hogy ha lehető lesz, majd fog intézkedni.

Esterházy azonnal írt Bethlennek, s ez Kolosvártt decz. 11-én kelt levelével 1619. febr. 14-re tűzte ki a határnapot.¹⁾ Bethlen febr. 18-án Kolosvártt értesült, hogy a király helyben hagyta a határnapot s hogy már a követek is elindultak.²⁾ Febr. 20-án már útban volt Tasnád felé Magyarországra³⁾: Dóczyt egy bizalmas levéllel fölkérvén, hogy jöjjön ki elibe Daróczra bizalmas értekezletre. Bethlen bizalommal s azzal az elhatározással jött ki, hogy a királylyal s a magyarországiakkal lehető barátságos viszonyt hozzon létre. Erre hívta fel Esterházyt, ezt akarta Dóczyval elérni:⁴⁾ hogy nem jött létre, nem rajta múlt; mire a találkozás ideje Dóczyval meg volt állapítva, már a portán is tudtak róla s nem jó szemmel nézték azt. Bethlen azonban nem sokat törődött azzal s február 22-ikén már Zilahon volt. Itt vette Dóczy levelét, hogy a kitűzött napra Tasnádra nem jöhet. A fejedelem beleegyezett a mulasztásba — s a találkozás csakugyan megtörtént, de nem Tasnádon, hanem Nagy-Károlyban febr. utolsó napjaiban, honnan Dóczy febr. 28-án Szathmárba, s nem sokkal utána Bethlen Váradra visszatértek.⁵⁾

Innen indultak el márczius 10-én Bethlen biztosai: Mikola János, Kamuthy Balázs és Kassay István, élükön Pécsy

¹⁾ Esterházy Miklós élete I. k. 30—36. II.

²⁾ Bethlen Pol. Lev. 107. I.

³⁾ Segesvári Bálint 186. I.

⁴⁾ Esterházy élete 36. I. Bethlen Pol. Lev. 470-ik I.

⁵⁾ Bethlen Pol. Lev. 108. V. ö. Törv. és Okir. LXXXIII. Sepsei Laczkó 109. I. hasonlóan említést tesz. Szerinte Dóczy a Ferdinánd megbizásából járt el: biztosítá, hogy megkapja a felséges czímet, s megkínálta az arany gyapjával. De Sepsei csak a forgalomban levő híreket jegyezte fel: s az utolsó, hogy az aranygyapjával megkínáltatott volna, nem is valószínű. A napra nézve is téved: a találkozást márcz. 10 körül megtörténtnek írja — de ez csak annyit tesz, hogy ő hallott róla akkor.

korlátnokkal Károlyba. ¹⁾ Megjöttek oda Mátyás biztosai is: Esterházy Miklós az egész értekezlet elnöke, Károlyi Mihály, Lónyay András és Pethő István. S azonnal megnyitották az értekezletet, mely körülbelül két hétig tartott.

A bécsi kormány biztosainak febr. 8-án egy pótutasítást adott ki, melyben felhatalmazta ezeket tudatni Bethlen biztosaival, hogy azon esetre, ha az ő magaviseletével s buzgalmával a felség megelégszik s a biztosok jelentéséből Bethlen őszinteségéről meggyőződtek, az utolsó nagy-szombati értekezleten létrehozott pontokban megígért fejedelmi (azaz Serenissimus) címet meg fogja küldeni. ²⁾

A nagyszombati külön-pontok megerősítéséről tehát szó sem volt. A tárgyalások a nagyszombati békeokirat kicserélésével vették kezdetüket. Bethlen és a rendek azt mindjárt az 1617-iki őszi országgyűlésen megerősítették s az ő követei az erre vonatkozó okiratot nyújtották át. Mátyás diplomája a pontok figyelembe nem vételével készült — Bethlen pedig ez okirattal nem volt megelégedve, s nem is csinált titkot belőle, hogy ha ő ezt addig tudta volna, míg commissariusai útra nem keltek, ezeket el sem küldte volna. ³⁾ De a dolog már megtörtént, utólagosan Bethlen is belenyugodott s a tárgyalások nem akadtak fenn.

A közjogi kérdésekre vonatkozó pontok a nagyszombati czikkekkel lévén elintézve, itt jobbadán csak a határigazításokra s magánosok birtoklásaira vonatkozó ügyek tárgyalattak. De az ilyen személyi és birtoklási ügyek természetöknél fogva még a közjogiaknál is több nehézséggel jártak, s Esterházy épen nem igyekezett azon, hogy a tárgyalást könnyítse, legalább az erdélyi követek »sok veszekedő haszontalan discursai«-ért panaszkodtak, ⁴⁾ s a vita hosszúra nyúlt, mert sok aprólékos kérdéssel kellett tisztába jönni, melyre a királyi biztosok az előiratokat is elhozatták Kassáról. ⁵⁾

¹⁾ L. Törv. és Okir. LXXX.

²⁾ L. Esterházy élete 48. l.

³⁾ L. Törv. és Okiratok LXXX. b).

⁴⁾ U. o. LXXX. d).

⁵⁾ U. o. c).

Az első pont, mely a nagyszombati szerződés szavait ismétlé, hogy Erdély határai azok legyenek, melyek akkor voltak, midőn azt Báthory Zsigmond békésen bírta, (t. i. első lemondása előtt) nagy vitát idézett elő — egy hosszú záradék, mely a kimondott elvet magyarázta volna, kihagyatott a szövegből.

A második, Makó s a zarándi, aradi és csanádi hódoltság ügyére vonatkozó pont függőben maradt; eldöntötték a biharmegyei dézmák s a szabolcsi (ökrök után járó) harminczad ügyét, a szőkevény jobbágyság kiadását, a váradi püspöki jószágokra vonatkozó peres kérdéseket, s a magánosok jószágbirtoklási ügyeit: természetesen épen e pontok sok vitatkozáson és igazításon mentek át.¹⁾ Végre márczius 26-án készen voltak a szövegezéssel s még az nap este alá is irták.²⁾ Megelőző nap a nagy-károlyiak az értekezlet által okozott kiadásaiik megtérítéséül egy évi adóelengedést kértek.³⁾

A tárgyalások folyama alatt, midőn azok már csaknem véget értek, a király biztosai egy újabb követeléssel állottak elő: kényszerítse a fejedelem Rhédei Ferenczet, hogy azokat a kincseket, melyeket mint újvári kapitány Bocskay idejében Nyitrából magával hozott, mint egyházi javakat adja vissza. De Rhédei tagadta a tényt s a pap urak kezén lévő térítvényt hamisnak állítá.⁴⁾

A tárgyalások folyama alatt Bethlen megbizta Pécsyt, hogy kérjen helyet és időt négyszemközti találkozásra.⁵⁾ Dóczy a találkozás helyéül Ladányt tűzte ki, s midőn márcz 27-én a bizottság elhagyta Nagy-Károlyt, ő maga oda utazott. A bizalmas közlés, melylyel Bethlen Pécsyt bizta meg, valószínűleg a török ügyekre vonatkozott. A porta Jenő kiadását, a király annak megtartását követelte. A fejedelem el volt határozva azt nem adni ki, de óhajtotta, hogy a bécsi kormány ebben támogassa őt. Egyik főérve az volt, hogy e várért nemcsak a császár, de az egész imperium is kész haddal támadni a törökre:

¹⁾ Lásd Törv. és Okiratok LXXX h) és i).

²⁾ U. o. g).

³⁾ U. o. f).

⁴⁾ U. o. d) és e).

⁵⁾ U. o. k).

azt akarta Dóczy által kieszközölni, hogy ezt bizonyító leirat küldessék hozzá, s Dóczy a közbenjárást megígérte. ¹⁾

A nagy-károlyi értekezés megállapodása szerint Ferdinánd — ki Mátyásnak 1619. márcz. 20-án történt halála után névleg is átvette az uralkodást — ápril 2-án kiállítá az előleges ígéretet tartalmazó okiratot, hogy a mint biztosai jelentését megkapja, meg fogja küldeni a fejedelmi cím megadására vonatkozó diplomát. ²⁾

S úgy is történt.

Bethlen márczius 22-én Kolosvárról Fejérvárra ment. ³⁾ Gyors utazásának főoka volt, mint ezt maga megírta Dóczy-nak, mert hírt vett, hogy a francia nagykövet Erdélyen át veszi útját. Váradról, márcz. 10-ről azonnal írt neki, hogy díszkísérettel Allia Farkas megy eleibe. A követ, ki Konstantinápolyból jött, Brassónak vette útját; Erdélyben mindenütt fényes fogadtatásra talált. Husvét vasárnapján (márcz. 31.) volt szemben a fejedelemmel s néhány napi pihenés után a fejedelem által is mellé rendelt kísérettel Kassára (ápril 29.) s onnan (május 5.) Budára ment. ⁴⁾

A fejedelem pedig eltávozása után, ápril 6-áról Fejérvárra május 5-ére összehívta a rendeket egyetemes országgyűlésre. ⁵⁾ Mire a rendek összejöttek, már nála volt Ferdinándnak egy másik, ápril 11-én kelt levele, melyből értesült, hogy a diploma útban van, ⁶⁾ s ő ennek alapján azonnal fel is vette a felséges címet.

Tudatta ezt a Fejérvárra összegyűlt rendekkel is, kik azonnal megadták neki a felséges címet. Bethlen nem késett köszönetét kifejezni a nádornak, s tudatni vele, hogy a Ferdinánd által összehívott országgyűlésre el fogja küldeni követeit. ⁷⁾

Bethlen, megnyitván a gyűlést, közölte a rendekkel elő-

¹⁾ L. Törv. és Okir. LXXXII.

²⁾ Esterházy Miklós élete. 49. l.

³⁾ Segesvári Bálint.

⁴⁾ Lásd Törv. és Okiratok LXXXI.

⁵⁾ Lásd Tört. Tár 1881. évf. 315. Törv. és Irom. LXXX. a), d), e), g). Sepsey Laczkó 197. és 198. l.

⁶⁾ Esterházy élete 50. l.

⁷⁾ Lásd Törv. és Okir. LXXXIII. b).

terjesztését. Nagy dolgokról szólt az: a fejedelem nem kevesebbet kívánt, mint a társadalmi rend helyreállítását s a törvénykezés rendezését.

Mi adott az elsőre okot?

Oly államban, mint Erdély, hol nem codifikáltak, hanem a szükséghez képest hoztak törvényeket, az articulusok mindig a napi viszonyok kifejezései s a közélet tükrői. A társadalmi erkölcsöket Bethlen meglehetősen súlyedtt állapotban találta, s az 1614. megyesi törvények, midőn Imreffynét sújták, a társadalom magasabb rétegeiben elharapózott bűnök elé akartak gátat vetni. Most is egy főrangú hölgy támasztott országos botrányt: Báthory Anna, elébb Bánfi Dénesné, s most Jósika Zsigmondné,¹⁾ felesége ugyanakkor a Jósikának, ki mostoha atyjával Sarmaságival a deési csatatéren elfogatott, s kinek Bethlen megkegyelmezett. Elválva élt férjétől s fajtalan magaviselete közbotrányt keltett. Egyik kedvesét a gerendi ablakon ugratták ki, a másik Markó vajda volt.²⁾ Legutóbb a kereki tisztartót »bűvölte el«, s miután Bethlen hiában követelte, hogy férjéhez visszamenjen, hadat küldött Kereki ellen s kedvesével együtt elfogatta.³⁾

Jósikáné megbüntetésével Bethlen még nem hitte, hogy a közerkölcsiség javítása érdekében eleget tett volna: a rendek támogatását vette igénybe, hogy törvénnyel vegye elejét a közerkölcsiség súlyedésének. Mindjárt az első czikk a vásárnap megünnepléséről szólott; a második a káromkodásra szabott birságot, a 3-ik pedig a czégyeres életűek ellen hozatott. Többé ne legyen szabad az orvokat, házasságtörőket, bűbájosokat birságon szabadon bocsátani: ítéltesse el rendesen,

¹⁾ Lásd Nagy Iván I. k. 105. és V. k. 358. l. Egyik helyen sincs ugyan megemlítve, hogy a két helyen említett Báthory Anna egy személy, de azt kétségtelenné teszik Bethlen levelei, ki őt mind a három néven nevezi, s mind a három helyen említi viszonyát a kereki várnaggyal. Polit. Lev. 102. és 104.

²⁾ Kemény János önéletírása 35. l.

³⁾ Bethlen Pol. Lev. 104. l. Az elfogatására kiküldött Bölöni Gáspárnak adott utasítás ugyancsak decz. 14-ről meg van M.-Vásárhelytől a Teleki ltárban.

valamint a nőtelenek (vad házasságban élők) kövessenek ecclesiát és veszzőztessenek meg.

Áttérve a rendes tárgyalásokra, kivetették az adót, portánkiut 10 firtot s ennek megfelelő összeget a városokra.

Nagy és erős büntetés terhe alatt meghagyták, hogy a passusokon kívül levő utakat és mezsgyéket a két Oláhország felől bevágják és elzárják.

Szigorú törvényt hoztak a csavargó hajdúk elfogására és megbüntetésére.

A dutkának visszaállíták régi tiz pénzes értékét. A fejedelem által bemutatott új veretű pénzeket forgalomba bocsáták.

Az árukat a megszabott áron felül adni nem szabad.

Az orvok, orgazdák, gyilkosok, bűbajosok és paráznák ellen hozott régi törvényeket megújíták.

A szökött jobbágyok kiadandók, valamint azok is, kik ő felsége gyalogi közé állottak.

Megtilták, hogy a megyei tisztviselők s harminczadosok ne zsaroljanak.

A váradi levéltári requisitoroknak fizetést rendeljenek.

Örökséggel bíró székelyt jobbágyúl fogadni ötven forint büntetés terhe alatt nem szabad. A kik ilyen csinált jobbágyok, egyszerűen bocsáttassanak el. Hanem a kik a megyesi gyűlés előtt lettek azokká, maradjanak meg ez állapotban.

Eltilták a posták zsarolásait.

A törvény rendes folyamán kívül valakit elfogni még fejedelmi rendeletre sem szabad.

De kétségtelenül legnagyobb horderejű tárgya volt e gyűlésnek az új perrendtartás törvénybe iktatása.

Tulajdonkép nem volt az új, hanem a régi erre vonatkozó törvényeknek codifikálása. Rég érzett szükség volt ez, mert a mint szükség szerint az egyes perrendtartási szabványokat megalkották, nem voltak s nem is lehettek tekintettel arra, hogy azokban meg legyen a szükséges egyöntetűség. Olykor ellentmondtak egymásnak, vagy hézagosak voltak.

Bethlen hát codifikáltatta a perrendtartást ¹⁾ úgy, mint

¹⁾ Hogyan és kikkel készítette Bethlen e nagyhorderejű törvénykönyvet, mely Erdélyben sokáig érvényben állott? Sehol semmi nyomára

azt a gyakorlat kifejté s a gyűlés elé terjeszté a munkálatot, mely azt elfogadta, beigtatta a törvénykönyvbe, eltörölvén az ezekkel ellentétben álló czikkeket.

A gyűlés máj. 30-án fejezte be munkáját. ¹⁾

A tanácskozások folyama alatt, a gyűlés első napjaiban, Bethlen jelentést tett a rendeknek a portai ügyek állásáról: Jenő követelésével nem hagytak fel, s az Arad környékén levő portyázásokért őt teszik felelőssé. Az adatokat ehhez Borsos tudósításai szolgáltatták.

Tóth Mihály visszajövele után is a régi alapon folyt a vita a divánulő vezérek és Borsos közt. A porta követelését s Bethlen védelmét a zsitvatoroki béke VI-ik pontjára alapíták. Erdély területi épségén, mondá amaz, a status quo fentartását érti a római császár s nemcsak Jenő megtartását követeli tőle, hanem azt is, hogy Lippát szerezze vissza. Ezen alapúl a béke, s ha ő ettől eláll, első sorban ő fog megtámadtatni, de azzal a béke is felbomol. A divánulő vezérek másként magyarázták: Erdélyhez a római császárnak semmi köze, különben is ő nem hogy Jenőért, de Vácért sem bontaná fel a békét. ¹⁾ Hogy e felfogást megdöntse, küldté be Bethlen Tóthtól Mátyás 1617. sept. 4-iki leiratát, s eszközölte ki Dóczy által Ferdinánd még keményebb hangú levelét Jenő ügyében. Borsosnak febr. 2-ára ígérték a végválaszt, abban a reményben, hogy ezt fenyegetésekkel határozott ígéretadásra vehetik. De nem bírhatták rá. Ő mint kapitih, mondá, nem elégséges erre. Megír mindent urának, s várják be ennek főkövetét. Ezzel, mondá a vezér, csak el akarjátok halasztani az ügyet erről az évről. ²⁾ Valóban Borsosnak ez volt titkos gondolatja, a porta pedig éppen azzal akart nyomást gyakorolni, hogy a tavaszi készülő-

nem akadtam annak. Kétségtelenül a királyi tábla által, legalább ez a legplausibilisebb, mert annak tagjai voltak Erdély legkitűnőbb jogtudósai. De hogy az mégis egy ember műve volt, a mellett sok ok harczol, mi nem zárja ki azt, hogy azután ne revideálta volna a tábla. Ha pedig igaz az, hogy a munka főrészét egy ember végezte, az nem lehetett más, mint Kassay István.

¹⁾ Mikó II. 115 l.

²⁾ Mikó II. 118 l.

dések célját titokban tartá — azonban egyes elejtett szavakkal azt akarta sejtetni, hogy az Erdély ellen lesz intézve.

Sokkal kisebb jelentőségű volt az aradi portyázások ügye, ez tulajdonképpen oly állandó ügy volt, mely soha sem szünetelt, s mely rendszeren pénzzel igazítottatott el.

Ezek alapján elhatározta az ország, hogy a portára főkövetséget küld, s a fejedelem annak fejévé Mikó Ferenczet nevezte ki. Máj. 17-én készítették el a felterjesztést a portára, mely a sérelmes követelések felhagyását szorgalmazá.¹⁾

De a fejedelem Borsosnak nem minden jelentését terjeszté a rendek elé, s csak az országgyűlés eloszlása után készültek a Mikó követségére vonatkozó fontosabb irományok.

XVIII.

A Jenő ügyében folytatott tárgyalások alatt Borsos Tamás különös dolgok nyomára jutott. Báthory András emlégetésével egyszerre csak felhagytak a portán, s helyette ismét Homonnait állították fel ijesztő váznak. Jan. 2-án Deák Mehemet pasa az 1615-iki nagyszombati titkos szerződésről kezdett beszélni,²⁾ azután más fejedelemmel kezdetek ijesztgetni.³⁾ Bethlen, mondák, csak a pénzét kiméli; nem akar hadat kezdeni ő hatalmassága érdekében, ő is németes, csak állítja az ellenkezőt. Aztán febr. 2-án kísült a czélozgatás alapja: a vezér felmutatta Homonnai eredeti pecsétekkel ellátott levelét, melyben »nemcsak Jenőt írják a hatalmas császárnak, hanem többet is.«⁴⁾ Borsosnak sem volt sietősb dolga, mint »rámenni a német nuntiusra,« ki eleinte tagadta a reversalis létezését, azt mondván, hogy az még a régi lehet; midőn azonban világosságra jött, hogy nem a régi az: akkor egyszerűen azzal menté, hogy azért akartak új fejedelemről gondoskodni, mert azt hitték, hogy Jenőt Borsos ura nevében megigérte.⁵⁾

¹⁾ Lásd Törvények és Okiratok LXXXIII. c)

²⁾ Mikó II. k. 91 és 98 ll.

³⁾ Mikó II. k. 113 l.

⁴⁾ Mikó II. k. 118 l.

⁵⁾ Mikó II. k. 123 l.

Magában véve az ijesztgetés Homonnaival épen oly kevésbé volt komoly, mint korábban Báthory Andrással. S a bécsi kormány részéről sem lephette meg Bethlent, hogy a Khlesl politikáját irányában ennek bukása után is folytatják, — ez az »egész practica« csak arra szolgált bizonyáságul, hogy őszinte kibékülésről közte s Ferdinánd közt szó sem lehet. Ez pedig nem az emberek jellemében, hanem a dolog természetében feküdt. Nem ravasz politika, nem árulás, nem kétszínűség, hanem az adott helyzet következménye volt. Erdély sokkal kisebb volt, hogysem önmagában meg tudjon élni — de ő csak egyfelé terjeszkedhetett: Felső-Magyarország felé. Bocskay óta ez különben is némi árnyékával bírt az önállóságnak — partialis országgyűlésein fejlesztette azt. Sympathiái, a vallás közössége is ez ország felé vonták, s a hajdúság meg volt a két ország közt osztva: nem csoda, ha Erdély felé gravitált. De a magyar király kötelességének tartotta a magyar korona egységét fentartani, s megszerezni azt, mi még abból hiányzik: Erdélyt és a részeket. De a török miatt nyílt küzdés részéről lehetetlen volt s ha czélt akart érni, nem lehetett válogatós az eszközökben. Az önfentartási ösztön egyik, s egy nagy elv keresztülvitele másik felől provocálták a küzdelemet — s akármelyik félnek is kínálkozott alkalom, az azt két kézzel megragadta. Ha a római császár kormánya hat év óta nem tett egyebet, mint hogy minden úton, minden alkalommal, minden eszköz megragadásával Bethlen megbuktatására tört — sokkal kevésbbé eszélyes, nagyratörő és határozott embernek kellett volna ennek lennie, hogy a kínálkozó alkalmat meg ne ragadja, hogy uralmát végleg megszilárdítsa.

Hanem mint mindig, itt is a legnagyobb óvatossággal járt el. Értekezett-e a francia követtel, ki a tavasszal udvarában megfordult, s kit a közvélemény kémnek tartott, ¹⁾ nem tudjuk, de alig hihető, hogy a csehországi bonyodalmak ügye szóba ne került volna. Hogy Dóczyval való találkozásának egyik tárgyát ez a kérdés tette, az későbbi leveleiből világos; de még akkor sejtetni sem engedé, hogy intervenciója más irányú lehetne, mint a Ferdinánd érdekében. Hónapok óta fennen

¹⁾ Sepsei Laczkó 198 l.

hirdette, hogy Jenő ügyében főkövetet küld a portára s Borsos már apr. 21-én jelenté a vezérnek, hogy Mikó jön.¹⁾ A májusi országgyűlés első napjaiban megszavazta ennek követségét s megírta felterjesztését Jenő ügyében,²⁾ de hogy Mikónak más missiója is lesz, azt legbizalmasabb emberein kívül alig sejté valaki. S a rendek eloszlása után is napok teltek el, s még Mikó mindég Fejérvártt volt. Előterjesztéseit a portára Jenő ügyében Bethlen csak jun. 4-én készíté el, oly nyomatékosan s kimerítőleg, hogy ez maga is egy embernek elég megbízatásnak tetszett.³⁾ Sőt még Starczernek is ajánlá — hogy kevésbbé férjen gyanú a dologhoz.⁴⁾ Mikó megbízatásának főrésze pedig egy titkos utasításban volt letéve: nem kevesebbet kért, mint hogy engedessék meg neki szükség esetére s a körülményekhez képest résztvenni a csehországi mozgalmakban.⁵⁾

De még ezután is várt néhány napig: a készülődések, az ajándékok összeszerzése, kivált ily fontos követségnél, hosszabb időt vettek igénybe, s talán tudósításokat is várt kiküldött embereitől. Maga is lement az ország déli részébe s csak jun. derekán indítá útra a követséget.⁶⁾

Mikó jul. 5-én érkezett meg. Jul. 9-én a nagyvezér először fogadta, s jul. 17-én másodszor. Ezen kétszeri találkozás alkalmával csak Jenő és a végek dolga került szóba: de már ekkor is nagy változás volt a vezéreknél észrevehető: a mily ridegek és követelők voltak előbb, az új követek most ellenkezőleg sok előzékenységgel s engedékenységgel találkoztak.⁷⁾ Deák Mehemed basa kiküldetett a temesvári basaságra s megbízott, hogy Jenő dolgát végezze el a fejedelemmel. A hódoltsági faluk ügyében pedig belenyugodtak, hogy a mint volt szultán Szolimán idejében, most is maradjon úgy.⁸⁾ A szultán jul.

¹⁾ Mikó II. k. 168 l.

²⁾ Lásd Törvények és Okiratok LXXXIII. c)

³⁾ Lásd Történelmi Tár 1879.

⁴⁾ Pray Principatus Gabr. Bethlen 40 l.

⁵⁾ Ez a titkos utasítás nincs meg; de hogy lényegében ez volt tartalma, az alkudozások részleteiből kitűnik.

⁶⁾ Bethlen Pol. Lev. 115 l.

⁷⁾ Mikó II. k. 185 l. Még jun. 2-án is arról beszéltek, hogy Jenőért Erdélyt támadják meg a haddal. U. o. II. 170 l.

⁸⁾ Mikó II. k. 174 l.

21-re adott kihallgatást, az természetesen a szokásos formások közt múlt el. A fogadás s a személyzet megkaftányozása a szokottnál ünnepélyesebb volt.

A titkos dologban a kihallgatást a nagyvezér jul. 23-ára tűzte ki.

A döntő szóval bíró vezéreknél nem nagy ellentállásra találtak. Átalán a fordulat a porta hangulatában, mely a télen még oly rideg s most oly szívélyes volt, arra mutatott, hogy ha közvetve nem is, de közvetlenül a külföldi diplomácia gyakorolt befolyást a portára. Már fel volt keltve Európa érdekeltsége a cseh fölkelés iránt s a Habsburgház ellenségei résen állottak. Az az egy legalább is kétségtelennek látszik, hogy a porta részvéte a fölkelők felé volt irányozva. Legalább a mint az erdélyi követséggel alkudoztak, arra mutat, hogy plausibilis ürügyet kerestek a beavatkozásra.

A vezérek mintegy ellenvetéskép hozták fel, hogy ők csak most kötötték meg a frigyet Ferdinánddal, hogyan bontsák fel azt oly hamar? Nem azon fordul meg a dolog, felelék a követek, mert akármit határoz a porta, a magyar nemzet fölkel, mert végére ment, hogy »a német nemzet eladta s elárulta az kevés magyar nemzetet, kezdeni akarja a hajdúkon, végezni a többin, hogy Bocskay támadásáért bosszút álljon.« Most a magyar nemzetnek a cseh lázadás miatt alkalma levén, nem várja fejére a végpusztulást.

De hát tehetnék-e ezt a nélkül, hogy valakihez vetnék a hátukat? hisz markukba szakadna.

Épen ezért kell idején gondot viselni rá, mert a muzulmán nemzetnek érdeke kívánja, hogy ő segítse a magyart s ne engedje idegennek azt tenni.

Hiszen nekünk frigyünk van Ferdinánddal?

Nem úgy van. A frigylevélbe a német császár van beírva, pedig a frigy nem a német császárral s német nemzettel, hanem a magyar királylyal kötöttet. Lám, ha a német követ bejő, magyar öltözetet vesz magára. Hát illik-e az, »hogyma ő a magyarokért jár ide követségbe, a magyarokat adja el a követség alatt?«

Az ellenvetés megtetszett. »Igen az szívemre tévéd az kezedet,« mondá Mehmet.

Az alkudozások gyorsan haladtak s az engedély Bethlennek a beavatkozásra megadatott. A részletek megállapítása végett nekie Deák Mehemed basával kelle találkozni,¹⁾ de úgy, hogy ez feltűnést ne ébreszsen. Ugyanezen basa levén a jenei és hódoltsági ügy elintézésével is megbizva, a találkozás különben sem tetszhetett gyanúsnak. Abban nyugodtak meg, hogy ez Viddinnél keljen át a Dunán, s a Tömösvárra vezető útról térjen be a Vaskapun át Hunyadmegyébe, hol találkozása a fejedelemmel minden feltűnés nélkül véghez mehet. Adja a fejedelem egy postája által ezt tudtára Memhetnek, kivel ez Nisben találkozhat.

Borsos a kapitliha jul. 29-én sürgősen tudósítja a fejedelmet. Búcsú-kihallgatáson a vezérnél Mikó aug. 3-án volt, s két nappal utóbb aug. 5-én hazaindult Erdélybe.²⁾

Mialatt a portai követség a jövődő vállalatra megvetette a jó fundamentomot, Bethlen otthon is fokozott tevékenységgel működött, hogy kellő időre készen lehessen.

Ferdinánd 1619. máj. 26-án Pozsonyba országgyűlést hirdetett. A megállapodások szerint Bethlennek erre főkövetséget kellett volna küldeni, hogy a nagyszombati békének végleges ratificatioja s törvénybe iktatása végbemenjen. De a cseh mozgalom már akkor sokkal erősebb volt, s a kísérlet a magyarországi protestáns rendeket is a fennálló unio alapján bevonni abba, sokkal sürgősebben nyilvánult, hogysen a király annak csendes lefolyására mert volna számítani. Ez okból el is akarta halasztani, s csak a nádor és Pázmány sürgős kérésére állott el e szándékától.³⁾

De maga személyesen nem hagyhatta el székvárosát; épen abban az időben, midőn az országgyűlés megnyílt, történt, hogy a Burgot gróf Thurn cseh hadak élén ostrom alá fogta, a szövetséges rendek pedig a magyar országgyűléssel alkudozni kezdettek. Ily körülmények közt a király nem jöhetett le, Bethlen pedig, daczára, hogy a követség már rég ki volt

¹⁾ »Minthogy a mi derék conclusionak kelleik lenni, Mehmed basa uramnak fidei et industriae sunt commissa,« írja Borsos. Mikó II. k. 183 l.

²⁾ Mikó II. k. 174—86 ll.

³⁾ Fraknói Pázmány Péter I. 438 l.

nevezve, s a szükséges utasításokkal el volt látva, nem indíthatta azokat »bizonytalan dologra« útra, ¹⁾ s a ratificatio kérdése továbbra is eldöntetlen maradt.

Bethlen magatartásának fontosságát érezte a bécsi kormány. Hogy megnyerhesse, hogy segélyadásra bírhasa a csehek ellen, azzal aligha kecsegtette magát, s nem is kívánt egyebet, mint hogy semlegességét biztosítsa. S ezért kiméletesen bántak vele, ²⁾ kerülve minden okot az összeütközésre. Pedig tisztában lehettek volna azzal, hogy Bethlenre nézve csak egy lehetetlenség van, az, hogy semleges maradjon. Hat évi uralkodással nem tudott annyit elérni, hogy utógondolat nélkül ismerjék el fejedelemnek, s a vele kötött békét a megszabott formák szerint ratificálják — mert közjogilag a kérdés még ez nap is úgy állott, hogy ez csak őt kötelezte és nem Ferdinándot — mi jutalmát várhatta tehát ő annak, ha csak annyit tesz, hogy Ferdinánd nagylelkűségére bízza annak a megjutalmazását, hogy az ő válságos helyzetét nem tette még válságosabbá? Mindamellet elhatározta kísérletet tenni megnyerésére. Dóczy, a kassai generális, ama szorongatott napokban, midőn a cseh hadak már az ország szélein voltak, egyenes segélyadásra szólítá fel Bethlent — s ez, hogy »ne láttassék sikettséggel elmulatni király követelését, hogy bizonyos dolgokról tractalhassunk ő felségével per tertias manus,« felszólította a generalist, hogy küldje be hozzá Károlyi Mihályt. ³⁾

Junius végén Károlyi elindult Erdélybe. Bethlen még mindig az ország déli részében tartózkodott s Károlyi Brassóban találta őt július első napjaiban. Innen július 8-ára együtt tértek vissza Fejérvárra, hogy a fejedelemasszonynyal — ki Károlyival másodunoka volt — találkozhassanak. Károlyi

¹⁾ Bethlen Pol. Lev. 116 l.

²⁾ »Itt alatt pedig — írja Bethlen jun. 28. — igen hallgatnak, kik mi ellenünk pökik vala markaikat... igen elfelejtették az Erdély ellen való practikát, tudom ismét előveszik, ha dolgokat complanálhatnak.« Pol. Lev. 117 l.

³⁾ E dologra nézve én is s mindnyájan, kik arról irtunk, abban a téves nézetben voltunk, hogy Bethlen ajánlotta fel közvetítését a csehek ellen. Nem úgy van — az ajánlat a másik részről jött, mint ezt Bethlen jun. 28-iki levele kétségtelenné teszi. Pol. Lev. 117 l.

látogatása meglehetősen hosszú időre nyúlt, s csak jul. 18-án tért vissza.¹⁾

Bethlen egyáltalán nem mutatta magát idegennek a segélyadástól s Károlyival igen beható tanácskozásokba ereszkedett. Nagyfontosságú és igen bizalmas közléseket tett neki, »megnyitá szívének belső titkait.«²⁾ Elmondá véleményét, hogyan lehetne a mostani zavarokat lecsendesíteni: ő a békés utat ajánlá és az egyezkedést, mert a háború kimenetele bizonytalan.³⁾ De nem volt idegen a segélyadástól sem — ha ő felsége szolgálatával élni akarna.⁴⁾ Felajánlá közbenjárását is, sőt arra is késznek mutatta magát, hogy azon esetben, ha a csehek átlépnek a méltányosság határait, támadólag lépjen fel ellenek.⁵⁾

¹⁾ L. Törv. és Irom. LXXXIV. Pol. Lev. 118 l.

²⁾ L. Törv. és Okiratok LXXXIV.

³⁾ Bethlen jul. 9-iki levele Forgácsához. Mocsáry Nógrádmegyei IV. 193 l.

⁴⁾ Körlevele Nyitramegyéhez. Esterházy élete I. k. 60 l.

⁵⁾ Pray: Principatus G. Bethlen I. 42. közli Dóczy jelentését a Károlyival folytatott értekezletről. Ebben Bethlen azt ajánlotta, hogy ő sergével kimegy, mintha a cseheket akarná segíteni, s minthogy ezek különösen bíznak benne, a vezéreket magához csalja s kötte szolgáltatja át ő felségének. Megígérte, hogy a két Thurzót is, Szaniszlót és Imrét, mint árulókat elfogja s átadja. S mindezért Tokajt kéri, sőt csak pénzzel is megéri. Csakugyan megtette-e Bethlen ezeket az ajánlatokat? Ha igen — kétségtelenül ámitni akarta a császárt, mert portai követségéről még nem kapott hírt — s addig nem dönthetett. De ez a levél nagyon kétes forrás. Azt nem is véve, hogy a mit Dóczy Bethlenről ír, az soha sem megbízható tudósítás — magának a levélnek kelete teszi azt gyanússá. Dóczy azt Szathmár jul. 14-én írta. De hisz ez napon ő még nem tudhatta, hogy mit végzett Károlyi Bethlennel — hisz Károlyi csak jul. 18-án indult el Fejérvárról. De még az esetben is, ha föltesszük, hogy a kelet hibás, jul. 14 — 24 helyett, gyanús a dolog: mert 6 nap nem volt elegendő arra, hogy Károlyi megérkezzék Szathmára s jelentését is megtegye. Olyan gyorsan akkor csak a posták s nem a főurak utaztak. Különben abban az időben a diplomaciai morál abban állott, mennél ügyesebben hazudni: s nem a szavakat, hanem a tetteket mérlegelték. Gindely I. 264. említés van téve Dóczynak jul. 20-án kelt leveléről, melyben csak arról van szó, hogy Bethlen később személyesen hadat vezetni, hogysem hadait más vezér alatt küldené Ferdinánd segélyére. — Aug. 7-iki levelében Dóczy csak a fegyveres intervencióról beszél. Lásd Törv. és Okiratok LXXXVI.

Már akkor Bethlen vett felhívást a szövetséges cseh rendektől is, még pedig másodikat, kik közbenjárását kérték fel a magyar rendeknél arra nézve, hogy ezek hadat ne indítsanak ellenök. ¹⁾ A levelet ő megmutatta Károlyinak, s ez másolatot vett róla. ²⁾ Bethlen még ekkor semmi határozott választ nem adott nekik, hanem hogy egy későbbi szövetkezés feltételeit előkészítse, a portáról behívott Markó vajdát küldé ki hozzájuk. ³⁾

Bethlen elhatározása szabadságát egész addig fentartá, míg a portáról hírt nem vett. Ez aug. derekán történt meg. Ekkor már megkapta Dóczy levelét is, mely udvarias szavakkal tudatta vele, hogy Ferdinánd segélyhadait nem fogadja el — ⁴⁾ s most perczet sem vesztett, hogy a beavatkozást azonnal megkezdhesse.

A legalkalmasabb perczen történt. A pozsonyi országgyűlés, mely vallásvitákkal, a szövetséges rendek követinek fogadásával, béke-kísérletekkel foglalkozott, s megtiltá a hadszedést és hadfelültetést a csehek ellen, eloszlott a nélkül, hogy benn az országban a békét biztosította volna — sőt a hadfelkelelési tilalom daczára, mindenfelé hadfelültetési kísérleteket tettek.

Épen ezekben a napokban, jul. 18-án tette meg Bethlen is az első lépéseket. Eddig még magyarországi barátainak sem adott egy biztató szót sem. Most legelőször Rákóczy Györgyhez fordult, ki a Homonnai-féle mozgalmak ügyében hathatósan támogatta őt, s kivel azután is benső összeköttetésben állt. ⁵⁾ Az első ajánlatot ez tette meg neki Béldi Pál által: de míg el nem jött az ideje, addig nem akart neki írni. Követe Markó vajda — írta neki — ki jul. 19-én indult Prágából, aug. 13-án megérkezett, magával hozva a későbbi szövetkezés alapjait. Már a Thurzók, Batthyányi, Révay meg vannak nyerve, már külföldről is hatalmas támaszuk van. Már

¹⁾ Mocsáry Nógrádmegye i. h.

²⁾ L. Törv. és Okiratok LXXXIV. Eleinte nem volt a levél Bethlennél — de úgy látszik, Fejérvártt tartózkodásuk alatt meghozta Pécsy.

³⁾ Pol. Lev. 119. Gindely I. 263.

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok LXXXV.

⁵⁾ L. 1618. jul. 8-iki levelét. Pol. Lev. 97 l.

a portáról is megkapta az engedélyt. Most már nem vár egyébre, csak az ő válaszára: minő előkészületek vannak téve fogadására? Ő már sept. 8-án Váradon akar lenni.¹⁾

Irt ugyanez napról a csehországi directoroknak is, kik a detronizált Ferdinánd helyett az ország kormányát vezették. Tudósította őket, hogy hadaival sept. végén Morvaország szélén fog lenni, felhívta, hogy addig az ellenséggel semmi egyezkedésbe ne bocsátkozzanak, kerüljék a nagyobb összeütközéseket s haditervöket hozzák ezzel összhangba.²⁾

E levelek elvitelét Hatvani Istvánra bízta, s a közvetítésre Thurzó Imrét szólította fel. Eddig még nem volt bizalmasabb összeköttetése e magas röptű ifjúval, ez volt az első lépés ahoz a benső barátságához, mely oly közel fűzte őt szívéhez. Vele is tudatta, hogy a magyar evang. rendek s a cseh főurak kérésére kötötte a kardot oldalára, s hogy már a porta is meg van nyerve.³⁾

Hatvani aug. 25-én tért be Patakra s épen ez nap ért Ibrányi, a Rákóczy megbízottja Bethlenhez, a jelentéssel, hogy a támadásra már minden elő van készítve.⁴⁾

Ugy volt. A közös actio már el volt készítve s Bethlen támadása és Rákóczy fölkelése csaknem egy napon történt meg. Homonnait meglepni, ha lehet valamelyik várába szorítani, Dóczyt elfogni s Kassát megtartani, ez volt a Rákóczy feladata. Hadaival Felső-Magyarországra nyomulni, a kellő pillanatra megadni neki a segílyt, erre Bethlen vállalkozott. Aztán közösen menni a morva határszélre, megsegíteni a cseheket, felszabadítani az osztrák protestánsokat — ez volt a legközelebbi közös cél.

A Ferdinánd-párti urak még nem hagytak fel a kísérettel, hadakat toborzani a cseh fölkelők ellen, s voltak is némi hadaik együtt. Lónyay Andrásnak egy elfogott leveléből érte-

¹⁾ Pol. Lev. 119. l.

²⁾ Gindely II. Pray Principatus Gabr. Bethlen I. 57. közli a statusokhoz irt levelet, mely kétségtelenül egyformán hangzott a directorokhoz irottal. Epist. Proc. III. 328.

³⁾ Pol. Lev. 122. l.

⁴⁾ U. o. 133. l.

sültek a készülődésekről ¹⁾ s megelőzték azt: Felső-Magyarországon egyszerre több ponton kitört (sept. elején) a fölkelés: Jászó, Lelesz, Szerednye, Szepes gyorsan egymásután elfoglaltattak; de Homonnai menekült Terebesről. Hanem Kassa a fölkelők kezébe esett. ²⁾

Aug. 26-án Bethlen megindult Fejérvárról. ³⁾ Terveibe, céljaiba kétségtelenül be voltak avatva legbizalmasabb embe-
rei — de nem akarta, hogy azok nyilvánosságra jöjjenek idő-
előtt s nem tartott országgyűlést. Az ügyek vezetésével test-
vérét Bethlen Istvánt bízta meg. De hogy mekkora rendet és
fegyelmet tudott behozni országába, s organizáló tehetségének
nagyságáról fogalmat ad, hogy mondhatni tíz nap alatt jött
össze a sereg, mely kivétel nélkül önként-vállalkozókból
állott ⁴⁾ s indult útra a legnagyobb rendben, melylyel minden
valószínűség szerint Keresztes mezején találkozott. Sept. 2-án
már Bánfi-Hunyadon volt, s innen adta ki támadásának első
nyilatkozatát. Az egyik közvetítő a cseh rendekkel Zmeskál
Jaroszláv, egy felső-magyarországi nemes, éppen ebben az idő-
ben nála tartózkodott ⁵⁾ s az ő tanácsából küldött meghívót
a Fátrán innen levő megyékbe: felkelésének indokait Gönczön
fogja velök tudatni, küldjenek oda követeket. S e levelek szét-
küldésére Szécsy Györgyöt kérte fel. ⁶⁾ Sept. 5-én már Bara-
tán volt, ⁷⁾ s 12-ére pedig Debreczenbe érkezett. ⁸⁾ Innen
küldte szét hivatalos körleveleit a megyékhez, főurakhoz.

Az ilyen körlevelek hatásra számított iratok szoktak
lenni, melyeknek az a célja, hogy izgassanak. Nem szokás

¹⁾ Sepsei Laczkó 216. V. ö. Bethlen Pol. Levelei 127., hol emlí-
tés van ez elfogott levélről.

²⁾ Sepsei Laczkó 218—21. II.

³⁾ Hogy nem Kolosvárról, azt igazolja az, hogy aug. 25-én estve
még Fejérvárról irt Rákócynak. Nem lehetetlen, hogy elindulása előtt
megszavaztatta az őszi adót: de arra nincs adatunk.

⁴⁾ L. az 1620-iki aprilisi törvények 7-ik czikkét. Törv. és Okira-
tok LXXXVIII.

⁵⁾ Bethlen Pol. Lev. 124. I.

⁶⁾ Ugyanott.

⁷⁾ Ugyanott 127. I.

⁸⁾ Nem 10-én. »Ma jutottam Debreczen városában« írja sept.
12-ről. Pol. Lev. 128.

latolni a szavakat s többnyire túlzó színekkel ecsetelnek. De ezekben erős volt a logica s a következtetés valószínűsége első pillanatra feltűnhetett: ha Ferdinándnak sikerül leverni a cseheket, Magyarország is ezek sorsát várhatja magára. Ezzel tisztában vannak a magyar urak s épen ezért azzal fordultak hozzá: hogyha ők nehéz napjaiban megsegítették Bethlent, most ez segítse meg őket: »ezt kívánja a háladá-tosság.«¹⁾

Debreczenből írt s ugyanez napról az erdélyi törvény-hatóságoknak is. Kifejté okait, hogy miért kelle oly gyorsan, a nélkül, hogy elébb országgyűlésnek számolt volna, megindúlnia, felszámllalta az eddig nyert eredményeket s elrendelte, hogy országosan örömet lövessenek.²⁾

Szathmárra, Ecsedre, Kállóba biztosokat küldött s Munkácsal is tractat kezdett, hogy vegyék be őrségét; a Tiszán-inneni megyék már ekkorra megegyeztek vele, Kassán, hol a féktelen hajdúk két jézsuitát s egy kanonokot meggyilkoltak, már Rákóczy volt a generalis s Dóczy, mint fogoly szállított Patakra; sőt már a pozsonyiaktól is volt biztatása.³⁾ Sept. 15-én Fejértónál állott tábora, 17-én Kenészlőnél átkelt a Tiszán; már ekkor Lónyay András is foglya volt. Bement Patakra Rákóczyhoz s onnan Dóczyt, a nélkül, hogy fogadta volna, fogva Fogarasba küldte.⁴⁾ Ez volt az egyetlen mód, hogy e szívós ellenségét ártalmatlanná tehesse. Sept. 20-án Kassára tartá bevonulását, hol a nép lelkesedéssel fogadta.

Az országgyűlés itt sept. 21-én nyílt meg. Hálát adtak Bethlennek, hogy az Erdélyyel fennálló unio tartalma szerint segélyükre jött s »előttük járóvá, főgondviselővé,« Rákóczyt pedig kassai generalissá választák, a portára küldendő erdélyi követek mellé maguk is neveztek ki követeket, s a szükséghez képest néhány törvényczikket alkottak.

¹⁾ Ezt írta Révaynak Pol. Lev. 131. Azon megyékhez írottban, melyek a Homonnai-féle lázadás alkalmával nem támogatták, arra hivatkozik, hogy ezek azt írták: eljöhét az idő, melyben ők is adhatnak segélyt. Eszterházy Élete 61. l.

²⁾ L. Törv. és Okiratok LXXXVI.

³⁾ Pol. Lev. 129. l.

⁴⁾ Sepsei Laczkó 223. l.

S valószínűleg itt és ebben az időben adta ki az Alvinczy Péter kassai pap, s ettől fogva egyik legbizalmasabb és bensőbb embere által írt proclamatiot a »Querela Hungariae«, mely felkelésének indokait számlálja elő.

Ezzel hosszú, csaknem harmadfél évig tartó diplomacziái és hadi működés vette kezdetét, mely egész idő alatt Bethlen távol volt Erdélytől. Csehországba Markó vajdát küldte, hogy az egyesség feltételeit a directorokkal megkösse, Lengyelországba követeket küldött, kik a királyt s a senatorokat semlegességre bírják, s maga oct. 9-én már Nagy-Szombatban volt, hol a cseh-morva rendek követeit fogadta. Rhédey már útban volt Csehország felé s maga Pozsonyba ment, hol 1620. jan. 8-án a rendek Magyarország fejedelmévé választották.

Diadalútjában semmi sem tartóztatá fel, de háta megett olyan diversio készült ellene, mely zavarokat okozott neki. A lengyel király szept. 25-ről már intő levelet intézett Rákóczyhoz ¹⁾ s azután, hogy Homonnai bemenekült hozzá, hadakat rendelt Magyarország határszélére. E közben Ferdinándtól gróf Althan is (ugyanaz, ki a lengyel zsoldosok 1616-iki fogadásában is részes volt) beérkezett hozzá s ő most engedélyt adott, hogy e had a császár zsoldjába álljon. ²⁾ Épen ez időből Homonnai is irt Lasek várából, Lengyelországból a felső vármegyéknek szemrehányó és fenyegető levelet, melyben áruságukért a császár kemény büntetésével rémítgeté őket. ³⁾ De írtak a lengyel senatorok is a fölkelő magyar uraknak, figyelmeztetve őket, hogy a fölkelésnek törvényes urok ellen szomorú következményei lehetnek. ⁴⁾ Bethlennek e dolgokról még akkor annyira nem volt sejtelme, s az addig vett hírek annyira békésen hangzottak, hogy az aggódó Rákóczyt épen e napokban teljesen meg akarta nyugtatni, s az ott levő hadaknak utána küldését sürgette. ⁵⁾

¹⁾ Sepsei Laczkó 233. l. Archiv des Vereines für Sieb. Landeskunde N. F. I. 295.

²⁾ Tört. Tár 1881. 316. l.

³⁾ Eredetije az orsz. ltárban Acta Publica Kelt okt. 22-én s Szabolcshoz van intézve.

⁴⁾ Orsz. ltár Act. Thurz Fasc. 7 nro 54.

⁵⁾ Bethlen okt. 24-iki levele Rákóczyhoz. Orsz. ltár. Acta Publ.

Azonban pár hét alatt minden megváltozott. Homonnai egy csapat kozákkal beütött az országba s túlnyomó erővel megtámadta Rákóczynek sokkal kisebb hadát. Ő elég gondatlan volt elfogadni az egyenetlen csatát s a homonnai mezőn nov. 22-én teljesen megveretett.¹⁾ Homonnai elébb nyomúlt, sőt Althant is várta »derék táborral« s Nagy-Mihály mellett levő táborából nov. 27-ről körlevelet adott ki a megyékhez, ezeket meghódolásra szólítva fel.²⁾ S decz. 5-ről maga Ferdinánd is intézett körlevelet a megyékhez, melyben a megtérőknek királyi szavára teljes amnestiát s a következő országgyűlésen a sérelmek orvoslását ígérte.³⁾

A támadás Erdélyre nézve is válságossá válhatott volna, mert a moldvai vajda Gratiano Gáspár megbízhatatlan szomszéd volt, ki míg Bethlen iránt barátságot színlelt, maga ingerelte a lengyeleket a beütésre,⁴⁾ s Szkender basával egyetértve fondorkodott a szászokkal⁵⁾ — biztatva őket, hogy majd szerzend engedelnyt Erdély megtámadására. A terv az volt, hogy Erdélyt, a három nemzet szerint felosztva, három vajda alá helyezték.⁶⁾ De a portáról csauszt küldtek Gáspár vajdához, »erős mandatummal«, hogy veszteg üljön, kinek meg volt hagyva, hogy a lengyel királyhoz is menjen el. »Elmúlt immár az felségedre való aemulussinak idejek« — írá portai követe Borsos.⁷⁾ S különben is Bethlen gyors intézkedései megghiúsították e beütésnek további következményeit.

Febr. 4-én 1620-ban a hadviselő felek közt fegyverszünet kötöttetett, s minthogy Bethlen már látta, hogy hazatérhetése csak hosszabb idő múlva fog megtörténhetni, elhatározá, hogy az ez országban hagyott ideiglenes kormány állapotát rendezi. E célból Kassáról, márcz. 2-ről Fejérvárra ápril 5-re

¹⁾ L. Bethlennek ez ügyben írott igen érdekes levelét decz. 18-ról. Pol. Lev. 159.

²⁾ Levele 3 ered. példányban. Orsz. ltár, a kincstári osztályban.

³⁾ L. leveleit okt. 4-ről egy lengyel főúrhoz, s nov. 27-ről Bethlenhez. Tört. Tár 1881. évf. 318. s köv. l.

⁴⁾ Pray, Epist. Proc. III. 333. l.

⁵⁾ Tholdalagi kézír. Naplója az Akad. kézírattárában.

⁶⁾ L. Törv. és Okir. LXXXVII.

⁷⁾ Mikó II. 244. 259.

egyetemes országgyűlést hirdetett,¹⁾ s teljhatalmú biztosokká testvérét Bethlen Istvánt és korlátnokát Pécsy Simont nevezé ki.

A fejedelmi előterjesztéseket Pécsy hozta magával, s Bethlen Istvánnal együtt mutatták be a rendeknek. Távolléte idejére Bethlen testvérét István grófot helytartóvá nevezte ki. A rendek egyező akarattal elfogadták, megerősítették az ajánlatot. Ezt bizalmas közlés követte az ügyek állásáról.

Azt is tudatta a fejedelem, hogy ő a cseh királlyal s a cseh-morva rendekkel jan. 19-én szövetséget kötött, megújította az uniót s felhívta Erdély rendeit, hogy e confederatioba ők is álljanak be. Az országgyűlés szívesen fogadta azt s az unio pontjainak megállapítása végett a besztercze-bányai (máj. 31-re hirdetett) országgyűlésre teljhatalmú követeket neveztek ki.

Kivetették az adót, portánként 10 frtot, a városokra egy meghatározott összeget róván. Ezenkívül megszavazták a lovas őrségnek két hó pénzét, de úgy, hogy ezek a fegyverszünet eltelte után üljenek fel, s az országból csak azok vitessenek ki, kik erre önként vállalkoznak. A székelyek 600 lovas kopjást fognak állítani.

Elrendelték, hogy a passusokra vigyázzanak.

Fejérvárt a fejedelem továbbra is megakarván székelyének tartani, megszavazták az ehhez szükséges munkaerőt. Sokat foglalkozott e gyűlés a jobbágyok viszonyaival is. A Tordán, a sóaknán alkalmazott szökött jobbágyok kiadására határidő volt kitűzve, mely már rég eltelt. Elhatározták, hogy e gyűlés után 8 nappal azok kiadassanak. A határidőt megszabó fejedelmi parancs kelte előtt elszökött jobbágyok korábbi articulusok szerint adassanak ki. A várakba szökött jobbágyok is adassanak ki.

A zászlós uradalmak megszüntetése ügyében hozott törvények is tartassanak meg.

¹⁾ Az udv. kam. ltár Bécsben. Comititalia. Czimezve van Szaboless-megyének s Szikszay Mihály ellenjegyezte. Tudatja benne, hogy Homonnait s Althant ő bizta meg haddal beütni, hogy őket a jogtalan inváziótól megszabadítsa, s a megyéket, városokat, hajdukat csatlakozásra szólítsa fel.

Az orvosokat és gonosztevőket a törvénszabta módon kergessék, még a szász földön is. A Magyarországból Erdélybe vagy megfordítva szökött gonosztevők hasonlólag adassanak ki, miután a két ország egy fejedelemség alatt van. A jobbágyok, hogy a gonosztevőket könnyebben ki lehessen ismerni, fegyverrel ne járjanak az utakon, kivéve a juhászokat s pásztorokat.

Az uratlan csavargókat tartóztassák le.

A harminczadosok ne zsaroljanak.

Csikszékben állítsanak fel rendes postálkodó embereket, Háromszék mintájára.

A salétromfőzők a szászok közt ne zsaroljanak.

A csavargókat senki se fogadja be szolgálatba. Sőt a megyei és városi hatóságok kergessék ezeket, s ha valamely falu a kergetésre nem ül fel, fizessen 12 frt büntetést.

A fejedelmi biztosok e törvényeket ápr. 30-án erősíték meg.¹⁾

XIX.

A beszterczei országgyűlésre küldött követek a három nemzet részéről Kamuthy Farkas, Kornis Ferencz és Klausenburger Péter voltak.

A máj. 31-re hirdetett országgyűlés augusztus 29-ig tartott. Bethlen ezen Magyarország királyává választatott. A törvények között csak egy van, mely Erdélyt is érdekli, a XXXI. Ez mintegy viszonzása volt a tavaszi fehérvári gyűlésen hozott ama törvénynek, hogy a Magyarországból Erdélybe vagy megfordítva szökött jobbágyok mindkét országban üldöztessenek, s kétségtelenül az erdélyi követek kívánságára igttatott törvénybe.²⁾

Erdélynek az unióba való felvétele a gyűlés eloszlása előtti napon, aug. 28-án hajtatott végre.

Az uniót Erdély nem fogadhatta el úgy, mint azt Bethlen januárban megköté: mint a török souveranitása alatt álló ország semmi segílyt nem ígérhetett oly háborúra, mely

¹⁾ L. Törv. és Okir. LXXXVIII. sz.

²⁾ L. a beszterczebányai törvények nyomtatott példányát az akad. birtokában.

a török ellen fogott volna intéztetni. Neki a záradékot »a török kivételével«, mint ezt a magyar királylyal kötött szerződésekben is kimondta, fenn kell tartania. S csakugyan az unioba foglalt államok és Erdély részéről a kölcsönös segélyadás kötelezettsége e záradékkal fogadtatott el. Erdély a szövetségesek ellenségei ellen, kivéve a törököt, összesen 3000 embert ígért, neki viszont a szövetségesek 3000 gyalogot és 9000 lovast ígértek segítségül: de Magyarország és Erdély közösen voltak befoglalva.¹⁾

A beszercebányai gyűlés a háboru folytatását vonta maga után, s Bethlen István, még mielőtt tudomása lehetett volna annak bezárásáról, éppen az eloszlását követő napon aug. 30-án intézkedett hadak fogadásáról s Magyarországra küldéséről.²⁾

A választott király jól látta, hogy a kardot nem egyhamar fogja leoldani oldaláról, s nem egyhamar fog Erdélybe mehetni. Azt akarta, hogy ott is teljesen rendezett kormányzati állapotok legyenek minden eshetőséggel szemben. Éppen ezért testvérét Bethlen Istvánt kormányzóvá nevezte ki, s szeptember 29-re Fejérvárra részleges országgyűlést hívott össze, mely e kinevezést szentesítse s az unio megkötését ratifikálja.

A rendek mindenekelőtt hálás tudomásul vették ő felségének magyar királylyá választását.

Hasonlag megerősítették Bethlen Istvánnak kormányzóvá lett kineveztetését.

Megszavazták az őszi adót, kapunkint 8 forintot; a városokra kerek összeg vettetvén ki.

Előlegesen ratifikálták a conföderációt: annak végleges megerősítését azonban a közelebbi egyetemes gyűlésre tarták fenn.

Elhatározták, hogy a szökött jobbágyság ügyében Erdélyben is hasonló eljárási módozat követtessék, mint azt a beszercebányai gyűlés elhatározá.

A törvényeket Bethlen István okt. 5-én erősítette meg.

¹⁾ Közölve: Adalékok Bethlen Gábor szövetekezéseinek Történetéhez, 22. s köv. l.

²⁾ L. Törv. és Okir. XC.

Gratiano a moldvai vajda, nem sokkal utóbb e mozgalmak áldozata lett. Folytonosan fondorkodott és izgatta a lengyeleket Bethlen ellen, s végre maga is nyíltan ezekhez pártolt. ¹⁾ Konstantinápolyban elhatározták letételét s hadat küldtek ellene, melyben, ha Engelnek hihetünk, erdélyi csapatok is vettek részt. ²⁾ 1620. szept. 20-án teljesen megveretett, ő maga futásban keresett menedéket, de saját sátrában megöletett. ³⁾

Háború és alkudozások ez évben is váltakozva folytak s Bethlen Istvánnak még késő télen is kellett hadakat küldeni Magyarországra. ⁴⁾

XX.

A választott király meghagyásából Bethlen István kormányzó Fejérvárra ápril 24-ére részleges országgyűlést hívott össze.

A roppant költségek daczára, melybe a hadviselés került, az adót nem emelték fel szokatlanul. A rendesnél alig valamivel többet vetettek ki: portánként 12 fírtot s annak megfelelő összeget a városokra.

Elrendelték, hogy a postások és dézmások féken tartassanak.

Törvényt hoztak az erőszakoskodások megfékezésére.

A beszterczebányai gyűlés által a szűkölt jobbágyság ügyében hozott czikket egész terjedelmében beigtatták.

A gyűlés ápril 29-én oszlott el. ⁵⁾

Néhány nappal utóbb a kormányzó újabb hadak fogadásáról gondoskodott. ⁶⁾

XXI.

Ez évben még volt egy részleges országgyűlés, melyet hasoulag a választott király hívott össze, s melyet a kormányzó

¹⁾ L. Törv. és Okir. XCI.

²⁾ Engel, Nebenländer 258.

³⁾ Hammer, Gesch. des Osm. Reiches 781.

⁴⁾ L. Törv. és Okirat. XCH.

⁵⁾ U. o. XCII.

⁶⁾ U. o. XCIV.

vezetett. E gyűlés Fejérvárra szept. 30-ára volt hirdetve. A propositiókat hasonlólag a választott király küldötte le. Eddigi szokás szerint a portai adó a tavaszi adóból s a kormányzás és udvartartás költsége az őszből telt ki — ezért a tavaszi rendesen nagyobb volt az őszinél. De az adót a portára ősszel, Sz.-Demeter napkor volt szokás beszolgáltatni — s a propositió azt kívánta, hogy e terminust ennek tekintetbe vételével cseréljék fel. A gyűlés nem volt látogatott, s éppen azért annak tárgyalásába nem bocsátkozott, azonban tekintve az uralkodó ez idő szerinti számos szükségét, az őszi adót 2 frttal többre szabta — tehát 10 frtra.

A székelyek adóztatás és katonaállítással való megterheltetések ellen már folyamodtak a választott királyhoz — ki az ellátározást az egyetemes gyűlésre halasztotta. Ebbe bele nyugodtak s az 1 frtot minden jobbágy után megigérték.

A jövő gyűlésre halaszták a Fejérvár megépítésére szükséges közmunkák megszavazását is.

A gyűlés okt. 8-án oszlott el.¹⁾

Az év végén, éppen legutolsó napján, a béke csakugyan megkötöttetett. Bethlen lemondott a királyi címről, visszaadta a koronát s nyerte helyette a római birodalmi hercegi címet Oppelnt, Ratibort nehány magyarországi megyét s több uradalmat.

Sceptra mihi laus est, oblata fuisse, sed illa

Possideant alii, me meruisse juvat:

irá lemondására vonatkozólag egy egykoru német tudós. Igaza volt. A nikolsburgi béke mérsékletének s uralkodói nagyságának egyik kifejezése.

¹⁾ L. Törv. és Okiratok XCV.

TÖRVÉNYEK ÉS OKIRATOK.

I.

1614. júl.—a u g.

a)

1614. júl. 14.

Bethlen, követeinek : a törökök hadikészületeiről.

Generose due fidelis etc.

Salutem etc. Sok szóval írunk ide való állapotunk felől nem szükséges, holott Belényesitől mindeneket érthet Kgmed. Mostani szükséges dolgokról pedig Kgmeteknek communiter írtunk ; igiretünk szerint mindazáltal egy néhány szóval mégis akaránk Kgdnek írni. Rövideden azért Kgd felőlünk csak így értsen : istennek hála, mi ide békességben vagyunk ; portára expediált követeink utban vadnak és jó válaszszaal jőnek ; effectuáltuk császárnál, hogy semmi hadakozást nem indit, bizonyosan el is higgyeKgd, hogy nem leszen külömben, hanem ha ő felsége Erdélt infestálni akarná ennél is inkább és elvött várainkat meg nem adná ; arra pedig az vigyázásra Szkender pasa rendeltetett, ő Temesvárnál leszen táborban és oly apparatussal, hogy Karácson és nem Szent-Demeter napig lesznek táborban, városokra osztván az hadakat ; ad minus 30 ezer török leszen vélek, de nem vi, ha onnét okot nem adnak, hanem Erdélt őrzi. Kgd bátorsággal assecurálhatja, a kiket illik ez dologról, csakhogy onnét ne adassék occasio az eszveszésre, melyet az török igen kívánna, és eddig is, ha mi nem tartóztattuk volna, az elvött vára(inkért) elindította volna az hadako(zást) hanem
(innen egy pár sor leszakadt)
mely igen könnyen meglehet, mihelt akarják, mert tatár soha az mi időnkben enni sokaság ki nem jött, mint mostan leszen, kik még mostan költöznek és jőnek derekasan ki. Bizonyosan elhiggye ő felsége ezt is, hogy az tengeren sem leszen semmi

derekas hadakozása, csak vigyázni küldte oda is armadáját; azonképpen az olaszok is csak vigyáznak. Summa csak áll minden dolog az erdéli állapoton, melyet az török senkinek nem enged; ha Erdélnek békessége leszen, az keresztyénségnek is az leszen; ha ennek békét nem hadnak, úgy ezek is insurgálnak; ha pedig ő felsége violálván az foedust, hadakozni akar, ezek azt is akarják, mert ennek török-tatár hada sok készen vagyon és augustusban Tömösvárhoz száll; onnét valahova kiváztatik, elérkezik. Fizetett udvari jancsár is bőv Budán és Egren leszen. Az bosnai had is készen leszen; de jobb ő felségének az békességet amplectálni, mert hizony in tota Asia omnia sunt pacata. Elhigye Kegyelmed, mindent tudok és érték bizonyosan. Az odabocsátott csausznak követsége csak typusa az derék dolognak; de ha Erdélnek békessége leszen, bizonyosan az foedus inviolabiliter megtartatik. Az több híreket Kgteknak közönségesen megirtuk. Kgdet az istenért kérjük, hogy valóban kézzel fogja hazánknak szabadságát, romlásit és minden szükségeit; értsen, halljon, lásson Kgd és minket tudósítson bizonyosan minden állapotokról. Belényesit elől Kgltek expediálja dolgokkal késedelem lúidig Kgltek ha *(a többi sor le van szakadva)* Az imperiumbeli hercezeknek háromnak, azonképpen az hercegek legatusainak, országok, városok legatusinak szép leveleket irattunk; Kgd azon legyen, mennél jobb alkalmatossággal és móddal leveleinket praesentálja és a mellett minket Kglmetek commendáljon szegény hazánkkal együtt; az felölünk költött sok rosz dolgokat hamisítsa meg, elhitetvén mindenekkel keresztyénséghez való jó akaratunkat és tisztaságát szívünknek.

Az posoni gyűlésre Kovacyoczkít expediáltuk főképpen csak azért, hogy az linczi gyűlésben felküldendő követeknek az nemes Magyarország is instructiojokban adja felölünk és országunk mellett való intercessiojokat, határinknak restitutioját. Az induciák alatt Forgács uram mint practicál Nagy Lukács által, Kgd az maga levelének parájából megérti, mely nem illenék az igazsághoz. Asszonyom ő kglme jó egészséghen vagyon, igen épített, és a ki vetett igény arat Erdélyben minden nagy békességben. Az ur(isten) Kglteket tartsa meg és hozza Kglteket (békés)ségben közinkben, örvendetes vála(szszal). Datum Albae 14. Julii 1614.

benevolus
(Gabriel) Bethlen m. p.

Küldém : Generoso duo Andrea Kapy ad Sacr. caes. regiamque
Mattem a nobis ablegato etc.

(A fejedelem sajátkezüleg irt eredetije orsz. ltár. Actor Publ. fasc. 47. Nro. 19.)

b)

Sarmasági, Khlesnek : jelenti, hogy követársai megjöttek, s felvilágosításokat ad az erdélyi ügyekben.

Ill^{me} et red^{me} dne dne patrone gratiosissime.

Significo V^{rae} Celⁿⁱ jam legatos transylvanos adesse, et per il^{lum} dn^{um} sup^{remum} cubicularium pro audientia hodie supplicasse. In omnibus autem nos totos V^{rae} Celⁿⁱ demisse commendare. Ac si aliquo tempore commodum V^{rae} Cui foret ab ipsa audientiam mihi dari orare.

Scriptum vero, quod tardius mitto, dentium acutus dolor, hisce diebus in causa fuit. Utque V^{ra} Cel. pro sua somma sapientia in bonam partem interpretari dignetur, humiliter rogo. Cui omnem foelicitatem devote exopto etc.

Ill^{mae} Cel^{nis} V^{rae}

servitor perpetus deditissimus
Sigismundus Sarmasaghy.

Külczim : Illmo et redmo dno Melchiori Kleselio episcopo Vienaensi stb. stb. incliti secreti consilii praesidi, stb.

Eredeti : Lassota relatiója mellett, a bécsi cs. és kir. titkos ltárban, Hung.

Ezen levélben említett jelentés.

Ill^{me} et red^{me} dne et patrone gratiosissime.

Debuissem prius hoc exile scriptum V^{rae} Celⁿⁱ offerre, nisi morbo quodam fuisset praepeditus. Et nunc quidem non ut legatus aliquis, sed ut privata persona ac suae M^{tis} S. fidelis servus scribo; cumque sciam parvitatem meam et ingenii mei imbecillitatem, indignum iudico esse, istud vel ipsa etiam lectione. Si itaque videar in aliquibus hallucinari, aut scopum rei minime attingere ab ill^{ma} Cel^{ne} Vestra demisse veniam peto.

Auditione accepi proximis diebus super quibusdam quaestionibus verba fieri, potissimum vero, quod Turca cathegoricum postulet responsum, utrum sua M^{tas} S. jus aliquod in Transylvaniam praetendat, necne? Ex qua rursum quaestione videbatur talis interrogatio suboriri, ut Transylvani profiterentur cuinam partium ipsi vellent adhaerere: Turcicaene, an Christianitatis? Unde nisi suae M^{tis} S. summa clementia et in Transylvaniam pientissima affectio et compassio ac Ill^{mae}

Celnis Vrae eximia sapientia, difficultati huic occurrat, evidentissimum periculum Transylvaniae poterit accessiri. Si enim cathgorica responsio Turcis daretur, maxima et diuturna bella posset causari res ista, ut mihi quidam videtur. Ac subinde, quantumvis Turca instaret (cum tantus non sit, qui cogere possit) directe non putarem respondendum; sed potius mirari, quorsum ista quaestio turcica tenderet, cum ex eo toto tempore, quo Transylvania ipsis Turcis tributum cepit pendere et solita obsequia praestrare, semper constiterit Turcis, principes et populum Transylvaniae, Joannem inquam ipsum Szapolliay, et ejus filium, ac omnes Bathoreos principes denique etiam Stephanum Bochkay, cum augma domo Austriaca sua compactata habuisse, quibus nullo unquam tempore Turcae reclamarunt, imo non raro iidem Turcae etiam admonuerunt Transylvanos, ut bonam pacem colerent cum imperatoribus Christianitatis. Quod et necessarium omnino fuit; siquidem Transylvani cum regno Hungariae non solum vicinitate et necessitudine sunt conjunctissimi, sed gente, lingua, moribus, juriisque pares. Quae autem praetensio gloriosissimorum regum Hungariae in Transylvaniam semper fuit, hactenus illa in quaestionem minime fuit deducta, uti e converso quicquid juris in Transylvaniam etiam Turca pratenderit, juxta eorum cum Transylvanis confederationem, sua M^{tas} S. uti neque antea, nunc etiam de ea disputare aut impedire illa noluit, sed pro sua parte saltem liberae permansioni Transylvaniae semper benignissime consulere intendit. Sin autem arcium quarundam causa sit Turcis ea quaestio mota, quid attinet Turcae in ejusmodi negociis se interponere, cum semper ea fuerit consuetudo inter Ungaros aut eorum reges et Transylvanos, ut ipsi inter se de quibusvis differentiis aut litibus, vel juris ordine, vel compositione aliqua mediante bene convenerint, bello enim et annis nec incepta, nec gesta est ista de arcibus causa, sed etiam nunc per legatos ultro citroque in tractatione, et bona spe conventionis agitur, liberalibus quippe instrumentis et privilegiis, non armis ejusmodi negocia solent inter Ungaros et vicinos confici. Conveniens igitur est ut quemadmodum sua M^{tas} antiquas Turcarum praetensiones de Transylvania minime perturbavit, ita etiam Turca antiquis suis limitibus insistat, ac de perpetuis similiter praetensionibus regum Hungariae erga Transylvanos supersedeat talem instituere quaestionem, imo quae de Transylvania vel in Sitvatorok, vel alias etiam conclusa fuerunt. observentur, et Transylvania in suo esse et libertate ab utraque parte conservetur.

Caeterum de altera quaestione Transylvanos concernente, non meum sensum, sed ipsorum Transylvanorum ratio-

nem, quam nuper etiam dñi commissarii suae Mtis ut opinor in Transylvania audierunt, breviter attingam. Quod enim ad meam propriam personam attinet, si quando in eum statum Transylvania deveniret, ut necessario arma penes alterutram partem expedire cogeretur, sicut et alias feci pro conscienciae securitate, quid sentirem facile tunc ostenderem et christianum me declararem. Florente itaque dudum cum omnibus regnis et ditionibus sibi subjectis Hungariae regno, regibusque illius Budae habitantibus, cum Transylvania undique regnis, fortalitiis et praesidiis nationum, insigniter circumdata, et munita esset; cumque in iis oris ubi nunc Turcarum Tartarorumque ditiones et magna praesidia Transylvanis immediate vicina sunt, regna inquam ad Hungariam pertinentia, Lodomeriae, Bulgariae, Ramae etc. Banatus Severiniensis, Nandor Alba, cum multis ab utraque Danubii ripa fortalitiis; hinc Tömösvár, Gyula, Chanacl, Szolnok etc.; illinc Neszter Alba, Achilleia, Tegenie etc. Hungarorum et aliarum gentium Christianarum praesidia maxima essent disposita tantis licet circumspecta munimentis praeter proprias etiam vires, non poterat tamen effici, quin saepe Turcarum iugentes copiae, praetergressis praedictis regnis, fortalitiis, praesidiis in ipsam Transylvaniam irrumperent, ac plurima quandoque millia captivorum illinc educerent vastata provincia. Omissis priorum temporum exemplis et ex multis pauca attingens: cum Joannes ille Hunniadinus clarissimus et nunquam satis laudatus regni Hungariae gubernator in ipsa Transylvania cum Turcis manus conseruit, ac ab invicem magnas clades acceperunt aliquoties. Sed neque illius magni gubernatoris magnus filius rex Mathias cavere potuit, quin etiam ipsius tempore Turca Transylvaniam vastaret. Post hos autem inclinata Hungariae fortuna, gliscente turcica potentia, succedenteque tempore, omnibus illis praedictis regnis et praesidiis, fortalitisque, unde Transylvania defendebatur in Turcarum potestatem redactis ac unde prius auxilia habere poterat, jam illinc contra se vires Turcarum etiam auctas esse, videntes, considerantes etiam ab omnibus florentibus et potentibus christianis regnis sese longissime dissitos esse, ut in tempore sufficientia auxilia quae continue jam necessaria fore sciebant minime expectare possent; neque etiam perpetua, si quae essent, praesidia christianitatis, alere et sustentare valerent, in tanta Turcarum vicinitate, quando sex dierum spacio vel mediocri passu ex Transylvania Hadriapolim equitare perfacile sit, et circumvicinorum barbarorum jugi excursionem et agrorum vastationem et annonam et opes omnes deficere debere illis in necessario apparebat. Coacti itaque cum Turcis pacisci et tributum quotannis pendere, aliaque

obsequia praestare, ab octoaginta plusminus annis in eo statu se conservarunt. Medio tamen tempore tentarunt aliqui Christianorum divi imperatores, a tali jugo turcico Transylvanos liberare, et regno Hungariae iterum incorporare, immensosque thesauros propterea expenderunt, cum etiam Transylvania tunc armis, opibus, munitionibus et omni genere victualium florens, enixe eas Christianitatis copias juvaret; verum ut dixi ob nimiam vicinitatem Turcarum imperatoris et magnam distantiam Christianorum regnorum inevitabilibus et intolerabilibus difficultatibus et incommodis affecti praesidiarii, toties partes illas deserere coacti fuerunt, ac precibus muneribusque aegre Turcarum gratiam consecuti Transylvani ad solita obsequia, et tributorum pensionem redierunt. Enimvero nunc longe graviores difficultates et deterior status, cerciusque periculum urget Transylvanos, ut si intempestive, quiescente Christianitate Transylvania a Turcis se averteret, aut saltem aversionis aliquam significationem ostenderet, aut cum Christianis contra Turcas eam aperte tractare innotesceret, nec sese conservare, nec Christianitati utiles esse possent.

Accedit denique, quod Turca principem Transylvaniae gubernatorem suum appellat, suspicio forsán alicuius mali inde exoriri posset. At quo ad titulos et ejusmodi Turcarum voces, novum non est istud, ad initio enim vel vaivodas, vel gubernatores, vel reges, vel pueros aut mancipia sua vocitaverit Turca principes transylvanos, — nihilominus sicuti nunc, ita semper in libero principatu eos canservavit; et si status libertatis Transylvaniae per Turcas esset immutatus, neque tota Transylvania auderet principem illum nuncupare, neque ipsemet princeps in talleris, ducatis et aliis monetis, prout nunc facit, auderet se principem inscribi facere, quae pecuniae Constantinopoli etiam ab omnibus visuntur.

Ad extremum non intendet Transylvania a Christianitate et sua M^{te} S. quasi abscindi, aut averti, cujus rei argumentum est, quod sicut semper compactata inter aug. domum Austriacam et Transylvanos fuerunt; ita quae praecedenti anno Posonii conclusa fuerunt, non tantum ipsi Transylvani sese fatentur perpetuo sancte et inconcusse observare, sed et eorum principem modernum jurejurando ad eorundem observationem obstrinxerunt, ut quae Christianitati et suae M^{ti} Transylvania debet, uti christiana provincia, perpetuo fideliter praestet, et quae etiam Turcis ex necessitate tenetur exhibere, ne periclitetur, praeesset.

Memini illuc et redme dne superioribus annis me aliquoties scripta exhibuisse, tam suae S. M^{ti}, quam inclyto secreto consilio. Porro omnes eorum temporum opportunitates, occa-

siones, commoditates adeo sunt conversae et immutatae, ut vix umbrae earum apparere mihi videantur, quae ergo propter temporum et rerum vicissitudines, variari nunc videntur, non meae inconstantiae adscribi possunt. Ego enim, quod ad me attinet suae M^{tis} perpetuus fidelis perseverabo etc.

Sarmasaghy levele Kleselius Menyhérthez, bécsi püspökhöz, a titkos tanács elnökéhez.

(*Egykori jelentés*: Lassota a szászokról irt relatioja mellett, a bécsi cs. és k. titkos ltárban. Hung.)

c)

1614. aug. 6.

Lassota és Darnóczy Khlesznek az erdélyi követek ügyében.

Redmi ac illmi dni, dni patroni colmi!

Quod exhibitum inclito secreto consilio legatorum Transylvanorum libellum concernit, illis proponendum esse censemus, hunc conventum praecipue illorum et Ungariae permansionis causa a sua M^{te} indictum esse, ipsosque finem et exitum hujus patienter expectare debere, quum et induciarum tempus, ex parte suae M^{tis} indefinitum esset, ex eoque stante hac tractatione cum illis jam instituta, nihil adversi nec ipsorum princeps, neque provincia a sua M^{te} formidare deberent. Confidere quoque suam M^{tem}, si ipsorum principi etiam pax et permansio Transylvaniae cordi sit, christianum se re et nomine praestitutum et hanc moram aequanimiter laturum, quod legati eidem significare debebunt. Finito hoc conventu futurum, ut cum resolutione suae M^{tis} dimitterentur. Militum insolentiam suae M^{ti} haud constitisse, quae ut cohibeatur, dno generali Cassoviensi et dno Doczi suam M^{tem} clementer injuncturum.

Rev. ac ill. Dnum Vrum

obsequentissimi servitores

Franciscus Daroczy de Deregyeő,

Ericus Lassota de Steblaua, m. pr.

Kirül: Sacr. C. et R. M^{tis} inclito consilio secreto exhibendae.

(*Eredeti* a bécsi cs. k. titk. ltárban, Hung.)

d)

1614. a u g. 6.

Daróczy és Lassota Bethlen s az erdélyi követek által felhozott ügyekben nyilatkoznak.

Argumenta et rationes quibus facta responsia provincialum et moderni principis Transylvaniae, ad exhibita nomine Suae M^{tis} scripta, diluitur.

Quod in exordio suae responsionis ponunt, iustissimas se querelas allegatis nomine Suae M^{tis} factis, in ademptione arcium Huszt et Kővár, civitatisque Rivulinae, opponere, meminisse ipse princeps et provinciales poterunt, eas tali tempore receptas esse, cum Transylvania armis Turcarum et Tartarorum misere occupata et oppressa fuisset; ne itaque tanta fortalitia turcae cederent, e tanto periculo, tanquam communi et vicino incendio, ereptas fuisse. Accedit etiam, quod arx Huszt a duce Ostrogia pro sexaginta milibus talerorum sibi tradi sollicitata fuisset, qui ea procul dubio in praeiudicium sacrae coronae regni, auctoritatemque Suae M^{tis} C. et R. potitus fuisset, ni illius etiam conatus, receptione arcis praeventus fuisset. Merito itaque et iusto iure eam penes coronam manere quivis iudicabit, quam vel Turcae, vel Polono, cui arces in Hungaria assignari constitutionibus quoque regni vetitum est, tradenda. Civitas Rivulina Transylvaniae incorporata nunquam fuisset cum in illa ius feudi et successionis proxime defuncta C. et R. M^{tas} pro se futurisque regibus Ungariae reservasset, ac in comitatu Zakmariensi sita esset, ad quem Transylvani nihil iuris haberent, quod et litterae cambii, reversales item Stephani Bathorei quondam regis Poloniae et investiturae a rege Hungariae factae, quae prae manibus sunt, clare demonstrarent.

Ubi ponunt ipsos praemoneri debuisse de eo, si quid contra transactionem deliquisse visi fuissent, et tandem contra illos armis procedendum si incorrigibiles iudicati fuissent. Non occulta fuerunt haec ipsorum crimina, quae Suam M^{tem} ad apparatus et molitionem belli incitassent, cum Turcas ipsimet in Transylvaniam evocassent, ipsisque provinciam misere devastandam subiecissent, et nisi divina providentia e provincia recessissent, irreparabile damnum toti christianitati intulissent. Accedit, quod ipsimet transylvani auxilia Turcarum et Tartarorum in ditiones quoque Suae M^{tis} inducere velle minitati fuissent.

Quod de tertio ipsorum legato in aula retento adiiciunt, ipsorum hac in parte expostulationi locus non esset, cum legatus ille a Sua M^{te} captus non esset, verum sub eodem nomine et honore ¹⁾ legati et cum honesta, condignaue sustentatione in aula Suae M^{tis} interim remansisset, quoad usque duo legatorum remissi cum plenipotentialibus hinc redirent. Proinde non ut propter retentionem illius in aula expostulari deberent, quin imo summas Suae M^{ti} gratias agere, quod dñum Sarmasaghium Suae M^{tis} iuratum famulum, et in camera Scepusiensi consiliarium nomine legati transylvanici admississet. Quod ad salvum conductum ipsius principis, nobis legatis transmissum attineret, illum licet nec Sua M^{tas} neque nos postulasset, merito tamen postulare potuissemus a principe per Turcas imposito, cui et provincia armis turcicis subiecta fuisset. Pari ratione et ex his considerationibus, legati ipsius principis litteris salvi et liberi passus a Sua M^{te} dandis, indignissent.

Cur de titulo conqueri possint ²⁾, qui ipsorum principi in litteris Suae M^{tis} positus esset, non vident, cum similem initio Sigismundo et Gabrieli Bathoreis a Suis M^{tibus} datum esse sciant, qui postea aucti sunt, ipsis Suae M^{tis} benignae voluntati sese conformantibus, et hic etiam Princeps in hac parte se de clementia Suae M^{tis} haud diffidere, iam nobis respondissent.

Ubi liberae electionis faciunt mentionem secundum illam hunc principem electum esse negaretur, quandoquidem is a Turca armis introductus sit, et licet tempore nominationis in principem Turca non interfuerit, appareret tamen luculenter libere electum non fuisse, cum e provincia Turca pedem movere noluerit, quousque eligeretur; coacta igitur et non libera, sed sub armis facta fuit electio. Quod ad verba tractationis attinet, quod Bathori maneat princeps Transylvaniae ex his ipsis verbis appareret, ipsos vel in hoc transactionem violasse, quod Bathoreum ipsimet e principatu deposuissent et ejecissent.

Quod autem crimen violati foederis negent, docerique cupiunt, id ita esse uti assertum est, ex his articulis patebit:

Primo. In secundo articulo [l. a »Secundum Scriptumot« Erd. Orsz. Eml. VI. k. 453 l.]

2-do Contra eundem articulum stb. [betűről betűre az apr. 25-iki secundum scriptum 2. alatt]

3-o Militem et praesidia stb. [sec. scriptum 3. alatt.]

4-o Cum de pacis stb. [secundum scriptum 4. alatt.]

5-o Promiserat idem stb. [ugyanott 5. alatt.]

¹⁾ V. ö. Ad scripta Orsz. Eml. VI. k. 471 l. oldaljegyzet C.

²⁾ V. ö. U. o. D. oldaljegyzet.

6-o In tertio articulo stb. egészen non restituerit-ig
 [secundum scriptum 6. alatt.]
 Quo ad provinciales 1-o, 2-o, 3-o, 4-o »Etsi.....debuissent«-ig
 (lásd Secundum Scriptum.)

Ubi ponunt hanc accusationem a Sua Mte una cum regnicolis fieri debuisse, quibus cum quoque pacta erecta fuissent, mentionem quidem factam fuisse in articulis diaetae Posoniensis a statibus etiam in futura diaeta transactionem illam confirmandam fore, sed priusquam diaeta aliqua celebraretur, illam ipsos transylvanos violasse et sic non dum confirmatae a statibus transactionis violationem obicere non ipsis verum Suae Mti, a qua ea confirmata fuerat, incumbere.

Ad primum articulum accusationis quod respondent Franciscum Balassy ante reditum legatorum ex aula expeditum ad portam fuisse, non agi hic de tempore dimissionis illius, sed agi de eo, cur stante legatione in aula contrariam legationem ad portam miserint, nec sufficere adversus affirmationem caesaris cuius verba sancta sint, privati unius Balassy negationem. Authentica etiam instructio producta, num ea sit quam Balassy habuerit, et quid contineat nobis non constare. In aliis etiam, quae Balassy referret, quod ea haud tractaverit, quae in scripto Constantinopoli misso et a nobis exhibito continerentur, negationem ipsius non sufficere, et sic scriptum exhibitum adhuc stare. Quod autem illud scriptum contra foedus nihil agere videatur, contrarium huius clarum est, cum ponatur in eodem, quod Bathori sibi, suis filiis et nepotibus Transylvaniam ab imperatore turcarum conferri petat; vasallum hoc ipso Turcae sese contra iura sacrae coronae et Suae Mtis se agnoscens.

Ponitur autem in transactione articulo secundo Transylvaniam a corona Hungariae non avellendam, nec aliter possidendam, quam tunc Bathori possidebat, quando transactio erecta fuit.

In eodem scripto fit mentio etiam viginta millium hajdomum, quos Bathori in stipendio et ad servitium imperatoris Turcarum alere, sese obtulerat. Id etiam contra erectam transactionem fuit factum, quae omnes hostiles intentiones praecluserat, ut in eodem secundo articulo videre est. Alere autem ad servitium imperatoris Turcarum tantum exercitum, quid aliud est, nisi contra Suam Mtem et totam christianitatem ali-quid moliri velle, cum turcae servitium non sit aliud, quam oppugnatio christianorum.

Quod ablatas decimas non agnoscant sufficere ad violationem transactionis, legant verba transactionis articulo tertio, quae sic habent: aut ad ditiones, decimas, tricesimas, et alia

ad regnum Hungariae pertinentia, ullum ius praetendat, aut se his per se vel per alios sine praevio consensu Suae M^{tis} immiscebit. Quae cum de essentiali parte transactionis sint, una ex iis violata, reliquum etiam corpus consistere non potest. Ablatas autem illas decimas esse, capitaneus Kalloviensis testatur, et illi ipsi milites Kallovienses, quibus collectio decimarum illarum a camera scepusiensi concedita fuerat.

Quod duos palatinum et generalem Cassoviensem de ferendis auxiliis ex vi transactionis requisivissent, id nimis tarde factum fuisset, cum antea in publica regni diaeta certam securitatem a Turca sibi polliciti fuissent, et Suam M^{tem}, cui Turcam Transylvaniam invasurum certo constiterat, a ferendis auxiliis avertissent. Imo in diaeta aperte iactassent, papistarum id figmenti esse, Turcam scilicet Transylvaniam invadere velle, ut sub hac praetensione germanicum praesidium in confinia introducant, et religionem promoveant, cum in alta pace a Turca se tutos esse optime sciant. Sed paulo post huius tantae confidentiae ipsos poenituit, cum enim apud duum palatinum licet sero Bathori auxilia sollicitaret, sola Ungarica etiam tunc, contra aperta verba transactionis exclusis Germanis quod ex litteris Bathorei ad duum palatinum datis claret, postulavit.

Ubi Zkender passae testimonium afferrent, qui etiam litteras Nigrony ostendisset, Bathoreo suppetias Suam M^{tem} minime missuram, id suspectum esse, tanquam a Turca profectum, cum post erectam transactionem contra Bathori Negronius in porta nihil tractasset, neque eo nomine denaria ulla promississet.

Nicolaum Gyulafi, nuncium dñi Doczi in tempore adfuisse, qui de adventu auxilii Suae M^{tis} ipsi Bathori spem fecisset, qui licet uti ipsimet provinciales fatentur, iam coram hoste terga vertisset, vel tunc tamen in tantis angustiis positus, auxiliis Suae M^{tis} se non indigere asseruisset.

Ad quartum articulum accusationis, quod respondent legatos Suae M^{tis} non fuisse submissos, pro componendis inter nationem Saxonicam et Bathoreum simultatibus, nec audivisse sese quippiam de adventu illorum, certum est illos iam nominatos a Sua M^{te} et in procinctu fuisse, ac inter alios persona dñi Urschmpek et mea quoque praefecti nominata, quorum ingressum licet Bathori ad speciem facta cum Coronensibus concordia, antevertisset, mox tamen illam violasset, et sic occasione prae buisset Saxonibus portam pro auxiliis sollicitandi. Ubi omissos Cibinienses de transactione asserunt, negatur. Sic enim verba transactionis sonant: quod Coronenses et alios Saxones apud Suam M^{tem} instantes attinet etc. hic Cibinien-

ses etiam inclusos fuisse, sub ista generalitate apertum est, quibus prius mori, quam civitatem restituere velle, Bathori affirmasset.

Quod afferunt verba illa legati Coronensis, de consiliariis Suae Mtis, qui dixissent illi, ut rediret et serviret, cum aliis domino ipsorum, negarunt hoc coram interrogati legati civitatum Saxonicarum, se videlicet haec formalia verba ex ore Martini Gorgias legati Coronensis audivisse, ideoque ista fide carere.

Quod in transactione Posoniensi expressa non fuisset mentio de reformatione vitae ipsius principis Bathorei; verum est verba haec posita non fuisse, sed intentionem Suae Mtis istam fuisse¹⁾

Ubi in causa religionis Viennensem pacificationem ipsos non ligare asseritur, respondetur illam pacificationem, quae generalis esset²⁾ quia igitur restitutae ecclesiae hactenus non sunt contra Viennenses articulos peccatum et in ea parte transactio quoque violata.

Decretum caesareum, quod pars fuit conclusionis Posoniensis, si legati transylvanici non acceptaverunt, nec is eo intentioni Suae Mtis satisfactum fuit. Intendebat enim quieti et tranquillitati Saxonum iuribus et libertatibus suis per Bathoreum spoliatorum catholicorum item Transylvanorum, libero exercitio religionis minime fungentium. Intento itaque Suae Mtis cuius respectu etiam ad transactionem condescensum est, quia satisfactum non fuit, transactionem quoque evanuisse consequens est.

Quod dicunt Viennensem pacificationem in ea parte, ubi de adeptis per Bochkaium bonis restituendis agitur, tunc temporis Ungariam proprie spectasse, seque peculiari diplomate pacem iuraque sua obtinuisse: asserimus aperta esse verba conclusionis Viennensis, quae sub titulo: Quod personam dñi Bochkai eiusque contentationem concernit, ponuntur videlicet, conclusum est quod dñi magnates et nobiles ab utraque parte tam Suae Mtis, quam ipsius dñi Bochkai omnia bona sua et iura sua possessionaria, tam intra quam extra Tibiscum libere possideant, eaque prioribus dñis et possessoribus restituantur. Item in subsequenti tertio paragrapho haec habentur: statutum est etiam, quod statim conclusa et confirmata conclusione huius pacis, omnia executioni demandentur, et ut supra memorata universa, castra, fortalicia, civitates, oppida,

¹⁾ Lásd ezeket szószerént az »*Ad scripta — responsio*« Q. R. oldaljegyzetében.

²⁾ Lásd ezeket »*Ad scripta — responsio*« S. oldaljegyzete alatt.

pagi et aliae quaelibet ditiones exceptis illis, quae vigore praesentis reconciliationis d^{no} Bochkaiō conceduntur, in manus eiusdem Suae Mtis ex regnicolarum, priorumque d^{norum} et possessorum omnia cedant, et resignentur. Item sequente hunc immediate paragrapho: Quod vero fideles Suae Mtis, nempe Balthasarum Kornis et Pancratium Senyei et alios omnes Transylvanos concernit, qui ob fidelitatem et iuramentum suum Sacrae C. R^{que} Mtⁱ praestitum in Transylvania bona sua amiserunt, cum illi merito apud omnes hoc facto suo laudem potius, quam poenam aliquam mereantur, ipsisque d^{no} Bochkai adherentibus omnia sua restituantur, et oblivio omnium praeteritorum fiat, sua serenitas adhuc benigne insistit et requirit, ut hi quoque fideles Suae Mtis idem ius sentiant et experiantur, atque ea per ipsos aut per alios possidere, aut vero illis eadem pretio competenti divendere ac alienare liceat. Aperta sunt haec pacificationis Viennensis verba, et in Ungaria pariter ac Transylvania adempta bona aequaliter restituenda concludunt, et Transylvanos ad restitutionem obligant. Quod cum hactenus haud praestiterint transactionem in hoc etiam puncto violarunt. Bona autem, ut reliqua omittantur, mei praefecti fuerunt Zekelhidiana, in quibus ego pro fidelitati Mtum Suarum anno ab hinc decimo a Bochkaiō captus fui; bonis illis ab eo tempore etiamnum spoliatus, de quorum restitutione ad humillimam meam instantiam licet tam Mtas Sua, quam status et ordines regni Hungariae, ill^{mus} item d^{aus} palatinus ipsum Bathori et provinciales iuxta pactata Viennensia requisiverint, restituta tamen ad hunc diem non sunt. Bona etiam Pereniana, cum d^{no} Lorantfi mihi quoque communia, contra eosdem articulos Viennenses a Rakoczyo et Gabriele Bathori vaivodis Transylvaniae adempta etiamnum ab illis, quibus per eosdem collata et distributa sunt, possidentur.

Quod de diplomata Bochkaiō concesso adducunt, illud peculiare esse a statibus et ordinibus regni minime confirmatum, ideoque Viennensi pacificationi generaliter a tot regnis et provinciis confirmatae praeiudicare haud posse.

Quod autem dicunt nova ista transactione Poseniensi sic determinatum de consecutione similium bonorum esse, ut quaelibet partium sua iura coram suo competenti iudice iure mediante prosequatur; respondemus periodum istam referri debere, ad initium articuli septimi transactionis Poseniensis ex quo articulo excerpta est, ubi arrestatio prohibetur, ne arrestationes de debitis fiant, verum coram suis iudicibus partes conveniantur, occasionemque sollicitationis huius articuli Bathoreo et Transylvanis ademptas merces a Joanne Rennero

suppeditasse, pro quibus cum illae mercatorum Viennensium et aliorum fuissent, ne transylvani arestarentur, hoc articulo ipsos cavere voluisse. Itaque de prosequendis causis bonorum et iurium possessionariorum in hoc articulo nihil conclusum fuisse, siquidem illa etiam alias, tam Ungaris in Transylvania, quam e contra semper libera fuisset.

Veniendo ad accusationes statuum et ordinum provinciae Transylvaniae primam illarum volunt levibus dicteriis eludere, Transylvaniam scilicet aliter nunc possideri quam antea ad Ungariam possessa fuisset. Hic necessario considerandum erit ipsosmet illam transactionem quam sartam tectam conservari postulant convellere. Illa enim expresse haec continet, uti ex secundo articulo transactionis liquet, ubi ista ponuntur, nec Transylvaniam aut alios sibi ab antiquo subiectos comitatus et praesidia sive confinia eorum, aliter quam nunc possidet, unquam a corona Hungariae abalienabit; nunc diversam possessionem stabiliunt, quasi a divo imperatore Ferdinando Transylvania totaliter abscissa esset a corpore Ungariae, quod nec ab eadem Mte, nec a quoquam succedentium regum factum fuit, quod et nunc ultimo ista transactione Posoniensi stabilitum, ubi claris verbis ponitur, Transylvaniam nunquam a corpore Hungariae alienendam, ex quo appareret eam iurisdictioni sacri regni coronae etiamnum subiectam esse.

Quod vita et principatu simul Gabriel Bathori defunctus esset, in causa Suam Mtem non fuisse, verum illos qui et principatu illum spoliaverunt, et necis authores fuerunt.

Quod sub auspiciis dñi Bastae provinciam male vexatam fuisse asserunt, meminerint magnam ipsosmet Transylvanos praebuisse occasionem, suis continuis fere mutationibus et defectionibus ad illam militum dñi Bastae licentiam.

Ubi provinciales simpliciter negant Turcas communi statuum et ordinum nomine introductos fuisse, et ex incertis rumoribus haec conflata esse quaeruntur: revocare in memoriam debent, in hoc consessu unum ex dominis deputatis, iudicem regium Cibiniensem Colomannum palam confessum fuisse, eos ab universitate Saxonum evocatos esse, quibus addatur et princeps modernus, qui in porta multo tempore ingressum Turcarum sollicitavit, cum Zkender passa in castris continuo versatus est, et per illos in provinciam introductus fuit. Quod litteras Negróny obiciunt, et ab illo accusationem Bathorei in porta ante transactionem Posoniensem factam, illam iure factam fuisse, nec ipsimet negabunt Bathoreo nunc Ungariae, nunc aliis vicinis provinciis damna et clades inferendo, colluviem haidonum sibi et applicando, et per illos ius fasque miscendo.

Asserunt se Turcarum potestati se ipsos et provinciam nihilominus subiecisse, quam antea subiecta fuerat. Contrarium elicitur ex eo, quod Turca ante haec tempora neminem ex principibus ipsorum armis e provincia eiecerat, nullum in principatum substituerat, nunquam ita sui iuris provinciam fecerat, quam nunc, quod etiam ex verbis chauzi testatum redderetur, qui in aula aperte assereret Transylvaniam Turcarum imperatoris esse, nullum in ea regi Ungariae ius esse, quod Transylvanis svatoribus, consultoribus, imo efflagitantibus Turcam urgere non esset dubium.

Ubi vivis testibus se comprobasse veritatem assertionis ipsorum ducunt, ideoque ab obiectis criminibus se immunes pronunciari petunt: illorum testium personam non esse tanti momenti, ut affirmationi caesareae aequi parari possit. Comprobatio quoque assertionis ipsorum, sola negatio fuit. Absolutionem itaque negantes et crimina non diluentes haud mereri.

Quam leviter respondeant ad novas etiam obiectiones, apertum est. Sollicitare auxilia Turcarum contra christianum imperatorem num christianos addeceat, cogitandum, si arces non armis ademptae verum sponte traditae et a talibus, qui a iuramento Bathoreo praestito iam absoluti fuerant, receptae, num propterea Turca sollicitari debuisset, maxime legato Transylvanorum in aula existente et arces restitui petente, si sua Mtas iustas receptionis causas non habuisset, vel certas remissionis earum conditiones haud praescripsisset, non tamen vel sic Turcam propterea urgere, sed regnum Ungariae potius cuius membrum existerent, pro mediatore apud suam Mtem requirere debuissent.

Quod vi impositum a Turca principem habeant, ex toto processu ipsius usque dum princeps salutaretur, manifestum redditur. In porta multo tempore Turcas ut provinciam invaderent sollicitavit, una cum ipsis ingressus est, sub armis electus est, nec egredi e provincia Turca voluerit, antequam eligeretur.

Quod inconvenientibus animos subditorum suae Mtis et fidelitatem labefactare tentaverint, ultiori comprobatione non indiget, apparet enim ex ipsorummet litteris, ad comitatum Zoliensem scriptis hoc ipsos intendisse, quibus arma et ignem Turcarum Tartarorumque comminantur, pacem cum Turcismurpendam ingeminant, nisi arces restituantur, modus hic petitionis ut aliquia obtineat, christiano homine indignus est.

Quod Redeius turcicum praesidium Varadinum recipere cogitaverit, hoc ex relatione Varadiensium ipsum haec aperte potuisse affirmantium, probatur.

Expeditio chauzii a porta ad duos palatinum et generalem ipsis Transylvanis sollicitantibus facta fuit, et non proprio

motu imperatoris Turcarum uti asserunt, quod vel ex eo apparet, quod Cassoviam usque nobilem transylvanum eidem chauxio addidissent, qui penes illum mansisset, et etiam reduxisset.

Ubi catheticum ab ipsis responsum postulavimus, an a consortio et protectione totius christianitatis potius avelli, quam Turcae in aeternum mancipari cupiant, directe non respondent, nam pacem a Turca mercari et protectione, patrocinioque eorum uti, diversa sunt. Quod enim de aliis regnis et provinciis pacem cum Turca alentibus afferunt, nullum ex illis nominabunt, qui Turcas contra christianos sollicitarent, armis illorum defendi peterent, quod ipsi detestando exemplo christiani existentes aperte facerent.

Quod arcem Varadiensem loco realis assecurationis suae M^{ti} dare negent, considerandum ipsis hoc loci esse, armis et milite suae M^{tis} illam ab obsidente Turca semel gloriose defensam esse, et nisi munitionibus, milite, aliisque impensis suae M^{tis} tunc provisa fuisset, certissimum Turcae subiisset dominium, quae nec in posterum a solis Transylvanis defendi poterit, si etiam omnes suas vires eo contulerint, qua per negligentiam et insufficientiam ipsorum amissa, caeca uti affirmant ipsimet futura est Transylvania, et in apertum ipsi caeci ruent exitium. Atque utinam si sanis consiliis aures obstruunt, soli Transylvani pericularentur, sed pari vicinos etiam involvent periculo, hactenus a compluribus annis armis et expensis suarum M^{tum}, vicinorumque regnorum et provinciarum defensa stetit Ungaria et Transylvania, quae, si ipsi reiecerint, infida Turcarum protectione et amicitia sperato citius obruentur. Quod vel ex hoc testimonio unico deprehendere poterunt, sciunt in litteris foederis a Turca ipsis per modernum principem vivente Bathoreo transmissis, quod Athname vocant, solam Transylvaniam sine comitatibus, quos partes Ungariae appellant inclusam, et sibi praedae quamprimum se occasio obtulerit relictas. Num ergo salius foret suae M^{ti} Varadinum assignare, quam Turcae sponte cedere, quod etiam cum toto comitatu Bihoriensi, in quo situm est, per istam dimensionem Turcae relictum est.

Ubi de legatis cum pleno mandato ad suam M^{tem} remittendis modum et rationem reperire non possunt: meminerint ipsi initio quoque tractationis nostrae, hoc nos praecipue ursisse, hoc suam M^{tem} postulasse, eamobrem legatos remissos esse, qui si nunc quoque absque illis remissi fuerint eos incassum laborare, suam M^{tem} hoc facto offendere potius, quam placitum reddere, sicque sese penitus a consortio christianitatis sponte segregare velle.

Sacr. Caes. Regiaeque M^{tis} in Transylvaniam ablegati
comissarii

Franciscus Daróczy
de Deregyő m. p.

Ericus Lassota
de Steblaw m. p.

(Eredetije a bécsi cs. kir. titkos levéltárban »Comitialia.«)

e)

Lassota titkos relatioja.

Allerdurchl. grosm. stb. Kayser.

Allerd. Kayser u. Herr. Mir ist zu E. k. M. gnedigsten aufbruch von hier nach Budweis de 24. verschienenen monats Januarii eine schrift darinnen eczliche punct, so ich mit denen in Siebenbürgen wohnenden Sachsen von E. k. M. wegen in geheim tractirn sollt verfasst zugestellt worden, welchen ich gehorsamist nachkommen u. darinnen einen anfang zumachen, erstlich mit dem Bengner (welchen alhier etwas angedeut u. er mit dem übrigen auf mich gewiesen worden) wie wir zu Caschaw zusammenkommen, vertrewlich u. nach notturfft darvon conferirt, und weil er sampt seinen collega dem Cassay Istvan voran hinein in Siebenbürgen verreiset, ihn gebeten, dass er solches auf dem damals noch wehrenden landtag zu Meggies bei seiner nation als deren wolfahrth u. aufnehmen es am meisten betrifft, in grosser geheim anbringen u. mir den weeg zu ferner tractation bereiten wolle, darzu er sich denn (als der E. k. M. gancz u. gar devovirt) wilig befinden lassen.

Zu unser ankunfft nach Vasarhely hab ich, sobald der Bengner dahin kommen, nach ihm geschickt, mich aller beschaffenheit zuerkundigen u. von ihm so viel verstanden, ob wohl unter den sachsen die meisten u. fürnemsten mit dem iczigen regiment sehr übl zufrieden u. gerne sehen, dass von E. k. M. eine endrung darinnen gemacht würde, darbey sie denn auch ihn euserstes zuthun nicht unterlassen wolten, so were doch auch zwischen ihnen (wie gemeiniglich bey new angehenden u. derer gestalt eingesetzten Regenten zugestehen pflegt) allerley misvertrawen, argwohn u. verdacht eingerissen, dass einer den andern fast nicht recht trawen konte oder dürfte; deswegen denn hierinnen caute zu procedirn. Begehrt also von mir die copeny E. k. M. an die Sachsen gethanen schreibens, damit er, obwohl damals von ihnen nur 6 oder 7 zur stell, dieselbe denjenigen, denen wohlzuvertrawen zeigen, u. mit ihnen weiter daraus reden konte. Welche ich ihm folgen lasse.

9. er. in
ausgegeben
in der

✓
n. 5
B. lau.
63 v.
M. 1. 1. 1.

Des amdern tags bringt er mir die copey wieder, u. begehrt das schreiben in originali, welches ich ihm auch sampt meiner schrifft, so ich an die Sachsen gestellt (deren copey liebey gelegt) überantwortet u. ihn beyneben wegen E. k. M. sonderlicher gnedigisten affection, so sie zu der sächsischen nation tragen (weil ich dieselben aus gewissen ursachen den papir nicht so klärlich vertrauen dürffte) noch zum überfluss gnugsam instruiert, das nemblich, wie E. k. M. allergn. begehren ein gnügen geschieht, dieselbe sie allzeit wider aller impetitorium in des vejda selbst unbillicher gewalt schützen u. im fall der noth gar mit volck zu hülff kommen würde, damit sie allen bedrängnüss befreyet u. in ihren alten florentem statum gesezt werden möchten. Welchen alles er ihnen vleissig fürzuhalten u. zu inculciren versprochen. Folgendes tags hab ich den Valentino Serafin (so an jeczo alhier u. von der sächsischen nation zu E. k. M. geschickt worden) eine copey meiner schrifft zuge stellt, dieselbe den purgermeister zu Schäspurg und richter zu Cronstadt anzuhändigen.

Etwas zwischen sieben u. achten hernacher kommet der Bengner wieder zu mir, u. meldet dass der vejda den Sachsen furgehalten: er hab erfahren, dass sie von E. k. M. schreiben empfangen, versehe sich dervegen, sie werden es wie es ihre trew erfordert für ihm nicht verhalten. Sie aber solches vermainet — saget weiter — dass demnach der vejda ihnen den Sachsen auf alle ihre postulata eine abschlägliche antwort geben; weren sie alle aufs end üblzufrieden u. wolten die meisten noch desselben tags verreisen, würden sie aber auf die octavam zu Clausenburg wieder einstellen, er für seine person wolle nicht dahin kommen, wen er gleich zwanzigmahl erfordert würde. Damit ich aber wissen möcht, wem unter den Sachsen zuvertrauen, hat er mir nachfolgende personen, als die fürnemsten, welche hernacher in den städten u. stuelen, wieder ihren anhang u. vertraute leuth haben genennet; als nemlich:

Zu H e r m a n s t a d t:

der purgermeister Gallus Lutsch,
 der notarius Johannes Roth,
 Hans Renner gewester cammerrath,
 der khunigsrichter daselbst Colmannus Göczmeister,
 welcher aller Sachsen haupt u. comes were, wohl auch ein frommer, erhlicher mann, der seiner nation u. vaterlands aufnehmen u. wohlfahrt gerne sehe; dieweil er aber nicht ex malitia, sondern naturali quodam vitio keine heimlichkeit verschwei-

gen konne, sondern oft per incogitantiam damit heraus führe, were ihm ein soches werck ninct zuvertrawen.

Zu Schöspurg.

der khunigsrichter Martinus Orent,
der purgermeistr Paulus Literatus sonst Roth genennet.
welcher mein alter bekandter, u. ich ihn noch anno 1597, wie
ich in Walachey geschickt worden, mit mir aus Ungarn in
Sibenbürgen geführt.

Zu Cronstadt:

der richter Joannes Kreising,
er, Hans Benckner,
Valentinus Serafin, so (wie oben gemeldet) an jeczo alhier.

Zu Nösen:

Franz Koch, welcher ein guter italiener u. in Polen
grosse correspondenz hat,

Franciscus Groff pharherr daselbst,
dem richter alda in Nösen trawen sie garnicht.

Denen in den zwo kleinern u. unbewehrten städten Meg-
gies (oder Medwisch) und Szaszsebes (oder Müllenbach)
wohnenden Sachsen dürffen sie dergleichen geheime sachen
auch nicht vertrawen, dieweil die sich für keinen gewalt nicht
halten können u. die Ungarn bey ihnen stets aus u. einziehen.

Den khunigsrichter von Reps Davidem Literatum sonst
Wayrauch genent, welcher an jeczo mit dem Kapÿ Andreas
herausgeschickt worden, halten sie auch wohl für einen guten,
ehrichen mann, wollen doch weil sie meinen, dass er den Un-
garn gern zu anhängig, solche secretiora ihm nicht vertrawen.
Deswegen dann ihm auch alhier nichts davon zu communiciern
sein wird.

Mit solcher nimbt der Bengner seinen abschied von mir,
klagt mir aber zuvor, dass er bey den weyda bald unversehens
in eine grosse ungelegenheit gerathen wer; denn sie beyde
gesandten in hineinreisen sich zu Echied bey den obristen Per-
neszy Gabor angemeldet u. wie sie unter andern des weyda
gedacht, u. eine red die andere geben, sey er Benckner heraus
gefahren u. gesagt: wird er nicht gut thun wollen, steht mir
der weeg nach Constantinopl allzeit bevor, — hat der vorige,
der wohl so fest gegessen, als dieser von dem stuel herunter
gemüst, möcht es ihm wohl auch wiederfahn. Welche red er
obhrister dem weyda soll zu wissen gethan haben, u. er ihm

Bengner solches zu seiner ankufft fürgehalten u. starck verwiesen; — er aber sich mit dem trunck unwissenheit, mit noth entschuldigt. Bey der nechst abgelebten Batthory Gabor wer er mit dem kopff nicht darvon kommen.

Mit obgedachten personen allen, ausser des khunigsrichter zu Schöspurg, notari zu Hermanstadt, richter u. pfarherr zu Nösen, welche nicht zur stell gewesen, hab ich mich hernacher zu Clausenburg bekant gemacht. Und dieweil wir des tags öffentlich mit einander nicht reden dürffen, sein doch die meisten fast täglich abends, wenn es dunkel worden zu mir in mein losament kommen, alda sie ihr hercz ganz u. gar recht vertrewlich ausgeschüttet u. mir ihre noth u. anliegen gar eifrig geklagt.

Es beruhet aber ihre klag fürnemblich auf diesen puncten:

1. dass sie auf anraiczen derer ihnen überaus gehässigen Ungarn, von den iczigen Weyda von tag zu tag mit newen beschwerden u. anlagen bedrengt u. gleich gar ausgesogen werden.

2. Bey dem, was ihnen von alters u. rechtswegen gebührt, nicht geschätzt u. erhalten werden.

3. Was ihnen für u. bey der wahl versprochen worden, wird nicht geleistet.

4. Wenn sie umb was klagen, geschicht ihnen keine ausgerichtung, hingegen aber wird wider sie scharff procedirt.

Aus welchem allen sie schlissen müssen, das der Ungern intent einzig u. allein dahin gerichtet, si gänzlich zu ruinirn u. extirpirn und sich hernacher ihrer wohlerbawten städt und schlösser zu impatroniern.

Weil denn ihnen unter solchen schweren joch länger zubleiben unerträglich, ja unmöglich, wissen sie als Christen u. Teutschen nechst Gott ihre zuflucht nirgends anders hinzunehmen, als zu E. k. M. dem höchsten haupt der christenheit u. teutschen kaiser. Flehen u. bitten E. k. M. per viscera misericordiae dei, dass sie sich ihrer allergnedigst erbarmen und annehmen wolle, u. diese in denselben landen uns viel hundert jahre wohnende teutsche nation (so fuhr wenig jahren in die vierczig tausendt, an iczo aber mit noth achttausend starck u. wo sie vor opibus et viribus florirt an iczo gancz u. gar abkommen) nicht gänzlich ausrotten lassen, sondern durch dero allergn. hülff u. zuthuen, wie es denn E. k. M. an gelegnen mittln nicht manglen werde, sie (welche mit ihren festen städten u. schlössern allzeit robur Transylvaniae gewesen u. den erbfeind davon abgehalten) in ihren alten wohlstandt wiederumb seczen u. darbey allergn. schützen u. handhaben.

Da aber solches wider hoffnung nicht geschehen, und sie obgedachter massen untergedruckt werden sollten, werde es nicht allein umb dass land Siebenbürgen, sondern auch umb Ungern gethan sein, und der erbfeind hernacher seinen fuss in der cron Beheim incorporirte ländern Mehrern u. Schlesien, als die nechst angelegne seczen, u. eh dass man vermainet, weiter schreiten, u. — welches gott gnedig verhüten wolle — in Teutschland einbrechen.

Hingegen sein sie des gehors. erbietens, wenn es nicht etwen zuvor durch andere fügliche mittl u. gelegenheit ins werck gerichtet werden kann, jedoch zu der zeit, wenn E. k. M. krigsmacht in das land kommen solt, alsbaldt nicht allein teutsche praesidia, sondern gar colonius in ihre städt u. schlösser einzunehmen. damit nur ihre nation wieder gesterckt u. sich kunfftig beydes wider den erbfeind u. die gegen ihnen so übl intentionirte ungrische nation schützen möchten.

Demnach aber sie nicht allein sehr erschöpfft, sondern ganz u. gar bis auf das marck ausgesogen, bitten E. k. M. sie allergeh., dass die ihnen das wenige geld, so zu E. k. M. eigner notturfft sie, für der zeit zu feldobristen Forgachen fürgestreckt u. in die 25^m taller antreffen möcht, allergn. wieder erstatten lassen wolte, damit sie ihre städt nicht so sehr mit profiand als munition u. anderen kriegsnotturfft von der sie sehr abkommen, wieder versehen mochten. Auff diesen fall, sagen sie zu u. versprechen, dass von E. k. M. mit dero allergn. intention u. durch mich vertrösteten gnedigsten assistenz etwan nicht so eilend auf kommen konnte, dass si ihre verwahrte städt und schlosser unvermerckter ein ganzes jahr E. k. M. ihren besten, also aufhalten wollen, dass kein einiger Unger oder Türck inner der zeit hinein gelassen werden soll. Wie denn schon an iczo die zu Hermanstadt starke wachte halten u. ohn ihr erlaubnus kein Ungar hinein schücken darff.

Erbiethen sich auch noch ferner, da E. k. M. wie nicht zuzweifeln sich des lands bemächtigten solt, u. es dero allergn. gefällig einen fürsten von E. k. M. geblüeth, jedoch dass sie bey ihner an iczo in gebrauch habenden sächsischen religion (darüber sie mordicus halten) nicht turbirt, sondern bey derselben freyen exercitio gelassen werden möchten anzunehmen. Welches dann zu versicherung der hochl. hauses Oesterreich wegen den, demselben als Kayser Ferdinandi, hochl. angedenckens posteritet u. den rechten semini regis, welches noch nie deficiert, ohne das von rechtswegen unviwedersprechlich gebührenden succession in der cron Ungern sehr dienstlich wer.

Oder aber in Mangel derselben da E. k. M. ihnen sonst einen teutschen von herrn-stand oder adl zu einen weywoda

oder gubernator zuseczen allergn. beliebet, wolten sie damit auch gehorsamist zufrieden sein, damit si nur einmal von den ungrischen regiment u. wie sie rund heraussagen von den unwahrhaftigen losen leuthen kommen möchten.

Wegen der freyen Wahl, darüber die siebenbürger u. sonderlich die ungrische nation so hoch halten, hab bey diesen occasion ich auch mit ihnen discuriert u. ausgeführt, dass sie ihnen mehr schädlich denn nützlich u. dis meist aus diesen fundament, dass ein jeder derer gestalt new gewehlter herr oder weyda, weil er mercket, dass seine kinder bey dem land oder gubernament desselben nicht bleiben können, nur dahin tichtet u. trachtet, wie er sich u. die seinen bereichen, erheben u. grossmachen möchte, es sey nun per fas oder nefas, darüber denn nicht allein mancher ehrlicher mann zu kurz u. umb alles das seine kompt, sondern auch viel adelicher geschlechten untergedruckt werden. Welches mit exempeln zubestetigen ich mich nicht viel bemühen dürffen, dieweil ihr Bethlen dessen ein gnugsam documentum ist, und all der summe avarus und sordidus ist, wo er nur was corradirn u. zusammen bringen kann, alles auf sein schloss Deva schickt, damit er, wenn es etwan andere weeg mit ihm gewinnen solt, auff's wenigst das heilige grab, wie mann zu sagen pflegt, nicht umbsonst gehütet hett; da hingegen von sie eine beständig-herrschaft hetten, dieselbe des lands mehr verschonen würde.

Demnach denn allergn. Kayser u. herr, mehrgedachte sächsische nation wider die in Sibenbürgen wohnende Ungern, als ihre einheimische tyrannen extreme dermassen exasperirt, ut nihil supra, dass sie auch oft aus ungeduld sich dieser wort verlauten: gott wolle es denen nicht verzeihen, die sie dahin transferirt, sie auch je einmal entschlossen derer gestalt unter den ungarischen regiment länger nicht zubleiben, ist hoch zubesorgen von sie von E. k. M., auf die sie wie einen Messiam hoffen, an iczo solten hülflos gelassen werden, dass sie sich nur gemelten ihren hochsbeschwerlichen regiment zuentschütten aus desperation auch in die euserste extremitet mit ihrer selbst eignen grossen gefahr streben u. praecipitirn u. mit dem erbfeind (von denen sie hernachen nicht so leicht ihren regress wieder zu der christenheit haben würden) einlassen möchten, Wie denn schon der Skender bassa als ein abgeführter listiger mann als er ihren widerwillen gegen den Ungern gespürt, sie nicht allein darinnen gesterckt, sondern zu seiner kayzers vorthail ihnen anlas darzu geben u. gerathen, dass sie ihre klag u. beschwer wieder die Ungern bey der porten anbringen solten, so wolt er ihnen selbst verhülflich sein, dass sie gegen erlegung eines jährlichen tributs, als ein absonderer standt gar

befreyet sein, u. der weyda u. Ungern keine superioritet über sie haben, sondern allein von der porta dependirn solten. Ingleichen denn auch der Magiar Ogli bassa, wie er aus dem land verreiseth, ihnen zu verstehen geben, dass wo er hinkomme, u. das land an städten, märckten u. dorffern wohl erbawet finde, u. frage, wem es zugehört, so sage man dem Sachsen, — wo aber nichts vorhanden ist, dass es den Ungern u. Walachen gehör; nehme also ihn wunder, weil das beste land u. städte ihr sein, warumb sie den Ungern unterworffen u. nicht selbst nach der superioritet zu der sie leicht kommen könnten, trachten.

Als werden E. k. M., weil sie allergn. spüren u. merken wasfür ein überaus gros periculum in mora, aus der allergn. vaterlichen fürsorg, so sie wegen der ganzen christenheit heil u. wohlfahrt tragen solches seiner wichtigkeit nach ohn mein erinnern allergn. zubeherczigen u. derselben von denen orten antrohenden gefahr u. unheil mit allerehisten allergn. zubegegnen wissen, denn wenn etwen durch dieser zwo nationen so grosse verbitterung der erbfeind deilend u. untersehens einen fus in dis, cacteris paribus so schöne u. reiche land seczen u. sich dessen impatronirn solt, würd er hernaher nicht so leicht herauszubringen sein.

Meines allergn. erachtens wer an iczo, wenn mann wissen wird, wohin sich die türckische macht wendet, in mangl anderer gelegenheit das mitl mit dem Kendy nicht auszuschlagen sein, u. damit ein anfang zumachen, sonderlich weiler mit des Bethlens eignen Kriegsvolck u. andere fürnehmen leuthen in Sibenbürgen in solcher correspondenz steht, dass er wie ich zuvor heraus berichtet, ihme auch fast desselben person wegzuraumen getrawet. Unter denen fürnemen leuthen, da von der Kendy meldet sein der Kun Miklos, comes comitatus Zolnok interioris, u. sein schwager der Teörek Istvan, der Mocheni Gergel und Folti Gergel. Von diesen vieren hab ich von den Franzz Koch einen purger zu Nösen, u. tapfern freyen mann, der auch mit verlangen auf eine endrung wartet, u. das seine gerne darbey thet, noch zu Clausenburg eh ich von des Kendy anschlag gewust, die nachrichtung gehabt, dass sie E. K. M. wohl zugethan u. wenn E. K. M. theils, was angehn solt, sich mit allen ihren anhang auf E. k. M. seyten begeben würden, nur dass sie hernacher eine recompens von güthen bekommen. Wie ich mich beyleuffig zubescheiden weis, sein die zwey heuser Görgin und Vêche in ihren henden u. offerirn sich, wenn es zu was kommen solt, dieselben E. k. M. zu liefern. Mit dem Homonnay weis ich nicht, ob es so leicht u. unvermerckter zugehn möchte. Und damit ich dis orts nichts

hinderhalte, besorg ich mich, dass es ihm kunfftig zu mehrern zu aspirirn (will nicht sagen zuerlangen) anlass u. ursach geben möchte.

Es müste aber der jenige, so darzu fürgenommen wird, nicht sub titulo principis sondern woywodae dermassen zuverbinden sein, dass er hernacher nicht leicht ausreissen u. exorbitirn könne, in sonderheit aber wegen der partium Hungariae damit die in E. k. M. händen immediate bleiben, nicht allein alles wohl abgehandlet, sondern mox et de facto dahin gerichtet werden, dass E. k. M. in continenti in würckliche posses derselben kommen, damit er hernacher keine weitläufftigkeit gebe u. ist auch dis das einzige mittl die Sibenbürger damit in zaum zuhalten, u. die armen bedrängten Sachsen wider unbillichen gewalt zuschützen.

Allen umbstenden nach möchte bey diesen beschaffenheit, wenn nur der Türck und Tattern nicht in weeg, die erobrung des landes Sibenbürgen nicht so gar schwer zugehn, ist aber fürnemlich dahin zugedencken, wie dasselb zuerhalten, welches doch an iczo, wenn die Sachsen auf E. k. M. seyten u. teutsche praesidia u. colonias in ihre städt u. schlösser einnehmen, auch nicht so schwer sein wird, darzu man es vormals nie bringen können, würde aber noch umb soviel leichter sein, wenn auch der Radul weyda (auf welchen die Walachen mit grossen verlangen warten) unter einen wieder in sein land gesezt werden möchte, denn er von derselben seyten eine grosse vormaur des lands Sibenbürgen sein würde. Meines crachtens jedoch salvo meliori judicio würd es schwerlich anders sein können, sondern würden als denn, wenn der allmächtig zu solchen anschlag glück u. heil verliehe, beyde newe woywoden anfangs in allweeg den Türken zustillen, ihm mit einen ansehnlichen praesent entgegen gehn, u. wegen eines jährlichen tributs oder pension vergleichen müssen. Wie sich denn der Kendy erboetten, wenn es darzu kommen solt, dass er als denn den Türcken selbst zufrieden stellen u. halten wolle, dadurch denn E. k. M. vieler müh u. spesa zu ihren beschüzung überhaben sein würde.

Solches hab E. k. M. wegen der mir ad partem anbevollner verrichtung u. denn, was etwan sonsten darneben fürgefallen allergeh. anfügen sollen, — und dieweil dis, was mit den Sachsen furgelaufen, nicht sachen sein die Ungern zu wissen gebühre, hab ich meinem collegae solches nicht communicirn wollen, in genere hat er zwar erstlich, wie ich vermein von den Bengner, hernacher von den Cronstädter richter durch den Sükezi einen geschmacken von ihrer gehorsamisten affection gegen E. k. M., u. dass sie teutsche praesidia im fall

der noth einnemen wolten, bekommen, weil aber der Sükezi ein ungar u. sich allzeit zu den Mikula, welcher mit den Cronstatter in grosser u. unbillicher rechtfertigung steht, gehalten, hab ich die Cronstatter wegen seiner gewarnet, welche auch hernacher dem Daroczy derwegen nichts mehrers zukommen lassen.

Bitt hierneben allerunterthenigst, da etwan E. k. M. allergn. willen u. meinung ich in allen nicht assequirt u. nachkommen, E. k. M. wolle solches mit kays. gnaden allergn. übertragen, u. mein allergn. kayser u. herr sein, und dero zu kays. gnaden mich allergn. bewohlen sein lassen.

Ewer kays. Maiestät

allergehorsamster unterthänigster

Erich Lassota von Steblaw

m. p.

Kivül egykorú kézzel: Lassota relation dabey Sarmosagi discurs 1615. (1614. helyett).

Jegyzet. A levél keltére nézve ez a téves feljegyzés nem lehet irányadó: a hol a 8-ik bekezdésben azt mondja Lassota, hogy Wayrauch Kapival »an jizzo herusgeschickt worden« az mutatja a keltet.

(*Eredeti, sajátkezű, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban Hungarica.*)

f)

1614. aug. 14.

A sleziai korlátnok véleményezése az erdélyi ügyekben.

Unterthänigist und treuhercziges guetachten über die von ihrer k. Mai. den anwesenden unirten Landen zuberathschlagen gnädigist fürgetragene sechs artickl.

Obwol die von der röm. Kayser und Königl. Maiestät unserm allergnädigisten herrn, denen an ieczo nach Lintz beruffenen unirten landen zuberathschlagen gnedigist fürgetragene sechs punct sehr grosser und solcher wichtigkeit, dass darinnen ohne sonderliche eingebung und verleihung des höchsten, nit leicht ein hailsamber gutter und nutzlicher rathschlag und bedencken zufinden.

Weil aber zuhoffen der allwaldtige werde sich seines christlichen Volcks erbarmen, und dasselbte den unglaubigen machometischen feinden nit zum raub geben, sondern heilsambe rathschläge und gedancken verleihen und eingeben, wie disem grossen bevorstehenden unheil fürzukkomben und der trotz

und übermuth des feindes etzlichermassen zuruckgehaltden und gestewert werden möge: So habe ich aus treuhertziger wolmainung, und unterthänigster devotion gegen ihrer Mai auch eiffriger zuneigung zu beförderung des allgemeinen bestens, meinem wenigen von Gott verliehenen talento nach, auf obgemeldte sechs artickl mein bedencken zueröffnen nit unterlassen sollen.

1. Betreffendt den ersten punct, über deme mit dem Türcken geschlossenen frieden zu haltden, oder darvon abzustehen und aufzuheben sey? Weil aus verlassung und aufhebung des jeczuerwehnten geschlossenen friedens nichts anders erfolgen kan, dann ein öffentlicher krieg; und aber den unirten landen besser mit frieden, dann mit krieg gedienet; dieselbte auch dem Türcken ohne ausländische hülffe vil zuschwach, und der abgang und mangel aller zu einem öffentlichen krieg gehöriger noddurfft sehr gross; so wird darfür gehaldten dass euserstes dahin zutrachten sey, wie der mit dem Türcken geschlossene friede, der vorigen capitulation nach erhaltden und aller öffentlicher krieg verhüttet und vermieden möchte.

2. Den andern punct betreffendt, ob ihre Mai. Siebenbürgen dem Türcken, seinem begehren nach, lassen, und sich dessen gäntzlich begeben, auch die vor disem darzu gehörige partes Hungariae abtreten solle: solches ist ihrer Mai. in kainerleyweg zurathen, sondern vilmehr dahin zutrachten, ob Sibenbürgen neutral zuerhaltden und, do solches nit sein wolte oder köndte, so solte besser sein, ihrer Mai. behieldten ihr jus zu solchem lande in suspenso salvum, als dass sy sich disfals etwas expresse gegen dem Türcken erklären soldten.

Es köndte auch diser punct auf weitern unterredung durch commissarien gestellet werden; aber hierinnen ist sich wol zubedencken, ob auch rathisamb sey, disfals unterredung zuplegen, oder ob es nit besser, dass es bey der praetension ihrer Mai. rechtens, und in dem stande, wie es anjetzo ist, gelassen werde. Denn weil der Türckh das landt grösten theils. in seinem gewaldt hat, so kan bey einer unterredung anders nichts erfolgen, dann dass er solches weiter urgire, und weil man ihme nit stewern kan, dardurch in seinem proposito und posses jhe lenger und mehrer gestreckt werde, inmassen die vor disem mit ihme in Hungern gepflegene unterredungen niemals ihrer Mai. zum besten ausgelauffen.

Bey den partibus Hungariae wirdt zuerwegen sein, ob der Türckh oder die Sibenbürger, und ihr fürst für sich dieselbte begehre? Wann sy vom Turckhen begehrt, so weren

sy ihme rundt abczuschlagen; von Siebenbürgern aber, so were zu erhaltung friedens, handlung und unterredung dero-wegen zupflegen, wieweit es disfalls zubringen nit abzurathen.

3. Was vors dritte der sibenbürgischen anwesenden Gesandten unschliessliche und zweifelhafte andtwort betrifft, da wirdt dafür geachtet, dass wegen der grossen gefahr, darinnen sy stecken, und des zweifelhaften glücks und ausgangs in sy ietziger zeit auff eine cathégorische andtwort nit zudringen, sondern vielmehr alles dis, was ihrenthalben anjetzo für-laufft, auf abschickung commissarien und weittern unterredung und verglichung zustellen. Darneben aber alles fleisses zuermahnen, dass sy so vil möglichen an ihre Mai. und die Christenheit sich haldten, und herokegen des Türckhen gewaldt sich zuentbrechen durch allerhandt gelegenheit, mittel und wege, trachten sollen.

4. Ob vors vierdte die türckhische Potschafft ohne praesent, zuwider der capitulation, fürzulassen: da wirdt erachtet, dass solche punct kegen dem türckischen Gesandten zueiffern, und an ihn zubegehren sey, ob er durch einen curier bey der türckischen Porten es dahin richten köndte, dass solches nachmals beschehe; auffn fall es ihr nit sein wolte, so würde seiner macht halber, die disfals gleichwol in acht zunehmen ist, ratsamer sein, der gesandte würde cum protestatione von ihrer Mai. gehöret, als dass ihme gleich wie zur veracht dieselbte abschlagen werden solte.

5. Eine neue friedens capitulation vors fürste mit dem Türcken anzustellen, wird nit zu rathen, sondern vielmehr dieselbte sovil möglichen zuverwidern sein, seintemaln auff disem theil gar kaine oder wenige hoffnung, dass durch neue friedens tractation was mehrs und bessers als man albereit hat, und vormals erhandelt worden, erlangen und überkomen werde. Herokegen ist sich zubesorgen, dass der Türckh alles dis, was er dieser zeit praetendirt, darinnen mit nahmen begriffen und abgehandelt wirdt haben wollen, welches auff disem fall schwär und bedencklichen fallen würdte.

6. Was vors sechsse die Mittel belanget, dardurch der Turck zu haldtung des vormals beschlossenen friedens zube-wegen, und damit obgemeldtem ratschlag in allen fünff puncten könne nachgegangen und effectuirt werden; so ist wegen des Turcken bekandten friedtbruchs und nithaldtung auch habenden gewaldts, ohne alle weittleuffige erinnerung und ausföhrung gantz gewiss, dass solches ander gestalt nit zurichten und zu wege zubringen ist, dann durch eine, beharrliche und in bereitschafft habende mässige kriegsmacht.

Zu einer beharrlichen in bereitschafft habenden kriegs-

macht aber, wirdt erachtet, dass neun oder zehen tausent mann genugsamb sein soldten, als drey tausent zu ross und sechs tausent zu fuess.

Diese anzahl wird weiter erachtet, dass sy den unirten und anjetzo anwesenden landen auffzubringen, und so lange als es von nöthen sein mochte, zuhaldten, gar leichte und nit schwär sein solle. Dann wann solche anzahl in das Königreich Hungern, die cron Böhemb mit ihren incorporirten landen, und das ertzherzogtumb Österreich mit ihren anreinenden landen eingetheilt (welche drey theil an landt, stärke und vermögen, einander nit sehr ungleich sein solten) so kombt auff ein theil ein tausent pferde, und 2000 zu fuess.

Solche ein tausent pferde und zwey tausent knechte (zum exempel gesetzt) bey der cron Böhemb mit ihren zugehörigen landen, als das eine drittheil wieder in seine zugehörige lande eingetheilt, so kombt auff das landt Böhemb nit mehr, dann 400 pferde und 800 knechte; auf Schlesien 300 pferdt, 600 knechte; Mähren 200 pferdt, 400 knechte; die beede Lausitz 100 pferdt und 200 knechte.

Also in Hungern nach den comitatibus und den Österreichischen, Steyerischen, Cärnthischen und Craynerischen landen ihrer grösse und quota nach, jetzogemeldte anzahl eingetheilt; so befindet sich, dass diese grosse, — und Gott lob — in zimlichem zustandt und vermögen stehende lande, diese last, ohne ihre sondere beschwär, nit ein sondern viel jahr gar leicht zuertragen haben, und nit so gar schwär empfinden werden.

Der nutz aber, den daraus beedes ihre Mai. und die lande zuhoffen haben, und ihnen beederseits zuwachsen wurde, ist hoch und gross, und kegen deme darauff lauffenden unkosten wenig zuachten. Denn dardurch wurde unzweifelhafft der Türck gezwungen die friedenscapitulation zuhaldten, und seine praetension wegen Siebenbürgen und der partium Hungariae, wo nit gänzlich fallen zulassen, doch in wes zumoderieren.

Vors ander wurde daraus dieser mächtige feindt gewahr werden, dass bey ihrer Mai. und diesen landen eine zimliche macht sey, und sy des gemüets, sinnes und hertzens seyen, sich auffn nothsfall zur kegenwehr zustellen, ihrem herren treulich beyzuspringen und ihre lande zubeschützen, und dass dieselbte nit so leicht zuüberwältigen und zuunterdrucken, als etwa vermeint werden möchte.

Vors dritte, dass jeder menniglich in seinem lande bey seiner nahrung in guter sicherheit stehen, ruhiglich schlaffen, seiner nahrung abwartten, den auf solche garnizon lauffenden

unkosten und ein mehers leicht erworben, auch alles besorgenden schnellen einfalls geüebigt und gesichert sein möge.

Vors vierde wurde dardurch ein jedes königreich und landt zu ihrer Mai. und ihrer beschützung, ihrer selbst versuechte kriegsleutte erziegeln, ihre freunde und leutte als in eine kriegsschul abschicken, undt der darreichende unkosten grösten theils auff die ihrigen verwendet werden, und denselbten zu nutz und gut komben. So seindt auch viel andere nutzbarkeiten so daraus fliesen und beydes herrn und unterthanen zuhoffen und zugewarten haben, die aber alhier umb geliebter kürtze willen unterlassen werden.

Aus welchem allein zur genüege erscheinet, dass den lieben frieden zuerhaldten, und in guter sicherheit wider den Türcken zustehen, kein bequemer, erträglicher, leichter, möglicher und thuelicher mittel sey, dann jetzo erzehlte, beharrliche mässige kriegsmacht, darwider ihr kein landt die wenigste beschwär oder bedencken haben solte.

Solche kriegsmacht köndte folgendts, nach fürfallender gefahr und noth, duplirt, auch triplicirt werden, welches alles, wann es nur anjetzo mit disem wenigen in ordnung bracht, sich folgens selbst leicht geben, und ohne sondere beschwär in mehrern gerichtet werden köndte.

Und ob vermeinet werden möchte, weil man in disem landen der religion halber zwiespältig und der gröste theil der einwohner der augsburger confession zugethan, so köndte sich leicht begeben, dass diese in bereitschaft habenden kriegsmacht nach fürfallender gelegenheit und anreizung eyffriger leutte, wieder dieselbte gebraucht werden möchte; solcher liederlichen falschen suspicion, die wieder des herren pflicht, und den auffgerichteten religionsfrieden laufft, ist gar nicht nachzuhengen, und ist gewisslich des teuffels eingeben, werck und getrieb, welcher diesen christlichen landen ihren schutz, ruhe und friedt nit vergönnet, sondern dieselbte viellieber verwüestet zertrennet, und unter dem machometischen gewaldt und glauben wissen wolte. Dann solches zuverhüetten und die augspurgische confessions verwandte derowegen zuverführen und zuvergewissern, dass sy dergleichen in künfftig sich nichts zubefürchten und zubesorgen haben, seindt gar viel mittel und wege, die alhir zuerczehlen unvonnöthen und bey weiterer unterredung und beschliessung dises wercks sich selbst geben und finden werden.

Und weil zu beständiger sicherheit wider den erbfeindt auch die notdürfftige versehung, erbauung, besetz, und erhaltung der hung. Granitzheuser von nöthen, so wirdt nach disem darvon zu reden und zurathschlagen sein, wann sol-

ches zu werck zurichten, und dieselbte in die lande einzutheilen sey.

Dis ist also mein wehniges, aber doch treuhertziges und wolmeinendes guttachten über und in den proponirten sechs artickeln. Der Höchste gebe zu weiterer berathschlagung seinen göttlichen seegen und gutte gedanken. Amen.

Hátirat: Herrn Geörgen von Schönach schlesischen Canzlers überreichtes guetachten in causa Sibenbürgen und was in wehrendten Convent den anwesendten Stenden zuantworten.

Lincz 20 aug. A^o 1614.

(*Egykorú másolat a bécsi cs. k. titkos levéltárban.*)

g)

1614. aug. 18.

Mátyás válasza az erdélyi követeknek.

Sacra C. ac R. Hungariae Bohemiaequae M^{as} dominus noster clem^{mus} benigne, clementerque audivit, quae dñi legati ex Transylvania huc missi dñi sui mandato ac nomine exposuerunt. Quae cum talia sint, ut altiore considerationem requirant ac postulent sacma M^{tas} sua maturam ea in deliberationem et consultationem vocabit, deque animi sui sententia dñis legatis deinde respondebit. Quibus benignam interea inclinatae voluntatis suae propensionem clementer offert ac testatam cupit.

Oldalt: Was mündtlich vor Ihr Maiestät den siebenbürgischen Gesandten geantwortet 18. aug. 1614.

(A bécsi csász. kir. titkos levéltárban, Comititalia.)

h)

1614. aug. 18.

Az erdélyi követeknek adott válasz.

Decretum pro Transylvanis nomine Imperatricis oretenus datum.

S. C. Hungariaeque ac Boh. R. M^{tas} domina nostra clementissima benigne clementerque audivit, quae sibi Hungariae ordinum ac statuum legati ac deputati humillime exposuerunt. Quae cum talia sint, ut insignem et eximiam subiectissimae promptissimaeque voluntatis contestationem devotionemque praec se ferant, non potest non ea sacma M^{tas} sua benignissi-

mam in partem accipere et grato animi affectu interpretari. Requirit autem benigne sacma M^{tas} sua clementerque postulat, ut ubi dicti legati ac deputati ad suos a quibus missi fuerunt, redierint et de iis, quae hic acta referre habuerint, zelum suum opportunis officiorum generibus ita testatum reddant, quemadmodum ipsos decet et ultro facturos benigne confidit. Id sacmae M^{ti} suae apprime gratum futurum, quae gratiam suam Caesaream ac regiam dictis ordinibus ac statibus eorumque legatis ac deputatis clementer oblatam cupit.

(*Fogalmazvány a bécsi cs. kir. titkos levéltárban, Comitalia.*)

i)

1614. aug. 21.

Az erdélyieknek adandó hitlevél formája.

Nos Mathias Dei gratia stb. stb.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum nos pro expeditione et dimissione ablegatorum spectabilis ac magnifici Gabrielis Bethlen, statuumque et ordinum provinciae Transylvaniae ad M^{tem} nostram nuper amandatorum, per singulare decretum nos erga praedictum Gabrielem Bethlen statusque et ordines provinciae, de dato nimirum 21 mensis augusti praesentis anni declareverimus ac resolverimus, atque in serie memorati decreti magis specificè articulatim et uberius singula ea de quibus jam fato modo nos resolvimus, comprehensa habentur. — Ea propter tenore praesentium literarum nostrarum assecuratorialium praefatum sp. ac magn. Gabrielem Bethlen, statusque et ordines provinciae Transylvaniae universos certificamus, affidamus et assecuramus, assumimusque et offerimus nos curaturos, ut ad tempus in praelibato decreto contentum sufficienti mandato in eam rem instructi a partibus nostris ordinentur et designentur commissarii. Imo affidamus et assecuramus assumimusque et offerimus, ita tamen et ea conditione hanc benignam nostram annuentiam et oblationem valere, roburque suum habere, ac partes nostras obligare posse volumus, si reciproce isthinc quoque a partibus Transylvaniae, dicto nimirum Gabrieli Bethlen, statibusque et ordinibus provinciae assecurationis, obligationis, promissionis et sponsionis litterae authenticæ emanatae, nobisque quamprimum transmissae fuerint. — Caveri porro debet, ne interea temporis aperte vel occulte ac per indirectum ulla penitus injuriarum et damnorum illatio committatur, vel vero armorum expeditio aut aliqua hostilis praetensio quovis sub praetextu et colore per se vel per alios

suscipiatur. In quorum omnium fidem praesentes has subscripsimus, et sigilli nostri impressione communiri iussimus.

Datum in arce nostre Lynce Austriae superioris die 21-a mensis Augusti a. d. 1614.

Kint: Assecuratoriales Bethlen et provincialibus Transylvaniae dantes.

(Egykorú másolat a bécsi es. és k. titkos levéltárban. Hung. Ugyanennek egy aug. 23-iki kelettel való másolata megvan az Erd. Múzeum birtokában »Cancellaria Trannica.«)

k)

1614. aug. 23.

Mátyás második szóbeli válasza az erdélyi követeknek.

Decretum posterius pro legatis Transylvaniae oretenus datum.

Sacra C. Hungariaeque ac Boh. Regia Maiestas etc. dñus noster clemmus praevia consultatione diligenti eorum negotiorum, quorum causa a dño suo ordinibusque ac statibus Transylvaniae dñi legati missi fuerunt, in eam sese sententiam resolvit, quam ex decreto scripto comprehenso intellecturi sunt.

Dñorum autem legatorum erit quod et facturos Sacrae M^{tas} sua confidit sinceram ac christianam Sacrae M^{ti}s suae mentem et intentionem dño suo, dictisque ordinibus ac statibus ita testatam reddere, ut certo sibi firmiterque persvadeant sacram M^{tem} suam nihil magis in optatis sibi propositum habere, quam ut Transylvania vicinaeque ditiones christianae in prosperum et pacatum rerum statum restituantur, et in eo conservetur.

Id Sacrae M^{ti} suae imprimis gratum futurum, quae gratiam sam Caesam ac Regiam dñis legatis clementer offert.

(A bécsi csász. kir. titkos levéltárban, Comititalia.)

l)

1614. aug. 23.

Mátyás leirata az erdélyieknek az alkudozások ügyében.

Deretum legatis transylvanicis 23. aug. 1614. datum.

Sacra Caes. Hungariaeque Boh. Regia Maiestas dñus noster clemmus praesentis legationis summam in eo consistere intelligit, ut pro dño Gabriele Bethlen et provincia Transyl-

vaniae, partes Hungariae ac pactorum Posoniensium confirmatio petatur.

Eadem postquam priore legatione petita fuerunt, expectabat M^{tas} sua ut quod postulaverat commissarii hoc tempore cum plenipotencia ultro citroque tractandi mitterentur, utque una pars alteram audiret, quaeque ad pacis publicae conservationem et communis patriae salutem pertinerent, ne scilicet innocuus christianorum sanguis effundatur, sed multo magis provinciarum devastatio avertatur, opportuna ac necessaria forent promoverentur. Atque hoc imprimis praecaveretur, ne tractationibus hisce Turca sese immisceret, unde multa ac magna, non solum in Transylvaniam, sed etiam in Hungariam — redundare — incommoda, et variae apud christianos nasci offensae possint, quorum opem et in imperio, et in regnis ditionibusque suis et apud summos christianitatis principes ac potentatus, quibus omnibus, quae inter Transylvaniam Hungariaeque regnum et augustam Austriae domum compactata superioribus temporibus inita fuerint, quidque divino et humano iure conveniat, et aequum sit ob oculos positum fuit, iam antea conquisierat et magna ex parte impetrarat, ita ut ad arma sumenda satis praeparata fuerit.

Sacra autem M^{tas} sua pia commiseratione mota, ne cum tot animarum iactura, vastitas provinciarum inferretur, suos in Transylvaniam legatos, qui quas M^{tas} sua opportunitates haberet, et quibus Transylvania periculis et incommoditatibus implicari et involvi posset, ostenderent, misit. Cum interea et suos et Transylvanicae legatos bono cum responso redituros confideret, Turca ipse supervenit, qui Transylvaniam pro sua asserere, sibi que vendicare nititur, ac partes Hungariae duo Gabrieli Bethlen tanquam gubernatori suo restitui atque universae Transylvanicae a Sac. M^{te} sua renunciari postulet.

Quae Turcae postulata cum eodem tempore ad ea, quae ex parte Transylvanicae petuntur, accedant, si de supradictis partibus in praesenti tractaretur, per indirectum Turca obtinere videretur, tanquam Transylvania sua propria, dñus Gabriel Bethlen suus gubernator esset, M^{tas} vero sua illi provinciae partibusque Hungariae renunciasset, eaque ratione compactata quae inter Hungariae regnum et Transylvaniam antehac inita fuerunt, uno omnia tempore dissoluta ac revocata fuerint, et hoc pacto turcae liberum permissum sit bassam ibi quando-cunque libuerit collocare. Quae quidem omnia sac. M^{tas} sua dñis legatis fusius explicari ac facultatem redeundi in Transylvaniam, cum ea benigna oblatione concedi voluit, a die nimirum mutuae assecurationis insinuatione, intra trimestre sese locum certum quo utraque pars convenire debeat, nominatu-

ram, suosque commissarios, qui pacis amantes sint, eo designaturam esse, quod et ex parte dñi Gabrielis Bethlen ac status atque ordinum Transylvaniae fieri debeat, ut difficultates omnes pacifice utrinque (quoad eius fieri possit) componantur, et complanentur et pax publica stabiliatur.

Ut milites limitanei ab iniuriis et insolentis in limitibus ditionis Transylvaniae arceantur et cohibeantur, sac. M^{tas} sua dño comiti Sigismundo Forgach de Ghimes partium regni Hungariae superiorum supremo capitaneo et dño Andreae Doczi praesidii Zatmariensis supremo praefecto et capitaneo, aliisque praefectis et capitaneis de integro severe mandat atque imperat.

Excursionibus versus Themesvarium ad castellum Fellak, de quibus querela est, Turcae Agrienses, quod ipsemet dñus Gabriel Bethlen fatetur, occasionem praebuerant, quae ne saepius praebetur, procurari ex Transylvania debet.

Inducias autem, quae iam ante in tres menses constitutae fuerunt, quemadmodum sacra sua M^{tas} sua ex parte usque ad finem instituendi tractatus extendi curabit, ita et dñus Gabriel Bethlen et status atque ordines Transylvaniae etiam sua ex parte curare teneantur, ne scilicet ulla hostilis praetensio ex illis partibus contra suam M^{tem} et ditiones illius palam vel occulte suscipiatur, et neque Turcae, Tartari, Walachi, aut alii sollicitentur, et si forte iam ante sollicitati fuissent, absque mora de his induciarum modis ii certiores reddantur, ut nimirum ab omni hostili conatu cessent ac supersedeant.

De caetero Sacra M^{tas} sua dñis legatis gratiam suam caesaream ac regiam clementer offert.

Per sacram caes. regiamque M^{tem} Lincii 23 mensis Augusti anno domini 1614.

Valentinus Leepes
episcopus Nittriensis et regni Ungariae
cancellarius m. p.

Laurentius Ferenczffy m. p.

Kirül (Leepes irásával): Egregiis Sigismundo Sarmasághy de Keövesd Andreae Kapy de eadem et Davidi Literato sedis Saxonicalis Keohalom iudici regio ad sacram C. Rque M^{tem} ex provincia Transylvaniae missis ablegatis assignandum.

(Minuta Bécsben a titkos ltárban.)

m)

1614. aug. 23.

Válasz az erdélyi nemzeteknek.

Mathias stb.

Spectabilis stb. Literas quas per egregios Sigismundum Sarmasághi de Kövesd, Andream Kapÿ de eadem et Davidem Literatum sedis saxonicalis Kőhalom iudicem regium ablegatos ex ista provincia Transylvaniae ad nos dimissos, Synceritas Vestra nobis de die 22 mensis Maji Albae Julie datas [respective: de die 17 Maji Claudiopoli datas ¹⁾] exhiberi fecit, hic in arce nostra Lyncz Austria superioris recepimus ac ea singula vel scripto, vel vero etiam viva oratione nobis exponi volueratis benigne et sufficienter intelleximus. Eos itaque pro necessitate ac conditione praesentis temporis clementi cum nostra resolutione ac responso per decretum iisdem assignato, remisimus, quos etiam amplius de iis omnibus, quibus necessum fuerat, clementer hortari fecimus, ut tam apud Synceritatem Vestram, [resp. ut tam apud sp. ac magn. Gabrielem Bethlen] quam coeteros provinciae ordines totam hanc rem tempore relationis sic agant ac dirigant, ut perspiciatur manifeste, legationis munere sibi commissio debite eos perfunctos fuisse; Synceritatem vero vestram una cum reliquis statibus provinciae, clementi nostrae intentioni, qua publicae saluti et tranquillae omnium permansioni cumprimis consultum esse volumus, prompte assentiendo huiusmet boni cupidam et fuisse semper, et in futurum esse velle; ad quod quidem efficiendum accepta praefatorum ablegatorum relatione, haud quaquam difficiles et renitentes vos futuros omnino confidimus. Coeteris maturam super iis declarationem nobis isthinc remittendam expectaturi sumus.

Ac nobis in reliquo gratiam nostram caesaream et regiam benigne offerimus.

Datum in arce nostra Lyncz Austriae superioris die — mensis Augusti Anno d. 1614.

Kivül: Missiles ad Gabrielem Bethlen, in simili mutatis mutandis ad magnates, Siculos et nobilitatem, in simili item mutatis mutandis ad Saxones.

Jegyzet. Oldalt a czímzettekhez képest a megszólítás varialva olvasható.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltában Hung.)

¹⁾ T. i. a nem Bethlen levelek.

n)

1614. a u g. 25.

Rendelet Daróczynak az erdélyieknek adandó hitlerél miként kézbesítése ügyében.

Sacratissimae C. ac R. Mtis dñi nri clemmi nomine magnifico dño Francisco Daróczy de Deregnieő, comiti comitatus de Beregh, praefatae suae Mtis consiliario ac camerae Scepusiensis praefecto, praesentibus significandum suam Mtem velle ac benigne et committere, quatenus literas assecutorias huic decreto annexas super commissariis pro tractatu inter suam Mtem et Transylvaniae provinciam instituendo nominandis apud sese diligenter asservet, ac postquam ablegati provinciae Transylvaniae jam redeuntes apud dñum Gabrielem Bethlen, statusque et ordines provinciae quoque ejusmodi assecutoriae suae Mtis tradantur, acceptis ad manus talibus literis Transylvanorum tunc primum hasce nomine suae Mtis confectas assecutorias provinciae Transylvanie tradat et assignet, — cui clementi suae Mtis voluntati et commissioni sic sese debite conformet et accomodet.

Per imperatorem Linziii
die 25. mensis Augusti Anno 1614.

Kirül. Decretum pro Francisco Daróczy, super tradendis assecutorialibus.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.).

o)

1614. s z e p t. 20.

Mátyás utasítása az erdélyi ügyekben Thurzóhoz küldött követe, Molardt János számára.

Fürs erste soll unser gesandter unserem palatino alsbaldt und in angesicht dessen zuschreiben, ime aindtweders Pressburg oder Türnaw daselb hinzukomen begehren, und andeuten, dass nemblich derselb mit ime, von unsertwegen wichtige und angelegene, das künigreich Ungarn betreffende sachen zutractiern die keinen aufschub leiden kundten, bewelch empfangen.

Wann nun berüerter unser palatinus mit ime des orts ains worden, soll sich unser gesanter ohne verczug auf die rais begeben, ime palatino erstlich generaliter den üblen und gefährlichen standt anzaigen, danebens wie er die gelegenheit von das palatini persohn und disposition sambt andern umb-

ständen befinden wirdt, welches ihr Mai. bekannten discretion haimbstellen und anvertrauen, hernach folgende puncta von unserswegen anczaißen und vermelden:

Er wisse sicht zuerindern, was bey guter zeit hero mit Siebenbürgen verlossen, und wie haben wir uns dis provincz billichen angelegen sein lassen, erscheine aus unserem process so viler berathschlagungen, darbey er palatinus selbst gewesen und ab sonderlichen diser, welche zu Eperies in beywesen aller unser oberungarischen ständt, die er vom unsertwegen daselb dirigiert, wie auch in in nächstverschinem ung. landtag und zu Wien, da er und alle unsere fürnembste ung. räth gewesen, und sonnst unerschidlichen gehaltenen tractationibus darbey er sich allzeit befunden leichtlich abnemen können. Aus welchen berathschlagungen und darinnen wohl ausgeführten bedencken wir dann maisten tails verursacht worden, das ganze heil. röm. reich dise provincz Sibenbürgen bey unserem künigreich Ungarn zuerhalten, und dass sich der Türgg derselben nit inpatronirn soll, umb eýlnede hilff und beyständt zuersuchen, welche wir auch erlangt, und über dises alles noch in allen landtügen unsern ländern die noth fürtragen und ausgeführt, wie auch leczlich zu disem ende, den conventum unseres haus und aller künigreich und ländler alhie angestellet, aller massen unser palatinus aus unserer allhie berüerten interessierten auspührlichen bescheeenen proposition mit mehrerm clar und fundamentaliter zweifels ohne mehrers verstanden. In welcher proposition sonderlich dis wol ausgeführt worden, dass der Türgg den fridt zuhalten generaliter niemalen bedacht gewesen, und sonderlich dahin noch trachte, wie er Sibenbürgen aus der fridens capitulation bringen, und sich derselben provincz wirklich inpatroniern kundte. Darbey wir aller und der vernünftigesten alter und neuer kriegsobristen von Ungarn und Teutschen, wie auch sein des palatini und ime mit zugeordneten ung. räthen, wie dann auch der Chur und Fürsten im heil. reich in diser materia ob man sich nemblich Sibenbürgen begeben, oder dieselb provincz mit gewalt und allen mittlen bey dem künigreich erhalten kundte, abgeforderte, auch alle dise so von denen ansehentlichsten und kriegsverständigen bey kaisers Ferdinandi, Maximiliani und Rudolphi zeitten in diser materia gutachten und consilia jemalens gegeben worden bey der handt gehabt dieselben de novo examiniert erwogen und betracht, welche aber alle einhellig dahin schliessen, dass solche provincz nothwendig zuerhalten und keines wegs dem Türggen zulassen sey, wolle man anderst die ganze Christenheit nicht in gefahr und verderben seczen.

Wie aber je und alle weeg verstandener bedencken und

täglicher gefahr halber wir dahin gängen, damit wir in bereit-schafft stehen, auch uns mit einer massa volcks auf alle fäll und gählingen einbrechenden unglegenheiten gefasst machen, also den Türggen aufhalten, oder doch unsere landt und leuth desto besser versichern, ung dardurch den Friden mehrerszeitigen, und befürdern kundten; also hab er entgegen unseren reichs und langtags propositionen auch andern an unterschiedliche örtter ausgefertigten commissionen, darinnen wir hilff und beÿstandt begehren, und dieselb, ersuchen gleich und eben demselben zuwider an alle unsere künigreich und länder ohne unser vorwissen und willen, anderst nicht, als wäre er wirklicher herr, könig, auch ohne unserer ung. geschwornen und verlibten räthen einhelligem wissen, willen und rath, ja gar in das r. reich geschrieben, des inhalts, das sich keiner gefahr dis orts zubesorgen, alles rhuewig, fridlich und sicher wäre, kein veindt vorhanden, sich auch keines zubefahren seÿ. Durch welche schreiben er uns die hilffen beÿ unsern ländern u. sonst allenthalben abgeschnitten, aufgehalten, auch dieselben beÿnebens in solche diffidenten gebracht, das sie unsere allein inen zum besten gemainten sorgfeltigkeit, auf andere, ungebührliche weis dise werbung für unnothwendig und schädlich angesehen, danebens uns dardurch alle mittl zeitiger defension benommen. Welches dann verursacht dass Gabriel Bathori weil er der guten worten des Türgens sich ganz und gar vertrauet, vor landt und leuth vertriben umbs leben, wir aber damaln, wie bishero umb dise starkhe vormaur der Christenheit gebracht worden, weil wir mit volck nit gefasset auch so eÿlendt nit aufkommen mögen.

Wäre aber diese sicherheit, welche er mit dergleichen unzeitigen schreiben, persvasionibus, tractationibus und processen allenthalben und allein verursacht nicht gewesen und unserer väterlichen wohlgemainten fürsorg correspondiert worden: würde der Bathori mit landt und leuth, beÿ und von uns erhalten, und dem Türggen die glegenheit Siebenbürgen zubekommen abgeschnitten worden sein.

Do wir nun verhofft, unser palatinus wurde nunmehr in sich selbst gehen, seinen grossen und der christenheit schädlich errorem erkennen, und corrigirn dem erbveindt christlichen namens und allen dennn so ime anhengig, und von ime favorisirt werden, sonderlich dem Bethlem Gabor vor welchem er uns in unterschiedlichen seinen schreiben, die wir alle bey der handt als für einen halben Türg. gewahrnet, nicht mehr trawen; sondern alle worth und werckh praetensiones, intentiones, practiken und fürgeben, so daher iren anfang und fundament haben billich für verdächtig, und allein der christenheit zum schaden und verderben gemaint halten, sich auch alle histo-

rien und tägliche erfahrungen dahin weisen lassen; fahret er doch einen als den andern weeg in diser seiner üblen imprimierten opinion (dass nemlich der Türgg in allen puncten und clausulen die fridens capitulation halten der christen guter freundt und des königreichs Ungarn frommer nachbar sein werde, und also ime dem Türggen in allem wol zutrawen seÿ) täglich mehr und mehr fort. Lasset sich auch von dieser opinion, weder argumenta noch facta, auch sonderlich was er selbst mit des Bathori persohn mit spott und schaden erfahren nichts verhindern un unangesehen er erfahren wie Skendar bassa sich Sibenbürgen bemechtiget, landtäg ausgescrieben und praesidirt, den Gabor eingesetzt, dieser mit der Portten wider uns, und das künigreich Ungarn practicirt, Türggen und Tartarn vom türg. Kayser wider uns und unser künigreich Hungern, ime zuhilff begehrt, unseren hung. spannschaften mit solcher hilff getrohet, solche auch von uns abzuweichen zu persadiern sich unterstanden, Lippa und Genu (*igy*) dem türg. Kaiser verhaissen, ime das juramentum praestirt, nunmehr Sibenbürgen dem Türggen also offen, dass bassen, begen und chaussen und andere Türggen der orthen, als wie durch ihre aigne türgische länder aus und einziehen; item dass uns der türg. sultan sowol der Nassuff Siebenbürgen und partium Hungariae halben zugeschrieben, unser cathégorische erklärung hienrüber begehrt, und dergleichen noch vil unczelich mehr; dennoch in vilobbemelter seiner inprimierten schädlichen opinion halsstarrig zu unwiderbringlichen unserem des königreichs Hungern und der ganzen christenheit schaden verbleibet, dass wir nemlich, je mehr sich der Türgg, und die seinen armiern, je sicherer wir unsertails sein und bleiben und von keinen armis fürsehung oder ernst gedennen sollen, sonder vilmehr dem Türggen zu gnaden gehen, ime bitten und mit ime tractiern, also seiner gnaden und willens geleben, damit wir also mit landt und leuthen auch die autoritet verliern.

Was wir nun beÿ disen processen von deme, zu welchem wir so grosses vertrauen haben sollen, der uns auch mit sonderlichem Äydt verpflichtet, und unser palatinus ist, aller vernunft nach gedennen müssen, hat gemelter palatinus leichtlich zuermessen.

Wir zwar wissen das fundament dises seines process mehr als gar zuwol, dessen du dann ine erindern künnet, und hetten dergleichen mit mass es uns gebühret bis her wol abstellen und fürkommen mögen, do wir nicht seinem verstandt, und weil er so oft und vil von diesen leuthen verführt worden, dardurch auch uns und unsere künigreich und lande mehr als sich gebüeret, und wir mit schaden erfahren, versichert; dar-

umben versehen und verhofft hetten er wurde die augen eröffnen, und sich uns, als seinem herren und könig dem vatterlandt zum besten, in allem wie sich gebüert accomodiert haben, allermassen wir in der zu mehrmahlen schrift und mündtlich dessen vermahnen lassen, selbst auch vermahnet haben, und eben deswegen bishero so lang aufgehalten und dissimuliert, des genczlichen versehens, die liebe gegen seinem vatterlandt auch der schuldige respect gegen unserer persohn und dan leczlich weil er selbst verspüeret, dass alle vernünftige getrewe und der christenheit wolgemeinte, disen seinen process mit billichen können, sonder für schädlich und verdächtig halten: daher er billich seithero in sich selbst gehen, und unser väterliche gedult mit missbrauchen sollen. Es ist aber alles vergebens gewesen.

ganz - eine
Wir zwar haben anderst bishero nichts, als den frieden gesucht, sein auch die meiste ursach, dass vorige k. Mai. mit dem Türggen die fridens-capitulation eingangen, darbey wir unsers tails, dieselbe zuhalten, grosse unglegenheiten ausgestanden, und extrema tentiert auch nach demselben bey crefftigen durch alle gütliche mittl zuerhalten gedencken, und uns bevleissen, darczue an uns gewisslichen nichts wollen erwinden lassen, weil aber der hauptpunct an disem allein haffet und bisher erwurden, im fall nemblich diser betrügliche Veümt gählingen wurde einbrechen seine wort nicht halten, alle seine tractationes erbietten, zum aufzug, betrug und unserm verderben, seiner arth und eigenschafft nach, wie bisher beschehen, richten, vermainen, und disem endt wie bishero beschehen, solches auch von ime mit Moldaw, Valachey und volgents mit Siebenbürgen ansehen wolte, wie wir nemblich als dan in puncto solcher eyl und augenblick mit geldt und volck, wurden können gefasst sein, und der Türgg auf unsere Landtäg zusammenkunfftigen, bewilligungen und dan erst der ständt zusammenschreibung musterung und anführung des volks, sonderlich aber mit dem gemainen aufpott des ungeübten und unverständigen forchtsamen landtvolck, zu rechter zeit ins veldt wurden gelangen, und damit etwas furchtbarlichs ausrichten können. So ist ja alles was sonsten gerathen, oder volczogen werden kündte so lang diser punct aufgeschoben und verledigt verbleibt umb sonsten und vergebens und müessen dabey landt und leuth verloren werden. Welches er unser palatinus in sonderheit mit Sigismundo Bathori und jetzundt. mit dem Gabor erfahren, und do wir bey dieser gelegenheit mit einer massa volks wären gefasst gewesen, dass ganzce künigreich hetten versichern können. In welchem unserem proposito er uns maistentails teutscher nation halben und das

er ruhig das seine geniessen, und sein autoritet also erhalten künde, wo er nur immer können verhindert und desswegen die königreich und länder in diese sicherheit gebracht hat.

Do wir nun auch wie er palatinus des Türggen guten wortten und vertröstungen des türg. sultani, Nassuffs und Skendar basa erbiethen, schickung der potschafft chaussen und christen selbst, so er zu dieser seiner intentionen befürderung listig hiez zu gebraucht anerbietten und tractation trawen und uns darauf fundiern wolten, hetten wir vilmehr als unser palatinus ursach; weil wir aber wissen, dass der Türgg allenthalber Fridt hat, ime sultano gar wol bewust, dass in heil. reich krieg, die königreich und länder maistentails durch des palatini persvasiones in höchster sicherheit leben, nichts contribuieren, die Ungarn, es gehe wie es wölle, den Friden haben, kein Teutschen einlassen, sich dem Veindt accommediern und ier eusserstes thun wölle; die gräniczheuser, an volck, munition und proviant abkommen; keine bezalungen, wie vor alters gebreuchlich, von denen königreichen und ländern vorhanden; die auslendische königen, fürsten und potentaten, weil sie sehen, dass man bey haus selbst nichts thun will, mit verwilligungen an sich halten, und dergleichen noch vilmehr, welches alles so dem Türggen so wenig, als uns verborgen; er doch das rebus sic stantibus bey allen glegenheiten wider sein gesacz, natur und glegenheit uns aus rechten guten herzen, affection und willen solle zu gnaden gehen, der provincz Siebenbürgen sich begeben, oder im alten standt solche verbleiben lassen, die Fridts capitulation in allen puncten und clauseln unverfelscht und realiter halten, also in allem uns sich accommediern, halten wir unmöglich und aller vernunft täglicher erfahrung nach zuwider; sondern eben destwegen ist uns des Türggens neues process verdächtig gewesen, und uns billich besorgen müssen, dass nit widerumb ein grosses schödlisches und böses stuckh und betrug darunter begraben. Welches sich dann auch jeczundt gleich eben also an tag gibt, dass der Nassuff bassa, als sich unser zu Constantinopol residierender agent bey ime beschwärt, dass er dem Skender bassa, volck ~~Lippa~~ un Genu einzunehmen zugeben und verordnet, und die abstellung von unsertwegen derhalben begehrt, weil sich der türg. Kaiser schriftlich und durch den Nassuff erbotten, den Friden auf ein neues zubekräftigen, desswegen er dann von neuem dem Skender bassa mit uns zutractiern bevelch gegeben: er ime geantwortet, dass sich dieses erbiethen gar nicht auf Siebenbürgen, als welches sein Kaiser mit dem säbl erhalten, sondern puerlautter auf Ungarn und dieses extendier so zu Siebenbürgen nit gehörig. So könne er disem nach seines

herrn des türg. Kaisers verordnung nicht revociern, sonder bleibe darbey billich, wie er dann von ime agenten weitthers kein argumenta oder protestationes anhören weniger annehmen wollen. Darauf jeczundt der general Forgäch uns berichtet, dass Skendar. bassa nach Lippa und Genu alberaith im anzug, der exercitus zusammen ziehe, mit grobem geschütz und allen nothwendigkeiten zur belegung sich versehen, und wo sy sich nit gutwillig wurden ergeben, solche mit gewaltt einzubekommen, daher der Forgäch verordnung, resolution und die notturfft von uns erwartet.

Aus welchem allem abzunehmen, was dieses suchen, anerbieten und cortesia mit sich bringe, dass nemlich der Türgg mit solcher weiss Siebenbürgen in seiner handt erhalten, von der fridens capitulation ausschliessen, und als dann mit solcher manier und guten wortten, weil er sihet, dass die maisten, sonderlich aber der palatinus ime glauben und trawen stehlet, ohne ainigen schwerdtstraich und dann auf künftiges jar, bey solchem regiment und inclinationen gancz Ungarn bekommet.

Wann aber du jeczundt sehet, was sein palatini intentiones und processs bisshero genuczet, und daraus die gefahr augenscheinlich spüret und greiffet: so haben wir dir dis schreiben bey gegenwertigem Caesar Gallo zuschicken und von euch begehren wollen, was er uns bey so geschaffner sachen rathet, und wie er seine errores repariern, auch so grossem übl und verderben gleich jeczundt fürzukommen erachtet, dann mit endtschuldigung und ausführung, welche niemalsen manglet ist uns nicht geholffen, weil wir zum besten wissen und mit schaden erfahren, wie alle sachen beschaffen, sondern an deme beruht der haubtpunct, dass man alsbaldt rath und hilf schaffe, weil wir uns auf seine gethanc versicherungen und persvasionen weder mit geltt noch volck versehen, auch in diser eyl villeicht nit aufkommen mögen, und doch dass unserige von anderer privat passionen und affecten unsere landt und leuth und der christenheit versicherung nicht in gefahr seczen, oder verlieren, sondern dasselbe wo wir nur können und vermögen auf die lezte ersuchen, auch alles das darbey thuen wollen, was wir dem Königreich gelaister pflicht halben zuthuen schuldig.

Wann es aber nun mehr bey dieser des palatini vertrösten versicherung bösen condition und natur laider so weit kommen, dass wir gar nicht auf schickung einer pottschaft nach der Portten, oder curiern und neuen tractationen gedennen können, sondern der Veündt wider sein vertröstung an der handt ist, Lippa und Genu wider alle fridts capitulation belegert, einnembe, und vas zu Siebenbürgen gehörig

realiter impatroniern und unter diesem schein nach Caschaw und Obr-Ungarn ziehen wie sein gebrauch allenthalben rauben, und brennen, auf der andern seitten des Balassi angestellte rebellion favorisiern, die zeit gebrauchen und gewinnen, gar aber nicht sich aufhalten lassen, oder von diesem punct Siebenbürgen betreffend tractiern sich mit schreiben versuchen, argumenten und persvasionen lenger aufhalten lassen will.

So wolle er disemnach sich gegen dir erclären auch mittl und weeg fürsclagen, und mit dir sich vergleichen, wie er seine vorige errores in diser eyl und beÿ solchem standt mit seinem rath und that ime zu repariern mit unserm vorwissen und willen getrawe, was auch wir dabey thuen möchten und kündten; damit wir durch disen gählingen überfall auch des Veindts list und betrug den vortl, wie auch Siebenbürgen gancz und gar nit verlieren, dardurch unser königreich Ungarn in eusseristes verderben gesezt wurde, dann uns gar nicht mit aussicht und endtschuldigungen, appollogien und andern rechtlichen ausfürungen dismal gedienen; sonder wir andeme stehen, weil wir durch ime palatinum dahin kommen, dass wir mit gneugsamen geltt und volck versehen, auch die ländr aus seinen persvasionibus so eylendts ohne landtäg und zusammenkunfft zu keiner erklecklichen hilff alsbaldt bewegen können, dennoch disem Veindt aufhalten möchten.

Dann solten wir beÿ disem standt und weil wir ime palatino darumb getrawet, ein sfannen erdrich desswegen vom königreich verlieren; wurden wir solches künfftig beÿ denen ersuchen müssen, welche daron schuldig. Weil aber alles und jedes seiner discretion beywohnendem verstandt und dexteritet zu mindern oder zu mehren, nachdem er die glegenheit, umständt und des palatini disposition sehen und befinden wird, dass es unserer intention und gemainem weesen nuczlicher sein möchte, vertrauet: also wird er sich darnach accommodiern die gancze sachen dirigiern und also anzustellen wissen, wie solches die eusseriste notturfft erfordert. Bleiben ime beÿnebens.

A borítékon: Instructio für Hannsen von Molart Stattobristen in causa Sibenbürgen und etlichen Hungarn, auch was er mit palatino destwegen in der kays. Maiestät namen tractiren solle.

Datum Lincz 10. sept. 1614.

(*Egykori másolat s a fogalmazvány — melyben mindenütt ihr többes szám áll, a másolatban le van húzva s felette du egyes számmá változtatva — a bécsi cs. k. titkos levéltárban.*)

Jegyzet. Rendkívül tanulságos ez utasítás mellett olvasni Khlesl alább következő levelét a nádorhoz, mely a bibornoknak Bethlen iránt viseltető érzelmeit s egész politicáját érdekes világításban tünteti fel:

Illustrissime Comes ac domine domine observandissime. Quam magni M^{tas} sua, nosque caeteri, Ill^{rm}am dñem vram aestimemus, quanti eandem faciamus, et quantopere id unum, ne ad extremitates deveniatur, caveamus, intelliget facile ex eo, quod M^{tas} sua, consiliarium suum intimum, praefectum urbis, et praesidem consilii bellici, cuius opera, in hoc periculoso rerum statu, nec per unius horae spatium carere potest, ad Ill^{rm}am dñem vram in persona amandare voluerit. Perpendat suae M^{tis} mansuetudinem et longanimitatem, consideret ejusdem expeditam in omnibus resolutionem, ubicumque et quando-cumque ea opus: quod ipsum nunc imperium romanum experitur. Sua M^{tas} sese resolvit Hungariam pro viribus tueri, nullatenus permissura, ut regnum istud concedat in potestatem inimici, aut Turcae aditus aliquis pateat, per quem, quando-cumque luberet, potestati suae illud subicere queat.

Si verum est, quod Skender bassa scribit, si verum, quod idem tractat, si verum, quod promittit, seque facturum offert, si verum, quod sua M^{tas} cum Gabriele de suspensione armorum interim convenit, usque dum generali omnium conventionem negotium componatur, si verum quod turcicus imperator, quod bassa Nassuff scripserunt, si verum quod sua M^{tas} ad eorum litteras responderit, quod ad confinio-
rum inhabitatores mandata dederit, quod unum e legatione turcica
inter legat. praeferri Constantinopolim versus permiserit, sicque optimam voluntatem suam, et inclinationem erga servandam pacem demonstrar-
lingua rit: si inquam omne illud verum; erit istud longe *deposissimum*, et
lingua *fraudentissimum* extremae et vaferrimae circumventionis genus, inna-
lingua tum Turcis et solitum, quotiescumque fines dilatandi, aut christianita-
lingua tem opprimendi ex praescripto Alcorani occasio offertur, erit inquam
lingua isthaec extrema deceptio, supina fraus, quod Skender bassa exerci-
lingua tum non dimittat, quod eundem roboret, ac augeat, quod machinetur
lingua occupationem Lippae et Genoe aliarumque arcium, quod auxiliaries
lingua copias ex Bosnia, ex Valachia, Moldavia, Turcia et Tartaria operia-
lingua tur, quod Gabriel militem suum *crepitu in* huret, quod ad summam cuncta cum
lingua in finem dirigatur, ut ex parte una nostro conceptui securitas ingene-
lingua retur, ex parte vero altera, contra capitulationem inita^{re. et} pacis, Lippa,
Genoe, Hust, Gevar, Nagibania, nobis vi *suaviter* eripiantur. Hujusmodi
astu, tali verborum, lero^{lingua}cinio (?) subjugavit, Turca, provincias ac
regna Transilvaniam, Moldaviam et Valachiam a christianorum par-
tibus avulsit, tali dolo Bathorem et vita et principatu privavit, tali
vafritie Ill^{rm}am dñem vram subdole circumvenit, in eo quod Illma
duo v^{ra} ob impressam animo securitatem, praesciderit suae M^{ti} omnem
auxiliorum spem postulatum in regnis ac provinciis, quod causa
litterarum, quas Illma duo v^{ra} in provincias et imperium mittebat,
tot tractationes perperam susceptae sint, comitia et conventus exiguo
cum fructu indieti et celebrati, quod sua M^{tas} apud provinciales nihil
obtinere voluerit, si quidem eorum animos Illma duo v^{ra} jamdudum

ante litteris, nil nisi pacem et securitatem referentibus, praeoccupavit. Et quidem non jam agitur de germanis, aut nationibus aliis, sed quaestio nunc est, patentibus jam ad oculum turcicarum promissionum vanitatibus, manifestatis inanium sermonum delinimentis, detecta jam toties fraude et per experientiam visa et cognita, num nihilominus turcico processui fidendum sit, num quicquid poscat, ultro concedendum, aut certe quidnam tandem in praesente rerum facie agendum. Quod si Illrma dno vra molem rei in semet transferre, totius negotii pondus humeris suis imponere, Mtem suam, pacis securam reddere, pro futuris atque imminetibus damnis deo et suae Mti respondere velit, hoc quidem gressu suo ierit: verum ego istud Illrmae Dni vrae tanquam sincerus servitor et amicus nequaquam svaserim, imo istud ipsum, manifestam et peculiarem Dei poenam, indubitam et suam et suorum perniciem praescensquae exicium esse dixerim. Si Illrmae Dnis Vrae amicus duntaxat ad speciem esse vellem, lapsumque ejus moliri niterer, adeo ut non solum Hungaria sed et universum imperium Romanum, omnes provinciae ac regna, atque etiam tota domus Austriaca cum universa Christianitate, ob assecurationem pacis et inde provenientem ruinam ei hostem sese praeberet, hoc ipsum medium, ad intentionem in opus deducendam mihi opportunissime inserviret, eoque magis, quia hactenus constitutionem naturae ejus cognovi, qualiter eadem comparata, quam non malitiosa sit, deprehendi, quantopere in pacem inclinet, quantam fidem habeat verbis, quam facile per demonstrationem bonae affectionis per amicitiae et benevolentiae oblationem in insidias deduci possit animadverti. Accedit, quod eidem prudentiae donum non desit, novit optime calamitates belli, intelligit quia hactenus patria sustinuerit, subsistere eam ulterius ita posse, vix factu possibile ducit, maxime cum nunc undequaque per Italiam perque imperium arma strepant, Mars ferueat, ideoque exiguum sperare sit pro Hungaria auxilium, scit quam Hungarorum animi erga nationes alienigenas exacerbati, quam sinistro successu dominus Forgach in Transsilvania rem egerit, videt quod in Hungaria fortassis ex impatientia, si non rebellio, certe dissensio aliqua, conflari possit, et hujusmodi sexcenta alia, quae quisque vir circumspectus ac prudens jure meritissimo perpendit, praesertim autem is, in quem ratione officii culpa omnis sinistri eventus facillime potest detorqueri. Quae cuncta hactenus permoverunt me magis ad commiserationem, ut potius ex intima cordis sinceritate, Illrmae dnis Vrae misererer, quam ut mala exinde manatura praesagiendo sentirem. Si itaque, uti supra dictum, ultionem aliquam quaererem, aut adversi quidpiam Illrmae Dni vrae ex mala affectione struere conarer, applicarem me huic naturae ita comparatae, accommodarem me totaliter, et quemadmodum Illrma Dno Vra agit, similiter duntaxat suscipiendas commissiones, tractationes, missiones, donativorum praesentationes, arcium restitutiones, novorum compactatorum erectiones svaderem,

argumenta coacervarem, persvasionibus instarem, in summa omne illud faciundum consularem, quicquid apud christianos homines, rerum peritos solens et usitatum, quicquid humano intellectui et rationi conforme et consentaneum. Quo medio mererer apud Illmam dñem Vram plus fidei, plus assequerer confidentiae et affectionis, siquidem naturae ejus benignitas et apprehensionis firmitas eo et non aliorum vergit et licet totus sese opponeret orbis, nihilominus Illma dño Vra plus mihi soli crederet aliorum omnium rationes contrarias, rejiceret. Quia vero jam semel promisi, me fideliter ac sincere cum Illma dñis Vrae acturum, proinde non est mea intentio ut me accomodem ingenio Illmae dñis Vrae ut per ejusmodi accomodationem, animum ejus lucrarer et deceptione circumvenirem, sed persisto firmus in primo proposito, nimirum ut progrediar sincere, procedam candide, ita uti fidelem amicum decet. Hinc pono hujuscemodi fundamentum. Turcam christianorum hostem capitalem et haereditarium esse, omnes illius actiones in detrimentum christianitatis vergere, hoc fidem ejus, hoc legem, hoc conscientiam exposcere, ut non arbitretur esse crimen vel injuriam, ut non putet mendacium vel fraudem, christianos etiam radicitus extirpare, imo ut credat ex Alcorani norma meritorium opus se praestitisse, quotiescunque potest christianos fraudulento quopiam astu deludere. Addo, quod nulli nationi sub sole servavit fidem, nisi in quantum id sibi profuturum vidit, idque non nisi tam diu, quamdiu sese non obtulit commoditas, illius subjugandae. Et si praesente anno, nil aliud efficiat, quam ut Transylvaniam evincat esse suam, simulque Lippam et Genoe acquirat, arces suae Mtis in superiore Hungaria armis et auxilio gubernatoris sui Gabrielis Bethlehenii occupet et obtineat, praestabit tantum et longe plus sua simulatione et verborum lenitate; quantum ab annis hinc octuaginta continuis praestare non potuit atque hoc ipsum benevolo permissu, sine ulla resistantia, sine ullo oppositione, cum Hungari ferrum non stringerent, rexque tantummodo spectator esset.

Quod si igitur Skender bassa quodcumque desiderio concepit, sine vi sive voluntaria concessione obtinere velit, age, quomodo et qualiter prospectum rebus nostris! Si idem instructus exercitu, et non nisi armata manu, icere faedus, pacemque pacisci in animum inducat; quomodo consultum erit rebus nostris? Quid si sulthanus in tractationes condescendere nolit, nisi prius ei Transylvaniam cedamus, simulque instet ita et non aliter capitulationis articulum interpretandum; quomodo provisum rebus nostris? Scribit Illma dño Vra Gabrielem Bethlehenium parte media in turcismum delabi, quod ipsum et ego credo; opera enim et actiones hoc loquuntur et ostendunt, consequenter Skender bassae et Gabrielis erit cor unum, unum velle, unum meditari, alter decipit palam manifeste atque palpabiliter, alter nempe Gabriel clam et occulte, amicus noster tantummodo occultus esse cupit, adjungit praetextum, nimirum hoc tempus requirere, hoc praesentem

rerum statum efflagitare, e contra in propatulo utitur adversum nos opera turcicae atque tartaricae colluvionis, palam ostendit quantum faveat Turcis, palam Turca et aperte Transilvaniam in suam potestatem redigit, et quomodo interea provisum rebus nostris?

Politici, quicumque rationis instinctum, prudentiae regulam sequuntur, fide christiana et conscientia loco suo restante, nunquam fident hosti, nunquam verbis ejus, nunquam factis credent, nunquam in iisdem fundamentum ponent, quin potius e contrario cujusvis intellectu ita svadente, parati semper in omnem eventum excubabunt, ut si forte insidioso astu inimicus paret nectere dolum, nihil desideretur ad resistendum, aut certe et tali praeparatione ad manum et in promptu habita, hostem facilius ad id exequendum deducant, quod ille pollicetur, et quod ei incumbis praestandum. Non est invenire in Italia principem, licet ejus reditus vix summam centum millium coronatorum aequent, qui hoc tempore non scribat militem, non circumspiciat, non consulat rei suae, siquidem vicinos in armis videt. Id quisque agit, quoniam id ratio a quovis exigit: ita quisque paterfamilias domui suae providet, cum proximus ardet paries, sola Hungaria repugnat. Arma enim capessere, nil est illic aliud, quam Turcam irritare, cumque ille occupat Moldaviam, Valachiam, cum manu armata irrui in Transilvaniam, invadere parat Hungariam, cum capitulationis articulos ad beneplacitum suum interpretatur eosdem non nisi pro arbitrio suo servaturus, istud irritamentum non vocatur, imo caeteris regnis ac provinciis tali statu securitatem persuadere conatur, quasi cuncta in tuto, quasi de pace nihil dubitandum ab hoste, nihil metuentium, nulla praeparatione armorum opus, Turcam agere sincere, vicinitatis jura eum fideliter servare, potentiam illius, maxime cum jam in campo militem habeat, irritandam non esse, inelamamus.

An non autem haec est evidens Dei poena? an non caecitas extrema? Si christianus non sum, rationem tamen sequi volo, dictabit ea mihi ut hosti fidem non habeam, si christianus sum, hac christiana professione inducor, ut inimicos crucis et Jesu Christi pro amicis non agnoscam. Haec omnia sine praescitu suae M^{tis} nescientibus etiam consiliariis consilii intimi, tanquam persona privata, tanquam verus et sincerus servitor et amicus, ex intimo corde cuncta dirigere cupiens in finem optimum, ad Illmam D^{nem} Vram exarare volui, simulque eandem per viscera domini nostri Jesu Christos obtestari, et commovere ne causa sit sangvino lentae christianorum cladis, quam fortasse dolosa inimici mens solerter astute et nequiter conflare possit, unde ei incumberet in supportabile onus, rationis reddendae, exigente id ipsum et augustissima domo Austriaca, et patria ipsa, et omnibus provinciis ac regnis, et tota demum Christianitate.

Hanc gravissimi ponderis immensam molem si humeris suis excipere, si cervicibus suis ultro imponere velit, fiat sane, habebitur fides Illmae quae Vrae tanquam viro spectatissimae honestatis, et fidei

nunquam in dubium vocatae; ego vero, uti ante insinuavi, nunquam istud svasurus sum, vivo enim moriorque servitor et amicus Illmae dñis Vrae, quamdiu eidem placuerit me audire, me sufferre, et quamdiu permiserit me bonum suum, et suae M̃tis incrementum procurare. Expandi intima cordis mei, et detexi abdita cogitationum mearum, eligat, quod collibuerit, faxit quod in mentem venerit, judicet, quomodocumque judicandum animus svaserit, mihi sufficit fecisse id, quod amicum facere oportuit. Nolo esse longior, incolumitatem Illmae dñis Vrae divinae protectione commendo. Viennae 13 Octobris. Anno dñi millessimo sexcent. decimo quarto.

Illustrissimae dñis Vestrae

addictissimus

Melchior Klesl m. p.

(Egykorú másolat a m. kir. orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 5, N° 57—14.

II.

1614. szept. 1.

Bethlen Forgácsnak: a török hadak gyűlkezése ügyében.

Illustris ac magn. dne amice stb. salutem stb.

Kovacsoczi István által elvöttük az Kgd levelét, melyből reánk való panaszolkodását vesszünk eszünkben. Arra Kgd hisz-
szük igen jól reá emlékezhetik az minemű dolgokról palatinus
uramnak mi mostan panaszolkodtunk volt, azelőtt Kgdnek nem
egyszer, sem kétszer mind az induciák előtt s mindannak
utánna szüntelen inkább minden héten irtunk, hogy az ő flge
részéről minn az törökkel és velünk való közönséges frigyet s
mind az induciákra nagyobb szorgalmatossággal őrizne. Hatá-
rainkat és az mi birodalmunkban levő szegénységet az fellá-
zasztott fizetetlen hajdúsággal ne rontaná, pusztíttatná és efféle
cselekedetekkel közönséges zűrzavarra okot ne adna, melynek
minthogy semmi foganatját és abbeli jó gondviselését Kgdnek
nem láthatjuk, abból egy csepp tagadás sincs, mi irtunk és
panaszoltunk palatinus uramnak, úgy mint superior magistra-
tusnak, hogy ezekre ő nga, ha az következő nagyobb rom-
lást szegény nemzetünkről el akarja távoztatni idején vegye
eleit, kiről ha Kgdet ő nga megintette azon nem illik neheztelni,
hogy jóra és az békességnek őrizésére inti, holott az tagad-
hatatlan dolog, hogy azok az csatázó hajduk, kik Fellak alá
ütöttek, ugyan megmondták jenci és lippai vitézünknek, hogy
azok az csaták Kgd akaratjából járnak, sőt Kálóban Lónai
Andrásnak és Zakmárra Dóczinak azokból az nyereségekből

ajándékot is vittünk és nem oly kicsin dolgok ezek, hogy tagadás és titkolás azokban lehessen. Hogy Kgd azt jelenti írásban, hogy minemű securitást csináltunk volna az emberek szívében, és ha másképpen történik a dolog, a török gyülekezeti miá, mi lennénk annak okai, arra Kgdnek azt írhatjuk, adta volna az úristen, hogy az elmúlt télen ki se tudtak volna az jó békességnek útáról hágni az emberek és ennyi zűrzavarra, búsulásra, az két hatalmas császárok és több országok között okot ne adtak volna, mind efféle vélekedések és veszekedések nélkül ellehettünk volna. Az török gyülekezeti, hogy most mi tőlünk akarja tudni kegyelmed, nagy dolog ha elfelejtette Kgd közel két hónapnak előtte, mi idején megirtuk vala Kgdnek, meg az portára küldött követainknak írásából, hogy mind jan-csárok jönnének az végek őrizésére, egyéb török hadak is Erdély őtalmára és az elfoglalt váraknak, határoknak megadják-e nem-e meglátására, azokkal Szkender pasa Tömösvárnál leszen nem kicsin táborral, — de még most is arra kgnek bizonyoson reá felelhetünk, hogyha császár ő fge részéről Kgtek az békességet szentül megőrizi és elvött várainkat, határainkat épen megadja, az békeség az török részéről és innen is fel nem bomol, sőt szentül megoltalmaztatik, ha pedig az jó igazságot és a frigynek megtartását arról az részről Kgtek nem akarja követni, a mi bántásunkra és elvett várainknak megadására senki ne csudálja, ha gondot viselünk; — ez ideig is nem kellett volna haladni.

Lippa és Jenő dolgát az mi illeti, legyen istennek hála ez ideig az Kgtek segítsége nélkül is oly gondviselésünk volt azokra az helyekre, vagy szép szónkkal, vagy adományunkkal, vagy különben lehetett megtartottuk, ezután is isten segítségéből azon leszünk, hogy megtarthassuk; ha pedig efféle cselekedetekkel fegyverre megyen a dolog, csak isten tudja, az török császár fegyverétől mind azt s mind az többit, mint oltalmazhatni. Mi nekünk az mi alattunk való hiveinknek őtalmazására szorgalmatos gondunk vagyon és leszen, de ha hadakozásra megyen a dolog, isten és az világ előtt tiszta lelkiismerettel vagyunk abból, okai semminek nem voltunk s nem is vagyunk, — kettén, hárman Kgtek innen az ő fge végeiből szerzette mindezeket és azoknak számadásokban is állhat.

Azon pedig igen méltán és keservesen is panaszkodhattunk, hogy most is Kgtek olyan vádlásokat és híreket irt. Ő igének és az keresztyénség között mi felőlünk, hogy Erdélyben a török számára Zkender pasának tized gyermeket szedlettünk volna. Kinél minthogy nagyobb istentelenséget nem tartunk és senkinek gondolatjában sem volt afféle dolog, álmélkodva csudálkozunk, hogy ilyen közel földről uri emberektől

1/10

Zkender

mint formáltathatnak afféle költött hírek, kit hiszünk is, hogy isten is mint ilyen méltatlan vádlásokat büntetlen nem szenved. Kgdet mi is kérjük, viseljen hozzánk jobb ítéllettel való keresztyéni indulatot és afféle vádlásokkal az mi dolgainkat ne terhelje, az közönséges jónak is eszvesztésére azzal ne igyekezzék okot adni.

Végezetre, hogy Marci doctor uramot hogy kgd az atyafia gyógyítására megengedte volt bejönni, kgdtől kedvesen és nagy böcsülettel vöttük, — most immár maga szorgalmatos dolgai az szüretre előtte állván, kibocsátottuk; Kgdt is, ha miben az mi jó akaratral való szolgálatunkkal élni akar, ne kíméljen bennünket, Kgdnék kedveskedő szolgálatunkkal ajánljuk mindenben magunkat. Tartsa meg isten jó egészségben Kgdet.

Datum Albae Juliae prima die mensis Septembris Anno d. 1614.

Illustris ac magnae Dnis Vrae

amicus ad serviendum paratissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Külsőim. Illustri ac magn. dno comiti Sigismundo Forgacz de Gyemes stb. stb.

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos Itárban Hung.)

III.

1614. szept. 19.

A líppainak sürgetik Forgács Zsigmondot segélyadásra.

Tktes, ngos urunk stb. Alázatos szolgálatunknak stb.

Ez elmúlt napokban Ngtokhoz néminemű bizonyos atyámfiai által alázatos supplicationkat kültük vala, jelentvén ngtoknak az mi mostani nyavalyás sorsunkat és az ránk gyült ellenségtől való szorongattatásunkat, igyefogyottak lévén kényszerítettünk az ngtok szárnya és otalma alá fejünket hajtani, ngtoknak segítségét és ótalmát szüntelen óhajtván, ez szép és erős véghelyeknek és azokban levő sok keresztyénségnek óalmazásának okáért. Mely levelünkre Ngtól ez mostani Sz. Mihály hónap 19 napján ezen mi emberünk által kgls választ vévén, megértük Ngdnak nyomorúlt állapotunkon való könyörületeségét, kgls jó akaratját és gondviselését hozzánk, — melyért az úristent kérjük, hogy Ngodat örökké való lelki testi jókkal áldja meg. Minthogy azért Ngos urunk szüntelen az ellenségnek mindenfelül reánk való gyűlésre, így az ngtok segítségének is szüntelen kívántatnék nálunk való jelenléte, mert az ellenség eddig is alája szállott volna városunknak,

hogy ha az erdélyi fejedelem ő nga nem tartóztatta volna őket biztatván ily reménységgel, hogy egy kevés ideig lennének vára-kozásban, mert ő néki vagyon oly embere Lippában, ki az ő kötése és fogadása szerint minden viadal nélkül kezekben juttatja az helt. Annak felette ez mulatás alatt az magyarországi hadak is leszállanak, az kiktől ez véghelyeknek segítségek lehetne, és így ezen helyeknek elfoglalásában annak utánna jobb modjok és alkalmatosságok lenne. Kiknek Ngos urunk oly bizonyosan és tökéletesen, hogy nyilvánban és jobban végére nem mehetünk. Holott sok rendbeli pribékek jüttenek hozzánk, sőt ugyan nyelvet is fogtunk közülök, kiktől az erdélyi fejedelemnek ő ngának az törökkel az mi veszedelmünkről való gonosz tanácsát és végezését bizonyosan megértettük. — Ez mellett penig ugyan az ország fiai közül is ennehányan (kik hazájoknak velünk egyetemben megmaradását kívánják) megjelentették minekünk, hogy igen okosan vigyáznánk magunkra, mert valamikor (ugymond) az fejedelemnek hozzátok bocsátott kapitányát belső váratokban bebocsátjátok, akkor ejtitek Lip-pát török kézben. Kiket látván és hallván ez jelen való nyomorult állapotunkon ugyan megiszonyodtunk, Ngtokban mindazonáltal isten után jó reménységünket segítségünk és megmaradásunk felül helyheztetvén: annak okáért most is alázatosan folyamodunk ngtokhoz mind kicsintől fogva nagyiglan, óhajtvá esedezvéni és az élő istenért kérvén ngtokat, hogy ngtok segítséget hozzánk küldeni, ne halassza ngtok sokáig, mert azt sem tudjuk csak mely órában az ellenség rajtunk leszen, mivel hogy erős készülését kémeink által jól értjük. Városunknak nagy voltához képest kevesen vagyunk, melyet mentül feljebb csak egy hétig is derék erő ellen nem ótalmazhatunk, jóllehet várunkat egy holnapig s tovább is isten segítsége által megtartanék, — de ha városunk kezünkről elkelne, az ngtoknak segítsége nehezen juthatna hozzánk, mivelhogy városunknak is körkerítése vagyon és így az ellenség minden segítségünknek hozzánk férkezhető módját elfoglalná. — Azért felette igen szükség volna, hogy ngtok hamarsággal bár csak öt vagy hatszáz gyalogokat eresztene hozzánk, kikkel városunknak ótalma erősölne meg. Mert az erdélyi fejedelemnek is ő ngának érkezett ez napokban levele hozzánk, melyben biztat ő nga, hogy rövid nap segítő népet bocsát hozzánk, ha engedelmesek leszünk az ő nga kívánságának, de ha kapitányát várunkban bé nem bocsátandjuk maga hadát indítja egyfelül ránk, másfelül meg az törököt. Okoskodik ő nga mindenképen, hogy mi módon az pogány kézben mind helyünkkel együtt ejtene bennünket. Mert az jó isten után oly reménységünk vagyon ngtokban, hogy az ngtok gondviselése és segítő ótalma által minden

reánk indult ellenségünk ellen bátorságos megmaradást ad az jó isten. Vegye azért tő Ngtok jó kedvvel az mi bitünk alatt (melylyel az élő istennek is tartozunk) az fölséges római császárhoz s Magyarországnak kglis királyához, annak felette fejenként tő ngtokhoz mint kglis patronusinkhoz megmutatott hűségünket és engedelmességünket, az szép véghelyekkel együtt magunkat vegyen ő fge és ngtok szárnya és ótalma alá, az ő fge s ngtok ditiojához in perpetuum kapcsoljuk magunkat. Ne szánja tő ngtok ilyen szép végházaknak ótalmáért az pogány ellen felindulni és sok özvegyet, árvát az ellenség kezétől megmenteni, mert kiváltképpen rendelte isten ngtokat az szegény maradék magyar nemzetnek ótalmára és gondviselésére. Ezért léssen bizonyára ngtoknak jó és szép hire neve míg az idegen nemzetek között is áldásban és dicséretes kiterjedésben. Ezért az úristen is jövődöben örökké való jókkal áldja és boldogítsa tő ngtokat mind testestül lelkestül az örökké való dicsőségben. Tartsa meg az úristen tő ngtokat mind fejenként jó egészségben.

Datum ex arce Lippha die decima nona mensis Septembris A. D. 1614.

Illmae Magnae Vrae

humiles subjecti
Uniuscujusque ordinis Cultores
civitatum Lippensis et Orodienensis.

Külezim. Illmo dno dno Sigismundo Forgacz de Gyemes stb. stb.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

IV.

1614. szept. 21.

Thurzó Forgácsnak: a linczi alkudozások szerencsés eredményét tudatja.

Magnifice domine stb. Post salutem stb.

Noha mind az erdélyi állapot felől s mind pedig az töröknek dolgáról elég bévségesen irtunk már egy néhányszor Kegyelmednek, de mindazonáltal az Kgd levele, mely tegnapi napon utunkban ide az árvai jószágunkban jöttünkben érkezék kezünkben, okot adván reá, hogy mégis írjunk Kgnek, s annak fölötte az postát sem akarván üresen elbocsátanunk magunktól, rövideden most is csak ezt írhatjuk Kegyelmednek: mint-hogy császár urunk ő fölsége az erdélyi követekkel minden jót végezett ott fenn, s kedves válaszzsal bocsátotta el őket magától, hogy tudnia illik intra spatium trium mensium ex utraque parte azaz mind innét az mi részünkről s mind pedig onnét az

erdéliektől bizonyos commissariusok, az kik ezt az veszekedést és zürzavari állapotot eligazítsák közöttünk, választassanak s hasonlóképpen az török császár is azt kívánja ő felségétől követi által, hogy az minemő károk és fogyatkozások estek az Sitvatoroknál való végezés ellen közöttünk azaz ő köztök és mi közöttünk, azoknak eligazítására is mindjárást bizonyos commissariusok ex utraque parte választassanak, sőt im ismég újonan más rendbéli követi is érkeztenek császár urunkhoz, az kik által mégis mind csak az szent békességet szomjuhozza és kívánja megerősíteni. Azért ezekhez az dolgokhoz képest mi nem reméljük, hogy Szkender pasa másfelől merne valamit tentálni, noha mindazonáltal az töröknek nem köll hinni, mert ő neki minden dolga csak merő csalárdság és practica az keresztyénség ellen, hanem vigyázásban legyen kegyelmetek; de hogy táborban szálljon Kgd, avagy az hajdúság valamit próbáljon magától sokat adjon valami háborúra, mi nem adunk abból senkinék tanácsot. Eunekutánna is ha mi hirei érkeznek Kgdnek, adja mindjárást tudásunkra Kgd, jó néven vesszük Kgdtől. Isten éltesse Kgdet. Datum ex oppido nostro Nagyfalu, die 21. Septembris, Anno 1614.

Magnificae dominationis vestrae

Servitor et affinis benevolus

Comes Georgius Thurzó m. p.

Külczim. Magnifico domino Andrea Doczy de Nagy-Luchie, stb. Zathmarinum.

(Ercdetije a m. kir. orsz. Itárban.)

V.

1614. szept. 26.

Pernyeszi Zsigmond Dóczynak: tudatja, hogy Rhédey Ferencz a váradi hadakkal mustrát tartott.

Spectabilis ac magn. dne stb. servitiorum stb. Jó egészséges stb.

Miben lén az két fogoly fű legénynek állapotja tudom Daroczi István és Sándor János uramék Ngodnak tuttára adták, én rajtam ezután sem mulik el, higyje Ngod semmi dolog etc. Minemű hireim érkeztek Váradról megjűtt bizonyos emberem által Ngodnak akarám értésére adnom. Bihar várme gyét 25 die Septembris mustrálta meg Rédei Ferencz, leszállítván őket s megparancsolván, hogy oly készen legyenek, mihelt parancsolja felülhessenek mindjárást, — azon biharvármegyei hajduságot is mind megmustráltatta. Szkender pasa

meg Tömösvárnál vagyon, igen gyülekezik híre az, hogy 3000 jancsár mast jött melléje, az hidon Lippánál akar általjönni Szkender, oly praetextus alatt, hogy ú Lippát Jenőt meg nem szállja, mivel azok az várak aznélkül is övé volna. Az Nagy Lukács hadabeliek válogatva negyven lóval mentenek volt csatára, kik szép nyereséggel járván híre az, hogy az gyulai béket is elhozták, kit megértvén Rédei Ferencz váradi haddal és vicekapitánával maga is bórszekérre ülven, utánok ment, kergette az 40 lovast, Perneszi Gáspár ellenkezően az 40 lovas hajdúkkal, ember kár nem lett, hanem öt paripákat és egy török sátort elnyervén túlök, visszatértek és az 40 lovas békével eljött. Rédei Váradot igen takarja, Bethlen vajdát oda várja rövid nap, az házakat igen építteti, tisztíttatja az vajda számára, azt is hallotta, hogy Szkender pasa Váradra jű vendégségben Bethlen vajdához, Váradnak az városát, mondja, palánkkal bekerítették, kapuit város gyalogival igen állatják.

Ezeket értvén Ngodnak akarám értésére adnom: vagyon jó occasiom, hogy esmét ezen órában küldünk az uraimmal egyértelemből Váradra, értekezni, tudakozni; ha mi hírt érthettek Ngodnak tudomására adom. Döbröczönben is vagyon emberem az bíróhoz, ha onnét is mi hírem érkezik megírom mindjárást Ngodnak. — Ha mi hírei Ngodnak is érkeznék Szkender és egyéb állapotok felől is az mi illik, kérem Ngodat részeltessen engemet is, kit szolgálhassak meg Ngodnak.

Addig sétált az itt való udvarbíró Kassára mast is, támogatván dolgát Kiss Lukács és Pechi uram előtt, hogy oly malommesterét vitték el Matochrúl ő fgének törvényenyl, kinek mássa nagy földön nem volt, — az fogja vala az szép vizákot, kinek elvitele nem lett volna ily könnyen, ha gondot viselt volna rá, de sokszor mondtam, írtam is, hogy ez nem arra való hejába való gondviselése is, az gyalognak sem fizet, kiktől menni kiáltás legyen, én nem győzném Ngodnak megírom, — megírtam generalis uramnak is sokszor, de látom haszontalan.

Ezek után ajánlván stb. Datum ex arce Eched 26. die Septembris A. 1614.

Sp. ac magnifico Dnis Vrae

servitor addictissimus
Perneszy m. p.

Külszim. Sp. ac magn. dno Andrea Doehy de Nagy Lweha stb. praesidii Zathmariensis supremo capitaneo stb.

Jegyzet. Hasonló tartalmú levelet ír 27-iki kelettel Forgach Sigmondnak a hadak függenerálisának s nagyon panaszkodik a fize-

tetlenség miatt: »ha nem fizetett Ngod.....ha mind estig trombitáltatnék is (szükség idején) ötven lovassal jó ha felülhetnénk.«

(*Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos ltárban Hung.*)

VI.

1614. szept. 27.

A fejevári országgyűlésről Forgácsnak írt levelek, melyek a biztosok kiküldését sürgetik.

a)

Szolgálatomat ajánlom stb.

Mint hogy az uristen ide Fejevárra békeségesen hozott mind Kapy uramékkal együtt bennünket, és ilyen alkalmas-ság adaték, hogy az szathmári szolgától elküldhetem leveletem Ngodhoz, nem tűrhetem hogy ne írnék.

Valamit én Ngodnak biztassképpen mind Erdély állapotja és Jenő, Lippa felől minap Kassán szólottam vala, legyen áldott az úristennek szent neve, most is mindenek az szerént vadnak. Erdély szép csendes állapotba vagy, Lippa, Jenő békével vagy, nem is kell azokat az helyeket féltetni, ha az benne valók nem nyughatatlankodnak, és az mint ekkedig cselekedtek, nem haboznak dolgokban és ő ngát az fejedelmünket híven szolgálják. Ugy vagy, vala oly hír az még ide jöttem útunkban, hogy Magyarországból várnának azokba az várakba praesidiumot és segítséget, az bizonyos pedig, hogy ha az igaz lött volna, és új nép ment volna valamelyik várba be onnan kívül, mindjárt az törököt reá vonta volna vele és megszállották volna; de hála istennek most jónál egyebet nem értek.

Mondja vala Ngod, hogy ő nga az fejedelem Váradra fogna kimenni nem sokára, az nem volt hiába való hír, mert ugyan volt ő ngának olyan szándéka, sőt most is ahozképest, hogy közelben lenne ő ngának maga személye, az mikorra az végezés szerént az comissarius urak ő fgétől alá bocsáttatnak az határ felé; ugyan alkalmasb is lenne, nem kelletnék ha mi kérdőért kívántatnék, távol fáradni az postáknak ő ngához az tractatus idején; — más az hogy az minemű nagy szorgalmatossága ő ngának minden házainak építtetésire és munialasira vagy, olyan fő végházat nem fogja elmulatni, hogy meg ne látogatná.

Mi ő ngának az császár urunk ő fge kgl's akaratját és végezését az mivel ide visszabocsáttattunk volt ő fgétől híven

megjelentettük. Noha ő ngának némely részéből nehéznek tetszik vala, mindazáltal immár ezt az kevés üdöt is patienter elszenvedí ő nga, bizván ahoz, az mint az szóval való szép izeneteket is értésére adtuk ő ngának, hogy meg nem fogyatkoznék az ő fge kgl's jó akaratjában és az maga igazságában elő-mehetne minden jó mód szerént ő nga. — Én pedig Ngodat az istenért is kérem, írjon mégis ő fgének és ő ngának Kleselius uramnak Ngod, ne haladjon az commissarius urak alábecsátása, és az is legyen olyan, ki által az örökös szent békesség stabilialtassék. Én itt minden szép esedezésimmal, biztatásimmal az ő fge kgl'ssége felől minden csendességre való alázatos persvasioimmal praestiti officium viri boni, pacis patriaeque amantissimi et suae S. Mtis fidelis devotissimi. Az mint Ngod tudja, ez volt eleitől fogva feltött célom, ezért munkálkodtam, ezt kívánom most is, tudom, hogy Ngod is erre igyekezett. Immár azért ha valaha leginkább kívántatott és szükséges volt, most kell valóba törekedni, meg ne akadjon, de az partra juthasson az hajó feliciter.

Ngod semmi afféle híreknek, az mineműk akkor is valónak, mikor én alá jüvék, hitelt ne adjon, bizony mind különben vagyon itt a dolog, és semmit Magyarország ártalmára való dolgot nem látok, sőt javára s hasznára inkább. Csak mehessen véghez immár az egész dolog, et confirmet deus, quod operatus est in nobis. Hónapután leszen itt Fejérváratt kezdeti az gyűlésnek, hiszem is istent, jónál egyebet nem végeznek. Ugyan akarnám, ha Ngod maga szemeivel látná az ittvaló dolgokat és állapotot, vehetné eszébe az fejedelemnek is minden jóra való igyekezetit és jó dolgokban való occupatióit, elhínné Ngod, hogy az sok gonosz hír-hintegető emberek csak mód nélkül való gyűlölségből akarván az szent békeséget is impedialni és elbontani, mindenképpen az magok privatum hasznokat keresvén perperam, költnek akarmit magoktól és nem igaz dologba forgatják elméjeket.

Immár ngos uram naponként az ő fge és Ngtok levelét várnök az commissarius urak felől, és az tractalasra való hely felől. Itt pedig az ő nga tanácsi közzül többen vadnak, kik azon rettegnek, hogy oly kívánságok ne kezdenek lenni onnan feljűl, ki miatt akadály lehetne. Én eléggé biztatok mindent. És Ngodat is kérem az istenért is, törekedjék abban, ne essék akadály afféle miatt onnan. És ha hamar véghez mehet a dolog (kit az szent isten engedjen), nem kelletik Ngodnak is anni sollicitudojának lenni az török felől és végek felől, sem Jenő, Lippa felől. Az szép békességben csak épüljenek az országok és vigan szolgáljunk istenünknek is. Ngod énnem parancsoljon. Reménlem nem sokára u. m. ez dolog végbe menvén,

ki fogok sietni Kassára én is, — immár félbe nem hagyhatom ez dologba való szolgálatot szinte most. — Tartsa meg stb.

Datum Albae Juliae 27 Septembris 1614.

Ngodnak igaz szívvel való szolgálja

Sarmasághy Sigmond

m. p.

Külczim: Illmo duo duo comiti Sigismundo Forgách de Gyemes stb. stb.

(Eredeti a bécsi es. és k. titkos levéltárban Hungarica.)

b)

Illustrissime dñe stb.

Az úristentől stb.

Noha sok időtől fogva Ngodnak én semmi levelét nem vöttem és talám ez mostani írásom is Ngodnak terhére láttatik lenni; mindazonáltal látván az időnek mostani alkalmatosságát és az közönséges jónak oly terminuson és puncton való állását, mint egy magas hegy tetején álló terhes szekérnek, hogy vagy egy vagy másfelé hertelen és késedelem nélkül meg kell mozdulni, indított erre engemet is, hogy vagy két szóval ugyan obtestalásképpen írjak Ngodnak, ha az aranynál drágább békességet és édes hazánknek örökös megmaradását, magának jó hírét nevét szívből szereti, minden haszontalan szélvész híreket és nyughatatlan elméktől származott veszekedő gondolatokat hátrahagyván, nyúljon kézzel és valóba való szorgalmatossággal ez dologhoz, cselekedetivel bizonyítsa meg azt, hogy árnyékon nem kapdos Ngod, és az mely emberek álmokat is valóra akarják magyarázni contemnalja, tartsa semminek azoknak nyughatatlankodásokat, az országoknak megmaradása praktikákon soha nem fundáltatott, isten sem akarta s nem is akarja, hogy azon álljanak az országoknak közönséges javai, hanem világos, mindeneknél nyilvánvaló frigykötéseken; az titkos praktikáknak gyakrabban szűgyenvallás az vége, sőt ha ideig némelyeknek szerencsésnek látszik is, végtére sem kerülheti el az istennek ítéletiből, hogy gyalázatjára ne forduljon. Tudhatja Ngod, kikről írjam én ezeket, kik az juhoknak oklában és az országok pásztorságára nem az igaz ajtón akarnak bemenni. Mondom azért, hogy Ngod afféle igyekezetű embereknek instantiáját megvetvén, az minemű utat és módot nagy kegyelmességéből az úristen mutatott, császár urunk ő fge kgl's resolutioja szerint ha Ngod leghasznosban akar hazájának és nemzetiségének szolgálni, ahoz bizony tudom teljes életében sem adatott olyan jó mód, mint most adatott. Én tudok és látok annyit benne, hazánk megmaradására innét oly

gondviselés vagyon, bizonyosan higgye meg Ngod, hogy ez mostani motusok alatt nem kicsin, hanem igen nagy és rettenetes dolgok fekszenek, — ha Ngod és más akárki is ez dolgot halogatja és késlelteti, az ki penig szíből kívánja békesseges megmaradását hazánknak és nemzetségünknek, az minéműnek én Ngodat tökéletesen elhittem lenni. Semmi ez dologban úgy nem kívántatik, mint az sietség, hogy ez vélekedő háborúban hányotott hajóját nemzetségünknek az bódog békeségnek portussában mennél hamarébb szállíthassa, — kire való nézve az praefigalt időt, három hónapnak idejét, ha lehetséges volna minden holnapot egy hétre és minden hetet egy napra és minden napot egy órára hozná és érné boldogúl végét ezeknek; nagy dolog, higgye meg Ngod nagy dolog az időt és az occasiot akármiben is elmulatni. Ha evvel siet Ngod, ne tartson bátor semmit az ő fge birodalma se Erdély az török gyülekezetitől, megtartja az frigyét, abban Ngod bizonyosan megnyughatik. Ezekről én Ngodnak, ha tisztemhez férne, nagy dolgokat írhatnék és igen bizonyost, de jó, igaz és hasznos dologra sok szóval való persvasio nem illik és nem is szükség. Ne mondhasa Ngod azt, hogy nem volt senki oly jó akarója az közönséges jónak, ki ezekről Ngodat megintette volna. Tudom Ngod bölcs ítéleti és méltóságos tiszti szerint valahol az szükség kívánja, ezekről szorgalmatos gondot visel. — Tartsa meg stb.

Datum Albae Juliae die 27. mensis Septembris a. d.

1614.

Ejusdem illustrissimae Dnis Vrae

servitor obsequentissimus

Simon Péchy m. p.

Külső: Illmo dno Sigismundo Forgaczý de Gyimes stb. stb.

Belső: a bécsi es. és k. titkos levéltárban Hung.

VII.

1614. szept. 27—oct. 7.

a)

A fehérvári országgyűlés törvényei.

Anno 1614. die 27-a Sept. Albae Juliae.

Nos Gabriel Bethlen dei Gratia Princeps Transylvaniae
Partium Regni Hungariae Dominus et Sicularum Comes etc.
Memoriae commendamus etc. etc.

Articuli Dominorum Regnicolarum Trium
Nationum Regni Transylvaniae et Partium
Regni Hungariae eidem Subjectarum in Gene-

ralibus eorum Comitiis et Civitate Alba Julia ad 27. diem Septembris anno domini 1614. indictis celebratis conclusi.

(1.) Megértettük kegyelmes urunk a Nagyságod közinkben küldött propositioit, kiből vöttük eszünkbe minémű nagy szeretettel való gondviseléssel és hazánkra való szorgalmatos-sággal légyen Nagyságod, hogy nem csak külső országokra való vigyázása, hanem belső és köztünk való jó rend tartásoknak szolgáltatásában igyekezik Nagyságod, kiért az úristennek illendő hálákat adunk; hogy ő felsége Nagyságodnak esztét, elméjét úgy viselte, hogy csak immár is a Nagyságod szorgalmatos gondviselésének hazánkra való vigyázásának hasznát láttuk, holott miolta Nagyságodat az úristen előnkbe adta, hazánkban és honunkban nyugodtunk. Noha pedig a Nagyságod mostani propositioi is olyak, kik belső jó rendtartásnak szolgáltatását nézik, minékünk is attól nem különböző kívánságink volnának és lehetnének; mindazáltal azokat mostan bizonyos okokért in suspenso hagyjuk. De minthogy látjuk, mennyi költsége legyenek Nagyságodnak udvara népe tartására, az fényes portára és több országokra való legatiókra, egyéb hazánkra való javainak megszerzésére a contributiókról így gondolkodtunk. Noha látjuk s hisszük, hogy Nagyságod is bölcsen meggondolja és megítéli a sok külömb-külömbféle nép, nemzetség, hadak és ellenségnek köztünk létében pusztítási, égetési miatt, minémű romlásba légyünk, mindazáltal nem azt, hanem a közönséges jót kell szemünk előtt viselnünk és az mi állapotban szegény községünk vagyon ahhoz képest contribualnunk; egyéb sok rendbéli dolgunkról való postulatuminkat és végezésünket azért ez ujonnan érkezett előttünk álló szükséges bellica expeditióra való készületünkhöz képest jöendő gyűlésünkre halasztván, ígérünk Nagyságodnak kapuszám szerint nyolcz-nyolcz forintot, melynek felét az jöendő Szent-Márton napjára, a felét pedig Szent-Miklós napjára beszolgáltatjuk.

(2.) Ez mostani tractatusra küldendő commissáriusinknak küldöttségekre az adó mellé kapu szám szerint tizenöt-öt pénzt. Az magyarországi uraink atyáinkfiai is ígérnek magokat. Könyörgünk Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak ilyen romlott állapotunkban végye kegyelmesen.

(3.) Az hópénzes gyalogok fizetését is, ugymint, minden kaputól egy egy hópénzt, három-három forintot az elébbeni rendeltetés szerint megadjuk.

(4.) Hogy pedig Nagyságod a szászszágnak ilyen romlott s fogyatkozott állapotjokat tekintvén, az ezer gyalogot félennyire ugymint ötszázra, az mostani expeditióban engedte:

61. u.

mi is azt Nagyságodnak egész országuál aláztatson meg-szolgáljuk.

(5.) A kolcos szabad mező és kerített városok az elébbi mód és szokás szerint Nagyságoddal conveniáljanak, mindaz-által a jelenvaló szükséghez képest

Kolosvár	adjon . . .	flor. 350.
Kézdi-Vásárhely	» . . .	flor. 80.
Bereczk	» . . .	flor. 50.
Maros-Szereda	» . . .	flor. 20.
Egeres	» . . .	flor. 20.
Sepsi-Szent-György	» . . .	flor. 75.
Csik-Szereda	» . . .	flor. 50.
Keresztur	» . . .	flor. 56.
Ilyefalva	» . . .	flor. 35.
Kis-Marja	» . . .	flor. 100.
Bánffi-Hunyad	» . . .	32.
Udvarhely	» . . .	flor. 80.
Abrudbánya	» . . .	flor. 75.
Vizakna	» . . .	flor. 150.
Belényes	» . . .	flor. 150.
Almás	» . . .	flor. 81.

(6.) Értjük kegyelmes urunk a római császártól ő felségétől Nagyságodhoz, és hozzánk bocsátott legátusihoz való expediálásában mit kívánjon Nagyságod. Azért kegyelmes urunk elhittük valóságosképpen, hogy Nagyságod totis viribus azon vagy, mi móddal megromlott és elpusztult hazánkat csendes békességes állapotra hozhassa és juttathassa. Mi azért egész országuál teljességgel az oda való legátusoknak expediálását a Nagyságod kegyes és bölcs ítéletire támaszthatnók. De hogy mégis Nagyságod akaratja a tractatusra, ez mi böcsületes urainkat, atyánkfiait az nemzetes és vitézlő Pécsi Simon uramat, Nagyságod főcancelláriusát, Sarmasági Sigmondot, Balási Ferenczet, viszont Borsos Tamást, ha egészsége szenved, avagy Kósa Mátyást, szebeni királybíró, Colomannus Götzmeistert és Veress Pált, segesvári polgármestert választjuk, kiknek Nagyságoddal együtt az ő felsége commissariusi-val együtt való tractatusra plena authoritást adunk.

(7.) Értjük azt is kegyelmes urunk, mind az Istennek szent parancsolatjára való tekintetből, mind jövőendő időknék forgását szeme előtt viselvén Nagyságod, mint gondolkodott volna Nagyságod asszonyunk ő nagysága számára való inseribáltatása felől ötven ezer forintig Déva várának, melyet mint-hogy ezelőtt is harminczkét ezer tallérig való inscriptióban birt tanquam proprium acquisitum, most penig ő nagyságának pro jure dotatio mint fejedelem asszonyuk régi jó rend-

tartás szerint ez országban való jussáért annak is nagy szeretettel és örömmel egész országuł consentiáltunk, acceptáltuk és admittáltuk, kívánván az úristentől, hogy Nagyságtokat minden kedves dolgokkal látogatván, fiuról fiura és nemzetségről nemzetségre a Nagyságod dicséretes adománya boldogul maradjon minden posteritásnál.

(6.) Vadnak panaszolkodások a postáktól, hogy némely postalótartó és egyéb közönséges szolgálattal tartozó városok magoknak könnyebbségeért postalovakat nem tartván, a Nagyságod és ország dolgában fogyatkozás és egyéb embereknek is bántódási esnek így, hogy a postalovat igen messze földre vinnék, vagy néha a nemes ember lovát is kényszerítettnek elvinni, elvenni. Ez okon ennekutána minden helyek, nevezetszerint penig Szeredahely, Szászsebes, Szászváros, Vajda-Hunyad, Fejérvár, Enyed, Thorda, Rév, Régen, Udvarhely, Zilah, Illyefalva és egyéb helyek a közönséges terhviselést felvévén elegendő postalovakat tartsanak, mert az mely város miatt ily fogyatkozás történik az dologban, arra országul gondviselésünk lészen.

(9.) A szökött jobbágyok felől ennekelőtte is sokszor végeztünk, hogy minden helyekről indifferenter suis modis kérvén, kiadattassanak. Mostan is azonképen végeztük, hogy törvény szerint és annak utját követvén, mindenünnet megadassanak, exceptis iis, az kik az elmúlt generalis gyűlésünk előtt Váradra, Debreczenbe és egyéb aknás helyekre menvén, ott telepedtenek meg, kik ennekutánna helyben hagyassanak.

(10.) Vagyon panaszolkodás kegyelmes urunk az enyedi tanácsra is, hogy mikor a kívül való emberek vásárolni közikbe mennek, minden köből gabonától két-két pénzt szoktanak venni, ki ennekelőtte szokás nem volt. Végeztük azért országul, ennekutánna afféle innovatiókkal a szegényeket ne terheljék, ne is tartozzék senki azt felvenni.

(11.) A szegénységnek és egyéb rendeknek is a latroknak számos volta miatt marhájokban nem kevesebb károk kezdett lenni, mint szinte az nyilvánvaló ellenségtől, hólott a Nagyságod kegyelméhez folyamodván színes expositiók alatt, minden latorságokról grátiát szoktanak magoknak impetrálni, melynek kiadásában hogy Nagyságod is informatus lehessen: végeztük, hogy ennekutánna informatio nélkül Nagyságod grátiát ne adjon, autoritate tamen Illustritatis Vestrae Salva semper manente.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum etc.

Datum in civitate nostra Alba Julia die 7-a mensis Oktobris anno domini 1614.

Lecta.

(A Magyar Akad. birtokában levő Halmágyi-féle példányról.)

b)

A rendek Thurzó nádornak.

Illustrissime domine stb. Servitiorum nostrorum stb.

Mely igen tökéletes nagy igazsággal és atyafiúi szeretettel őriztük eddig az mi kgl's fejedelmünkkel és Nagtokkal együtt az közönséges szent békességet, azt nem szónkból, sem írásunkból, hanem cselekedetünkéből tapasztalhatta meg Nagtok, holott annak tekintetiért mind ő naga fejedelmi állapotjának méltóságát hátra hagyván, hirünkben nevünkben sok hamisan költött rágalmazó híreket csak elhallgatván, határinknak foglalásit és szenvedhetetlen kárainkat, melyeket mind császár ő felsége tisztviselőitől kellett szenvednünk, türéssel és magunk megalázásával mulattunk el, hogy az közönséges jó békességet inkább megőrizhessük és okot annak fölbontására semmiképpen ne adjunk. Most azért minthogy császár ő felsége kgl's resolútiójából sokkal jobb reménységünk vagy on annak jobb móddal való megállatására, méltán átkozottnak mondhatnók, az ki annak eszvesztésére elméjét, gondolatját vagy akaratját fordítaná. Melyben az minemű injuriánk most csak hirtelen és véletlenül találkozott, akarók voltaképpen Nagodnak tudására adni.

Lippa várát jó tudja Nagod, hogy az töröktől erdéli had és erő vötte meg egynéhány renden; most az sok változásokban és untalan való pártolkodások miatt semmi okos, vitélő rend közöttök nem maradván, Aradról és ott az tartománról ráczság és oláhság szorult bele, többire mind földnépe, magyar ötven avagy hatvan ha vagy on benne, kik minden órában életeket markokban tartják, hogy az ráczoktól levágnak. Ez egész esztendőben sok szép szavával, adományával egynehány-szor gratia adásával az mi Kgl's urunk tökéletesen az maga és ország hűségére őket nem hajthatta; az mikor jóra igírték magokat praesidiumunkat viszontag rejiciálták. Noha pedig ennek-előtte való birodalmához képest az török igen nyilván kérte, de sok engesztelő okoskodásinkkal és szép szónkkal oltalmunk alatt bizonyos megmaradásokat hittük. Most az török császár hada Lippához közel levén Skender passával Thömösvárnál, Kassáról olyan biztatást izentek Lippára, hogy az ő hatalmassága hada ellen mind az várban küldendő praesidiummal, mind az mezőn való haddal megsegítik; sőt meg is intötték őket, hogy az mi praesidiumunkat Erdélyből be ne bocsássák. Arra az biztatásra való nézve két rendbeli nekünk adott hűtlevelek

ellen, közikben bocsátott praesidiumunkat elkergették, le is vágtaak benne. Ezt értvén az török, olyan kész haddal mellett levén, mit cselekedjék felőle, bizonyosan nem tudjuk. Magunkra országostúl nagy suscipio vagyon felőlők, mintha alattomban mi izgattuk volna arra őket az rebellióra, kit különben el nem távoztathattunk, hanem fegyverrel kellett hozzá nyúlunk ez kételen ellenünk való rebelliójokért, ha különben eleit nem vehetik, haddal kell prosequálnunk mind az boszúságért, s mind pedig az töröknek olyan közel léte miatt, hogy anni keresztyén lelket rabságtúl és veszedelemtül oltalmazhasunk. Akartuk azért idején tudására adni Nagodnak, hogyha az mi táborban való készületünket érteni kezdi, más idegen gondolatra ne magyarázza és akárki mit hirdetne felőlünk, ez mi bizonyos írásunkat tiszta igazságnak tartván, helt és hitelt egyéb folyó híreknek ne adjon, sőt csak onnat császár ő felsége részéről Magyarországból se hajdú, se fizetött avagy fizetetlen hadak által ok ne adattassék az frigy fölbontásra; hütünk szerint assecuráljuk Nagtokat, sem mi tőlünk, sem az török császár hadaitól az frigy fölbontásra ok nem adattatik, az számára csak az magyarországi birodalom felé sem tekint senki. Inkább az ő felsége kglis resolútiója szerint postán az salvus-conductusért Kassára fölküldöttünk plenipotentarius követünk nevezethen vadnak, várjuk az ő felsége commissariusi, mely helyre kívánják gyülekezetöket. Az szent békességet oly állandóképpen várjuk és kívánjuk elvégezödni közöttünk, melyben sok esztendeig maradékink is boldogúl nyughassanak, kiben rajtunk az mi kglis urunkkal egyetemben semmi is isten segítségéből el nem múlik. Csak akarók Nagodnak ez kicsin dolgot értésére adni, hogy nagyobbra ne magyarázza; ha nekünk az mi birodalmunkban levő latrokat, pártosokat kételenségből meg kell büntetnünk, azzal sem az induciák s Magyarország, sem pediglen ő felsége ellen semmit nem vétünk. Nagodat azért egész országúl kérjük, Nagod méltóságos és böcsületes tiszti és hivatalja szerint mind császárnál ő felségénél s mind pedig egyebeknél valahol kívántatik, minden igyekezetivel legyen azon, az szent békesség az ő felsége részéről illa se tartassék meg. Tartsa meg isten Nagodat sokáig jó egészségben. Datum Albae Juliae in generali congregatione nostra die 5. mensis Octobris anno domini 1614.

Illustrmae dnationis vestrae

servitores paratissimi
universi status et ordines trium
nationum regni Tranniae.

Külezim. Illmo domino dom. Comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva etc.

Kivül: Exhibitae Bitschae Octobris A^o 1614. De Jenöensibus és Lippensibus et conservanda unanimi pace et tranquillitate.

(Husz rányomott pecséttel ellátott eredetije a m. kir. országos ltár, Act. Thurz. Fasc. 5. N° 15.)

c)

Az erdélyi rendek levele Szabolcsmegye közönségéhez, Leepes Bálint nyitrai püspökhöz, Napradj Demeter püspökhöz, Pethe Lászlónak, Dóczy Andrásnak, külön-külön.

Mely igen tökéletes nagy igazsággal stb. [*Szóról szóra mint az előbbi az utolsó kikezdésig, mely így hangzik*]:

Csak akaruk Kgteknek ez kicsin dolgot értésére adni, hogy nagyobbra ne magyarázza, ha nekünk az mi birodalmunkban levő latrokat, pártosokat kételenségünkől meg kell bűntetnünk, azzal sem az induciák s Magyarország, sem pedig ő fge ellen semmit nem vétünk, Kgtek is ha igazságot és békeséget akar követni, okot semmi újabb veszekedésre ne adjon. Tartsa meg isten Kgteket sokáig jó egészségben.

Datum Albae Juliae in generali congregatione nostra die quinta mensis Octobris a. d. 1614.

Servitores amici et [fratres] benevol[entissim]i
Universi status et ordines trium
Nationum Regni Transylvaniae.

(Mindenik eredeti, husz-husz gyűrű-pecséttel a külezim körül. A bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hungarica.)

d)

A fejedelem körlevele.

Gabriel Bethlen dei gratia stb.

Spectabiles magnifici stb.

Kétség nélkül elhittük Kgteknek ez ideig lehetett tudására Zkender pasának az hts császár hadaival együtt Temesvárhoz való szállása, kik nem egyebért gyülekeztenek, hanem hogy az Erdélynek határira vigyáztván szemekkel akarják látni, ha az mi elvőtt váraink, határink adattatnak-e meg avagy nem, kihezképest Erdély országára is vigyázások lehessen. Mi ez idő alatt értvén az ő fge mostani tractatusunkhoz való kgles

akarattját, hogy az török hadak hamarébb nemcsak visszaszálljanak, hanem hazájokban is oszoljanak, ő fgénél indittatott tractatusunkat és elvött várainknak mennél hamarébb restitutióját egynehányszor urgealtuk, sőt immár innét kibocsátandó commissariusink neveit is Daróczi uramnak jegyzésben kiküldöttük várván napját és helyét érteni, hova kellessék az commissariusoknak és mikorra érkezni. Ezalatt méltó panaszolkodásunk Kgtek előtt ilyen lehet: császárnál ő fgénél ilyen bizonyos judiciank vagyon, hogy az tractatusnak végeig sem titkon, sem nyilván praktikákkal meg ne bántódjunk az ő fge részéről. Lippa vára az erdélyi birodalom alatt lévén, megmaradása is több erdélyi végházakkal együtt az lts császár engesztelésében állott az erdélyi közönséges frigy alatt, kiknek tétovázásokat hogy az török inkább eszében ne vegye, és az közönséges békesség alatt inkább ne háborgassa, magunk praesidiumát bizonyos kapitanunkkal akartuk belebocsátani, magoknak is azoknak befogadására assecuratiojok levén nálunk ki enniett kétség nélkül megmaradását annak az helynek benne valóival egyetemben hittük. Ez egész esztendőben szép szóunkkal adományunkkal igyekeztük őket magunk ótalma alá venni, hogy efféle kétséges állapotjuk miatt veszedelme ne következék. Ez üdők alatt mint efféle vélekedésben levő emberek az sok hamis hír költés miatt jártak oda fel az ő fge birodalmában segítség kérésért, kiknek csak minap hittel való biztatást is adtanak, szám szerint az követek is haton voltanak: Erdős Mihály, Jancsika, Nagy Márton, Makay János, Fekete Miklós, Fejér Miklós, mind ilyen jeles nevezetes személyek, ezeknek meg is eskötenek, hogy az török császár ereje és Erdély ellen mind várbeli, mind mezőbeli erővel megsegítik őket tizenötöd napra, az mi praesidiumunkat be ne fogadják arra intették. Ez biztatás miatt mostan az lippaiak olyan közel lévén tövökben az török császár hada az mi kapitanunkat és commissariusinkat praesidiumokkal együtt két renden való hűtlevelek ellen véletlenül elkergették, üzték, vágták, fosztották őket, kivel mind mi ellenünk nyilván való rebelliójokat megmutatván és az török is látván, hogy nem mi hozzánk, sem Erdély országához tartják hűségeket, mi következzeék reájok, csak az isten tudja, mert az török nekünk tulajdonítván az ő árulatusokat, gyanóságban esett hozzánk az mint már efféle vádlásokat levelében reánk irt és ha őket ezért meg nem büntetjük, hazánkat közönséges veszedelemtől féltjük. — Ezeknek mind büntetésekre hűtlenségekért, mind penig az török hadnak közel volta miatt szörnyű romlástól, veszedelemtől féltvén az rossz embereket, megszávnán annyi keresztyén lelket, hogy érték rab-ságra ne jussanak és attól megoltalmazhassuk őket: elsőben

sok szép írásunkkal, kérésinkkel az török hadat is tartóztatni igyekezünk, azalatt magunk, országunk erejével egyetemben ide Fejérvárhoz, annakutánna Lippa alá szállunk; és ha az induciákhoz akarják az ő fge tisztviselői magokat tartani, mű az ő fge császár birodalmára nemhogy lépniük vagy lépni akarnánk, de fejedelmi szónkra merjük assecurálni Kgteket oda ki, csak onnan ok ne adassék az frigy felbontásra, fegyvert ne mutogasson, az elvött várakat, határokat adják meg, csak egy tyuk kárt is senki, sem török, sem tatár, oláh és erdélyi hadak nem tesznek és az számára oda felé nem tekint senki. Mű az mi birodalmunkban való latrokat, rebelliseket ha büntetünk, arra senkinek nem szükség gondjának lenni, azzal sem római császárnak ő fgének, sem Kgteknek semmit sem vétünk; holott Lippában csak az mű időnkben is egynehánszor hol az rácz az magyart törökkel együtt, hol peniglen az rácz és magyar az törököt levágta, — kevés kapitán is volt ott még ez ideig, aki szégyent nem vallott volna az sok gazság miatt. És most is az hűtötlen gazságnál, tumultuázó községnél, kik onnan az körüle levő tartományokból oláhság, ráczság és török közül befutott pandurságnál egyéb okos, eszes, vitézlő embernél még csak háromlovú főlegény is nincsen köztük, hanem csak ez colluvies gentiumból álló beszorult gazság hűtötlenkedik. Kiket hogyha a mint török szerint fogadták, az ő fge részéről megsegítenek és az két hatalmas császár között való frigyét felbontják, lássák ő kglmek mi lészen jövődöben is az exitusa, mi afféle dolognak okai nem leszünk, csak ótalmazhassuk hazánkat, azzal együtt az szent békességnek is őrizői akarunk lenni. Sőt ez üdö alatt, ha az ő fge salus conductusát, kiért ki is küldöttünk ide meghozzák, becsületes elválasztott hiveinket az tractatusra plena authoritással kibocsátjuk, az oda való frigy tartásunk szüből, synceritásból, fogyatkozás nélkül (megadatván az mienk) helyére állattatik, és az arannál drágább békességünk épen fenmarad közöttünk; ha pedig az alattomban indított praktikájokat, afféle felbontó országunk és hazánk romlása, utolsó veszedelmére elő akarják vinni, isten és ez világ előtt mentséget revén magunknak, az frigy felbontásnak azok lesznek okai és *annak exitusát az minden hadaknak seregeknek urára istenére támasztjuk.* Mi nekünk az mű birodalmunkban támadott latroknak, rebelliseknek compiscálására és jobb módal való megmarasztásokra gondot kell viselnünk, mely dologról nemcsak Kglteknek, hanem több magyarországi nemes vármegyének is és palatinus uramnak, generalis uramnak, több magyarországi uraknak és főfő rendeknek hasonlóképpen irtunk, nem akarván, hogy az mi igazságunk eltitkoltassék és az miatt

ha ő kglmek ez dolgot nem értené, közönséges veszekedésre okot adnának. Tartsa meg isten stb.

Datum Albae Juliae die 9 Octobris a. d. 1614.

Sp. ac magn. gen. egr. et, nob. Dnum Vrum

amicus benevolus ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczim. Sp. magn. gen. egr. nob. comitibus, vicecomitibus, iudicibus ac universitati nobilium Comitatus de Zabolch etc. dnis amicis et fratribus nobis honorandis.

Jegyzet. Ugyanazon kelettel hasonló tartalmú levele Bethlen Gábornak Pethe Lászlóhoz a pozsonyi kamara elnökéhez, eredetiben.

(*Eredetije a bécsi es. és kir. titkos ltárban. Hung.*)

VIII.

1614. o k t. 14.

Nagy Balázs hajdúkapitány menti a török területen elkövetett portyázásokat.

Alázatos és hűséges szolgálatomat stb.

Az Ngod levelét megadták énnekem, melyben írja Ngod, hogy az csatára menést egynehán levelében tiltotta Ngod. Ngod megbocsásson, lám Ngod azt is egynehány levelében parancsolta, hogy az országban vigyázzunk! és ha az török kijő, mi rajta legyünk, Ngos uram mi is nem egyébert mentünk alá, hanem hogy az kisfulusi marhát elhajták és azután az lippai és jenei marhát elhajták, mi is az Ngod parancsolatját eszönkben tartván azért mentünk utánna, hogy nem akartuk az szégyen kenyerét enni, és egynehány embertől nem győztük elhallgatni, hogy csak az tyúkkal csatázunk, arra nézve mentünk alá, lám kegyelmes uram ő nekik szabad, hát mi elhallgassuk-e az mit ők cselekesznek, hiszen kgl's uram mi is azért viseljük a kardot, hogy oltalmazzuk magunkat és országunkat, avval kgl's uram az frigy fel nem bomlana, ha Szolnokot megvehettük volna is.¹⁾ Kérem annak okáért Ngodat és könyörgök is alázatosan Ngodnak, Ngod vegye el haragját rólam és az ország előtt is Ngodnak mint kgl's [uramnak] megszolgálom míg élek, viselje gondomat Ngod, mert ő fge után Ngodhoz vagyom minden bizodalمام. Az Nagy Lukács hadát penig én nem hitegettem kgl's uram, hanem magok jó kedvéből jötenek volt száz lóval alá,

¹⁾ V. ö. Erdélyi Tört. Adatok. III. k. 143. 1

én nem hittam, szabad ki mit mond. Az mi peng kgl's uram illeti az marha dolgát, én Ngod és az ország kezében vagyok, szabad mind Ngod, mind az ország én velem, de azt az marhát isten ha öszvegyűjthetné mind, de soha emberi állat azt össze nem gyűjthetné, — én kgl's uram az miatt hitetlenné és búdosóvá nem leszek, hanem szabad mind Ngod mind az ország mit cselekszik, és ki mit mond, senkinek be nem dughatom a száját.

Hirt Ngodnak egyebet nem irhatok, hanem oda alá Lippa felé volt emberem, az ki bizonyosan mondja, hogy Szken-der basa minden végvárakba irt, hogy álgúkat adjanak ki, sőt Egerbe csauszokat is bocsátott álgúkért, hogy Lippát és Jenőt megszállja, mert Bethlen Gábor nekik adta és ők sem engedik senkinek bírni, igen bizonk az frigynek, de csak meg ne csalna, de reménlem, hogy az frigykötés az markunkban szakad; az török dolgát jól tudja Ngod, mibe áll. — Ngodat mégis kérem alázatosan, Ngod vegye el haragját rólam és az ország előtt is legyen mentségem Ngod. Isten éltesse stb.

Datum in Meggyaszó die 14. Octobris 1614.

Nagyságod alázatos szolgálja és igaz híve
Komáromi Nagy Balás m. p.

Külczim. Illustri ac magn. dno Comiti Sigismundo Forgách de Ghimes stb. partium regni Hungariae superiorum generali capiteano st.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

IX.

1614. nov. 7.

Károlyi Mihály Forgács Zsigmondnak Lippa ügyében.

Illustrissime comes stb. servitiorum stb.

Jó egészséget stb.

Az Ngod 30 okt. Kassáról énnekem irott levelét ma, u. m. 7 Nov. vettem, melyben Ngod panaszkodik, hogy Ngodnak ritkán írok és ha szintén írásra való materiám egyébről, miről kellene Ngodnak írnom nem volna is, de csak az magam állapotjáról írnék Ngodnak, melyet Ngod tőlem szeretettel venne; azért ngos uram én Ngodnak ezelőtt is egy néhány rendbeli leveleket irtam, melyekre mind ez idáig énnekem Ngodtól ez mostani levelénél [egyéb] nem jött, — nem is kételkedem abban, hogy Ngodtól énnekem mindazokra válaszom nem jött volna, de vélem, hogy elvesztették és Ngod kezéhez nem dirigálták azokat.

Hireket mostan Ngodnak egyebeket nem irhatok Lippa állapotjáról, hanem azt bizonyosan értjük, hogy az fejedelem-

nek és az országnak megadták, el is oszlott az had alóla, — immár nem tudjuk, adja-e a török kezében avagy nem. Az fejedelmet ő ngát Váradra várják be, az mint értjük Rédei uram akarja megvendégleni, azért még be nem érkezett.

Az magam egészséges állapotja felől való értekezését Ngodnak megiszolgáлом, de bizony igen beteges állapottal vagyok az főfájás miatt, ugyan azt írhatom Ngodnak nagy időtől fogva ilyen vékony egészséggel, mint most, nem bírtam.

Híreket ennek utánna ha mi olyakat, melyeket Ngodnak megírnom méltó leszen érthetek, middjárást informálok Ngodat. Többi között Ngodnak ezt is írhatom, hogy az ide való hadak és kevéltképpen, noha Madarász Máté hada rendelés szerint ez vármegyén él, — de az Nagy Lukács hada is ez mi vármegyénkben bejövén, az szegénységet annyiával terhelik, hogy immár teljességgel elnyomorodtanak és csak súhajt az nagy inség alatt. Tudja pedig azt Nagyságod, mind Ngodnak és az vármegyének végezése volt Nagy Lukácscsal arról, hogy Zabolcsban éljen hadával, az Madarász Máté hadát pedig az vármegyében tartsuk. Azért ngos uram, ha Ngod az szegénységnek ily nagy romlását és miattok való nagy pusztulását meg nem tekintvén rólunk gondot nem visel és meg nem tartóztatja Ngod rólunk őket, magunk is nagy fogyatkozást látunk, hogy az szegény jobbágysággal magunknak nem szolgáltatathatunk. Nagyságodat azért az istenért is kérem szállétsa el rólunk azt az Nagy Lukács hadát, ha immár az Madarász Máté hadát kételen tartatjuk szegény jobbágyinkkal; mostan is főképpen egy néhány naptól fogva mind az én jószágomon élnek az Nagy Lukács alatt valók. Ezek után stb.

Datum ex Karol die 7 Nov. a. 1614.

Illmae ac splis ac magn. Dnis Vrae.

P. S. Az török még Tömösvárnál vagyon, akarnak-e eloszlani, nem-e, vagy micsoda reménségtől tápláltatnak, nem értjük. Sarvaságinak azután is jött levele hozzám, melyben császár urunk ő fge commissariusi felől tudakozik, jönnek-e alá avagy nem, de én arról nem tudtam ő kglmének semmit írnya. Ngodnak akarám ezt is írnya.

servitor deditissimus et affinis
addictissimus

Michael Karoli m. p.

Immár megírtam volt az levelet Ngodnak, hogy juta az atyámfia jószágából az tisztartónk. Rédey Ferencz megjött Váradra, az fejedelem is az jüvő héten oda jü és két hétig akar ott mulatni; az Lippa megadása bizonyos, de mind az ország

és az fejedelem megesküött, hogy töröknek nem adják. Az török hogy eloszlott volna azt is bizonynyal mondja. Mi ngos uram elnyomorodunk jószágostúl az hadak miatt, ha Ngod még is fentartja az szegény földön.

Jegyzet: Ez utóirat sajátkezű.

Külczim. Illmo comiti sp. ac magn. dno dno Sigismundo Forgács de Ghymes stb. partium regni Hungariae superiorum generali capitaneo stb. Kassa.

(*Eredetije a bécsi es. és kir. titkos ltárban. Hung.)*

X.

1614. decz. 3.

Bethlen Thurzóhoz: a lippai ügyben s a biztosok leküldését kéri.

Illustrissime domine etc. Servitorum nostrorum etc.

Miolta az mi főkövetink császár urunk ő fölségétől Lynczből hozzánk érkeztenek, minden nap szorgalmatosan vártuk az ő fölsége megigirt commissariussinak érkezéseket, kiknek hogy semmi híreket eddig nem hallhatjuk, egyébre nem magyarázhatjuk, ne talám ő fölségének az velünk való jó végezéshez semmi szándéka nem volna. Tudjuk pedig ez napokban Lippára való expéditionkra is nem kicsiny vigyázás volt az ő fölsége részéről és az dolognak mivoltához képest sokféle szók is viseltettenek. Tagadatlan dolog, miolta azokat az helyeket Erdély országa az töröktől megvötte, noha mind hadával, kénscével szüksége idején az országot segítette, hogy egészen gondviselését hozzája megmutassa, de azolta őt avagy hat fejedelmét csak egyiket is bizonyos frigylevelével Erdélynek az török nem confirmálta; ha kivötték tőle az athname levelet, de azt oly conditioval iratta, ha ezeknek restitutióját várta. Mostanában az megöletett Nazuff vezér nagy szörnyű szorgalmaztatással és országunk utolsó veszedelmével fenyegetvén, az török hada is Thömösvárnál fenn levén, az lippai ráczok rebelliója is acceidálván, meg nem írhatnók szántalan szókkal is. men busulásban voltunk miatta. És noha hazánknek utolsó veszedelmének eltávoztatásáért az két gonosz között az kisebbiket minden becsületes tanácsink, hiveink tetszéséből az közönséges fennálló békességnek megmarasztásáért kinek kinek nem vármegyénkint, hanem singillatim personaliter libera voxot engedvén, conscientiája szerint vöttük értelmekeket, leginkább azért, hogy az közelebb fenn levő török hadak az országnak nyilván való engedelmességét megértvén ő hatalmasságához, gonosz igyekeztektől tartóztassanak. Sőt nagyobb hitelnek okáért az szegény

községet és egyéb egyetmást költöztettük is Lippából, de az vitélő rendet naponként többítettük azalatt benne. Várván az idő alatt, hogy jobb alkalmatosság jűjön előnkben az közönséges békességnek megmaradására. Oly azért, kivel az fényes portán ne vádoltathassunk és onnat országunkra nyilván való romlást ne vonjunk, holott ilyen világbirót hls császárral, kinek birodalma körülvötte országunkat, csak igen nagy móddal, okossággal való tractálást kíván. És noha magunknak leginkább szomorúnak, igen károsnak és gyalázatosnak tetszik, az Lippa állapotja sőt enni busulásunkért akarnók, hogy bátor soha ez világon se lött volna, de annak eddig való kérését sokkal inkább nevelé és újítja, hogy az ő fölsége tisztviselői így kapdosának az erdéli határokon és untalan csak azt hánták, hánják is szeműnkre, hogy a mely várakat ő töllök fegyverrel vöttünk el, azt meg nem adjuk, azalatt titkos, practikákkal atton adjuk az németeknek várainkat. És noha nem kicsiny példák vannak előttünk hatalmas országok és nemzetségek felől is, kik az egész országnak békességét valami résznek odaszakasztásával váltották fel, hogy semmint egészen veszedelemben ejtsék, nemcsak keresztyén keresztyénnek, vagy pogán pogánunk, mert olyant számtalant olvasunk, de az velenczések 1540. esztendőben Peloponnesumban nagy városokat, emporiumokat, Epidaurust és Naupliát, Dalmatiában két erőse kastélt adtanak az töröknek. Amuratessel is cum restitutione finitimorum transigáltak az várnai harc előtt, az mely frigyet Capisztranus János felbontatott; csak ez minapiban pedig Visegrád alatt való Ujpalánkot hasonlóképpen adták vissza tanácsiból az közönséges békességért az töröknek. Sokak pedig nem váron, városon, hanem édes atyjokfián, saját magzatjokon is váltják meg az békességet s az megmaradást ellenségektől. Minekünk is noha Lippáért senkinek méltán semmi panasza nem lehetett volna, mert azt Erdély vötte csak mi időnkben is kétszer vissza az töröktől senki segítsége nélkül, Erdély tartotta eddig is haszna benne semmi nem levén; Lippa nélkül is pedig szintén olyan ország, mint vele. Olyan hely miatt pedig vagy egész országúl veszűnk, vagy sok országok, nemzetek békességét felbontani, nem tudjuk ki javallhatná; sőt akárki láthatja az két gonosz közül melyiket könnyebb választani, vagy egy pusztá helylyel az egész országot megmarasztani. Mindazonáltal az mind oda fel is megírók, az ráczok rebellióját magunk személye szerint megcsendesítvén, azután minden circumstantiákat naponként, óránként nagy vigyázással viselvén, az török hadaknak elosztására is okot módot mutatvén, noha telelésre való parancsolat volt rajtok, hazánkért és nemzetségűnkért fejűnket és országunkat vakmerő szerencsére vetettük, és ebbeli gond-

viselésünkre isten oly áldását nyújtotta eddig Erdély ország számára, és keresztyén kéznél Lippát megmarasztottuk; ezután is azon kgl's istenünk és az üdők minden jóra, hisszük minden jóra elvezérelnek. Vagyon csak csodálkozásunk, mi lehessen oka az ő fölsége ide rendelt commissariusinak késedelmének? Negyedfél hete vagyon, miulta az mi commissariusink itt Váradon költenek semmi híreket azok felől nem hallván, most velünk Erdélyben bejönnek. Ha az innepekig azok megindulnak, csak értsük idején, mi is azokat visszabocsátjuk; ha pedig januariusra halad, nekünk is és azoknak az becsületes hiveinknek az innep szentelés levén előttünk, azután valahová kívánatlik, oda érkeznek; mi abban késedelmet és fogyatkozást, csak idején értsük az dolgot, nem teszünk; elhaladására pedig ez tractatusnak okot semmiben nem adtunk, sem adunk. De ha ő fölsége el fogja halasztani, mi eddig török által elvött határinkat nem kérjük magunk főkövetink által, abból az ő fölsége császári méltóságát megadtuk. Most az portárul császártól fő csausz érkezvén kaftánnal és levelekkel bizonyoson értjük, hogy Ali passának vezérséggel adván császár az budai passáságot, annak az ki a mostan fennálló frigyét végezte volt az Sitva torokban, most is a frigynek reformatióját arra bizta, mely az erdéli határoknak restitutiója nélkül véghez nem megyen; az passa pedig immár útban is vagyon: ha addig ez restitutio véghez nem megyen, és ott a török kezdi urgeálni visszaadását, megtilleti Ngod menni sok alkalmatlan dolgok jöhetnek abból ki és mi is mit tulajdoníthatunk ő fölségének, vagy utána való tisztviselőknak, holott vagy egy, vagy másképpen az mienknek visszaszerzésére nekünk is tisztünk szerint gondunknak kell lenni. Mindezekről, hogy Ngodtól is levele által érthesünk valami bizonyost, szeretettel és barátságosan kívánjuk. Tartsa meg isten sokáig jó egészségben Ngodat. Datum ex arce nostra Várad, die 3. Decembris, anno dni 1614.

Illustr. Dom. Vrae

Servitor et amicus paratissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Kivül: Exhibitae in Biche die 16. Dec. 1614 Gabrielis Bethlen de conservatione Lippa et Jeneő ac tractanda pace.

Külszím. Illmo domini comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Eredetije Bethlen sajátkezű aláírásával, orsz. ltár kincs. oszt. Act. Thurz. Fasc. 93. Nro 31.)

XI.

1614. decz. 5.

Forgács Dóczynek: Lippa állásáról tudósítja.

Spectabilis stb. Salutem stb.

Az Kegyelmed levelét meghozák énnekem, melyből értetem, mely igen kívántattaték egymással való szembelételünk, melyet noha én is nagy örömet megcselekedném kíválképpen ez mostani gonosz hírekhez képest, és Lippának is megadása felől; de én mostan egymással való szembelételünknek semmi módját, se alkalmatosságát nem látom, az útnak is felettébb való gonoszsága miatt. Im mostan értem, hogy Bethlen Lippát, Aradot, Solymost az több kastélyokkal egyetemben megadta volna az töröknek, oda fel pedig irásunkat nem akarák semmiképen hinni, de immár mostan, hogy re ipsa rea teljesegett, elhiszik. Ennekutánna immáron nemcsak Lippát, hanem egyéb rendbeli véghelyeket is kétség nélkül kívánni fogja Bethlen és az töröknek kívánságára az többit is örömet oda adja. Ez dolog azért így lévén, látván azt is immáron, hogy az török ily közöl az szomszédságban beférkezett, Kgd azért ennekutánna az odavaló helyekre szorgalmasan vigyáztasson, hogy azokon valami véletlen való kár ne következze. Az mezei hadaknak nagyobb részét eloszlattattuk, azoknak is megirtuk, kik ott Zathmár vármegyében vannak, hogy mindjárt az azok is eloszoljanak, az mint Kgdnek immáron megirtam ez előtt való levelemben, hogy azok is fön ne legyenek, ha az többi eloszlott. Elhittük pedig, ha ő felségének ezután valami hada kívántatik, csak ő felsége pénzt küldjön ide, eleget találunk efféle szegény legényeket, kik az ő felsége szolgálatjára álljanak. Minemű levelet kgnek palatinus uram ő kglme irt legyen, Kgdnek ez levelünkben includálván visszaküldöttök; nekünk is ugyan ezen formán irt volt palatinus uram ezen dologról, az mi pedig Kis Lukács uramot illeti, elvégezvén dolgát Szendrébe és Onodba semmit nem mulatván mindjárt oda megyen Zathmárra Kgdhez és ott fizet, és ezután úgy megyen Kállóban. Lassota uram felől még eddig semmit sem hallottunk, az alá való jövele felől inkább hiszem, mostau immáron nem is jó ide. Éltesse isten Kgdet. Datum ex castro nostro ... die 5. Decembris 1614.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

Servitor et frater addictissimus

Comes Sigismundus Forgács.

Külszim. Spectabili ac magnifico domino Andreae Dóczy de Nagy Luchie etc.

(Eredetije a m. k. orsz. ltárban.)

Bucur

XII.

1614. decz. 10.

Kendy Dóczyndl sürgeti, hogy Bethlen ellen küldjön híreket.

Spectabilis, magnifice stb. Az úristen stb.

Jó alkalmatosságom levén az írásra, akarék Nagyságodnak egy vagy két szóval írnom. Mi itt Nagos uram még istennek hála jó egészségben vagyunk, és minden nap bizony felette sollicitusok itt való dolgainkban. Ő felségének bizony nagy gondja vagy on országára, és azon vagy on minden nap, és tanácskoznak, miképpen provideáljanak felőle és Nagtokat ott való helyeiben és állapotjában confirmálhassa ő felsége; csak-hogy nagos uram igen kívántatnék az, hogy Nagodnak onnét minden nap levelei szüntelen jönnének, melyekben felette serio sollicitálna Nagod az ott való tartományoknak rossz állapotja felől, Bethlen Gábornak rossz akaratja és szándéka felől, Lippa és Jenőnek is elidegenítések felől. Így levén, ő felsége és az egész tanács is serénybek lennének azoknak providentiájában, hamarabb is resolválná magát ő felsége mindenkben. Itt, valami engemet néz és illet, totis viribus, éjjel és nappal, opportune et importune azon vagyok és úgy sollicitálok mindeneket, hogy megtessék és lássék mindenkben az én itt létemben diligens munkálkodásomnak minden fructussa, és Nsgodnak ezekben hasznos szolgáljának találtathassam. Mostan többet levélre bizni nem merek, rövid nap deo auxiliante magam akarok mindeneket copiose megbeszélni Nagodnak. Adja isten kívánságom szerint találhassam Nagodat mindenkben. Datum Viennae, 10. die mensis Decembris 1614.

Spectabilis, magnificae dominationis vestrae

servire paratissimus
Stephanus Kendi m. p.

Külczim: Spectabili et magnifico domino domino Andreae Dóczy etc. etc. domino patrono colendissimo.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltárban.)

XIII.

1614 december eleje.

Egy titkos tanácsos (tán Molart) véleménye az erdélyi ügyekről s a Bethlennek folytatandó alkudozásról.

Weillen ainmal dahin geschlossen Sibenbürgen nicht zu lassen, daher bey iczigen beschaffenheit zur defension und gegen-

wöhr sich gefast zu halten und die hier zu gehörige mittel an die handt zu nehmen ain hoche notturfft sein würdet, und befindet sich, dass die uns disorts eingebildte unmöglichkeit khaine unmöglichkeit nicht seye; zumaln diejenige alle so vor disem zum krieg wider den Türggen assistenz geleist noch vorhanden, und so sy gebürlichen requiriert, das jherig nicht wöniger als vorher verrer noch verrers gern und guet willig laisten und praestieren wurden allain hierczue menniglichen sich willig zu erczaigen bey zeiten durch hierczue an die handt genombne bequeme mittl disponiert werden müeste. Wir sein iczo im winter, haben ganczer vier monat zeit uns zu praeparieren und gefast zumachen; der feindt hat alberait brochen zumaln er mit geschücz under christliche tröstungen zogen, leger beyainander volck überwindtert, aus welchem anderst nichts als lauter betrug, arglistigkait und falschheit dardurch er uns zu hindergehen gedenckhet, clarlich erscheint. Dohero nothwendig widerumben diejenige mittel zu ergreifen, deren man sich vor disem gebraucht, und also in ihrer kay. Mai. königreich und landern landtag anzustelln und zuhalten ins heyl. Rom. Reich angenehme qualifizierte, fürnehmliche und bekhandte persohnen zu verschickhen chür und fürsten zu den bewilligungen zu ermahnen und vermögen, craisstag erwörben und was sönsten disem anhengig ist; bey diesen angeordneten praeparatoriis zuverhoffen, wan sich nun anderst E. k. Mai. resolviern, dass nicht weniger als andere vorigemahl die möglichkhait zu erhalten sein würde.

Wie aber, was gestalt, was für volck, will ich mich disorts auf dasjenige guetachten referiert haben, so herr veldtmarschalch und ich zugleich ihrer k. Mai. in diser materi übergeben zumaln iczo die zeit ist obriste zu bestellen, hoche bevelch zu erseczen, bestellungen aufzurichten, darmit nicht hernacher in der eusserister noth allerhandt confusionen entspringen und mit ihrer h. Mai. höchstem praejudicierlichen nachthail und schaden als anderemal beschehe, der krieg geführt werde, wie ich dan diser mainung der ursachen halber sein müss darvon als ain kriegsrath zu röden, dises aber dahin zu verstehen die praeparationes zwischen hin und endt februarii anzuordnen.

Den andern punct betreffendt: ob E. k. Mai. sich mit denen Türggen wögen Sibenbürgen in tractation einzulassen, darczu ich keineswegs meinen rath drumben geben khan, weiln lauter und clarch der Türg Sibenbürgen nicht lassen würdet; so khönnen auch ihr k. Mai. als ain christlicher herr und ain mehrer ihrer königreich sich durch khaine tractation der provinz Sibenbürgen begeben; stosse aber destwögen nicht

unb, dass mit Türggen nicht zu tractieren seye, sondern man fort tractiern solle.

Dritten. Ob mit denen Sibenbürgern rebus sic stantibus zu tractieren, hab ich destwögen khain bedenckhen, weil bey ihrer k. Mai. stehet wie diselb schliessen, und diese tractation allain dahin angesehen damit Hungern und andere nicht wolmainunde lander dass von ihrer k. Mai. seicz anderst nichts, dann frid und ainigkhait gesuecht würdet destwögen dan dessen nichte so zu erlangung selben intents vonnöthen underlassen wurde verspüren und erkennen khündten. Dahero ich denen zu diser tractation verordneten commissarien ainichen volligen gewaldt zugeben nicht thüelich zu sein vermainen wolte, sondern anzubevelhen alles zuruckh zu bringen.

Den vierten articl betreffendt erclere ich mich mit der tractation und weillen nur alles zum aufschub angesehen und khainer rechten tractation stat zuthuen, gehört drauf was disorts von mir oben gemelt worden.

So viel den fünften articl und frag wan der Bethlehem fortziehen solte, anlangt, khain anderst mittl nicht ist, als was vorhin berait gerathen: nemblichen den Lassotta mit der andenten summa geldts unverlengt und alsalden fortzuschickhen und die heyduggen zubestellen, zumaln in meine ainfalt ich vermainen wolte ihrer k. Mai. camer in ainer so grosser noth und zu ain so ansehentlichen wöreckh gar wol mit ainer so ringen summa aufkhomen wurde khünnen; auch ehunder dan disorts sich in gefahr zustürcken, etwas bey diser so grosser noth zuverseczen so dennochter hernacher mit glegenhait wider aufgelöst werden khündte, wie dann dergleichen vor disen in so gefehrlichen leuffen von öftters beschehen; dan die hochhait des potentaten consistiert in landt und leuthen, derselben erhaltung am respect und gehorsamb, wo nun dises ainmal falt, ist alles gefallen und durch khaine geltmittl hinfürters mehr zubekommen.

Auf den sechsten punct andtworte ich besser zu sein wan ihre k. Mai. nichts thuen wollen, oder vermögen den Bethlehem die heuser was gestalt er khan einnehmen zu lassen, dan dass ihme ihre k. Mai. diselb per pacta einräumen solten, und dass drumben willen, dass jenige so per pacta übergeben würdet in conditione pactorum übergeben verbleibet so aber per violentiam de facto genommen würdet, dessen sich zu gelegner zeit vider czu impatroniern dem Kayser sein recht unverlözct verbleibet.

Den sibenden articl zu beandworten finde ich nicht dass Gratiano expresse schreibet wie palatinus wögen Sibenbürgen; aber sönsten in genere woll, dass er mit dem Türggen

tractiern solle. Auf den grundt der sachen aber zu kommen, darzu gehört aine geldt verlag bey der portten undt allenthalben wo es vonnöthen zu spendiern und nichts zu sparen; dan alles bey den Türggen mit gelt zu richten ist.

Auf den achten punct: wäre die practica mit dem Kendi, Homonnai, Wallachen und Sachsen in albey anzunehmen und derselben nachzuseczen; zu den Sachsen haimblich und in der still zu schickhen; der Wallach hat seine leuth alhie oder andere hieher zufordern und mit denselben zu tractieren; Kendi, Homonnai sein weit entlegen und mit hin und herschickhen viel zeit hingehet und verabsaumbt würdet: destwögen sy hieher erfordert und mit ihnen tractiert werden mochte.

In deme da zum neunten des Balassi halber gedacht würdet, da insistiere ich meiner vorigen mainung: sich seiner zuversichern undt drunder khaine zeit nicht zu verlihren.

Zum zehenten halte ich für aine hohe notturfft alhie ainen hungerischen convent anzustellen, destwögen die hungerische rath herauf zufordern und dasselb wo möglich noch vor Weihnachten oder doch lengist in den Weihenacht feiertagen. Denen alher citierten hungerischen rathen vermainte ich proponiert werden möchte der feindt betrüglich und arglistige handlungen feindtliche intentiones, nichthaltung des fridens, dass er underm schein ainer neuen tractation Sibenbürgen eingenommen und ungeacht seines gethanen zusagens in allem stilstandt zu halten, dennochter under wöhrunden stilstandt und induciis Lippa und Jenő einnehmen helfen und under selbe heuser wider die capitulationis pacta stuck geführt. Also bisdato der Turg underm schein und mantel der sibenbürgischen unruhe statig in armis verbleibet und also inner kurzzen zeit ganz Oberhungern woll einnemen dürffte; zu deme der Bethlehem sich der Türggen sciavo und underthon selbst nennet, mit seine mantel bedeckhet und entlichen die hungerische nation ins euseriste verderben und ruin einführen würdet; wie man dan von Constantinopl aus dessen gnugsame nachrichtung hat. So khomen imgleichen auch avisi ein, dass sich der Turg zu Constantinopl starck auf ainen zug praepariert und zu rüstet, hat seine heuser alle profiandtiert mit volck besterckht, die huldigungen aller ortten so weit bracht, als sönsten vor disem niemals beschehen, solche schwäre und vertraglige exactiones und contributiones von den underthonen erfordert, dass ihnen in die lenge bey hauss zubleiben unmöglich fallen würdet. Weil nun menniglichen bewüst, dass er sich Moldau und Wallachey bemechtigt, aniczö auch herr in Sibenbürgen ist, daherö er den Hungern alle glegenhaiten

dermassen genommen, dass sy nicht mehr crafft haben sich mehrers zu schwingen; ihr k. Mai. aber so vatterliche fürsorg für sy tragen erkennen die gefahr, dahero lenger nicht zu sehen khundten, sondern ihnen hülffliche zu erschainen begerten und wolten. Dessen ihnen erinderung zu thuen sy lieber erfordert hetten und von ihnen vernehmen und anhören wolten, wie sy solche ihre wolmaindt, vatterliche fürsorg dem vatterlandt zum pösten zu appliciern bedacht wären und sich defendieren wolten, zumaln ain für allemahl sy ihre ruinam selbst nicht erhkenten die sich zu ihnen taglich dermassen mehrers und unvermerckhter avicinierte, damit sy es nicht empfinden thäten khundten, dahero ihre k. M. als König und herr in Hungern nicht verandtworten, da er bey so grosser, instehenden gefahr sy nicht malnen, antreiben und incitiern solte ihne anerpotene so wollmeinund vatterliche hülff gutwillig und zu danck anzunehmen, dardurch ihre vattertandt erhalten werden khündte zumaln sy selbstn leicht zu erachten besser zu sein zeitlich fürsehen und nothwendige mittel an die handt zu nehmen weillen noch zeit zuhelffen, ihre benachbarte lander und vöckher im f(ried) zu erhalten, iher erbietten in freundschaft auf zunehmen und neben ihnen dem gemainen feindt entgegen zuziehen, als erst nacher wan alles uber und uber gehet und in euserister confusion und desperierter extremet alles versiert, die Türggen von den Christen nimmer unterschieden werden, und alle Christen und volckher dass sy bis dahin und zu ihrem unhail so lang geschwigen und khaine hülff nicht annemen wollen an ihnen reich suchen müsten.

Dieses ist so ich auf die proponierte punct zu andtworten in meiner ainfalt befunden, mich andern mehrern und verstandigern votis subiicierundt.

Hátirat: Guetachten auf beyliegende neun puncten Sibenbürgen und den palatinum in Hungern betreffend.

(*Egykorú másolat* [az eleje hiányzik] a bécsi cs. k. titkos ltárban.)

XIV.

1615. j a n. 4—14.

Levelek Bethlen Gábortól a Homonnai-féle mozgalom ügyében.

a)

Gabriel Bethlen dei gratia etc.

Generose domine, amice nobis honorande. Salutem etc.

Az mostani állapothoz képest istennek kegyelmességéből mi immár ide szép csendességben levén, várjuk vala csak szintén

az tractusnak jó végben menetelit. Ez közbe véletlenül esék hallanunk, hogy az eloszlott hajduságot fellázasztották, ujjolag zászlót töttenek ki és gyülekeznek. Mi mindazáltal az induciákhoz és az ő fölsége assecuratoria leveléhez tartván magunkat, ha valami nyughatatlan elméjű emberek ő fölsége és az nemes Magyarország híre nélkül valamit akarna indítani, magunkra vigyázunk, készületlen ne találassunk. Ez idő alatt palatinus uramnak ő nagának irtunk egy levelet. Azért Kgdet mint barátunkat kérjük, az mint magát már minekünk sokszor ajánlotta azon jó akaratjától viseltetvén, palatinus uramnak bizonyos emberétől levelünköt postán megküldvén, mentül hamarébb levelünkre választ vevén, küldje meg. Egyéb dolgokról is mindeneokról tegyen bizonyossá, kit mi is Kgdtól kedvesen vevén, ha miben bennünket megtalál, Kgdek mi is igyekezzünk szeretettel kedveskedni. Isten tartsa meg Kgdet jó egészségben. Datum ex civitate nostra Alba Julia, die 4. Januarii, anno dni 1615.

amicus benevolus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Generoso domino Nicolao Abaffy arcis et praesidii Thokaiensis supremo capitaneo, dno, amico nobis honorandissimo.

(Eredetije Bethlen sajátkezű aláírásával a m. kir. orsz. lvtár kinezt. oszt. Act. Thurz. fasc. 93. No 32.)

b)

Illustrissime domine amice nobis observandissime. Servitiorum stb.

Császár urunkkal ő felségével az közönséges szent békeségről minemő tractatusunk legyen országunkkal együtt, annak állapotja mennyére ment elő s miben vagyon, Nagyságodnál nyilván vagyon, immár hűtleveleinket ő felségének felküldtük, ő felségétől is az induciáknak megtartása felől assecutoriánk vagyon, kinek continentiája nem egyéb, hanem hogy az tractatusnak végeig az ő felsége részéről sem titkon, sem nyilván semmi hostilis intentio nem leszen. Mikoron azért az ő felsége commissáriusit várakoznók és az magunk commissariusit is az tractatusra oda ki készitenők, csak ez két, három nap alatt igen bizonyosan kezdék meghozni, hogy az elmúlt napokban Kendy István ő felségéhez csak postán felmenvén, oly dolgozat vitt volna véghöz, hogy Raduly vajdát is ott fenn Havas-elföldére haddal készitenék, itt alatt is több complicesével, az eloszlott hajduságot is ujjolag ismét gyűjtenék, azokban is mi

módokat akarnának követni, több dolgokat értünk, hallunk és látunk, hogy semmint levelünkben írhatnók, efféle híreket egyben vetjük, másfelől az ő felsége assecratoriáját is szemünk előtt viseljük; ha pedig ezek az hadak ujlag fenn vadnak, Nagod meggondolhatja, eddig való szent ügyekezet és jó végezés az ő felsége ditiója között és mi köztünk mint állhatna meg; azon is bizony eleget csodálkozni nem győzünk, ha az ő felsége bölcs tanácsa inkább követné az bizonytalan és nyughatatlan elméknek vélekedő persuasióját, hogysem mint az bizonyos és nyilván való végezést egy országgal és annak fejedelmével. Kendy István ő maga is megmondhatja igazán Nagod előtt, minekünk fizetett szolgálk, ötven lóra volt rendelt fizetése tőlünk, adtunk is még körülünk forgódott, néki többet tizenöt száz forintnál és először az közönséges hűségre, azután az tanácsságra, utolszor az udvari szolgaságra, hittel kötelezte magát, nem egy, hanem három rendben. Ha pedig más némely honuló bizonyos uraságban élő úr embereket lázszaszt fel, igen jó volna amaz mondást meggondolni azoknak: Pax una innumeris triumphis melior. Mert ha efféle dolog egész magyarországi statusoknak consensusából leszen, azok erejével úgy is közönségesen veszendő, bizonytalan állapotok következhetnek ebből. Ha pedig csak kettőnek, háromnak ország híre nélkül conspiratiójából leszen, afféle futó szerencse mely hamar indul meg, oly hamar szegényt vallhat. De akár mint következék a vége, lehetetlen dolog, hogy az közönséges kedves békességnek (kinek minden jámbor és hazája szerető főember örülhetne) felbomlására ne következnek oly efféle indítás az országok között, hogy a mely könnyű fellázasztani, ezerannyi munkásság vagy az lecsendesítésében. Az mint szokták mondani, egy bolond oly követ tud az tengerbe vetni, hogy százezer ember is nem tudja felvenni az fenekéről. Nagodat azért mint jóakaró böcsületes uramat kérem, szegény nemzetiségünknek közönséges szép békességét, javát és előmenetelit szeme előtt viselvén, tisztí és hivatalja szerint ő felségénél ne csak interponálja magát ennek az tractatusnak véghöz vitelében, hanem ugyan legyen azon Nagod, egyszeri kegyelmes assecratoriája szerint arra rendeltetett commissariusit alá bocsátván, legyen vége immár az sok procrastinációnak, holott tudja Nagod az hajdúnak fenn léte az ő felge birodalmának és az szegénységnek semmi hasznára nincsen, avagy peniglen ha ő felgének ahhoz kedve nincsen, Nagod tegyen bizonyossá bennünköt, mit kellésék arról ez után cselekednünk, és reméllennünk, Kendi lássa, mit cselekedik, minekünk annyéval nagyobb szűünkbeli bátorságunk lehet, holott az mi ügyünk justa causa, ő mire nézve mit indít, az ő dolga. Tartsa meg Isten Nago-

dat sokáig jó egészségben. Datum in civitate nostra Alba Julia die 4. mensis Januarii anno domini 1615.

Ejusdem Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor et amicus syncerus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlenfalva stb.

Kivül: Exhibitae Viennae 23. Januarii 1615.

(Eredetije az orsz. lvtárban. Act. Thurz. fasc. 95. No 39.)

c)

Illustrissime stb. Salutem stb.

Két rendbeli levelét is egymás után vöttük Nagodnak ez napokban: summája mindenknek azon egy dolog volt, melyben bizonyos okait számlálja Nagod az ő felge commissariusi késedelmének. És hogy nem sokára bizonyoson eljőnnének, intvén a mellett, hogy császár urunk ő felgével mint olyan hatalmas keresztyén monarchávale tractatusban illendőképpen procedáljunk. Hogy az Lippa felől való hír miatt eddig való tartoztatása és késedelve lött az ő felge követinek, noha az nyughatalatlan és háborúságban gyönyörködő emberekre nézvé, nem annira csudálhatjuk; de valaki az nagy dolgoknak igazgatásához tanult, mennit használjon néha afféle folyó híreknek publicálása, az közönséges jónak oltalmára, afféle dolgokon nem akadoz, által értheti, mire való volt az, ha nem hiszi és kételkedik benne, láttassa meg corpus et veritas rei, miben legyen. Akkor aztán ismerje meg *leonem ex unguibus* etc. Ezekhez képest senkinek méltó panasza mi reánk semmiből nem lévén, az Nagod írása szerint ugyan nem tudtunk mi is egyébről gondolkodni, hanem minden órában csak az ő felge salvus conductusát, és követinek alá érkezését vártuk: de a mint ennek előtte való levelünkben megirtuk Nagodnak, ide alá nagy hirtelen ismét az hajduságot fellázasztották, zászló-jokat kiosztották, Kendi István vendégli, ajándékozza és biztatja mindennel az kapitánokat, immár az erdéli határban is sok károkat, kapdosásokat és szenvedhetetlen dúlásokat tesznek, igen nyilván hirdetik, hogy országunkra jönek ellenségesképpen, mely az ő felge assecurációja és Magyarország s Erdély között való szent frigy ellen vagy. Ezekre való nézve nekünk is magunk és országunk oltalmára mind külső s mind belsőképpen gondot kell viselnünk, nem is voltunk arról oly feledékenyek az tél állapotjához képest is, módot keresünk, találunk is Isten kegyelmességéből magunk oltalmában. És ha efféle

nyughatatlan elnéket előbocsát ő felsége és Nagtok, egyéb nem jó ki belőle egy véletlen hadakozásnál és nemzetségünk megmaradott szeglet földének iszonyú romlásánál: kinek ha Nagod eleit akarja venni, ezeket az pusztító hajdúkat oszlasák, szállítsák le, zászlójokat szedjék be. Nem szükség az tractatusnak egyfelől is fegyver alatt lenni: mű az ő felge császári méltóságos hatalmát, anélkül is mindenben illendő böcsülettel és engedelmességgel viseljük szemünk előtt, állassa Nagod épen helyére az assecuratio szerént való csendességet, mű mindenben az ő felgével végezett induciákhoz készek vagyunk magunkat tartani: de ha ezeket így tudjuk, látjuk aperte et hostiliter ellenünk ügyekezni, nem mulathatjuk el mi is, hogy idején korán mind külső belső szorgalmatossággal gondot ne viseljünk állapotunkra: sőt ezeknek leszállításával ne is késsék Nagod, hogy a mi igyekezetünk is mind itt benn országunkban s mind másutt csendesedhessék meg: ne találtassék későn avagy nagyobb kárral efféle motusoknak lecsendesítése. Kiről Nagodtól nemcsak levele által várunk kedves választ, hanem mint az megmaradásnak és békességnek ő felsége után, egyik fő oltalmazójától atyai jó akarattal való gondviselést. Mű a mint írók, ha bántásunk onnat nem lesz, és ennek az indulatnak épen való lecsendesítését láthatjuk, mindenekben az ő felgével kötött induciákhoz tartani magunkat készek vagyunk. Tartsa meg az úr isten Nagodat sokáig bódog jó egészséges állapotban. Datum Albae Juliae die 14. mensis Januarij. Anno domini 1615.

Illmae Dnationis Vrae

servitor et amicus aratissimus

Gabriel Bethlen m. p.

Külezim: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlenfalva stb.

Kicül: Exhibitae Viennae 2. Februarii 1615.

(Eredeti az orsz. lvtárból. Act. Thurz. fasc. 95. No 40.)

XV.

1615. jan. 8.

A bécsi kormány szövetkezése Homonnaival Bethlen ellen.

a)

Reversales dni Homonna ratione Transylvaniae de 8. jan. A. 1615.

Ego Georgius Druget de Homonna comes etc. agnosco et his praesentibus notum facio quibuscunque: posteaquam

h vidi et diligenter observavi quae ab aliquo jam tempore in Transylvania contigerunt et gesta sunt, ut nimirum plerique, ibidem vajvodae provinciam illam et regi et regno Hungariae dulcissimae patriae meae abstraxerint et quasi avulserint, et summa cum totius christianitatis jactura ac damno in Turcarum potestatem peculiaribus pactis subdiderint, eaque ratione magis in illos, quam in regnum ipsum et christianitatem inclinati fuerint, adeoque consilium et auxilium, protectionemque ab iis petierint, ab iis impetrarint.

Uti etiam communis christiani nominis hostes Turcae, ea re considerata praebitam sibi jam diu a vajvodis illis et a provincia opportunitatem idoneum rati, Gabriele Bathereo Varadini confosso, ad quorundam Transylvanorum petitionem ac flagitationem formato cum exercitu Constantinopoli moverint, copiasque cum Turcicas tum Tartaricas in Transylvaniam eduxerint, provinciam de novo populabundi invaserint, conventus sive dietas indixerint, novum vajvodam Gabrielem scilicet Bethlen (qui diu multumque consuetudine contubernioque Turcarum usus in consiliis ipsorum consederat eorundemque in christianos excursionibus sese junxerat) Transylvanis proposuerint ac nominaverint, tandemque in vajvodam constituerint, promulgarint, confirmarint, qui vajvoda deinde Turcarum imperatori homagium praestiterit, et in summum christianitatis praejudicium contra S. C. ac R. M^{tem}, totumque Hungariae regnum perniciose ac periculosa pacta, quae nequaquam christianum hominem deceat, inierit, juxta quae Turcis Lippam, Geneum aliasque arces dedere voluerit. Eumque in finem tormenta praecipua bellica cum rebus necessariis, quibus ejusmodi arces omnem in necessitatem defendi poterant, avehi curavit, et in hodiernum usque diem tum impudenti ore, tum scriptis, magis expedire ut arces illas Turcae quam christiani occupent asserere audent. Hunc ego impium et perniciosum agendi modum sollicite ad animum revocans, quaeque in patriam charissimam, totamque christianitatem inde redundare possint damna et incommoda, et hoc quidem imprimis perpendes fieri nequaquam posse ut hujusmodi Turcarum progressibus diu Bethlenus tali gradu lubrico consistere queat, quin potius necessitate quadam adigendus sit, ut reali atque integra huius pulcherrimae ditionis possessione Turcis tradita, in Turciam ipsam sese subducatur ac secedat. Ego vero cujus bona proxime contermina et confinia sunt, in quorum discrimen necessario trahendus ac redigendus sim, has et alias incommoditates gravissimas, quas me inprimis prae aliis ob oculos habere convenit, proprio motu ac ductu ex singulari commiseratione ac sollicitudine qua patriam, qua religionem

element

felicitas

omnino
perpet

in lehel
B. Bensin

erget

① christianam periculis et calamitatibus quantum per me fieri possit, liberatam, conservatam ac defensam cupio, provinciam hanc me juxta benignam S. M^{tas} suae declarationem super iis quae sequuntur conditionibus suscepturum promitto.

Quae quidem S. M^{tas} post maturam tandem deliberationem et consultationem mentem ita suam clementer aperuit ac declaravit. Cum S. C. ac R. M^{tas} sua Gabrieli Bethlen C. suum ac R. verbum dederit ac responderit ante omnia se cum ipso et provincia ut quaecunque intercessissent controversiae componantur, tractacionem per commissarios suos institui velle, tractationis ejus successum expectandum, nihilque interea adversi movendum sed in eo omnia statu relinquenda, quemadmodum S. M^{tas} sua Bethleni legatis Lyncii scripto respondit, quod S. M^{tas} sua Bethleno renunciatum, tempusque ad id et locum constitutam voluit, ut et ipse et Transylvani pro eo atque ipsorum intersit, mandatarios eodem suos plena cum potestate mittant, quod et suo et provinciae nomine effectum iri demisse promiserit. Si vero praedictam tractationem successu carere, aut Bethlenum sese Turcarum ope ac machinatione ad ea quae sibi proposita habeat, consequenda atque obtinenda armare contingeret, tunc S. M^{ti} suae haud disciplituum, ut expeditionem illam per defensionis modum suscipere possim, ad quod M^{tas} sua quantum in se sit, suum impendere et adungere favorem et auxilium parata sit. Iis tamen conditionibus quae sequuntur et tales sunt.

Primo et ante omnia S. C. R. M^{ti} sub ingressum provinciae Transylvaniae reversales litteras daturus sum praestandae M^{ti} suae ejusdemque haeredibus et successoribus legitimis tam per me quam per meos commissarios fidelitatis et homagii, utque identidem in futurum provinciales S. M^{tem} suam securam reddant, laborabo, et quidem majorem natu filium in S. C. M^{tis} suae aulam mittam, ibidemque educandum curabo. Religionis negotium, uti tempore Sigismundi quondam Bathorei in usu fuit in integrum restitui quantum possum conabor.

Ubi Transylvaniae possessionem adeptus fuero Varadinum ad manus Suae M^{tis} quamprimum ipso facto, quemadmodum per meos promisi, resignabo. Samos etiam Ujvar, cujus proprietas ad dñum Kendium spectat, si cum Turcis ad arma deventum fuerit, aequa permutatione facta suae M^{ti} cedet, et super eo suas dñus Kendi reversales expediet; in arcem Kóvár germanicum praesidium, quod suae M^{ti} C. ac R. haeredibus et successoribus ejusdem legitimis juramento obstrictum sit, admittam.

Partes porro Hungariae ut post provinciae Transylva-

nicae occupationem in mea, meorumque haeredum et successorum legitimorum ex propriis meis lumbis in linea masculina descendendum possessione quidem maneat, sed a sua M^{te} ejusdemque haeredibus et successoribus legitimis, in peculiare feudum recognoscantur futurum promitto. Transylvaniam vero ipsam a S. C. ac R. M^{te} ejusdemque haeredibus et successoribus legitimis tanquam supremo meo dno pro antiquo recepto more ego et posterius mei ex propriis meis lumbis in linea masculina legitime descendentes recipiam et agnoscam, quibus deficientibus ad S. C. R^{que} M^{tem} et ejus successores et haeredes legitimos redire ac rursus devolvi debebit.

Ad Radulium quod attinet ut nomine suae M^{tis} C. ac R. in provinciam suam restituatur, omni conatu operam dabo, cum eo etiam uti et cum Moldavo bonam vicinatem es correspondentiam servabo et ubi opus fuerit, quantum possim defendam, ita tamen, ut non a me tanquam Transylvaniae vajvoda, sed tantum a S. C. ac R. M^{te} sua ejusdemque haeredibus et successoribus legitimis dependeant, citra cujus praescitum et assensum in majoris momenti et ponderis negotiis nihil aut tractabo aut statuam.

Ampliores quam per suam M^{tem} C. ac R. ejusdemque haeredes et successores legitimos concessum fuerit, jurisdictionem neque praetendam, neque titulum mihi attribuiam. Ad diaetas autem hungaricas vel ipse coram vel per internuncios quoad citra christianorum et provinciae incommodum fieri poterit, comparebo.

Eos qui suae M^{ti} C. ac R. causa proscripti sunt, in bona ipsorum restitui, iisque liberam bonorum suorum in provinciam suorum possessionem secure et quiete permitti curabo.

Saxonicae item civitates in pristinum statum redigi, ipsisque bona et privilegia inique adempta restitui et confirmari, civitates etiam illas ut ab antiquo etiamnum incolunt natione Germanica adaugeri permittam.

Aurifodinas et mineralia rursus erigi ac reintegrari, eisdemque de tribus millibus montanis nationis germanicae laboratoribus et privilegiis consuetisque immunitatibus amplioris securitatis et permutationis eorum causa provideri et cusionem monetae sub S. C. ac R. M^{tis} ejusdemque haeredum et successorum legitimorum nomine et imagine ex altera parte fieri curabo. Similiter in recognitionem domini et superioritatis quotannis condecencia honoraria munera ad Suae M^{tis} et ejusdem haeredum et successorum legitimorum aulam transmittam.

In quacunque necessitatis occasione obligatus ero ad requisitionem suae M^{tis} germanica praesidia in provinciam

A. M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

11 istam admittere, eorundemque militari opera pro ejusdem propugnatione uti; insuper etiam si vis hostilis ingruat, bellicque tempore M^{tem} suam regnumque Hungariae pro viribus juvare.

Quae belli tempore arces, oppida, civitates, et alia communibus viribus, quando mihi a sua M^{te} exercitus mittetur, recuperata fuerint, eadem suae M^{ti} ejusdemque haeredibus et successoribus legitimis, si quae autem ego ipse propriis viribus et meorum subditorum sanguine hosti ademerō, Transylvaniae cedere, eodemque quo ipsa Transylvaniae provincia iure censi, ac permanere debeant. Quae vero ego ad coronam pertinentia bona recuperavero suae M^{ti} relinquam, et in aliis bonis aequam compensationem a sua M^{te} C. ac R. ejusdemque haeredibus ac successoribus legitimis expectabo.

Profugis et malefactoribus nullum plane receptaculum in provincia concedam, quin potius, si qui tales reperientur, quovis tempore ad sistendum juri judicioque, ut juxta decreta regni condigna in eos poena statuatur, querulantibus vinctos extradere tenebor, idque me facturum recipio.

Super haec S. C. ac R. M^{ti} suae tanquam clem^{mo} imperatori regi ac dno meo ejusque haeredibus et successoribus legitimis ego Georgius Drugeth de Homonna comes etc. promitto, spondeo, ac juro, per vera mea verba, per nobilitatis meae honorem et conscientiam, sub poena amissionis facultatum et bonorum meorum omnium nullo penitus excepto, quod omnia et singula quae suprascriptis articulis comprehensa sunt, sincere fideliterque tanquam fidelem vassallum et subditum decet servare, in omnibus exequi ac praestare velim, contra quae nulla me futuro tempore excusatio qualiscunque tandem ea sit, nisi quam ipsamet S. M^{tas} sua ultro approbare, et pro justa ac legitima acceptare voluerit, privare atque eximere queat.

42 Ut vero haec fidelitatis meae contestatio ac declaratio ita et non aliter a me facta, authenticata et validius roboratae constet ultra obligationem et oppignorationem conjugis meae, liberorumque et bonorum omnium, magnificos Sigismundum Forgach de Ghimes comitem partium Hungariae supremum capitaneum et Andream Doczi de Nagilucze praesidii Sathmariensis supremum capitaneum rogavi et requisivi ut juxta me nomen suum his subscribant, ac sigillum suum imprimant.

Actum die octava mensis Januarii Anno 1615.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titk. ltárban. Hung.)

boldog fejedelemségünknek, mely szorgalmatosságunkkal igyekeztünk szegény hazánkat és azokba való minden rendeket nemcsak az sok belső veszekedő, romlott állapotból kiszabadítani, hanem mint igaz hazafiából álló fejedelemhez illet, sem fáradságunkat költségünket nem szántuk, hogy az külső hatalmas fejedelmeknél is országunknak kedves állandó békességet szerezhessünk, semmiféle veszekedésre soha okot nem adván, magunk sorsával megelégedvén, teljes életünkben csak békeségnek fejedelmének akartunk neveztetni, sőt holtunk után is magunknak csak azt az egy jó emlékezetet kívántuk, hogy magunk felől hagyhassuk. Mely fáradságos munkánknak csak eddig is minémű hasznos láttatja volt Kegyelmetek között ez kicsin idő alatt is arról minden rend bizonyosságot tehet. Mostan pedig noha római császár urunk ő felségének mind magától s mind commissariusi által adott két vagy három rendbéli assecuratioja nálunk vagy, hogy mind az tractatusnak végéig velünk az induciákat megtartsák, mi is hasonlóképpen magunk és országunk Kegyelmetek nevével adatott assecuratiókhoz tartván magunkat, nagy szép csendes várakozásban voltunk az ő felsége commissariusinak tractatusra való jövelele felől. Ez idő alatt bizonyosan értjük, hogy az mi szegény hazánknak romlására termelt fia Kendi István, kinek ennekélőtte elvesztött tisztességét Kegyelmetek országul megadván, uri állapotjához illendő jószágának restitutioja után, és az mellett udvari szolgálásra magát kötelezvén, nekünk és ez országnak közönséges jóvára nem egyszeri, hanem háromszori adott hiti ellen nem nyughatván, sokféle bizonytalan hamis vádlásokkal arra indította volna ő felségét, hogy az mostani drága szép békeségünket fölbontván, számtalan vérontásra, országok pusztulására és végetlen hadakozásra okot adjon, némely számos hajdukat föllázasztván biztatásával ujjabban való hadakozásra. Kinek praktikáit régtől fogva füstölgeni fundamentomából értettük, de az Kegyelmetek nyugodalmáért és az országok közönséges békességeért halogattuk, remélvén, hogy igaz így nem lévén, semmiben elő nem bocsáttatik azoktól, valakik az közönséges megmaradásnak és békességnek örülnek inkább, hogysen mint ez bizonytalan szerencsepróbálásnak. Mindazonáltal, hogy mi is ilyen nagy dolgában szegény hazánknak, fejedelmi tisztünk szerint meg ne fogyatkozzunk és istentől adott békességünket nemcsak belső gondviseléssel, hanem külső vigyázásunkkal fegyverünkkel is oltalmazzuk, hagyjuk és parancsoljuk serio Kglmeteknek feje és minden jószága tisztessége vesztése alatt, valaki hazánkat, abban való javait, feleségét, gyermekét szereti, el ne mulassa, hanem a miképen ennek előtte száz gyalogot a Kegyelmetek városára lippai expedi-

tionkra imponáltunk vala, mostan válogatott jó szerszámmal, puskával, szablyával fölkészült két száz gyalogot állítván, oly készen tartsa, hogy valamely órában kivántatik, oda hova az szükség kívánja, megindulhassanak, sőt azonkívül is az községnek is megparancsolja békességes megmaradásokért minden valaki fegyverfogható viritim capitatim készen legyen, ha kívántatik és a szükség mutatja, insurgáljon. Magunk az alatt oda Kolosvár felé indulván, vigyázásban leszünk és második parancsolatunk valamikor érkezik, ott lehessen minden okvetetlen, valahol az szükség kívánja. Az külső segítséget az mi illeti, az két oláh vajda császár ő hatalmassága parancsolatjából és velünk való confoederatiojokból oly készen vadnak, mint az magunk fizetött hadunk; ott is lesznek valahol az szükség kívánja; kiket az császár ő fölségével való végezésünk szerint nem sollicitáltunk eddég s üdö előtt, azonképpen sem török, sem tatár hadakat. De ha ezeknek az indulatoknak csendeseződését nem értjük és ellenséges igyekezeteket tapasztaljuk, kétség nélkül azok segítségében sem fogyatkozunk meg; kiről való parancsolatok régen kezünkél is vadnak, de azokat úgy és oly utakon akarjuk hordoztatni, ha kívántatik (kiktől isten oltalmazzon) hogy afféle idegen hadak és segítségek ez mi szégyen hazánkat s országunkat elkerüljék és oly helyen mutassák segítségeket, az hol nekünk könnyebbségünkre és megmaradásunkra legyen. Secus etc. Datum in civitate nostra Alba Julia die 18. Januarii anno domini 1615.

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim. Prudentibus et circumspectis etc. civitatis nostrae Coloswar, etc.

(Ered. a kolosvári vár. ltárban.)

XVII.

1615. jan. 24—febr. 5.

A magyar államtanács tárgyalásai a Bethlennel megkezdendő béketárgyalások ügyében.

a)

Előterjesztés a magyar tanácsosok elé.

Sacratissima Romanorum Imperatoria nec non Hungariae Bohemiaeque Regia M^{tas} dnus noster clemmus benigne intellexit reymorum illmorum spectium magcum egrum dnorum suorum consiliariorum Hungarorum adventum, in eo ipso etiam fidelitatem suam, animique promptitudinem erga suam M^{tem} comprobare voluerint, qui ex hac coniuncta eorum convocazione

ör elms 14

haud difficulter perspicere potuerint sacram Mtem suam non nisi arduas et graves eius causas habuisse, quas hic plenius intelligent.

Non dubitat M^{tas} sua quin omnibus ipsis notum sit, in praeteritis legationibus Bethlen Gabor et Transylvaniae status atque ordines a sua M^{te} confirmationem Poseniensium articulorum cum Gabriele Bathoreo ac Transylvanis ante hac initorum simul et restitutionem arcium Huszt, Nagibania, Tasnad et Kővár petierint, quam difficulter etiam M^{tas} sua in tractatum propterea instituendum condescenderit, et quod praedictus Bathoreus, Transylvaniaeque status, conclusionem praedictam Poseniensem propriis sigillis manumque subscriptionibus et iuramento roboratam nequaquam uti debebant observaverint, sed in multis ruperint, minimeque in effectum deduxerint.

Cupiens itaque suis ditionibus atque etiam universae reipublicae Christianae securitati et tranquillitati aliquanto firmitus prospectum, dum in hoc tractatu de meliore aliqua et magis reali et sufficiente assecuratione ageretur, nequid interea ab una vel ab altera parte hostile metuendum foret, aut hostibus ad tale quid audendum ansa vel occasio praeberetur, certas inducias cum Bethlen et Transylvanis pactas esse. Quas quemadmodum ipse Bethlen Gabor observavit, ex eo patere, quod statim transmissis assecratoriis praecipuas arces partium regni Ungariae Jenő et Lippam hanc solam ob causam quod formidine eorum deditionis in potestatem turcicam ipsi Bethlen parere detrectassent, obsidione hostili cinxerit et comminatione turcicarum et tartaricarum copiarum et auxiliorum ad deditionem adegerit, hostibus insuper praeter datam fidem tradendas statuerit, quod vel inde liqueat, quod omnia inde tormenta bellica, et quae ad earundem arcium defensionem necessaria fuerant, in alia loca educi, et transferri curaverit, atque hoc modo praesidia illa munitissima et antemuralia regni Ungariae et Transylvaniae rebus omnibus necessariis plane spoliata, obvia et aperta Turcis in praedam occupanda reliquerit, Quod tanto maiorem meretur fidem, quod exarato ad regni Hungariae palatinum et supremum Szathmariensem capitaneum dnum Andream Doczi et nonnullos alios regni Ungariae magnates scripto quodam singulari et quidem exemplo Veneratorum et aliorum publice asseverare et defendere veritus non est, quod identidem per ipsius tractatus Varadini initos manifestum evadit, provinciae Transylvaniae ad sui conservationem nihil magis expedire, quam ut haec praesidia in partibus Ungariae sita, Turcis cedant atque assignentur, et ab Ungaria atque Transylvania adeoque a christianitatis corpore, penitus avellantur.

Accedit quod idem Betlen Turcarum et Tartarorum exercitum contral has pactas inducias per partes Hungariae deduxerit, et horum militari manu non expectato fine huius tractatus arces Hust, Kõewar sponte cessas insolenter sibi et Turcis subiugare minatus fuerit fideles suae M^{ti}s variis modis, minis et territamentis a fide et sacramento praestito ad defectionem sollicitarit, et in hunc usque diem suis internunciis et scriptitationibus varias machinationes, novosque in regno Hungariae motus porro intentare nequaquam cesset, virulentis insuper ad dnum Daroczium literis nullo ad suam M^{tem} C. ac R. habito respectu arroganter et fastuose eandem suam M^{tem} diversi modo inculpat.

Quam ob causam sua M^{tas} non videt qualiter imposte-
rum aut ipsi Betlen aut etiam statibus et ordinibus Transyl-
vaniae secure fidem adhibere queat, quin potius ipsius Bethleni
personam propter eius vafriem qui a Turcis dependet, Turca-
rum creatura et ab ipsimet Turcis in Transylvaniam introduc-
tus est in provincia Ma et functione tolerare nec possit
nec velit.

Postulat igitur *primo* omnium sua M^{tas}, ut domini con-
siliarii votum et opinionem suam sacrae M^{ti} suae aperire velint,
quid in hoc gravi et perplexo negotio faciendum, num ob ratio-
nes supradictas ulteriori tractatui penitus supersedendum sit,
sin minus et eundem continuandum censerent, quomodo et
quo in loco illum reassumendum iudicent, tum respectum
Imperatoriae et R. sac. M^{ti}s tum quod in eo salus et perman-
sio omnium versetur, et quod initium huius tractatus in aula
suae M^{ti}s coeperit, adeoque non absre videatur, si itidem quo-
que continuaretur, et optatum sortiretur effectum.

Secundo. Quoniam petitio Transylvanorum ratione con-
firmandorum articulorum Posoniensium pluribus difficultati-
bus implicatur, quonam modo et in quibus pro moderni tem-
poris statu et conditione iidem moderandi et ad formam anti-
quarum transactionum reducendi, corrigendi et immutandi
sint, postquam in principalioribus articulis Posoniensibus
Betlen Gabor per singularia pacta cum Turcis inita, ab iisdem
recessit, et quidem quod ad titulum principis attinet ab ipsis-
met Turcis iam non amplius princeps, sed waýwoda aut guber-
nator appelletur, iuxtaque etiam subsequentes et dependentes
articulos omnino corrigere necesse sit.

Tertio. Sacra M^{tas} sua ratione Transylvaniae et partium
regni Hungariae eidem subiectarum, nullum nunc negotium
cum Turcis aut Scender bassa, sed solum cum Betlen et Tran-
sylvanis habet. Quod si igitur vel ipse Betlen, vel Transyl-
vani quovis suo praetextu Turcas sibi associare, aut vero etiam

circa hunc tractatum communicatis consiliis procedere tentarent, eos admittere sua ^{etiam} ~~M^{tas}~~ nequaquam potest, tum quod Turcae palam iam Transylvaniam suum patrimonium et Bethlenum suum gubernatorem asserant, et pro restitutione praedictarum arcium in partibus Ungariae sitarum, gubernatori suo praestanda, suos quoque legatos peculiare expediverint, qui per immistionem huiusmodi suam intentionem iam obtinuisse videntur. Cum tamen Turcae in rebus partium regni Hungariae antehac nunquam se immiscuerint, quin absque omni eorum praescitu et assensu Transylvani libere, tam de partibus regni Hungariae ad Transylvaniam concessis, quam de ipsa Transylvania cum regibus Hungariae tractare potuerint, prout hoc idem per priores antiquissimos tractatus uberrime comprobatur. Imo ipsimet Turcarum imperatores in capitulatione cum Maximiliano imperatore inita ad regem Hungariae remiserint. Ad receptionem arcium Hust, Kőewar, Tasnad et Nagibania quod attinet, ea tali tempore facta est, cum provincia Transylvanica armis Turcarum ac Tartarorum misere opprimeretur, et pleraque confinia ad Turcis defectionem sollicitarentur, nonnulla etiam in partibus regni Ungariae iam promissa essent, ne cum iis tanta fortalicia regno Hungariae propinquiora in Turcarum potestate manerent, aut in summum discrimen conicerentur. Accedit etiam quod nonnulli in praeiudicium sac. Coronae arcem Hust ad quorundam singulares tum praetensiones, tum oblationes sibi tradi postularint, quam etiam obtinuissent, nisi conatus ipsorum praepediti fuissent.

Neque vero violenter has arces receptas esse censendum est, quando praesidiarii per mortem Bathorei ab omni iurisiurandi nexu soluti ac liberati in communem reipublicae Christianae utilitatem, easdem ad integri corporis sui regni Hungariae conservationem velut membra ultro et sponte sua cesserunt et resignarunt. Arx Hust etiam diversis hactenus personis sub certis conditionibus partim ad limitatum tempus concessa, neque unquam uti etiam Rivuli Dominarum seu Nagibania in comitatu Zakmariensi sita, Transylvaniae applicata fuerunt, quibus etiam jus feudi et successionis proxime Turcarum subsidiis prius omnia tentaturum, quam a protectione Turcarum discessurum. Quae omnia si in tractatione effectum speratum non sortirentur, cum huiusmodi communis tractatio non nisi magnis et periculosos discriminibus et confusionibus involuta sit, sac. C. Rque ~~M^{tas}~~ a dominis consiliariis, quid ipsi consultum existiment, expectat. Quando item Betlen aut Transylvani neque a consociato tractatu isto, qui propter vires Turcarum maxime periculosus neque a praedicta conclusione Posoniensi, neque ab arcium illarum praetensione recedere vellent, quid

tum suae M^{ti} faciendum putent. Et si forte res ad arma ac defensionem necessariam, quae omni iure concessa deveniret, quid ab ipsis et a regno Hungariae sibi sperandum sit, quibusve auxiliis ad huiusmodi communem defensionem pro patria, pro aris et focus, pro liberis et coniugibus instructi suae M^{ti} assistere possint ac velint, cum ex diversis Betleni literis et sermonibus satis appareat, ipsum Turcarum subsidiis prius omnia tentaturum, quam a protectione Turcarum discessurum. *mejusa id* *dele*

Cum porro necessarium sit, ut quam primum in regno Hungariae diaeta generalis celebretur, ad quem diem haec publicari, quid in eadem pro moderni temporis statu proponi et tractari debeat et possit, domini consilarii quoque deliberabunt, mentemque suam M^{ti} suae sincere et candide aperient. M^{ti} quidem suae nihil gratius foret, quam si sua clem^{ma} praesentia omnium animos exhilarare et hunc conventum personaliter coram agere posset. Innotuerit autem dnis consilariis, diaetam Bohemicam generalem, quae et reliquis provinciis intimata est ad octavum diem Martii indictam esse, quae amplius haud retractari, aut prorogari nequeat. *quid. 2* *del. R* *ton*

Accedit ad haec, quod magnopere necesse sit, ut sac. M^{tas} sua Rom. Imperio ad intestinos motus ibidem excitatos sedandum proximior sit, et in omnem partem, ne maius incendium invalescat, advigilet, quam ob causam aliquos ex imperio Pragae, quibuscum negotium hoc tam necessarium tractandum sit, evocavit.

Ne igitur ob has et alias quamplures causas, maxime quod sua M^{tas} continuis praeteritorum annorum itineribus, perpetuisque laboribus et curis, quas in S. Rom. Imperii suorumque regnorum ac provinciarum, adeoque totius christianitatis conservationem, indefesso studio liberalissime semper impendit, in hac sua provecta aetate, tantis incommoditatibus, diaetis omnibus praesentia sua correspondere nequeat, per absentiam eiusdem regnum suum Hungariae primum et omnium sibi charissimum, defectum aliquem patiat: benigne requirit, ut domini consilarii suam opinionem quoque exponant. *legit*

Sacra M^{tas} sua praestolatur nonminus etiam, quomodo interea violentiis, invasionibus, et pergrassationibus Turcarum, quas in dies magis magisque contra capitulationem Sittvatorokiensem in suae M^{tis} ditiones et subditos hostiliter exercent, occurrere et provideri, tum quinam ex eorum medio aut etiam natione constitutis iam ac nominatis a sac. M^{te} sua ad tractatum tam Transylvanorum, quam Turcarum commissariis adiungi possint.

De caetero sua M^{tas} dominis consiliariis gratiam et clementiam suam omnibus et singulis benignissime offert.

Signatum Viennae 24 Januarii 1615.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titkos ltárban Hung.)

b)

A tanácsosok első felírata.

Sacrae Rom. Impae ac Germaniae Hungariae et Bohemiae etc. Regiae M^{tis} dni nostri clem^{mi} propositiones, fidelibus suis consiliariis hungaris huc Viennam per praedictam suam M^{tem} accersitis, idem consilium hungaricum, qua fideles subditos decuit, debita cum reverentia et submissione accepit, eaque universa et singula, de quibus sua M^{tas} vel clementer informari cupit, vel etiam votum et sententiam per eosdem dari jubet, sufficienter intellexit; summeque sese obligatos libenter et ultro confitentur, quod praedicta sua M^{tas}, alioquin etiam magnis, et arduis sacri romani imperii, aliorumque regnorum et provinciarum suarum negotiis occupata, singulari commodorum regni sui Hungariae promovendorum studio et affectu flagrans, eius emolumento et optima constitutioni clementer intendere dignatur. De clementi praeterea suae M^{tis} satisfactione quod nimirum de obsequio fidelium suorum consiliariorum contenta fiat, gratias habent immortales, conanturque vicissim, ut iuxta benignum mandatum suae M^{tis}, summa cum promptitudine, de rebus et negotiis, ad discutiendum et deliberandum propositis (quod quidem conditionem circumstantiarum, et negotia praesentia eflagitare cognoscunt) eidem suae M^{ti} diligenter detegere, eorumque superinde informationem ac opinionem edere haudquaquam omittant.

Ac quidem quantum ad editarum propositionum articulos et contenta spectare posset, animadvertunt dui consilarii summam in tria capita distingui. Primum quidem, quod et maxime arduum et perplexum habetur, est de negotio transylvanico, secundum de diaeta in regno Hungariae celebranda, tertium de violentis Turcarum.

Ad primum quod attinet, extra omnem controversiam esse nullus inficias iverit, sacrae regni Hungariae coronam et consequenter suam M^{tem} tanquam legitimum Hungariae regem (testantibus id historiarum monumentis et aliis sufficientibus documentis) in provinciam Transylvaniae, quae partim ob Turcarum dominandi libidinem et tyrannidem, partim ex diversis casibus causatam, provinciae, gubernatorumque ejusdem vicissitudinem

inconstantiam et fluctuationem in miseram et luctuosam plane conditionem delapsa conspicitur, sufficiens, idoneumque ius ac plenam auctoritatem et habuisse semper, et etiamnum merito habere debere: attamen siquidem modernus provinciae status alius est, diversa quoque consilia tum circa ipsam, quam gubernatorum ejusdem, considerationes habendae sunt.

Manifeste quidem animadvertunt domini consiliarii articulos pacificationis tractatus Poseniensis, in novissima regni diaeta sancitos in persona Gabrielis Bethlen labefactatos esse; habent enim expresse articuli illi, quod ipsi provinciales adeo impense et graviter sollicitarunt semper, ut libera electio ipsis salva et integra permaneret, adeo ut etiam pacificationi Vieniensi non secus astipulari voluerint, quam cum conditione, in quantum liberae eorum electioni non praeiudicat. Hic tamen Gabriel Betlen contra hactenus usitatum, modum primumque et praecipuum provinciae privilegium, nulla ratione legitime introductus, sed vi et potentia Turcarum, exturbato legitime pacto electo principe intrusus, titulum principis, quo tamen ex praedictorum articulorum Poseniensium, singuli legitime electi uti poterant, repudiavit, et iuxta voluntatem Turcarum vajvodam seu gubernatorem sese appellitat. Jure merito itaque sacra sua M^{tas} ex hoc offensam sese videns, altiusque rem penetrans, perspicit haud dubie quod si in posterum quoque saepius, exemplo Betlemi, opera, promotione, et armis hostium Turcarum, conniventibus provincialibus, principes in provincia constituerentur, futurum esset, ut penitus a iurisdictione regni et obsequio sacrae coronae avelleretur, maxime cum etiamnum Turca arroganter tale ius coronae labefactare et convellere nitatur, ubi, ne lapidem ex ea adimi se passurum iactitat. Jure inquam merito sua M^{tas} in id sibi intendendum esse proponere posset, ne per huiusmodi actus ac processus, iuri et auctoritati sacrae coronae quippiam decederet, ut etiam armis immunitatem regni conservaret. Accedente tamen postmodum statuum et ordinum consensu, acceptatoque et confirmato pro moderatore provinciae ipso Bethlemo, quocum una cum provinciae ordinibus sua M^{tas} intervenientibus etiam aliquot iam ablegatorum hinc inde missionibus, tractatus intercedit: maxime siquidem omnium sapientium iudicio, quaevis prius tentanda sint, quam ad arma deviniatur; accedente eo quoque, quod suae M^{ris} diplomata, decreta et diversae scriptae literae super hoc negotio editae fuerint, induciae promissae, spes ordinandorum commissariorum data. A quibus recedere, integrum haud fore videtur.

Per tractatum itaque nonnisi negotium componendum expedire, rerum et circumstantiarum qualitate sic stantibus, liquet; ac licet ex praemissis rationibus, quo ad personam Ga-

brielis Bethlen et conditionem ipsius, neque sua M^{tas}, neque regnum Hungariae imo neque ipsa et provincia contenta esse deberet, intrusio siquidem ipsius per Turcam in Transylvaniae provinciam perniciosus, non sine despectu sacrae regni Coronae factus, maximam praebet occasionem ne sua M^{tas} fidem Bethlemo adhibeat, et hoc multis nominibus: indubitatum enim hoc, cuius benevolentiam et beneficium quis suscipit, ei etiam addictum esse solere, is vero non solum ad nutum strangulati supremi vezirii Naszuffi, quaevis promptissime exequabatur, verum etiam omnium consiliorum suorum participem reddit Skender bassam et a societate eius nullo modo divelli potest; nihilominus tamen salva semper permanente dignitate et autoritate suae M^{tis}, quam domini consiliari in omnibus promotam et conservatam, fide et fidelitate eorum id exigentibus, summo studio conari sese debere confitentur, cum sciant suam M^{tem} in id benigne intentam esse, ut considerato Transylvaniae infaustici statu, restitutioni et conservationi illius magis, quam periculo et excidio studeat, — deliberationi semel factae, nempe ut tractatus continuetur, inhaerendum esse censent. Hinc enim non solum salus, vel excidium provinciae dependere perspicitur, verum etiam perniciēs ipsius longe lateque cum dispendio totius Hungariae, vicini regni Poloniae, et aliarum provinciarum, adeoque totius christianitatis diffundetur. Maxime cum ob id etiam diversum svaderi nequaquam potest, siquidem super hoc negotio Transylvanico per tractatum componendo, communi statuum et ordinum regni Hungariae consensu in diaeta ad diem 13. Julii anni praeteriti ex mandato suae M^{tis} indicta, decretum, et Linczium deputatis dnis commissariis in instructione datum fuerit; super quo literas authenticae emanatas cisdanubianae, ultradanubianae, et superiores regni partes extraxerunt.

Quantum ad circumstantias tractatus suscipiendi ista potissimum in considerationem venire posse videntur: *primo*: Ad evitandas plurimas et graves incommoditates, ut quanto maximo tempore ante tractatum cum Turcis instituendum habeatur, neque hic illo prius peragatur. Alterum est, quo uspiam fieri potest; celerius suscipiatur, quandoquidem praesenti h^yeme adhuc, illa quoque cum Turcis peragenda erit; commodum etiam inde hoc sequetur, quod tali pacto a Turcis avellentur, qui disiuncti existentes, minus laboris et molestiarum in tractatu habendo facessent.

Locum maxime idoneum et competentem animadvertunt etiam domini consilarii Viennam, et quidem pro maiori autoritate et validitate totius tractatus in praesentia suae M^{tis} fieri debere, praesentim si specialiter iam antea id declaratum

fuisset, et sua M^{tas} hoc per expressum sibi reservasset, ut sic tergiversationes quaevis praecaverentur, et pro rei necessitate resolutiones suae M^{tis} confestim, et etiam confirmationes sanctorum haberi possent; quia tamen ipsi dñi consiliarii vident suam M^{tem} cupere summopere, ut ex hoc tractatu bonum eliciatur, neque (quod sane non sine dispendio et manifesto summi mali periculo fieret) in aliud longius tempus protrahatur, communis aliquis locus, Cassovia nimirum, aut si videretur suae M^{ti} Eperies vel Leuchovia, utpote viciniore civitates pro loco tractatus designarentur. Admonereturque Bethlemus, ut is quoque ex provincia excedens, proprius loco constituto accederet. Taliter enim fieret, ut festinantius quaevis componerentur, et concluderentur, si quae nimirum magis ardua emergerent, et vel suae M^{tis} aut Betlemi et provincialium, ulterior in dubiis emergere valentibus, quaeve ipsi deputandi commissarii non tam facile expedire possent, ulterior declarato requireretur. — Porro per internuntios et celeres cursores hinc inde resolutiones transportari poterunt. Verendum alias, ne dum iuxta deliberatam talem sententiam nonnisi huc Viennam Betlemi et provincialium partes evocentur, vel difficulter ad hoc accedant aut magna distantia itineris, in longum tempus tractatum producat, aut certe ratificationes isthinc tardissime referantur.

Personas pro commissariis ex parte suae M^{tis} et regni ordinandas, idoneas et sufficientes nominant dñi consiliarii illum ac revmum dñum archiepiscopum Colocensem Deme-tium Napragii, dñum Petrum Reway, dñum Ladislaum Pethe, dñum Georgium Homonnay, dñum Michaellem Czobor et dñum Franciscum Daroczi, qui bene perspecti habentes totius negotii statum et provinciae qualitatem, cum fructu commissionem, haud dubie peracturi sunt. Stabit tamen in clementi suae M^{tis} arbitrio, vel alios horum loco constituendi, aut etiam, prout visum fuerit, alios hisce, vel aliis adiungendi. Expedit itaque ut quamprimum tractatus hic maturetur, ne ex mora et dilatione Bethlema et aliis quoque adversi quippiam metuentibus et suspicantibus, hostilia quaeque moliantur et nova consilia instituant, insidiasque cum hostibus Turcis, aliarumque provinciarum nationibus struant.

Dignabitur praeterea sua M^{tas} clementissime ante discessum suum hinc Pragam hanc totam rem ad finem deducere, ut sic in bono et certo quietis statu, regnum consistat, ne alioquin non perfecto negotio relicto, animi quorumvis fluctuent, et faciles in quasvis turbas et motus suscitandos ferantur.

Inaudiat licet communi rumore noviter bellum inter Persas et Turcas exarsisse, eoque validius et potentius illud factum, quod liberi Naszuff basa ob necem suam ad Persam

deficientes, vires et robur adversus sultanum coniunxerunt; exigua tamen spes melioris conditionis istarum partium, in confesso namque est, pace et concordia non secuta, conjuratos iam hostes Transalpinam, Moldaviam, Tartaros cum Turcis de repente in ditiones suae Mtis effusos, ingentia damna perpetrare, et priusquam ad arma et defensionem concurratur, partes regni superiores funditus evastare posse, et vel eo maxime, quod a multo iam tempore insidiose coniurationem talem struxerint, et veris primi occasionem opportunam duntaxat expectent. Neque vero partes istae cis et ultradanubianae auxiliatum partibus superioribus accurrere valebunt, siquidem sat numerosas copiae Turcarum, qui passim in confiniis sunt, nostrates distinere, et auxilia adferre volentes impedire poterunt.

Suscepto sic tractatu, quae singillatim per sacram C. Rque Mtem de quibusvis particularitatibus proponuntur, ea omnia pro competentia rei, agi et tractari poterunt, ut sunt illa, quae cum expostulatione exponi debebunt, probrosae scriptiones Betlemi ad dñum Daroczi, arrogans et fastuosa, nullo habito S. C. Rque Mtis respectu, diversimoda Suae Mtis inculpatio. Item de voluntate resignationis arcium Lippa, Jenő etc. sollicitationes fidelium suae Mtis regnicolarum ad defectionem, resignatio ad rationem sacrae coronae arcium Huszt, Kővár, etc. et reliqua, quae pleraque subministrabuntur, dum tractatus ipse habebitur.

Porro quantum ad tractatum in ea parte, qua concernit Betlemum, tempore tractatus proponi potest inter coetera; vi articulorum Poseniensium in personam Bethlemi consensum fieri minime posse, namque ut superius quoque memoratum est, non libere electus, intrusus per Turcam, ejecit is auxilio Turcarum rite et legitime electum, animadvertens hoc sese non rite electum, non utitur titulo principis, quod tamen vigore articulorum Poseniensium fieri deberet, ut alii excessus et exorbitantiae illius omittantur.

Ad provinciales vero quod spectat intimandum, sanctum esse regis verbum et inviolabiliter observandum, suam Mtem haud invite iuxta conditiones articulorum Poseniensis tractatus, conclusiones observaturam, dummodo ea integra et illibata reddatur, neque ea in parte quod potissimum caput rei est, circa electionem liberam, violetur; periculum namque esse, ne etiam confirmatis per diplomata conclusionibus, successu temporis exceptio fiat, labefactataque et sublata immunitate liberae electionis, reliqua quoque quaevis tollantur, et ad arbitrium potentioris cuiusvis ipso subiugare valentis amissa libertate, veluti mancipia iugo servitutis perpetuae subdantur.

Rem hanc acri iudicio ponderandam esse, neque tam leviter privilegiorum rationem in dispendium vocari permittendam. Non fieri consulto, ut ob metum aliquem, vel favorem et indulgentiam erga singularem aliquam personam agatur de summa unius integrae provinciae; facile ipsos provinciales saluti sese consecrare posse, agant illud et adinveniant modum, ut vi articulorum Poseniensium per liberam electionem pro arbitrio eorum, concordi voluntate princeps quivis tandem aptus, et ad munus tale obeundum idoneus asciscatur, quod nisi curent, et confectum dederint, ipsimet sane subversionis privilegiorum et consequenter excidii proprii causa et occasio futuri sunt. Nolle etiam suam M^{tem} hanc eorum liberam electionem turbatam, ob hoc nullum nominat, neque eligendum proponit. Quibus constitutis, ne Turca etiam pro vafricie sua per indirectum et oblique quovismodo in id sese ingerat, unde molestare provinciam occasionem sumere posset, manere debet ipsa provincia in eo, quo fuit antiquo statu, dent consvetu tributa ad portam, observationes illae receptionis ex porta vexilli, frameae, clavae sint in suo esse; concludendum erit etiam tractatus tempore, et hoc articulo speciali cavendum, literalibusque instrumentis firmandum, communiter per totam provinciam ne pernicioso huiusmodi quaestu, ullo unquam tempore in posterum Turcis arces et loca regnorum et provinciarum christianitatis tradant. Demum faciliora illa sunt futura, quae de arcibus Huszt, Kővár etc. fieri deberent, dummodo illa, quae maxima sunt, diligentius et opportune prae coeteris, quae minutiora et non adeo importantia procurentur.

Ad partem etiam ipsi Gabrieli Betlen ad facilitandum et consequendum hoc intentum inculcari posset, constare sibi, universa ea, quae egerat, violenter egisse, electionemque sui in vajvodam et introductionem non tanquam per liberos factam fuisse, sed ex odio, rancore, et vindicandi affectu, quem contra Bathoreum conceperat, vel etiam timore forte, universam hanc tragaediam causasse: testimonia eius rei esse, scriptas Buda per se domino palatino literas, in quibus instabat, ut per ipsum Bathoreo reconciliaretur, quod dum pertinaciter is renueret, tandem ad haec inconvenientia et damnosa prorupit. Accedentibus etiam aliis ad persvadendum competentibus rationibus, nimirum ut permansionem patriae communis praeculis habeat, Turcarum et aliarum christiani nominis hostium libidini, et rabiei florentem illam provinciam non obiiciat, nolit immittem et ferum animum erga proprium sanguinem et amicos declarare; futurum namque ob immittem et ferum animum, ut non solum iudicia dei iusta non evitet, verum etiam vindictam hic temporaneam ferat, dum merita odia totius christia-

nitatis adversum se irritando, adversarios magis, quam amicos erga se ipsum concitabit; et alioquin etiam possibile non esse, ut ob dissidia quae inter suam Mtem et sultanum fovet, consistere possit, satius esse, ut considerata conditione sua, periculorum gravitate, quae per eum pululant, et ut aliarum inconvenientiarum modus iamtandem statuatur, potissimum cum de provisione idonea pro persona sua, aliis quoque modis ordinanda, provincia eidem competenter providere poterit, ac alioquin etiam substantia et facultatibus satis abundare dicatur. His inductus cum dexteritate rationibus, existimari potest, ad resignationem et cessionem provinciae ipsum fortassis induci posse, postquam non solum mutantem statum suum et pericula consideraverit, verum etiam exempla aliorum, qui sponte provincia cesserunt, recoluerit.

Ex his constat, non posse pronunc sufficienter perspicui in quibusnam partibus potissimum praetitulati articuli Posonienses corrigi aut immutari possint. Restituto namque usu liberae electionis, cedente Bethlemo et compositis modo consveto per provinciales negotiis, cum Turcis super tributo, et aliis observationibus usitatis, vix aliquae difficultates supererunt, quae suam Mtem impedire possent, quin iuxta benignam suam oblationem, et tam regni sui Hungariae, quam provinciae Transylvaniae, aliorumque vota et desideria accedere et consentire poterit. Maxime cum sufficientibus cautelis hoc praesertim stabiliri debebit, ne in posterum in ullo unquam tempore insolito hoc, provinciaeque Transylvaniae nonminus ac sacrae regni Hungariae coronae praeiudicanti modo, per Turcas maxime vi, armataque manu multorum millium obtrusum principem pro legitimo et libere electo acceptent, eique subsint. Casu vero, quo praedictis conditionibus ad optatam frugem Bethlemus adduci nequirit, et pertinaci animo indigna praetendendo salutaria consilia repudiaret, accepta a fidelibus suis delegandis commissariis necessaria super quibusvis particularibus rebus et pertractatorum negotiorum relatione, suppetent haud dubie pro conditione et qualitate tractatus exacti, quidnam tam pro regni Hungariae defensione, quam etiam Transylvaniae statu suscipienda erunt, — de qua suae Mtis pia et paterna in rempublicam et communem salutem cura et sollicitudine certi omnino existunt. Propter unius tamen privati hominis errores et discolum animum, aperti belli suscitationem ipsi dñi consiliarii svadere non possunt, publica statuum et ordinum regni edicta id vetant; ac alioquin singulari eorum opinione et voto, absentibus et forte non consentientibus regni ordinibus incassum id fieret; modi nihilominus et media tali cum sufficienti

cautela tempore tractatus ponenda essent, quae omnem eiusmodi exorbitantiam in posterum firmiter caverent, et in antiquis iuribus ac usitata consuetudine, immunitates quasvis conservarent.

Quoad subsidia, regni Hungariae in casu necessitatis praestanda non aliud suggerere habent suae M^{ti}, quam quod nuper universi status et ordines regni per speciales suos commissarios Lynceium ablegatos nunciaverant, quod videlicet iuxta articulos Viennenses, tempore pacificationis cum aliis regnis et provinciis sancitos in casu necessitatis, dulcedine et amore patriae charissimae ducta gens Hungara, pro vindicanda salute et libertate omni occasione in communem defensionem intendere, et bellum contra se motum pro viribus propulsare erit parata, et etiam, si ita necessum fuerit, mortem oppetere non subterfugiet.

Dandum etiam in instructione ad tractandum dimittendis commissariis, monendos esse pro opportunitate et convenientibus rationibus, tam ipsum Gabrielem Betlen, quam provinciam Transylvaniae, ad hunc tractatum, qui nullo modo interessatis, vel ingredientibus sese Turcis, sat foeliciter (nisi casus iste circa personam Betlemi evenisset) ad finem optatum perducere potuisset, ullum Turcam admitti debere, multo minus Skender basam, qui hactenus penes Gabrielem Betlen, omnibus ipsius consiliis, congressibus, et publicis actibus, tanquam Corÿcaeus sese immiscuit, conscium agendorum et tractandorum concedendum esse; eo namque facto luculenter quodammodo testatum fuerit, praecipuae libertati provinciae, non minus ac circa liberam electionem praeiudicium concedi, et regnum simulcum provincia iuri suo ea in parte cedere. Suae M^{tis} itaque firmis rationibus in longum deductis, ipsi dñi consiliarii subscribentes, nequaquam admittendum censerent, ut eius rei facultas Turcis concederetur, maxime cum inde ab initis nihil simile commissum esse constet, nulloque iure Turca id praetendere potest.

Publica etiam regni diaeta ut celebretur, quod sua M^{tas} clementer innuit, expediens omnino iudicant dñi consiliarii idque vel hanc ob causam quod sua M^{tas} denuo ex partibus hisce abire constituerit, et etiam quod contribuciones cessantes, ex quibus in parte confinariis stipendia numerabantur; externa vero regna et provinciae sicut et sacrum romanum imperium sua subtraxit subsidia, maximis in necessitatibus sunt constituta ipsam et confinia, unaque suae M^{tis} stipendiarii summam omnium rerum patiuntur inopiam. Attamen si ea recolantur, quae superius memorata sunt, quoniam magis ardua, primo et ante omnia dirigenda esse necessitas postulat;

non vident dñi consilarii, quomodo his potissimum duobus tractatibus cum Transylvania et Turcis non prius expeditis, debita cum utilitate celebrari possit. Extra omnem enim controversiam est, status et ordines iuxta nunciatum commissariorum suorum nuper Lynceium amandatorum, de hoc unico Suae M^{ti} summis precibus supplicaturos, ut pro publica pace primum stabilienda graves hasce differentias, tam quae cum Transylvanis hactenus indefinita mansit, quam etiam limitatio pagorum dedititiorum cum Turcis, quietem et tranquillitatem publicam perturbare posse, firmiter sibi persvaserunt, nec ulla consilia et deliberationes prospere successuras antequam modus inveniatur ut in his duabus differentiis, aliqua dispositio et definitio, in quamcunque tandem partem statuatur.

Differendam itaque censerent dñi consilarii publicam regni diaetam tantisper, dum uterque hic tractatus, et primo quidem ille cum Transylvanis quantocyus perageretur, expedita namque tractatione, vel pro voto suae M^{tis} et regnicolarum, vel vero secus. Interimque etiam limitatione illa cum Turcis super pagis dedititiis confecta, constabit, quam festinanter et in quem finem ipsa diaeta publicari deberet, quidve in ea per suam M^{tem} proponi utile et necessarium sit; nam utraque partium longe diversa et ab invicem differentia exposcunt.

Tractatu siquidem bene confecto, pro firmiori validitate et robore, iuxta constitutiones novissimae diaetae in articulos regni inserendus erit, sin secus acciderit, tunc eo casu in diaeta constitui debebit, quid ea in parte ulterius suscipiendum, suaeque M^{tas} propositiones eo directura esset, ut necessaria pro bello continuando procurarentur, arma videlicet, gens militaris, subsidium pecuniarum, et reliqua eius generis ad belligerandum necessaria. Ac vel ex eo quoque differi deberet, siquidem in illa superioris anni mense Julio ex voluntate et mandato suae M^{tis} per dñum palatinum indicta diaeta status et ordines compositionem illam per legatos apud suam M^{tem} sollicitarunt, effectumque et finem eius rei summa cum aviditate et expectatione praestolantur.

Convenientius etiam et oportunius diaeta post tractatus finem celebrari poterit, namque si anteverteretur, plerique et fere potior pars dominorum consiliariorum, et aliorum quoque regnicolarum, ex quibus nonnulli regni iudices sunt, diaetae interesse non possent, sed in alterutra commissionum et legationibus occuparentur. Neque etiam interim dum tractatus fieret, consultum esset magnates, nobilitatem, et alios quosvis regnicolas a mansionibus eorum abesse, facile namque vel ex

eo occasionem contra regnum suscipiendi hostiliter quippiam attentari posset.

Quoad propositiones in genere de necessitatibus regni, praeterea quae suae Mtis benignae voluntati erunt, ut proponantur, posset etiam dñi comitis palatini super proponendis informatio tunc temporis expeti, id quod hactenus usitatum fuisse constat, is siquidem absque quod huc Viennam citentur, dñis consiliariis convocare posset, et deliberatione superinde habita suam Mtem de iis edoceret. De iis vero, quae suae Mtis, et fisci negotia cernunt, dñus camerae suae Mtis hungaricae praefectus cum consiliariis pro consuetudine usitata opinionem daturus esset.

Coeterum ex praememorati tractatus cum Transylvanis continuatione fiet etiam illud, quod dum is peragetur, et ex voto sententiaque suae Mtis et regnicolarum optato perficitur; animadvertentes status et ordines Mtis suae clementiam et benignum affectum, pro pia et singulari paternaque plane cura, qua negotia regni sui Hungariae, modis omnibus adjuta et promota esse contendit, publice per hoc testata reddi, maiori cum promptitudine et alacritate ad ea, quae sua Mtas praestanda vellet, accederent. Et quidem vel pro hac vice, ubi tam ardua et magni momenti negotia, quae salutem vel excidium, summam cum tranquillitate quietem, aut certe ingentium malorum initia allatura sunt, ut augusta sua, et fidelibus suis regnicolis exoptatissima praesentia sua Mtas clementer interesse et praeesse dignaretur, sane perquam utile videtur dñis consiliariis. Fieret namque sic, ut et facilius gravamina componeretur, quietioraque et optati effectus sua Mtas habitura esset comitia.

Tandem etiam quod ad violentias, invasiones et pergrassationes Turcarum tollendas, pauca in eo quoque suae Mtis demisse per dños consiliarios suggerenda erant. Serio tam a partibus christianorum, quam Turcarum, per eos, quorum auctoritas apud milites praesidarios valet, ac quorum curae iidem submissi sunt, interdicens esset, ne sub gravi poena, quae de delinquentibus et in flagranti deprehensis statim et de facto sumi deberet, in potestum ulla excursions, et mutuas invasiones exercerent.

Et quia plerique egestate et inopia adacti excurrunt, quantum quidem temporis moderni conditio ferret, indigentiae ipsorum succurrendum sua Mtas benigne ut demendare dignaretur perquam oportune accideret, sic namque aliquo saltem subsidio adiuti, in officio sese continerent, neque occasionem sumerent in terras hostiles ad rapiendum excurrendi. Turcae quoque non irritati, maxime si etiam praefecti illorum

desuper cum expostulatione debita requirentur, a similibus excursionibus suscipiendis sibi haud dubie temperarent; evitenturque plures incommoditates et gravamina, ratione hactenus patratarum excursionum, pro quibus complanandis Turca requirendus esset, siquidem etiam Ali basa Budam venturus existimatur, qui tractatui ejusmodi interfuit, et eandem iuramento, sigillis et subscriptionibus confirmavit. Quales vero singillatim excursiones turcae, quasve depopulationes agant, dñi partium regni supremi et confiniorum capitanei pro necessitate relationem facere possunt.

Juvabit etiam non parum ad tollendas excursiones, si debitae in confiniis ordinationes, qui vagabundos forte haydones, vel quosvis alios praedam exercentes persecuti fuerint.

Cavebuntur etiam excursiones per compositionem illam seu tractatum super limitatione pagorum deditiorum, hucusque non sine dispendio miserae plebis dilata, ea itaque ut primo quoque tempore susciperetur (peracta tamen primo illa transylvanica commissione) curandum omnino esset, monendique Turcae ne longioribus dilationibus rem hanc involvant, sed ad pacis conservationem, ex qua occasione potissimum plurima contra legitimam et firmam ejus observationem frequentius committuntur, in debitum effectum deduci maturent, suosque homines ad id tempore competenti ad arbitrium suae M^{ti}s nominando destinent.

Ut autem Turcis cavillationis ansa omnis praescindatur, novis postulatis vel diversis a prioribus praetensionibus immutari vel augeri iam positi articuli nequaquam deberent, ne exinde arguere velit, sublatam innovationibus huiusmodi priorem sultani obligationem, et fidem iusiurandique liberum factum, et sic consequenter pacem ruptam, et per hoc apertum bellum declarari. Urgendum duntaxat erit illud et explicandum, quod ad Sytvatorok jam semel conclusum fuerat, et illa specificanda articulatim, in quibus a partibus Turcarum labefactum, et constitutionibus contraitum fuerat. Supplicant autem dñi consilarii suae M^{ti} dignetur mandare singularem huius rei et diligentem curam haberi, monentur siquidem ad hoc faciendum, cum ab aliis supplicantibus, tum etiam ab universitate duorum et nobilium diversorum comitatum, signanter autem comitatus Nitriensis, cuius comitatus pagos depopulationibus ac aliis iniuriis et damnis mirum in modum ipsi Turcae affligere non cessant.

Quod si Turca tempore tractatus de pagis dedititiis etiam de Transylvania mentionem faceret, eo duntaxat reiicendus esset, et ad conclusionem illam relegandus, de Transylvania

non aliud tractari posse aut debere, sed illam in suo statu, prout ad Sytvatorok sancitum fuerat relinquendam esse.

Non abs re praeterea futurum censetur, si tempore prae-dicti tractatus de negotio vayvodae Radulii exulantis pariter mentio fieret, atque de restitutione ipsius in provinciam Valachiae, ex qua sine demerito ullo suo, vel culpa contra Turcam commissa, privatus extitit, competenter tractaretur.

Qui vero tractatui turcico ex hungaris iam antea interfuerunt, et pro nunc etiam interesse possent, per daum comitem palatinum suae M^{ti} exhibiti sunt; stabit in arbitrio suae M^{ti} hos ad tractandum adhibere, vel vero alios nominare.

Quia vero S. C. R^{ue} M^{tas} generalia regno eiusdem Bohemiae comitia publicavit, supplicant nomine etiam universorum statuum et ordinum regni, dignetur clementem ejus rei curam habere, ut solita contributionis subsidia pro usibus confiniorum M^{tis} suae a regno Bohemiae et incorporatis provinciis obtineri queant. Ac si sua C. M^{tas} necessarium esse iudicaverit, aliquot ex fidelibus suis hungaris hoc nomine eo destinare velit: siquidem etiam plenipotenciales regnicolarum literae ipsis legatis dandae, apud manus dⁿⁱ palatini habentur.

In reliquo suae M^{tis} gratiae et clementiae dⁿⁱ consiliarii sese demisse commendant.

Viennae 28 Januarii anno domini MDCXV^o.

Hátírat: Primum hungaricorum consiliariorum votum.

(Egykorú másolat a bécsi cs. k. titkos levéltárban. Hungarica.)

c)

Második leirat.

Sacratissima Romanorum C. necnon Hungariae Bohemiaeque R. M^{tas} d^{nus} noster clemmus benigne intellexit, quod dⁿⁱ consiliarii hungari hic praesentes ad ea, quae ipsis proposita fuerunt responderint et informarint, ex quo quidem ipsorum, non solum in rebus bene ruminandis ac ponderandis diligentia, sed etiam in capessendo super propositis consilio atque opinione fideliter aperienda, insignis in communem patriam et christianam rempublicam zelus adeoque in suam M^{tem} C. ac R. devotio summopere elucet, id quod sac. M^{tas} sua pro benigno affectu suo quavis occasione clementer agnitura sit.

Ad primum quod attinet, etsi quidem Bethlenus diversis suis nocivis et illicitis machinationibus virulentis literis, tractationibus, actionibusque, maxime quod contra Posoniensem conclusionem egerit, et induciarum etiam durante termino, Turcis Lippam et Jenő dedere statuerit, nullo plane modo

mereatur, ut in ullum cum ipso tractatum ex parte suae M^{tis} condescendatur; permote tamen sac. M^{tas} sua allegatis per d^{nos} consiliarios rationibus ex superabundanti clementiae affectu tractatum iniri, iuxta instructionis formatae modum mandatura est.

Placuit etiam suae M^{ti} d^{no}rum consiliariorum unanimis assensus, quod tractationem Transylvanicam Turcicae anteferendam, nec unam cum altera miscendam, Scender vero basam aliasque Turcas, et qui ab iis dependent, a tractatu hoc plane arcendos contraque eos excipiendum esse adeo considerate consulunt.

Ad locum deinde tractatus quod attinet, ex iis quas ipsimet recensent causis et rationibus, optimum quidem et commodissimum hic Viennae fore videretur, sed cum aliae considerationes per d^{nos} consiliarios motae sint, ne scilicet negotium illud in longiorem moram protrahatur sed quantum fieri possit acceleretur, benignum sua M^{tas} assensum praebet, ut conventus ille vel Nitriae, vel Trinchinii, uter locus has partes versus commodior videatur, ut nimirum M^{tas} sua super iis, quae transigenda sint facilius indies informari possit, pro d^{no}rum consiliariorum iudicio instituat.

Ad tractatum vero hunc peragendum sac. M^{tas} sua commissarios ill. et rev^mum cardinalem Forgachium, d^{nos} Andream Doczy, qui alias huc veniendi potestatem a sua M^{te} obtinuit, Petrum Revay, Ladislaum Pethe, Michaellem Czobor et Franciscum Daroczy adhibendos nominat.

Quod dⁿⁱ consilarii praesentiam sac. M^{tis} suae usque ad tractatus huius finem summopere desiderent atque optent, neque hoc ipsi contrarium, quin imo pergratum foret, siquidem ante generalem regni Bohemiae dietam tractatus hic finiri et absolvi posset.

Quo modo autem cum provincia Transylvania et ipso Bethleno tractandum sit, in eo sac. M^{tas} sua d^{no}rum consiliariorum opinioni sibi porrectae assensum praebet, iuxta quam etiam instructionem pro commissariis expediri mandatura sit.

Quod porro Bethlenum concernit, sensum sac. M^{tas} sua non satis d^{no}rum consiliariorum assequitur, utrum cum Bethleno per tertias personas, quae apud ipsum auctoritate polerent, et ipsi addictae essent, ratione resignationis libere faciendae agendum, aut vero suae M^{tis} nomine per commissarios cum ipso Bethleno desuper tractandum censeant; ideo d^{nos} consiliarios mentem et intentionem suam fusius et clarius explicare cupit.

Casu porro quo Bethlenum tergiversari et pertinaci animo indigna praetendendo spretis adhortationibus et monitis

obstinationi suae inhaerere, neque in resignationem, aut alias aequas condiciones ullatenus condescendere, quin potius profferata et turcica, quam assumpsit natura, facto ipso regem et regnum ulterius turbare contingeret, curabit sua M^{tas}, ut de omnibus commissarii diligenter fideliterque ad se referant, unde ipsa quid pro defensione regni statuendum ac suscipiendum, sese resolvat et decernat.

Neque enim sibi propositum habet sua M^{tas}, citra regni suae Hungariae praescitum et assensum apertum bellum concitare, quo rem deventuram tanto minus existimat, quod sultatum ratione privati adeoque inconstantis hominis causa apertum bellum tanta considerationis et ponderis facile suscepturum minime sibi persuadere potest.

Cuperet etiam sua M^{tas} speciatim informari, quos modos et media minuere voluerint, quibus durante tractatu sufficienter et regi et regno advertus Bethleni exorbitationem et machinationem caveri possit.

Cacterum quod dñi consilarii si ad aperta et infesta arma (quod Deus avertat) deveniretur, declarationem suam quid tunc a regno Hungariae sperandum sit, aperiunt, seque ad ea, quae in conventu Lyncensi per eos oblata fuere referunt, benigne sac. M^{tas} sua eam consiliorum declarationem acceptat, neque ullatenus dubitat, quin singulari fiducia, quam in ipsis locatam habet, realiter sint responsuri.

Sac. item M^{tas} sua diligenter et accurate consideratis circumstantiis omnibus rationibusque, quare diaeta hungarica non nisi ad finem perductis ambabus tractationibus celebrari possit, si tamen uterque tractatus ante generalem regni Bohemiae diaetam ad finem optatum perduceretur, non abnueret in vota dñorum consiliorum benigne condescendere.

Postquam autem contrarium magis metuendum, quam prosperior tractatum tanti momenti successus sperandus sit, interea vero temporis confinia deficiant, structura corruant, miles insolutus hinc inde vagetur, et pleraque fortalicia rebus et munitionibus ad defensionem necessariis destituantur, variae exinde rerum confusiones enascantur et regnicolae turbentur, Turcae ab eorum quotidianis infestationibus, rapinis, caedibus, et villarum incendiis nequaquam cessent, nostrates e contra nullam defensionem videntes tantis periculis quotidie expositi, animis candiant, et in desperationem inducantur, quod aliae etiam adiacentes et conterminae provinciae et regna videntes et considerantes, et quid ipsum Hungariae regnum in has necessitates suppetiarum laturum sit nescientes, nihil plane contribuerent.

Quemcunque autem exitum ambae tractationes sortiantur, non videt sac. M^{tas} sua, quare neglectis illis quamprimum Hungariae diaeta maturari non possit, nec debeat, cum in omnes necessitates, quae innumerae sunt eius diaetae contributiones impendendae sint; unde dñi consiliarii hungarici facile colligant, quid suam M^{tem} ad diaetam hungaricam primo quoque tempore celebrandam movere posset, cui pro innata sua in regnum illud affectione et amore coram praeesse percuperet, si dñi consiliarii modum aliquem invenire, suamque M^{tem} securam reddere possent et vellent, qua ratione consideratis illis circumstantiis decreto regio suo insertis id perfici queat.

Qui vero tunc temporis terminus celebrandae diaetae praefigendus, ut intra unius hebdomadae spatium diaeta totaliter finiri possit, sua M^{tas} duorum consiliarium opinionem exquirat.

Danum quod turcicum tractatum concernit, placet suae M^{ti} duorum consiliarium hungaricorum, quam etiam in secundo suo scripto svadent per omnia opinio.

Quod reliquum suae M^{tis} fideles regnicolae, tam in comitiis imperialibus, quam aliarum provinciarum diaetis antehac experti sunt, et citra dubium intellexerint, quam M^{tas} sua sibi curae defensionem, conservationemque regni sui Hungariae aliis postpositis semper habuerit, hoc ipsum ulterius, et quoad vixerit, quavis occasione, ut id quod ad regni istius salutem proficuum fore adverterit, promoveatur, facturam sese paterne offert. In quem finem si sua M^{tas} expediens fore comperit, ex eorum medio aliquos ad generalem regni Bohemiae diaetam hoc scilicet nomine, ut contributionis magis ibi magisque urgeantur expediri et memoratam plenipotentiam in bonum suae M^{tis} et regni adhiberi sese ipsos mature certiores reddituram, seque ratione commissariorum benigne resoluturam esse.

Postquam vero dñi consiliarii hungarici svadent tractatum transylvanicum quamprimum fieri possit maturandum esse, id quod sua M^{tas} benigne approbat, diem ad eum tractatum suscipiendum etiam ab iis nominari postulat.

Et quoniam antehac semper in omnibus decretis, rescriptis et instructionibus assecuratio realis praestanda ab ipso Bethleno et provincia propterea requisita fuit, quod pacta conventa ab illis literis, sigillis et iuramento confirmata hucusque neque praestita, neque servata fuerint: ideo sac. M^{tas} sua informari quoque cupit, qualis et quomodo realis illis assecuratio iam magis et postulanda et urgenda sit.

De caetero iisdem dnis consiliariis hungaricis sua M^{tas}
C. ac R. gratia sua bene propensa manet.
Signatum Viennae ultima Januarii A^o 1615.

(*Egykorú másolat a bécsi cs. k. titkos levéltárban. Comititalia. Egy másik példány orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 5. nro 55.*)

d)

A tanácsosok válasza.

Sacratissimae C. Rque M^{tis} dni nostri clem^{mi} rescip-
tum, quod iterato pro deliberatione fidelibus suis, dnis consi-
liariis hungaris hic praesentibus offerri iussit, debita cum
animi demissione et reverenter susceperunt, ac iuxta benignum
suae M^{tis} mandatum etiam illos articulos pro rei gravitate
diligenter expendentes, in accuratam deduxerunt consultatio-
nem. Ingentes nihilominus gratias agentes, quod de iis omni-
bus, quibus iam antea suam edidissent opinionem, sacra C.
Rque M^{tas} pro pietate et clementia sua, benigne admittere;
ac de super contenta esse, exiguumque operae et laboris quod
pro mandato suae M^{tis}, debitoque fidei et fidelitatis ipsorum
impendere conati fuerant, sereno suscipere vultu dignatur. De
articulis porro propositis, quos sua M^{tas} dilucidatos vel uberius
explicatos mandat, humiliter suam M^{tem} modo sequenti infor-
mare possunt.

Locum pro tractatu transylvanico, id quod ex primo
eorum scripto exhibito apparet, gravissimis rationibus inductos
fuisse dnos consiliarios, ut si Viennae in praesentia suae M^{tis}
id fieri nequiret, in altero nominatorum locorum Cassoviae
nimirum, Eperies aut Leuchoviae institueretur, debere nam-
que summopere caveri innuebant, ne Turca in eum ullo modo
sese immisceret, vel vero cum Turcis ipsi transylvanici commis-
sarii aliquam correspondentiam haberent; tolleretur autem eo
modo occasio sese immiscendi, si in loco a Turcis magis dissito
haberetur: unde etiamnum si reliquorum regni locorum com-
moditates perlustrentur, non debere sese inhaerere datae iam
opinionis, causam non vident.

Civitas Trinchiniensis quidem ob penuriam victualium,
quorum defectu montosa illa et non adeo fertilia loca, pronunc
potissimum laborant, (etiamsi Bethlemus et provincia Tran-
sylvaniae adhoc adduci possent, ut ad eum locum accederent)
apta esse vix posset. Nitria vero Turcis vicinior existens, facile
occasionem sumerent etiam ipsi Transylvani, si casu quo minus
ad votum ipsorum negotia succederent, cum Strigoniensibus
et Budensibus Turcis colludendi et consilia invicem communi-

candi; et alioquin incommoditas illa habeatur, quod aedes pro necessitate hospitantium commodae non sint, neque locus cinctus sit. Ita quidem est, quod vicinitate locorum considerata Tyrnavia eo casu opportunior foret. Illud tamen etiam difficultatem videtur habere, extra hoc enim quod Radulius cum suis isthuc moretur, plerique mercatores cives in civitate habitent, qui mercaturas cum Budensibus exercent, incessanterque huc illuc commeant; hoc quoque suspitionem moveret et homines perversi facile inducerentur, ad inconvenientia quaevis efficiendi. Illa vero tria loca iam alias nominata extra periculum harum inconvenientiarum sunt: a Turcis namque magis dissita existunt, et ob hoc non ita pervia sunt, facilius in eos si forte illuc transire pertentarent, per bona siquidem et possessiones regnicolarum transeundum esset, invigilari posset. Stabit nihilominus in clementi suae M^{ti}s arbitrio, quem denominare dignabitur locum.

• Circa illud punctum, utrumet quomodo per intermediam seu tertiam personam cum Bethleno agendum sit, quandoquidem Suae M^{ti}s dignitati derogaret, si ad similia per internuncium tractanda, ipsique Bethleno explicanda commissio aperte a sua M^{te} data cognosceretur: secreto itaque id fieri deberet, destinataeque per suam M^{tem} personae, quae fidelitate sinceritate et dexteritate probata esset, committendum, ut iuxta instructionem sibi dandam, veluti motu proprio, meritis rationum, in primo scripto compraehearsarum, negotium hoc apud Bethlemum ageret. Rerum qualitate is cognita, menteque Bethlemii perspecta, de quibusvis necessariam suae M^{ti} reportare poterit informationem. Hic vero internuncius excedentibus iam e provincia commissariis Transylvanorum isthuc abire deberet, ut medio tempore, dum illi ad conventum adventarent interea ista perficerentur. Admonendi itaque erunt d^{nus} supremus capitaneus Zathmariensis, aut in eius absentia vicecapitaneus, ut de adventu illorum praemoniti, confestim suam M^{tem} edoceant.

Casu illo quod si Bethlemus irritum reddere conaretur tractatum, vel alias quasvis pro inquieta et inconstanti sua mente exorbitationes committeret, securitatem regno pro celebritate brevitateque temporis non aliter procurari posse videtur, quam si bene munitis praesidio Zathmariensi ac aliis ultratrybiscanis fortalitiis in opposito Transylvaniae sitis, diligentiores excubiae fiant, supremi capitanei solliciti vigilant, omnium etiam lenium motuum initiis attendant, exploratores etiam passim in necessariis locis habeantur; domino palatino quoque mandato suae M^{ti}s iniungendum, ut is pro officio suo, huic rei intendat, hostiliaque si que forte in regni malum

moverentur, omni modo propulset. Prodest etiam suae *M^{ti}* aliquam manum militis conducti habere (cuius delectus ad rationem suae *M^{tis}* in partibus regni superioribus haberi fertur) ut is necessitate requirente, in omnem occasionem promptus et expeditus habeatur.

Cuperent quidem impense *dui* consilarii una cum regno, ut pro necessitatibus publicis, quae multae et graves sane habentur, diaeta celebraretur, nisi obstarent illa et impedirent momenta rationum, quae suae *M^{ti}* priori scripto dilucide et abundanter proposita fuerant, in eo itaque bonum duntaxat suae *M^{tis}* prae oculis habentes, ipsi *dui* consilarii, tantisper dum hic, et cum Turcis suscipiendi tractatus expediantur, qualiter cum fructu et pro clementi suae *M^{tis}* voluntate celebrari possit, non vident penitus; verendum namque ne per regales publicata ante finitum tractatum diaeta, comitatus praesertim Transylvaniae viciniore, hortationibus turbet et ad hoc sollicitet, ut regnicolae pro confirmandis articulis Posoniensibus instent. Confectis vero tractatibus hisce, suae *M^{tis}* arbitrio nonnisi suberit diaetam publicare.

Expedit utique si ad coartandam instabilem et fluctuantem Bethlemii mentem assecurationes certiores adinveniri possent, quibus intra limites et cancellos contineretur, cautionesque firmae ab ipso praestarentur, illius namque fides dubia et inconstans hactenus semper notata, principem namque suum et *duum* per proditorem evertit, sedibus expulit; practica et subsidio Turcarum in dominatum provinciae sese ingressit; provinciae cum violatione primi ipsorum privilegii, liberae nempe electionis se obtrusum, eligi fecit; cupiditate dominandi fervens caeteras quoque provinciae prerogativas convellit; titulum principis repudiat, aliaque plurima committit, quae fidem et famam boni cuiusque summopere et laedunt et simul elidunt: hanc ob rem non cum ipsius persona primario, sed provincialibus tractari debet, ad illos tractatus merita praecipue referenda et dirigenda, non quidem impertinens esset, si pro cautione et assecuratione aliquid ab ipso praestaretur; tempore tamen tractatus ea in medium utiliter adferri poterunt, ut sunt sequentia: nempe ut aliquo tempore dum negotia ista transylvanica et differentiae Bethlemii in securo consistent, neque periculum de practicis Turcarum supersit, loca ad rationem sacrae coronae resignata sic permaneant. Item poenae loco ponatur, ut si quippiam simile per ipsum pertentatum fuerit, ipso facto, quatuor comitatus Hungariae ad Transylvaniam concessi, ad rationem coronae remittantur, liberaque illorum electio per hoc ipsum tollatur, item sufficientem provinciales scripto fideque firmatam cautionem ac obligationem

faciant, quod tales inconvenientias et exorbitationes per privatum quemvis motas nequaquam toleraturi sunt. Aliisque his similibus assecurationibus et cautionibus tempore tractatus propositis sperari potest, pro bono et permansione ipsorum ad huiusmodi aequas leges et sibi ipsis multum proficuas conditiones accessuros, — cum etiam ipsimet adnixuri sunt, ut pro salute et permansione, quieteque propria per hunc tractatum procurare possint. Quod si ab omni alia certiori et reali (ut dicitur) assecuratione discederent, ipsorum tamen fidei, sacramentis et iuramentis tales conditiones poni deberent, quae ipsos quantum fieri posset uspiam, potentius stringerent et ab inconstantia liberarent, cum praesertim Turcarum ac etiam aliarum gentium a religione christiana alienarum fidei et iuramento fides adhibeatur.

Generalem regni diaetam spatio octidui expediri posse dñi consilarii nullo modo vident, cuperent quidem dñi consilarii, neque esset non expediens, ut brevissimo tempore diaetae absolventur, si tamen considerentur ea, quatenus et qualitate in diaetis peraguntur, comperitur, longiorem moram et plus temporis pertractationibus tribuendum esse: multitudo vocum, dñorum nempe consiliariorum, baronum et magnatum, capitulorum, abbatum, praepositorum, comitatum, civitatum liberarum etc, itam descriptiones propositionum suae M^{tis}, conventus privatus regnicolarum, pertractatis seorsim propositionibus congressus cum suae M^{tis} consiliariis et magnatibus, et alia quam plurima.

Animadvertunt tamen dñi consilarii iuxta datam opinionem felicius et optatius in effectum deduci posse diaetam per suam M^{tem} promulgandam non aliter, quam si (quod saepius iam repetitum fuit) tractatus tam cum Transylvanis, quam Turcis perficiatur. Tali namque tractatu bene confecto, animi fidelium suae M^{tis} contenti redditi lucrificent, gravamina haud dubie imminuentur et omnia ex mente suae M^{tis} in desideratum effectum deduci posse sperant.

Tandem quo ad diem tractatui nominandum, videretur dñis consiliariis, nullum specificandum esse diem et terminum, sed omnibus omnino dilationibus et aliis impedimentis moram causare valentibus ruptis, statim et defacto, inchoanda et agenda essent ea, quae tractatus essent. Intimandum Bethlemo et provincialibus. Resolutio suae M^{tis} aperienda, monendi ut statim legati ipsorum adveniant. Suae M^{tis} ordinatos legatos et commissarios iam procedere. Nullum suam M^{tem} constituere velle diem, cupere namque etiam pro desiderio forte ipsorum, primo quoque tempore rem suscipi et confici, neque committi velle, ut ultra finem bachanaliorum vel initium

quadragesimae tractatus hic protrahatur. Atque haec erant, quae suae M^{ti} ad puncta proposita dñi consilarii aperire debuerunt, cuius pariter clementiae et gratiae sese totos submittunt et demisse commendant.

Viennae 3. Februarii 1615.

Egykori másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltárban, Hung. Egy másik példány orsz. ltár. Act. Th. fasc. 5. Nro. 54.)

e)

A császár leirata.

Sacratissime Caes. Regiaque Mattas, dñus noster clementissimus benigne libenterque intellexit, quid domini consilarii hungari ad quaesita ulterius responderint, in quo quemadmodum et in priori responso singularem eorum integritatem, et quem ea negotia requirunt zelum, benignae voluntatis affectu agnoscit, ac pleraque eorum Responso comprehensa clementer approbat.

Ubi vero et quo tempore conventus ad tractandum instituendus sit, eum locum non nimis a se distantem optet, haud opportuniorem quam in Freistetl Galgotio tempus autem ut summum autem octavum diem Martii fore existimat ac censet.

melior Curabit iterea sacra Mattas sua, ut quemadmodum domini consilarii suaserunt, aliquae copiae militum hungarorum convenienti modo atque ordine conscribantur, iisque ex *megjelöl* eadem natione capita praeficiantur, quae etiam secundum eorum consultum tam dño palatino, quam etiam comitatibus ad molimina hostium diligenter advertere et intentos esse demandatura sit.

Ad privatum tractatum cum Bethleno suscipiendum quod attinet, placet magis sac. Matti suae ut talium in eo opera adhibentur, qui minimum illi suspecti sint et familiariter ita cum ipso agant, ne si magno id molimine fieri videatur majores sibi inde spiritus sumat et elatior evadat. Quod haud dubie futurum esset, si Matte sua conscia ac mandante id fieri praesentisceret.

Postquam etiam non parum in eo positum sit, quo intimationis modo et Bethlen ipse et Transylvani ad hujus tractatus conventum vocandi sint, cupit Mattas sua ac postulat, ut formula talis ab ipsis dominis consiliariis concipiatur, quae deinde Mattis suae ulteriori dispositioni ac censurae submittatur.

Denique ut Sacr. Mattas sua caesarea ac regia benignissimam in partem interpretatur, quod domini consilarii prompte

adeo fideliterque et obsequenter hic comparuerint, quaeque ipsis proposita fuere matura consultatione deliberarint, et opinionem super iis suam aperuerint, ita iisdem domum redeundi facultatem clementer concessam, gratiamque suam caes. ac regiam oblatam cupit. Signatum Viennae, quinta die Februarii A^{no} 1615.

Kivül: Sac. Caes. Reg. Maiestatis domini nostri dementissimi nomine ejusdem hic praesentibus dominis consiliariis hungaris assignandum. De coniungenda minuta scribendarum literarum ad Bethlenum et licentia obstandi nro 4.

(Egykoru másolat, a m. kir. orsz. ltár kinest. oszt. Act. Thurz. Fasc. 5. Nro 58.)

f)

A császár leírata Bethlenhez s a rendekhez, melyben az alkudozások iránt elhatározását tudatja.

Matthias dei gratia etc.

Spectabilis ac magnifice syncere nobis dilecte. Recentia memoria etiamnum vos tenere existimamus, uti nuper nos dum Lyncei essemus, cum tali benigna resolutione nostra vestros et provinciae legatos ad nos missos remiserimus. Ut nimirum ad tractatum ultro-citroque instituendum, utrinque commissarii delegarentur circa quod mens nostra erat ut etiam juxta frequentes vestras requisitiones tam apud Mattem nostram, quam fideles nostros regni istius nostri Hungariae palatinum partium ejusdem regni superioris sumpremum capitaneum comitem Sigismundum Forgach etc. Andream Doczy et Franciscum Daroczy factas, mature inchoatus et expeditus fuisset. Ad quam rem pertinentia dum curarem, nolentes nos gravioribus istam provinciam confusionibus et periculis involui id efficere intendebamus, ut tam vos quam caeteri universi istius provinciae status et ordines ea quae pacis et concordiae essent consecrarentur, eo modo effusioni sanguinis christiani parceretur, quin potius quies et optata tranquillitas provinciae procuraretur, neve quod summopere praecavendum innuebatis ipsa provincia ultima cum ruina et excidio incolarum in potestatem hostium Turcarum, unde maxime rerum perturbationes exortae ingentiaque damna causata fuissent deveniret. Impedimenti tamen ac morae causa extitit, quod dum ista fierent sollicitationibus vestris longo tempore Skender passu copias suas militares in castris ad Temösvár retinuerit, ob quod minime conveniebat ut vos praesidio hostili Turcarum fulti, non sine derogamine dignitatis nostrae dum simul eo

kövel

tempore tractatum perageretis. Ad quod accessu quoque quod bellicam expeditionem contra lyppenses et jeneienses moventes manifesta cum pernicie Transsylvaniae praedicta fortalitia vos Turcis resignare decrevisse audiebatur. Hisce attamen impedimentis pia paternaque cura et providentia nostra cum ad frequentes vestras instantias, tum etiam nuper praesente hic praedicto fideli nostro regni palatino ac aliis utriusque ordinis consiliariis nostris hungaris per literas factum postulatam vestrum volentes quantum quidem in nobis est imminentibus isti provinciae periculis occurrere, deque pacato statu providere simul etiam christianitatis rebus in tuto positis conditioni personae vestrae, eam quae desiderio vestro responderet securitatem procurare. Benigne nos resolvimus ut tractatus destinatus impendimentis quibusvis amotis peragatur. Qui quidem ut majori cum fructu et optata cum effectu perficiatur locum pro conventu tanquam magis idoneum Galgocium oppidum in comitatu Nitriensi ad Vagum situm constituimus. Commodior enim locus ille futurus est, quod nobis vicinior, unde relationes debitae expeditius fieri et quaevis difficultates quae emergent facilius accomodari rebusque omnibus bene compositis ratificationes nostrae accedere possint, alioquin si nostris commissariis in partes regni superiores longinus abeundum foret, mora celeri harum rerum expeditoni impedimentum adferret. Vestrum igitur erit modis omnibus ut quantocitius vestri et provincialium commissarii ablegentur, ac si id tempestive fieri quod cuperemus nequeat, ut summum ad diem 8. proxime sequentis mensis Martii destinato loco adsint, ubi et nostri commissarii eodem omnino tempore comparituri sunt.

Postulamus etiam ut et vos ex interioribus partibus provinciae ad partes viciniore accedatis quo pro emergenti occasione ac necessitate ocus vestri et provincialium commissarii ad vos recurrere possint.

Ut autem impertinentes quaevis dilationes exceptiones et impedimenta evitentur, necesse erit ut commissarii rebus omnibus necessariis sufficienter instructi expédiantur. Assignata eisdem omnium de quibus in hac commissione agendum sit facultate et fide publica confirmata plenipotentia. Porro siquidem constare volumus, nos omnimode inclinatos eo esse, ut ad debitam finem huius tractatus perducatur, et ambages quaelibet evitentur, vos quoque monendos duximus ad firmiter roboranda ea quae conclusa fuerant ex qualibet natione Hungarorum scilicet Siculorum et Saxonum commissarii delegentur, sicque communi totius provinciae consensu tractatus ejusmodi stabiliatur. Non erit igitur committendum ulla ratione ut culpa partium vestrarum, tam pius et salutaris noster cona-

mal
amenig
scitudo

pedig

tus, quo permansionem ac in pristinum florentem statum provinciae reductionem cum primis procurare intendimus impediatur, sive cum dispendio provinciae tractatus iste in aliud longius tempus rejiciatur. Unde culpa nulla ad nos sed e converso omnium malorum et periculorum causa isthuc redundatura sit. *nd*

Salvi conductus literae jam pridem Zakmarinum transmissae sunt unde adventantibus vestris et provinciae commissariis cum ad fines regni nostri pervenerint, eisdem transmittantur.

Restat denique ut clementi huic ordinationi nostrae vos quoque pro negotii necessitate censentiatis, quod et praestolari sumus. Datum in civitate nostra Vienna die 5. Mensis Febr. Anno dni millesimo sexingentesimo decimo quinto.

Jegyzet. A két példány »Postulatum etiam« kezdetű mondat kivételével, mely a Bethlenhez írtból hiányzik, csekély szóbeli eltéréssel egyező. — Megjegyzendő még, hogy a rendekhez írott példányon a megszólítás: Egregii, prudentes et circumspecti sincere nobis dilecti. Az második levél hátíratá: Forma literarum ad Transilvaniae Status datarum. 1) ad Hungaros, 2) ad Siculos, 3) ad Saxones.

(Ez okmány másolata két példányban a m. kir. orsz. lt. kinest. oszt. Act. Thurz. Fasc. 5. N° 58.)

XVIII.

1615. febr. 1.

Dóczy a császárnak Bethlenről lárkét ír.

Sacr. C. Rque M^{tas} dne dne mihi clem^{me}. Fidelium stb.

Sacr. Imperator, ex certorum ac fide dignorum scriptis ac relationibus denuo percepi, modernum vajvodam Transylvanum in omni ditione sua exercitum conscribere, ac non solum Moldaviensem et Transylvaniensem (*így*) ¹⁾ vajvodam, verum quoque Turcarum caesarem de auxilio sibi administrando sedulo urgere ac sollicitare. Quos jam illius sit animus, quae intentio, quove ipsius tendat propositi finis, haud quaquam intelligo; id tamen pro certo habeo, proxime elapsis diebus quondam familiarem ac consiliarium suum Wolfgangum Chereny eundem Gabrielem Bethlen ad modernum passam Budensem expeditivisse, qua tamen instructione et legatione, hactenus minime potui intelligere quia legatus a praedonibus in itinere deprehensus, ac vulneratus, abrupto itinere, fere semimortuus necessario coactus est redire.

¹⁾ Transalpinensem helyett.

Eadem hora qua M^{ti} V^{rae} hasce elucubrarem literas, transylvanus quidam, vir catholicus huc Zakmariam veniens, secretiori sub cautela, confidenter haec infra consignata de transylvano vajvoda aperuit.

comping

1. Ipsum Gabrielem Bethlen ante paucos dies imperatori turcico tali sub tenore scripsisse, certo certius percipisse romanorum imperatorem nunc nullas omnino vires, nullumque exercitum habere, proinde si imperium suum contra christianos voluerit dilatare, ac propagare, eam nunc occasionem oblatam esse, ac si aliquid voluerit tentare, ex parte una ipsum praesto esse, ac cum regnicolis et subditis suis in omnibus obsequentissimum fore.

kin' koto

2. Imperatorum turcicum pro passa Budensi alium substituisse, ipsique in mandatis esse, antiquam Budam proficiscere ex Alba Nandor ad vajvodam Transylvanum transmeare, cum eoque de sibi commissis negotiis concludere debere.

3. In omnes Transylvaniae partes, comitatusque ad eam pertinentes serio ab eadem demandatum, ut nulla omnino interposita mora, qui ipsius fidelitati sunt astricti, viritum consurgant, in sedibusque propriis comitatum castra figant.

4. Stephanum Theöreök primum hajdonum Transylvaniensium capitaneum, in comitatu Bihariensem vicinum comitatu Zathmariensis emisit, ut tam ex ditione sua quam M^{tis} V^{rae} Sac. singulos tam hajdones, quam alterius generis milites in Transylvaniam ad certum avocet stipendium, fidelitatemque ipsius, quos poterit summo studio alliciat.

5. In sinagogam turcici imperatoris (ubi singulis diebus contra M^{tem} V^{ram} et individuae Trinitatis juxta morem Machometicum solennes peragantur caeremoniae) duo candelabra ex ducentis marcis argenti Claudiopoli, metropoli civitate transylvaniensi singulari arte conflata, pro honorario per modernum legatum in portam ottomanicam idem Gabriel Bethlen, hisce diebus transmissurus.

parallel

6. Confinia illa dno regni Hungariae utilissima, Lippam nimirum et Jeneő, praesertim partibus hisce ultra Tybiscanis contra hostiles insultus inservientia, luce clarius esse ipsum vajvodam ultro jam ante Turcarum imperatori obtulisse, in ipsorumque retentione, in hunc usque diem praeter meram deceptricem Turcarum practicam, praesidiorumque Huszth et Kővár eo sub praetextu futuram receptionem nil omnino aliud inesse.

Quocirca haec M^{ti} V^{rae} sac. tanquam dno dno mihi clem^{mo} pro informatione humilime perscribenda esse volui, ut si quid tali post hac contingeret me fidelem servitorem suum id indicasse, benigne sac. C. Rque M^{ti} V^{rae} agnosceret.

Camera Scepusiensis ad hodiernum usque diem solutionem magistrum ad has partes non expedivit, quotidie a miseris equitibus et caeteris confinariis pro solutione solicator. Sasr. C. Rque Mtem Vram obnixè supplico, velit hac in parte quoque clemme quo citius providere.

De reliquo stb.

Datae in arce Zakmar die 1ma Februarii An^o MDCXV.

Sacr. C. ac R. Mtis Vrae

humilimus perpetuus ac fidelissimus
servitor et subditus

And. Doczy m. p.

Külezim : Sacr. Rom. Imp. ac Germ. Hung., Bohque Regiae Mti
stb. stb.

(*Eredetiye a bécsi es. és k. titkos ltban, Hung.*)

XIX.

1615. febr. 22.

*Bethlen Gábor teljhatalmu megbízása a császári biztosokkal tartandó
értekezletre kijelölt követei részére.*

Nos Gabriel ect. Memoriae commendamus etc. Quod cum vertente iam anni integri spatio tractatum cum Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestate syncera affectione una cum fidelibus nostris proceribus et magnatibus, ac uniuersis statibus et ordinibus trium nationum praedicti Regni nostri Transilvaniae et partium Regni Hungariae eidem annexarum, in generali eorum conuentu, eisdem ad vigesimum septimum diem mensis Septembris anni millesimi sexcentissimi decimi quarti praeteriti per nos indicto, in ciuitate nostra Alba Julia congregatis iniuerimus, binis quoque suam Maiestatem Caesaream Regiamque, et iis solennibus nostro ac dictorum fidelium nostrorum dominorum regnicolarum nomine legationibus humiliter requirentes, cuius quidem tractatus ut tandem optatus finis consequeretur, per posteriores legatos clementer se sua Maiestas Caesarea Regiaque resolverit, se se locum certum, quo utraque pars conuenire debeat, nominaturum, suosque commissarios pacis amantes eo designaturum esse, ex parte similiter nostra et dictorum fidelium nostrorum Dominorum Regnicolarum idem fieri velle. Cui quidem tam benignae suae Maiestatis Caesareae Regiaque resolutioni obsequentes, nosque accomodare volentes, et praecipuos fidelium nostrorum Regni proceres et nobiles, ad tractatum transmittere satagentes, confisi de fide, integritate, et rerum gerendarum administrandarumque peritia magnificorum generosorum, egregiorum

et nobilium Simonis Pechÿ de Zenth Ersebet cancellarij nostri, ac Sigismundi Sarmasaghi de Keövesd, Francisci Balassi de Veczke, sedis Siculicalis Udvarhely supremi capitanej, consiliariorum nostrorum, item Matthiae Kosa de Varffalua vel Thomae Borsos de Maros Wasarhely, juratorum sedis nostrae judicariae assessorum, necnon Colomani Gotzmeister judicis regij ciuitatis nostrae Cibiniensis et consiliarij nostri, ac Pauli Veres magistri ciuium ciuitatis nostrae Segeswar nobis syncere dilectorum, eisdem itaque fidelibus nostris in eo plenariam atque omnimodam duximus dandam et concedendam auctoritatem et facultatem, quod ipsi cum praetitulatis Sacratissimae Caesareae Regiaeque Maiestatis commissarijs ad praedecclaratum tractatum nominandis et destinandis, in loco a sua Maiestate praefigendo iuxta nostram et dictorum fidelium nostrorum Dominorum Regnicolarum datam instructionem et informationem, in negotio tractatus et pacificationis agere loqui, tractare et concludere possint et valeant. Assecurantes verbo nostro principali, quod quidquid per praememoratos fideles nostros Simonem Pechÿ, Sigismundum Sarmasaghi, Franciscum Balassÿ, Matthiam Kosa, Thomam Borsos, Colomannum Gotsmeister et Paulum Veres, cum praedecclaratis suae Maiestatis Caesareae Regiaeque commissarijs, in negotijs praescriptis, factum et conclusum fuerit, ratum, gratum et firmum habebimus, ac tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios fideles et uniuersos subditos nostros obseruari faciemus. Imo damus, concedimus et promittimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in arce nostra Fogaras die vigesima secunda mensis Februarij, anno Domini 1615.

A »Cancellaria Transylvanica« czímű egykoru codexből (Erd. Múzeum kéziratárában.)

XX.

1615. márcz. 10.

Jelentés a visszakövetelt várak ügyében.

Allergnedigister Herr.

Es wirdt der Hofkammer in vertrauen angedeut, dass die einkomben der jungst von Bathory wider eroberten schlösser und heuser als *Hust, Kővár, Eched, Tasnad Nagibania* sambt drey spanschaften als Maramaros Zolnok mediocris, Krasna u. ein thail von der spanschaft Bihar also beschaffen, wann mann mit denselben recht umbgehen u. mit guetter disposition solche administriert wurden, das Kővár,

Huszt, Sathmar, Kallo, Eched u. andere örter zimlich contentirt werden köndten.

Darüber der ung. cammer praesident mit gutachten vernomben worden, der vermeldt in allweg ein notturfft zu sein, dass ein gute disposition der einkhomben zu bezahlung des in in obgegachten vestungen liegenden kriegsvolcks gemacht, derentwegen er gehors. erachten wolt, dass eine oder zwei treue u. erfahrene personen in Ober-Ungern geschickt, welche mit hülff u. befürderung des Doczy dem die gelegenheiten und beschaffenheiten aller orten am besten bekant, den augenschein einnehmen, alle einkomben vleissig u. aufrichtig beschrieben in ein urbarium brachten, u. als dann ihre ausführliche relation wie ains u. anders beschaffen u. zu remedieren zu Ew. k. Mai. gned. ratification übergeben, damit also dem kriegsvolck in den bezatzungen mit der bezahlung besser geholfen, u. die darauf in widrigen fall berührende gefahr vermitteln bliebe. Dann weiln ein general provisor Franciscus Nagyvathy zu des Stephani Melith zeiten, als er zipserischen cammerpraesident gewesen, gehalten worden, u. nützlich gedient dass ein solcher mit gleichmessigen instruction bestellt, der auf alle einkhomben u. verbesserung derselben vleissige obacht hette, von dem ime untergebenen provisor die jährliche gefell aufrichtige ehrbare rajttung zu contentierung des kriegsvolcks empfang auch dieselbe mit vorwissen des des Doczy undter ihnen treulich austheilete.

Weiln dann Ew. k. M. u. dem gemeinem vatterland an bezahlung des oberung. kriegsvolcks hoch und viel gelegen, u. wol zuvermuethen da die einkhomben aller orten mit gebührlichem vleiss gnaw zusamengetragen wurden, dass man vielleicht sich derselben ansehnlich bedienen mechte.

Als wolt die hofcammer mit dem ung. presidenten nit für unrathsamb halten, das sobaldt die vorstehende tractation mit dem Bethlen Gabor für über, zu erlangung des eigentlichen grundts taugliche commissarien verordnet, u. darzu neben der zipserischen cammer praesidenten so des landtsgelegenheit khundig, der Lassota u. Caesar Gall, weiln sie ohne das in Ober-Ungern verraissen, dann auch der ung. cammer secretarius Johann Kerekes, welche für fleissig, erbahr u. aufrichtig geruembt wirdt fürgenomben, durch dieselbe nit allein aller orten, wie solche guetter u. einkhomben beschaffen mit hülff u. beystande des general-obristen Forgach u. Doczy der augenschein eingenomben, vleissig beschreiben, deren verbesserung in acht genomben u. in ein urbarium gebracht, sondern auch ein verlässliche u. richtige consignation, wie viel soldaten in einer jedweder Vestung underhalten u. wie hoch ein jeder man

vom hohen bis zum niedrigen besóldt, zur handt gebracht worden mechte; damit man alsdan nach übergebung ihrer der commissarien relation die einkhomben mit des kriegsvolcks soldt confrontiern u. auf den grundt komben könne, wie weit man zu verhüttung besorgender gefahr u. ungelegenheiten so aus übler bezahlung erfolgt, damit aigentlich gelangen, und hernacher wegen erhaltung eines general provisorn die mehrere notturfft bedacht werden müge.

Es stehet aber etc.

Alatt: referatur: Oberung. eroberten herschafften u. gütter einkhumben u. gnuss inquiriern.

Placet Imperatori 10 Martii 1615.

(Másolat a bécsi kam. ltban. Ung. Akten.)

Mátyás erre vonatkozólag a szepesi kamarának: Bécsből 1615. ápril 8-án kelt rendeletében meghagyja, hogy »confiniariis Zathmariensibus alteram medietatem stipendii praelatorum mensium absque omni mora persolvi faciatis.«

XXI.

1615. m á r c z. 16.

Mátyás Daróczynak: átküldi a Bethlen számára irt leveleket.

Matthias dei gratia stb.

Magnifice fidelis nobis dilecte. Transmittimus tibi literarum nostrarum ad Gabrielem Bethlen datarum paria, documentum et informationem, ea tibi subministrata sunt, qualiter nam tu quoque absque procrastinatione ulla scribere debebis, intimando eidem (quod si constaret ipsum separando se se a caeteris provinciae statibus et ordinibus, in persona propria duntaxat ad tractatum habendum, ac non ex aequo etiam reliquorum provincialium cum plenipotentii instructos expedire velle commissarios et ablegatos metuendum esse, cum hoc ipsum data opera contra conclusionem et pactum, nuper Lynczii tempore regressus, ablegatorum ejusdem provinciae constitutum committitur, ne desideratum ac sibi ipsis proficuum effectum, tractatus instituendus non consequatur. Maxime cum ex eo quoque quippiam adversi, huic rei subesse posse suspicionem movere potest, quod hactenus in omnibus pene tractatibus secum habitis ex numero cuiuslibet ordinis, speciales delegati fuerint homines et alioquin priores nostrae resolutiones, id manifeste tenent, necessum esse, ut illorum statuum homines cum sufficienti plenipotencia intersint, quibuscum maxime compositiones et tractatus, quivis intercedere debebunt, et inte-

resse ipsorum potissimum hac in re versatur. Id quod ad inconvenientias exinde emergere valentes, nequaquam committere debebit. Tuque seria tua admonitione diligenter hortari debebis, ut exorbitationibus hujusmodi innovationibus supersedendo, ansam perturbationi tractatus non subministret. Literas vero Bethlemono sonantes festinanter transferendae curare debebis. Tibique in reliquo gratia nostra benigne propensi manemus. Datum in civitate nostra Vienna, die decima sexta mensis Martii, Anno domini MDCXV^o.

Matthias m. p.

Valentinus Leepes
episcopus Nitriensis m. p.
Laurentius Ferenczffy m. p.

Külczim: Magnifico Francisco Daroczy de Deregnio, comiti comitatus de Beregh, camerae nostrae Scepusiensis praefecto et consiliario nostro etc. fideli nobis dilecto.

Kivül Ferenczffy kezével: Eo absente Cassovia transferendae literae Zakmarinum, et domino Andrea Doczy ad operiendum exhibendae. L. Ferenczffy m. p.

(Eredetije a m. k. orsz. ltbán.)

XXII.

1615. ápril 8.

A nádor Dóczynak: a nagyszombati alkudozásokról.

Magnifice domine stb.

Szathmárból de 31. Martii nekünk írott Kgd levelét vettök és megértettök. Lippa, Jenő dolgát az mi illeti, érettek uram mások írásából is, hogy sollicitálja az török; mint viselje magát abból az erdélyi vajda ellenek, és micsoda reménységgel tartsa őket, nem tudjuk. Bizony dolog, igen inconveniens az ő fölségével való mostani békesség szerzéshez, ha másfelől az törökkel is tractál azoknak az végházaknak megadások felől, mert ha ő felsége eszében veheti azt, hogy azokat az heleket az keresztyénségtől alienálni akarja, és az török kezében ejti, ez mostani békesség tractatusának semmi jó eventusát ne várjuk bátor. Mindazáltal ez az hír továbbra mire futamodjék, hogy Kgd értésünkre adja, kérjük Kgdet. Ali pasa felől ide különböző hírek folynak; némelyek írják, hogy étetés miatt megholt volna, némelyek pedig, hogy nem, hanem ő sollicitálja Lippa, Jenő megadását; nem tud ember, melyiknek adni hitelt, de az mint Kgd írja, ha Tatár Cselebit megfojtatta, hát még él. — Kérjük Kgdet, mit érthet ő felőle is, ha él-e vagy megholt,

irja meg nekünk. Szathmár vármegye az minemű választ adott levelünkre, hogy Kgd megküldte, jó néven vesszük Kgd-tól; értvén azért immár az ő kegyelmek akaratját, meg kelle-
tik várunk, az több vármegyék is mint resolválják abból az dologból magokat. Ide való hírt nem tudunk Kgdnek írunk egyebet, hanem az erdéliekkel való tractatust ő felsége akarat-
jából transferálták Galgócra Nagy-Szombatban, és oda gyű-
lekeztenek, az kik arra rendeltettek. Adja az úristen, végez-
hessenek olyat, ki legyen szegén romlott hazánknak, nemze-
tünknek és az egész keresztyénségnek javára, megmaradására.
Tartsa meg isten jó egészségben Kgdet. Datum in arce nostra
Bicse, die 8. Aprilis, Anno 1615.

Dominationis vestrae magnificae

Servitor, amicus et affinis
benevolentissimus

Comes Georgius Thurzó m. p.

Küldzím. Magnifico domino And. Doczy de Nagy Luchie etc.

(^{ito}
^{ito}
itissime. Szathmár.

(Eredetije a m. k. orsz. ltban.)

XXIII.

1615. máj. 6—17.

A nagy-szombati kiegészés.

a)

Conclusio cum legatis Betleni et provincia-
lium Transylvaniae facta Tirnaviae 6. maj.
A° 1615.

(*Lásd Hatvani Brüsszeli Okmánytár IV. 115. hol pontos szövege van
lenyomva. Katona hibásan közli.*)

Jegyzet. Hatvaninál 116. l. alul 19. sor: »Bethy« h. olv.
»Pechy.«

b)

Ratione differentiarum subsignatarum et quaerelarum.

(*Lásd. u. ott.*)

Jegyzet. A 6-ik pontban »Leonardi Cziuleat« s a 9-ikben »Leo-
nardus Cziulat« helyett olv. »Leonardi (Leonardus) Cziukat« = azaz
Csukat Leonard.

c)

Secretus tractatus et transactio transilvanica.

(Lásd Új Magy. Múzeum 1859. I. 433. l.)

d)

Az udvari kamara Pethe Lászlónak, a m. kamara elnökének Bécsből 1615. május 6-ról meghagyja, hogy az erdélyi követek élelmezésének költségeire Nagy-Szombatba 102 frt 20 denart küldjön meg.

Mellékelve.

Anno 1615 die 18. aprilis.

Quae ex commissione sp. ac mei dui praefecti camerae hung. legatis transylvanicis administravimus sunt haec:

panes	N ^o 20	per den. 12	f.	2 dn. 40,
item panes	» 3	» » 9	f.	— » 27,
item panes	» 77	» » 11	f.	8 » 47,
item capones	» 30	» » 15	f.	4 » 50,
item anseres	» 20	» » 20	f.	4 » —,
item avenae mutones 3 metretam per den. 20			f.	18 » —,
item duo vasa vini, urnas 24 continentia, urnam unam pro fl. 2 d. 40			f.	57 » 60,
item vitulos N ^o 4, continentes libras 99, computando libram pro den. 4, fac.			f.	3 » 96,
item agnos N ^o 6 unum pro den. 50			f.	3 » —.

Summa f. 102 dn. 20.

Signatura iudicis Tyrnaviensis de comeatu legatis Transylvanicis suppeditato sp. ac m. dno praefecto camerae hung. exhibita per me Nicolaum Kopeczki.

(A bécsi udv. kam. lt. Ung. Akt.)

e)

1615. m. áj. 7.

Forgács Zs. a nádornak, a béke alkudozások folyamáról.

Illustrissime domine stb.

Hogy Csuti uram Kegyelmednek leveletem megadván, kedvesen vette irásomat, nagy örömem vót rajta, hogy azért

ezután is az mi oly méltó dolgok occurrálnak, megírom Kegyelmednek, annival inkább Kegyelmednek értésére adni igyekezem szorgalmatosban.

Az erdélyi tractát az mint az commissarius uraktól megértettem, kik ide Komjátira recreationis gratia kijöttek vala hozzám az elmúlt szombaton, úgy mint cardinál uram, Molard uram, Staremburg uram, Daróczy uramék, értésére akarám Kegyelmeteknek adni, mint végződött el köztök.

Post longas disputationes et tractatus az erdélyi követek impetrálták ő fölségétől, hogy Huszt és Kővár megadásék nekik ilyen conditio alatt, hogy az kiknek praetensiojok vagyon Huszthoz, Kővárhoz, intra anni spatium contentálja őket Bethlen Gábor, itéletét tevén az praetensiokról bizonyos törvénytudó commissariusok, császár urunk ő fölsége és Bethlen Gábortól arra pari numero eligáltatván, Kolosvárat.

Nagy-Bányát az erdéliek és ő fölsége kegyelmes és igaz tételére hatták, ha az igaz heresnek úgy mint Bátori Andrásnak meg akarja adni, annuálván ő fölsége is arra, hogy annak sem akarja igazságát megfogui, ha az törvény feltalálja folyását.

De coetero az articulusok hasonlóak az Pozsonba lett capitulatiokhoz és így az végezésen az erdéliek igen contentusak és ők is minden hívséges szolgálatra ajánlják magokat. Pro confirmatione császár urunknak megvitték, reméllem, alá is hozták, és így az commissariusok mind az két részről ez jövő szombaton megindulnak. Adja az úristen, legyen istennek neve dicsiretne az magyar nemzetnek megmaradására, az keresztyénségnek és ő fölségének előmentére, az kik holmi igyekezetben vótak, azok immár vesztég ülhetnek szaporább is nekik.

Császár urunk ő fölsége 20 Maji meg akar Prága felé indulni, ha az Amhat tihája ajándék bemutatása meg nem tartóztatja, kit hónapra várnak Győrre, az mint Molar uramnak hírét bizonyosan hozták. Az törökkel való tractatus mikorra haladjon, azt is az üdő megmutatja, talán isten azt is jó végbe viszi.

Lassota hónap ide érkezik hozzám, micsoda módjával, nem tudhatom; ő fölségének soha nem lehet az törökkel oly békesége, hogy az végházakra gondot nem kell viselni, ahhoz képest talán üres kézzel nem bocsáták. Azért immár én is nem késem, hanem isten velem lévén, megindulok és alá megyek; ha titkot érihetek az szegén végbeliekbe, megvigasztalom őket. Ezeket nagy confidenter írom Kegyelmednek, mert igen titkon tartják az végezéseket. Éltesse isten Kegyelmedet és adja jó egészségére az fördőt. Asszonyomnak ő Kegyelmének

is adja meg elébbi jó egészségét és éltesse sok esztendeig, ő kegyelmének éltig való szolgálatomot ajánlom, az én szerelmes atyámfia most az Pestyénbe fürödik, az vala híre, hogy asszonyom ő kegyelme is oda megyen fürödni. Igen örült rajta, szeretettel szolgált volna ő kegyelmének. Datum Komjáti 7. Maji Anno 1615.

Illustrissimo Duis Vtrae

servitor et affinis addictissimus
comes Sigismundus Forgacs
de Gyemes. m. p.

Külczim: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlenfalva stb.

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 55. No 35.)

f)

1615. máj. 17.

Pécsy a nádornak: a béke ratificálása ügyében.

Illustrissime Domine stb. Servitiorum stb. Minden kedves stb.

Mely igen szívünk szerént kívántuk volna ez mostani tractatuson Nagodnak jelenlétét minnyájan, kik szegény hazánkban erre ide választattunk volt, ennek előtte is irtunk volt felőle Nagodnak és itt a hol szükségesnek ítültük, urgeáltuk is. Az noha nem lehetett, valamire Isten mind az két részről az szíveknek egyességét hozhatta, legyen az ő szent neve áldott, mindenekről türethetőképpen lött végezésünk, úgy hogy szegény nemzetségünknek, erről az részről, egymás miatt való veszekedése, romlása (kinél nagyobb mirigye semmi országoknak, s nékünk is nem lehet) mostan eltávoztatott. Az mi ebben még hátra vagyon, ő felsége mostan császári méltósága szerént, maga részéről ez végezést confirmálni fogja. Az nemes Magyarország részéről, következő országos gyűlésen ő felsége és Nagodnak gondviselése által szükséges leszen confirmálni. Az mellett méltóságos tisztí szerént szorgalmatos vigyázással, hogy valami ujság kívánó nyughatatlan emberek fel ne bontsák, háborítsák, Nagodnak szükség mindenkor oltalmazni és pásztorlani, kiben bizonyoson elbittem, hazájához és nemzetségéhez való igaz szeretetiért Nagod semmi üdőben fogyatkozást nem teszen. Most immár innét Isten segítségéből hazánk felé akarván indulni, minden szándékunk az vala, hogy Nagod látogatása nélkül ez utunkból vissza ne menjünk, hanem Bytche felől térjünk. De nem kicsin szerencsétlenségünknek tartjuk, hirtelen hozák bizonyosan, hogy császár

urunk ő felge Nagodat az követ törökökkel való tractálásra, Bécsben hivatván, el is indult volna, kihez képöst, azt a szándékot hátrahagyván, ez levelemmel ha valahol találhatnák Nagodat, akár csak utunkat és indulásunkat értésére adhatnám; ez mellett úgymint immár ez mostani végezés után, akár csak mind az mi kegyelmes urunknak fejedelmi állapotját s mind azoknak az sok nyomorúságban elepedett szeglet földeknek, Erdélynek békességben való megmaradását, oltalmazását, singulariter et devote commendálván Nagodnak, kiről atyai jó akarattal való maga ajánlását, evvel az occasióval, hogy az mi kegyelmes urunk ő naga is irt volt Nagodnak, ha levelével mind az országot s mind ő nagát látogatni méltóztatik, fölötte nagy böcsülettel vevén szűrők könnyebbségére, és Nagodnak közöttünk jó hírének, nevének öregbülésére következik. Nekem is Nagod, régi igaz jó akarója szolgáljának kimietlen parancsoljon, valamire elégséges leszek, minden alázatos engedelmességgel kész vagyok és leszek az Nagod szolgálatjára. Éltesse az Úr Isten sokáig Nagodat kedves jó egészségben és boldog állapotban. Datum Tyrnaviae die 17. May. A^o 1615.

Ejusdem Illmae Dnis Vstrae

servus semper
obsequentissimus
Simon Péchy. m. p.

Külczim: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlenfalva stb.

Kivül: Exhibitae in thermis Rajecensibus 22. May. 1615.

(Eredetije az orsz. lvtár. Thurz. Act. Fasc. 46. Nro 28.)

XXIV.

1615. máj. 3—19.

a)

A gyula-fehérvári országgyűlés törvényei.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod fideles nostri, spectabiles ac magnifici domini, generosi, egregii, ac nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, partiumque regni Hungariae eidem subiectarum, in generalibus eorundem comitijs ad tertium diem mensis Maji,

anni praesentis millesimi sexcentesimo decimo quinti, in civitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infra scriptos articulos, in iisdem comitijs paribus ipsorum uotis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, ut nos vniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus, et comprobaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium eidem subiectarum, in generalibus eorum comitijs et ciuitate Alba Julia ad tertium diem praesentis mensis Maji anni domini millesimi sexcentesimo decimo quinti indictis conclusi.

(1.) Az Nagyságod közünkben küldött kegyelmes propositiójából Nagyságodnak reánk való, mind külső s mind pedig belső, kegyelmes atyai gondviselésit megértettük, melyet ugyan teljességgel meg is tapasztaltunk; kiért legfőképpen az Ur Istennek hálákat adunk, hogy Nagyságodat ez dícséretes indúlattal megáldotta, hogy ennyi szorgalmatosági, költségi és fáradsági után, szegény hazánknek sok nyomorúságos és veszedelmes állapotját ez mostani csendességre hozta, melyből immár reméljük azt, hogy az Nagyságod szorgalmatos gondviselése után az sok veszedelemből respirálván, valóságos csendes és állandó békességet érhetünk. Mely Nagyságod eddig való atyai gondviselését teljes életünkben méltó háladalással és alázatos hűséggel ügyekezünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgálni, kérvén azon az Istent, hogy ennek utánna is ezen hazája és nemzetsége megmaradására való jó és kegyes indúlattal megáldja Nagyságodat.

(2.) Noha pedig kegyelmes urunk mind az Nagyságod előttünkben számlált propositióiból, mind pedig egyéb külsőképpen való állapotokból magunk is szemünkkel látván, mennyi számtalan költségek kívántassanak mind az hatalmas török császárnak, kinek jó akaratjából szegény hazánknek megmaradása és csendes állapotja áll, kedve keresésére, mind pedig egyéb szomszéd országokkal való békeségünknek megszerzésére, és azon kívül is Nagyságodtól előszámlált sok szükségire, kívánjuk azt, hogy kevesebb szorgalmatosaggal és fogyatkozással Nagyságodat mind ezekre elégségessé tethetnők: de az mindeneknél nyilván vagyon, kegyelmes urunk, minémű szörnyű kárvallásokkal és fogyatkozással legyünk mind magunk, mind pedig szegény kösségünk annyira, hogy azoknak

nyomorúságokat csak az Isten számlálhatja elő; holott azoknak insoluentiájok és rajtok léte miatt sokan lakóhelyekből el is búdostak, az kik pedig honn vadnak is, minémű inséget szenvedjenek, csak Isten tudhatja, az kiknek közzülök kevés marhácskája volna is, minden nap halton hal. De mindezekkel is nem gondolhatván, az Nagyságod és előttünk álló sok szükségekhez képest, tehetségünk szerént, sem Nagyságodnak, sem pedig magunknak nem akarván semmiből megfogyatkozni, Nagyságodnak minden előnkben számlált szükségire ígérünk kapu szám szerént tizenkét két forintot, melynek felét ad diem dominicam Trinitatis, felét pedig ad festum beatę Margarethę proxime venturum fogyatkozás nélkül Nagyságodnak tárházában bészolgáltatjuk. Ezt pedig az adót az ravatlan helyek, úgy mint az mely faluk teljességgel elpusztultanak volt és újonnan épültenek, alkalmason suppleálják, mely helyeket Nagyságod connumeráltatván, az kiknek idejek eltölt, hasonlóképpen contribuáljanak; csakhogy azon könyörgünk Nagyságodnak, hogy az kiknek még immunitásoknak idejek ki nem tölt, azaz hat esztendeje nincsen hogy haza telepedtek és épülni kezdetek, az olyanokat ne connumerálják, hogy se azok sem az többi az haza telepedéstől és építéstől meg ne idegenedjenek. Mely tizenkét forintot az szász uraink atyáinkfiai is az megnevezett napokra kapu szám szerént ígérük Nagyságodnak beszolgáltatni. Könyörgünk Nagyságodnak alázatosan, mint kegyelmes urunknak, Nagyságod mind ezeket az feljül előszámlált sok fogyatkozásokat és kösséginknek nyomorúlt állapotjokat kegyelmesen szeme eleiben vévén, ezeket vegye kedvesen tőlünk.

Az kolcsos szabad mező és kerített városok az előbbi mód és szokás szerént Nagyságoddal conueniáljanak; mindazáltal jelenvaló szükséghez képest

Kolosvár adjon	fl. 600.
Kézdi-Vásárhely	fl. 100.
Egeres	fl. 32.
Bereczk	fl. 32.
Sepsi-Szent-György	fl. 80.
Udvarhely	fl. 100.
Keresztúr	fl. 20.
Abrugy-Bánya	fl. 100.
Illyefalva	fl. 80.
Vizakna	fl. 200.
Kis-Maria	fl. 125.
Bánfi-Hunyad	fl. 100.
Almás	fl. 12.
Fejérvár	fl. 80.

(3.) Az római császár ő felségéhez lévő követ uraink költségeket is, úgy(mint) az tizenhat hat száz forintot három nemzetül az első fizetésnek napján ígérjük Nagyságodnak bészolgáltatni.

(4.) Látván kegyelmes urunk, minémű szűk legyen országunkban az jó pénz, annyira hogy határinkból sem mehetünk ki annak szüksége miatt, holott sohol szomszéd országokban ez pénz, melylyel mi élünk, el nem kél: végeztük azért országúl, hogy inkább az jó pénznek országunkban valami bővülése legyen, az lábas marhát mindennek szabad legyen ez országból kereskedésnek okáért kivinni solutis de jure soluendis.

(5.) Látván Váradnak is ez elmúlt sok rendbeli romlások miatt nagy fogyatkozását, melynek subleválására sok előttünk álló szükségek miatt mivelhogy mostan el nem érkezhetünk, végeztük országúl, hogy Nagyságod az bor korsomát Váradon esztendőnként bizonyos üdőben négy holnapig arra conuertálja, kivel azért az város priuilegiuma ne abrogáltassék, hanem Isten jobb állapotot adván, priuilegiumok helyén maradván, abban megtartassanak.

(6.) Mivelhogy kegyelmes urunk, látván szegény kösségünknek ilyen szörnyű sok rendbeli nyomorúságokat és nehéz fogyatkozásokat, hogy azok miatt az Fejérvár épületire való gratuitus labort mostan Nagyságodnak meg nem ígérhetjük, Nagyságod nekünk kegyelmesen megbocsássa, Nagyságodnak alázatosan könyörgünk; holott azt szemünkkel látjuk, hogyha szintén megígérnök is, semmiképpen az praestálására szegény kösségünk nem lehetnének, mely dologért Nagyságodnak is kára és fogyatkozása lenne; hanem Isten jövődő gyűlést előhozván és jobb állapotot adván, akkor deliberálunk felőle. Ha kik pedig elmúlt esztendei végezés szerint nem praestáltak volna, Nagyságod azoktól exigáltassa, signanter az szászságról, uigore constitutionis publicae.

(7.) Az törvények szolgáltatása felől végeztük országúl: mivelhogy az előbbi üdőkben mindenkor bizonyos napja és ideje volt az törvények folyásának, úgymint az nemességnek Szent Lukács octauája és Reminiscere vasárnap, az magyarországi atyánkfiainak prima Decembris és Szent György octauája, az székely atyánkfiainak Vízkereszt octauája és prima Junj: ezeken az napokon az régi mód szerint Nagyságod sine ulla dilatione esztendőnként szolgáltatassa az törvényeket; az nemesség és magyarországi atyánkfiainak terminusának pedig az helye Kolosvár legyen, az székely atyánkfiainak pedig Segesvár avagy Maros-Vásárhely.

(8.) Ha valakik jószágokat az potentiariustól törvény-

nyel keresvén, és perben lévén véllé, ez alatt az in causam attractus ítélvén azt, hogy az jószág töle törvényt nyel elkél, azt pusztítaná és extremae desolationi submittálná: végeztük országúl, hogy az actor az jószággal együtt az kártételt is kereshesse, az mely azon jószággal együtt megítéltessék.

(9.) Az procator uraink mivelhogy értjük, hogy némely atyánkfiai sok illetlen fizetésekkel saczoltatnák: azok ellen végeztük, hogy az nagyobb causáktól az principalisok adjanak tiz tiz forintot, vsque ad causae decisionem, az kisebb causáktól iuxta qualitatem causae fizessenek. Az alsó székeken pedig fele fizetések legyen, de arra hitesek legyenek, hogy az causa actióját tehetségek szerént igazán viselik.

(10.) Minthogy az míves emberek marhái limitatói felől az előtt való articulásokban végezés vagon, és mindenféle marháknak és míveseknek fizetésinek bizonyos limitatója is vagon, az nem obseruálásának poenája és annak executiója felől ugyanakkori végezés vagon: végeztük mostan is, hogy ugyanazon elébbi limitatio obseruáltassék; a hol pedig az nem obseruáltatnék, Nagyságod az elébbi articulások szerént az büntetést exequáltassa.

(11.) Voltak némely atyánkfiai, kik priuilegiumokban, libertásokban megbántattak volt, kik mellett való könyörgésünkre, hogy Nagyságod magát kegyelmesen resoluálván, ennek utána ígéri őket régi fejedelmektől adatott minden praerogatiuájokban megtartani, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak alázatosan megcsolgáljuk.

(12.) Annak előtte Bocskai István fejedelemsége előtt vadnak oly emberek, az kik nagy éhség miatt kényszerítettvén, lopásban és egyéb vétekben estenek, kiket az ispánok persequálnak, az ilyenek felől végeztük, hogy az constálván, hogy éhség miatt kényszerítették efféle vétkekre, de embert nem öltek sem az előtt, sem az vétket nem iterálták, legyen gratiájok, csakhogy az kiknek kárt töttek, contentálják.

(13.) Minthogy sok panaszkodások vadnak az hídak és révek dolgából, hogy az általkelőket szokatlan vámmal saczoltatnák: ezek ellen Nagyságod kegyelmes jó akaratjából végeztük, hogy az vámok dolgából mindenütt az régi szokás tartatnék, és senki újabb és szokatlan vámmal az úton járókat terhelni ne merészelje.

(14.) Noha az brassai garas nem alább való az egyéb mostan járó fehér garasnál, de mivelhogy annak formájára csinálnak sok hamis garasokat: tetszett hogy annak ususa teljességgel abrogáltassék, az pénzverő instrumentumok pedig minden helyeken az tisztviselőktől fide mediante felkeresvén, Nagyságodnak előhózzák.

(15.) Noha sokszor végeztük az harminczadosok felől, hogy szokatlan exactiókkal az úton járókat, kereskedőket ne terheljék; mindazáltal azzal nem gondolván, sok illetlen dologgal terhelik őket: tetszett azért, hogy ebből az előbbi articulusok obseruáltassanak, *sub eadem poena*.

(16.) Az székely uraink s atyáinkfiai panaszolkoznak, hogy némelyek módnélkül való arestatiókat cselekednek. Végeztük azért országúl, hogy afféle arestatio, tartóztatások, se százszágon, se vármegyéken, sem székelységen törvény előtt ne legyenek, hanem ha kinek kivel mi dolga vagyon, keresse coram *judice suo competente*.

(17.) Az minémű priuilegiumok az két Oláhfalviaknak Udvarhelyszékben az törvénykedés dolgából volt, mivelhogy mind az egész országnak, de főképpen az székelységnek nagy injuriájokra, törvények, szokások és szabadságok ellen vagyon, hogy ők az székelységnek közepiben lakván, közzülök kivonják magokat: tetszett azért, Nagyságod kegyelmes akarattja is accedálván hozzá, hogy az ő priuilegiumok in ea parte abrogáltassék, és mindenképpen az székelységnek közönséges törvényén éljenek; az mi az Nagyságodnak ígért szolgálatjokat illeti, azt praestálják ezután is.

(18.) Noha ennek előtte is sokszor végeztük, Nagyságod is parancsolta, hogy az nemes emberek házok szükségére az aknákról elegendendő sőt adjanak, de még is panaszolkoznak, hogy sok ajándékot kívánnak és nem adnak. Végeztük azért, hogy kinek kinek háza szükségére elegendendő sőt adjanak, az magyarországi atyáinkfiaiak is, Nagyságod kegyelmes jó akarattja accedálván, és senkit ajándék adásra ne saczoltassanak.

(19.) Mivelhogy az illyefalviak, az dobolyiak és hermániai az Olt vizén együtt tartottak révhajót, és ez három falubelieknek fizetés nélkül szabad volt az hajón által járniok: végeztük azért országúl, hogy ezután is abból az régi szokás köztök obseruáltassék.

(20.) Végeztük azt is, hogy minden helyeken egyenlő mértékkel éljenek és mindenütt igaz mérték legyen, az előbbi articulusok szerint, mindenütt pedig az kolosvári köből járjon, az ejtel is kolosvári ejtel legyen.

(21.) Miérthogy ez elmúlt romlásokkor sokaknak szegénységinknek közzül feleségek pogánok rabságában estenek, és el is vitték, kiknek semmi reménségek az megszabadulásban nincsen, urok pedig megmaradván társ nélkül nem lehetnek, némelyek, mivelhogy bizonyos ideig megházasulniok nem szabad, házasságnak okáért más országban sokan mentenek és megházasodtanak, kiknek megjövedelekhöz semmi reménség nem lehet: hogy azért az többi is hasonlóképpen el ne bűdos-

sanak, avagy ennél is inkább el ne fogyatkozzanak, kiknek penig gyermekek megmaradtak, inkább táplálhassák: tetszett országúl, afféle emberek, kiknek feleségek rabságra vitettenek és semmi hírt felölök nem hallanak, szabad legyen megházasodniok, az kik penig eddig megházasodtanak, azoknak bántások ne legyen.

(22.) Panaszolkodnak az váradi egy ház helyi nemes atyámfiai, hogy váradi bírák mód nélkül háborgatják őket, régi fejedelmektől adatott szabadságok és priuilegiumok ellen. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes jó akaratjából, hogy régi fejedelmektől adott priuilegiumokban, szabadságokban megtartassanak, az váradi bíró uj és szokatlan dologgal bántani őket ne merészelje.

(23.) Az Bihar vármegyei uraink és atyámfiai is panaszkodnak, hogy ez előtt Várad táján kalongyában dézmálták az búzát, de némely dézmások vékában kívánják az dézmát az szegény embereknek és az patronusoknak nagy károkra, úgy hogy magoknak gyakran nem sokkal kevesebb búzát accumulálnak az dézmások, tetézve töltvén az vékát, megrázván és rugván, azután csapják el, valamit leüttenek rólla, azt magoknak veszik, penna kéve és egyéb accidentia kívűl. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy afféle uj szokások teljességgel tolláltassanak, és az dézmások az régi mód szerént dézmáljanak minden helyeken erős büntetés alatt.

(24.) Vagyon Hunyad és Arad vármegye között egy Huzna nevű vidék, melyben az gonosztévő emberek igen meg sokasodtanak, mivelhogy az aradi ispán felkeresésekre és megbüntetésekre nem érkezik. Végeztük azért országúl, hogy az megnevezett Huzna vidéke ennek utánna Hunyad vármegyéhez applicáltassék, és ne Arad hanem Hunyad vármegyének mondassék, az Hunyad vármegyei ispán és tisztviselőknek juris ditioja alatt subiaceálván Huzna vidéke connumeráltassék.

(25.) Kraszna vármegyei atyámfiai panaszkodnak, hogy az somlyai tisztartó ez elmúlt húsvétban keresztet adott ki Krasznaára, melylyel az krasznaiak processiót járván az mezőn, az szent egyházban az faluban bé akarták volna azután vinni, kiket az praedicator tiltott, hogy az czinteremben se menjenek be; de azzal nem gondolván, az czinteremben bémentek és ott minden ceremóniákat peragáltak, annak utánna lövöldöztek, az praedicatorot illetlen szókkal illették volna. Kiből azért hogy nagyobb dolog ezután ne következék, végeztük országúl, hogy ezután afféle dolgok ne történjenek.

(26.) Kévántuk volna kegyelmes fejedelmünk, hogy ha Nagyságod alázatos könyörgésünkre, romlott állapotunkhoz képest ez esztendőben is az arendát kegyelmesen megenged-

hette volna: de minthogy az sok rendbeli szükségre nézve csak felét engedte meg az arendának, Nagyságodnak azt is alázatosan, mint kegyelmes urunknak meg ügyekezünk szolgálni.

(27.) Noha ennek előtte is ez elmúlt disturbiumokban az elveszett harangok megadása felől végeztük vala, hogy az hol megtaláltatnak, megadassanak, végeztük, hogy ebben az elébbi articulus obseruáltassék.

(28.) Az jobbágyok megadása felől is az régi articulusok tartassanak; de könyörgünk Nagyságodnak, hogy Nagyságod afféle elszökött jobbágyokat az Nagyságod jószágából is adassa meg.

(29.) Zaránd vármegyében az rovatlan helyek connumeráltassanak, az adót mint Bihar vármegye és több vármegyék, úgy fizessék.

Nos itaque praemissa supplicatione Dominorum Regnicolarum dicti regni Transylvaniae, et partium regni Hungariae eidem incorporatarum, nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, praescriptos vniuersos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus et ratificauimus, nostrumque illis consensum pariter et assensum beneuolum praebuimus, prout acceptamus, approbamus et ratificamus, et tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios fideles nostros obseruari faciemus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Alba Julia die decima nona mensis Maÿ Anno Donimi Millesimo Sexcentesimo Decimo Quinto.

(P. H.)

Eredeti hiteles példánya az erd. muzeumban (*Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diet. Trans. II. köt.*)

b)

Az országgyűlés megerősíti a nagyszombati békét.

Nos proceres et magnates, caeterique universi status et ordines trium nationum, regni Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod cum sacratissima caesarea regiaque Maiestas, dominus noster clementissimus ad tollendas non ita pridem subortas differentias, pacemque et concordiam stabiliendam aliquoties ab illustrissimo principe ac domino domino Gabriele Bethlen dei gratia Transylvaniae principe, partium regni Hungariae domino et Sicolorum comiti, domino nostro clemen-

tissimo, nobisque humiliter requisita, certos suos pacis et concordiae amantes commissarios in liberam civitatem Tyrnaviensem ablegare dignata fuisset; quo praedictus quoque Illustrissimus dominus princeps, nosque unanimi voto et consensu ad clementem suae Majestatis promotionem certos legatos et commissarios submissemus illique ex utraque parte loco praedecclarato cum literis plenipotentialibus modo sufficienti comparantes, ibidem certas pacis et concordiae conditiones inter se conclusissent, easdemque ex utraque parte vigore plenipotentialium confirmandas in sese assumpsissent, nobis tandem debito modo et tempore praesentari fecissent, quae quidem conditiones et articuli in hunc sequuntur modum.

Nos Franciscus Forgacz de Ghymes *s a többi*.

Lásd a szerződés szövegét Hatvani Okmánytár IV. k. 116 s. köv. II.

Actum in libera civitate Tyrnaviensi, sexta die mensis Maij, Anno millesimo sexcentesimo Decimo Quinto.

Nos itaque praescriptos omnes articulos inter sacram caesaream regiamque Majestatem regnum Hungariae ac praedictum illustrissimum dominum principem, dominum nostrum clementissimum et nos per dominos legatos sacratissimae Majestatis pariter et nostros, modo supra notato conclusos et praesentibus hisce literis de verbo ad verbum insertos, ac omnia et singula in eisdem contenta approbamus, ratificamus, et confirmamus, promittentes universi et singulo, bona fide nostra mediante, quod praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, tam nos ipsi sancte et inviolabiliter observabimus, quam etiam per alios quorum interesset observari faciemus, ac ad observationem eorum omnium etiam successores nostros obligatos esse volumus in perpetuum. In cujus rei fidem et testimonium praesentes hasce literas nostras, quas manibus nostris subscripsimus, et sigillis quibus singuli utimur, munivimus, praelibatae sacratissimae caesariae regiaeque Majestati ejusquae successoribus legitimis regni Hungariae regibus et regno dandas duximus et concedendas. Datum in civitate Alba Julia in generali congregatione nostra die decima octava mensis Maij. Anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Franciscus Redei. m. p.
capitaneus Waradiensis.

Wolfgangus Kamuthi
comes Tordensis.

Wolfgangus Alia m. p.
magister curiae.

Sigismundus Cornis.

Simon Pechy
cancellarius.

Sigismundus Sarmasaghy m. p.
comes Crasnensis.

Paulus Wesselény	Joannes Gyeröffy m. p.
comes Zolnok mediocris m. p.	capitaneus Ujvariensis.
Balthasar Kemenj	Joannes Mýcola
cap. Fogarasiensis.	comes Colosiensis.
Blasius Kamuthy	Franciscus Balassy
comes Dobocensis m. p.	generalis Siculorum capitaneus.
Balthasar Zýlvasi m. p.	Stephanus Erdelj
	comes Tordensis m. p.
Wolfgangus Chyereny	Wolphgangus Betlem (?)
comes Zolnok interioris.	capitaneus
Stephanus Betthlen	Stephanus Kassay m. p.
comes Huniadiensis.	
Kolomannus Goczmaister	Stephanus Pethnehazy
judex regius Cibun.	capitaneus Jeneöensis m. p.
Magister Joannes	Stephanus Haller m. p.
Angyalos protonotar m. p.	
Franciscus Petky	Matthias Haray
comes	vice comes comita- Balthasar Vesselény
	tus Huniadiensis com. Dobocensis m. p.
Kun István	Stephanus Kowachocz.
comes Zolnok int.	
Georgius Apaffi m. p.	Georgius Bethlen m. p.
Caspar Kendeffi m. p.	Christ. Sopori m. p.

Ladislau de Balashaza m. p.	Melchior Maczhkasj
	vice comes
Georgius Danch	Ladislau Bornemisza
vice comes comitatus	vice comes de Zarand.
Kraznensis.	
Clemens Beldi	Franciscus Kornis
capi. trium comitatum Sic.	judex regius sedis Udvarhely.
Daniel Seovenfalvy m. p.	Georgius Myko judex
	regius trium sedium Sicul.
Franc. Miko	Michael Balassi
capit. Csyk.	capitaneus sedis
	Maros.
Petrus Daniel	Wolfgangus Novak
judex sedis	capit. sedis Aranyos.
Chiki.	
Wayda Jones	Stephanus Ghellieni
senator Cibiniensis.	judex Colos.
Joannes Christophorus	Zabo Simon
judex Coronensis.	judex regius Sasvaros.
Petrus Colosvarj	Georgius Frank
judex regius Mediensis.	judex primarius Bistriciensis.
	Georgius Simon (?)
	judex regius Sebesiensis.

David Literatus
 judex regius Ruppen.
 Thomas Borsos
 assessor tabulae judiciariae.
 Joannes Vajai. (?)

Jacobus Boythor
 nuncius oppidi Debreczen.
 Daniel Zabo
 judex oppidi Enied.
 Georgius Barbelÿ sub-
 stitutus judex oppidi
 Marosvasarhely.

Stephanus Bako
 judex regius sedis Maros.
 Michael Kelemen.

Stephanus Bögy
 nuncius civit. Varadi.
 Augustinus Petheo (?)
 reg. judex oppidi Dees.
 Kun Daniel karan-
 sebesi feo bíró.

(Egykorú, a neveket illetőleg hibás másolata az orsz. levéltárban.
 Tract. Publ. Fasc. 1-o. No 44-o.)

c)

A fejedelem megerősíti a nagyszombati békét.

Nos Gabriel Betthlenn, dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum sacratissima caesarea regiaque Majestas dominus meus clementissimus, ad tollendas non ita pridem subortas differentias, pacemque et concordiam stabilendam, aliquoties a nobis requisita, certos suos pacis, et concordiae amantes commissarios in liberam civitatem Tyrnaviensem ablegare dignata fuerit, quo nos etiam ex clementi suae Majestatis praemonitione, tam nostra, quam statutum et ordinum trium nationum regni nostri Transylvaniae nominibus, nostros pariter legatos, et commissarios submittentes, ac ex utraque parte cum literis plenipotentialibus modo sufficienti comparentes, ibique certas pacis et concordiae conditiones inter se conclusissent; quas ex utraque parte vigore plenipotentialium confirmandas in sese assumssissent, nobisque debito modo et tempore praesentari fecissent. Quae quidem conditiones, et articuli in hunc sequuntur modum.

Nos Franciscus Forgach de Ghymes stb.

*Lásd a szerződés szövegét Hatvani Brüsseli Okmánytár IV. kötet
 116. s. köv. ll.*

Actum in libera civitate Tyrnaviensi sexta die mensis Maij, anno millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Nos itaque praescriptos omnes articulos, inter sacratissimam caesaream regiamque Majestatem, regnum Hungariae et nos statusque et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae, et partium Hungariae eidem subjectarum, per nostros pariter et eorum legatos, modo supranotato conclusos et praesentibus hisce literis nostris, de verbo ad verbum insertos, ac omnia, et singula in eisdem contenta, approbamus, ratificamus, et confirmamus. Promittentes nostro successorumque nostrorum legitimorum Transsylvaniae principum, nomine in verbo nostro principali et bona fide mediante, quod praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, tam nos ipsi sancte et inviolabiliter observabemus, quam etiam per omnes subditos nostros et alios quorum intererit, observari faciemus, ac ad observationem eorum omnium etiam successores nostros legitimos Transsylvaniae principes, et regnum, obligatos esse volumus in perpetuum. In cujus rei fidem ac testimonium praesentes hasce literas nostras, quas manu nostra subscripsimus et sigillo, quo ut princeps Transsylvaniae utimur, munivimus; praelibatae sacratissimae caesariae regiaeque Majestati, ejusdem successoribus, legitimis regni Hungariae regibus et regno, dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Julia die decima octava mensis Maij, anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Gabriel Bethlenn. m. p.

Simon Pechy cancellarius m. p.

Convenit cum suo originali:

Joannes Raysz m. p.
registrator.

In simili status et ordines trium nationum Transsylvaniae sub sigillis et chyrographis dederunt litteras.

(Egykorú hiteles másolata az orsz. ltárban. Ad Tract. Publ. Fasc. I-a. Nro 45-or. Frusta 2.)

d)

A fejedelem s a követei elfogadják a tilkos pontokat.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes, ad conservationem secretioris transactionis, cum sacratissima caesarea regiaeque Maiestate initae una cum fidelibus nostris magnificis, generosis, egregiis prudentibus, ac circumspectis Simone Pechi de Zentersbeth cancellario, Sigismundo Sar-

masaghi de Keövesd comite comitatus Krasznensis Francisco Balassi seniore de Veczke, universitatis Siculorum generali sedisque siculicalis Udvarhely capitaneo consiliariis, Thoma Borsos de Maruswasarhely Tabulae judicariae assessore Joanne Rheiner magistro civium Cibiniensium et Paulo Veres senatore primario Segesvariensi liberarum civitatum legatis videlicet propriis et trium nationum praescripti regni nostri Transylvaniae plenipotentariis vigore et tenore ejusdem transactionis custos executor supremus conservatorque et septemvir etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum nos, tam nostro quam successorum nostrorum legitime electorum principum Transylvaniae, fidelium item praefatorum statuum et ordinum trium nationum hujus arcanae transactionis consciorum peculiarem tractatum cum sacratissima caesarea, nec non Hungariae Bohemiaeque regia Majestate, domino nostro clementissimo et ejusdem successoribus legitimis Hungariae regibus, ac statuum similiter et ordinum regni Hungariae certis ad id delegatis commissariis nominibus et in personis iniverimus, et in eo in nostris auxiliis suae Majestati et regno Hungariae praestandis, Turcam exceperimus, pro meliore assecuratione Suae Majestatis regni Hungariae propter bonum publicum et futurae permansionis durabilitatem stabilimentumque infra-scriptas condiciones secrete semper permanendas concluderimus et decreverimus.

Lásd a titkos szerződés szövegét Új Magyar Múzeum 1859. I. kötet 433 s. köv. ll.

Nos itaque praemissos universos articulos omniaque et singula in eisdem contenta christiana, ac singulari animi nostri devotione per hos legatos nostros totiusquae Transylvaniae partiumque regni Hungariae eidem annexarum cum praetitulata sacratissima caesarea regiaeque Majestate domino nostro clementissimo, legitimisque ejusdem successoribus Hungariae regibus qua par est demissione inita et conclusa, presentibusque literis nostris de verbo ad verbum inserta, ratos gratos et accepta habentes ratificandum approbandum et confirmandum duximus, promittentes et assecurantes bona fide nostra quod tam nos ipsi sancte et inviolabiliter observabimus, quam per alios subditos nostros comprovincialesque Transylvaniae scilicet et partium eidem annexarum incolas observari faciemus. Quin ad eorum omnium et singulorum observationem successores etiam nostros legitimos Transylvaniae principes, omnesque Transylvanos et partium eidem annexarum incolas,

vigore transactionis preaeinsertae adstringimus et obligamus obstrictosque et obligatos esse volumus. Pro ut ratificamus, approbamus et confirmamus nomine et in persona etiam harum omnium trium nationum Transylvaniae partiumque eidem annexarum, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae decima octava mensis Maij Anni millessimi Sexcentesimi decimi quinti.

Gabriel Bethlen

m. p.

(P. H.)

(P. H.)

(P. H.)

Simon Pechi consiliarius et
cancellarius m. p.

(P. H.)

Sigismundus Sarmasaghÿ de
Keowesd consiliarius et co-
mes comitatus Craznensis
m. p.

(P. H.)

Franciscus Balassi consilia-
rius generalis Siculorum et
sedis Udvarhely capitaneus
m. p.

(P. H.)

Thomas Borsos Assessor ta-
bulae judicariae m. p.

(P. H.)

Paullus Werres senator pri-
marius civitatis Segeswar
m. p.

(Eredeti je az orsz. levéltárban Tract. Publ. Fasc. 1. N. 45.)

XXV.

1615. máj. 17.

*Utasítás az Erdélybe, a nagy-szombati béke végrehajtására kinevezett
biztosok számára.*

Instructio

Pro Magnifico Francisco Daroczy de Deregh-
nio, comite comitatus Beregh sacra caesa-
reae regiaeque Majestatis consiliario et ca-
merae Scepusiensis praefecto: necnon Egre-
gio Erico Lassotta a Steblaw, praefatae suae
Maiestatis camerae Silesiacae consiliario in
Transilvaniam ad spectabilem ac magnificum
Dominum Gabrielem Bethlen statusque et
ordines ejusdem Provinciae ablegatis com-
missariis.

Primo. Receptis a legatis Transylvanicis Cassoviae,
inque archivum camerae, donec ex Transylvania revertantur
repositis confirmationalibus Bethleni et provinciae super con-

clusionibus Tyrnaviensibus, in Transylvaniam proficiscentur ibique oblata suae majestatis clementia Bettlenio provincialibusque, corporale ab ipso et deputatis a provincia nomine communitatis delegatis personis, ad observationem transactionum Tirnaviensium excipient juramentum et sic diploma suae majestatis super confirmatione praedictarum conclusionum Tyrnaviensium eisdem assignabunt.

Urgebunt instantur usum et exercitium religionis catholicae in tota provincia partibusque Hungariae ei annexis, liberum et templorum, scholarum, monasteriorum et bonorum ad eadem pertinentium quemadmodum temporibus Sigismundi Bathorii fuerant catholicis restitutionem.

Adhortabuntur Bettlenium ad ea omnia quae utrinque acta sunt et conclusa sancte observanda, spernuntque bonam facient tituli illustrissimi principis atque adeo sacri Romani imperii principis quoque, a sua majestate suo tempore clementer conferendi dummodo sese constantia virtutibusque principe dignis habilem praestare sedulo contendat, et se Majestati caesareae et regiae fidelem et devotum exhibeat.

Reversi ex Transylvania vel sub ingressu, transmissio literis suae majestatis magnifico Andrea Doczy, etc. sonantibus capitaneis et militibus aliisque officialibus in arce Keövar primum, postea in Huszth, mandata suae majestatis assignent, eorumque reversalibus restitutis arces ad manus suas nomine suae majestatis recipiant et demum Transylvanicis commissariis cum praescitu quoque partium regni Hungariae superiorum generalis capitanei spectabilis ac magnifici comitis Sigismundi Forgach de Ghymes per manus tradent et assignabunt.

Ratione pagi Owari, tractabunt cum capitaneo Keöwariensi ut in pecunia, octo nimirum mille florenis velit contentari pro pago Owarij, vel si aliis bonis, quae minori incommodo fisci suae maiestatis illi assignari possent contentarentur.

Peractis his omnibus alter commissariariorum suae majestatis, cui per occupationes in negotiis suae majestatis, pro tunc magis opportunum et commodum futurum est, literas confirmationales Bethleni et Provincialium suae majestati in specie reportare debebit. Particularia praeterea suae majestatis et regnicolarum, negotia in oppido Karolý revideri conclusa, cum delegatis aliis fidelibus suae majestatis adjungendis commissariis ut rite omnia concludantur et effectui mancipentur, praefatus Franciscus Daróczý diligentem curam habebit.

Milites praesidiarii praedictarum arcium Husztt et Keöwar si forte stipendia emerita exolvenda postulare: eo dirigendi erunt ut contentationem sui ac recipientibus praedictas arces expectent, tali siquidem sub conditione et lege resignatio

ipsarum suscepta est: et tale onus resignatio habenda secum ferat. Illud vero quod tempore praefatae transactionis in negotio arcium pro futuris temporibus observandum, susceptum fuerat, (sub idem tempus dum praemissa exequentur) ut re ipsa et effectu declaretur efficiendum erit.

Reliqua particularia juxta pacta et conventiones invicem tempore praedicti tractatus Tyrnaviensis factas (quae omnia ipsis suae majestatis commissariis nota sunt) ut convenienter, debita cum industria et dexteritate executi sint et in effectum deducantur, ac postmodum suae maiestati superinde relatio fiat, sedulo procurent. Ipsis vero commissariis praefacta sacra caesarea regiaque Majestas benigne propensa manet. Actum Viennae die 17 mensis Maij Anno Domini 1615°.

(Egykorú másolat az orsz. ltban. Tract. Publ. Fasc. 1° N° 43°.)

XXVI.

1615. máj. 19.

Sturzer Mihály konstantinápolyi nagykövet Molarthoz intézett leveléből.

.....
Der verfluecht mensch Bethlem hat einen sehr schedlichen brief hieher geschrieben, so den 15 diss in grosser eil hie angebracht worden, u. als ich etwas wenig hievon vernommen ein praesent, sovil mir in diser unvernögenheit müglich gewest, zusamb gericht, u. des Ali basa agenten Kurtali chaus praesentirt, benebens gebetten mich vertreulich was Bethlem hieher geschrieben zuberichten, welcher sich mit mir allein in sein cammer verspert, die translation vorgelesen, welche soviel ich in eil merckhen können dises inhalts, das ir Kais. Mai. sambt deroselben h. brueder alt, krankh, unvernöglich u. ohne leibs erben, derwegen sich dieselben mit der khönigl. Mai. zu Hyspanien verglichen, weilln gedachte kön. M. irer kais. M. bluetsfreundt der könig den prinzen aus Hispanien in die Niederlande schicken, do dann ir Kais. Mai. damit derselbe dero in dem Khaiserthumb succediern möchten, verheiffen wolte, welches als es die uncatolischen fürsten erfahren, welchen des löbl. haus Oesterreich lange succession in den imperio ohne das stehe, nachdenkig, sich also baldt undter sich selbst einen khenfftigen Khaiser zuerwehlen, u. das hochlöbl. haus von Oesterreich garn auszuschliessen, auch ier vorhaben mit gewöhrter handt in dass werckh zurichten; hergegen hetten Ir Kais. Mai. mit hilf bábstlicher heiligkeit u. König in Hispanien auch in die 110^m mann beisamb, so mit gwalt den

princzen aus Hispanien zum Kaiserthumb befördern wolten, dass also einen sehr gefehrlichen krieg abgeben, u. so die reichs fürsten unter ihnen zum Kaiserthumb bringen, der Franzos von denselben endtlich erwölt werden, dann gewiss dass weiters kheiner vom hochlöbl. haus Oesterreich derselben dignitet sich mehrers zugetrösten. Weiter hatten sich ir K. Mai. mit dem König in Polln solcher gestalt verglichen, dass beede potentaten den h. Homonnay zum Fürstenthumb Siebenbürgen befördern helffen, wolten ir K. M. demselben 4000 mann teutesches kriegsvolckh u. der König in Polln 12000 poln denselben zu hilf zugeben versprochen, mit welchen kriegsvolckh u. was Homonnay sonsten in Ungern mehr wirdt aufbringen können, Siebenbürgen überfahen, u. so er ihn Bethlen aus dem landt schlagen, nochmals den Scharban auch in die Walachheÿ einsetzen wolten; so hetten ir Mai. den Armeni Peter in die Moldau geschickt, welcher veivoda sich mit ir K. Mai. verbunden u. derselben getreuheit geschworen, dass also beede obgedachte potentaten gemelte drei provinc gewiss zu dero commando zubringen endtschlossen. Weiter hat man in Polln einen landtag gehalten, auf welchen sich mit Moschkau zuvergleichen were beschlossen worden, so hetten auch ir K. Mai h. palatinum einiger correspondenz halber mit Habil effendi in verdacht gehalt, u. denselben wöllen fahren lassen, doch nicht anschikhen können, nochmals aber gedachten h. palatino wider gnadt erzaigt, u. denselben den Ahmet Kihaja zu Comorn zuempfehlen verordnet, u. was dergleichen mehr gedachter gott u. ehrvergessne mensch hieher gelogen, daher E. G. erachten können. Dass obwoln ich dergleichen widersprich, doch weiln dergleichen schödlische spaltungen nit von Bethlen allein, sondern von den Engländern, Niederländern, so wol Venediger u. Franzosen bestatt wirdt, denselben mehr glauben als mir allein gegeben wirdt, nochmalen meldt, dass gewiss gottes werckh, dass sultanus gegen Persia jeczo also verhüpft wirdt, dann so derselbe seine macht in solchem zustandt gegen Hungern wenden gott wais, was grosses übl derselbe anrichten wirdt.

Eur G. freundt (wie sich derselb alzeit nent) Hatum Mehmet bassa bleibt wieder caimecam allie, auf welchen E. G. mit konfftigen h. potschafften mit einen ansehnlichen praesent, wie berait etlichmal begehrt, bedacht sein wolten. Weiters nachdeme mich h. Gratian von Yrichisch-Weissenburg bericht, dass Deasc Mehmet bassa den Ahmet kihaja gar gute consilia mitgetailt, gedachter Mehmet bassa wegen den mit mir getroffenen Bathorischen tractation sein Leib und leben in höchste gefahr gesetzt, jeczo wider vil nuczen u. schaden, also gehors.

bit mit gnaden dahün auch bedacht zu sein, damit dergleichen freundt welches mit praesenten beschehen muss, erhalten werden, meine leidende noth ist E. G. gnugsam bewusst u. bei eines soccorso ehlist mit höchsten verlangen gewertig, derowegen E. G. mit vilen clagen nit verdrisslich sein wöll, u. obwolln mir in abschlag meines ordinari 200 taller angeschafft, beteuer ich doch E. G. bey Christo, dass meiner schuldner ainer zugefahren u. dasselb verbotten, dass ich auch dasselb nit habbhafft hab werden können. In dem übrigen etc.

Constantinopol den 19. maj. A^o 1615.

Michael Starzer.

An Herrn Hannsen von Molärdt.

(Egykori másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.).

XXVII.

1615. j u l. 16.

Huszt várának visszabocsátására vonatkozó okirat.

Nos Franciscus Daróczy de Dereghnyeő, comes comitatus de Beregh, camerae Scepusiensi praefectus, et Ericus Lassota de Steblau sacratissimae caes. regiaeque majestatis consiliarii et in Transylvaniam delegati commissarii etc. Simon Pechy de Szent-Erzsébet illustrissimi principis Transylvaniae cancellarius et Stephanus Bethlen, arcis et praesidii Huszthiensis supremus capitaneus, praefati illustrissimi principis consiliarii et commissarii etc. Damus pro memoria tenore praesentium significantes, quibus expedit universis; quod antequam ex benigna praefatae majestatis caesareae commissione, arx Huszt ad rationem illustrissimi principis Transylvaniae resignaretur tam inter nos, quam cum praesidiariis militibus Husztiensibus de his infrascriptis articulis, nomine suae majestatis et principis Transylvaniae taliter conclusimus. Omnes allodiaturae, sataque praesidiariorum tam vernalia quam autumnalia libere percipienda accumulandaque relinquuntur et permittantur. *Secundo*: Bonae famae nominique dictorum praesidiariorum nihil omnino derogetur, nec ab ullo ignominis afficiantur. *Tercio*: Omnes in domibus juribusque suis possessionariis in quorum possessione nunc existunt in comitatu Maramarusiensi conserventur sine ullo impedimento, prout hoc etiam in transactione generali constitutum fuit. *Quarto*: Possessio Tribusfalua per defectum Dragffianorum ad suam maiestatem devoluta quidem sed a defuncto principe Bathoreo domino Josepho Bornemisza, capitaneo arcis Huszt donata

apud eundem ad usque clementem suae majestatis resolutionem relinquuntur. Simili modo reliquitur etiam possessio Keortvélyes apud manus egregii Joannis Novák ipsi a domino Andrea Doczy assignata. *Quinto*: Bona et possessiones nonnullae Dragffianae utpote possessiones Sugatagh, Hernechy, Hotin, Nagy-Patak, Ujjfalu, quae nunc comperire potuerunt, ad rationem suae majestatis juxta generalem transactionem mox resignentur prout illae jam resignantur, licet quidam jus hereditarium in his praetendant, juxta consvetas immunitates, uti antea a sua majestate possidenda. Jus specialiter suae majestatis et fisci sui regii liberum in illis relinquitur. Prout conclusimus harumstrarum vigore et testimonio literarum mediante. Actum in Arce Huszt, die XVI. mensis Julii, anno domini millesimo sexcentesimo XV.

Franciscus Daróczy de
Dereghnyeő.

Ericus Lassota de
Steblau mp.

Simon Pechy

Stephanus Bethlen.

(Egykorú másolat. Egyet. ktár. Annalecta Trans. cz. gyűjteményben.)

XXVIII.

1615. júl. 27.

Bethlen G. Forgács Zs. kassai kapitányának a lippai ügyekről.

Illustis stb. Servitiorum stb.

Sok esztendőktől fogva Lippának, Jenőnek visszaadását Sigmond fejedelem idejétől fogva, mint sollicitálta legyen az török Kegyelmednél és az egész magyar nemzetnél nilván vagyon, mely végházakat mind Sigmond fejedelem, Bocskay fejedelem, Rákóczy és Báthory Gábor szegények megígértek mindenkor, egyéb nem lehetett benne, mert különben az országot meg sem oltalmazhatták volna. De azért megmarasztásokban Isten mindenkor jó módot mutatott és engedett nékiek, úgy hogy ez ideig is, keresztény kéznél vadnak. Én is miulta az úristen arra az állapatra juttatott, minden erőmmel sok költséggel kicsiny okoskodással azon igyekeztem miképpen megmarasztthassam. És ez ideig meg is marasztottam Isten akaratjából, noha igen nehezen lehetett. De az török is eszébe vötte immár és bizonyosan meg is tapasztalta, hogy eleitől fogva csak szóval tartották, és ezután is csak ugyanazont akarjuk követni. Deliberatum náluk, sőt magok az vezérek megírták magunknak, hogy soha többször tülem és ez országtól nem kéri Lippát, hanem hozzá nyulnak mint sajátjokhoz, mely írásokra, én is tudván természeteket fenyegetésekkel nem gondol-

ván, illendőképben választot irtam az vezéreknek, és főember szolgálmtúl megküldöttem nekiek, ugyanazoktól szóval is bőségesen izentem nekik és most is cathgorice oly resolutiót nem adtam, hogy meg nem akarnók országunktól adni hatalmas császárnak, ha ugyan ő hatalmassága egyebet nem akar abban, és ha egy országnak én velem együtt annyi tekintetünk nem leszen, mely ő hatalmasságátúl oly rossz palánkot megérdemljen mint Lippa. Mert ha különben írnék nekik, úgy mindjárt ellenségeknek manifestálván magunkat, és egy utolsó veszedelmet szereznék hazámnak. Hanem csak ezen instáltam, és instálok nálok, hogy legyenek csendességben, várakozásban, hadd mi is országostúl ő hatalmasságát aláztos könyörgésünkkel főkövetünk által requirálhassuk és intercedálhassuk mégis annak az helynek kezüknél való megmaradását. Azt pedig csak azért cselekedtem, hogyha lehetne ez esztendőről is vonathatók jövődre az dolgot, mint tavaly és ez előtt cselekedtünk; ezemben az ő fölsége commissariusi is próbálnák minden úton az mostani pacificationak tractatusában kezüknél való megmaradását, mivel Molard uram ugyan biztatott is bennünket cancellariusunk által, hogy ő fölsége in effectum fogja vitetni annak az két végháznak Erdélynél való megmaradását. Az követünk még haza nem érkeztek, immár több 26 napjánál elmenének, várom minden órában őket, kik ha jó válaszzal jönnek, főköveteimet kész lennék mindjárt az portára expedálnom, mert illendő ajándékokat is készítettem immár az portára, mely ha lehetne uram, ez esztendőn sem félténém aztán Lippát, Jenő fölött pedig nem is gondolkodom, mert az jó erős ház és vitézlő néppel is alkalmasint meg vagyunk rakva. De ezt is akartam Kegyelmednek értésére adnom, hogy az vezér igen gyülekezik Nándor Fejervárnál az zemlini mezőn az Duna és Száva parton, titkolatlan is beszélnek, hogy Lippának visszavételére gyülekezik, Szurdoknál akarnak által költözni. Annakokáért Kegyelmeddel akarván ez dologról írásom által conferálni, kívánom az Kegyelmed censuráját effelől, mint ő felségének Magyarországnak fő generalisátúl, hogyha az török az én követeimet az én kívánságom szerint való válaszzal nem fogja bocsátani, hanem elkezdett intentumban perseverálván, procedálni fog, és haddal alája jó Lippának, itt azaránt, mit cselekedjem én, Lippát megrakjuk-e vitézlő renddel, éléssel, porral, és egyéb ahhoz való szükséges eszközökkel, opponáljuk-e magunkat országostúl török császárnak, ha alája jó az vezér Lippának, avagy csak hallgassunk és elbocsássuk szándékában, az benne való kevés keresztényeknek veszedelmével. Mert ha praesidiumot bocsátunk bele manifestissimos nos testes praebimus illis, és úgy Erdélynek minden szabadsága, hitele,

frigye egy órában egyszersmind elvesz, s azon had hirtelen mindjárt hazánkat semmivé teheti, ha pedig csak hallgatással mulatjuk, és szemmel fogjuk nézni, úgy is az mi szabadságunkat az törökkel frigyünkkel együtt in perpetuum elveszthetjük, mert qui tacet consentire videtur, ha az benne való vitézlő rend magára várja az hadat, (mely igen kétség, mert az hely igen nagy és erőtlen, melyet én meg sem irok), minden kétség nélkül elveszi mindjárt, és ott meg nem tartozik, hanem mint ellenségre úgy jó aztán, holott sok requisitiójára meg nem akartuk adni, hanem álgjut vártunk alája és az övét fegyverrel kellett recuperálni, ott oztán semmi igaz keresztény exceptiók és remediumok nem használnak semmit, ha megsegítjük is, elveheti, mert Borbély György hetedfél ezer emberrel fizetettel szorult vala igen jókkal bele, tizezer török szállotta vala meg és csak igen kicsinyben marasztá isten, hogy kevés török el nem vevé, mostan pedig sokkal különben vagyon az állapot, ha meg nem segítjük is, annál hamarább elvesztjük, mert reá sem várja, hanem kifut belőle, és úgy is nagy veszedelem és romlás következhetik az országra. Ez kettő között melyeket kellene követnünk, Kegyelmedet kérem szeretettel igen hamar engemet certificáljon felőle, hogy országunkbeli hűveikkel tempestive conferálhassunk ezen dologról, és a mit jobbnak találunk, követhessük azt isten akaratjával, mert szabad akaratunk szerint, kedvért, barátságért, adományért soha bizony töröknek egy házat sem adok, nemhogy várat. Ő fölségének Kegyelmed adja értésére az töröknek ebbéli szándékát, mert bizonyos dolog, hogy ez mostani táborban való szállásoknak fő oka ez, az mit megírtam Kegyelmednek, mi minden uton totis viribus ígíretünkkel, adományunkkal, szép szónkkal azon leszünk, hogy megtartsuk, de ha semmit azok nem fognak, haddal való ellenek állásra elégtelenek vagyunk. Palatinus uramnak is ezen dologról irtunk, Kegyelmedet kérem küldje meg. Tartsa meg az úristen Kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum Albae Juliae die 27. Julii. Anno 1615.

Illustris ac magnificae Domus Vestrae

Amicus addictissimus
ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen m. p.

Királ. Ad illustrissimum ac magnificum dominum comitem Sigismundum Forgach de Ghymes Partium superiorum generalem etc. paria, per illustrissimum dominum Gabrielem Bethlen principem Transylvaniae etc. datarum.

(Egykorú másolata a magyar királyi országos levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 52.)

XXIX.

1615. aug. 12.

A császári biztosok jelentése az elfoglalt várak visszaadásáról.

Sacratissima stb. Humilium stb.

Ingressi Transylvaniam una cum legatis Betthlenii, et provinciae, 20 Junii Claudiopolim pervenimus, ubi jam ante octiduum ipse princeps Alba Julia adveniens, adventum nostrum, una cum convocatis aliquibus e statibus provinciae praestolabatur. Antequam tamen eo die Claudiopolim attingeremus, in pagum Sombor illuc tribus milliariibus distantem ubi pernoctaveramus, generosos Stephanum Erdely et Franciscum Kornis nos salutatum princeps obviam misit, illinc ad pagum . . . milliari Claudiopoli saltem remotum, deducti fuimus, ubi magister culinae ipsius principis, et coci ab eodem praemissi prandium apparabant; antequam tamen consideraremus magnificus dominus Wolfgangus Kamutthy, et Stephanus Cassay director nomine principis missi denuo salutantes officium peregere. A prandio illinc una moventes ad tertium lapidem, a civitate Claudiopolitana, aulicus equitatus et peditatus mille circiter hominum nobis occurrit, et ante illos frater principis Stephanus Betthlenn, Nicolaus Tökölly, Joannes Gereöffy nomine principis tertio nos salutarunt. Equitatu praecedente, peditibus vero latera currus ipsius principis quo vehemur, Stephano item Betthlen, et Nicolao Tökölly claudentibus, tredecim nostris, et legatorum aliis currubus subsequentibus, in civitatem solenniori pompa fuimus introducti, et cum ad hospitium pervenissemus, omnes legati, et primores ordinum desilientes, et usque in habitationem praecedentes, ibi valedixerunt nobis. Adfuit ibi in civitate tunc chauzior weziri, qui principi transactionem istam cum Majestate Vestra exprobrabat, studio ab ipso usque ad adventum nostrum retentus, ut intelligeret ipsum nihil aliud cum Majestate Vestra. quam pacem publicam, et arcium restitutionem tractasse, quod etiam per peculiare nuncios, uti antea perscripseramus, wezirio significabit, et illi uti in aula audivimus jam sunt expediti. Vigesima tertia Junii habuimus audientiam apud principem nostro consensu dilatam, ut sigillum communitatis Saxonum posset adferri, sperantes in primo congressu omnes literas recipi, et corporale juramentum principis et deputatorum a provincia praestari posse. Tunc salutato Betthlennio et clementia Majestatis Vestrae sacratissimae eidem oblata, ego praefectus hanc clementiam et benignitatem Majestatis

Vestrae pluribus enumerari, quae Majestatem Vestram sacratissimam eo inclinassent, ut respectu publicae pacis et commodi christianitatis neve ex consortio eorundem Transylvani quoque excluderentur, anno elapso Lynczij legatos ipsorum clementer admississet, admissos ita dimississet, ut cum sufficientibus plenipotentijs et alijs literis redeuntes, et in hoc tractatu segregati a Turcis, Majestas Vestra per delegatos suos commissarios cum illis tractatum instituere vellet. Qui tractatus cum jam optato successisset, nos a Majestate Vestra pro complemento executionis illius missos esse, qui et corporale juramentum ipsius Bethlhennii et deputatorum, literas item sub sigillis ipsorum reciperemus, et tandem assignato diplomate Majestatis Vestrae, arces quoque resignaremus. Antequam tamen ad haec ipsa manum apponeremus, unum esset quod ipse Bethlhennius exequi deberet, ut nimirum omnibus, qui contra ipsum, vel statum provinciae (arbitrati hoc ipso Majestati Vestrae eos inservire posse) delinquere nisi fuissent, amnestia factorum plenaria daretur, captivi e Saxonibus et Siculis aliisque liberarentur, in exilium acti revocarentur, proscriptiones tollerentur, et omnium bona ablata restituerentur, nam cum illi sub hoc ipso tractatu ab ipso principe talia passi fuissent indignitatem hanc Majestatis Vestrae summe displicere, nec antequam haec remederentur, quicquam eorumque a Majestate Vestra in commissis haberemus, nos exequi posse. Ad haec princeps inprimis pro clementia et paterna affectione, erga ipsum, et provinciam Majestatis Vestrae sacratissimae humilimas egit gratias, fidele servitium ipsius, et provinciae pluribus Majestati Vestrae sacratissimae offerens; sed se satis mirari non posse subintulit, quod ad unius plebei hominis Francisci Koch, sinistram informationem, haec ipsa, quae a nobis enumerata sunt, in aula Majestatis Vestrae pro veris accepta fuerint, et ipse pro tyranno judicatus sit, eum alias consuetudinem talem aulae Majestatis Vestrae intellexisset, de nullo accusato prius judicium ferri, antequam is quoque de objectis audiretur, hanc gratiam sibi quoque impertiendam optasset, et si justis rationibus se excusare haud potuisset, tunc veniam factorum praecatus fuisset. Et cum credibile sit nonnullos mala conscientia agitados inposterum etiam ad Majestatem Vestram effugere posse, ne talibus, antequam et ipse audiat, fides adhibeatur rogare. Quod vero ad captivorum, quorum duo saltem essent, statum attineret, uni jam antea parum fuisset, et dimissum etiam, Michaellem Olasz hunc nominari; sed postmodum cum contra ipsum principem quibusdam utpote Wolphango—Cherenj, Stephano Kun, et Stephano Thörök retulisset, ipsum causa illorum passum fuisse,

et jamjam torturae subiiciendum fuisse, cum conspiracyem illorum contra principem ut fateretur adactus fuisset, hanc indignitatem ipsum principem, cum nihil horum actum fuisset, pati non potuisse, ideo in vincula retractum fuisse. Alter magister civium Segeswariensium esset, qui tactus conscientia in publica diaeta ipsum principem adiisset, gratiam proprio motu capiti postulasset, se et alios conspiracyonis participes contra principem, fassus fuisset, ipsum princeps bono animo esse jussisset, dimisisset; verum post aliquod dies hic conscientia remordente, non se satis tutum esse reputans, vestibus aurigae se induisset, fugam molitus fuisset, quod cum reliqui Saxonum legati, et consul regius Cibiniensis, qui diaetae adfuere cognovissent, ipsum insecuti e fuga retraxissent, et ad ulterius judicium ipsorum captivus esset, ac in arce ipsorum Kéóhalom detineretur.

Haec quamvis sic transacta fuissent, ne tamen vel suspicio aliqua apud externos suboriri posset, modernam captivitatem horum ex causis jam propositis initia sumpsisse, ut postulatis Majestatis Vestrae simpliciter satisfaceret, nos urgere respondimus, is benignae et in hoc voluntati Majestatis Vestrae, quamvis plurimos ex his sciret, qui vitae ipsius insidiati fuissent, sese accomodaturum respondit, captivos dimitti jussurum, et amnistiam omnibus omnium praeteritorum excessuum promulgaturum. Postulavimus deinde, ut secretam transactionem corporali juramento coram nobis confirmaret, illamque subsignatam nobis traderet, id ipsum facerent quoque a provincia deputati, postmodum et nos diploma Majestatis Vestrae assignaremus; placuit et hoc, ac mox accepta transactione, se illa in omnibus punctis et clausulis observaturum christiana et bona fide promisit, eademque nobis tradidit; deputatorum similes literae tunc expeditae nondum fuerant, quum sigillum communitatis Saxonum allatum necdum fuerat, promissum tamen et illas nobis assignandas. Restituimus deinde literas Majestatis Vestrae eidem in causa religionis scriptas, quibus honorifice receptis, se in futuro congressu ad illas responsurum obtulit, postulavimus deinde, ut quandoquidem omnes in comuni status provinciae, ad observationem generalis transactionis jurare minus consultum foret, ut saltem ad secretae transactionis articulos jurarent, ii licet aliquam difficultatem primum ex eo movere nisi fuissent, praetendentes contra libertates suas in illis aliquid forsitan contineri, tamen postmodum nos cum principe in externis hypocaustum egressi consedentibus, provinciales astantes, se omnes vinculo juramenti ad transactionem illam obstrictos esse et fore pronuntiarunt; tandem oblata illis etiam Majestatis Vestrae clementia et ad con-

servandam hanc publicam pacem, recognoscendamque Majestatis Vestrae perpetua gratitudine, et fideli obsequio benignitatem eosdem obhortantes, diploma Majestatis Vestrae principi tradidimus, quas se cum tota provincia Majestati Vestrae humilime promeriturum obtulit et ut in gratia ejusdem successivis quoque temporibus conservari possint modis omnibus elaboraturum. His finitis deducti ad hospitium, sequenti die ad prandium principis invitati fuimus, ubi satis lauto, et producto convivio excepti fuimus ipso principe, et primoribus provinciae assedentibus, sequenti a convivio die mansimus in hospitio quieti. Interim ab ipsis nomine deputatorum secreta transactio expedita fuit, deducti deinde rursum ad principem 27. Junii, et productis illis transactionalibus, iuxta sententiam nostram (nam de eo a cancellario consulti fueramus) illas sub nomine principis etiam ex sex deputatorum a provincia, uti septemviris expeditas esse intelleximus, et quia jam antea princeps ad hanc transactionem juraverat, ibidem cancellarius, reliqui autem in hospitio nostro jurarunt. Juravit mox coram principe, et nobis Franciscus Redeÿ capitaneus Waradiensis, uti in secreta transactione conclusum fuerat, juravit eodem die in hospitio Joannes etiam Gyeöreöffÿ capitaneus in Zamosujwar. *Antequam autem discederemus a principe, responsum ad literas Majestatis Vestrae in causa religionis postulavimus.* Causatus in absentiam omnium ordinum, sine quorum prae-scitu, et extra diaetam, contra statuta eorum, ad quorum observationem juramento quoque esset obstrictus, nihil diversi concludere posset, respondit se deffinite hoc tempore ad hanc postulationem Majestatis Vestrae declarare non posse, quum sacerdotes ex Alba Julia, Teövis, Monostor, Somlio, et Udvarhely communi consensu provincialium essent exclusi, moti conspiratione sacerdotum etiam cum magnifico Kendio contra principem Bathorÿ; verum in proxima diaeta se propositurum hanc Majestatis postulationem, et se aliquem ex suis fidelibus ad eandem diaetam Majestas quoque Vestra ordinaret, vel saltem provinciales quoque hujus negotii per literas admone-ret, se omni conatu laboraturum, ut clementi Majestatis Vestrae voluntati satisfaceret. Quin imo ut hanc suam promptitudinem Majestati Vestrae testatam redderet claustrum Teövis, miliari Alba Julia distans, non expectata illa diaeta catholicis restitueret, promitteret etiam ecclesiam Albensem se restitutum, licet a catholicis principibus ex loco residentiae sectarij ubique excludantur, dummodo provinciales consentirent. Se vero de hoc Majestatis Vestrae postulato literis quoque suis respondisse, et illas nobis tradere. Nos clementi et justae postulationi Majestatis Vestrae principem conformiter responsurum

fore quum de hac a cancellario Tirnaviae quoque certa spes promissa fuerit arbitratos fuisse. Nec aequum esse praedecessorum suorum vel provinciae iniquas constitutiones ratas habere, quum credibile sit pro his, illos sublatos fuisse, se vero in hanc dignitatem ideo evectum, ut male sancita rescinderet, aequiora constitueret. Et quamvis aliqui sacerdotum illius conspirationis participes fuissent, nec Bathoreum innocentem fuisse, neque pro vitio particularis personae totam religionem exulare debere, Majestatemque Vestram ab hoc postulato antequam effectuetur minime destituturam respondimus. Quumque adhuc priori responso inhaereret, receptis literis illius et asscuratoriis Majestatis Vestrae in casu amissae Transylvaniae, et a Turcis sublati Principis, in bello, de futura sustentatione conjugis, liberorum fratris, et affinium ejusdem restitutis, maximas de hac quoque clementia Majestatis Vestrae humilime egit gratias, et ne haec sollicitudo ipsius sit pro omine, ipso et nobis etiam praecantibus. Ursimus adhuc ultimo amnestiam postulatam captivorum dimissionem, exulum revocationem, et ablatorum bonorum restitutionem. Promisit iterum haec se praestiturum, terminus quoque revisioni in oppido Karolý fiendae, quia effluebat, 17. Augusti eidem mutuo consensu praefiximus, et tandem valedictione peracta ad hospitium reducti sumus. Subsecutus est mox cancellarius, et literas amnestiae attulit, quas in specie Majestati Vestrae transmittimus. Interrogatus is a nobis utrum Michael Olasz dimissus esset, illum dimissum esse respondit, me praefecto verbis fidem adhibente, quum et literas amnestiae jam in manibus haberemus, et cancellarius primus consiliariorum principis ista referret, meus collega dominus Lassota Michaellem Olasz ut advocarem subiintulit, illum forsitan jam discessisse, et aliquot milliaria illinc confecisse respondi. Deinde cancellario referente quod nobiscum ad recipiendas arces egredi vellet, posterior tamen uno die subsequeretur, quum jam nobis antea hoc ipsum placuisset, ut nobis arces receptoris, et ibi quae necessaria forent primum ordinaturis, ipse juxta dispositionem nostram vocatus subsequeretur, assensimus ergo, et demum valediximus invicem. Aduit paulopost magnificus dominus Sigismundus Kornis, qui singulis nostrum binos sciphos deauratos nomine principis obtulit, princeps eodem die intra horam cum conjuge Albam versus discedens, nos altera 28 nimirum die Claudiopoli movimus.

Appropinquantes quarta die Keöwarium, capitaneus loci Egregius Joannes Zilagý cum praesidiariis equitibus nobis obviam venit, se uti commissarios Majestatis Vestrae nos debita cum submissione in arcem Majestatis Vestrae expectare,

et quicquid nomine Majestatis Vestrae statueremus, morem gerere demisse paratum esse dixit, eo nihilominus die in proximo arci pago quievimus. Sequenti die arcem ingressi uti ordinaveramus in porta nobis uti commissariis Majestatis Vestrae capitaneus claves arcis obtulit, et tam ipse, quam castellani arcis, eandem juxta benignam commissionem Majestatis Vestrae resignaverunt. Scripsimus mox cancellario, quem in oppido Dees literas nostras, quandonam se movere deberet expectare jusseramus, ut antequam in arcem ingredi vellet, de hisce punctis se resolveret primum, ut restans praesidiariorum stipendium exolveret; deinde, ut juxta generalem transactionem, quilibet praesidiariorum bonis suis etiam in posterum libere frui posset. Respondit in his difficultatem minime futuram. Sequenti itaque die, qui fuit quinta Julij intromissus, cum Stephano Bethhlen fratre principis, et Joanne Mikola, destinato illius loci capitaneo, sine milite, de restantibus stipendiis cum praesidiariis est conventum, illud exolutum, libera bonorum possessio promissa, et ut certi de bonis praesidiariorum esse possent, paria transactionis, tempore receptionis arcis ad rationem Majestatis Vestrae conscriptae, ubi illa seriatim specificantur capitaneo Joanni Mikola tradidimus. Postea juramentum ab eodem juxta formam transactionis secretae recepimus, claves arcis, et arcem 6. Julii tradidimus, et eodem die ad Nagybánya venimus.

In Keöwar cancellarium interrogantes, num Michael Olasz adesset, qui ut nos in signum eliberationis, de qua dubitabamus, subsequeretur, ex itinere cancellarium monueramus, respondit illum a principe Albam Juliam esse deductam ob certam inquisitionem, ut scilicet ab eodem complices conspiracyonis rescire posset, hoc indignum et contra literas principis, et suam promissionem esse, nobis allegantibus, neque arcem Huszt ullo pacto resignare vellemus, nisi Michael Olasz compareret affirmantibus, mox ad principem nuncium, qui adduceret expedit. Undecima Julij in arcem Huszt venimus, antequam tamen intraremus, capitaneo loci, et praesidiariis patentes, Majestatis Vestrae exhibuimus, qui certas conditiones scripto submittentes, illas nec legere voluimus, antequam arcem secundum benignam commissionem Majestatis Vestrae nobis resignarent, clavibus itaque arcis in porta capitaneo, et castellanis nobis tradentibus, et quicquid nomine Majestatis Vestrae disponeremus obsequentes se in omnibus fore promittentibus, in eadem arce sex diebus mansimus, cancellario et Stephano Bethhlen in oppido Wisk relictis, quos subinde monebamus, arcem nos resignare nequaquam posse, antequam Michael Olasz in conspectum adduceretur, deinde, ut bona Majestatis

Vestrae in tractatione specificata, et in eodem comitatu Maramaros existentia Dragfiana vocata manibus nostris assignarentur, tertio, ut praesidiarij exolverentur, et in bonis eorum conservarentur. Demum 14. Julii cancellario cum Stephano Betthlen advenientibus, eosdem Michael Olasz ab aulico principis adductus, subsecutus est, quocum sequenti die in arcem cum paucis intromissi eundem praesentaverunt, qui absque scitu, et voluntate principis, se Albam deductum fuisse coram nobis confessus est, in Agazonum magistrum Stephanum Huszar culpam rejiciens. Deinde de bonis Majestatis Vestrae tractari ceptum, quorum partem a quibusdam nobilibus, ex donatione Gabrielis Batthori possideri intellexeramus, qui nobiles etiam ab antiquo jure haeredetario, eadem bona ipsos concernere asserebant. Allegabat cancellarius quoque quando quidem nobiles illi jam ab annis aliquot in dominio bonorum illorum fuissent, simpliciter illis adimi non posse, urgebant hoc coram nobis et comitatus nuntij et nobiles interessati, nos contra transactionem claram esse, et expresse contineri simplicem restitutionem bonorum Majestatis Vestrae tandem evicimus promisitque cancellarius se mox proprium hominem expediturum, cui adderemus nostros, qui bona illa reciperent ad rationem Vestrae Majestatis; expeditimus itaque vicecapitaneum Huztiensem cum certis equitibus. Bona autem haec Majestatis Vestrae his pagis includuntur, Keörtvelies, Sugatagh, Tribusa, medietas possessionum Hernech. et Hotum, Nagy-Patak, Uýfalú, in quibus jus successionis habere, qui et possiderunt etiam depraesenti hi nobiles sunt: Joannes Rednek, Joannes Petrouay, Gregorius Berthak, Franciscus Ztoýka, Michael Kodra, qui omnes de revisione jurium suorum Majestati Vestrae humilime supplicant. Sunt praeter istos pagos alia etiam bona in hoc comitatu Maramaros, quae nunc a Francisco Redeý jure uxoris possidentur, et haec etiam Dragfiana putantur, inscripta pridem a camera Scepusiensi, nomina sunt ista: Bočko, Lonka, Raho, Borpathak, Keöreösmezeő, de quibus ex archivis camerae plenior informatio capietur. De exolutione militum quoque tractatum et eodem die pedites omnes sunt exoluti. Cancellarius, et Betthlen in oppidum eo die sunt reversi. Sequenti die moniti sunt a nobis ut capitaneo et equitibus etiam de restanti stipendio satis fieret, venerunt ipsimet, et post longas cum capitaneo altercationes, illis quoque satisfactum. Postulavimus deinde capitanei futuri Stephanum Betthlen juramentum Majestati Vestrae praestandum, praestitit id, secuti priores tres capitanei, quorum juramenti formulam sub sigillo et subscriptione cancellarii Majestati Vestrae demisse submittimus, et ut haec forma pro subsequen-

tibus etiam capitaneis a Transsylvanis conservari posset, nos quoque similes subscripsimus, et sigillavimus cancellarioque tradidimus.

His peractis postulavimus ultimo, ut quilibet praesidiorum Majestatis Vestrae in bonis ipsorum et allodiaturis illaesi conservarentur, quod etiam a cancellario fuit promissum, nos duos pagos ex Dragfianis, Keörtlvellies nimirum, apud manus Joannis Nowak, praefecti Salisfodinae, cui tempore receptionis arcis ad rationem Majestatis Vestrae a domino Dóczy collatus fuerat, et Tribussa, apud capitaneum Huztienssem Josephum Bornemisza, qui ab aliquot annis ex donatione Gabrielis Bathori possederat, licet donationales suas statutione legitima haud firmasset, usque benignam de his pagis Majestatis Vestrae resolutionem, reliquimus demum eo ipso 16 Julii circa horam duodecimam meridianam traditis cancellario clavibus arcis, eandem resignavimus nomine Majestatis Vestrae sacratissimae prius comitatus, capitanei castellanorum, aliorumque officialium Majestatis Vestrae reversalibus restitutis. Deus conservet Majestatem Vestram sacratissimam diutissime incolumem et gloriose imperantem. Datum in oppido Meggyes 12. Aug. Anno 1615.

Ejusdem Majestatis Vestrae sacratissimae

Humilimi, fideles perpetuique servitores
et subditi

Franciscus Daróczy de

Deregnyeő m. p.

Ericus Lassota de

Stabloua.

A javítások benne s a befejezés Ferenczffy kezével irvák.

(Egykorú hiteles másolatja a m. k. országos ltárban. Tract. Publ. Fasc.
1° Nro 46°).

XXX.

1615. szept. 27.—okt. 13.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia Princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod fideles nostri spectabiles ac magnifici domini generosi egregij et nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem subiectarum in generalibus eorum comi-

tijis ad vigesimum septimum diem mensis Septembris anni praesentis millesimi sexcentesimo decimi quintj in ciuitate nostra Colosuar ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infra scriptos articulos paribus ipsorum uotis et unanimj consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transilvaniae et partium Hungariae eidem subiectarum, in generalibus eorum comitijs in ciuitate Colosuar, ad uigesimum septimum diem mensis Septembris, anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto indictis conclusi.

(1) Magunk sem vártuk, sem kívánhattuk volna kegyelmes urunk és természet szerint való fejedelmünk Nagyságodnak édes hazájára és birodalmában való minden subditusira szorgalmatosb vigyázását, romláshoz és pusztuláshoz közelgetett praesidiomok, várak és fortaliciomok építtésére való nagyobb szorgalmatos gondviselését, melyet nemcsak ez mostani Nagyságodnak közünkben küldött propositiójának rendiből értünk, hanem szemeinkkel látjuk, és megtapasztaltunk. Sőt gyönyörűséggel nézvéen eszünkben vesszük az Nagyságod hasznos fáradozásának méltóságos fejedelmi tisztj szerint igyeenesen csak az közönséges jóra nízendő gondjainak fel tölt célját, melyet egész országúl egy szívvel lélekkel nem csak jóvalunk), hanem alázatos és hűséges szolgálatunkkal meg hálálui igyekezünk; bizván jó reménységgel, hogy Nagyságod nemcsak abban hátra nem áll, hanem az Nagyságod dicséretes hírére, nevére, jó fundamentommal elkezdett és jobb részint mind az két világ bíró hatalmas fejedelmekkel s mind pedig (az) szomszéd országokkal véghezvitt békességet szentül és nagy vigyázással megőrizi, oltalmazza, sőt ennél is inkább öregbíti; ez mellett hazánknak elhagyatott régi jó szokásit és rendtartásit törvényeknek folyásával és az igazságnak kiszolgáltásával helyre állatni igyekezik.

(2) Látván ezért kegyelmes urunk magától is Nagyságodnak hozzánk ilyen affectusát, hazánknak megmaradására nízendő curiosa industriáját, magunkat isten után az Nagyságod bölcs elméje és ítéleti szerint való gubernálásra bizzuk. Az fényes portára való vigyázást és gondviselést is, melyet Nagyságod propositiójában is említ, mind eunek előtte s mind

most is és ennek utánna is tanácsival egyetemben Nagyságodra támasztjuk. Akarjuk pedig és igen kívánnók, ha mi is az nagyságod közönséges jónkra való kívánságának minden részeiben megfelelhetnénk; mindazáltal, hogy Nagyságod minden jó igyekezetiben mindenre jobb móddal elérkezhessék, szegény kösséginknek ennyi fogyatkozásával sem gondolhatunk, és nem is kedvezhetünk, hanem erejek felett is kényszerítvén ígérünk Nagyságodnak kapuszám után nyolcz-nyolcz forintot minden szükségére, felét Szent-Erzsébet asszony napjára, felét Szent-Márton napjára fogyatkozás nélkül tárházában bészolgáltatni.

Az magyarországi uraink s atyáinkfiai is ezen terhet viselik. Azonképpen az szász uraink atyáinkfiai is kapuszám szerént az nyolcz-nyolcz forintot az megnevezett napokra bészolgáltatják. Nagyságodnak könyörgünk, vegye kegyelmesen.

(3) Az szabad városok és rovásos helyek az Nagyságod akaratjából

Kolozsvár adjon	fl. 400.
Kízdí Vásárhely	fl. 80.
Sepsi Szentgyörgy	fl. 60.
Egeres	fl. 25.
Udvarhely	fl. 80.
Ilyefalva	fl. 60.
Kis Maria	fl. 100.
Almás	fl. 20.
Abrugbánya	fl. 80.
Vizakúta	fl. 150.
Bánfi Hunyad	fl. 80.
Fejérvár	fl. 50.

(4) Noha kegyelmes urunk mind magunk s mind szegény kösségünk elég nagy pusztaságban vagyunk és tűz miatt elpusztult házainkat meg nem építhettük, ha ki valami keveset építeni kezdett is, az erőtlenség miatt félben vagyunk: mindazáltal látván Nagyságodnak közönséges jónkra való szándékát, Fejérvár építésében is nem akarjuk Nagyságodnak kedvét szegni, hanem ez jövőndő tavaszon, az mikor a barom az fűben eleget ehetik, minden tiz kapuról, az égett helyeken kívül, egy négy ökrű szekeret és hat embert bocsátunk Fejérvárra dolgozni három hétig, az hat embernek kettei az szekér mellett lészen. De Nagyságodnak könyörgünk, rendeljen oly pallérokat melléjük, kik az szegény embereken mód nélkül ne kegyetlenkedjenek. Az szabad városokkal is, kik ravásan vadnak, Nagyságod ezen módot obseruáltassa.

(5) Nem tagadhatjuk kegyelmes urunk, hogy szintén mostan az kedves békességhez volna nagyobb kedvünk, hogy-

nem az hadakozáshoz: mindazáltal az el (mul)t dolgokat szemünk előtt viselvén, az mustrát illendőnek és szükségesnek ítéljük lenni. Azért, mikor ideje leszén, Nagyságod parancsolja meg az vármegye ispáninak, az régi mód szerént tartozzanak mustrálni az vármegyéken; kit először az vármegyén idején meghirdessenek, hogy ha kik távolban lagnának, idején reá érkezhessenek.

(6) Jelenti Nagyságod propositiojában kegyelmes urunk, hogy az székelységnek dolgát igen rend és mód nélkül valónak értené lenni, kiket hogy Nagyságod, ideje levén hozzá, jó móddal eligazíttasson, és minden egyenetlenségeket közöttök complanáltasson, és jövendő szolgáltatására szabadságok szerént mindent jó és bizonyos állapotban hagyjon és rendeljen, kivel ezután is szabadságokban panasz nélkül élhessenek, egész országúl könyörgünk Nagyságodnak, az mint meg is ígérte Nagyságod.

(7) Huszt várának épületire ilyen fogyatkozott állapotjában, hogy Máramaros vármegye jószágiból két hétig való segítséggel legyen esztendőben, nem sokat teszen. Az öt városoknak ugyan ott Máramarosban oly illetlen szokásokat az közönséges jónak előmenetelire tanácsival egyetemben az ő Nagysága kegyelmes dispositiójára hagytuk; csakhogy ő Nagysága felettébb való terehviselést, ki miatt pusztulások következhetnék, reájok ne vessen.

(8) Nagy háladással vesszük kegyelmes urunk fejedelmünk egész országúl Nagyságodtól, hogy az minémű szorgalmatos kegyes atyai gondviselése volt rajtunk mind eddég külső országokkal való békességünknek helyére való állatásában, azonképen itt ben magunk között is sok különb különbféle veszekedésinket lecsendesíteni és naponkint jobb jobb állapotra hozni teljes tehetségével igyekezett. És minthogy az belső gubernium áll kiváltképpen az törvényeknek minden rendek között kedvezés nélkül való kiszolgáltatásában, abban való igyekezetit is Nagyságodnak szereinkkel látjuk és kezeinkkel ugyan megtapasztaltuk. Mely jó indulatjában némely emberekől noha eddég impediáltatni láttatott, és annak authorinak kikeresésére alázatos könyörgésünkkel sollicitáltuk Nagyságodat: de mi is országúl az Nagyságod kegyelmes intését szemünk eleiben vévén, és ennek utánna az törvényeknek kiszolgáltatására kegyelmes ígéreti szerént teljes securitást vévén magunknak, arról való (gon)dviselést és vigyázást most is teljességgel Nagyságodra hagytuk és t(ámas)ztottuk, úgy hogy az törvénynek kiszolgáltatásában fejedelmi tisztinek (oly)képpen megfeleljen, hogy mindaz törvény látó és perlekedő uraim az ő hivat(al)jokban teljes bátorsággal procedálhassanak és ha

annak in toto vagy in p(arte) turbatori találtatnának, vagy fenyegetődnének is, semmiképpen el (ne) szenvedtessenek, hanem mind az fenyegetők s mindazoknak authori, non obstante nobilitari praerogatiua, törvény előtt megfogattathassanak, és k(ét) vagy három jámbor személy bizonyága után tanquam publicae pacis turbatores in nota perpetuae infidelitatis conuincáltathassanak tör(vény szerént) és mindjárást kedvezés nélkül érdek szerént megbünteth(essenek). Az miképpen pedig az elmúlt tavasszal való gyűlésünkben Nagyságoddal egyetemben elvégeztük vala, Nagyságod az terminusokat solitis suis temporibus celebráltassa, hogy se szegénynek, se bódognak, se özvegynék, se árváknak igazságokban megfogyatkozások miatt való keserves sohajtások az isten eleiben ne hassanak, és Nagyságodra is méltán ne panaszkodhassanak. És hogy az törvénytévők miatt is ne légyen, hogy azok is az szolgálatra elérkezessenek, fizetésekre légyen kegyelmes gondviselése Nagyságodnak.

(9) Minthogy ennek előtte indefinite végeztünk volt az fiscale bonumoknak recuperálása felől, holott sem nevet nem adtunk volt, melyek légyenek azok az fiscale bonumok, sem pedig üdőt nem praefigáltunk, mitől fogva való és minémű modalitással recuperáltatnának: tetszett azért országúl, hogy most azokat in perpetuum rej memoriam ugyan specificálnók és articulusban iratnók. Mi azért fiscale bonumoknak ezeket tartjuk és tudjuk: Huszt, Kővár, Szamosujvár, Várad, Gyalu, Kolosmonostor, Fejérvár, Déva, Fogaras, Görgény, Karansebes, Lugas, liberae civitates et oppida libera. Vannak harminczadok, sóaknák, mindenféle bányáknak legitimus prouentusa, Törcs vára, Lippa, Jenő, és vashámorok, melyek ab antiquo fiscusé voltak. És az fiscale bonumok és prouentusok recuperálásának ideje légyen az ezeröttszáz nyolczvannyolcz esztendőbeli medgyesi generalis gyűlés, az mikor Giczi János az gubernatorságot resignálta. Ha kiknek az praefigált terminus után in praedictis bonis fiscalibus jószágokat conferáltak volt, kik az hazának akarmely üdőben szolgáltanak, ha némelyek megholtanak is, de feleségek gyermekek maradtanak, az olyanoktól se gyermekektől Nagyságod el ne foglaltassa, hanem kezeknél hagyván bizonyos summában inscribálja, az szolgáltnak és az jószágoknak miolta szerént. Hogy pedig az olyan érdemes hazafiait, vagy azoknak maradékait, kiktől immár jószágok ad rationem fisci foglaltattanak volna, Nagyságod illendőképpen contentálni igéri magát, ha az elfoglalt jószágot meg nem adhatja is, hogy se magok, se maradékjok meg ne nyomorodjanak, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk. Kik légyenek pedig érdemesek és érdemetlenek, Nagyságod mellette

lévő tanácsival ítélje meg; hogy az kik semmit nem szolgáltatnak az hazának, vagy semmi pénzt nem adtanak, hanem csak inscribáltattak, az olyanoktól elfoglaltattassanak minden várak és azokhoz tartozó minden jószágok; az kik pedig méltó érdemesek, az jószágoknak kiváltásának idejéig nála és maradékinál hagyassanak.

(10) Végeztük azt is, hogy az ki peresét az medgyesi articulus szerint euocáltatta volna, ez után ne euocálhassa, hanem az előbbi breuis processus szerint, az ki pedig euocationban vagyon, az szerint procedáljon.

(11) (Valami)nt ha kinél inscriptioban volna valamely jószág vagy fiscalis prouentus, minéműre mi is országúl egy nihanynan emlékezünk, hogy ország szükségére adták ki pénzeket, vagy pedig jámbor szolgálatjáért inscribáltak volna valakinek afféle bona fiscalia avagy prouentes fiscales: praescriptio az ilyen jószágban és prouentusokban ne légyen, hanem szaba(don) az fiscus minden üdőben kiválthassa, az derék summát egészen és éppen letevén, az dol(og) megbizonyosodván, hogy ennek utánna is, ha az szükség kényszerit bennünket, mind N(agyságod) mind mi országúl találhassunk pénzt az hazának szükségére. De ha kik(nél) fiscusra nézendő bányák avagy sóaknáknak volnának, azokat az ezer ötszáz tiz(en)négyszáz esztendőbéli generale decretumban kiíratott mód szerint recuperáltassa Nagyságod. Hogy ha olyan jószágokat, dézmákat és egyéb fiscalis prouentusokat, melyeket ez ideig elfoglaltak volna, és az feljül megírt terminus excedálna, úgy hogy az megnevezett 1588 esztendőbéli gyűlés előtt adták volna el principes regni pro tempore constituti: az dolog megbizonyosodván kegyelmesen meghagyni igéri, Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk. Könyörgünk is Nagyságodnak, hogy ezután afféle jószágokat, dézmákat és egyébféle prouentusokat el ne foglaltasson Nagyságod.

(12) In arduis necessitatibus regni ha mely jószágokat bizonyos summában kell inscribálni, tanács akaratjából inscribálja Nagyságod, és ha Nagyságod valamely jószágokat és prouentusokat valakitől recuperált vagy recuperáltatott, immár másnak ne conferálja; ha penig bizonyos okokból másnak conferálta volna is akármi formán, vagy conferálná ez után, szabad légyen priuatus embernek, ha az olyan jószághoz közit praetendálja, priuatus embertől törvénnyel keresni, breui processu iuridico, attól az kinél vagyon.

(13) Tudjuk kegyelmes urunk, hogy az hazának és minden fejedelmeknek szükséges, érdemes és hasznos szolgálai el nem fogynak, sőt ugyanaz kételenség is hozhatja néha, hogy némely hasznos és érdemes személyeket józággal kelletik az

fejedelmeknek decorálni, és ha nem lészen egyebünnen, az meg nevezett fiscale bonumoktól nem foghatjuk meg Nagyságodat, sem következendő fejedelmek(et), hogy ezen fiscale jószágból, az személyeknek érdemeket igen jól megvizsgálván, nem iure perpetuo, hanem méltó és illendő inscriptioval adhassanak; csak hogy ennek előtte való tékozlásokat eltávoztatván, feletébb való in(scrip)tióval ne obruálják, kik enyért és az nagy summa miatt el ne idegen(ittessenek) az jószágok.

(14) Hogy minden kerített és mezővárosokat régi bódog emlékezetű fejedelmektől (ada)tott mindennemű privilegiomoknak czikkeliben, részeiben, kegyelmesen megtartani igyekezzék, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak (meg) szolgáljuk.

(15) Ha kinek országúl valamely jószágokat e fiscalibus conferáltunk volna, akkor, mi(kor) Mihály vajdát ez országból kiverénk az olyanoktól jószágok (el) ne vé(tessék), ha azután reánk nem támadott az ellenséggel; hanem Nagyságod (a)zok-na(k) méltó és illendő summában inscribálja; ha kiktől ilyenektől (elvétette) volna is restituáltassa Nagyságod, minthogy hűtellel köteleztük (magunkat arra), hogy megtartjuk őket benne.

(16) Ha mely fiscale bonumokat ez ideig Nagyságod valakik által elfoglaltatott volna, azokat se azoknak maradékiti törvénnyel ne kereshessék, minthogy országúl végeztük volt el, hogy az olyan jószágokat Nagyságod recuperálhassa.

(17) Az mely faluk elpusztultanak és elégtének, az előbbi connumeratio szerint végeztük, hogy megvétessék rajtok, exceptis illis, valakik ez elmúlt nyáron telepedtenek vissza helyekre, azonképpen, kik pusztá helyekre szállottanak, hogy hat eszten-deig az előbbi articulus szerént men ne rótassanak; de mostan, az mint jelentik, az ispán uraim sok efféle falukat róttanak meg. Végeztük azért országúl, hogy ezekről irt articulusok vigorokban maradjanak.

(18) Miért hogy ennek előtte való articulusban is elvégeztük volt, hogy ha valamely nemes atyámfiaiának jószágiról elvesztenek donatiói, Nagyságod az igaz haeresnek adjon noua donatiót, ne idegennek conferálja, azon articulust most is helyben hagytuk.

(19) Vagyon ilyen panaszolkodásunk, hogy nyilván való tolvajok, gyilkosok az nemes embert megölik, más nemes ember azon latrokat házában befogadván pártját fogja, kézben nem adja, törvényt sem teszen felőlle, ha törvényt teszen felőlle is, de másfelől elszabadítja: kévanjuk, hogy afféle nemes emberek mox et de facto az országnak constitutiója szerént megbüntetessenek, és könyörgünk Nagyságodnak, hogy afféléknek gra-

tiát se adjon; az ispánok pedig sub amissione honoris et officij mindenféle latrokat minden helyeken kikeresvén törvény szerént büntessenek meg.

(20) Gyakran történik, hogy mind az regalissal hivattott s mind az választott személyek az gyűlésnek vége előtt anynyira eloszolnak, hogy az gyűlésnek végében csak egy néhányan maradnak: végeztük azért, hogy minden rendek az gyűlést végig várják mind addig, míg az articulusok kikelnek, sub poena ducentorum florenorum, az mostani gyűlésben jött uraink atyáinkiai is.

(21) (Vagy)on ilyen panaszolkodásunk is, hogy sok lézegő, búdosó uratlan emberek, szökött szolgák, kiknek semmi residentiajok ez országban nem lévén, széljel járnak, kik miá nem kevés kárban vagyunk. Végeztük országul Nagyságodnak kegyelmes urunk jó akaratjából, hogy ha ennek utánna valamely búdosó ismeretlen emberek járnak ez országban, kiknél semmi bizonyos levél kapitányoktól urunktól nincsen, minden helyeken megfoghassák, és ha megmentheti magát, hogy igaz járásbeli ember, bocsássák el; ha pedig meg nem mentheti magát, és valami sors leszen hozzá, törvény szerént büntessék meg.

(22) (Minth)ogy sok helyeken az ispánoknak az circálást meg nem engedik, mely miá (az o)lyan helyeken az later igen megszaporodott, végeztük, hogy ennek(utánna a)bsque ull(a exceptione mindennémű helyeket, excepto districtu Fogarasiensi, megcirkálhassák az ispánok és meg is büntessék az ország constitutiója szerént; ha kik cirkálni avagy executiót tenni nem engednék, tartozzanak az várbeli kapitánok tisztek szerént segítséget melléjek adni és megbüntetni afféle érdemetleneket és engedetleneket.

(23) Értjük, hogy az moldovai vajda szabadságra való kiáltatása miatt az radnaiak magok hasznokra nézvén fizetésért itt az mi oláh jobbágyinkat felrakják és szinte Moldovába által viszik. Végeztük, hogy az beszterczei bíró és az szélybeli kapitánok ennekutánna senkit is által ne cresszenek, sőt afféle jobbágy szöktető embert megfogatván érdemek szerént meg is büntessék.

(24) Ennek előtte is sok panaszok lévén az nagyságod postái felől, hogy semmit nem nézvén, senkinek állapotjára, hanem akár paraszt ember lovát, akár nemesét találják, mindjárást elviszik, sőt ő magokat mellette meg is verik, annak felette gazdálkodásra erőltetik. Végeztük, hogy Nagyságod kegyelmes gondviseléséből afféle terehviseléssel ne bántassunk, hanem az előbbi, usus, consuetudo és postahely szabadságában tartassék meg mindenütt.

(25) Adják kegyelmes urunk sok atyámfiai értésünkre, hogy ez elmúlt sok disturbiumokban az connumeratio után némely helyen való jobbágyok elholtanak avagy elbúdosztanak, azon elpusztult helyeket mostan az rajtok maradt adóért az Nagyságod számára az ispánok elfoglalták régi jó szabadságunk ellen. Könyörgünk Nagyságodnak, afféle elpusztult jobbágyinkat relaxáltassa az ispánokkal és azoknak adajokért magunkét szabadságunk ellen el ne foglaltassa.

(26) Noha kegyelmes urunk immár egynéhány gyűlésünkben elvégeztük, hogy az míves emberek az ő míveket az limitatio szerént adják; de kegyelmes urunk látván, hogy őket senki meg nem bünteti érette, mind(en) eladó marhájokat inkább-inkább drágítják: végeztük az(ért újj)obban Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy ennekutánna mind(en míves emberek) sub poena ducentorum florenorum az limitatiohoz tartsák mag(okat); ha az kívül járnak, az ispánok, tisztviselők és város birái tar(toz)zanak afféle engedetleneket sub praedicta ducentorum floren(orum poena) megbüntetni; kit ha nem cselekednének, az Nagyságod di(rectora euo)cáltatván érette, az két száz forintot az olyan tisztviselőn (meg vegye).

(27) Az székelység közt való majorosok, juhászok, bárányokból, juhokból minthogy (ez) ideig dézmát nem adtak, és mostan is Nagyságod kegyelmesen meg(engedte, hogy) semminémű üdöben ne adjanak; Nagyságodnak mint kegyelmes (urunknak meg) szolgáljuk.

(28) Miérthogy az sok latrok, orvosok az székelység között is felette igen meg sokasodtanak, úgy annyira, hogy tudván nyilván afféle latrok mindent cselekednek, némelyek urokhöz való bizodalombokban, némelyek penig az törvénynek longus processushoz bizván, kinek végét az káros ember sokáig, avagy sokáig nem éri: végeztük, hogy Nagyságod affélékről prouideáljon kegyelmesen, úgy hogy az tisztviselők sub amissione honoris et officij, az előbbi articulus continentiája szerént kedvez nélkül mox et defacto büntessék meg. Gratiát az afféléknek Nagyságod ne adjon, sőt senki afféle latroknak, orvosnak, paráznáknak, nyilván való malefactoroknak pártját ne fogja; az ki pártját fogja, arról költ articulusok szerént büntessék.

(29) Vadnak sok kiváltképpen való hatalmaskodások is közöttünk; némelyek másnak régi örökségét potentia mediante el foglalják, az spoliatus penig erőtlen lévén az potentiarius ellen maga megoltalmazására és kiűzésére, hogy azért ne praescribáljon és a miatt sokak igazságokban meg ne fogyatkozzanak: végeztük, hogy Nagyságod parancsoljon az tisztviselőknek, a hol affélék találatuak, az spoliatusnak instantiájára első törvény napján, megbizonyítván, hogy hatalmasúl

foglalták el és esztendőöt nem töltött benne, *mox et defacto cum poena maioris potentiae restituáltassék*; ha mi igazságát praetendálja hozzá az *potentiarius*, keresse *suis modis*. Régi potentiákban penig és *spoliatiókban*, kik Mihály vajda bejövetele után történtek, az ezer hatszáz két esztendőben Medgyesen emanáltatott és azután is confirmáltatott *articulus* tartassék az székelység között.

(30) Az brassaiak az háromszéki atyánkfiai közül némelyeket magokat, némelyeket jobbágyokat megfogják az ország *articulusa* ellen. Végeztük, hogy Nagyságod kegyelmesen arról is prouideáljon, tartsák az előbbi *articulus*hoz magokat; ha kinek mi közi valamelyikkel vagyon, keresse *suis modis coram iudice competente*.

(31) (Az o)lálhálviak felől az mely *articulus* tavali esztendőben emanáltatott, most is helyben hagyjuk.

(32) Noha Nagyságodat egyúhányszor requiráltuk az só felől, hogy régi szokásunk szerint elegendő sőt adjanak az aknákról, és Nagyságod meg is parancsolta, *articulusban* is irattuk, de azzal az kamara ispánok semmit nem gondolván elegendő sőt az nemességnek házok szükségére nem adnak, az kit adnak is, árron kelletik meg venni tőlök, annyi ajándékot kívánnak: könyörgünk Nagyságodnak, prouideáljon kegyelmesen, hogy ebbeli fogyatkozásunk is ne legyen se itt benn Erdélyben, se az magyarországi uraink(nek) atyánkfiaiinak ezután.

(33) Mivelhogy az vámok és vámhelyek felől mind itt benn Erdélyben s mind az külső vármegyékben sok panaszkodások vadnak: végeztük, hogy arról írott 1610 esztendőbeli *articulus* observáltassék. Nemes emberen penig se magán, se terhes szekéren vámot ne vegyenek az vámnak elvesztése alatt, ha kereskedésre nem viszen valamit.

(34) Az romana religióú uraink atyánkfiai instantiájokra, minthogy *articulusunk* vagyon rólla, hogy a hol melyik fél többen vagyon, az olyané légyen az templum, megengedtük, hogy Somlyón és Udvarhelyt is, ha többen vadnak azon az hűtön valók, az templomok ő számokra légyenek; de addig bele ne szállhassanak, hanem elsőben egyenlőképpen és egy költséggel az két religióú valók építsenek Somlyón és Udvarhelyen auditoriumokat, elkészítván az auditoriumokat, azután restituáltassék mind az két helyen mind az két parochiához való házzal és quartával együtt az maior parsnak.

(35) Az kolosmonostori és tövisi templomokat is, az Nagyságod kegyelmes tetszése is accedálván, megengedtük, de úgy, hogy más hűtön valót senkit is fenyíték alatt, *sub poena*

ducentorum florenorum, az dominus terrestrisek sohul praedicatoriojokra menni ne cogáljanak.

(36) Vadnak ilyen panaszkodások is, hogy valamely praedicatorok megyékben mennek, vagy haza térnének, igaz útjukban némelyek megverik és vagdalják őket. Hogy azért ilyen dolog ezután sohul ne történjék, végeztük, hogy ha ki ecclesiastica personákat, praedicatorot, schola mestert, vagy deákokat megverne és vagdalna, vagy csak megkergetne is maga vagy mások által ok nélkül, és az dolog megbizonyosodnék, az olyan fenyegetődők és háborgatók, és annak authori, mox et defacto két száz forinton maradjanak; melyet az ispánok és tisztviselők az olyan emberen mindjár(ást) exequálhassanak, melyben semminémű törvénybeli re(medium) ne admittáltassék, melynek fele az exequutoroké, fele az (l)aesa parsé legyen. De ha az tisztviselők nem exequálnák, azok is k(ét) száz forinton maradjanak. Viszont ha praedicator cselek(ednék) per se vel per alios ilyen módon, annak megbüntetésében is az feljűl megírt mód obseruáltassék.

(37) Vadnak ilyen panaszkodások is némely urainktól atyánkfiaktól, hogy) Báthori Gábor fejedelem sok törvénytelen violentum és fraudulentum cambiumokra rettentő fenyegetésekkel is erőltette, nékik iniuriájokra és kiváltképpen való károokra. Végeztük azért országúl Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy ha kik ilyen kételen concambiomokra kényszerítettek volna, azok in toto cassáltassanak, és kiki saját jószágát mindjárást recuperálván, üresek lévén az kételen csere jószágtól, az ő régi propriomokban conseruáltassanak, az kik pedig eddig recuperálták volna is, az verus haeres benne maradjon.

(38) Minthogy az százságban lévő szegény embereknek nincsen mindeniknek vonó marhájok, hogy szüretkor mustjokat haza hordassák, hanem idegen szekereseket, ki olyankor fizetésért szőlő szedésre mennek, kell fogadniok, kiknek musttal szöktak fizetni, annak felette némelyek, az székség kényszerítvén idegen emberektől pénzt kérvén kölcsön, kiknek szüretkor musttal fizetnek, némelyek pedig, ha azelőtt adósok nem voltak is, szüretkor mustjokat eladják, az olyan idegen szekereseket és creditorokat, az régi szokás ellen, míg az dézma ott lészen, el nem kezdték eresztetni: végeztük azért, afféle marhátlan emberek se szekeres nélkül, se pénz nélkül meg ne fogatkozzanak, az dézmástól és az praedicatortól czédulájok lévén, az Nagyságod dézmája is meg lévén, mikor el akarnak menni, elbocsátani tartozzanak.

(39) Sokszor panaszkodnak az szász uraink atyánkfiái, hogy noha az megholt fejedelem idejében az hőtvéniek és föld-

váriak ¹⁾ az ő hűségében megmaradtanak volna, mindazáltal némelyek az székelv atyafiak közül felverték volna őket, és ötven négy lovokat és egy néhány hordó borokat elvették. Tetstett azért, hogy azok az káros emberek mind lovokról, mind borokról megelégtítenek azoktól, az kiktől megdulattanak.

(40) Minthogy kegyelmes urunk az szegénység az békeséghez bízván most kezdett hazatelepedni és építeni, haza is telepednék, ha az ellenség miatt lehetne, az nova connumeratiót sokkal károsabbnak ítéljük, holott ez minapi particularis connumeratio miatt is egynéhány ember búdosott el. Könnyörünk azért Nagyságodnak, hogy most avar ne bántson. De mivelhogy Máramaros vármegyét ennyi égés pusztulás nem találta, mint az több vármegyét, ez elmúlt tavasszal is ott (nem) rectificáltak az kapu számot: tetszett, hogy Nagyságod ott is az (vár(megyé)t bizonyos meghitt fő emberi által az előbbi mód szerint az (kapu számot) rectificáltassa.

(41) Miérthogy az hol ennek előtte az dézmának árendáját szokták volt szedni, az elpusztult: végeztük, hogy ennek utánna Fejérvár, Küküllő és Hunyad vármegyéből az dézmának árendáját Enyedre vigyék és ott szedjék, Kolos, Torda, Doboka és Belső Szolnok vármegyéből Kolosvárra vigyék, felét Szent György napban, felét Szent Márton napban ; az dézmás pedig mind Szent György napban, mind pedig Szent Márton napban az naptól fogva, az régi mód szerint tizenötöd napig várakozzék.

(42) Az Nagyságod izenetit és kegyelmes intését az szegény megholt Kornis György atyánkfia felől megértettük. Azért, miérthogy Nagyságod is testimoniumot téssen felőlle, hogy ártatlan volt, noha akkori accusatio szerint sententia pronunciáltatott reá, mindazáltal in ea parte mind az beszterczei, mind az több arról való articulusokat abrogálván, Kornis Györgyöt országúl absoluáljuk és iustificáljuk.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum dicti regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem subiectarum nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, praescriptos uniuersos et singulos articulos omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes acceptauimus, approbauimus, ratificauimus, et confirmauimus, nostrumque illis consensus beneuolum pariter et assensum praebuimus, prout acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, ac tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios fideles subditos nostros obseruari faciemus, harum

¹⁾ Hőtvén, Hőltővény vagy Hőltevény, németül Helsdorf. Földvár, németül Marienburg Brassó vidékén.

nostrarum uigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Colosuar die decima tertia mensis Octobris, anno dominj millesimo sexcentesimo decimo quinto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példánya, melynek avatag papirosa a szélein több helyt elrothadozott és kiszakadozott, az *erd. Múzeumban* [a *Donáth-féle gyűjteményben*]. — Ezen példány hátára van írva más kézzel, az írás jelleméből ítélve, a XVII-dik század első felében: »Articulus, de senki nem tartja meg, s hát héjában.« Egy más egykorú példánya az országos levéltár birtokában.)

XXXI.

1615. szept.—1616. jan.

Homonnai Bethlen által elfogott iratai.

a)

Illustrissime domine mihi observandissime.

Posteaquam redii a Sacra Caes. M^{te} volui saepius literis meis invisere ill^{mam} vestram dominationem. Sed expectavi reditum dni magnifici Domaraczky a regia M^{te}, per quem nunc data occasione ill^{mae} Dni vestrae significavi omnia, rogans eandem, ut me solito suo amore et benevolentia pristina prosequi ne desistat. Ubi hiis difficultatibus nostris exierimus, intelliget ill^{ma} D. vestra se non cum ingrato homine negotium habuisse. Quod super est ill^{mam} D. vestram diutissime feliciter valere desidero. Datum ex arcē Terebes 30. Septembris, anno 1615.

Illustrissimae Dominationis vestrae

Servitor

Stephanus Kendi m. pr.

Illustrissime domine, in omnibus negotiis, quae ad bonum regiae M^{tis} domini mei clementissimi pertinere videbantur, quantum egerit mag^{co} domino Domaraczky et cum ill^{mo} domino Homonay et mecum quidque de iis conclusum sit, intelliget ex literis uberiori informatione literarum mag^{ci} domini Domaraczky, hoc sibi persvadens nos totos Suae M^{ti} regiae dedicasse dedisseque. M. D. Domaraczky fidelissimum Suae M^{tis} regiae servum (esse).

*elhis**Külön lapon :*

Posteaquam literas ad illustrissimam dominationem vestram perfecissem, significarunt ill^{mo} domino comiti mihique, quod Gabriel Bethlen destitutus auxiliis caesaris et Turcarum

imperatoris, non habens quo se convertat, legatum miserit ad suam regiam M^{tem} cum certa legatione et donis. Sed sua M^{tas} regia meminisse debet benevolentiae ill^{mi} domini Homonnay erga suam M^{tem} multis in rebus, et praesertim modo etiam contra confoederatos. Nunc etiam in ea benevolentia perseverantissimus est erga suam M^{tem}, non temporarius, sed usque ad mortem fidissimus M^{tis} suae regiae servus existens, qui prius obtulit obsequium suum M^{ti} suae et magis fideliter inserviet, quam Gabriel ille turca. Ex nobilissima enim est familia natus et virtutibus maximis praeditus. Sed ille Gabriel Bethlen ex infimo ignobili genere natus et a Bathoreo tantum in ampliorem statum evectus est, quem propter eius tantum beneficium patriam crudelissime evastans trucidavit sicque hanc dignitatem obtinuit. Rogo plurimum ill^{mm} Dominationem vestram et ill^{mm} d^{num} Bobolia, ut ill^{mae} Dominationes vestrae benevolae sint erga ill^{mm} d^{num} comitem, consiliisque suis M^{tem} suam in id indicant, quod suae M^{ti} et totius reipublicae utilitati emolumentoque sit. Sero expectatus est Gabriel Betlen, qui prius contra dedecus suae M^{tis} unum agazonem miserat ad suam M^{tem}. Nunc autem quando videt tot pericula unum vilissimum et nihili hominem et ignobilissimae conditionis ex suis pueris mendacissimum impudentissimumque impostorem ad suam M^{tem} cum donis mittit, quem ut ejus conditio requirit aequum est, ut sua M^{tas} non quod aliquo honore, sed ut meretur contumeliis afficiat. Rogo ergo iterum ill^{mm} D^{nem} vestram, ac meum summum benevolum et patronum ut mihi significet et rescribat, quid ille attulerit, et quare venerit ad suam M^{tem}, qua re ill^{mo} d^{no} comiti suo fratri benevolo mihi suae M^{tis} servo fidelissimo rem gratam faciet, a proditore enim et suae M^{tis} et totius reipublicae cujus consilio modo etiam a Tartaris tam maximae calamitates factae sunt, ille impudentissimus et vilissimus non legatus qui eo nomine dignus non est, sed impostor legationem attulit. Iterum iterumque rogo ill^{mm} D^{nem} vestram, ut me faciat de omnibus certiozem.

Servitor paratissimus ill^{mae} D. vestrae

Stephanus Kendy.

Külczim: Illustrissimo domino Andreae Bobolia subcamerario regni Poloniae et capitaneo N. N. ac sac. regiae M^{tis} regni Poloniae intimo consiliario etc. d^{no} tanquam patri confidentissimo.

Kivül: Paria literarum Stephani Kendi.

(Másolat, orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. Nro 4.)

b)

Illustrissime domine.

Rediens domum Varsovia, nihilque ibi moratus, statim discessi ad illum dominum comitem Homonnaum, quem ultra Tybiscum reperi in finibus Transsylvaniae in una aula sua morantem, cum eo responso, quo eram a sua M^{te} regia domino meo clementissimo dimissus, ad eum accedens. Cuius promptissimam inserviendi voluntatem cernens, erga suam M^{tem} regiam diu mecum cogitavi, an referrem illi suae M^{tis} responsum, videlicet quod de conducendis militibus erat. Ego tamen eo pacto suae M^{tis} responsum illi retuli, ut dicerem, in nostra patria esse plurimos tales, qui etiam chamo Tartarorum pro pecuniis inservirent, hoc unum volens, ut illmus dñs Homonnay suae M^{ti} gratias ageret, licet nihil esset, de quo gratias posset agere, quod et effeci literasque ejus illmae D. vestrae transmiſi; quas autem proceribus in Poloniam sua M^{tas} per me literas miserat, eas adhuc reddere non potui propter istos pessimos rumores.

Illmus dñs Homonnay ut video constantissimus est in suo proposito contra Gabrielem Bethlen, et etiam contra gerendum cum eo bellum, ad quod est etiam sufficiens. A caesare etiam octoginta millia fl. habet intrata, quae caesar illi modo ad eam expeditionem contulit, et sexaginta millia in paratis. Ultra ista propter quae ducenta millia Terebes in manibus caesar habuit, id etiam illi totum condonavit. Pro certo ergo scio, quia oculis ipsis vidi, quod quater centum flor. millia habet tam in auro, quam argento et pecuniis. Si haec certissime non scirem, quod ita sint non modo suae M^{ti} et illmae vestrae Dñi, sed ne puero quidem scriberem. Ego nunquam credidissem, quod ille tantum haberet. Bona autem tanta habet, quod certe tertiam partem totius Hungariae possidet; quicquid ergo vult, omnia potest in effectum ducere. Ad hanc etiam rem scilicet bellum inferendum secundum propositum suum sufficiens est solis viribus suis militem conducere.

Licet, non meum esset consilium dare regi, sed videns, quod ille homo dignus est etiam regia dignitate, si deus ei non irascetur. Ita judico, quod suae M^{ti} si aliquando necessitas postulaverit ad omnia erit sufficiens. Modo etiam contra confoederatos suae M^{ti} magnum auxilium voluit afferre. Ita ergo cogitet sua M^{tas}, quod talem ad omnia sufficientem virum, tam ad suae M^{tis}, quam etiam reipublicae emolumentum et defensionem nullibi posse reperiri. Haec autem quod ego

scribo, non propter meum facio sed pro bono suae M^{ti}s regiae. Ill^{mus} d^{ns} comes neque ad Transsylvaniam neque ad Moldaviam vult manus injicere, sed quem regia sua M^{tas} voluerit is sit princeps. Licet, saepius eum Transsylvani requisiverint, ut principatum suscipiat. Petit autem quam primum suae M^{ti}s resolutionem hanc dare.

Raduly vajvodae legatos apud ill^{mam} d^{num} reperi, qui peractis negotiis apud d^{num} Homonnaium, postea ad me venerunt et reddiderunt Raduly vajvodae literas credentiales. Rogaverunt autem me postea nomine domini sui, ut irem cum eis ad regiam M^{tem}, sed ideo nolui ire, quod hanc Tartarorum famam audivi. Quapropter omnia sua negotia per legatos mihi commisit. Eos autem apud me reservavi suscipiens, omnem legationem eorum in me, quam fideliter referam suae M^{ti} regiae, sed sciens, quod haec legatio tantum suam M^{tem} concernit, descripsi et ill^{mae} vestrae Dⁿⁱ in scriptis omnem legationem transmissi.

Si M^{tas} sua regia concederet et scriberet magnifico domino Szduoroczkyo, ille abiret cum ill^{mo} domino comite aliquot centum milites hastatos secum abducens. Non tantum autem fidem sed et animam meam obligo, quod de duplo recompensabit d^{ns} comes suae M^{ti} regiae propterea etiam modo munera vult suae M^{ti} regiae mittere.

Clezelius me nihili hominem existimat quod eum non adierim et non requisiverim, putatque, quod res illas antea et negotia mihi commissa suae M^{ti} regiae non significaverim, et ideo in effectum non iverint secundum deliberatum et constitutum illud.

Dominus Kendi mihi significavit, qui non ita pridem inde rediit, quod saepissime conquestus est Klezelius et me dixit fuisse in causa. Sed ill^{ma} Dom. vestra recordetur, quod rei illius intermissio non per me relicta est, sed quod sua M^{tas} regia id noluerit. Ego libenter abiissem, quia Viennae sexcentis talleris me expectarunt paratis pro sumptibus et Cassoviae quingentis f. f. Bene valeat illustrissima Dom. vestra 8. Octobr. Anno 1615.

Illustrissimae Dom. Vestrae

Servitor

Stanislaus Domaraczky
Sacrae regiae M^{ti}s pocillator
et familiaris.

Kivül: Paria literarum Stanislai Domaraczky ad cancellarium supremum regni Poloniae.

(Másolat, orsz. ltár kinst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. ad Nrum 4.)

c)

Memoriale.

1. Pankrakowskyhoz Jakab uram menjen be s én szómmal mondja ő nagának szolgálatomat, ez új esztendőnek forrásában Istentől minden jókat kívánok.

2. Annakutána megadván ő nagának credentia leveletemet, az izenetet jelentse meg rend szerént, de úgy, hogy csak ketten legyenek az házban, hogy az dolgot sok ember ne értse, sőt magát is kérni kell, hogy ő naga csak in secretis tartsa, mivel Bethlennek sok kímei s emberi forognak Lengyelországban.

3. Megjelentheti Jakab uram ő nagának, mivel ez elmúlt harmadévi esztendőben császár urunk ő felsége látván azt, hogy Bethlen Gábort török helyhezette Erdélyben nem egyébért, hanem az egész keresztyénségnek romlására s veszedelmére. Mivel pedig Bethlen Gábor Törökországban megesküdt török császárnak, hogy csak promoveálja az erdéli fejedelemségre őtet, ő mind Magyarországnak s Lengyelországnak török kézben való ejtésében, valami módot találhat az törökkel együtt, semmi occasiókat nem fog praetermittálni s hiven s igazán el fog benne járni, hogy az török inkább neki hiessen, pro confirmatione törökké lött s környülméletkedett s a török hitre is megesküdt, úgy promoveálta oztán az török arra az méltóságra Bethlent. Ezt látván császár urunk ő főlsege, hogy nem megmaradására, hanem romlására leszen ez az egész keresztyénségnek, úgy végezték el, hogy Bethlent ő főlsege Erdélyben ne szenvedje, hanem onnat exstirpálja, ő főlsege engemet sok requisitói által sok szép kérésí és ajánlási által taláztatott meg egynehányszor erről, hogy én az keresztyénségnek megmaradásáért venném föl az erdéli gubernatiót, a fejedelemséget, mivel ő főlsege engem elégségesnek itél, hogy az keresztyénségnek tudhatok abban szolgálnom, mely dologban, úgymint Erdélynek megtartásában, a keresztyén fejedelmeknek is nagyobb része ezen megalkudt, feltalálván azt, hogy nagyobb veszedelme onnat történhetik Erdélyből.

Én ő főlsege kegyelmes requisitója előtt sok ideig excusáltam magamat, sőt én ezt semmiképpen a bajt fel nem akartam magamra vennem, de ő főlsege is oztán végre egyebet nem akarván benne, az közönséges jónak megmaradásáért resolváltam ő főlségének oztán magamat s fel is vöttem magamra az véghez vitelét. Ezt pedig nem az magam hasznomért, sem méltóságomnak öregbüléséért cselekedtem, két dologért, első, az catolica religiónak oltalmazásáért s propagatiójáért; másikért, ez egész keresztyénségnek megmaradásáért, hogy én

mind Istenemnek s mind az anyaszentegyháznak s mind pedig az egész keresztyénségnek hasznoson szolgáljak, ezért vöttem fel.

Az szegénység, sem pedig az szükség engem erre nem vitt, mert Istennek neve dicsérettessék, énnekem annyi uraságom vagyon, hogy soha én az erdéli gubernatiót nem affectáltam, sem kívántam, vagyon annyi módomban, hogy Erdély nélkül is tisztességesen el tudok élnem. Kit tudom, hogy ő naga is érthetett; minthogy immár én ő fölségének erre resolváltam magamot, énnekem totis viribus ebben kellett járnom, mert agitur de honore meo és ez egész keresztyénség megmaradásában. Az mikor az keresztyénségnek s Magyarországnak szolgálók, szinte akkor szolgálók Lengyelországnak is s ha isten véghez adja vinnem és egész lengyel nemzet nagy hálaadással vehetni fogja tőlem, mert antemurali Lengyelországnak s mind Magyarországnak Erdély.

Az pogánságnak nem keveset kellett tartani attól, az mikor Erdélyben catholicus fejedelem leszen valaki. Második dolog az, hogy mivel Magyarországhban az ország palatinusa Thurzó György haereticus, az mi országunknak legnagyobbik része, avagy talán csak tized része ha catholicus, a többi mind haereticus 2. Erdélyben is Bethlen Gábor mind török, s mind haereticus, kitől Isten oltalmazzon bennünket, ha történet szerint az mi kegyelmes urunk s királyunk Mathias császár meg történnék halni, ez két hatalmas haereticus ur conspirálna egymás között, az catholicusok ellen feltámadnának s mind extirpálnak, avagy martyrommá tennék őket.

Hogy mind ezek az felyül megirt ratiók szerint ez veszelem praecaveáltasson, ugy kellett énnekem erre magamot vennem, hogy mindezekben hasznoson s kedvesen szolgálhasak, sőt mind életemet s mind substantiámat szerencsére vessem s istenem reá segéttén, a feltött czélt effectuálhassam.

Minthogy ő naga istenfelő catholicus ur, szereti mind az egész keresztyénségnek s a catholica religiónak megmaradását s terjesztését, ex sua pietate et zelo és a catholica religiónak promotiójára nézve; nincsen abban kétségem, hogy mindent ő naga kész nem volna a felyül megirt ratiókért s okokért cselekedni.

Kérni kell ő nagát, hogy ő naga is ez mostani szükségemben mentől több néppel segéte ne, mivel Lengyelországhban is ily hirtelen anni hadat nem szerezhetek, a mennire énnekem szükségem volna, mert nagyobb része a hadaknak inkább mind Moduában mentek.

Más az, hogy lássák, a mi nemzetink is, hogy engem az lengyel uraim szeretnek s az köröszttyénségnek megmaradásá-

ért készek mindent cselekedni s az catholicâ religiót is öremest defendálják s propagálják.

Ha ő naga ez mostani szükségemben ennekem hadbeli segítséget ad, azzal ő naga engemet úgy magának kötelez, meg is mutatom azt, hogy Lengyelországban is ő nagának, hasznosb, kedvesebb s igazabb barátja nem volt s nem leszen is, mint én; oly kedves dolgaiban is tudhatok ő nagának szolgálnom, melyet kedvesen is fogja tőlem venni.

Hogy ő nagát most erről megtaláltam, arról ne csodálkozzék, mert az atyafiság s az szeretetből való confidentia vitt reá.

Noha énnekem Magyarországbán elegendő magyar hadaim vannak s lesznek is, nem az derék szükség vitt engem erre, hanem, hogy appareat in tota christianitate, hogy az magyarok közül vadnak olyak, a kik az lengyel nemzetnek javokat s megmaradásokat kívánják s a lengyel uraim is barátokznak a magyarokkal.

Mivel lengyel király ő fölsége is igen jó kegyelmes uram énnekem, s minden kegyelmességgel is ajánlja magát énnekem, azonképen sok főurak Lengyelországban. Szintén azért nem akartam ő nagát praetermittálnom, mivel énnekem ő naga sógorom s az ő kegyelme gyermeki atyámfia, hanem ő nagát igen kell kérni. Lám ő nagának elég hadai vadnak, azokból egy részét énnekem is szakaszthat. Ezzel pedig nem kell késni, míg az adversa parsnak értésére nem esik, hogy annál inkább készületlen találhassam, abban mesterkedem; ez egész instrucción az dereka és summája.

Hanem Valon Jakab uram immár menjen el, Illvora menjen előszer, ott megtudhatja, hol leszen Pan Krakowzky uram s oda éjjel nappal siessen, minthogy az idő igen rövid, mert immár ezentől nem sok üdő mulván, meg is kellene indulnunk, míg az erős üdők tartanak s ha mit cselekeszik ő naga, hamar cselekedje. Püspök uramat azt itélem, hogy Illvon találja s megjelentheti Jakab uram, hova megyen, püspök uramnak.

Makovicza felől is megmondhatja Jakab uram, hogy én abban ő nagának annit tudok szolgálnom, ha kívánja, hogy contentus leszen véle etc.

Kivül: Copia Memorialis cum eisdem literis Vajwodae Transylvaniae inclusa ad nos transmissi.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. ad Num 19.)

Jegyzet. Mellékelve Bethlen 1616. nov. 8-án Thurzóhoz küldött leveléhez, melyben annak keltét januárra teszi. A püspök, kiről itt szó van, nem más, mint Csiky István.

XXXII.

1615. oct. 4.

Mátyás Bethlennék Lippa és Jenő ügyében.

Gabrieli Betlen.

Mathias etc.

Litterae vestrae septimo Sept. die ad nos scriptae quas recte accepimus, nobis eo nomine grata fuerunt, quod juxta pacta Tirnaviensia debitam erga nos submissae voluntatis devotionem ostenditis, cum quid Turcae ratione Lippae et Jeneo moliri videantur nobis significatis, quaeque nostra super iis mens sit, scire desideratis. Ad quae benigne vobis respondemus, mandatum jam a nobis esse, ut de rebus diligenter hic cum legato turcico tractetur. Quod dum fit nobis haud faciendum videtur, ut in longiores cursor vester moras teneatur quo citius quid fiat intelligatis. Quid tractatum deinde et conclusum fuerit, quaeque nostra in iis voluntas sit, curabimus ut primo quoque tempore vobis renunciatur. Futurum interea confisi nihil ut a vobis istic innovetur, sed in pristino omnia statu relinquantur, ne quid scilicet contra initam et constitutam pacem in regni nostri Hungariae, aut etiam Transylvaniae praejudicium statuatur. Quod qui agendus erat conventus in quintum usque Octobris diem dilatus fuerit, probamus, certo nobis promittentes transactionem vos Tirnaviensem in punctis omnibus et clausulis accurate, fideliterque, ut incommoda quaecunque enitentur, observaturos, neque ullam nobis occasionem dari passuros esse, ut quam in vobis positam habemus minui fiducia possit. De caetero benignum erga vos affectum continuatum cupimus.

Datum Praegae 4. Octobris 1615.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltában Hung.)

XXXIII.

1615. nov. 14.

Mátyás kinevezi a biztosokat a kolosvári octavalis terminusra.

Matthias dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice, fidelis nobis syncere dilecte. Cum in transactione Tyrnaviensi, cum legatis Gabrielis Bethlem habita, inter caetera, vel hoc etiam conclusum sit; quo intra anni spatium, tam fidelis nostri magnifici Georgii Drugeth de Homonna etc. in arce Huzt praetensum jus, quam

etiam viduae Gabrielae quondam Bathory, Cladiopoli (*sic*) liquidaretur, ubi ex parte nostra tres commissarii, viri jurisperiti et unus protonotarius interesse deberent. Ad quod quidem peragendum, siquidem primum diem futuri mensis Decembris, ab ipso Gabriele Bethlem, praefixum esse certo intelligimus, pro tribus commissariis nostris, in Transylvaniam Claudiopolim expediendis, deputavimus fideles nostros magnificum Franciscum Daroczy de Deregnio etc., et egregios Stephanum Petheo, ac Vitum Milith et quis protonotariorum, cum eisdem commissariis nostris Claudiopolim mittendus sit? vestrae dispositioni relinquimus: fidelitatem vestram clementer hortantes, quatenus sibi hoc negotium cordi sumendo ne ex parte nostra initam transactionem et justitiae administrationem, ipse Bethlem, neglectam aut dilatam esse dehinc praetendat, unum ex magistris protonotariis mittere et iam expedire velit, qui simul cum praefato Francisco Daroczy et caeteris commissariis nostris, Transylvaniam ingressus, revisioni iurium, fidelium nostrorum interesse et fidelem operam impendere debeat. Executuri in eo benignam nostram voluntatem. Datum in arce nostra regia Brandeis, die decima quarta mensis Novembris. Anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Matthias m. p.

Laurentius Ferenczffy m. p.

Külczim: Spectabili etc. Georgio Thurzo etc.

Cito 4-szeresen. Posenij vel Bittse.

Kivül: Exhibitae Bittschae 25 Novembris 1615.

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Publ. Thurz. fasc. 21. num. 24.)

XXXIV.

1616. jan. 5.

Mátyás Daróczynak: az erdélyi ügyekben.

Matthias dei gratia stb.

Magnifice fidelis nobis dilecte. Optime recordaveris haud dubie quantiscum dehortationibus monitis, aliisque variis ac variis modis effectum fuerit, ne arces Lyppa et Jeneo, (quas non solum ingenti cum detrimento provinciae Transylvaniae, verum etiam praejudicio sacrae regni nostri Hungariae coronae in perniciem ditionum nostrarum praedictis locis vicinarum, ipse Bettlemus superioribus adhuc temporibus Turcis resignare conabatur) e possessione christianorum eripere-

tur. Denuo pronunc certis rumoribus relatum est nobis noviter promissiones ab ipso Bettlemo factas esse, fore, ut ipsas arces Turcis dedat; cuius facti praeterquam quod indignitas summa est, ita ut insciis et non consentientibus provinciae statibus, et etiam non curato Regni nostri Hungariae interesse, cum pernicie et detrimento ditionum nostrarum id fiat, praeter omne jus et fas committeretur. Tibi itaque una cum collega tuo contendendum erit, ut diligenter seduloque tam apud Bettlemum quam ipsos provinciales negotii hujus gravitas explicetur, id conando simul ut inprimis status ad hoc adducantur; quatenus commune cum exitio conjunctum periculum, quod capiti et fortunis ipsorum per tale factum causaretur, conservatione praedictorum locorum, arceant.

Adnitendum itaque erit, ut in restitutione templorum aliorumque locorum catholicorum, absque quibus commodum exercitium religionis haberi nequit, quod alias etiam vi transactionis fieri debet; ipseque Bettlemus jam antea quoque id se effecturum promiserat, ac nunc a statibus provinciae in literis ad nos scriptis se plane obtinuisse innuit, indigenis catholicae religioni addictis, assignentur. Super quibus rescribi vobis volumus. Ac tibi in reliquo gratia nostra benigne propensi manemus. Datum in arce nostra regia Pragensi die 5. mensis Januarii. Anno domini 1616.

Matthias m. p.

Laurentius Ferenczffy m. p.

Külczin: Mg^{co} Francisco Daróczy de Dereghnieo comiti comitatus de Beregh, consiliario nostro, ac camerae nostrae Scepusiensis praefecto etc. etc.

(*Más kéz*: Reddita in Tasnad 25. Januarii 1616.)

(Eredetije az orsz. ltárban. Publ. Fasc. 33. Nro 7.)

XXXV.

1616. j a n. 26.

Bethlen Gábor a nádornak: vádat emel Homonnai fondorlatai ellen.

a)

Illustrissime domine stb.

Az új esztendőnek stb.

Ennekelötte való írásunkkal bizonyos okait adván annak, miért nem közlöttük volt gyakorta való leveleinkkel ide való állapotainkat Nagyságoddal, melyre Nagyságodtól is bizonyos válaszungk jöven, javalljuk és örüljük, hogy Nagyságod méltó-

ságos hivatalja szerint, az közönséges jóra igyekezik illendőképpen vigyázni és velünk is annak őrizésében correspondentiát viselni, mely levelére hogy Nagyságodhoz eddig bizonyos választételünk nem mehetett: idegenséget abból hozzánk ne gondoljon, ez elmúlt napokban meghitt szolgálkat Maczikássi Ferenczet, szegény cardinál uram temetésére felküldvén, Nagyságodnak is ott jelenlétét remélvén, irtunk volt az által minden dologról, de Nagyságodat ott nem találván, noha levelünket Chúty Gáspár uram által megküldhette volna Nagyságodnak, nem tudjuk mi gondolatjából oda nem adta, hanem visszahozta. Mostanában pedig miben forogjanak az ide való dolgok: miért hogy az nyughatatlan elmék sem császár urunk ő felsége méltóságát, sem az közönséges békességet nem gondolván, csak szintén magok hasznának reménységéért, - ki nekik is ugyan veszedelmekre fordulna nem sokára, minden fundamentum nekül berzenkednek, solenniter akarók Nagyságodat, ugymint ő felsége után Magyarországnak palatinusát és fő gondviselőjét panaszkodunk megtalálnunk: és noha ez dolgoknak füstölgő indulatit eleitől fogva értettük, de mint fundamentum nekül való igyekezetet semminek tartván, várakoztunk bizonyos és több circumstantiákra, hogyha az igyekezet valóságosan ugyan előmozduland, mi is az mi vádlásunkat, bizonyos és nyilván való dolgokon fundálhassuk.

Noha azért fejedelemségünknek első kezdetitől fogván Homonnay György uramnak ellenünk sokképpen való igyekezetit értettük: de azt az részét practikáinak, melyeket az ő felségével való confoederationk előtt forgatott, hátra hagyjuk és letesszük: hanem az melyeket az ő felségével kötöttet frigyük után, és mikor utrinque az frigylevelek permutáltattának a sexta die Mai anni 1615., csak azokat akarók kijegyezni: miérthogy ugyanazon frigylevélben privatim az ő kegyelme dolga, azért inseráltatott volt, hogy császár urunk ő felsége előbbi igyekezetiről megtiltván és megellenzvé, silentiumot imponálna ellenünk való rezgelődésének.

Elsőben azért az ő felségével való confoederationknak felállása után in mense Junio Simeon vajdának, az mely Gabrillas nevű fia vagyon Lengyelországban, ki onnét a molduai vajdaságra igyekeznék, egy Buczuk Poharnik nevű boéra által úgy conjurált, hegy Szukoczki lengyelországi generalis százezer forintot, Gabrillas is annyit és Homonnay uram is százezeret közre letévén, azzal hadakot fogadván, elsőben Molduát, annakutána Erdélyt is occupálják, mely által magokat és ezt a két országokat az magyar korona alól kiszakasztván és elidegenítvén, az lengyel korona alá és respublicához kötelezték volna bittel. Most az az Gabrillas efféle igyekezeti több frustáltat-

ván, és az Jeremia vajda fia Alexander promoteáltatván az molduai vajdaságra, Gabrillas és egyebek ellen az török császár portáján is mi általunk kívánja megmaradását az vajdaságban, kiről egész országgával erős hűlevelet küldvén, sokkal jobb igyekezetben hisszük lenni ő felségéhez és az magyarországi koronának Magyarországon való jussához. Mindazonáltal Homonnay uram ezt a vajdát is Alexandert és vele levő hadakat, azon intentióval sollicitálja most is, mint Gabrillast annak előtte.

Másodszor, mihelyt ez elmúlt nyárban Ali pasa Landor Fejérvárról úgy kényszerítették felmenni Budára, hogy Lippának kezéhez való vételében, az mint ő reménlette, megcsalatozék, értvén Homonnay uram Ali pasának mi ellenünk való nehézségét, mindjárt tractált vele in Augusto et Septembri, melyet noha jó akaróink alattomban adtak értésünkre, de míg realiter mi formán és módon futná ott fejedelemségre való promotióját, világosan meg nem tudhattuk, addig csak hallgatásban voltunk, senkinek ingyen sem panaszolkodtunk föléle. De most hogy fő követünk az fényes portára bement, bizonyos documentumokkal, levelekkel mutogatták meg neki az vezérek, hogy Ali pasa által az fejedelemségre való promotióért, nem Lippának, Jenőnek odaadását fogadta, hanem a mely helyek soha ennek előtte török birodalmában nem voltak, egész az Vaskapuig Váraddal együtt oda ígerte, és esztendőnként száz-száz ezer aranyforint summát Erdélyből s több lehetetlen dolgot is, melyeket minekünk onnan fő követünk igen bizonyosan és nyilván ír, annyira neki vakította ő kegyelmét ebben az caeca ambitió.

Harmadszor, egy titkos legatio is jött volna hozzá Lengyelországból Stanislaus Domoranczky által ugyan in Septembri, ki magát királynak ő felségének pohárnokjának írja lenni, noha ő felségétől az lengyel királytól semmi bizonyos biztatása afféle tumultusok indítására nem volt, az mint minekünk nyilván való követség és publicum decretum által ő felsége magát ígerte; mindazáltal azon Domoranczky Homonnaytól haza menő utában megbetegedvén, micsoda válaszszal tért legyen vissza Homonnaytól, az lengyel fő cancellariusnak levele által adván értésére, és azon levelének mását diligentiajának megmutatásáért Homonnayhoz is kiküldvén, minap egy szolgálja azzal és több ahhoz hasonló levelekkel hozzánk szökvén, annak pariaját, absque ulla variatione ezen levelünkben includalván, Nagyságodnak oda küldöttük, melyből Nagyságod tapasztalhatóképpen megláthatja, hogy mind Erdélyt, Molduát és tertiam partem regni Hungariae, az lengyel iuris ditioja alá devoveálta. Mely dolgokban régi szokása szerint,

mely igen szorgalmatos igazgatója és tanácslója legyen Kendy István is, azok között ő is az frigy alatt minemű levelet irt oda Lengyelországban maga tulajdon kezével, paríáját annak is oda Nagyságodhoz küldöttük; melynek igazságát noha az circumstantiákból is meg tapasztalhatni, de az lengyel cancellariusnál és Bobolya András uraméknál könnyű végére menni; mi bizonyoson tudjuk, hogy ezek az levelek azokhoz az urakhoz authenticice az szerint jutottanak, valamint a paríákat Nagyságodhoz oda küldöttük.

Negyedszer: Eddig való titkos practicáit immár cselekedetre akarván indítani, igen nyilván értjük, hogy egy Tárjáni Demeter nevű hajdunak zászlókat osztott ki gyalog fogadásra; Fekete Péter is ez elmúlt napokban kétszer is volt nála, annak kezében pénzt is adott az számára, hogy az egész hajduságot ismét fellázaszsza; kiknek ujlag való feltámasztása mind Erdélynek, mind Magyarországnak mennyi ártalmára következhezzék, elég bizonyságok az elmúlt esztendőkbéli példák, mennyiben álljon ez két birodalomnak az hajduságnak leszállítása és megtelepítése.

Ötödszer: Noha magunkkal semmiképpen el nem hitethetjük, hogy efféle nyughatatlan igyekezeti császár urunk ő felsége engedelméből és akaratjából volnának; de ennyiből az ő fölsége méltósága ellen látjuk cselekedni, hogy az Domoranczkynak való választételben is, az ő fölsége nevével és pénzbeli segítségével láttatik magát biztatni, ez pedig titkolatlan nyilván vagyon, hogy valakiket erre az háborúság indításra maga mellé akar vonni, mind az hajdú kapitánokat és egyéb rendeket is az ő felsége nevével és autoritásával biztat, ki ha úgy volna, (melyet soha mi csak meg sem gondolunk) mint kellene gondolkodnunk az ő fölsége mind minekünk s mind országunknak közönségesen egyszer adott diplomája felől, ki ellen mi tudásunk szerint csak egy punctban is eddig nem vétettünk; de ha szintén vétettünk volna is, hiszem arról solenniter prae-moneáltatnunk kelletnék, és nem illenék mindjárt az egész békeességnek felbomlására egy privatus aemulusunknak fegyverre, hadakozásra szabadságot engedni.

Mi azért Nagyságodnak ez dolgokat világosan és bőbeszédrel azért ítélők szükségesképpen értésére adni; miérthogy ezekben császár urunknak is ő felségének méltósága igen nyilván forog; annak felette az közönséges szentül kötött frigynek felbomlását vagy megmaradását nézik; az török nemzetséggel is egész nemzetségünkre felette ártalmas és veszedelmes practikák forognak benne; azonképen az magyar korona jussának Erdélyben, Molduában és Magyarország részeiben más király alá való tulajdonítást nézik: ezeknek az gyuladózó tüzeknek

micsoda gondviseléssel kellessék Nagyságodnak eleit venni, avagy efféle illetlen igyekezeteket miképpen refraenáljon, álljon az Nagyságod bölcs iteletin: mi abból azt látjuk, hogy szegény nemzetségünknek kicsiny megmaradott része ismét praedára, vagy teljességgel utolsó veszedelmére ne jusson miatta; kinek hogy illendő módok alatt Nagyságod mennél hamarébb eleit vegye, és el se szenvedje, az közönséges jónak megmaradásáért nemcsak kérjük, hanem tisztinek kötelessége szerént obtestáljuk.

Magunk személyünk és országunk állapotját az mi illeti, igaz igyünkben istenünket segítségül híván, mi az Homonnay uram igyekezetitől és practicáitól semmit nem tartunk: isten és ez világ előtt frigyőröknek arról az részről senkitől sem ítélthetünk: sőt azt Nagyságodnak tudtára akarjuk adni, hogy mi az ő igyekezetit magunkra és országunkra be nem várjuk, magát is jól ismerjük, igyekezetit is minden nap értjük, ha lehet, magunkat praeveniálni nem hagyjuk, hanem míg efféle aprólék készülgetésit halljuk, magunk akarjuk megkeresni maga házánál: inkább akarjuk ha efféle veszekedésnek kelletik lenni, hogy hazánk kívül váljék el, hogy semmint itten legyen vele való veszekedésünk. Ezekről Nagyságodnak ugyan ezen szolgálunk által szóval is izenvén, mind írása és izeneti által Nagyságodtól mentől hamarébb bizonyos választ és jó gondviselést is várunk. Ezeknek utána Nagyságodnak ajánljuk az mi igaz atyafiságos szolgálatunkat. Az úr isten Nagyságodat sok esztendeig tartsa meg bódogul. Datum in civitate nostra Alba Julia die 26 Januarii anno domini 1616.

Eiusdem Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor et amicus addictissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczán: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzo etc.

Kívül: Exhibitae Bittsae 10 Februarii 1616. Dom. d. Georgio Homonnay.

De tumultibus imprimis ac, tutiis nro 1.

(Eredetiye a magy. orsz. levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 101 Num. 4.)

b)

Puncta accusationis.

1. Az nagy-szombati confoederatió előtt mely practikái voltanak, bátor azok condonáltassanak és semmiben tudódjanak, de az confoederatiók(or) nem akarván privatim az mi commissariusink beiratni az Homonnay uram dolgát in publi-

cis tabulis foederis tudván, hogy ezután sem fogna nyugodni; ea conditione iratott be az ő kglme dolga az publicum foedusban, hogy ennekutána való igyekezeti refrenáltassék, magokra is vötték az ő főlsége részéről valo commissariusok, hogy császár ő felsége efféle dolgainak omnino silentium imponet. Azért az confoederatió után, mely sexta Maji, anno 1615 lött, az permutatió, a melyeket vétett, ezek:

2. In Junio Gabrillas Simeon vajda fiának követe Buchink Poharnik nevő, oláh által conjurált, hogy Suskoczky százezer forintot, Gabrillas is annit, Homonnay uram is százezer közre letevén, elsőbben Moldvát, annak utána Erdélt occupálják, mely által magokat és ezeket az országokat az magyar korona alól kiszakasztván és elidegenítván, az lengyel korona és republicához kötelezték volna hittel. Most az Simeon vajda fia az ő igyekezetitől frustáltatván és az Jeremias vajda fia Alexander in contrarium moldvai vajdaságra promoveáltatván, Gabrillas és egyebek ellen mind az portán és egyebütt promotióját mi általunk követvén, egész országával hitlevelet küldvén, velünk tökéletesen való szövetségéről, sokkal jobb igyekezettel hiszszük lenni ő felségéhez és az magyarországi koronának Molduán való jussához; mindazonáltal Homonnay ugyanazt az új vajdát is és vele levő hadakat azon intentióval mint Gabrillast, ugyan sollicitálja most is.

3. Mihelt Ali passa Landorfejárvárról úgy készerítették felmenni, hogy Lippának kezéhez való vételében, a melyeket concipiált volt reménségében, megfogytakozék, mi értvén miréának Ali passának nilván való nehezségét, mindjárt tractált vele in Augusto et Septembri, és noha jóakaróink alattomba adták értésünkre és volt is vigyázásunk reá, de mig realiter mi formán és mi módon futván ott az fejedelemségről való állapotot, világosan meg nem tudhattuk, addig csak hallgatásban voltunk, senkinek ingyen sem panaszolkodtunk fölé; de most főkövetünk az fényes portára bemenvén, bizonyos levelekkel, documentumokkal mutogatták meg nekik, hogy Ali passa által nemcsak Lippának, Jenőnek odaadását ígerte, hanem az mely helyek soha azelőtt török birodalmában egész Vaskapuig Váradal egyetemben mind az töröknek ígerte és esztendőnkint százezer arany forint summát és minden lehetetlen dolgokat, csak promotiót kaphatott volna. Ezeket nekünk az fényes portáról főköveteink bizonyosan és nilván irták.

4. Valami factiosa legatió jöven hozzá Lengyelországból Domoroczky lengyel által, maga ő felségétől az lengyel királytól semmi bizonyos biztatása afféle tumultusok indítására nem volt, az mint minekünk nilvánvaló követség és publicum

decretum által az igaz és jó szomszédságnak megtartása felől jó és kegyelmes választ tött, akkor is az által, mely in Septembri volt, mely nilván mind Erdélyt, Moldvát et tertiam partem regni Hungariae az lengyel jurisdictiója alá rejiciálta és haddal in perturbationem publicae pacis ezeket véghez vinni fogadta. Azon Domoroczky leveléből, ki útában megbetegedvén, Homonnaytól micsoda válaszzsal tért legyen vissza, az fő cancellariusnak levele által adván értésére, és azon levélnek mását Homonnayhoz is küldvén, diligentiájának megmutatásáért, minap egy szolgálja hozzánk szökvén, parióját bizonyosan meghozta, melyből afféle intentiói igen nilván és világosan meghibonyosodnak.

5. Efféle igyekezetben pedig, hogy nemcsak az közönséges békesség ellen, hanem nilván császár urunk ő felsége méltóságát is megsértse, ezeket argumentum bizonyítja; egyik, hogy valakiket maga értelmére akar vonni mind urakat, hajdú kapitányokat és egyéb rendeket, azok előtt császár urunk nevével, sőt arra adatott ő felsége leveleivel biztatja magát, kit az közönséges velünk köttetett frigyünk ellen soha nem hisszük, hogy ő felsége cselekedett volna; másik, hogy az Domoroczky levelében nilván vagy, hogy ő felsége nyolczvan-ezer tallérral segítette volna pénzzel is erre az expeditióra.

6. Eddig való titkos és minden imide amoda való practikáit, biztatásit, hogy immár teljességgel in actum et effectum (kit isten soha ne adjon) és kit mi is semmiképen reánk várni, szenvedni nem akarunk; nilván értjük, hogy Tariáni Deme-ternek zászlót adott ki gyalogok fogadására közel két ezerig. Fekete Péter ez elmúlt napokban kétszer is volt nála, kivel az egész hajduságot is még fel akarja lázasztani, annak kezében s az számára pénzt is adott, kiknek újlag feltámasztások mind Erdélynek, Magyarországnak mely ártalmas legyen, csak ez elmúlt esztendei példák elég bizonságok, menuiben álljon mind az két birodalomnak az hajduság leszállítása.

7. Azért ő felsége mind ezekben elsőbben császári méltósága ellen való dolgokat, az közönséges szentül köttetett frigyünknek megmaradását, vagy felbontását, az török nemzetséggel felette ártalmas és veszedelmes az magyari korona jussa ellen Erdélyben, Molduában és Magyarország részeiben más királyság alá igen nilván való tulajdonítást meggondolván és megtekintvén, egy simplex és minden ok nélkül való privata aemulatiót és maga megbirhatatlan ambiitiót mint bocsásson elő, vagy mit kellessék referálni, meg lehet ő felségének ideje hozzá, és könnyű módja álljon az ő felsége kegyelmes és bölcs iteletin. Mi tartoztunk ezeket igazán nagy synce-ritással ő felségének értésére adnunk.

8. Ezekre való gondviseléssel, és mennél hamarabb való copiólaltatásával ugyan obtestatiókkal siettesse, szorgalmaztassa Glezelius uramot. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 28. Januarii, Anno domini 1616.

Kivül: Puncta accusationis.

Jegyzet. Cschy András vitte magával.

(Másolat az orsz. Itár kincs. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. ad N° 4.)

c)

Spectabilis et magce due etc.

Jam frequenter ex fidedignorum hominum relationibus intelleximus magcum dñum Georgium Homonnai rumores quosdam de nobis spargere, persvasumque esse nostro omnium Saxonicae universitatis nomine ad principatum Tranniae invitari, quod ut nequaquam sine derogamine honoris et existimationis nostrae fiat, ita non possumus sine magno omnium nostrorum animi dolore audire et perpeti. Ne autem tacendo fovere opprobrium gentis nostrae ulterius videamur, committere volumus, quin eundem per literas hominesque requiremus, ut unde sic persvasus, aut a quibus nostro ea nomine acceperit per quos aut quales, nos edocere, et si quas habeat literas, eas in specie mittere, aut sin minus nostris hominibus eas ostendere velit. Si vero adulterinis literis aliquibus sigillisque, aut duorum triumve malefeciatorum susurrationibus, vel clancularibus scriptitationibus inposterum ab hujusmodi cessare, neque tantum nobis gentique nostrae ac almae universitati infligere dedecus velit, qui inter alios regni status nil magis exitiosum semper exosumque esse duximus, quam fidei fidelitatisque principibus praestandae oblivisci, et ea, quae decet ac par est obedientia neglecta in contrarium delabi. Imo ut inposterum cautius hujusmodi persvasionibus se abripi patiatur, aut iis seductus contra publicam tranquillitatem noxium aliquid moliatur, tandemque de eventu suarum opinionum frustratus forte non sine publici status perturbatione, damnoque ingenti factum suum sero penitere cogatur, per literas hominesque monuimus rogavimusve. Ideo spect. magnificamque Dñem Vram requirendam duximus, ut si quidpiam hujusmodi nomine totius Saxonicae universitatis dici passimque promulgari audiverit vel scriptis etiam, ut praemisimus fictitiis fulminari intellexerit, nil minus quam vera judicare aut illis fidem adhibere velit, quin tamquam adulterina falsa-que contemnens omnibus eorum nomine inquietorum molitionibus obviam ire, illasque ad saniores de nobis cogitationes

convertere dignetur, persvasum habens nos cum reliquis statibus regni, non modo principe nostro in quantum nos in antiquis nostris libertatibus conservaverit contentos esse, sed et almae pacis non cultores simplices, imo pro viribus defensores etiam acerrimos futuros. Quod si S. et M. D. V. nostri ac publicae regnorum tranquillitatis ob respectum hoc fecerit, perpetuis nostris servitiis emereri contendemus. Eandem in annos plurimos feliciter valere exoptantes. Datum in civitate Cibiniensi, die 3. Febr. 1616.

Spect. ac magcae Dnis Vrae

amici benevoli
magistri civium iudices caeterique
jurati cives universi totius universitatis Saxonicae in Trannia.

Kirül: Spectabili ac magco duo Andreae Dóczy.

(Egykorú másolata orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 59. Nro 34. §-i.)

Jegyzet. A nádor az a) alatti levélre következő választ irt:

Illustrissime domine d. amice nobis observandissime; salutem et servitiorum addictissimam commendationem.

Az Nagyságod böcsülötes követe és udvari főszolgája Chelhy András uram tegnapi napon ideérkezvén, az Ngod levelét, mely Fejérvárból az elmúlt januarius havának huszonhatod napján emaltatott, minékünk mai napon adá meg és az levélnek continentiája szerént az reá bízott követséget is megjelenté, melyeket elég bevégeesen megértettünk. Homonnay György uram igyekezetit és az törökkel s lengyelekkel való practicálását, sőt népet is fogadtatását az mi illeti, ez a dolog mihelt minékünk hírünnkel lett, el nem hallgattuk, hanem az kiknek illet, mindjárt irtunk felőle, hogy arról az nép fogadásról minden minket bizonyétanának s ő magát is Homonnay uramot leveliünnkel megtaláltuk. Önnét az földről leveliünn érkezvén, írják azt, hogy Homonnay uram menti magát, hogy ő hírével nem volna. Mi azért magunkat az nagy-szombati végezéshez alkalmaztatván, annak ellene hogy senkitől háborúra ok ne adassék, ő felségét az mi kegyelmes urunkot is megtaláltuk felőle, könyörögvén ő felségének azon alázatosan, hogy ő felsége méltóztatnék nekünk kegyelmesen informatiót és tanóságot adni, hogy mihez köllýessék magunkot tartani; az mi kegyelmes urunktól ő felségétől jöllehet még választunk nem érkezett, de mindazáltal elhittük azt, hogy ő felségének hírével ninesen, melyet ebből is ítélhetünk, hogy ez elmúlt napokban hasonló practikálásért, tudniillik az Erdélyben való igyekezetért Balassi Zsigmond uramot is ő felsége arestáltatta, sőt Ngodnak ugyan bizonyosan irhatjuk is, hogy Ali passa reá felelt volt neki, hogy beviszi. Ez így levén, ha Homonnay uram igyekezete az mi kegyelmes

urunknak ő felségének hírével volna, hasonló dologért Balassy uramot, nem arestáltatta volna. Minket illetvén pedig ő felsége után, főképpen ő felségének ez országban nem létében, ez mi elpusztult hazánkra való gondviselés, elhiggye Ngod, hogy mindenkorbeli gondolkodásinkat legfőképpen a mint eddig, úgy ezután is arra igyekeztünk vezérelni, hogy a szent békesség mindenütt bántás nélkül megtartassék, és ez országból se Erdély, se egyéb ország ellen háborúra ok ne adassék. Elhittük azért, hogy Ngod is mind az ő felségéhez való hitességet és nemzetünkhöz való szeretetét megbizonyítja és semmi háborúra okot nem ad. Rövideden ezt akaránk az Ngod levelére választól adni, az megjelentett követtől is ugyan erről érthet Ngod. Éltesse isten Ngodat etc. Datum in arce nostra Bytche, 10. Febr. A^o 1616.

comes Georgius Thurzó.

Kivül: Paria literarum ad Gabrielem Bethlen die 10. Febr. A^o 1616. datarum.

(Másolat az orsz. ltár kincs. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. ad Nr. 4.)

XXXVI.

1616. febr. 4.

Bethlen Gábor II. Mátyásnak Homonnai támadási törekvéseiről részletes adatokat közöl.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas stb.
Seruitiorum stb.

Tertius supra decimum vertitur dies, ex quo ad sacratissimam Caes. Regiamque Maiestatem Vestram generosum Stephanum Kouaczoczium aulae nostrae secretarium cursu celeriore expediui, solenniter ea significaturus, quibus in hijs partibus pax publica insurrectione Homonnaiana periclitatur, quae sub hisce diebus etiam Haidonum concitatione, banderiorum erectione, et (ut fama est) externorum militum Polonicorum introductione, rerum experimento creuisse potius quam decreuisse diulgatur. Is cum ne quicquam iuris in principatu Transsylvaniae praetendere queat, solo mandato atque permissione Vestrae Caesareae Regiaque Maiestatis ista moliri gloriatur. Quod etsi nequaquam mihi persuadeo, providendum tamen est absque violatione publici foederis ac laesione Maiestatis Vestrae, quicquid in isto casu ius lexque naturae dictauerit.

Interim post ablegationem praescripti tabellarij mei literas a Maiestate Vestra Praegae octauo die Decembris exartas, vigesimo septimo Januarij, quinquaginta scilicet post emanationem diebus (ubi tantopere sint remoratae ignorans) accepi ;

tercio vero post die paria literarum similiter ad spectabilem ac magnificum dominum Darocziū datarum cum sera ipsius admonitione legi.

In prioribus praeter religionis catholicae commendationem, ubi de conseruatione arcium Lippa et Jeno suum per oratorem propediem Constantinopolim expediendum auxilium clementer offert, utque tam Maiestatis Vestrae quam mei etiam oratoris actiones ex transactione Tyrnauienti congruant, de actionibus mei oratoris plenius edoceri Maiestas Vestra velit. propensam hanc eisdem erga me negotiaque benignitatem vehementer exosculor: sed ex hisce non obscure, nec sine dolore, mihi colligere licet, in conseruatione locorum illorum per tractatum cum Amhet Tihaya aut Aly passa nequaquam in aula Maiestatis Vestrae profectum esse; per literas vero aut oratorem continuum utrum in porta Ottomannica tentaerit aut praestiterit aliquid, similiter ignoro. Legatus autem meus quid agat aut egerit hactenus apud Ottomannum, cum sciam in dies Maiestati Vestrae ab ipsius oratore diligentissime perscribi, non arbitror multis ea Vestrae Maiestati perscribere necessarium. Is in initio Octobris a me expeditus, toto Nouembri ad octauum usque Decembris Sulthani ex Asia reditum expectauit; decimo tertio Nouembris (*hibásan Decembris helyett*) in conspectum adductus coram octo vezirijs publicam habuisse audientiam scribit; deinde res octo integris diebus in silentio mansit; vigesima prima Decembris eunuchus Mehemett vezirius ad priuatum eos tractatum incitans primo verbis atrocibus uniuersalem defectionem ab obsequio Ottomannorum et Vestrae Maiestati adhaesionem ex suggestione Alij bassae exprobrauit.

Eam obiectionem cum obsidis munerumque oblatione legatus meus diluisset, nec quicquam aliud praeter simplicem pacificationem bonaeque vicinitatis inter Sacratissimam Vestram Caesaream Regiamque Maiestatem et me conseruationem interuenisse affirmasset, statim in symbolum veri ac recti obsequij arcium Lippa et Jeneo resignationem petiuit. Ea in re tanta acerbitate progressus fuit, ut vitae ac necis discrimen certissimum pro illis legato meo ibidem comminatus sit. Verum is longa maiore, quam quis unquam sperasset, audacia, arbitrium quidem necis et vitae eo loci in ipsorum potestate esse positum asseruit, sed arces vel tradere vel promittere non ad se neque ad legationem suam pertinere. Dona, promissiones, bonorum verborum rationumque delinamenta ne auribus quidem admittere voluit. Causam huius tantae pertinaciae assignauit Sulthanum per Alij passam diligenter fuisse antea praemonitum, si promotioni in principatum Transsylvaniae

Homonnaianae consentiret, non solum Lippam et Jeneo, sed tractum terrarum duplo maiorem ad Alpes usque Ferreae portae sibi ab Homonnaio esse promissum. Ideoque ne meos in conspectum suum legatos admitteret, vel obsidem pro Transylvania reciperet, sed omnes et singulos, totamque legationem, ut a me fuit adornata, sibi suae diligentiae committendo, facillime ea occasione receptionem arcium perfici posse sulthano et vezirij maximopere suasserat. Verum ipsum ab Alij passa, ut ipse putabat, murum aheneum constructum industria legati mei Deo dante, maximis cum eunucho collectationibus, tandem destruxit, euicitque, ut nec ad Alij passam remitteretur, et qualiscunque resolutio ab ipso sulthano eiusque porta fulgida, et non a cliente seruoque extra portam constituto acciperetur. Atque hactenus de statu mei oratoris ex literis posterius ab eodem acceptis docere Vestram Maiestatem Caesaream Regiamque possum. Vltimam resolutionem, eum nec ipse vezirius expresserit, mihi etiam perscribere legatus nequaquam potuit; quem, cum tres integros menses iam in porta expleuerit, accepta lucusque finali resolutione in reditu esse crediderim. Cursores etiam ob maximas Danubij tempestates, qui tota hac hyeme gelu quidem miscere aquas sed in solidum congelascere nequiuit, rariores ab eo habere potui. Hijs ita stantibus cum oratorem Maiestatis Vestrae Caesareae Regiaeque Praga ad huc Constantinopolim expediendum intelligam, quomodo opis aliquid aut auxilij meo oratori iam accepta qualicunque resolutione et in reditu existenti ferre queat, clementi eiusdem iudicio relinquo.

Ex paribus porro ad dominum Darocium datarum negotium arcium maioribus inuolui difficultatibus video, ubi certis rumoribus nouiter factas promissiones, ac inscijs neque consentientibus prouinciae statibus deditionem illarum me cogitare Maiestas Vestrae non obscure insinuat. Qua culpa me iam duorum integrorum et medij annorum spacio accusari, et semper meos delatores falsitatis conuictos, mirari satis nequeo, quo fundamento rumor iste fidem sibi fecerit? cum si is animus eaque mihi intentio esset, facile rumores huiusmodi facto praeuenire possem; aut quid opus esset sumptibus immensis tam solennem legationem, donorum munerumque longo ac splendido apparatu, ad demulcendos Ottomannorum animos adornare, et in portam Ottomannicam mittere? Res et facta mea, imperator clementissime, fictis illis rumoribus oppono, maxime vero personam venerandi senis legati et oratoris mei, qui ex nomine, ut credo, Vestrae Maiestati optime notus, in transactione Tyrnauiensi ex meis commissarijs unus, sub fidei sacramento ad omnimodam eius conseruationem astrictissimus,

honestae apud omnes a iuuentute existimationis homo; quis credat eum tali studio publicam et tanti momenti legationem subijse, ut cum detrimento nominis sui, absque ullo vel publico vel priuato commodo suo, animae iam morti propinquantis iacturam acquireret?

Inuitis autem et non consentientibus Transsylvaniae statibus nedum finitimarum arcium abalienatione, sed minoribus etiam momenti negotijs, adhuc tempore inaugurationis valde fui sumque ab ordinibus circumscriptus, extra cuius limites vel tantillum diuagari mihi nequaquam integrum est. Cacterum quae sit sententia statum et ordinum de locorum istorum conditione, voluissem equidem, si Maiestas Vestra per peculiare literas eos hac de re monere et interrogare dignata fuisset, animique ipsorum sententiam libere eidem per literas exposuissent. Et nihil obstat, quin in posterum etiam siue per literas maluerit, siue aliquem ad hoc delegatum commissarium nominando, quem ego ad comitia publica inuitare nequaquam grauabor, ne me clandestinae alicuius machinationis insimulare queat, rei veritatem indagauerit.

Maxime vero, cum graues etiam comminationes capitis videlicet fortunarumque periculum ex his causari Vestra Maiestas Caesarea Regiaeque posuerit; certe a porta etiam similes vel horribiliores (si qua tamen horribilior comminatio esse poterit) audimus, perpetuam scilicet dulcissimae patriae amissionem. Miseri nos mortales! ubi nobis refugium quaerendum? vel utri minitanti prius colla plectenda tradenda? Deus Deus, utraque potestas nulla nostra culpa, pro nostris ipsorum bonis nobis minatur. Ista valeant. Cardio vero rei controuersae stat in transactione Tyrnauensi, quae conseruationem locorum illorum toto studio conatuque nobis imponit. Ea verba qualiter et quo sensu accipi debeant, quanta protestatione a meis commissarijs admissa, in viuis adhuc sunt excepto uno reuerendissimo domino piaae memoriae cardinale, testari facile poterunt; nec synceram illorum explicationem optimam Maiestatis Vestrae etiam conscientiam latere certo scio. Ego in illa limitatione in conseruatione illorum locorum hactenus perrexi, pergamque in posterum, ne latum quidem unquem ab ea discedens.

Sub sole et nuperrime acta sunt ista mitissime Caesar, sub sole gerentur etiam omnes nostrae actiones, coram deo orbeque Christiano in complemento initii foederis procedimus; nil tam in obscuro et in tenebris fieri poterit, quod tandem in aprium venire non debeat. Itaque Maiestati Vestrae Caesareae Regiaeque ob istas aemulorum meorum indignissimas accusationes, quibus coram Vestra Maiestate in existimatione

honoris et fidem clientelamque recipere dignata est, patiatur tandem tanta seruitute talique existimatione apud eandem viuere, ut fictos ab aduersarijs meis rumores ne simpliciter synceritatis et fidei meae luci opponat, aut eam pro istis in dubium vocando commoueat, quod in alijs omnibus suis actionibus praestare solet, sed saltem aequi iudicis officium sequuta, qui me apud Maiestatem Vestram, quibusque de rebus accusent, nominatenus reuelando, aut quod maxime vellem literas etiam eorundem in specie non nunquam transmittendo, vicissim ex parte mea iustam et qualem adferre possem excusationem clementer admittendo, quidquid inter utrosque iustum fuerit, falsario impune non relicto, pro sua autoritate Caesarea Regiaque dignum omnibus exemplum statuere dignetur.

In negotio religionis catholicae, ubi ad normam transactionis Tyrnauensis innuere videtur non semel Vestrae Maiestati Caes. Regiaque significaui conditionem illius publicis ordinum Transsylvanicorum constitutionibus et sanctionibus metiri, et quae hactenus in illam partem a me praestita sunt, ut ut ex ipsa transactione non obligarer, ad peculiarem tamen Vestrae Maiestatis requisitionem, in quibus modum et occasionem pro diuersitate ingeniorum reperire potui, libenter me clementi eiusdem voluntati accomodare conatus sum, par in posterum etiam studium erga eam rem conseruaturus.

Denique ex porta mihi scribitur, maximum illum haec Tartarorum Asiaticum, quem Wzbeghum vocant, vires Persarum ex instigatione sulthani valde attriuisse, tertiam regionum partem occupasse, Persam Sophum ad externas ditiorum suarum oras reclusum haerere, pacem multis nominibus apud sulthanum urgere, sollicitare, sulthanum hactenus ne mentionem quidem illius admittere uoluisse, spem tamen inter veziros de pace transigenda subobscurum versari.

Polonos et ab illis inductum vaiuodam Alexandrum lucusque sulthanus pati in Moldauiam noluit, expulsus ab ipso Stephanus vaiuoda, cum exiguis Turcarum et Transalpinorum viribus redux, tertiam Moldaviae partem recepit, aliquot Turcarum auxilia sedibus excita ad ripam Danubij ob nimias pro tempore hyberno tempestates haerentia praestolaturus. Cui de auxilio ferendo ego etiam a sulthano sollicitor. De quorum omnium ulteriori exitu ubi certiora accepero, Vestram Maiestatem Caes. Regiamque non celabo. Ac cum hijs clementiae et fauori eiusdem Caesareo Regioque singulari me meaque omnia humilime commendo. Conseruet Deus Maiestatem V. C. R. ad annos plurimos foeliciter imperantem. Datum in

oppido nostro Marus-Wasarhelij die quarta mensis Februarij,
anno Domini 1616.

(Cancellaria Trans.)

XXXVII.

1616. febr. 9.

A szászok tiltakozása, hogy a Homonnai-jéle lázadásban részek volna.

a)

Gabriel Bethlen etc.

Spectabilis ac magnifice domine etc. Noha Homonnay uram eleitől fogván mind itt benn országunkban s mind pedig egyéb helyeken istentől rendeltetett állapotunk és országunk ellen igyekezett, maga indulatjának szorgalmatosan erős fundamentumát felferni, mindazáltal isten segítsége velünk lévén, mi is magunkra vigyázván, az mennire érkeztünk, fundamentomának eleit is vöttük; csak szintén ez elmúlt napokban alattunk levő híveink közül az szász nemzetségnek esett ide be ilyen hírek értésekre, hogy az itt benn lévő kerített városokban és az egész szászságban lakó szász nemzetség magok fejétől indultatván, az egész szászság nevével adtanak volna Homonnay uramnak biztató reminséget az erdéli fejedelemségnek hivataljára, kit nemcsak az közönséges rendekkel, de az urak közül is némelyekkel Homonnay uram ugyan el is hitetett, mely gyalázatos hirnevet és suspitiót magokról el akarván távoztatni, magok közt az kerített városok és az egész universitas consultálkodván és egyben beszélgetván, találának meg bennünket, hogy ő nekik azt megengednők: az ő felsége ott kinn lévő tisztviselőinek és magának is Homonnay uramnak ez dolognak különbségét levelek és magok atyjokfia által értésére adnák, hogy ha szinte valamely nyughatatlan elméjű patrimoniumokat elvesztegető, semmi bücsületben nem levő, magok viseletlenségeért közzülek kibujdosott emberek az egész universitas nevével Homonnay uramat biztatnák is recipiálások felől, mindazáltal azok szavának sem az ő felsége tisztviselői, sem pedig Homonnay uram semmi hitelt ne adja, és haszon-talan biztatásokban meg is ne csalatkoznék, mely dologból ez levelünk mutató meghitt atyjokfiát, szebeni városunkban az száz emberből álló consularis personának egyikét oda kibocsátván, útában hogy nagyobb bátorságos jövése menése lehetne, bocsátottuk mi is vele együtt udvarunkból hűtös notáriusunkat Gyárfás Pált. Nem tudjuk, lehet-e Kegyelmednek oda ki hazánknak közönséges békességére szinte olyan vigyázása, mint minékünk.

Mert jóllehet az miképpen vigesima octava Januarii nekünk irt levelében mentegeti vala Kegyelmed Homonnay uramat mi előttünk, hogy az Tariani dolgában sem hire, sem tanácsa nem lött volna, sőt olyan hitván embernek szolgálatját is nem akarná venni. Mi ezt Kegyelmednek bizonyosan irhatjuk, csak szinte ez estve érkezék Homonnay uramnak egy bejáró inasa hozzánk, ki most is jelen vagyon, házába bejárt öltöztetője és vetkeztetője volt. Az minden dolgokat minekünk megbeszélett, többi között mondja azt is, hogy vagyon már egy egész holnapja, hogy Homonnay uram Csiky Istvánt az püspököt lengyel hadakfogadni tizenhatsz ezer arannyal Lengyelországban beküldötte, mely hadakat Magyarországon által akar Erdélyre hozni, kit ha ő felsége az egyszer kötött szent frigy ellen, és az nemes Magyarország megenged, hogy egy privatus urnak Magyarországbán zászlót emelni és maga mód nélkül való kívánságának beteljesítéséért haddal Erdély országára jönni szabad leszen: mi mind az élő isten és ez egész világi emberek előtt protestálunk, hogy mi frigy bontóknak nem akarunk találatni. Mindazáltal istenünket segítségül híván, ellenségünk a ki leszen, annak miképpen vegyük eleit, mindeket az exitus annak idején megmutat. Éltesse isten Kegyelmedet etc. In possessione nostra saxonicali Kacza, die 9. Febr. 1616.

Spect. ac magcae

Dominis Vestrae

amicus et vicinus

benevolus

Gabriel Bethlen.

Külczm: Spectabili ac Magnifico domino Andreae Dóczy etc.

(E másolat hozzácsatolva Dóczy András 1616. febr. 20. Szathmáron kelt s Thurzóhoz intézett leveléhez, orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 59.

No 34. §. 2.)

b)

Non semel atque iterum, sed ex multorum et quidem fidedignorum hominum relationibus intelleximus Magnificentiam Vestram spectabilem plerumque more versari animumque eo ante alios oblectari solere, quod a saxonicae nationis nostrae universae ad regni Transsylvaniae principatum occultis et clancularibus studiis invitaretur. Quem equidem tanquam fictitium de nobis sparsum rumorem non sine magno animi merore audivimus, cum inter alios regni hujus Transsylvaniae status et ordines nostra quoque natio in fide fidelitateque erga legi-

timos suos principes, nunquam se posteriorem ostendere, talem de nobis spargere circumferreque infamia, graviter molesteque ferimus.

Itaque spectabilem ac m. D. v. summopere rogamus, unde ista de nostra gente rumoris spargendi occasio aut ad principatum Tranniae invitatio originem apud V. M. sumpserit absque ullo favore respectu claro, animi sui synceritate per literas nobis significare velit.

Nam si nomine totius almae nostrae universae literis vel sigillis persvasa est, adulterinis eoque jacto fundamento aliquid super aedificare conabitur. Sciat nos, nunquam nostrarum rerum ita fuisse cupidos, quin honoris famaеque integritatem longe pluris aestimaremus, pacis vero et publicae tranquillitatis non cultorum simplices, sed pro virili defensores fuerimus, quicumque in perturbatione pacis nomen nostrum praetenderit. Certo sibi persvadeat, quicquid superstruxerit, corruet. Sin autem ex privatorum quorundam, qui sicut sibi met ipsis, ita aliis etiam nunquam prodesse norunt, errore, literisque hanc sibi opinionem assumpserit, non est quod ab dominorum et trium (nationum) consilia claudestina et scripti rationes toti genti, almaeque nostrae universitati tantam excitet infamiam. Sed iterum atque, iterum rogamus, sive intra sive extra regnum tales ex nostra natione fuerint, dignetur eos, nobis quinam sint nomine tenus revelati, scripta literasque transmittere, vel saltem praesentium exhibitori ostendere.

Nam si Mag. Vra horum nihil praestiterit, constabit illico talem de nostra gente in Hungaria aliisque vicinis regni non consulto, neque conveniente modo rumorem sparsisse, imo nec spargere, absque iusta causa debuisse, nec mirum videri debere si nostro, nostraeque nationis honori hac in parte, qualitercunque consuluerimus. Sin autem hunc ex nostra mente scrupulum eximere, laesaeque tantopere nostrae existimationi V. M. parcere imposterum porrexerit, id nobis tam gratum quam quod gratissimum, et omni officiorum genere recompensandum fore existimet. Valere feliciter V. M. ad annos plurimos cupientes.

Kirül: Ad d. comitem Georgium Drugeth de Homonna ab universitati Saxonicae nationis scriptarum literarum paria.

(Másolat, orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. No 6.)

XXXVIII.

1616. febr. 20.

Forgács Zs. Dóczynek: a Homonnay-féle mozgalmakkal szemben tanusítandó magaviselete iránt.

Spectabilis ac mag^{ce} stb. Servitiorum stb.

Értém az Kgd levelébül, hogy Kgd az szegény Lonlay István uram temetésére megyen, s minthogy ott mostan sok fő embereknek gyülekezeti leszen, elhittük, hogyha valahán valami oly hírek lesznek avagy volnának, Kgd megértheti és végére mehet ott, kiket megértvén, Kgd nekem is adjon értésemre. Az erdéli vajda Bethlen Gábor hogy az ő flsge birodalmában és számára való hajdukat hitegetné, értem, de én nem gondolhatom, mi okon mesterkednének és törekednének ők most abban, holott nám békességünk vagyon vélek és ő flsge sem háborgatja meg őket, nám Kovaczioczki uram is megjüve ő flsgétül Prágából és útet is minden jó válaszzsal bocsáttá ő flsge, hogy az erdélieket az vélek való confoederatióban kész ő flsge megtartani. Annakfelette vagyon az erdélieknek is az békességre szükségek, bár ne kívánjanak háboruságot és hadakozást. Minekünk penig ez napokban bizonyosan irák, hogy Fekete Péter valami hadat gyűjtene, és Nádudvar táján szállott volna meg. Azt beszéli, hogy Kgd akaratjából gyűjtené azt a hadat. Azért mint legyen az a dolog, vagyon-é Kgdnek hírével, vagy nincs, adja értésünkre Kgd. Rédei Ferencz hogy oda valahova jött, száz lovast szállétott, az ő gondja, csak szállétsa az ő magok birodalmában és ide mi nekünk ártásunkra ne legyen, mi ellenünk nekünk benne. Talám valami török ellen szállétotta és gyűjtötte ő oda, Kgd mindazáltal s mind annak jobban végére menyén s mind egyéb híreket értvén, ezután is adja értésünkre. Éltesse isten Kgdet jó egészségben. Datum Cassoviae die 20. Febr. A^o 1616.

Spect. ac mag^{cae} D^{nis} vestrae

servitor et frater paratissimus
comes Sigismundus Forgach
de Gimes m. p.

Kgd írja meg Fekete Péternek, hogy az hadfogadásnak békét hagyjon és az Kgd nevét ne keverje belé; az bezermeni kapitán előtt beszélgeté azt, hogy Kgd értelméből vóna, ki

lehetetlen dolog, mert ha efféle dolog nélkül el nem leszen, bizony rosszúl békességhez.

Külszim: Spectabili ac mag^{co} duo Andreae Doczy de Nagy-Lühe etc.

(Eredetije orsz. ltár. kincst. osztály.)

XXXIX.

1616. febr.

II. Mátyás Homonnay Györggyöt elkövetett békeláborításaiért maga élébe idézi s minden további zavargástól tiltja.

Matthias stb. Cum a nostri foelicis regiminiis initio nihil antiquius duxerimus, quam ut cum omnibus christiani nominis populis vicinisque prouincijs pacem foederaque concluderemus, in idque nullis laboribus, nullis sollicitudinibus, nullique sumtui parcentes, laudabili nimirum praedecessorum nostrorum instituto, nostraeque domus Austriacae perpetuae erga omnes clementiae benignitatieque insistentes, tandem etiam effecerimus, vt pacem publicamque regnorum nostrorum et prouinciarum quietem procuraremus; cum ergo manifestum coram omnibus sit, cum Transylvanis etiam spectabilique ac magnifico Gabriele Betthlen nos foedera inisse, eumque in benignam nostram protectionem recepissem, in idque publicum nostrum caesareum et regium diploma etiam eidem tradidisse: nihilominus grauissimae ab eodem Gabriele Betthlen, tam per literas ad nos scriptas, quam per nuncium eius ad nos celeri cursu expeditum, generosum nimirum Stephanum Kouaczoczki, aulae eius secretarium, querelae de te delatae sunt. Quod uidelicet hisce diebus Demetrio Tariani uexilla ad conducendos contra eum milites exhibuisses, Petroque Fekete ad concitandas Haidonum copias tradidisses, palamque coram omnibus circumferres te pecuniam ad conducendum contra eum exercitum, liberamque inuadendae Transylvaniae potestatem a nobis accepisse. Quin etiam conqueritur te post transactiones Tÿrnauiensis cum Ali passa et Turcarum szultano de Transylvaniae principatu tibi tradendo occulte egisse, cumque Gabriele, Simeonis quondam Moldaviae palatini filio, et generali capitulo regni Poloniae, de Transylvania inuadenda eoque inde exturbando foedus pepigisse. Meminit etiam cuiusdam factiosae legationis per quendam Stanislaum Demoraczki Polonum, qui a te rediens, et in via aegritudine correptus, de tota ad te legatione literas ad supremum regni Poloniae cancellarium dedisset, quarum paria ad nos transmissa, tibi his

literis inclusa, mitti mandauimus, quo rem totam querelasque de te plenius intelligas. Quae omnia quia contra publicam regnorum pacem et tranquillitatem tantis laboribus partam, constitutaque regni nostri Hungariae, Maiestatisque nostrae derogamen pertinere videntur, tibi serio demandamus, ut acceptis praesentibus statim in tua propria persona ad nos uenias, rationemque de his omnibus reddas, vel cum sufficienti sua purgatione nobis de his omnibus satisfacias; in posterumque talia moliri supersedeas, cum nobis omnibus constitutum sit a pacis foederibus nullo modo recedere, quin potius Transylvanos praedictumque Gabrielem Bethlen contra omnes eorum hostes, secundum pacta cum ijs inita defendere uelle. Secus non factururus.

(Cancellaria Trans.)

Jegyzet. Bethlennek 1616. márcz. 7-én már volt tudomása arról, hogy Homonnay megidézttetett. V. ö. Bethlen Pol. Levelei 47 l.

XL.

1616. apr. 30.

Forgács a nádornak: Homonnay mozgalmairól.

Illustrissime due due et affinis observandissime. Seruitorum etc.

Itt szent-mártoni házamba adák meg az Kgd levelét, kit 23. Apr. irt Bichéről. Az mi az Homonnay írását illeti az vármegyékre, minket tángál, és az mit ő gonoszúl cselekeszik, azért culpál minket; hogy penig megtessék az, hogy nem indítatott Kgd ok nélkül efféle inquisitióra, azon leszek, hogy az inquisitiókat felküldetem az vármegyékből, vagyon is occasióm hozzá, mert által jövőn az Tiszán, bizonyosan adák értésemre, hogy ismég felhivaták Munkácsba az hajdú kapitánokat, és ott levén Dóczy uram, Eszterhasi uram, Homonnai uram, nagy titkos tractába vótak velek. Annakfelette valami másfél ezer kozák is érkezett az Bestyéd alá, kiket régen biztatott füzetessel, azok is igen erőltetik, hogy füzessen nekik; úgy veszem penig eszembe, hogy oly dolgot kezdett, hogy sem el nem kezdheti jól, sem el nem végezheti; de erővel is kell immár valamit indítani; énnekem penig értésemre adták udvarból, hogy ő fölsége híre nélkül semmi insurrectiót ne indítsak, ebből hihetem, hogy vagyon udvarból is értelme, de valamint s valahogy vagyon, egyéb ebből ki nem jó rút zürzavarnál és kereszttyén vérontásnál, kit nilván való portentumok is jelengetnek, mert ugyanott Ongváratt egy pásztora (*igy*) feleségének oly

gyermeké lett, hogy mint az bagolnak olyan feje vót, keze egy sem vót, az dereka félig szőrös vót, az egyik lába olyan vót, mint az disznónak, az másik mint az sasnak; hallhatatlan monstrum, kit szemével látott Kendi uramnak egy szolgája és Melit György is, a ki Homonay szolgája, és az bátyjának Melit Péternek beszélette. Ez nagy dolog, hogy enni költséggel, munkával fáradnak az békességnek megszerzésébe, és osztán ilyen kevés gond vagyon az megtartására, sőt egy privata personáért im mind a confoederatio az erdéliekkel s mind az békesség az törökökkel felbomol. Ők azzal biztatják magokat, hogy az török egyetért ebben Homonayval és török császár engedelmeiből vagyon, ki bátor úgy legyen, de az török ugyancsak az maga hasznáért cselekeszi mind azért, hogy az jurisdictióját Erdélybe ezzel erősíthesse, hogy tőle kívánták megengedését az Homonay bemenetelének, s mind azért, hogy módja lehessen az töröknek benne, hogy az magyarokat egymás ellen támaszthassa és elfogyathassa, és ő annál könnyebben juthasson mind Erdélyhöz s mind Magyarországhoz; ezzel az practicaíval vitte elé eleitől fogva az török az ő dolgát és terjesztette birodalmát, hogy két fejedelmet szerezzen és azután az egyik mellé adja magát, és ketten az egyiket elnyomhassák, azután azt is, az kihöz állott vót; és így sok kára nélkül az országát is elfoglalhassa. Így cselekedék János királyljal, mikor Ferdinánd császárral veszekedének az magyarok, megsegíté János királt, de elvevé Budát és Magyarországnak az jóvát; megsegíté Bocskait, de elvevé Esztergamot és sok ezer lelket; megsegíté Báthory Gábort mi ellenünk, de sok keresztvént vín ki az országból; megsegíté Bethlen Gábort is, de akkor is elpusztítá és rablá az országot; most is megsegíti egyiket, vagy Homonayt vagy Bethlent, de elveszi Erdélt és az Tiszáig ide az országot; azután könnyebben juthat az maradékjához is. Bethlen is vigyáz, és ha hírével esék, hogy Hamonay mégis reá akar menni, nem compescálván innen senki, bizony hamarabb megegyezhet ő az törökkel, hogynem mint más akárki, és segítséget adván törököt, tatárt Bethlen mellé, bizony többet vihet vele véghöz, hogy mint Homonay minden practicaíjával; és így, távoztassa el az isten, nem vagyok proféta, de ha ebbe elémegyen Homonay, ha el nem vesztik Erdélt vele és ezt a földet, bár elmessék az orromat. De az mint Kgd is írja, immár Kgd sem akar erről többet írni; én is nem akarom ő fölségét magamra haragítanom, és így ez két közbe ez nyáron bizony fordul egyet ez szegény ország, nám nagy dolog ez, hogy az békességet ugyan erővel kergetik ki szegény hazánkból, és minden veszedelmet erővel vonsznak reá egy ember hitván felfualkodott kívánságáért, enni ezer lelket

pogány kézbe ejteni, az egész keresztyénséget sok periculumba involválni, álmélkodó nagy vakmerőség. Én im visszafordulok Kassa felé, nem segíthetvén szegény hazámnak, megvonszom magamot és siratom szegény hazámot; az úristen fordítsa el rólunk nagy haragját, és ne hagyjon bennünket. Ezeket Kgd-nek confidenter írom, ha mit segíthet Kgd szegény hazánk-nak, tiszti szerint segítsen, míg idő vagyon hozzá, és az tűz fel nem lobban. Éltesse isten etc. Datum in Szent-Márton, 30. Apr. A^o 1616.

Illustrissimae dñis Vrae

servitor et affinis addictissimus
comes Sigismundus Forgács m. p.

Küül: Exhibitae in thermis Rajeczensibus 9. Maji 1616.

Külczim: Illmo dño comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva etc.

(Eredeti orsz. lvtár. Act. Thurz. Fasc. 56. Nro 35.)

Jegyzet. V. ö. Erd. Tört. Adatok III. k. 152. l. hol a találkozás napja apr. 17-re van téve. Dóczy András e találkozásról következő jelentést küld Thurzónak Tárkány apr. 8-ról: »Mivelhogy Homonnay uram mulatságnak okáért ide Záhony házához jöven, értette volt itt Tárkányban létemet, taláztatott volt meg, kérvén azon, hogy ő kegyelmével szembe lennék. Azért omét feljül is levén ő kegyelmét concernáló leveleim is, maga is csak egy kis mértföld volt innét, kívánságát nem hagyhatván héában, excurráltam volt ő kegyelméhez, in ea parte az mennyiben concernáltak, az leveleket is megmutatván. Az mint szavából vöttem eszembe, azt erősen astruálja, hogy semmit se kezdeni, se cselekedni az ő felsége kegyelmes akarátja és paronesolatja ellen nem akar cselekedni«

(Eredeti az orsz. ltárból. Act. Thurz. Fasc. 59. Nro 37.)

XLI.

1616. márcz. 28.

Meghívó az april 17-iki fejezérvári országgyűlésre.

Gabriel Bethlen dei gratia stb.

Generose dñe fidelis stb. Salutem stb.

Noha ugyan régi szokás az, mint Kgd jól tudja, az tavaszi Szent-György nap táján való gyűlésnek celebrálása országunkban, mindazáltal holott sok felől való híreink is úgy viseltetnek és az fényes portáról hozzánk bocsáttatott főkövetét is minden órában várjuk, hasonlóképpen Balássy Ferencz

urannak is azalatt megérkezését reméljük, szükségesképen kívántatik Kgteket generalis gyűlésünknek celebrálására egybenhivatnunk, kiben szerelmes hazánknak java és békesíges megmaradásáról deliberalhassunk: melyet végeztünk mellettünk levő tanácsinkkal az következő Misericordiae vásárnapra, azaz 17 napjára aprilisnek itt Fejérváratt celebraltatni. Intjük azért Kgdet, sőt parancsoljuk is, hogy az megírt napon és helyen minden okvetetlen jelen legyen; akarván arról is certíficálni, noha az székel atyafiak Vásárhelyre és Reminiscere vásárnapra az ország rendelt terminusinak az moldovai veszedések és hírek miatt el kellettett mulni, de az articulusok continentiája szerént az törvényeknek szolgáltatását is nem megszüntetni, hanem inkább continualni igyekeztvén, valakiknek perlődések vagyon, azok oly készülettel jőjenek, hogy ezen gyűlésünk alatt és végében is mind az három nemzetségből való akarminemő causakat, melyeket elővételhetünk és kiknek folyási táblánkat concernálják, elővételvén, törvényeket akarunk szolgáltatni. Secus sub poena in generali decreto expressa non facturus.

Datum in civitate nostra Alba Julia die 28. mensis Martii, anno dñi 1616.

Gabriel Bethlen

m. p.

Erasmus Adamffi

m. p.

Külsőm: Gen. dno magistro Joanni Angyalos de Kys Egresteo protonotario nostro etc. fideli nobis honorando.

(Eredeti a mohelyi gróf Teleki ltb.)

XLII.

1616. ápr. 17.—máj. 7.

a)

Törvények.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia Princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Sicularum comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod fideles nostri uniuersi status et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae in generali eorum conuentu eisdem ad decimum septimum mensis Aprilis Anni millesimi sexcentissimi decimi sexti praesentis indicto, in ciuitate nostra Alba Julia congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt certos quosdam infra scriptos articu-

los, suplicantes nobis humilime, ut nos eosdem omnes et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes clementer approbare, ratificare et confirmare, ac tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum magnatum et nobilium, statuumque et ordinum trium nationum regni Transylvaniae in comitijs ipsorum generalibus Albae Juliae ad diem decimum septimum mensis Aprilis indictis pari voto et unanimi consensu conclusi.

(1) Tartozunk mind az úristentől nagy hálaadással vendünk kegyelmes urunk fejedelmünk, mind Nagyságodnak hűséges engedelmességgel, hogy az Nagyságod szorgalmatos vigyázása és kegyelmes gondviselése által eddig szegény hazánknak nem csak békességes megmaradását, hanem az alatt minden rendeknek naponként való épülését is szemünkkel látjuk. Ez békességünknek is penig állandóságáról Nagyságod velünk egyetemben olyképpen provideál, hogy minden alattomban való praktikáknak is idején korán az két hatalmas császárok között eleit akarván venni s mind penig közönségesen hirtelen reánk következő veszedelmeket nekünk is értésünkre adván, velünk közölvén, egyenlő értelemből praeueniálni igyekezik, követvén csak nagy synceritással nem egyebet, hanem az mi szegény hazánknak megmaradásával ebből az több szomszéd országokra és egész keresztyénségre következő jókat.

Kiváltképpen, az mint bizonyosan értjük és tudjuk, sőt mindazoknak, valakik az fényes portára vagy azonkívül vezér passákhöz követségben jártak, relatiójokból, mioltától fogva Lippa töröktől elvétellett, semmi üdőben az török császárral bizonyos végezésünk nem végeztetett, minden athname levelek úgy adattak, emanáltattak, ha azt, mint az előtt szulthán Szulimán testamentumából az Quazophiához rendeltetett volt, visszaadjuk. Melyet noha eleitől fogva szüntelen való fenyegetéssel kívántak, de mostan semmi úton nem akarván szenvedni, bizonyoson Schender passát százezer törökkel és sok tatárral, az két Oláhországgal, Moldova segítségének színe alatt reánk bocsátotta. Járván ehhez, hogy tavaly esztendőben az Aly pasa kérésére meg nem adatott volt, felette boszorkodó haragja indultatván Nagyságodra és hazánkra, szörnyű sok vádlásokkal nehezítette az fényes portán dolgát szegény hazánknak, el annyira, hogy tavaly ősszel is istennek kiváltképpen való gondviselése volt csak az, mely tatárság Lengyelországot rablotta egy posta beérkezésével fordult el mi rólunk. Azonban Aly'

passát indították Nagyságod és hazánk ellen az ő felsége birodalmában támadott aemulusok, Balassa Zsigmond és Homonnai György uram, kik közül Homonnai felől látjuk az portán levő követünk mit írjon Nagyságodnak, mennyi ígéretekkel incitálta Aly passát, hogy az portán praeueniálja dolgát, nemcsak Lippát, Jenőt, hanem Lugost és Karansebest az egész Vaskapuig, és Bélit, Sarkadot, Váradnak kapuja előtt, az országnak tiz esztendeig való adójának béküldésével offerálván. Igy azért aemulusinak ennyi sok és nagyobb ígérati miatt, és Aly passának is sok és szörnyű vádlási miatt nyilván való nagy hadak indíttatván az fényes portáról, ki ellen fegyverrel semmi úton elégségünket nem ítélvén, utolsó veszedelmünknek eltávoztatásáért főkövetünk egyebet nem cselekedhetett, hanem Lippát meg kellett ígérni, látván az nyilván való veszedelmet, ha olyan nagy hadak császártól ide küldetnek, azok, ha adnák is, csak Lippát el sem vennék, és hazánkot utolsó veszedelembe ejtenék. De szavának csak a val az ígérettel hitele nem lévén, két egész holnaptúl fogván, immár a portán arestumban volna, honnan ki sem bocsáttatnék, míg vagy Lippa meg lenne, vagy ezek az derék hadak utolsó veszedelemmel végét érnék szegény hazánknak. Ilyen utolsó veszedelmes kételenségünkben egyebet semmi úton nem cselekedhetvén, módunk is a megtartásban nem lehetvén, sem kárunkat, gyalázatunkat és lelkiismeretünk sérelmét tekinthetjük, egész hazánk megmaradásáért és bizonyos békességünkért, nem kedrekeresésért, hanem csak kételenségből, nem annyit, az mennyit az hatalmasok kívántak, (mert követünk is, ha halált kellett volna szenvedni is, Jenőt sem többeket oda nem ígért), hanem egyéb a miben nem lehetett és most sem lehet, az egy Lippa odaadásával hazánkat egészen utolsó veszedelemtől, magunkat, feleségünket, gyermekünket meg kellett váltanunk. Melyben universaliter országúl, egész három nemzetül, censuránkat vévén, veszedelmünk eltávoztatásáért consentiáltunk; melyből hogy hazánknak minden jóva és egész keresztyénségnek is a mi megmaradásunk után semmi ártalma ne következze, Nagyságod gondviselésére támasztottuk; sőt ha szinte ebből idegen ítéletek gondolatok támadnának az keresztyén országok között, tudván, hogy a mi veszedelmünknek csak az magok abból következő veszedelméért sem örülnének, megszánván, nyilván való kételenségünkben cselekedetünkért nem infestálnak bennünket érette; holott jobbnak itélvén szent Dáviddal együtt ilyen ügyünkben, hogy isten kezében essünk inkább, hogysem ember kézben.

(2) Ezen kívül propositióban a minémű szükséges dolgokat Nagyságod kegyelmesen előnkbe számlált, azokra is, mostani fogyatkozott állapotját és szükségét nem tekintvén

szegény kösségünknek, minden udvara népe tartására, egyéb közönséges szükségére, az fényes portának contentálásával egyetemben ígértünk kapuszám szerént Nagyságodnak nyolcz nyolcz forintot, melynek felét ad primum diem Junij, másik felét ad primum diem Julij Nagyságodnak beszolgáltatjuk.

(3) Több szükségek között jelenti Ngod azt is, ez elmúlt napokban közönséges megmaradásunkra nézendő dolgokért római császárhoz ő felségéhez és lengyel királyhoz is extraordinarie mennyiszer kellett volna bizonyos követit bocsátani, és hogy ez nyáron is solennis legatiót kelletnék instituálni Nagyságodnak ugyan római császár urunkhoz ő felségéhez becsületes tanácsi közül; holott inserálja azt is, Konstantinápolban lévő házunk mely igen elromlott volna, melyet meg is kellene építtetnünk. Hogy azért Nagyságodat ezeknek is véghezvitelére elégségessé tehetnők, ígérünk Nagyságodnak három nemzetül négyezer forintot, melyet ad praescriptum primum diem mensis Junij beszolgáltatunk Nagyságodnak.

(4) Hogy pedig Nagyságod szokott kegyelmét öregbítvén rajtunk, az nova connumeratiót vagy annak rectificatióját e mostan felvetendő adónak beszolgáltatása után engedte, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megiszolgáljuk. Az nova connumeratio pedig hogy jó móddal lehetne meg, annak modalitása felől Nagyságod kegyelmes engedelmeiből úgy végeztünk, hogy abban az elmúlt ezer hatszáz nyolcz esztendőbeli articulus observáltassék minden rendiben, és annak tartása szerént itt benn Erdélyben az főispánok, Magyarorszában az viceispánok ugyan azon vármegyebéli becsületes személyekkel, ad facies possessionum kimenvén, minden ravandó helyeknek számát igazán meglássák, és tíz embert egy kapura rójanak annak módja szerént.

(5) Minthogy ez országban széljel mind Nagyságod udvara népe közül, mind Nagyságod személyével együtt, és magok is Nagyságod parancsolatjából járnak, kik mind városokon, falukon, sok insolentiákat cselekesznek: Nagyságod kegyelmes akaratjából az olyanok ellen végeztük, hogy ha valakinél Nagyságod vagy Nagyságod udvari kapitánya és urok levele nem leszen, és széljel látják csavargani, mindjárást affélekét akárhol is megfoghassanak, Nagyságodnak béküldjék. Az kik pedig Nagyságod személyével vagy a nélkül is az Nagyságod seregi vagy hadai közül járnak, és ha valakitől valamely embernek bántása vagy iniuriája leszen, mindjárást absque ulteriori procrastinatione azon helyben, hol az kárt tenné, hadnagyát vagy kapitányát megtalálván az laesa pars, sub amissione honoris officij kedvezés nélkül tartozzék az kárról az káros embert contentáltatni. Azon kívül való tolvajlásokra

minden vármegyében lévő tisztviselők, városok, faluk birái, és egyéb rendek is, akárki szolgálra és lézengő hajdukra szabadon vigyázzanak, levél nélkül járó embereket megtartóztassanak, tolvajlókat megfoghassanak, és törvénnyel cum praescitu et licentia superiorum megbüntethessenek érdemek szerint.

(6) Az mely pusztá falu helyeket pásztra vagy ezután szállítanak, vagy ha ennek előtte szállítottanak meg, de még határozott idejek az hat esztendő el nem tölt, végeztük Nagyságod kegyelmes engedelméből, hogy az olyan faluk, kik egészen elpusztultanak volt, és pásztra építettek házakat, ezelőtt való articulus szerint hat esztendeig meg ne róttassanak.

(7) Pusztá jószágunkon lévő arendákat hogy Nagyságod könyörgésekre azoknak, kik limitáltatni kívánják, iuxta quantitatem et utilitatem bonorum limitáltatni engedte, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak meg szolgáljuk. Minthogy pedig Szent György napja immár elmúlt, és az limitatio is modo praemisso meg nem lehetett: Nagyságodnak mint kglis urunknak könyörgünk, az jószágoknak is limitálása légyen az új connumeratiókor ugyanazon emberek által, hogy az szegénységnek is teljék kevesb költségében; megfizetése most légyen az egyszer éppen és egészen az jövőd Szent Márton napjára, ezután való időkből suis temporibus szolgáltatassék bé.

(8) Noha minden esztendőben végeztük mindenféle latroknak kergetése és azoknak kitisztítása felől: de mégis némely helyeken úgy megszapordtanak, ez okon, hogy büntetni és kergetni nem engedik, elannyira, hogy házában is elig maradhat meg az jámbor ember. Hogy azért Nagyságod minden helyeken mind Nagyságod jószágában, mind akarmely urak jószágában is, nullis exceptis, előbbi articulusok tartása szerint kergetni és megbüntetni engedte, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak meg szolgáljuk.

(9) Felette károsnak látjuk lenni ez országban lévő minden rendeknek, hogy az sok külömb-külféle hamis ál dutkáknak miatta sok helyeken az jó ezüstű dutkát is töllünk el nem veszik, sok helyen ismét szegénységünkre bírsággal rá vetvén az adóban az után töllek el nem veszik. Végeztük azért az Nagyságod kegyelmes akaratjából, engedelméből, hogy az mely dutka nem vas nem ón, nem réz, akarmely fejedelmektől verettetett légyen, minden rendektől elvétessék.

(10) Az Széki városhéliek ez országnak ezelőtt való rovásakor minthogy arra ígérték volt magokat, hogy vármegyéknek mindenben úgy fizetnek közéjük, mint az több rótt helyek, melyet már praestálni nem akarnak: végeztük Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy az kapu szám közül defal-

cáztatván, ha vármegye közzé vármegye szükségére nem akar-
nak fizetni, summát fizessenek Nagyságodnak.

(11) Hogy Nagyságod méltó könyörgésünket megtekintve
senmi rendnek az törvényközésben régi jó szokásunk szerint
dilatiót nem enged ok nélkül az laesa parsnak iniuriájára,
Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

(12) Végeztük azt is Nagyságod kegyelmes akaratjából,
hogy az szűrt is végekben, Magyarországbán, ide incorporálta-
tott részeire, nominanter pedig Váradra és Debreczenben pri-
vilegiumok tartása szerint kivihessék.

(13) Látván Jenő várának romlott állapotját, és az
benne lévő vitézlő rendnek is az fizetelenség miatt nagy fogyat-
kozását, Nagyságod kegyelmes engedelmeiből végeztük, hogy
az mely gratuitus laborral ide Fejérvárhoz tartoznának Zaránd
vármegyéből, Jenő várához szolgáltatassák az ispánok; hason-
lóképpen azon vármegyének adaját is abban lévő praesidium-
nak tartására adminisztrálják.

(14) Panaszolkodnak az kolosvári atyánkfiai az postál-
kodásban minémű elviselhetlen súlyos terelh viseléssel bántas-
sának az postáktól privilegiumok ellen; holott lovakat és mar-
hájokat nem közöl hozzájuk való postáig, meddig tartoznának,
hanem kit Váradig, kit Husztig vinnének; itt ez országban
pedig az posták az meddig akarnák addig vinnék, és marhá-
jokban sokat megbénnítanának és teljességgel el is vesztenének,
nyilván való károkra és fogyatkozásokra. Végeztük azért Nagy-
ságod kegyelmes akaratjából, hogy az meddig régen tartozta-
nak postalovakat adni, ezután is annál tovább postalovakat
adni ne tartozzanak.

Minden postahelyek eleitől fogván való szabadságokban
megtartatván tartsanak oly elegendő postalovakat, hogy abból
is fogyasztás ne essék. Mely postahelyekre Nagyságod is
parancsoljon, legyen oly szorgalmatos gondjok az postaló tar-
tásra, hogy az posták az postálkodásban meg ne fogyatkozzanak.

(15) Minthogy ennek előtte is in fundo regio az ispánok
nem circáltak: végeztük, hogy ezután is ne legyen szabad
circálnok in praeiudicium ipsorum.

(16) Végeztük azt is, hogy az mely szegénység az királyi
szászok közül disturbiorum temporibus nemes ember jószágira
mentenek, minden helyekről marhájokkal minden jóvakkal
megadassanak, ha jobbágyúl bé nem adták magokat és haza
akarnának menni; minthogy panaszolkodások vagyon, hogy ha
hazabocsátanák is az szegénységet magokat, de marhájoktól
megfosztanák őket.

(17) Végeztük országúl, hogy az két Oláhfalviak mind
latrok kergetéséből az előbbi articulushoz tartsák magokat.

(18) Mihály vajda megverésekor valakik az ország mellé jöttek volt az ő hadai közül, mivelhogy az ország hittel kötelezte volt magát, hogy azokat, ha szintén paraszt és jobbágy állapotban lettenek volna is, megnemesítenék: végeztetett Nagyságod kegyelmes akaratjából, az olyanok is nemességben minden helyeken megtartassanak.

(19) Az kolcsos mező, kerített és szabad városok az előbbi városok az előbbi mód és szokás szerint Nagyságoddal concernáljanak, mindazáltal a jelenvaló szükséghez képest

Kolosvár	adjon . . .	flor. 500.
Kizdi-Vásárhely	» . . .	flor. 100.
Sepsi-Szent-György	» . . .	flor. 60.
Egeres	» . . .	flor. 32.
Udvarhely	» . . .	flor. 100.
Ilyefalva	» . . .	flor. 60.
Szék	» . . .	flor. 60.
Kis-Maria	» . . .	flor. 100.
Almás	» . . .	flor. 52.
Abrughánya	» . . .	flor. 100.
Vizakna	» . . .	flor. 150.
Bánffi-Hunyad	» . . .	flor. 100.
Fejérvár	» . . .	flor. 50.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicularum trium nationum regni nostri Transsylvaniae et partium Hungariae ditioni eius annexarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eodemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, ratificamus, et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Iuliae die septima Maij, anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti példánya a gróf Mikó Imre gyűjteményében.)

b)

Illustrissime domine etc.

Salutem ac servitiorum etc.

Senkit idegen szível nem itélhetünk lenni, ki ha meg-gondolja szeginy nemzetünknek az elmúlt esztendőben lőtt siralmas romlásit, melynek füstí hamva még most sem hült jól meg, kiomlott vérek alig száradott el, az ki ennek az istentől adatott csendes békességnek, szüntelen való imádság és hála-adás mellett nem örvendezne és viszont a mellett valami sze-retetit, örömét a szent békességhez tartaná, ha volnának vala-hol (minthogy vannak is úgy értjük) annak háborgatói, bon-togatói, azok ellen búsuló, boszorkodó gondolatokra nem indulna. Az mindenható úristen római császár urunkat ő föl-ségét jó egészséges hosszú élettel, bódog birodalommal láto-gassa, ki az magyar nemzetséghez való atyai kegyelmességéből nemcsak felállotta, confirmálta békességünket, visszaadta elvött határinkat, de az olyanokat is, kik ártalmas igyekezet-tel ellenünk alattomban praktikáltak, eddig kegyelmesen császári méltósága szerint elő nem bocsátván, megzabolázta: hasonlóképpen az ő fölsége méltóságos tisztviselői is, kik az ő fölsége kegyelmes akarátját synceritással követik az békesség-nek oltalmazásában, és a mi kegyelmes urunkkal szeretettel való correspondentiát viselnek, minden kedves áldásokat vegye-nek az úristentől érette.

Országúl magunk állapotja felől irhatjuk Nagyságod-nak, semmire nagyobb vigyázásunk nekünk nincsen, mint az közönséges békesség alatt jól megmaradásunkra, kiváltképpen hogy az két hatalmas császárok között romlástól, pusztulástól miképpen óhassuk szeginy hazánkat, holott most is némely ambitiosus emberek az ő fölsége birodalmából köztünk való fejedelemségre sovárkodván, nemcsak szomszid barátit, atyja-fiát, lengyeleket, hajdúságot, hanem a mint az fényes portán levő fő követünk irásából bizonyosan értjük, Homonnay György uram sok illetlen vádlásokkal Ali pasa által reánk haragítván a finyes portát, magát pedig sok képtelen és illetlen ígéretek-vel offerálván, nemcsak Lippát és Jenőt, hanem Lugast, Karán-sebest az egész Vaskapuig, sőt Bélit, Sarkadot, Váradnak csak-nem szintén az kapuja előtt, kiket soha a török ekkéig nem birt és kívánni sem tudott, Erdélynek tiz esztendeig való ada-jával együtt ígerte az török császárnak, csak fegyverrel szabad választásunk ellen promoteáltassék az köztünk való fejede-lemségre.

Ezenközben pedig az molduai motusokhoz képest is mind török és tatár hadai felette felesen indultatván meg az hatal-

mas császárnak, azon alkalmatossággal és készülettel Lippa miatt nemcsak most, hanem mióta az töröktől elvételét, egy fejedelemnek is semmi bizonyos frigye miatta nem lehetett, eddig való sok fenyegetéseket és ránk az császárnak felhuzott haragját véghez akarván vinni, az Ali pasa vádlási és az aemulusoknak nagyobb ígíreti, egyszersmind ottbenn fő követünknek megkörménykezvén (holott immár annak előtte, mindenféle sok ígíretekkel, kiket soha országostól, fejedelmestől is be nem teljesíthettünk volna, annak megmarasztását teljes erejével, igyekezetivel megkisírtván, semmit azzal nem használt volna) látván azt, hogy ha az nagy hadak közelebb érkeznék, csak magát Lippát ingyen sem kéri, ha adnók, sem veszik úgy, hogy magunk közönséges mentségünkre használjon, nagyobbra néznek, egészen országunkat keresik, kiből nemcsak nekünk, hanem az egész keresztyénségnek felépíthetetlen kára következik. Ez okon utolsó veszedelmünknek eltávoztatásáért (noha ők mind Lippát, Jenőt egyaránt kérték), de az egy Lippát megírta Jenőt többekkel együtt hazánknak bizonyos békességével megmarasztván, melyre ennekelőtte való külemb-külemb halogatásához képest szavának a porta hitelt nem adván, több két hónapjánál hogy áréstomban tartatik fő követünk; az hadak is csak közel mindenfelől gyülekezésben lévén, tovább való halogatásban veszedelmünket látván, nem lehetett egyéb semmi úton benne, utolsó veszedelmünknek eltávoztatásáért Lippát meg kellett üresíteni, hogy így magunknak veszedelmét távoztatván, több szomszéd országokra is mi miattunk nagyobb veszedelem ne hasson, hanem inkább megmaradásunkkal azoknak is megmaradások következék. Mely cselekedetünk alatt (isten oltalmazzon tőle) semmi gonosz igyekezet és csalárdság nem lévén, inkább annak az puszta részecskének odahagyásával valamennyi securitást magunknak szerezhetünk, azon igyekezünk, hogy nemcsak magunknak, nemzetünknek, hanem az egész keresztyénségnek jóvára következék; Nagyságtokhoz is pedig közönséges békességünket igaz atyafiúi szeretettel megtartjuk. Ez mellett panaszunk Nagyságodhoz vagyon csak ez dologból, ez elmúlt napokban ittben közöttünk gyalázatos hír futamodván a százsz nemzetségből való atyáinkiai felől, mintha ők volnának Homonnay György uramnak ide behívói: el akarván magokról azt az suspiciót vetni, bizonyos atyjokfiát ilyen levelekkel, melyeknek paríáját includáltuk, mind Forgács Zsigmond uramhoz, Homonnay György uramhoz, mind pedig Glezelius uramhoz expedálván, kik mellett egy cancellarista deák is ő nagysága parancsolatjából küldetett volna, azokat Homonnay uram contra jus gentium megfogatván, Jeszenyőben tartja

fogva, az leveleket is suprimálván. Ha illik, avagy nem privata personától, és az köztünk való szent confoederationnak ha nines-e ellene, a hol az vagyon: Legationes, missiones ultro citroque liberae fiant, Nagyságod iteltire támasztjuk. Ha privatus ember publica injuriat egy nemes országban szabadon cselekedhetik, és császár urunk ő fölsége s mind penig becsületes tisztviselői mint szenvedjék vagy complanálják ez dolgot, szükség Nagyságodnak hazánk csendességéért és megadatott békességünknek állandóságáért szorgalmatos gondot viselni; sőt ezen kívül is a mennyiszer sok gonosz szándékát, igyekezetit már eluntuk hallani, abban is afféle nyughatatlan embereknek megtartóztatására velünk egyetemben méltóságos tiszti és hivatalja szerint vigyázásban lenni, holott a közönséges békesség különben állandó nem lehet, hanemha mind az két részről, egyenlő szível, synceritással őriztetik; melyben a mi részünkről isten segítségéből fogyatkozást nem akarunk tenni. Mely dologban igaz jó akarattal való vigyázásáért egész országul minden időbeli háladatossággal akarunk megfélelni. Tartsa meg isten Nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum Albae Juliae in generali nostra congregatione die quinta mensis Mai, Anno domini 1616.

Illustrissimae Dom. vestrae

servitores paratissimi
universi status et ordines
trium nationum regni
Transsylvaniae.

Külczüm: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzó de Bethlhenfalva stb.

Kívül: Exhibitae in arce Bitthe die 27. Mai A. 1616. per Joannem Makay Varadienssem.

(12 gyűrűpecséttel lepecsételve kívül.)

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 101. num. 6.)

Jegyzet. A nádor e levélre következő választ tett:

Spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles etc.

Az Kgltek levelét megadá nekünk Makkay János uram az erdélyi vajda ő nagysága jámbor szolgálja, melyben ugyan bő szóval minemű dolgokról írjon Kgltek panaszképpen, megértettük; akarók azért rövideden Kglteknek válaszúl csak ezt írunk, hogy az mi illeti Lyppának megüresítését, az bizony elég kedvetlen és szomorú hír, s adta volna isten, bár örvendetesb dologról tudósíthatott volna Kgltek bennünket; mert megítélheti azt Kgltek, hogy annak az erősségnek kézben esése nemcsak Magyarország egy szegeletinek, vagy részének, de az egész keresztyénségnek is

nagy kárára, sőt romlására is kezd következni, ki miatt az egész keresztyénségbeli fejedelmekkel megjegyzteti magát mind az vajda ő nagysága és Kgltek is, és ki tudja, minemű idegenséget concipálhatnak Kgltek felől? Az minemű ratiókat peniglen ír Kgltek, melyek készeríték Kglteket és az vajdát ő nagát az odaadásra, arrúl Kgltek úgy gondolkodjék, hogy soha bizony elegendendő okait fel nem találhatja Kgltek, ki az keresztyénség előtt az Kgltek maga mentiségére elégséges lehessen. Azért Kglteket szeretettel kérjük (az mint ő nagának az vajdának is irtunk felőle), legyen azon Kgltek ő nagával együtt, és keressen módot s útát benne, hogy maradhasson keresztyén kéznél meg az az szép végház, kiért nemcsak az magyar nemzet előtt, de az egész keresztyénség közt is lehessen dicsőreates emlékezetben az Kgltek jó hire-neve.

Az mi illeti Kglteknek Homonnay György uram felől való írását, egyebet arrúl Kglteknek nem tudunk írunk, hanem az mint nekünk mind ő felsége császár urunk és az titok-tanács is írt felőle, nem itéljük, hogy ő felsége akaratjából volna indulatja ő kglmének, kirül mi akarván bizonyosan informáltatnunk, irtunk bőségesen ő felségének, de mind ez ideig is még nem resolválá magát ő felsége; mi is azért ennél egyebet nem tudunk Kglteknek írunk az Homonnay uram dolgáról.

Raduly vajda személyét peniglen az mi concernálja, arrúl ő felsége császár urunk azt írja nekünk, hogy ő felsége akaratjából, azonképpen török császár engedelmeiből és Ali pasának is consensu-sából vagyon fundamentuna Havasalföldében való igyekezetinek s parancsolja ő felsége nekünk kegyelmesen, hogy lennénk mi is minden jó akarattal hozzá, mehessen békével be hazájában. Így levén azért az dolog, hogy mind az két hatalmas császárok engedelmeiből igyekezik bemenni, itéljük azt, hogy mindenütt bátorságos útja lehet, nem is gondolhatjuk, kitől eshetnék bántása. Mindazonáltal az mint az vajdának ő nagának is irtunk felőle, Kglteket is kérjük, legyen minden jó akarattal, segítséggel ő nagának, mehessen békével be Havasalföldében. Tudjuk, ő felsége is az mi kegyelmes urunk jó néven veszi Kgltektől. Éltesse isten Kglteket. Datum Bytchae 28. Maji, anno 1616.

Kirül más kézzel: Paria literarum responsoriarum ad status et ordines Transsylvaniac datarum.

(Másolata orsz. lvtár kincst. osztály. Act. Thurz. Fasc. 101. No 12.)

c)

Gabriel Betthlen etc.

Spectabilis ac magnifice, generosi etc. Ennekelötte isadtuk értésére Kegyelmednek az lengyeleknek Moldovában beütése felől mennyiszer kemény parancsolatja jött reánk az

hatalmas császárnak, melynek eligazítását és haddal helyére hozását, annak előtte is valamikor az portáról parancsolták, innét az mi hazánkból mindenkor megcselekedtük, most is arra emléköztetnek. Mely dologra való gondviselésre még ez mostani ujobbi irruptio előtt az ő hatalmassága, méltósága szerint ugyan derekas haddal, százezer törökkel és negyven avagy ötvenezer tatárral Szkender bassa bosznai begler bég rendeltetvén fő szerdárságra, az ujobb motusokhoz, hirekhöz képest nagyobb része az hadaknak az Duna melljé is érköztene és több részei Szkender bassával Tömösvár felől országonkon akarnak Moldvára által menni, parancsolván, sőt kiusszerítvén minket is az Moldvában rabló lengyelekre derekas hadainkkal mindjárást indulnunk. Másfelől pedig némely nyughatatlan embőreknek hazánk békességének bontására való igyekeztetít értvén, hogy mindenik felé való állapatra ilyen hadak és motusok között magunkra való vigyázásiért fenn legyünk, generális expeditiót végeztünk minden röndeknek Kolosvár melljé való táborunkban. Hagyjuk azért és parancsoljuk minden rendeknek megmenthetetlenül, sub amissione capitis et omnium honorum, minden nemes embőr személye szerint és jószágáról az mi rendelístünk szerint való lovassal, kapu számról, minden kapuról egy egy jó puskás, könteses gyaloggal, se órát se napot nem várván, táborunkban jőjjen, holott generális mustrán meglátogatván, magunk személye szerint Kegyelmeteket hazánk oltalmára valahol legszükségesebb szolgálatot és vigyázást mutat az idő, egyenlő értelemről azt kövessük. Az hadra pedig minden rend oly kisérettel legyen. és éléssel jőjjen, hogy az szegénséget senki ne praedálja és semmi morhájátul, élésétül meg ne fossza, mert azt senkinek meg nem engedjük, hanem megbüntetjük inkább érette, valaki az ellen cselekedik. Minden embőr keresztyénül éljen, házáatúl rakott szekereket hozzon. Secus sub poena praedeclarata non facturi. Datum Albae Juliae 5. Majj. A. 1616.

Gabriel Betthlen m. p.

Kívül: Paria literarum Gabrielis Betthlen ad comitatus suos datarum.

(Egykorú másolat orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. No 15.)

d)

Illustrissime domine etc.

Megirtuk vala eunnekelötte két rendbeli leveleinkben is császár urunknak ő fölségének, hogy Lippának és Jenőnek meg nem ígérese miatt fő követünk ott benn arrestáltatott

volna, kinek immár harmadik holnapja szintén elfordul, hogy ott tartóztatva vagyon Ali pasának mindennapi szörnyű vádlási miatt, ki nem egyéb okon bosszankodott ennyire reánk, hanem hogy tavaly esztendőben Lippát egész öt holnapig való sollicitálására és haddal való fenyegetésére is meg nem adók, azután minden uton, módon, mind császárnál és egyéb helyeken is csak vermet ásatt aláink, elsőben Balassa Zsigmondot, azután az ifjú Báthori Andrást is kerestette levelével, hogy ellenünk promoveálja az Erdély fejedelemségre; de ezekben megfogyatkozván, Homonnay György uram nagy sok ígíretek által megtaláltatván, úgy kezdette forgatni dolgát ugyan magánál a császárnál a finyes portán, hogy nemcsak Jenőt, Lippát, hanem Lugast és Karánsebest az egész Vaskapuig, és Belit, Sarkadot, kik Várad környül vadnak, az országnak egyszersmind tiz esztendőig való adajával ígírte az török császárnak, mely nagy ígíreti és az Ali pasa commendatiói viszontag az mi elszakadásunk felől császár előtt való vádlása az portán megkörnikezván fő követünket, elsőben minden dolgot Ali pasa akarátjára hagyván, fogva akarták Budára fő követünket Konstantinápolyból küldeni, hogy mind ő velek, országunkkal és a várak kézhez vételével valamint kedve szerint cselekedhetett volna Ali pasa; de azonban az Moldvára jött lengyelek ellen Zkender pasát százezer törökkel s negyven vagy ötvenezer tatárral oly czímmel bocsátották az moldvai expeditióra, hogy az mi oda való kötelességünkben is mind a Lippa megadásáról, mind Moldvába küldendő segítségről megpróbáljanak, és ha valamelyikben megfogyatkozunk, mindjárt ugyanazon hadakat reánk fordítván, ez cím alatt országunkat és hazánkat, kit isten eltávoztasson, elfoglalják tőlünk. Ilyen nagy kételenségben jutván fő követünk, és egyfelől utolsó veszedelmét látván szegény hazánknak, másfelől viszontag, ha valami részéből enged az hatalmasok kívánságának, megtapasztalván azt, hogy bizonyos és állandó békességet szerezhet szegény hazánknak, mely mind azóta is, mióta Lippát törököktől elvették volt, soha Lippa nélkül egy athname levélben is nem engedtetett, semmiképen egyebet nem cselekedhetett, noha ők mind Lippát, Jenőt egyaránt kérték, egyebek pedig annál is sokkal többet ígírtének, de még is Jenőt megmarasztván valamint s valahogy, Lippát oda kellett igrni, mindezeknek igazsága noha fő követünknek ennekelőtte küldett egynehány leveleiből megtetszik, de most legkésőbbben az melyet Péclli Simon uramnak cancellariusunknak irt Balassi uram, kit in specie császár urunknak ő felségének küdettünk, oda Nagyságodnak pariaját de verbo ad verbum includálván, viszontag magunknak is a mely levelet irt, annak az eleiből egy darabjáig,

míg a Lippa dolgáról írt nássát ígéről ígére includáltuk, kinek a derék levelét egyéb szükséges dolgokért magunknál kelle marasztanunk, azokból világosan megértheti Nagyságod, minemű kételenség alatt kellett erre menni a Lippa dolgának. Mely dolgot ez jelenvaló gyűlésünkben mind a három nemzet-ségből való statusoknak proponálván, utolsó veszedelmünknek eltávoztatásáért Lippának megüresítésére kételenség alatt rá kellett mennünk, mely dologgal, isten oltalmazzon, hogy valakinek ártalmára igyekezzünk, sőt az magunk megmaradásával az szomszéd országoknak is és az egész keresztyénségnek minden jót és megmaradást akarunk kihozni. Mind eddig is császár urunknak ő fölségének intése után bizonyosan értjük, hogy Homonnai uram meg nem szűnt, hadakat igen fogad ellenünk, immár belől az havas alatt oly közel hozta a lengyeleket, hogy egy nap az havason által jühetnek Munkács felé, hirtelen akar szerencsét ellenünk próbálni, csak Sorban vajdát várná maga mellé, ha vigyázatlan talál; az hajdú kapitányokat is ujlag sollicitálja, még e télben a szász követekkel együtt szolgánkat hozzá bocsátván, nem tudjuk, ha a szászokat fogva tartja, vagy azoknak kedvez, de hozzá küldett szolgánkat contra jus gentium megfogatta, s most is fogva tartja.

Efféle igyekezetiről pedig mindenekkel azt hiteti, hogy császár urunk ő fölsége akarattjából cselekedti, értjük is olyan tanácsját, hogy az Moldvában levő lengyelekhez is bizodalma volna, hogy kétfelé való vigyázásért erőtlemb állapattal találhatná; de mi azt jól tudjuk, hosszú keze lévén a török császárnak, hamar való nap ismét gondjok érkezik; immár a Zkender pasa mellé rendelt hadaknak (egy) része széllal a Duna mellett f Tömösvár felé is Ursovához gyülekezett egy része, magunkra való vigyázásért mi is kételenek vagyunk táborban szállani, vigyázásban lévén az időt hiában nem töltjük, noha kedvünk afféle dologhoz, látja isten, nem volna, mert az bizonyos békességet mindeneknek felette becsülnők és örömet örzenők; de ha császár urunktól ő fölségétől fenytéke nem leszen Homonnai uramnak, és ebben a gonosz igyekezetiben elő bocsáttatik, senki nem kárhoztathat bennünket, ha magunk oltalmára mi is gondot viselünk. Tartsa meg isten Nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum Albae Juliae die 8. mensis Maji, Anno domini 1616.

Illustrissimae Dominationis vestrae

servitor et amicus addictissimus

Gabriel Bethlen m. p.

Küldetn: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Kirül: Exhibitae in arce Bithse die 27. Maji 1616. per Joannem Makai varadiensensem.

Jegyzet. A nádor e levélre következő választ tett:

Illustrissime Domine Amice nobis etc. Salutem stb.

Az Nagyságod levelét megadá nekünk az Nagyságod jámbor szolgálja Makai János uram, melyben minemő dolgokról írjon Nagyságod, megértettök. Az mi illeti Lippa dolgát, bizony igen szomorú szívvel és elmével értjük annak állapotja miben legyen s kívántuk volna, bár jobb és örvedetesebb hírrel értesített volna Nagyságod bennünket. Mert olyan szép erősségnek pogány kézben esése nemesak Magyarország Erdély felől való szélének, vagy részének, de az egész keresztyénségnek is nagy kárára és fogyatkozására következik, ki miatt minden keresztyén fejedelmekkel (kik ez ideig Nagyságod felől jó emlékezetben voltak) megjedzte magát Nagyságod és ki tudja minemő idegenséget concepiálnak Nagyságod felől. Az minemő ratiókat Nagyságod ír, melyek készerittik az odaadásra Nagyságodat, arról Nagyságod úgy gondolkodják, hogy soha elegendő okait Nagyságod annak nem adhatja, ki az Nagyságod maga mentségére az keresztyénség előtt elégséges lehetne; azért Nagyságodat mégis kérjük szeretettel, keressen Nagyságod utat és módot az megtartásában és legyen azon, hogy maraszsa meg keresztyén kéznél azt a végházat, és olyan nevezetes fő bástyája az keresztyénségnek ne jusson az természet szerint való ellenség kezében. Az mi illeti Nagyságodnak Homonnay György uram felől való írását, egyebet arról Nagyságodnak nem tudunk írunk, hanem az mint nekünk mind ő fősége esászáruunk és az titoktanács is írt fölére, nem ítéljük, hogy ő fölsége akaratjából volna indulatja ő kegyelmének, kiről mi írtunk bőségesen ő fölségének, akarván informáltatunk a dologról, de mind ez ideig is még nem resolválá ő fölsége magát, mi is emélt egyebet azért nem tudunk írunk Nagyságodnak fölére. Radul vajda személyét pedig az mi nézi, arról ő fölsége ír nekünk, és jelenti, hogy mivel mind ő fölségének s mind pedig török esászárnak engedelmeiből azonképpen Ali pasának is akaratjából vagyon fundamentuma Havasalföldében való indulatjának: ez okáért parancsolja ő fölsége, hogy lennünk mi is minden jó akaratral hozzá, mehessen békével be hazájában. Így lévén azért az dolog, hogy mind az két hatalmas esászárok engedelmeiből és akaratjokból igyekezik bemenni, Nagyságodat mi is kérjük, legyen minden jó akaratral hozzá és bocsássa békével be hazájában, tudjuk, ő fölsége is jó néven vészi Nagyságodtól. Most csak azt akarok röviden válaszúl írunk Nagyságodnak. Éltesse Isten Nagyságodat jó egészségben. Datum in arce nostra Býthensi die 28. Maji. Anno 1616. etc.

Kirül: Paria literarum nostrarum ad principem Transsylvaniae die 28. Mai datarum.

(Egykorú másolat orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 101. ad nrum 8.)

e)

Generose domine amice et frater nobis observandissime.
Salutem et servitiorum nostrorum commendationem.

Jól emlékezhetik Kegyelmed arra stb. *egész terjedelmében közölve Török-Magyarokori Államokmánytár I. k. 144. l.)*

Tartsa meg isten Kegyelmedet. Datum Albae Juliae die 6. Maji anno domini 1616. in generali congregatione.

G. D. Vestrae

Servitores et amici
universi status et ordines regni
Transilvaniae trium nationum
in generalibus comit. existentes.

Külczim: Generoso domino Paulo Keresztesi consiliario illustrissimi domini principis Transilvaniae etc. ac arcis Lippensis capitaneo, necnon comiti comitatus Orodienensis etc. amico et fratri nobis observandissimo.

(Egykorú másolata a budapesti egyetemi könyvtárban. Pray, Coll.)

XLIII.

1616. május 11.

Bethlen Gábor felhívása a hajdúkapitányokhoz.

Gabriel Bethlen, dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes egregiis et nobilibus capitaneis ductoribus centurionibus decurionibus ac universis strenuis militibus haydonibus, tam equestris, quam pedestris ordinis in oppidis et possessionibus Beőszeörmeny Zoboszló, Hathaz, Nanas, Dorogh, Tedeý, Polgari et Nireghaza degentibus et commorantibus, cunctis etiam aliis quorum interest seu intererit praesentes visuris salutem et benevolentiam nostram. Emlékezhetik Kegyelmetek jó vitézek arra, miulta az sok veszekedő háboruságok hazánkunk és nemzetségünknek romlása és veszedelme után az úristen az két hatalmas császár között az szép békességet föllállatta vala, azulta semmibe mi úgy nem fáradozunk, mint annak szentül való megőrzésében, sőt mikoron határink széliben való végházainkat és tartományinkat az ő felsége részéről némely tisztviselői ő fölségének elidegenítették vala is, mi sem török, sem penig tatár segítséget nem sollicitáltunk, hanem sok fáradságunk után különben vettük eleit, csakhogy mi túlünk valami ok

nemzetségünknek romlására és háboruságára ne adattatnék, mely szép békességünkben mikoron meg akarnánk kedvesen nyugodni, az ő flge részérül (némely pápista urak nyughatatlankodván, magok hasznát szegény hazánknek romlásával keresni akarván, idegen nemzetséget tüzet hozván hazánkban, azok által akarják az bálványt fölállatni és ismét hitünknek kergetését, háborgatását, mint annak előttö, előhozni, kiknek, a mint magok kérkednek vele, ő fölségétül római császár urunktul (melyet mi könnyen el nem hihetünk) vagyon arra engedelmek. Kegyelmetek azt is jól tudja, az Kglmetek mostani helye, nemessége és szép szabadsága hazánkhoz, szegény nemzetségünkhez és hitünk oltalmára való igaz tökéletes hűségért fundaltatott az jó emlékezetü Bocskay István idejében hazánknek idegen nemzetségtül való megszabadításáért. Azért Kegyelmeteket intjük, sőt arra az tökéletes kötelességére, kivel édes hazájának és az magyar nemzetségnek és igaz keresztyéni hitnek tartozik, készerétük is, hogy Kegyelmetek az magyar nemzetséggel egyetértvén, az támadozó pápista urak ha miben Kegyelmeteket megtalálnák is, Kegyelmetek jó lelkiösméreti és keresztyén igaz hiti ellen, melléjek azokra, az kikkel Kegyelmetek egy hitön vagyon és maga hazája, nemzetsége ellen föl ne támadjon. Nem is kérjük azon is Kegyelmeteket, hogy valakire fegyvert fogjon, hanem legyen hazájában, honjában csendességben, minekünk, isten segítségével velünk lévén, abban módunk vagyon, ellenek meg is oltalmazzuk magunkat, mert ha Kegyelmetek az maga nemzetére és hitére támad, abban is mód lehet, török, tatár egy órában az Kegyelmetek lakó helyét porrá, hamuvá teszi. De ha Kegyelmetek csendességben leszen, arra is Kegyelmeteknek bizonyosan ígérjük magunkat, hogy az hatalmas császárnál megnyerhetjük azt, hogy Kegyelmetek azokban az kastélyokban és helyekben, melyeket már meg is ígérték volt, hogy elhánnyassanak, ezen mostani holdulatlan állapotban, szabadságában megtarttatjuk és megoltalmazzuk, melyben magatok jól tudjátok, hogy örökösön senki az török császár kedve ellen meg nem tarthat, meg sem oltalmazhat. Ezekrül Kegyelmetektül sietséggel bizonyos választ várunk, hogy véletlen dolog Kegyelmetekre ne következék, kinek mi, ha szót fogadtok, okai nem akarunk semmiképen lenni. Bene valeant. Datum in civitate nostra Alba Julia die undecima mensis Maji Anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto.

Gabriel Bethlen, m. p.

Simon Peezzy, cancellarius m. p.

Erasmus Adam, secretarius m. p.

Hozzá mellékelve Forgács Zsigmond leveléhez, melyet Thurzónak irt; e passusra vonatkozik a következő P. S. »A mely gyalázatos levelet írjon Bethlen az hajdúságnak, Kegyelmednek im az mássát felküldtem, holott él az isten, abba semmi nincsen, hogy valaki a religiót igazgatná, vagy persecuálná, nem kellene minket az töröknél alább valók (*így*) tartani és bálványozóknak mondani, kiben nem igazat mond, tudja isten, s mind ez világ. Jó volna Kegyelmednek megszólítani róla.«

Kivül: Paria literarum patentium principis Transylvaniac ad universos suae majestatis milites haydones datarum et scriptarum.

(Egykorú másolat az orsz. ltárból. Act. Thurz. Fasc. 54. Nr. 38.)

XLIV.

1616. máj. 23.

a)

Rhenner levele a szászokhoz.

Salutem etc.

Ex singulari et sincero illo, quem erga dominationes vestras nationemque meam ac contreraneos habeo, amore intermittere non potui, quin dominationes vestras informarem, quod cum illustrissima sua dominatione Radulio vajvoda feliciter huc appullerim, quoniam .bini isti domini ex mandato et consensu utriusque imperatoris in Transsylvaniam et Valachiam propterea proficiscuntur, quod tyrannidem, impietatem et prodigionem diutius tolerare non potuerint, provinciarumque illarum miserti de piis et christianis principibus prospicere illis constituerint, quemadmodum ipsemet interfui, cum haec omnia inter Germanos et Turcas conclusa typisque excusa fuerint, ita ut nos omnes nostra in provincia acquiescere, beneque contenti esse possimus, praesertim cum omnia, quae nostri causa conclusa sunt et perfecta, praemanibus habeam, quae dominationibus vestris non improbabitur. Quia vero articulos hic inveni, quia jam nunc in Alba Regali (*hibásan Julia helyett*) conclusi et concinnati sunt, videmus inde, quam horribilia ac turpissima mendacia ibidem proposuerit, quae, ita deus vivit, nunquam ita se habent. Primo Turcam cum centenis millibus militum provinciam ingressurum, quo tamen milite ipsemet contra Persam indigeat potius, quam ut Bethlenio eundem transmittere debeat. Deinde etiamsi etiam cum Lippha dimidiam provinciae partem daret, tamen eundem ibidem tolerare nolent. Profecto si Turcas desideraremus, Ali pasa budensis cum decem millibus penes dominum Homonnay propria in persona

venire eundemque introducere voluit, sed pediculos pellibus imponere tutum non est. — Summa quicquid de Turcis minatur, purum putum est mendacium: satis negotii habebit Sken-
 der passa, ubi in Moldaviam et Poloniam venerit. Quod nequis-
 simus ille praetendit dominum Homonnay non Lippam solum,
 sed omnia etiam ad Portam usque Ferream jam turcis promi-
 sisse, ut provincia illa tantum potiatur, multo majus est men-
 dacium. Ipsemet enim ut supra dixi, interfui, non tamen vel
 Lippam vel pecuniam vel aliud quippiam, sed ne tantum qui-
 dem, quantum cassa nux praevaleret, sine praescitu et con-
 sensu provinciae, vel Turcis vel alii cuiquam promississe, vel in
 posterum tale quid facturum esse scio. Praeterea dominationes
 vestrae ipsaemet maturo suo iudicio perpendere possunt, tantis
 in bonis ipsum constitutum esse, ut non opus sit, summum hunc
 laborem ipsum suscipere, nisi ipsimet Romanorum et Turcarum
 imperatores ipsum ad hoc instigarent. Turca tam oretenus
 quam per literas in pleno dominorum consiliariorum consensu
 me praesente protestatus est, quod si quispiam sub ditione
 Romanorum imperatoris dominum Homonnay in progressu suo
 praepediverit, se ipsum vi et potentia mediante introducturos
 esse, et ita pacem quoque dilatatam velle. Publice itaque intima-
 tum et injunctum est, nequis ipsi sit obstaculo. Literae priores
 caesareae contra dominum Homonnay Bethlema etiam trans-
 missae, sicuti etiam domini Kleselii merae tantum fuerunt
 practicae, ne stultus prius obmutesceret, quam cervicibus suis
 sese imposuissent. Ego potiore partem omnes legi, quaeque
 dominus Kleselius scripsit, vidi. Kovacsóczy István stultus ille
 existimat, se domino suo bonam referre resolutionem ac respon-
 sum, ego vero ipsi non fiderim. Multa sunt, de quibus domina-
 tionibus vestris lubenter scriberem, sed tempus mihi non suf-
 ficit, solummodo cum ad petitionem nobilitatis Czekelii et
 militum pars exercitus praemittatur, cumque Gükesdi (*iggy*)
 Miklós et István Macgioni Foltique et alios quamplures emi-
 serint, optimum mihi consultumque esse visum est, dominum
 Franciscum Koch et dominum castellanum Turris Rubrae
 illico inmittere, qui dominationes vestras de omnibus rebus
 certificet et praemoneat ut miseris nostris contrerraneis ubique
 locorum parcatur et dominationes vestrae ita se gerant, ut
 omnes omnino salvi et intacti maneamus; cum militum sit
 magna cohors, eamque penes vel prope Vima in Valachiam
 introduci vellem. Quod si jam dominationes vestrae obtempe-
 raverint, nemo est, qui mali quippiam aut periculi timere
 ausit, sin minus, coram deo et hominibus protestor, me excu-
 satum fore; rationem illi reddant, qui causa extiterunt, domi-
 nationes vestrae sese accomodare noverint. Caetera domina-

tiones vestrae ex nostratibus oretenus intelligent, quibus fidem adhibebunt indubiam. Ex domini Homonnay literis pessimi hominis pessima mendacia etiam dominationes vestrae cognoscent, ego siquid, quod damnum et calamitatem nobis importaret, vel nisi eundem tam honestum, pium, candidum et sincerum potentemque virum esse vidissem, procul me subduxissem. Ad religionem quod attinet, omnia ita effeci, ut dominationes vestrae et spirituales ecclesiasticique omnes optime contenti sint futuri, similiter quoque de aliis gravaminibus, quae hactenus ob tyrannidem magistratus nobis incubuerunt. Deus nos ab eisdem ulterius clementer tuebitur. Pecuniam vel exercitum dominationes vestrae impio illi ne suppeditent, nihil ne alias ipsis compromittere possem. Turrin quod concernit, castellano injunctum est, quomodo procedere debeat, dominationes vestrae ipsi non gravatim auxilio sint. Deo volente paucis diebus post conveniemus. Datum Unghvar 23. Maji calamo properante et corde sincero, anno 1616.

Dominationum vostrarum

servitor et frater paratissimus
Johannes Rhener.

P. S. Cuique civitati et amico bono in specie lubenter scripsissem, sed optata pax et pius magistratus maximum mihi facessunt negotium; vae illis, qui contrarii et rebelles fuerint. Dom. vestrae has literas quam citissime de civitate in civitatem transmittant, ut in omnibus unanimes deprehendamus, ne quicquam negligamus. Gravissima namque exigitur ratio, si forte tardius istae fuerint exhibitae. Vae illis, qui praepediverint.

Idem qui supra.

Cum has jam scripsissem literas, interveniunt aliae a domino Forgach, quas Bethlemus nomine universitatis scribi curavit, quod 15000 Turcarum et Tartarorum in Poloniam et Moldaviam tendentium, huc iter suum dirigant, omniaque devastare et depopulare velint, et quae sunt alia mendacia. Quod si non tua sponte dominus Forgach et dominationes vestrae consenserint, male erit, etsi conjicere possim ex metu tantum et terrore omnia fieri. Polonos quod attinet, praesertim autem Moldavienses nobiscum conspirarunt et se confoederarunt, quibus demandatum est, ne castra sua penes Tatrum metentur, ut si forte motus aliquis oboriretur, praesertim Czekelianorum ex parte, pro demerito suo et petitione exsolvantur. Dominationes vestrae etiam his sese accomodare et diligenter invigilare noverint.

Külczim : Generosis, prudentibus ac circumspectis dominis, dom. magistris civium et iudicibus primariis, caeterisque juratis civibus ac universitati civitatum saxonicae gentis in Transsylvania etc. dominis et fratribus observandissimis.

(Egykorú másolat, az országos levéltár kincstári osztályában; Acta Thurzoiana, Fasc. 101. Nr. 11.).

b)

Homonnai utasítása a beütő csapat számára.

INSTRUCTIO

pro generosis dominis Stephano Kun, Joanne Putnoky, Francisco Kok, Gregorio Mocsony et Gregorio Foltý.

1. Mindeneknek előtte innét megindulván Kglmetek. siessen Kálló felé, az holott mi szándékkal legyen Kgtek, igen vitkon kell tartani, hogy magával vihesse az maga felől való hirt Kgtek be, és még az hajdu városokat járja Kgtek, kinek sietséggel kell lenni; ez üdő alatt ültesse fel azt az ezer számú vitézt Kállai kapitán uram ő kglme, kiknek közben sietvén Kgtek éjjel-nappal semmit nem késvén menjen Fejérvár felé és útjában legyen azon Kgtek, hogy Kővárat vegye kezéhez, (és azt szép) rendben hagyván, siessen be Erdélyben, hol penig esnék az vár megadásának semmit (nem késvén) menten menjen alóla, leszen azután is módunk benne.

2. Mindjárt az indulásnak idején új embereket bocsásson Kgtek Lippa felé, az kik adják hirekké, hogy Kgtek megyen immár, biztatván őket, hogy ha szintén Bethlen alatta volna is az várnak, meg ne adják neki, mivel hogy derekas segítségek leszen onnan Erdélből.

3. Szamos-Ujvárat és Fejérvárat is azon legyen Kgtek, hogy kezekhez vegye, hogyha valami véletlen dolog találná Kgteket, az erősségben szorulván, megvárhassa benne az derék erőt és segítséget. Ha penig azokat az várakat nem obtineálhatná Kgtek, az városokhoz kellenék kapcsolni magát Kgteknek, mert kijöni előttök, nekik bátorság adás volna, ez kinn levőknek penig félelmekre.

4. Igen vigyázva járjon Kgtek, és jó kémeket tartson, az kik mindenfelől s kíváltképpen az maga személye mellől bizonyos hirekkel értessek Kgteket, hogy ahoz accomodálhassa mindenben Kgtek magát és valami véletlen dolog ne tallálja Kgteket.

5. Igen szép csendesesen viselje Kgtek az hadat, hogy se magától, se mi töllünk ne idegenítse az embereket; dulásra,

fosztásra és egyéb csintalanságra ne eressze Kgtek őket, hanem egymást értvén és hallgatván, abban fáradozzon kiváltképpen Kgtek, hogy az benn levő uri rendet Kgtek, nemességet és egyéb rendeket is hozzánk vonjon és kötelezzon; jószágában vagy marhájában senkit meg ne bántsanak az uraim és személyében is meg ne háborítsanak, ha szintén valakinek közülök boszú vesztésre való ok adatnék is, annak most hagyjon békét, hanem mindenekben mennél szelidben és csendesben lehet, úgy viselje Kgtek magát.

6. Minden országban levő rendeket szép szóval intsen Kgtek az mi hűségönkre, ajánlván minden jó akaratonkat ő kglmeknek, s azoknak, az kik szabadságokban megsértődtek volna, szabadságoknak megadását ígérje; az kik pedig magok jó akaratjokból az mi hűségönkre és szolgálatunkra indulnak, illendő jutalmat és bért ígérjen Kgtek, fenyegetvén azokat, az kik szabad akaratjuk szerint hivek nem akarnának lenni.

7. Eleiben adja Kgtek minden rendeknek azt is, hogy az országot mi semmiképpen fogyasztani és pusztíttatni nem akarjuk, egy elvetett rossz emberért azért ő (kglmek úgy) viseljék magokat, hogy az én egész készületelem hadaimnak erejét magokra ne vonják, hiszem vagy(on) ő (kglmeknek) módjok abban, hogy minden magok sérelme nélkül ilyen tyrannus fejedelme ellen insurgálhatnak, mivelhogy maga is kötötte arra magát, hogy ha az ő megrögzött szabadságokban meg nem tartaná őket, szabadságosan ellene álljanak; méltán cselekedhetik azért az ellene való insurrectiót, mivelhogy kicsintől fogva nagyig minden rendeket megháborított az ő szabadságokban.

8. Az kiktől törvéntelen minden igazság kivől jószágokat foglalt volna el, assecurálja Kgtek őket, hogy az országgal egyetértvén, kinek-kinek megleszen az ő igaza, sőt ha mi magán való jó szolgálatot praestál valaki közülök, nem csak azt, ki azelőtt is övé volt, hanem azonkivől való jóakaratokban sem fogyatkoznak meg.

9. Elejekben kell azt is adni minden rendeknek, hogy az Moldvában levő lengyelekkel is értelmönk vagyon, kiváltképpen az székeltségnek kell mindjártást informálni, hogy az mi hűségönkre hajolván, minden szabadságok megleszen, ha pedig különben cselekesznek, rajtok leszen mindjárt az moldvai had is, és az mit jó akaratjuk szerint nem akarnának cselekedni, élni akarván az mi jó akaratonkkal, kedvek ellen is meg kell cselekedni.

10. Beérkezvén Kgtek az erdéli határban, mindjárt hirtel értesen bennünket, és ezután is mindennap ujjabb-ujabb embert bocsásson Kgtek vissza, hogy érthessük, mi üdöben

vagyon Kgtek oda be és ahozképest alkalmaztathassuk ide ki magonkat.

Homonnay György m. p.

Hátán egykorú kézzel : Anno 1616. in mense Junio mikor Lippa alatt volnánk táborban, ellenünk országonkra ezeket az latrokat akarta Homonnay ilyen instructióval küldeni ; de megszegyenítette az úristen. Ezután is nagyhatalmú úristen minden ellenséginket szégyenítsd meg.

Más kézzel Mondhatják ezek Homonnaynak : Nostrum tergum tuae stultitiae subduximus succidaneum.

Jegyzet. Ezen utasításnak nincs kelete : de hogy május 23-ikán kelt, igazolja Rhener levele, melyben Koch Ferencz küldetéséről van szó.

(Ered. a gy.-fehérvári kápt. ltár r. a. akták.)

XLV.

1616. m á j. 28.

a)

Ali budai basa Bethlennek Homonnai jelkelése ügyében.

Mi vezér Ali passa istennek engedelmeiből hatalmas és győzhetetlen császárunknak az tengeren innen levő várainak s hadainak és Bosznán, Tömösváron, Egren, Kanisán és több várain is szerdárja, gondviselője és főhelytartója, mostan Budán etc.

Felséges fejedelem, nekem becsületes szerelmes atyámfia, istentől minden mennyei áldásokat kívánok F. adatni.

Elsőbben azt írta F. hogy az mi felséges római császár urunk Havasalföldének országát hatalmas császárunktól kérvén, ő is kétezer emberrel eljöjjön és Erdélyországon által kár nélkül akar menni. Felséges régi barátom, ez dolog minekünk igen csodálatosnak láttatott, mert Raduly vajda töröködött, de soha hatalmas császárunk meg nem engedte és nem is engedi. Raduly vajda azért az fényes portán meg nem hallgattatván, mostan immár ily ördögségre töröködvén, annak is maholnap dolga mi leszen, ha isten engedi, hamar való napon meghalljátok, nyilván leszen. Egy nehányszor is Havasalföldéből kiüzett — kergettetett immár, de ha isten engedi, mostan még annál szörnyebben leszen.

Az tömösvári és kanisai pasáknak és békeknek mindenfelé vastagon meghagytam, parancsoltam, majd az előtt egy holnappal is, hogy népejekkel minden módon készen találts-

sanak és valamikor ir Felséged akár Homonnay s akár Raduly vajda felől, azonnal mi készen találtatunk hadainkkal együtt. És ezt is irom ismét F. hogy Homonnay és Raduly s Lippa felől az mit irtatok, isten engem úgy segélyen, hogy mindenik hazugság, egyiket se hidjétek, mert sem az hatalmas császáruk, sem mi erre semmiképen nem engedjük. Raduly vajda Bécsben az mi emberinkkel sokszor együtt járván kelvén és egymással beszélgetvén, mihozzánk ide is jöttek emberi. De mivelhogy hatalmas császáruknak felettébb vétett ellene, az soha nem leszen, oly választ töttem neki.

És Homonnay emberi is Bécsben az mi követünkhez sok izben jártak s ide is jöttek. De azoknak is azon választ töttük, hogy hatalmas császáruknak ellene semmiképpen az nem leszen s ha feltámadsz, mi is haddal megyünk, úgymond, reád, azt irtuk neki. Datum Budae 18. die mensis Maji secundum vetus calendarium anno 1616.

Kivül más kézzel: Az erdélyi fejedelemnek irta a budai vezér.

(Egykorú másolata a m. kir. országos ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 110. N° 10.)

b)

Mi vezér Ali pasa stb.
Felséges fejedelem stb.

Mostansággal Tömösvár felől levelek jüvén, hogy az hatalmas császáruknak fogadástok szerint, az várakat megadni ezuttal való törvényetekben, mind az országbeli urakkal együtt végezvén: ez napokban azoknak az várnak megadásáért embereteket rendelnétek, minekünk megirták. Fölségedhez és az urakhoz s az országhoz is az illet, hogy ígéreteteket fogadástokat helyére hozzátok. Isten engedelmeiből ennek utánna hatalmas és győzhetetlen császáruktól fölséged az országbeliekkel együtt, sok és nagy kegyelmességet láttok.

Ennek utánna mind az ő hatalmassága kezebeliek s mind pedig mi magunk az régtől fogvau való szeretetünket, napról napra többítvén, öregbitvén, és az hatalmas császáruknak igazságszerint szolgálóknak, mindenkor, valamikor kellemetes leend, mi is minden jóval, akár az országnak s akár Felségednek gonoszt kívánóknak, eltávoztatni készen találtatunk.

Ez ideiglen Felséged azt vélte, hogy az várnak kívánása, az mi magunk akaratjából vagy, abban a dologban tudom, hogy én felőlem kételkedtetek. Felséged becsületes úr barátom jól tudja, hogy mi nekünk ebben az tractálásban sem elsőben és sem annakutánna nem volt, Felségednek régi barát-

tomnak az várak felől való erőltetésünk, az hatalmas császárunknak az ő parancsolatja szerint volt.

Némely szókat Felségednek kemény szókkal irtunk volt, elsóban az várak tractálásában lévén, és az magára való vétel szerelmes barátatoknak tractálásával volt. Mi ő felségével úgy beszéllettünk, mondván mi velünk is penig megpecsételtették.

És az Felségednek irott levelünkben is mi előttünk a mi részünkről mássát irván, egyessé löttek. De titkon ő magok tudják mit irtak Felségednek, Felséged jól tudja. De ezek hadd álljanak, tartsák dolgokat, ha Felséged akarja, mindeneket jól ért és jól tud.

Mostan minekünk ez igaz elég bizonyosság leszen, Fölségednek úr barátomnak az portán való becsületes követének, az várak felől való erőltetése nyilván lött Felségednél. Isten éltesse fölségedet az hatalmas császárunkhoz és Felségedhez s az országhoz való szeretetit és javát helyére hozzátok. Tudom hogy Felséged is hirt vött, hogy Homonnay György némely állhatatlan embereknek izgatásával Báthory Gábornak öcscsével egyezségben lévén, ez télen az hadakat egyben gyűjtvén és Lengyelországban is kikelettel az Erdély fejedelemségnek kivánásával helyéből akart felkelni. Egy nehányszor Eger felől levelünket küldvén, hogyha, úgy mond, Erdélyre felindulsz, én magam török haddal reád menvén, isten segítségével téged Erdélyben be nem bocsátván, megtérítlek, és jószágod öröksége elvevése nélkül az hadakat, melyeket az te okoddal az szent békesség ellen két-három részből felindulnak, az láb alá tapodtatott szegínységnek büne nyakadon lévén, mind ez világos s mind az másikon és minden nemzetség között nagy gyalázatban maradsz ugymond, sok külemb külembféle keserű beszédekert irtam neki.

Ez napokban jobbágy által levele jüvén, azt irta, hogy ez dologhoz semmi közöm nem volt ugymond, hanem az Erdélyből jütt embereknek erőltetésekkel akartam vala kezdeni. És ez mostansággal is Erdélyből három izben emberek jüvén, mégis választ nem adván, most is nálunk vannak.

Hogy ha penig nem hiszitek, küldjete Egerre egy embert, én is oda váramban hozatván, az embereket lássa önnek maga szemével. Nagyságod is jól tudja, hogy az dologhoz kezdeni nem az mi magunk akaratjából lött, hanem azoktól kezekkel irott pecsétetes leveleket látván és megolvastván, Nagyságodnak tudtára adja.

Holott azért Nagyságod minekünk olyan szép tanácsot adott, mi is ez dologból kezünket elvonván, az hatalmas győzhetetlen császárunknak parancsolatjára várjuk, és az erdélyi országbelieknek is olyan választ adunk. Mert azok mi nekünk

oly választ tettek, hogy az hatalmas császár mi nekünk becsületes fogadás-levelet adván, ha az mi fejedelmünk minket megháborgat és az mi törvényünkben meg nem tart, mi valakit akarunk, azt választjuk fejedelmünknek, s az után az hatalmas császár fényes portájára követünket küldvén, az fejedelemséghez való aranyos zászlót és az czímeres becsületes parancsolatlevelet és aranyos tüstjüfét az régi szokás szerint elhoztjuk ugymond, azt mondották. És az Bocskay király idejében adott becsületes fogadás levélre nézvé, azoknak szavokra való képest kezdtük vala.

Kiválképpen az Bocskay királynak az hatalmas és győzhetetlen császárunk adott koronát és aranyas zászlót s botot, éltében ezeket tisztivel és fejedelemségével együtt az én atyámfiaának adta volt, ő is az én kezemhez adván, azomban ez világból kimult. Ezért minekünk az római császár ő fölsége sok dolgot cselekedett, és ugyan most is gonoszunkat kívánja.

Azért akarjuk vala mi is, hogy az Bocskay fejedelem szerelmes atyánkfiának módja szerint szárnya alatt maradjunk az hatalmas császárunknak. Hogyha Nagyságod becsületes úr barátunk úgy felelt, mi is békével szép csendességben maradjunk, és az erdélyieknek úgy adtunk volt választ, hogy valameddig az hatalmas császárunknak parancsolatlevelével csausz nem küldetik, én addig helyemből meg sem mozdulak. Ha penig engemet akartok tehát az hatalmas császárunknak portájáról hozassatok becsületes parancsolatlevelet, úgy adtam ugymond, választ levelében irta. És ez dologban törtint dolgozat az tömösvári pasának Memhet pasa által tudtára adtam volt Fölségednek.

Ez napokban ugyjött hírem, hogy ismét ujabban hadaknak gyütéséhez kezdett volna, és Báthorynak öcsce is némely emberekkkel melléje menvén, és ez előtt való havasalföldi vajda Sirban Raduly vajda Bécsből indulván, Nagy-Szombatig hat száz lovaszt és ötszáz gyalogot gyűjtvén, melléje sok fizetést kiáltatván, öt avagy tiz napig Nagy-Szombatban ülvén Homonayval egymáshoz emberek jüvén s menvén, együvé jüni és helyekből felkelni s mind együtt indulni tractálnak.

Az okáért régi szerelmes ur barátom, tudom, hogy ti is mind szüntelen hirt venni igyekeztek. Ennek utánna penig jobban is rajta lévén, az Szilágyságra szolgáló utakra, félelmes helyekre elegendő népet tévén: mi mihelyt meghallhatjuk, ha onnan valami indulás leszen, minket azonnal bizonyos hírrel értesetek. Istennek segítségével az hatalmas császárunk országának oltalmazására készek vagyunk. Mi az jó istennek segítségével elegendő haddal készen találtatunk, valahova kívántatik, azonnal isten segítsége által hadakat eresztünk.

És ez dologra is felettébb igen vigyázni kell: mostan az havaselföldi vajda Moldua országában lévén, az ország vajda nélkül maradott, Raduly vajdának Havaselföldében való baráti és jóakaróinak akaratjokkal, valami móddal, haddal, vagy had nélkül senkinek semmi hire nem létében, egy helyből úgy találván, az országban ne menjenek.

Ez levelünk Felségednek megadatván, Felségednek mi tesszik ez dologban, mindenek felől mindjárást bizonyossá tegyen minket mindenképpen. Isten éltesse egészségben Felségedet. Datum Budae 17. die Mai secundum vetus calendarium. Anno 1616.

Fölségednek mindenben jóakaró barátja
Idem, qui supra etc.

Kívül. Az fölséges Betthlen Gábornak, Erdélyország fejedelmének, Magyarország része urának és Székelyek ispánjának etc. Nekem kedves ur és fejedelem barátomnak s atyámfiának adassék.

(Egykoru másolat a magyar országos levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 101. Nr. 9.)

XLVI.

1616. május 27.

Dóczy tudósítása az erdélyi ügyekről.

Illustrissime Domine Comes, stb.

Akarám Ngodnak értésére adnom. Adák tudásomra, hogy Rhédey Ferencz ez elmúlt szeredán az ide ki való vármegyét, úgymint Bihart és Krasznát az Kőrös mellé szállította volna, ez okon, hogy innét kívül tartanának, de azok igen kedvetlenek az táborhoz. Maga Rhédey uram, ha ugyan beteg-e, avagy csak tettetü nyavalyáját, de az bizonyos, hogy ágyában fekszik. Még ez ideig az hajdukot, az kik oda be tartoznak, fel nem ültethették. Az fejedelem Fehérváratt volt, az minemű hada oda begyülekezett, úgy mint öt vagy hat száz ha lehet. Szász Sebeshez szállította, maga is közikbe ment volt, de azok egynehány conditiót vetvén elejben, azt látván, és magához igen nagy kedvetlenségeket, visszatérvén tőlök Fejérvárra, azt mondta volna, hogy látná hozzá kedvetlenségeket, de ő is más gondot akarna magára viselni. Szándékja az volna, hogy Lippa alá menne, de ha az sem kezdene succedálni, maga is Váraddá kijönné, és ezekkel megegyezné. Kinek mi effectusa következessék, az exitussa mutatja meg. Küldtek volt török és tatárért is, de onnét még senki nem jött. Azt is ujonnan hozák meg, hogy az lengyelek ugyan megverték volna mind az két oláh

vajdát, az egyiket ugyan levágván, de melyik lőtt légyen az, még sem tudatik. Az mely ötszáz lovas Török Istvánnal Bethlen Gábor az vajdák segítségére bébocsátott volt, azokba is kevés szaladott, magát Török Istvánt mondják, hogy elevenen fogták el az lengyelek, küldtek volt követeket az lengyelek Bethlen Gáborhoz, exprobrálván azt, mért adott volna segítséget ellenek nekik, és moneálván, hogy azt többé ne cselekedné, mert el nem szenvednék, hanem magát megkeresnék érte. De ezeket az mint nékem is adták, Nagyságodnak is ugy irom, magam és szolgálatomat ajánlván Ngodnak. Tartsa meg stb. Datis ex Zathmar die 27. Maji Anno domini 1616.

Illustrissimae Dnis Vestrae

Servitor et affinis
semper addictissimus
Andreas Dóczy m. p.

Szintén megírtam vala immár az leveletem, hogy Erdélyből bizonyos emberem érkezék oly hírrel, hogy az mely hada Bethlen Gábornak Szász-Sebesnél volt vele differentiában esvén, előttök az vajda megfutamodott és Fejérvárra ment, ott sem késvén semmit, Dévába sietett, az öcscsét Bethlen Istvánt hagyván Fejérváratt. Az penig az had immár is oszlani kezdett volt, az nemesség izent Homonnay uramnak, siettetik, meuten menjen közikbe, mert Bethlent tovább nem akarnák uralni. Ugyanezen követ az feljúl megírt híreket is confirmálja. Az vajdát penig Tomsát ölték meg az harczon.

Külczim. Illustrissimo stb. Georgio Thurzó de Bethlenfalva.

Más kézzel: Exhibitae Bitchae 4. Junij 1616.

(Eredetije a m. kir. orsz. levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 57. Nr. 30.)

XLVII.

1616. jú n. 13—17.

Tudósítások a konyárdi csatáról.

a)

Illustrissime Domine domine stb.

Az úristentől nagyságodnak hosszú életet és jó egészséget kívánok nagy bódogul megadatni.

Tudom, hogy eddig nyilván lehet Nagyságodnál, Fekete Péter az erdélyi birodalomra minemő kegyetlenül nagy dulasal, égetéssel, rablással indult vala Konyári nevű hajdú várast

Biharvármegyében felégetteté és eldulatá. Annak felette az én tisolczi udvarházamtól, földemről ménesemet elhajtatta, és felosztatta. Látja isten háromezer forint kárban vagyok miatta, de azt legkevesebbnek tartanám, ha nem látnám azt, hogy az ország helyeket is holdoltatni és hitekből háborítani igyekezett és mesterkedett, kiért az úristen minemő büntetését bocsátotta reá, eddig Nagyságod bőségesen hallhatta, ő maga is sebben szaladott. Továbbá azt is halljuk, hogy valami lengyelek és kozákok is akarnának reánk jönni, de semmiképpen bizonyosan végére nem mehetünk, ki akaratjából, ha ő fölségének, és az országnak akaratjából nem volna, azokra is illendőképen gondot viselnénk, Ngodat kérem informáljon Ngod felőlök. Én mindeddig is az biharvármegyei határból ki nem mentem és nem is igyekezem tovább menni, hanem szegény nyomorult hazánkra vigyázok. Az török felette igen kívánta volna, hogy mellénk jönné, kiváltképpen az egri passa, ki mostan Szolnakknál vagyon táborban, de még eddig csak egy törököt sem hitünk mellénk, és nem is hívunk, mert istennek hála, magyarok is elegen vagyonk, csak ne legyen Magyarországtól bántásunk, egyébféle idegen nemzettől, lengyeltől, kozáktól, rácztól megöltalmazzuk magunkat. Végezetre Ngod előtt ilyen panaszolkodásom is vagyon, az kassai camora mostan egy falumban igyekezik megháborítani, azt írják ő kegyelmek, hogy császár urunk parancsolta volna meg, hogy végére menjenek, micsoda igazsággal birom azt az jószágot, nilván vagyon az egész Erdélyországban, hogy szegény Báthori fejedelemtől tizezer forintot vöttem az jószágot kész pénzen, az ország szükségére adta és költötte szegény Báthori fejedelem azt az pénzt. Mostan ő kegyelmek azt forgatják, hogy ecsedi jószág volt. Mások is sokan birnak afféle jószágot, de senki anni pénzön nem vött olyan jószágot, sokan tudják Szakmárvármegyében is, csak engemet akarnak ő kegyelmek circálni, noha immár ez a dolog forgott az ő fölsége tanácsi előtt, mert mikor Kappi András uram fel ment vala követségen az országtól, akkoron látták donatióinnak mássát az tanácsurak. Annakokáért Nagyságodat kérem, az ő fölsége camoráját intse meg, ne háborgassanak ilyen méltó igazságomban, mert mind az isten, mind pedig az emberek sokan tudják, hogy jó igazsággal birom azt az jószágot. Én nálam zálagosképpen vagyon, ha az én pénzemet megadja az ő fölsége camorája, annak utánna semmit nem difficalom, hanem örömet felveszem. Látja isten elkeseredtem rajta, mivelhogy az nitrai jószággal is mint járék, azt is csak kivonák kezemből. Ngod kegyelmes uram cselekedhetnék minden jót vélünk ilyen méltó igazságunkban. Ezeknek utánna tartsa meg az úristen Ngodat sok esztendeig jó egészséghen.

Datum ex castris ad oppidum Deobreizense positis 13. die Junii. Anni 1616.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor addictissimus

Franciscus Rédei, m. p.

Külczim: Illustrissimo stb. *Thurzó stb.* *Más kézzel*: Exhibitae Bittchae 23. Junii 1616.

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 42. Nr. 45.)

b)

Spectabiles et magnifici genorosi egregii et nobiles domini, amici mihi semper observandissimi, servitiorum stb.

Az úr istentől, ő fölségétől Kegyelmeteknek fejenkint sok jókat, jó egészséget, szerencsés boldog állapotot kívánok megadatni. Kegyelmeteknek effelől kelleték irnom, hogy sok ideje hogy immár szegény nyomorult hazánk füsteleg és volt csak ez hátra, hogy fellobbanjon annak tüze és utolsó veszedelemben jusson, az melyet Kegyelmetek is jól tudhat és jól érthet, amaz Kain Fekete Péter hazánknak romlását, Magyarországgal és az fölséges római császárnál való szép confederatiókat nem gondolván, ezer, avagy másfél ezered magával együtt idegen nemzetséggel, Erdélyországnak határában, Bihar vármegyében beütöttek, az én kegyelmes uram ő nga országához való hites hajdú vitézeket fegyver alatt, erős hittel meg esküdtették, sokaknak marhájokban praedát hányatott, azonkívül is ő nga hiveinek marhájokban, jószágokban sok kárt tétetett; elsőben is az esküdtetést Vassadon, Bagoson, Bagamerit és Pércsen kezdette el, az hitnek formája ez három dologban állott, hogy Magyarországnak az ki királya leszen, Erdély országának ismég az ki fejedelme leszen, és az törököknek ellensége leszen, annak hű és igaz leszen feje fennállásáig, az mely dolog közöttünk való dicséretes confederatióknak ellene vagyon. Ezekben így menvén előbb-előbb, tegnapi napon Konyárdra érkezvén, Erdélyországhoz tartozó birodalomban, és az hajdú vitézek is, az fejedelem ő naga számára lévén, hasonlóképpen Erdély országának, erre is hittel kötelesek voltak városokat ezen megnevezett Konyártnak felgyújtották, kőborítottak, marhájokban sok kárt tétetett, melyet én is értvén, itt az szélében gondviselő lévén, és elkeseredvén rajta, látván az szegény hazánknak romlását, mivelhogy értettem, hogy sem az római császár ő fölsége, sem az ország akaratjából nem volt, táboromból ezer jó lovast reája küldöttem, nagy és kemény

harczot velek tartottanak, mind az két félben ugyan felesen elvesztenek és megsebesedtenek. Annakutánna ugymint ez mai napon ujabban reájok menvén, ezen vármegyében az hajdu vitézek(et) az úr isten nem az mi erőnk szerint, ugymint ki hitünkben, szabadságunkban és országunkban, megmaradásunkban akart megháborítani, hadainnak kezében adta őket és megszegyenítette ő szent felge őket érdemek szerint; mostan is peniglen értettem bizonyosan, hogy valakiknek gonosz szándékokból idegen hadak, ugymint lengyel és kozák hadak jöttek be Magyarország határiban és igényesen Tasnád felé akarnak szállani és Erdélyországban fegyverrel akarnak belmennni és kárt tenni. Annakokáért Kegyelmetek én felőlem semmi gonosz ítéletben ne legyen, mert látja az mindenható isten szűvemet, lelkemet, hogy az szomszédságban ártani nem igyekeztem Kegyelmeteknek s most sem igyekezem, hanem azok ellen is szükségesképen eleikben akarék szállani, az jó istent segítségül híván mellénk, szerencsét akarok velek próbálni, valahol penig mellettem való hadakkal elmegyek, sohun az szegénységnek kárt nem engedek tenni, hanem inkább oltalommal leszek nekik, ugyanezen dolgot mind ő fölségének, az római császárnak, mind palatinus uramnak ő ngának értésére akarók adni rövid napon, hogy én felőlem más ítéletben mind ő fölsége, mind palatinus uram ő nga ne legyen. Végezetre valamiben az én vékony állapotom szerint tudok Kegyelmeteknek kedveskednem, és szolgálnom és Kegyelmetek valamiből megtalál, semmi alkalmatosságot el nem mulatok, jó szívvel szeretettel igyekezem Kegyelmeteknek szolgálni minden időben. Tartsa meg az úr isten Kegyelmeteket fejenkint jó egészségben, szerencsés boldog állapotban. Datum ex castris circa possessionem Konyard positis 11. die Junii. Anno 1616.

Spectabilium, magnificarum, generosarum, egregiarum dominationum vestrarum

servitor paratissimus
Franciscus Redaÿ m. p.

Külczm: Spectabilibus magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus dominis, comiti, vicecomitibus, ac universitati nobilium comitatus Zamliniensis etc. dominis amicis mihi semper observandissimis.

Kivül: Paria literarum Francisci Redey.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 96. No 29.)

c)

Illustrissime stb.

Akarám Nagodnak értésére adnom, Raduly vajdának és Homonnai uramnak az minemű gyűjtött hada volt, annak egy része az éren által ment volt, és az bagaméri hajdúkat is melléjek esküdtetvén, Rhédei Ferencz az váradi haddal azonban reájok menvén, ezek sem vötték tréfára, hanem harcznak állottak, és az — mint referálják, nyertesek és felsők váltak; ugyanazon 'szerencse útján, kiváltképpen azon váradi hajdúk édesgetéséből és hitegetésekből tovább indulván, szintén Konardnál tizenhárom, vagy tizennégy zászlóalja, az ő felsége ditiójából Beszermény és egyéb hajduságból állván, véletlenül magát felvetette és erős szóval felkiáltván és szitkozódván, hogy vágjuk le ezeket, mint az pápistákat és németeket; egyszersmind ezeknek rohanván, harczoltak, de látván ezek is amazoknak sokaságokat és hogy az melléjek esküdt bagaméri hajdúk is arczúl fordultak reájok, erőtlének lévén, az ki salválhatta magát, eljött, de ezt nekem úgy adják értésemre, hogy mind értelem-ből és practikából volt. Putnoky János az ki köztök volt, Ungvárra ment Homonnay uramhoz. Még egyéb lengyel. magyar és udvara népéből álló hadai Homonnay uramnak fenn lévén, kiből micsoda szándékjak legyen, nem tudom, azt az exitus mutatja meg. Ezeket még is akarám Nagodnak pro informatione értésére adnom. Azt is referálják, hogy nemcsak az hajduságból álló had lött volna, hanem egyéb rendbeli kopjás seregek is voltak, melyek kik löttek légyen, ennek utánna megbizonyosodik. Ezek után Nagodnak magamat és szolgálomat ajánlván, Isten sokáig éltesse és tartsa meg Nagodat jó egészségben. Datis ex Zattthmar die 17. Junii. Anno 1616.

Illmae Dnis Vestrae

servitor et affinis
semper addictissimus
Andreas Dóczy m. p.

Külczim: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Betthlenfalva stb.

Más kézzel: Exhibitae Bittsae 19. Junii 1616.

(Eredeti az orsz. ltárból. Act. Thurz. Fasc. 61. No 33.)

XLVIII.

1616. jún. 21—22.

Az alvinczi tábori országgyűlés levelei Thurzóhoz és Homonnayhoz.

a)

Illustrissime domine stb. Salutem stb.

Noha régtől fogva hallogatjuk Homonnay Györgynek, a mi kegyelmes urunk szabad akaratunkból választatott fejedelmünk, és országúl mi ellenünk is gonosz szándékát és hadal való készületit; mindazáltal mi annak derekas hitelt, tudván az két hatalmas császárok közt való szent békességet fenn állani, és mivelünk is ő felségének confoederatióját lenni, nem adhattunk: másikért azért is, hogy a vármegyékre oda ki és ide be országúl minékünk írott levelében is azt ugyan hittel és manifeste tagadta. De az mint a Régheni János leveléből és több intercipiált levelekből kitetszik, vesszük eszünkben, hogy efféle tagadások merő praktikák voltak és azzal nem is akartak egyebet, hanem csak szintén azt, hogy itt benn csendes bátorságban lévén, hirtelen való irruptiójokkal vigyázatlanul találtatván, obruálhassanak bennünket; holott bizonyos hadait indítván ellenünk, azokat az úristen igaz ítéletéből, mint közönséges békességnek bontogatóit megszegyenítván, hogy ez hamis practika által indított tüzet tovább gerjedni ne engedjük, minden alkalmatosságok mutatják és suadeálják. Mert a miképpen a törököknél az mi kegyelmes urunknak állapotját confundálni akarta, annak ő nagyságával együtt serény vigyázásunkkal eleit vettük, minthogy egyéb sem lehetett benne; az kihez pedig bizott, mostan azok is táborban szállván, ellene vannak. Az moldvaiak is tudván, hogy az törökök ellen soha az ő új vajdájokkal meg nem maradhatnak, országúl minékünk és a mi kegyelmes urunknak esedeztének, hogy a fényes portán érettek intercedálnánk, kiknek számos követeket ő nagysága el is bocsátotta ugyan az lippai táborunkból; ahozképest a mely számos török hadak mind Szken- der pasa mellé, s mind Osi Ibrahim pasával, a mely derekas tatárság a havaseli vajdával együtt Moldova segítségére rendeltetnek vala, nem lévén oda szükségesek, csak egyenesen erre a szükségesre és a békeesség bontogatóknak leszállítására fordítottanak.

Ugyanis az ilyen országos és szent confoederatio ellen való indulatot, az ő fölsége részéről privátus embertől nem lehetséges elszenvdünk; de hogy ő fölsége is mind minékünk s mind pedig a mi kegyelmes urunk ő Nagysága egynehány-

szori megtalálására illendőképen nem refrenálta, sőt, hogy ugyan akaratjából legyen ő fölségének mind az Homonnai és Raduli vajda indulatja, Régeni Jánosnak, egyik kifutott árulónak, ki kétség nélkül az ő fölsége tanácsát igazán fogta érteni (noha mi annélkül is azt ugyanúgy hittük lenni. De most annak írásából ilyen világos magyarázattal, hogy a velünk való frigytartás practika volt, azért, hogy inkább véletlenül találattatnánk, titkolás, tagadás a dologban semmi nem lehet, kinek igaz páriáját, a mint ide beirta nimetül, Nagyságodnak a mi kegyelmes urunk kiküldte: valami penig a török részről mind Homonnay s mind Radulj vajda indulatjáról, azt bizonyosan megtapasztaltuk, hogy nem találattanak úgy lenni, és ha nem hiszik, könnyen megpróbálhatják, ha elő bocsátja-e a török őket ez szándékokban, avagy nem, ha hitelt akarnak adni a budai vezér irásának, kit Homonnainak irt, és a mi kegyelmes urunknak is páriáját hozták, abból könnyen megérthetik. Az instructio, melyet Erdély foglalására bocsátott hadainak adott volt, a harcokor közben akadván, megtetszik abból, hogy Kálalay kapitány által kívánt ezer lovast adatni hadaihoz, kit tudunk mi is, hogy nem Homonnai uram szolgája, hanem ő felsége kapitánya. Tudván penig Nagyságodnak szegény hazánknak közönséges békességének őrizésében minden időbeli atyai kegyes indulatját és jó akaratját, mi is penig Magyarország békességét, nem külömb affectussal, mint szintén Erdélynek, úgy kívánván, efféle háborgó állapotot a confoederationak continentiája szerint is, egy akaratból kellene cseendesítenünk. Nagyságodat azért mind a szent békességhoz való szeretetiért s mind penig becsületes méltóságos hivataljának megfeleléséjért egész országúl kérjük, sőt ugyan obtestáljuk is, ez dologban idő halogatást nem szenvedvén, az felindult fegyvert fegyverrel jure belli necsak leszállítsa, hanem Homonnay Györgyöt több complicitással együtt kedvezés nélkül büntesse meg; Ezeket peniglen a háborúság szerző, elvetemedett ujságokban gyönyörködő árulókat, kik innen belől minden ok nélkül kifutottanak, törvinyre adassa kezünkben Nagyságod, egyebeknek példájára büntethessük magunk országúl, ez ilyen nemzetünkre gyalázatot szerző hamis embereket, hogy efféle veszedelmes indulatok között a békesség szerető embereknek sohult károk és romlások ne következhezzék; mert látván ellenünk felindult ilyen nyilvánvaló hadakat, hogy ott künn levő atyánkfiat tüzzel és fegyverrel akarták a mi kegyelmes urunk hűségétől elszakasztani, magunkat is ide be sokkal nagyobb rémítő fenyegetésekkel ijesztenek, kételenség alatt is magunkra gondot kelletik viselnünk: mert noha Nagyságod Magyarországbán generalis insurrectiót promugáltatott, és a kapu-

szám után is a gyalogát felszedni és kelni parancsolta: mindazáltal a szegény megholt kegyelmes urunk Báthory Gábor idejebeli Magyarországból Radulj vajda ellen bejűtt segítségnek példájához képest, mind addig is ahhoz nem bizhatunk, valameddig ezeknek a békesség felháborító reánk törő ellenséginknek büntetések nem láthatjuk. Homonnay Györgynek pedig ide be való hivataljáról minemű levelet küldettünk, páriáját kiirattván, abból Nagyságod bölcs ítéletiből eszébe veheti, az ő igyekezetének eredeti országuł mi tőlünk legyen-e, vagy csak valami eszeveszett, elméjében megfogvatkozott privatus emberektől. Mindezekről az állapotokról Nagyságodtól mentől hamarébb kedves választ várunk. Tartsa meg Isten Nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum ex castris ad oppidum Alvincz positis, die 21. Junii. Anno domini 1616.

Illustrissimae dominationis vestrae

servitores paratissimi
universi status et ordines
trium nationum regni
Transsilvaniae ac Partium
hungaricae.

Külezím: Illustrissimo domino, domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Kivül a boríték 24 gyűrűpecséttel volt lepecsételve.

(Eredetije orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. Nro 13.)

b)

Spectabilis ac magnifice stb. Servitiorum stb.

Mely igen méltatlan és ok nélkül való igyekezetit halljuk és értjük lenni Kgdnek szegény hazánkra, még pedig fegyverrel és fejedelemségre régtől fogvánt való szabad választásunk törvénye ellen, álmélnodni rajta nem győzünk és hirtelen irásunkat mint kezdjük el felőle is, alig tudjuk meggondolni, micsoda eszeveszett és nem egyébben, hanem csak valami utca vesztett dupla tripla árultatásokban megregzett embereknek tanácsokon megindultatván, az Kgd dolgaiban csak azt tapasztaljuk, hogy sem Erdélyországát nem ismeri, sem a bennevaló embereket nem tudja, kicsodák legyenek. Ha példákat venne szeme eleiben, efféle partialis alattomban való árultatásokra, fejedelemségre soha meg nem indulna, mert noha némely időben bűneinkért afféle tyrannusokkal az úristen ostorozta ezt az országot, úgymint Békes Gáspár, Mihály vajda és Básta György voltak, de valami időre lehetett nyakunkról azokat is

lerázván, ugyan isméglen helyére hoztuk mi az mi szabadságunkat. Mostan pedig az két császár között bizonyos békesség fundáltatván, nekünk is hazánkból, nemzetségünkől választott fejedelmünk közöttünk oly állapottal levén, hogy mind az két császárnak illendő engedelmisséggel kedvét keresvén, a békességről való frigylevele mind a két császártól, mind ő nagyságánál s mind nálunk országúl kezünknel vannak. Kgd privativ mikor maga szép uraságában nyughatnék, mihozzánk sem magának, sem semmi nemzetségének egy pénz ára közij nem levén, sem egy talpaalja igazsága Erdélyben, csudálatos nagy ambitio lehet ez, hogy szép uraságát, életét koczára vetvén, rajtunk való regnálását fegyverrel akarja keresni, és minekelötte meg nem fogta, annyiból immár melyeszi is, hogy régen sokunknak jószágát és tisztit elosztotta; az mi kegyelmes urunkat fejedelmünket pedig oly dolgokkal vádolja, kiket mi szemünkkel látunk ittben és tudjuk, mint viseltetnek az ő nagysága dolgai, hogy inkább azokért ő naga isten és ez világ előtt dicsiretet érdemel. Holott minden jó rendtartást és fejedelemséghez való igaz jövedelmeket ennekelötte való fejedelmek eltékozolván, ő naga mi tetszésünkől és akaratunkból meg is igen kimélvén és kegyelmesen lassan-lassan igyekezik restituálni és helyére hozni. Az szászságnak szabadságit hanemha aval bontogatta volna meg, hogy Szebent megadta nekik, kiért nemhogy valami idegenséggel, de ha szinte némely személyek nyughatatlankodnak is, közönségesen örökös hűséggel, háládatossággal adósok ő nagyságának. Azonkívül fogyatkozott állapotjok miatt csak szokott adajokkal is mostan is sokkal adósok ő nagának, kit türéssel és engedelmisséggel vár, hogy beszolgáltassanak.

Az székelység közzül, kik hadban nem menésért fejeken jószágokon maradtanak vala, hogy az tisztviselőktől marhá-jokban, jószágokban meg ne károsíttassanak, — ő naga egy holnapig való soldos dolgozókat kívánt rajtok Fejérvár épülettire és azt is az országnak közönséges javára fordította, ki vádolhatná méltán érette? Hogy pedig hazánkat ő naga ilyen szorgalmatossággal építi, örökké háládatossággal tartozunk mindnyájan ő nagának érette, mert ugyanis több vagyon huszonöt esztendeinél is, hogy egy fejedelem is hazánknak erősségin ilyen hasznos épületeket nem cselekedett, mint ő naga ez harmadfél esztendő alatt. A ki nem hiszi, megláthatja Fejérváratt, Déván, Fogarasban, Számosujváratt és Váradon. Tudjuk pedig, hogy azok az fondorló emberek az jót is gonoszra magyarázván, több hamis vádlásokkal is terhelték ő nagát, mert azt is vétkül és vádlások köziben iratták, hogy octavákat celebráltatott ez elmúlt télen ő naga között-

váradon

jóság

székely

váradon

tünk, kit ennekelőtte való fejedelmek husz esztendőktől fog-
 vánt nem cselekedtenek. Hogy pedig Kgd azokat a néhány
 kifutott hűthagyott embereket Erdélyországának hijja és
 tartja országúl mindnyájunknak, kik tiszta és böcsületes hirt
 nevet viseltünk eddég, ezután is viselni akarunk, nagy gyalá-
 zatunkra, és avval kérkedik idegen országokban is, hogy Erdély-
 országa (megunván és vetvén a mostani kegyelmes urunkat
 fejedelmünket) Kgdet híná az fejedelemségre: nyilván igen
 búsult és háborodott szívvel szenvedjük. Mi azokat az embe-
 reket, még közöttünk voltak is, ismertük, szokott kegyessé-
 günk szerént országúl közöttünk szenvedtük őket; de minde-
 nik hirében nevében megsértődött emberek és nemcsak egy-
 szer voltak gratiások, most is ki tripla árultatással, ki paráz-
 naságért, ki tolvajságért, ki tűzre ítéltetett eretnekségért szök-
 vén ki közülünk, excommunicatusok, proscriptusok levén,
 azokat viseli, tartja ország neve alatt, kiket ezután is, ha Kgd
 azok után jár, megtapasztalja, hogy igen kevés szerencsések
 legyen az igaz mondáshoz. Ha pedig még itthen több com-
 plicessi volnának alattomban közöttünk, azokat is mi igaz
 hazánkfiaink nem tartjuk. Tudjuk, eljő az üdő, mikor az ros-
 tálásban az konkoly kihull a tiszta buza közül. De Kgd soha
 azt mifelőlünk el ne hídje, hogy azoknak az néhány eszeveszett
 embereknek példájára hűtünket, hírlünket, nevünket mi egész
 országúl, közönséges pártolással megmocsokolnók. És noha az
 szászsághoz láttatik nagyobb bizodalmanak lenni, nyilván
 elhittük, ő kegyelmek is híreket, neveket meg tudják böcsül-
 leni és afféle pártolkodással közönséges romlásra okot nem
 adnak; mert ha vagy publice vagy privatum némelyek afféle
 árultatásban elegiténék magokat, valjon nem hasonló hűséget
 várhatna-e Kgd is az olyanoktól maga állapotjához, sőt inkább
 ezt bizonyosan tudja mi felőlünk, valameddég az úristen meg-
 tart bennünket, eleinktől reánk maradott szép szabadságinkat
 teljes erőnkkel őrizni igyekezzük. És ha Kgd igaz legitima és
 solennis vocation kivől fegyverrel és égetéssel (a mint el is
 kezdette) akar mi hozzánk nyulni, tudjuk az Krisztusnak mon-
 dása szerént, micsoda ítéletet tehetünk Kgd felől: Omnis
 pastor, qui non intrat per ostium in stabulum ovium, sed
 ostendit aliunde ille etc. Sőt hogy rövid szóval Kgdnek a mi
 elménket országúl világosan eleiben adjuk és megértessük,
 soha nem szolgált még eddég jól minekünk hazánkon kivől
 való embereknek fejedelemségre való választása, kik minket
 sem ismernek, az idevaló administratiókat sem tudják, böcsü-
 letünket megadni nem szokták, hanem inkább idegenekre rak-
 ják, értékét szeginy hazánknak másuva takarítják.

Az fényes portától is arról bizonyos resolutióink nagyon

hogy efféle fejedelemséget soha közöttünk meg nem szenvedik Kgdet azért egész országuł intjük, efféle haszontalan gondolatokkal és igyekezetekkel magát ne terhelje, pénzét és jószágát arra ne vesztegesse, istentől adatott maga sorsával legyen contentus, mi hozzánk semmi közű nincsen, ne is avassa magát belénk, álleveleken, pecséteken ne fundálja se egyik császárnál, se másíknál dolgát, mert dicséretes vége ez ilyen praktikáknak soha nem lehet; afféle hűtelahyott embereknek penig, hogy a Kgd udvara immár ugyan receptaculuma, annyi kár, hogy borát, kenyerét csak vesztegetni fogja azokra. Inkább ha venni akarja, és azt a szándékát leteszi, az ilyen indulásoknak gyalázatja maradna azokon, a kiken maradni kellene, mi velünk és a mi kegyelmes urunkkal itt az szomszédságban megnyughatnék, mint szintén több magyarországi jóakaró urainkkal, atyánkfaival.

Kgdnek ez levelünket magunk főkövetünk atyánkfiaitól akarjuk vala megküldeni, és scythiai móddal egy néhány szóval is izenni; de minthogy contra jus gentium, kit még az pogánok sem cselekednek, hanem csak az lippaiak próbáltak vala meg, Kgd most is egy háromszéki nemes ember atyánkfiát, kit követségben bocsátott volt a mi kegyelmes urunk Kgdhez, megfogatta és most is fogva tartatja; csak annyi igazságot, irgalmasságot nem tapasztalván Kgdben, hogy követünk szabadon jöhessenek mehessenek, holott egy két három embert könnyű akárkinek is megfogni és megnyomorítani, mentől inkább egy olyan szeginy legínyt nem nagy győzedelem. Mig annak szabadságát nem látjuk, hogy várhatnánk nagyobb jót és igazságra való igyekezetet Kgdől, kit mind az közönséges igazságért, jó híréért, neveért és a mi tekintetünkért is igen méltó lótt volna Kgdnek eddig is elbocsátani. Ezután is azt várjuk. Tartsa meg isten Kgdet sokáig jó egészségben. Datum ex castris ad oppidum Alvincz positis die 21. mensis Junii, anno domini 1616.

P. S. Kegyelmedtől ez levelünkre bizonyos és sietséggel való választ várunk.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae Sigismundus Kornis, Stephanus Kákonyi, Kamuthi Farkas, Volffgangus Allia, Simon Péchy, Stephanus Erdélyi, Balthasar Kemény, Blasius Kamuthi, Balthasar Zilvási, Sigismundus Sarmasági, Bethlen Farkas, Joannes Begner, Volffgangus Chiereny, Andreas Kapi, Franciscus Pekri, Stephanus Kovatziochy, Stephanus Huszár, Balthasar Veselieni, Stephanus Haller, Michael Balassi, Franciscus Balassi, Michael Dániel, Stephanus Imech, Franciscus Kornis, Zalay Ferencz, Georgius Bethlen, Franciscus Bánfi, Bartziaý Sándor, Michael Bánfi, Kendefi

Gáspár, Franciscus Folthi, Stephanus Kun, Joannes Vaiaÿ, Joannes Vass, Franciscus Macskási, Georgius Thorma, Christophorus Patzolay, Ladislaus Hosszutelki, Imrefi György regius judex substitutus Zibiniensis, Simon Boktt judex Segesvariensis, David Literati judex regius Keohalmiensis.

Caeterique status et ordines universi trium nationum regni Transsylvaniae.

Küül más kézzel: Az ország levelének, melyet Homonnay Györgynek irt, parája.

(Másolat orsz. ltár kines. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. Nro 14.)

c)

Illustrissime domine etc. Salute et servitiorum etc.

Homonnay György mennyi számtalan esküvőssel vármegyéken solennis protestatiókkal tagadá és titkolni akará eddig az közönséges békesség és Erdély ellen való igyekezetit, Nagyságodnál s minden igaz hazaszerető embereknél nyilván vagon. Most hűttel való tagadási ellen bizonyos hadait indítván ellenünk, és azokat az úristen igaz iteletiből, mint hazánknak közönséges békességének bontogatóit, megszegényítván, hogy ezt a színtelen hazug practika által indított tüzet tovább gerjedni, és előbb menni ne engedjük, minden alkalmatosságok mutatják és suadeálják. Mert a mely nagy igiretekkel, és sok külömb-külobbféle vádlásokkal az töröknél akarta állapotunknak eszét veszteni, és magának kedvet, előmenetelt szerzeni, annak is isten kegyelmességéből szorgalmatos vigyázásunk által, (minthogy egyéb sem lehetett benne) eleit vöttük, és az, kihez eddég bizott, azok mostan ellene szállottanak ki táborban, mind az budai vezér, egri és tömösvári pasák, kedvünk szerint ez dolognak lecsendesítésében mellettünk akarnak szolgálni. Az moldvaiak is tudván, hogy török császár kedve ellen új vajdájokkal együtt meg nem maradhatnak, az országnak minden fő boérit, kik Tomsától megmaradtanak, hozzánk kiküldvén, intercessiókat kívánván, általunk kérnek kegyelmet és megmaradást az fényes portától, kik ugyan számosan immár az portára el is mentenek, ki miatt mind Zkender pasával, a mely számos török hadak, s mind Ozi Ibrahim pasával, az mely derekas tatárság, az havasalföldi vajdával együtt Moldovára rendeltettenek vala, nem lévén oda szükségesek, csak igyenesen erre az szükségre, és az békesség bontogatóknak leszállítására fordítottanak; ugyanis ilyen országos és conföderatio ellen való indulatot, az ő felsége részéről, privátus embertől, semmiképen nem lehetséges elszenvednünk, de hogy ő felsége is egynehányszori megtalálásunkra illendőkép

nem refrenálta, sőt hogy ugyan akaratjából legyen ő felségének mind az Homonnay és Radulj indulatja, Régeni Jánosnak egyik árulónknak, ki kétség nélkül az ő felsége tanácsát igazán fogta érteni (noha annélkül is mi azt ugyan úgy hittük lenni), de most annak írásából, ilyen világos magyarázattal, hogy az velünk való frigytartás practika volt azért, hogy inkább véletlenül találtaassunk, titkolás, tagadás az dologban semmi nem lehet; kinek igaz paríáját a mint irta németül Nagyságodnak küldöttük. Valami pedig az török részről iratik, mondatik, mind Homonnay és Radulj vajda indulatjáról, azt bizonyoson tudjuk, hogy azok nem találtnak úgy lenni, és ha nem hiszik, könnyen megpróbálhatják, ha elő bocsátja az török őket ez szándékokban, avagy ismét ló májra igazítja, ha hitelt akarnak adni az budai vezér írásának, kit Homonnainak irt és nekünk is paríáját hozták s ide is Nagyságodnak includáltuk, abból könnyen megérthetik. Az instructio, melyet ellenünk az Erdély foglalására bocsátott hadainak adott volt, az harczkor kézben akadván, megtetszik abból, hogy kállai kapitány által kívánt ezer lovast adatni hadaihoz, kit tudunk, hogy nem Homonnay, hanem ő felsége szolgálja; kihez képest ilyen nyilván való jelünk lévén ez dologban az ő felsége conjuventiájáról, állallunk is irni ő felségének felőle. De miért-hogy Nagyságodnak hazánknak közönséges békességéhez, minden üdöben igaz jó akaratját remélnjük, mi is pedig Magyarországnak is békességét nem külömb affectussal, mint szintén Erdélynek úgy kívánjuk, efféle gyuladózó tüzet ugyan az confederationak tartása szerént is egyenlő akaratall erővel kellene oltanunk. Nagyságodat mind az szent békességhez való szeretetiért s mind nádorispánsági tisztinek megféleléséjért kérjük és oltestáljuk, üdöt, napot, órát ebben ne halogasson, az felindult fegyvert, fegyverrel jure belli necsak leszálítsa, hanem Homonnay Györgyöt complicesivel egyetemben kedvezés nélkül megbüntesse, sőt azokat az árulóinkat is, kik innen Erdélyből Magyarországnak kifutottanak, törvényre Nagyságod adassa kezünkben, hogy efféle veszedelmes indulatok között sohult is az békességszeretőknek, és annak őrizőinek kára, ártalma és romlása ne következék, kiket mi nem külömben szánunk és oltalmazunk, mint magunk hiveit és vérünket, holott ellenünk ilyen nyilván felindult hadakat látunk, kik országunk szélibe való hiveinkre égetéssel, rablással, pusztítással ütöttek, és azoknál sokkal derekasabb erővel is fenyegetnek, minden úton megmaradásunkra mi is kényszerítettünk gondot viselnünk. Mert noha Nagyságod hagyásából minden rendeknek insurrectioját halljuk Magyarországnak, és az portákról is gyalog készitést, de előttünk lévén az

szegény Báthory fejedelem példája, mikor elsőben Radulj vajda ellen való segítségnek színe alatt indíták meg az hadakat, és ide bejutván Erdélyben, nyilván való ellenségink lőnek. Mi is azokat az ott künn való készüléket semmiképen addég jónkra nem magyarázhatjuk, még azoknak a mi ellenséginknek, és az közönséges frigynek bontogatóinak nyilván való büntetéseket nem látjuk. Mely dolgoknak és állapotoknak minden részeiről igen bizonyos, és sietséggel való választ várunk Nagyságodtól. Homonnaynak is mostani táborunkból az ország minemű levelet iratott legyen, paríáját annak is oda küldöttük Nagyságodnak. Tartsa meg az úristen Nagyságodat jó egészségben. Datum in civitate nostra Alba Julia die 22. mensis Junii. Anno 1616.

Ill. Dom. Vestrae

servitor et amicus addictissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczm: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Más kézzel: Exhibitae Bitchae 6. Julii 1616.

(Eredetije az orsz. magy. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 101. Num. 15.)

Jegyzet. A nádor e levélre következő választ tett:

Illustrissime domine stb. Salutem et servitiorum etc.

Nagyságodnak hozzánk küldött jámbor szolgálja Bodony Mihály nevű megadál nekünk az Nagyságod levelét, melyben miről írjon Nagyságod, megértettük; ennekelőtte tized nappal csak mindezekről az dolgokról, melyek az Homonnay uram és Radul vajda indulatjokat illetik, Nagyságodnak mi igen búségesen irtunk, mely levelünköt Forgács Zsigmond uramnak az ő fölsége fölföldi generális kapitányának küldtök, hogy Nagyságodnak fogatkozás nélkül kézhez dirigálja s tudjuk azon levelünk már eddig Nagyságodhoz juthatott. Most is azért mi egyebet Nagyságodnak nem írhatunk, hanem hogy ő fölségének, az mi kegyelmes urunknak császáruunknak az Homonnay György motusában semmi akarátja nem volt, nincsen is, kit bizonyítanak ő fölségének egynehány nekünk irt levelei. Raduly vajdának is pedig csak úgy engedte volt meg ő fölsége az országban által menegetit, hogy ne fegyverrel, haddal, hanem maga szolgálival menjen olyan conditióval, ha török császár is consential bemenetelinek és az havasalföldiek is acceptálják, az mint megtetszik az ő fölségétől neki adott salvus-conductusból. Nem méltó azért, hogy Nagyságod egy rossz áruló embernek Regeny Jánosnak hamis írásán meginduljon és azon fundamentumot vetvin, ő fölsége császár urunk felől dubitáljon, hanem Nagyságod adjon helt az mi írásunknak is és higgye el azt, hogy ő fölsége az Nagyságoddal és erdélyi statusokkal végzett confederatiót szentül meg akarja tartani s alatta valóival is meg akarja tartatni. Innét is észében veheti peniglen Nagyságod, hogy ő fölségé-

nek nem volt akaratjával ez indulati, mert mihelen valóságosan informáltatott ő fölsége felőle, hogy ottan nemcsak levele, de bizonyos követe által is megporoncsolta mindjára mind Homonnaynak és Radulynak is, hogy minden hadokat csozlassák és csendességben legyenek, mert ha azt nem cselekeszik, büntetés nélkül nem szenved el ő fölsége. Radul vajda is ám supersediált, mert az mint nekünk írják, Lengyelországra ment és onnét hova igyekezik, azt maga tudja; Homonnay György is alább hagyta a dolgot és tagadja minden cselekedetét. Így lévén azért a dolog, hogy ezek megcsendesedtenek, nem látjuk okát, miért köllessék még is Nagyságodnak hadat tovább fömtartani, hanem kérjük Nagyságodat szeretettel, szállítsa le népét Nagyságod és legyen csendességben s tartsa az jó békességhez magát, azoknak pedig compescálását, kik az békességet mód nélkül bontogatták, hagyja Nagyságod ő fölségére, az mi kegyelmes urunkra császárunkra, ő fölsége után mi reánk, és az országra, elhigye Nagyságod, illendő gondja legyen ő fölségének, és velünk együtt országnak is reájok.

Kivánja tollunk irásában azt is Nagyságod, hogy Homonnay Györgyöt s az többit is, kik vele egyet értettek, mostan mindjára aperto Marte tisztünk szerint megbiüntessük; de abban ilyen hirtelenséggel mód nincsen, oka ez, hogy mi az országnak constitutiójának megtartására igen erős hittal vagyunk kötelesek és azt nem violálhatjuk, hanem az mint följebb is megirtuk, üdövel leszen az országnak módja benne, hogy azokat tanquam publicae pacis et tranquillitatis turbatores érdemek szerint meg tudja büntetni. Az mi az Nagyságod árulóit illeti, kiket kíván Nagyságod kézben adatni tollunk, azok felől ex aliorum informatione írhatjuk Nagyságodnak, hogy Radul vajdával együtt mentenek el s hol legyenek, azt mi bizony nem tudjuk. Most csak ezt akarók Nagyságodnak levelére válaszúl adunk rövideden, minthogy ezelőtt való levelünkben mindenekről búségesen írtunk. Tartsa meg isten Nagyságodat jó egészségben. Datum in arce nostra Bittsen. die 6. Julii. Anno 1616.

comes Georgius Thurzó.

Kivül: Paria litterarum ad vajvodam Transsilvaniae responsoriarum datarum.

(Egykorú másolat az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 101. ad num. 15.)

XLIX.

1616. jun. 27.

Thurzó nádor Bethlennék: a Homonnai-féle mozzalnak írást meg akarja nyugtatni.

Illustrissime etc. Salutem et servitiorum etc.

Megemlékezhetik arról Nagod, hogy midőn utolszor egy Makay János nevű jámbor szolgáját hozzánk küldte vala

Nagod, azon szolgája által mind szóval való izenetünkben s mind írásunkban megjelentettük Nagodnak, hogy ő felgének, az mi kegyelmes urunknak, császáruknak se hire se akaratja nincsen az Homonnay uram motusában, hogy Erdélre fegyverrel menjen, mert ő felge Nagoddal és az erdéli statusokkal való confoederatióját meg akarja tartani. Mely ő felge resolútióját magának az Nagod szolgájának ad oculum demonstravimus csak azonért, hogy az mit irtunk Nagodnak és izenünk, hibesse inkább el Nagod; megtapasztalhatja azért immár Nagod, hogy az mit mi akkor irtunk és izentünk Nagodnak, az ugyan valóságos volt, mert nihelyen bizonyosodott ő felge arról, hogy Homonnay uramnak volt valami szándékozása, mindjárást megparancsolta ő felge serio Homonnay uramnak, hogy vesztegséggel legyen, és ha mi hada vagyon, azt eloszlassa, mert semmiképpen nem akarja ő felge, hogy az Nagoddal és erdéli statusokkal való pactum az ő felge részéről violáltassék. Azonképen Raduly vajdának is csak úgy engedte ő felge kegyelmesen, hogyha az havasalföldiek acceptálják és az török is consentiál neki, hogy bemenjen, ő felgének sincsen ellene, de hogy hadat gyűjtsön ez országban, és fegyverrel menjen be, annak is ő felge nem consentiált, s most sem consentiál. Im most ismét bizonyos fő követét bocsátja ő felge mind Raduly vajdához, és Homonnayhoz is, hogy vesztegséggel legyenek, és minden hadokat elbocsássák. Így levén azért az dolog, hogy Nagod az mi kegyelmes urunktól császáruunktól semmiben meg nem bántatott, sőt minden kegyelmességével igyekezett Nagodat prosequálni, nem tudja ő felge mire magyarázni, honnét indíttatott legyen Nagod arra propter privatorum aliquorum hominum facta először, hogy Lippát hazánkuknak szép bástyáját Araddal és több egynehány kastélyokkal együtt pogán kézben ejtette. Másodszor, hogy Nagod oly patens mandatumot foltatott az ő felge birodalmában levő hajdúság közt, az melyben el akarta Nagod azt a hajdúsággal hitetni, hogy ez motus Homonnay uram által causa religionis vagyon, azért igyekezett Nagod az hajdúságot incitálni. Harmadik, hogy Ali passának is és az portára is olyakat írogatott Nagod, kivel az töröket is irritálni igyekezett Nagod ő felge ellen, jelentvén azt az töröknek, hogy ez mostani motus Homonnay uram által ő felge akaratjából vagyon. Mind ezek azért az Nagod cselekedeti ő felgének az mi kegyelmes urunknak méltóságának nem kicsiny sérelmére lehetnének, kiért méltán commoveáltathatnék is ő felge, s mást is gondolhatna talán fölöle, de mi, ki eleitől fogvást ő felgét nem zűrzarvarra, háborúra, hanem az egy csendes és szép békességnek követésére tanácslottuk: intercedáltunk ő felgénél, alázatosan könyö-

rögvén, hogy mind ezeket ő felge obliterálja és Nagodat inkább minden jó akaratjával, kegyelmességével prosequálja, kiben jó reménységünk vagyon, hogy ő felge pro innata sua clementia könyörgésünket meg nem veti; azért Nagodat mi jó akaratból kérjük, hogy Nagod ennekutánna efféle dolgoktól, kikkel az ő felge authoritása laedáltathatnék, supersedeáljon, és először mindennek jól végére menjen Nagod, ha ő felge akaratjából vagyon-e, avagy nincs, és úgy deliberáljon felőle; sőt jót-szántunkban tanácsoljuk Nagodnak azt is, hogy Nagod ezekről ő felgét complacálja, és igyekezzék inkább ő felge kegyelmességét magához kapcsolni Nagod, hogysen mint vétsen ő felsége ellen, mert tudja azt Nagod, hogy nagy módja vagyon ő felgének abban, hogy az fényes portán is, ha akar, mind árthat s mind használhat Nagodnak. Ezt akarók mostan Nagodnak syncere megírnunk. Ezzel isten éltesse Nagodat sokáig jó egészségben. Datum in arce nostra Byttchensi, die 27. Junii 1616.

comes Georgius Thurzo.

Kivül: Paria literarum ad wajvodam Transylvaniac datarum, per reverendissimum dominum Pazmanum transmissarum.

(Orsz. Itár. Act. Thurz. Fasc. 96. No 31.)

L.

1616. jul. 7.

Sarmasági Zsigmond Thurzónak: menekülése történetét elmondja.

Illustrissime dne stb.

Elsőbb része könyörgésemnek Nagodhoz ez, hogy pacien-ter irásomat megolvassván, nagy prudentiája szerint bölcsen itéletet tevén dolgaimról, pro summa animi moderatione et pietate christiana decernáljon felőlem. Ugy emlékezem reá, hogy 25 esztendeje, miolta én Nagodat ismerem, és netalám Nagod is azon időtől fogva ismerhet méltatlan voltomra. Miolta az scolából kiköttem, ki talám 19 esztendőskoromba volt, fejedelmeknek szolgálatjokba forgolódtam, s úgy jut eszembe, nem kicsiny dolgokban s nem haszontalanul is munkálkodtam gyakorlatossággal uraimért s nemzetségemért. Értem Erdélnck 14 rendbeli urait; mindenneknél kedves voltam hű forgolódásimért. Basta György idejébe szörnyű árultatás által történt vala galibám oly embertől, kit gyermekem helyén tartottam s neveltem vala; de az én nagy ártatlanságomat annyira kinyilatkoztatta vala az úristen, hogy nagyobb böcsülettel állattak vala helyemre az Rudolphus császár commissariusi; annak-

utánna az lugasi, karánsebesi bánságot ultro offerálván s sok szép szókkal megkövetvén, az szegény Báthory Gábor fejedelemségének alkalmas oka valék, minthogy nem is vala szegény idegenem, noha én szegény voltam, kinek valóba hive is voltam mindaddig, még tisztességem ellen, sőt azután (mint Uriásnak) életem ellen is nem törekedék etc., de halála előtt azzal is amnistiánk lőtt vala; jó uram leszen vala, ha élhet vala. Annakutánna propositumom, sőt votumom tartja vala, hogy valakit isten hazámba fejedelemmé teszen, ha lovász volt volna is azelőtt, nem hogyha érdemes ur nemzetből, mint Bethlen Gábor ő naga, de minden hűséggel, igazsággal s tökéletességgel szolgálnék neki az mig élnek. És tudom jó részént Nagodnál is nilván vagyon, minden erőim szerint szolgáltam ő nagának Bethlen Gábor fejedelemnek; periclitáltam is néha miatta; kassai kamorán való állapotcskámát is nem kevés kárommal elhagytam ő nagáért, hogy liberiusb szolgálhatnék, és kétfelé ne lennék foglalatatos tisztbeli szolgálatban. Mely hiven és megfegyhetetlenül viseltem legyen ő nagához magamat, minden igaz lelkiismeretű ember, az ki ismert, az magam conscientiája és az igaz itilő szent isten bizonságom. Semmiből ez óráig lelkiismeretem ő naga, vagy hazám, vagy közönséges békesség ellen nem vádol, sőt inkább bizony az én hű szolgálatim után való érdemimnek külömb remunerationóját, nem valami bántást reménlettem ő nagától lenni.

De hogy Nagodnak az dolgot fide mediante megírfam, külömben nem történt mostanság. Minden gyűlésekbe, expeditiókba egyebeknél előbb is mindenkor ő naga fejedelmünk mellé accuráltam, kedve szerint forgódtam; csak im pünköst tájba hogy Lippához mene hadastól ő naga, némely barátom erős átkok és hit alatt jelenté meg, hogy ő naga egynehányat az erdéli főnépek közül meg akarna fogatni Déván. En Huszár István uram által privata audientiát kérvén ő nagától, keservesen proponálám ő nagának, az mit vélekedésem, érdemem kívül hallottam volna ő nagának ellenem való kemény szándéka felől. Mondám ő nagának, hogy: ilon vagyon (mondok) fejem kglis uram, bátran jöttem elő, nem tudom vétkemet, de ha mit Nagod tud, akár ma láttasson törvént felőlem, nem kérek gratiát, büntessen, ha érdemlem, törvény szerint, csak törvéntelen ne bántson meg.

Szép szókkal és kglsen menté ő naga magát, hogy efféle dolgot meg sem gondolt volna, nem is kételkednék hozzám etc. Így nagy bátran s vigan jövének fel az uton Lippától, és gerendi házámhoz menvén, utamba találék egy csoport lovast izzadt lovakon, kiktől eszembe vóm, hogy Szilvási Boldizsár uramat akarták megfogni; de azelőtt 2 órával is az fejedelem hivatal-

jára elsietett vala Fejérvár felé, rerum ignariis, Szilvási uram. Kevés óra telék el annakutánna, hogy nyilván megértém, hogy megfogták, mihelt jutott Szilvásit. Volt pedig történet szerint bizonyos marhámk Maros Ujvárat Szilvási uram házánál, kit én mindjárt Gerendre haza akarván hozatni, mert csak egy mélyföld oda, megértvén, hogy meg nem akarták adni saját marháimat. Azért az Lipppa alatt való titkos értelmem mellé, kibe az ő naga szándékát adták vala értenem, accedála az megmondott titkos izenet szerint az Szilvási uram fogsága, marhám megtartása. Megrettenvén azért magamba, hogy hasonló véletlen veszély ne találna, az gerendi tisztartómat küldém ő nagához, szép levelemmel könyörögvén, hogy küldene assecuratóriát fide mediante, és én mindjárt előmennék törvényre, csak törvéntelen ne bántana ő naga.

Ezalatt Szilágyba kövesdi házamhoz jövék, várván ott az ő naga választételét. De egynehány nap mulva csak az kövesdi szőlőm felett állván vigyázva látám, hogy házamra foglalók jövének. Én is az veszedelem előtt kijövék, csak paripákon akarván Kassára jöni, de az vármegyék motusit értvén, hogy az niely méltatlan veszedelmet kerülnék, abba ne incurálnék, ide Ungvár felé térék fejem oltalmazásáért egynehány napig, mig alkalmasosb helyet találok. Szánja meg az kegyes úristen ilyen vénségemnek idején való nagy méltatlan budosásomat s ártatlanul való szenvedésemet. Nem vethetek minde-
nestől ő nagára az fejedelemre; értettem sok gonosz akaróimat mind Erdélybe s mind Magyarországba, kik életemet, és jószágocskáimat szomjuhozták, kik közül egyik Bogdány János, ki ősmőtől maradt Sarmasági-Kövesdi jószágocskámért értetem hogy incselkedett, az minthogy most be is ment Erdélyben.

De kglis uram Nagodnál nekem isten után nem tudom ki lehetne jobb gyámolom. Én ártatlan ember vagyok; sem az erdéli fejedelemnek ő nagának, sem Erdélnék, sem senkinek nem vétettem; senki ellen nem törekedtem, nem practáltam; meg sem gondolhatom, mivel kárhoztathat vagy vádolhat akárki. Ha azt fognák reám talám, hogy ide ki volt valami correspondentiám uram ellen, mutassák leveletem, bizonyítsanak reám. Én az ő felsége udvarába se magának, se tanácsinak nem irtam egy bötűt is; ha irtam ő naga ellen valamit tudtomra, bár ma kárhozzam el; de hiszem nem félnek tőlem, mondják meg bár fide mediante. Továbbá Magyarországba ha irkálni akartam volna, vagy Nagodnak, ki Magyarországnak feje ő felsége után, vagy generalis uramnak, vagy talám ide Homonnay uraméknak kellett volna írnom; Nagod és generalis uram mondja meg. Itt pedég örülöm sőt kívánnám igen, ha compulsoriával is vallatnának felőlem, mert én bizony nem

irtam egy bötüt is, sem izentem senkinek, sem igyekeztem egy pontba is sohol semmibe az erdéli fejedelem ellen. Erdélyben is pedig isten úgy adjon jót ő nagának az fejedelemnek, az egész országot inquiráltassa ellenem, vallasson mindent felőlem, securissima conscientiam vagyon kgl's uram. Calumniával, csalárdsággal talám irhatott vagy mondhatott valaki valamit felőlem, de hiszem mindent jól meg kell discutiálni, bátran előállok.

Könyörgök azért Nagodnak, az istenért is tekintse az igazságot, tekintse ez igen méltatlan szenvedésemet, noha legkissebbik szolgálói közé is méltatlan vagyok, de valaha nem tartott Nagod idegenének. Még soha semmi jót Nagod tudtomra nem cselekedett velem, én sem találtam meg Nagodat ekkéig. Ezuttal fogja kegyesen és serio mellettem, Nagodtól nilván meglehet, ő nagával az fejedelemmel végezze el, ne rontson el ő naga szép gyermekimmel, keserves feleségemmel. Jussom inkább eszébe, mennyit szolgálék ő nagának, kit Nagod is érthetett, mint forgott dolgom Linczbe ő naga miatt; Bogdány Jánosnak ne adja ő naga őstől maradt jószágimat. Az szegény feleségem jószágit s ingó-bingó marhájukat restituálja, az mit most tőlünk elvött törvény nélkül ő naga. Vegye szolgálomat, küldjön fide mediante való assecuratoriát ő naga, hogy nem bánt és restituál in integrum. Nám sokkal alábbalóknak s érdemetlenbeknek adott ő naga affélét. Ha Nagod authoritással interponálja, tudom hogy voti compos ero én is, sőt maradékim is, örök hálaadó igaz szolgálói leszünk Nagodnak, és nem is leszünk haszontalan szolgálói Nagodnak, ha isten Nagod igyekezeti által helyemben állat. Ennél többször talám soha Nagodat semmi dolgomból meg nem találtam; nagy igazságom mellett érezhessem az Nagod kgl'sségét és jó effectussát könyörgésemmek.

Holott legyek pedig ezután (ez mostani üdőnek háború állapotjához képest, minthogy bátorságos helyeket válogatok), Forgách Zsigmond uram ő naga hamarébb megtudhatja, ha Nagod méltóztatik procedálni mellettem. Én ide nem practálni jöttem, sem semmi gonosz végre, hanem az mint irám Nagodnak, fejem oltalmáért, az miért Erdélyből is kijöttem; de itt is én senkinek nem vétek, sőt nem is mulatok itt etc.

Nagod ilyen bő írásomról megbocsásson és favorával kgl'sen persequálván, méltóztassék írásával is ilyen méltatlan szolgálóját bizonyossá tenni, mihez kellessék magamat tartani. Tartsa meg az úristen Nagodat kedve szerént sokáig holdogúl. Datum in oppido Ungvár 7. Julii 1616.

Nagodnak

alázatos szolgálója

Sarmasághy Zsigmond m. p.

Kivül: Exhibita Bitchae, 12. Julii 1616.

Külczim: Illmo duo dno comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva etc.

(Eredetije orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 40. Nro 35.)

II.

1616. jul. 18.

Bethlen válasza a kassai országgyűlés átiratára.

Gabriel Betthlem dei gratia etc.

Spectabiles magnifici, generosi, egregii, nobiles domini amici et vicini nobis observandissimi, salutem ac servitiorum nostrorum benevolentem commendationem praemissam. Minden jó áldásokkal látogassa isten Kegyelmeiket. Bogdány János és Csernely György uramék Kegyelmeitek böcsöletes hozzánk bocsátott követi megadván nékünk köldött credentio-nális levelét, szóval való izenetit is azok által bőségesen megértették. De az dolognak és állapotnak mivoltához képest, tetszett hogy mi ő kegyelmek által nemcsak szóval, hanem ugyanezen levelönkben való írás által tegyünk azokról Kegyelmeiteknek választ. Noha azért eleitől fogva értették ezekben az Homonnay György ellenünk való indulatjában, és az szent békességnek Erdély és Magyarország közt felháborításában Kegyelmeiteknek semmi szándéka, akaratja és kedve nem lett volna, mostan pedig abbéli gonosz szándékát az mi vigyázásunk által isten ő felsége megszégyenítvén, annál is inkább gonosz igyekezetibe elő nem bocsátását, sőt törvény szerint mentől hamarább megbüntetését igéri, nem akarván elszenvadni hazánknak szép békességének ok nélkül való felháborítását, úgymint ki miatt Erdélyre való vigyázásáért nemcsak mi, hanem az hatalmas török császár hada is mindenestől talpokra állván, rajtok való bosszúállásra készek lévén, kétség nélkül szörnyű romlásnak kellett volna következni ezekből szegin nemzetségünknek. Mi azért az Kegyelmeitek ebbéli igaz jó akaratját, és az közönséges békességhez való szeretetét böcsülettel vévén, noha igen méltán ennél is szorgalmatosban és idejében való gondviselését kívántuk volna Kegyelmeiteknek, tudni illik, hogy az dolgot az mint eleitől fogva tudta, látta, hallotta, ennyire se hagyta volna meggyökerezni, neveküdni, mind császár urunk ő felsége megtalálásával, tisztviselőinek szorgalmatosságával és külömben is, hogy ez tüzre, fegyverre és ennyi országos hadaknak ennihány helyekben megindítására ne mehetett volna, hanem csak az első füstölgésében oltatott

gondolom

volna el és tétetett volna semmivé.] Mert ha az úristen ezeket jó-voltából gonosz szándékokban meg nem zabolázta volna, talám az Kegyelmetek vigyázása mostan az dologban késedelmeknek találtatott volna lenni. Ennekutánna is penig, ha ugyan meg akarjuk tartani, örzeni közönséges békességünket, szóra, biztatásra arra való vigyázásunkat nem illik letennünk, holott ezt is sok esküvésekkel tagadták, hogy efféle gonosz szándékok nemzetségünk békessége ellen nem volna. Most is mi bizonyoson értjük Sorbán vajdának huszezer forintot kért; pénzt, arany, ezüst műveit, sok subscriált pecsétés albakat minden jószágáról, váraitól szabados dispositiót és elköltözésre hatalmat miképen adott Homonnay, és így elkészítvén az Molduában lévő lengyelekhöz bocsátotta, hogy azokat indítsa ellenünk, kiknek elhittök hamar való napokon az hatalmas császárnak Szkender pasa mellett levő török, tatár és oláh hadai által elegendendő igyek leszen. Mi rajtunk penig nemcsak az közönséges frigynek minden ok nélkül való felbontása, országunkra tűzzel, fegyverrel való jövetele, sőt az ő practikájok miatt megmaradásunkra szörnyű kételenségben forogván, mi-csoda extremumokra kelletett mennünk és most is miben for-gunk, igen méltán és igazán módunk is lévén sokképen benne, mind magunk kész hadainkkal s mind kölső segítségekkel igen könnyen ezeken az privatus ellenséginken bosszúnkat megállhattuk volna, de legelsőben isten előtt való keresztyén indulatunkat és az közönséges békességhez nem színnel, hanem szível való tökéletes affectusunkat, annakutánna császár urunknak ő felségének is, mint keresztyén monarchának méltóságos tekintetét szemünk előtt viselvén, harmadszor palatinus uram ő nagysága és generális uraméknak is jó intéseket tekintvén, negyedszer és legkiváltképen megromlott és szintén elfogyandó nemzetségünknek romlását és pusztulását szánván, holott arról az szegyeletföldről Kegyelmetektől böcsületes atyafiai által solennis legatióval megtaláltattunk és méltó bosszúállástúl mostan supersedeálunk, hadainkkal ki nem megyünk, megvárván elő-ször Kegyelmetek igireti szerint mind ezeknek az békesség bontogatóknak complicesivel egyetemben hamar való napon halogatás és kedvezés nélkül érdemek szerint való megbüntetések. Másodszor az mely árulóink minden ok nélkül kifutottak, közönséges zürzavarra izgattak másokat is, azokat az confoederatiónak tartása szerint kézben adatni kívánjuk, el sem szenvedhetjök semmiképen ott való patrociniomokat, itt benn egyet is közölök törvény nélkül nem bántnák, sem csak az kifutásért simpliciter nem graváltatnak, de egyéb dolgokban magokat országunk előtt mentsék és igazítsák törvény szerint. Harmadszor egy ifjú legin cancelláristát nemes embert

Gyárfás Pál nevűt még ez elmúlt télen levéllel és követséggel köldvén Homonnayhoz contra jus gentium megfogatván már hatodik hónapja, hogy fogságban tartja, kinek fogsága mint-hogy ok nélkül és méltatlan vagon annak is elszabadítására hogy Kegyelmeteknek mennél hamarébb látható gondviselése legyen, kívánjuk. Negyedszer császár urunknál ő felségénél szorgalmatos törekedése által obtinálását, hogy itt az szélföldön mi környölünk [szüntelen az jó békesség ellen practicáló hamis hirt költő tisztviselők] megváltoztatásának, és azok helyeiben békességszerető hazaffai állatásának, ugymint Szathmárban, Ecsedben, Kállóban, igen méltán megkívánjuk. Ezen kívől is az nagyszombati végezésnek éppen minden részében való satisfactióját, ki ha meg leszen, megtapasztalhatja azt Kegyelmetek országúl, és az több keresztyén országok is, hogy mi az két császárok között semmi zürzavarnak háborúnak okainak nem találtatunk, hanem sorsunkkal határunkkal megelégedvén, az szent békességnek tehetségünkkel mindenképen hasznosan való őrizői leszünk. Tartsa meg az úristen Kegyelmeteket sokáig jó egészségben. Datum in civitate nostra Kolosvár die 18. mensis Julii Anno Domini 1616.

Spectabilium magnificarum, generosarum, egregiarum ac nobilium dominationum vestrarum amicus et vicinus benevolus ac serviendum paratus.

Gabriel Bethlen.

Kédcím: Spectabilibus magnificis generosis et nobilibus comitibus ac universitati procerum et magnatum statuumque et ordinum comitatum partium inelyti Regni Hungariae superioris, dominis amicis et vicinis nobis observandissimis.

(Egykorú másolat az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 40. Nr. 37.)

LII.

1616. júl. 22—23.

Pernyeszi tudósításai a kolosvári országgyűlésről.

a)

Illustrissime stb. Servitiorum stb.

Hogy Nagyságod ennyi gondjai és buszulási között rész-szerént viczém által az mostani kassai gyűlés állapotja felől tudósított, Ngodnak megiszolgálom. Az Ngod írása és az ország izenetit latra nem vetvén Homonnay uram ő nga, Gombos Andrást lovasival, Barbély Ambrust is minden hadával eleresztette, ez éjjel Gebe nevű faluba hált az Gombos hada, az Barbély Ambrusé Megyes nevű faluba, kik két fű legényit béküld-

vén hozzám Homonnay uram ő nga levelével, tegnap praesentálák, kinek continentíája az, hogy az Ngod az ő naga felől való végezése szerént s az ország végezése szerént is az hajdú vitézeket elbocsássa, kit ő nga praestált. és elbocsátá őket, kérvén ő nga, hogy meg ne háborgattassam őket, kiknek én megmondtam, hogy meg nem háborgattatnának, hanem ő kegyelmek csendesedjenek le és így innár ezek eloszolnak ngos uram minden kétség nélkül. Az erdélyi vajda felől Ngodnak irhatom, most Kolosváratt vagyon gyűlése, sok szép erdélyi hadai lövő szerszámmal környülötte vannak, Rédey uramot behivatta, ki betegesen ment be, Somlyóra várják őket, mivel az bizonyos, Kraszna és Szabolcs vármegyékkel megszállatta s el is veszi Báthori Istvánné asszonyomtól; igyekezetit úgy értem, bészonyosan Tasnádra száll minden hadaival, onnan az az híre, Majténhoz száll, az honnan Szakmár alá akar menni, mivel Dóczy uramra mindenek fölött való haragját értem. Mely igyekezetében elő hagyja-e menni ez jövő héten megvállik, mely dologra az török ösztökéléséből és gyakran való parancsolatjából igyekszik menni és higgye Nagyságod.

Szilvási uramot sógoromat Hunyad várában tartatja fogva, asszonimat az nénémet az ő kegyelme feleségét, Enyeden tartatja az kastélyban fogva. Kornis Zsigmond uramat Fogarasban tartatja, az feleségét asszonyomat azolta az kór-ság minden nap törvén, azt is ugyan Fogarasban fogva küldte, mind férfi s mind asszoni állat rendet catholicust és catholicát szenvedni nem akar. Ngod bizonyosan higgye, nagy fölfu-alkodással vagyon most jó szerencsájében, ha le nem török ilyen fénlésében ilyeneket mindazáltal többeket is értünk, holnap leszen egy hete, hogy Rédey Kolosvárra bement. Bogdány uramot Chernel urammal igen becsületesen látta az erdélyi vajda, bár egyebek mentek volna be etc. Ha mi más híreim érkeznek, Ngodnak megirom éjjel nappal. Ezek után tartsa meg isten Ngodat jó egészségben. Datum in arce Ecsed 22. die Julii Anno 1616.

Illustr. D. V.

servitor addictissimus
Gabriel Perneszi.

Körül: Paria literarum Gabrielis Perneszy capitanei suae maiestatis praesidii Ecsediensis, ad illustrissimum dominum comitem Sigismundum Forgách etc. datarum.

(Az orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 41. Nro 32. alatt.)

b)

Illustris spectabilis ac magnifice domine comes, stb.

Hogy Nagyságodat innen az ő felsége végházából irásommal én ritkán látogatom, egyéb okának Nagyságod ne tulajdonítsa, hanemha mi bizonyos hírt én értettem, generalis uramnak ő nagyságának tudtára adván az végre is kérvén, hogy Nagyságodnak tudtára adja ő nagysága, kit hiszem meg is cselekedett tisztí szerént ő nagysága.

Ez alkalmatossággal akarám Nagyságodnak értésére adnom, az ország constitutiója ellen melyet Kassán 14 et 15 praesentis mensis végeztek volt, Homonnay uram ő nga környüllötte lévő fizetett hajdúkat elbocsátván, Gombos András és Barbély Ambrusék két száz lovas hajdúkkal félmelföld az ő felsége ez vára kapuja előtt mentek el az végre, hogy el oszoljanak, mivel Homonnay uram elbocsátotta őket, azokon kívül semmi mezei hadai nincsenek.

Az erdélyi fejedelem ő nagysága most Kolosváratt celebrált gyűlést erdélyi hadával. Nagyságod bizonyosan higgye vagyon tizezered magával, (az biharvármegyei hajdúin kívül). Mely hadai közel Kolosvárhoz Szamosfalvánál vadnak táborban lövő szerszámokkal együtt, és egyéb hadi apparatussival, ma egy hete Rédey Ferencz uramat, váradi kapitányát behivatta Kolosvárra, nem bizonytalan helyről értem kegyelmes uram, ha Isten és valami Moldua felől való állapata meg nem tartóztatja.

Másik, hogy Homonnay uram mezei hadait elbocsátotta, minden igyekezeti ez, hogy ez jövő héten minden hadaival Somlyó alá jű, azt az helyt és várat attúl az jó emlékezetű régi Bástori familiátúl elveszi, mely várat immár Kraszná és Közép-Szolnok vármegyékkel meg is szállatott Báthori István né asszonyomra; abba véget érvén, Tasnádra jű, onnan Majténhoz az mi kegyelmes urunk és császáruk birodalmában, és ez ecsedi jószágban száll táborban, mely közhely Zakmár és Ecsed vára között; igyekezeti az, hogy oda gyűlvén melléje az hajdúság nemcsak az kik az ő nga ditiójában laknak, hanem az mi kegyelmes urunk birodalmabeli hajdúságot is melléje vevén Szakmár alá menjen, mivel Dóczy uramra ő ngára mindenek, felett való haragját mondja. Hihető, minket is s mind az kál-lai vitézeket megrekeszt, mely ügyekezetre kegyelmes uram úgy értem, az török sollicitálja szüntelen, ez szándokit effe, ctuálja-e ő nga, rövid nap az idő magával kimutatja, kikben isten akassza meg; az nagy fizetetlenég miá kegyelmes uram elég készületlen találtnak az ő felsége házai és profont nélkül való állapattal, kiváltképpen ez hely, kiről szüntelen írok

mind generalis uramnak ő ngának s mind az kamorás uraknak, de semmi haszna, kiből mi jöhet ki az Ngod bölc's itileti, sőt vicémet is felküldtem volt ez okokért most is generális és kamarás uraimhoz, de semmi hasznunkra való állapotot nem hozott egyebet az megleszennél stb.

Ezek után ajánlván Ngodnak alázatos szolgálatomat, tartsa meg isten jó egészségben Ngodat. Datum in arce Eched 23 die Julii, Anno Domini 1616.

III. S. ac M. D. V.

servitor deditissimus
Gabriel Perneszy m. p.

Külsőim : Illustrissimo domino domino comiti Georgio Turzó stb.

(Az egész Perneszy kezeirása).

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 40. Nr. 36.)

LIII.

1616. szept. 14.

Meghívó a segesvári országgyűlésre.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Prudentes ac circumspecti fideles syncere nobis dilecti salutem et fauorem nostrum. Noha bizonyára nagy szívünk szerint és teljes erőnkkel azon ügyekezni, hogy édes hazánknak minden felől istentől adatott békességét erősítvén és ótalmazván, régi jó szokásit is napról napra helyére állathatnók, kik közzül tudjuk az volt egyik, szüntelen generalis gyűlésekkel mind ősszel tavasszal az országot nem terhelték, gyakrabban partialisokkal is szükséghez képest megérték. De Kgltek szemei előtt lévén, az elmúlt nyáron mennyi felé való vigyázásunknak kellett lenni ok nélkül támadott aemulusink miatt, itt benn is mennyiféle mind titkos mind nyilván való practicálások nyilatkoztanak ki, kik ellen, legyen az úristennek neve áldott, mind kívül belől eddig győzedelmes szerencsével látogatott, ellenséginket mind magok fészkekben s mind külső országok által való ügyekezetekben igaz ítéletiből kárral, gyalázattal és szégyenvallással látogatta hamis ügyökben. Mindazáltal most is sok külömb-külobbféle practicájoktól (mert a nélkül szintén úgy nem akarnak ellenni, mint a mindennapi kenyér nélkül) nem szünvén, nekünk is pedig mind a fényes portáról és egyéb helyekről jó vigyázásunk után kedves követésünk érkezvén, ilyen állapotokról való gondviselésünkért csak partialis gyűléssel nem látjuk, hogy véghez vihessük. Ez okon

mellettünk lévő tanácsink tetszéséből végeztük, hogy ez jövőendő octobernek kilenczedik napjára Segesváratt országunkbéli hűveinknek generalis gyűlést promulgálnánk. Hagyjuk azért és parancsoljuk, hogy Kegyelmetek ennekelőtte való régi szokás szerint böcsületes atyjafiait, mint szokta generalis gyűlésre választani, teljes authoritással és tanúsággal a feljül megírt napra és helyre okvetetlen sub poena in generali decreto expressa bocsássa, kikkel istennek segítségéből minden szükséges előtünk álló dolgokról egyenlő értelemből hazánknak közönséges békességünknek őtalmazására minden jót végezhesünk. Minthogy pedig ez gyűlésnek napját olykorra kellett rendelnünk, hogy az Szent Lukács octávája közönséges törvényszolgáltatásának terminusa is csakhamar az gyűlés közben vagy utána békövetkezik: tisztünk szerint mi az törvény szolgáltatásának sem akarván megfogytokozni, ugyan most certificálunk mindeneket, ítélő mesterink, táblánk assessorai arra való készülettel jelen lesznek. Mi rajtunk az articulus tartása szerint a törvény és igazság szolgáltatásának ideje és alkalmatossága nem akarjuk, hogy elmuljék, ha isten mostani csendességünket megtartván, Kegyelmetek közönséges tetszése is accedál. Secus non facturi. Datum Albae Juliae 14 Septembris Anno 1616.

Gabriel Bethlen m. p.

Caspar Beóleonj m. p.

Királ: Prudentis ac circumspēctis iudici primario, caeterisque juratis ciuibus ciuitatis nostrae Colosuariensis etc. fidelibus sincere nobis dilectis.

(Eredetjé *Kolosvár város ltárában.* (Fasc. III. Nr. 171.)

LIV.

1616. okt.

Bethlen pátensterele a hajduk fogadása ügyében.

Gabriel Bethlen etc.

Universis et singulis, egregiis et nobilibus ac strenuis militibus sub ductoratu generosorum Nicolai Monachy, Georgii Simoni et Stephani Fűzi constitutis et commorantibus praesentes visuris nobis dilectis salutem et benevolentiam nostram. Az nemzetes és vitézlő Monachi Miklós, Simoni György és Fűzi István uramék Somogyi György által való izenetekből és irásokból értjük, hogy Kgltek is vélek együtt kész volna minekünk és az egész magyar nemzetnek szolgálni, kiért Kgltek is minden időben hálaadó voltunkat és kglsségünket várhatja. Mi ifjuságunktól fogva az vitéz embereket szerettük, böcsüllettük, értékünk szerint uri állapotunkban is

szerencséseket neveltük, isten nagy kglsségéből ez mostani fejedelmi állapotunkra emelvén, arra nagyobb alkalmatosságot adatván, minden jámbor vitézlő fő és közép rendeket becsülünk, és érdemes szolgálatjoknak illendő jutalmára kiválképpen való gondviselésünk vagyon, főképpen pedig az kik az istennek tiszta szent tiszteletire és igaz vallására, édes hazájokra nemzetekre velünk együtt minden azzal ellenkezőkre vigyáznak. Ezen közönséges jóra való szándékát ennekelőtte is értettük és bizonyosan el is hittük mint hazáját, nemzetit, igaz hűtit igazán szerető magyarok felől. Annakokáért mi is a Kgltek jó ajánlását, szolgálatját, személyét böcsülettel, szeretettel vesszük, valamikor Kglteknek jó alkalmatossága és kedve leszen ide a mi birodalmunkba való jövetelére mind az több vitézekkel egyetemben, kik Kgltekkel az közönséges jóban egy értelemben vannak és lesznek, Kglteket szeretettel látjuk, fogadjuk, érdemes szolgálatjokért illendő jutalommal is, minden kglsséggel igyekezzünk lenni. Itt is Kgltek velünk egyetemben csak a közönséges békességnek megoltalmazásán fáradhat azok ellen, az kik azt mind titkon s mind nyilván láborgatják; mert mi mindenekben csak a közönséges békességhez akarjuk magunkat határunkban tartani, és békességünket, igaz hitünket, szabadságunkat oltalmazni. Somogyi Györgytől szóval is üzenünk, Kgltek szavának mindenekben teljes hitelt adhat. Bene valeant. Datum in civitate nostra Alba Julia Anno 1616. október.

Gabriel Bethlen.

Kívül : Par patentis Bethleni.

(Orsz. Itár, Act. Thurz. Fasc. 97. Nr. 21.)

LV.

1616. okt. 16.

Bethlenre vonatkozó tárgyalások a prágai udvarban.

a)

Matthias dei gratia electus Romanorum imperator stb.
Spectabilis ac magnifice fidelis nobis sincere dilecte.
Quas ad nos 24 elapsi mensis Septembris de fama circa arcem Jeneo cum pertinentiis per Bettlenium Turcis cedendam et assignandam, Janitsarosque in praesidium Varadiense collocandas perscripseratis, recepimus. Cui etiam atrox illud facinus quod iuxta continentiam parium literarum vestrarum ad eundem datarum exprobraveritis, simulque tempestive ab enormitate facti efficacibus mediis et rationibus dehortati fueritis, in ea parte a vobis nostrae benignae voluntati abunde satis-

factum est. Vestramque in eo sedulitatem, ubi non solum patriae istius sed totius Christianitatis interesse zelanti affectu conservare, et vindicare conanimi, nobis gratam esse, et multum commendatam habere, vobis persuadeatis.

Illa eadem et alia pleraque, de eiusdem Bettlemi nefario proposito, et deliberato plane animo in summum reipublicae christianae dispendium et ultimum excidium tam provinciae Transylvaniae, quam adiacentium sacrae istius regni nostri Hungariae coronae ditionum, qualiter nobis quoque ex diversis locis perscribantur, ex serie relationis praesentibus annexa cognoscetis, quod ipsius facinus quanta cum temeritate et fidei sacramenti iurisiurandique violatione contra transactionem Tyrnaviensem committatur, manifestum est. Ac proinde necessitas exigit, ut tantis et tam gravibus incommodis arcendis, summa diligentia adhibeatur, ut quamprimum modis omnibus cognoscatur, numne haec re ipsa ita se habeant? Ac interim quid nobis in tanta clade a christianitate avertenda suscipiendum, et quid facto opus sit, quaeve remedia adhibenda? Vestram superinde nobis statim transmittendam opinionem expectaturi sumus. Ac in reliquo gratia nostra vobis propensi manemus. Datum in arce nostra regia Pragensi, die 16. mensis Octobris. Anno Domini 1616.

Matthias m. p.

Laurentius Ferenczffy m. p.

Ferenczffy kezével: P. S. Continuatis nonnullorum fidelium nostrorum literis ad nos perfertur, Gabrielem Bettlen non solum Jeneo, et adjacentia minuta praesidia, verum etiam Varadinum Turcis promississe, atque ita omnia disponere, ut periculum sit, ne propemodum magno christianitatis incommodo male concepta consilia exequatur.

Qua igitur ratione tam perniciosis machinationibus sit obviandum, vestram ad nos opinionem absque ulla mora perscribatis, simul et modum aperiatis, quo a statibus Transylvanicis, [cum quibus, et non cum solo Bettlemo Tyrnaviae pacem stabilivimus] intelligere possimus: an ipsorum consensu Bettlenius arces praedictas in manus Turcarum tradere velit, et an ex ipsorum voluntate sit, quod Bethlenius neglecta transactione Tyrnaviensi non solum comitatus Ungariae superioris variis literis ad res novas sollicitet, verum etiam hostilia subditis nostris minetur.

(Külön mellékleten.)

Relatio super factis et processu Gabrielis Bethlen.

1. Refertur: certum esse, quod Bettlenius isto authumno, post comitia, quae ad festum Sancti Michaelis celebrantur

Varadinum egressurum esse, et Jeneo cum attinentiis illico Turcis traditurum. Quo circa iam Temesvarienses, Gyulenses, Lyppenses, Szolnokienses, et alios confinarios Turcas congregari et ad recipiendum Jeneo sese parare, quod ex praesidiariis non pauci inter Turcas hisce diebus conversantes viderunt, et a Begho quodam Turca praecipuo, Pal Begh dicto, aliisque primoribus Turcis haec insuper intellexerunt.

2. Refertur, quod cum Bethlemius Constantinopoli exularet Gabrielis Bathori tempore, ipsum per Naczuff vezirium obtulisse Lyppam et Jeneo cum adjunctis Turcarum imperatori, si principatum Transylvaniae ipsi conferret, et rerum potiretur. At imperatorem non fuisse contentum, sed postulasse etiam Varadinum et civitatem Coronensem, qui aegre quidem, sed suasu Mehemmet Agae, qui nunc Temesvariensis passa est, promisit Bethlemus: proinde fieri aliter nunquam posse, quin successive haec omnia Bettlemius praestare cogatur, urgenturque continue.

3. Nunc in Jeneo nullum esse capitaneum; nam Stephanus Petnehazy privatus est capitaneatu. Ac Bettlemium severissime per literas praecepisse praecipuis omnibus Jeneoiensibus, praesertim 14. nobilibus, qui omnibus praeerant, ut ex Jeneo discederent, neque unquam eo reverti illis liceret. Insuper etiam qui ex Lyppa eo manendi causa confluerant, omnes abscedere jussisse, capitali poena remanentibus proposita. Sic nudatam praesidio Jeneo sine ulla renitentia cuiusquam posse Turcis tradere.

4. Omnes praesidiarios qui Lyppae fuerant, jurejurando tam ipsum Bettlemum, quam per eum coactos Transylvanos assecuravisse, cum ex Lyppa cedere cogebantur, ut quocunque vellent, seu ad regnum suae maiestatis Hungariae, sive in Jeneo tuto illis liceret manere, vel recedere. Nunc contra talia juramenta ejici omnes ex Jeneo per Bettlemium, qui ibi pedem fixerant, ac prohibentur in Ungariam exire, sed in Transylvaniam cogi omnes migrare.

5. Quendam Lucam Nagy capitaneum hajdonum, qui nunc in finibus ditionibus quidem Transylvaniae commoratur, ex Hungaria tamen 400 equites congregare et ad stipendium evocare jussu Bettlemi, quos per Walachiam Bethlemius ad Szkender passam mittere vult ad stipendium ibi merendum; quod ab ipso contra pacta Tyrnaviensia committitur.

6. Affirmatur etiam a Bettlemio severe demandatum esse, tum ipsis praesidiariis Jeneoensibus, tum aliis quibusquam statibus et ordinibus Transylvaniae, ut ad nutum deinceps quotidie sint parati ad bellicam expeditionem. Ac a Bettlemio

inauditum esse refertur, quod perfecto statim Jeneoensi negotio in regnum suae maiestati Hungariae irrumperere habeat in animo.

7. *Ferenczffy kezével*: Dicitur praeterea Bethlemium cum Georgio Rakoczy fraternitatem inisse, jurejurando intercedente, ac de Transylvaniae principatu regniue Hungariae statu secrete permulta tractasse.

Külcsm: Spectabili ac magnifico comiti Georgio Thurzo etc.

Kicül: Exhibitae Bittchae die 4. Novembris 1616.

(Eredetije az orsz. ltban, Act. Thurz. Fasc. 8. Nr. 60.)

b)

1. Ingressus Transylvaniam absque scitu et licentia suae M^{tis} tempore tali suspecto, quo Bethlem in ditiones suae M^{tis} hostilia moliebatur, subditosque suae M^{tis} seditiosis scriptitationibus concitabat.

2. Quod in Transylvania in signum Homagii ac fidelitatis suae versus Bethlemium gladio se ab ipso praecingi passus fuerit, speque adoptionis in filium ac successionis in principatum sese totum Bethlenio addixerit.

3. Quod statim ac ex Transylvania rediit, ad se accitum Matthiam Nagý, capitaneum haydonum Polgariensium ipsum ad capitaneos haydonum miserit, eosque ad partes Bethlenii traxerit.

4. Quod hac istius instigatione excitati haydones, Radul vayvodae homines invaserint, ac profligaverint, qui scilicet Lippam defendere volebat, ne in manus Turcarum deveniret; hincque factum esse, ut Lippha ac aliae tam pulchrae provinciae hostibus cesserint.

5. Quod cum Cassoviam ad conventum comitatum venisset, statim ac a suae M^{tis} commissario penes credentiales M^{tis} suae intellexisset, qua ratione se in illo conventu gerere deberet, ut fidelitatem suam c. M^{ti} testatam redderet, ipse Cassovia discesserit, ut scilicet aliquam comitatensium imaginatam indignationem declinaret; cum tamen penes suae M^{tis} fidelitatem non solum levem aliquam indignationem, sed et vitae discrimen adire debuisset.

6. Quod nunc quoque ultro citroque homines ad Bettlemium commeent, occultasque cum illo practicas habeat.

Kicül: In negotio Georgii Rakoczy.

(*Másolat* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

LVI.

1616. okt. 10—18.

Homonnai felkelésére vonatkozó irományok.

a)

Homonnai körlevele.

Salutem et officiorum nostrorum paratissimam commendationem. Minemű ingerkedő és mód nélkül való levelet irt és más állevelet is én nevem alatt valót küldött legyen egy néhány ide ki való vármegyékre Bethlen Gábor, nálunk is nyilván vagy, körül álmélkodással gondolkodtunk, mely igen nem kémelli afféle cselekedetivel magát enni sok fő értelmes, eszes emberekkel, mint az úristen jóvoltából Kgtek között minden vármegyékben vadnak, önön magát jobban jobban megestergetni. Mert az kit valami szübeli passio gyűlőség vagy boszu nem visel, igen könnyű annak az ő mesterségit megtapasztalni, és ezeknek az kiküldött leveleinek mivoltát észében venni.

De legelsőbbben illik arról gondolkozni Kglteknek, mit tulajdonítson ő magának, mikor azt irogatja, hogy minket itt kinn Magyarorszáiban házainknál hadaival megkeresett volna; sőt hogy továbbra fenyegetőzik is az mi kglk urunknak császárunknak méltósága ellen. És azt is irván, hogy Kgtek mind egész országúl (noha mi ez országnak gyűlésén generaliter nem tudjuk, hogy volt volna sem ez esztendőben, sem ez elmúltba) mintha esedezésével avagy könyörgésével tartóztatta volna meg főköveti által, hogy ide haddal nem jött ellenségkép, és ez kétség nélkül ez nemes országnak is derogál becsületinek. Soha Magyarország egy erdéli vajdának sem supplicált és invadálással egy erdéli vajda sem merte fenyegetni jezelött Magyarországot. Mert az tudni való, hogyha enni földre ilyen urak ellen koronás királyunk biradalmában hadakozni jött volna, azzal királyunk és országa ellen cselekedett volna; és ilyen despectust cselekszik mind ő felségén s mind ez országon, holott ha mi dolga velünk volt, vagyon királyunk s törvényes országban élünk. — Ha pedig eljött volna, vagy az mint értjük fenyegetését, el akarna jöni ezután is, mi is istenben bízván magunk oltalmában megfeleltünk volna neki. És ezután is, ha szándékában elő akar menni, nem fogatkozunk meg magunknak s protestálunk is, hogy afféle igyekezeti ellen ha magunkra osztán gondot kezdünk viselni, senki ne tulajdonítson vétket mi nekünk. Mert mi nem nyughatatlankodunk, csak ő ne volna nyughatatlankodásban és minden gyalázásával s ellenkező szándékival ránk ne törne. Ő felsége is penig biro-

dalmára való terekedéseért s méltóságáért mit gondoljon felőle, az ő felsége kgl's akaratja, mi semmire okot nem adunk.

Továbbá valami titkos dolgaink s tanácsink felől, mintha ő végére ment volna, irt Kgteknek. Azt vélte talám, hogy Kgtek között nem találtatik egy is, az kinek oly itéleti lehetne s annyi okossága, hogy azokat igazán meg nem érthette volna, avagy meg nem tudhatná ezután is.

Nem szintén jól ment az Raduly vajda dolgának is végére, hanem csak az mit magában ő elgondolt, hogy mint lehetett volna, vagy lehetne az dolog, az szerént irt. Mindazáltal tudja Kglmetek azt, hogy Raduly vajda az magyarországi koronás király által és magyarországi segítség által vitetett volt az havasali vajdaságra. Mely fejedelemségében az pogányság ellen az keresztyénségért valóban sokat vitézkedett, és híven szolgált minden időben az mi kgl's koronás királyinknak kedvek szerént. És ugyan az ő felségéhez s ez országhoz való hiységért vesztette is el ő nga hazáját Havasalföldét, kire tekintvén ő felsége is kgl'sen szárnyai alá fogadván s táplálván, e nyárban patenslevelével ő felsége bocsátotta volt az országba, hogy innen bemenvén Havasalföldébe, országában szállhatna az keresztyénségnek nem kicsiny hasznára. De ha akadályok vetettek egy nehányképpen ő naga eleiben és saját országában be nem mehetett, nem másuva, hanem az ki ez ideig is kgl'sen táplálta, attúl kell várni ezután is, az mint értjük, hogy Nagy-Szombatban lakik most is.

Hogy penig mi küldöttük volna segítségért ő nagát Prágában, nem kellett volna reánk fogni; de hogy ne segítettük volna az vitéz fejedelmet egyszer is másszor is költségünkkel az miben lehetett, azt nem tagadjuk tudván, hogy ő felségének hive s táplálja most is fizetésével s ez országnak is sokat szolgált, szolgálhat ezután is. — Az mivel segítettük pedig, annak sem jól ment végére Bethlen Gábor, az mellett, hogy Régeni Jánost is anni költséggel, és az végre az mint írja, küldöttük volna el, azt sem jól értette volt az dolgot.

Hogy Rómában és spanyor királyhoz jesuitákat küldöttünk volna pénzért s népért, abban sincs semmi. Könnyű végére menni, hány jesuita vagy pap volt jószágunkba ez esztendőbe, és ha vagy egy közül ment-e el valahová. De ezzel az jezuita szerzetet is akarja mindenekkel gyűlöltetni efféléket költvén reájok.

És mi is ezüst és aranymiveinket és egyéb marháinkat mostanság mely igen hányjuk zálogban, és minémű jószáginkat zálogosítottuk volna el, miolta Kún István ide ki volt, nincs hirünkkel; sőt egyéb titkos dolgokat is, az melyeket Kun

Istvántúl írja, hogy értett, ha mit tudna, azt hiszem mint egyébként mondásit kijelentette volna, de azokban sincs semmi.

Az mely levelet pedig mi nevünkkel valót küldött Kgtek közzé, kiből hogy Kgtek bücsületi ellen is irtunk volna Raduly vajdának, mind csak fogások, költött dolgok; és csodáljuk hogy mélyebben is el nem ment benne azon egy munkával, mind egygyel érte volna meg. De csak abból is kitetszik, az is mely igaz, hogy mi a vajdával szemben sem voltunk, jó lelkiismerettel írjuk; sem az felől az tizenhárom ezer had felől Lengyelországba, az mint ő írja, semmit az vajdától sem értettünk.

De mind efféle ő írásnak semmi nem egyéb az oka, hanem hogy ti Kgtekkel azt akarná elhíttetni, hogy az miképpen Lippát az töröknek adta s annak az büzit reánk erőlködött kenni. Jenőt is az többivel együtt ugyan efféle praetextusok alatt adhatná meg ígéreti szerént az töröknek. Minden ember tudja azt, hogy ő mindenkor afféle módon vitte dolgait elő, az által ment az erdéli vajdaságra is, mint bánék jól tött urával, fejedelmével és maga hazájával, Giczý Andrást szörnyű esküvései ellen megöletvén az mely Giczývel Báthory Gábort az előtt elvesztette. Ugy az lippaiaknak is hitlevelet adván, s azzal átkozván meg magát, hogy az isten az földnek is be ne hagyja fogadni még az holttestét is, ha soha Lippát török kezében adja; de a felől oda adá. Olyan igazán költvén felölem is, hogy én miattam kellett Lippát az töröknek adni, kiről nem türhetem, hogy egy néhány ígérel ne írjak; és minden értelmes ember jó lelkiismerettel tegyen ítéletet felőle, ki vétkéből esett török kézbe Lippa több végházakkal együtt.

Mondják meg az erdéli főnépek, és az kik lippaiak voltak is hitek szerint, ha még akkor nem ígérte-e az töröknek Lippát, Jenőt Bethlen Gábor, mikor Basta György Erdélyben létében Bethlen Gábor római császárnak adott hiti mellől az török közé ment volt és az tatár szultán által erdéli vajdaságot nyert volt magának s annak is hivatta az török közt magát, de akkor az titulusnál egyéb haszna nem volt benne. Mert ő magok az bujdosó erdéliek levonták volt az titulust is róla és másnak szerzették volt az török császártól az dignitást. Annakutánna az sok változások után Báthory Gábor fejedelemtől követséget nyert magának az portára és tagadhatailan dolog s az törökök is megvallják s megbizonyíthatjuk, hogy Lippát, Jenőt még akkor is megígérte volt Báthory nevével is az töröknek. És hogy Báthory meg nem adta, jó alkalmatosságot revén ebből Bethlen Gábor, az törökkel kezdett practicálni fejedelmé ellen, az mint elébb is írák és az portára szökvén ujobban ismét oda ígérte Naszuff vezérpasa által az török császárnak

mind Lippát, Jenőt és még több várakat is, kik közül Várad is egyik, az mint nyilván beszélük az törökök is és ezután jobban megérti ő kglk.

Ez végre vitte osztán vajdaságra az török ötet Erdélybe, és az várak megadásárául Szkender passa és Memhet aga, ki most tömösvári passa löttek kezesek érette, az mint az megyesi gyűlésbe is harmadévi nyilván szemére vetette volt Memhet passa is ő neki. És szörnyen elégettetvén és pusztittatván az országot az sok pogánysággal, az mi keservesb, többet ejtett 18 ezer keresztyénnél rabságra csak két nap alatt is. Enniszer való ígéretek után azért egyebet nem tehetett benne, kételen meg kellett adni. Az mint Váradon még az harmadik őszön generaliter elvégeztette volt az országbeliekkel is s Huszár Istvánt többekkel együtt küldötte el, és Lippát még akkor kezében is adta volt az töröknek, — Tatár Óselebi foglalta volt el is. De szintén akkor tájba mind az Forgács Zsigmond uram és többek Lippa felől irt levele is érkezvén s magában megijedvén, nehezen csak egy kevésbé az vezér engedelmeiből halasztották az beleköltözést praetextust mutatván, míg római császárral ő felségével Huszt és Kővár felől is végezhetne és az békességet véghezvihetné.

De elég jele volt hiszem, hogy megakarta Lippát adni, mikor minden port, minden álgukat és egyéb munitiót éppen kihordatott belőle, csak pusztán hagyta meg akkor, egy néhány tarackkocskáknál egyebet ott nem hagyván, sem élest sem egyebet.

Elég bizonyosság az is, kit egész Erdély tud, mert országgyűlésébe forgott ez dolog, hogy mind Bethlen István, Erdéli István főkövete által is megizente az török császár, hogy egyéb immár enni ígérések után nem lehet benne, mert Erdélyre küld, ha meg nem adja, s erre nézve elvégezte az országgyűlésébe másodszor is, hogy megadja Lippát az többivel együtt.

Mindezekben az üdőkben is csakingyen sem hirdették, hogy énnekem hadam lött volna, de tudni való dolog az, hogy miolta az keresztyénség költségével az erdéliek Lippát, Jenőt megvették ugymint huszonkét esztendőitől fogva, azóta sok kárba forgott Erdély dolga, sok fejedelmi voltak, egy nehányszor Magyarországból nagy hadak mentek Erdélyre ellenségekppen magyarok, németek, oláhok, lengyelek, vallonok és egyéb nemzetségek; nem így kényszergették őket mint most méltatlan vádallással, hanem ugyan valóságosan és derekasan nagy kényszergetésbe, romlásba forgott Erdély egy néhány fejedelminek idejében az keresztyének miatt, sőt az pogányok miatt is. De azért soha Lippát töröknek nem ígérték sem boszujokban, sem kételenségekbe, sem magok oltalmába, sem az erdéli fejedel-

mek, sem az ország, szintén úgy most is semmi tekintetért nem kellett volna oda adni, ha keresztyén volt volna; most ez esztendőbe pedig ki kényszergette oly igen őket.

*Janó +
mi csodában*

Hiszem tagadhatatlan dolog ez, hogy csak ez vádolásnak színe alatt akarja immár most Jenőt török kézben ejteni; mert ki nem tudja azt, hogy mi csendes állapotban vagyunk, semmi hadunk nincs, sem készületünk, még is efféle álmot költ felölünk s okot keresne, ha találna ellenünk. De hiában ez, ha mást nem veszen elő. Mert nyilván való dolog, hogy Jenőt töröknek akarja adni; azért költözött ki az jenei kapitány Petneházy István belőle és holmi nemes ember főlegény, vitéz katona vagyon Jenőben és az Lippából kiűzetett vitézljő rendet, az ki már ott telepedett volt meg, mind most akarja kiűzni. És most az több Lippából kiűzetett népet is mind országának és magának erős hiti és hittel kötött levele ellen háborgatja mindenütt. Nem is csuda semmi dolga, az ki anynyiba esmeretes, szánja meg az úristen szegény nemzetünköt. Im az mint hozzá kezdett, nemcsak Lippát, Jenőt, de bizonyába török kézben ejti egész Erdélyt is aprónként.

Bővebb írással nem akarjuk terhelni most Kgteket, rövid időn magok Kgtek eszében veszen mindent s akkor ismeri meg kicsoda igyekezik ez országnak s nemzetségünknek javára s kicsoda romlására. Tartsa meg az úristen Kgteket jó egészségben. Datum in Unghvár die 10. Octobris, Anno 1616.

Kicül: Paria literarum, quas d. Homonnay ad comitatus scripsit.

(Másolata orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 100. Nr. 13.)

b)

Sarmasági önrédelme.

Illustrissime dne dne etc. Servitiorum etc. Az úristen stb.

Kényszerítettém Ngodat írásommal bántanom. De nincs mit tennem, ártatlanságomért az természet törvénye szerint is tartozom gondot viselni. Bőségesen megírtam volt Ngodnak e nyárban, mint történt legyen dolgom Erdélyben; Ngod kglsen is irt vala mellettem az fejedelemnek ő ngának, küldött is vala ő nga assecuratoriát énnekem. De az mint másik levelemben megírtam vala ngodnak (nem tudom, ha kezéhez juthatott volt Ngodnak) ő nga is maga kezeirásával, kit nekem küldött justificált, jelentvén, hogy semmi szándéka nem volt volna ellenem, holott semmi vétkemet sem tudja. Mindazáltal insinualta vala azt, hogy nem kellett volna Ungvárra jönnem;

de affelől törvényre mennék haza. Én pedig igen kedvem ellen s kételenségből jöttem vala Ungvárra, mert Homonnay uramnak is volt neheztelese reám. De az vármegyék szinte akkori felzendült állapotjába ugyan nem lehet bátorságos járásom, sem megmaradásom másutt. Az utakat mindenütt állják vala, és nagy zürzavar vala. Az is vala pedig intentióm, hogyha nagyobb motusok lennének, Lengyelország határitól nem akarok vala távozni. Látván azért és Erdélyből is hamar barátim által tudósíttatván, hogy azért akarna törvént ő nga reám láttatni, hogy Ungvárra jöttem volt és azzal is opprimálna; mégis könyörgöttem vala ő Ngnak, hogy küldjön oly assecuratiót, ki mellett ne féljek etc. Mind várakozásban voltam, felette csendesen viselvén magamat, nem akartam sem szómmal sem egyébaránt még csak gondolatimmal is vétetni ő ngának; ő nga pedig minden jószágimat, marháimat, sőt feleségem jószáginak marháinak is nagyobb részét elfoglaltatván maga számára, s bírván hites tiszttartait beléjek adván, disponálván belőlök. Mindazáltal két cancellarista diákját küldötte kövesdi házamhoz, kit immár régen ő nga birt, hites tiszttartaja volt benne, és disponált mint sajátjából, és onnan ad 15. diem evocáltatott az gyűlésnek első napjára, mely most is Segesvárat celebráltatik, hogy ezekről adnék ott ratiót, miért jöttem ki Erdélyből, miért jöttem Ungvárra az ő nga ellenségéhez és miért állottam ki az tanácsrendből? Ezeknél egyéb vétkeket nem praetendálta. Ez dolgot is csak véletlenül egy barátom izente meg, hogy így evocáltak, mert ő beszélt az deákokkal is, különben meg sem tudtam volna az citatiót, holott senki Kövesdről hozzám nem jött; és azt hiszem, immár ő nga propter non comparentiam meam proscribáltatni fog. Ngod azért kglsen tegyen ítéletet erről: Kövesd, a honnan citáltak, Magyarországba vagyon, noha Erdélyhez tart, de ugyan magyarországi törvénnyel élnek ott. Ad primum diem comitorum kellett-e citáltatni? hiszem terminus avagy octava is leszen 1. Decembris, mely az magyarországi terminus ex antiquo usu et legibus nostris. 2. Az ki extra regnum messze vagyon, nem csak 15. napot kellene praefigálni ad comparitionem. 3. Az magam jószágából kellett volna evocálni, nem abból, az kit egy nehány hohnaptól fogva ő nga bír, és nekem semmi birtokom nincs benne, az mint az kövesdi tiszttartó leveleivel is és mindenekkel ott az jószágba és tartományba megbizonyíthatok. Továbbá dato sed non concessio bár vétkes volnék is, legitime citatus ad competentem terminum et locum juridice convictus volnék is, hiszem praecise et restrictive az notorius convictus maga portióját és nem feleségéet sem gyermekiéet vesztené el. De ő nga az citatió előtt régen minden

Lam

B. lef. sz. 1
j. 1. sz. 1

jószágomat, az mi magamé volt, marhástól, majorságostól elvőtte, magának foglalta éppen. Abban pedig az feleségem dossa, sőt valami summája is benne volt; két fiam nagyon, azoknak portióit sem occupálhatta volna ő nga. De az mi nehezebb, az feleségemnek saját jószágit, sőt az mustoha fiam részeit is marhástól, majorságostól elvőtte régen minden törvény előtt ő nga még akkor, mikor maga kezével azt irta nekem ő nga, hogy semmi vétkeket nem tudja etc. Az isten és Ngod előtt teszek ezekről tudomást kglis uram, mert méltatlan szenvedem. Hogy ne jöttem volna pedig ki, mikor szeimeimmel látam az törvéntelenséget, és mint fogdosatá meg törvéntelen ő naga az ártatlan embereket; engem pedig 16 mélyföldig üzetett. Maga megbizoníthatom, hogy veszni kell vala, ha én igaz hűséggel nem oltalmazom vala ő ngát.

Most pedig ő nga, az mint értem, ez elmúlt napokba szidogatván s halállal fenyegetvén, azt mondotta, hogy Homonnay uraméket én incitálom ő nga ellen, és hogy de statu Tranniae mostanság levelemmel én informáltam ő nga ellen császár urunkat ő felségét; de ő nga, sem más soha ezeket meg nem bizoníthatja, mert bár fide mediante tegyen bizonságot Homonnay uram ő nga, ha én incitáltam-é. Ő felségének pedig vagy Kleselius uramuak, vagy akármellik prágai vagy bécsi tanácsának ő felségének császár urunknak mondok, vagy herczeg urunknak akármelliknek is, ha én levelet küldöttem ez esztendő forgásában akár mikor, bár soha tisztességem ne legyen és az isten is megbüntessen. És csak azért sem jártam volna efféle dolgokból ő ngának az fejedelemnek ellene, hogy minden órában reménlettem, hogy küld ő nga kedvem szerint való assecuratoriát, ki mellett bementem volna. És valameddig proscriptióval meg nem gyalázna ő nga, addig meg sem gondoltam, hogy valami oly dologban vétsek ellene. Miben tudok pedég én véteni, ha vétni akarnék is, ez volna minden vétségem, hogy igen-igen méltán sokat panaszkodhatnám ő nga felől, hogy ő ngánál való jó tisztemért, jámbor hű szolgálatomért így fizet. Hogy az mint én ő felsége császár urunk előtt magamot obligáltam szemtöm szembe ő ngáért, hogy kedvét fogja keresni az erdélieknek, s igazságába nem háborít meg senkit ő nga; másfelől ő felsége külömbet ért, kiről az orcám is pirúl s az szívem is retteg.

Én nekem kglis uram isten után Ngodhoz nagyon felette nagy bizodalom, és ha isten módot ad benne, magam is elmegyek Ngodhoz. Magyarországra én akár Ngod előtt, akár ország előtt a gyűlésben bizony kész vagyunk törvént állani, bizoníton bátor ő nga az fejedelem, ha mit tud ellenem; de az erdéli comparitiótól félek, ha ártatlan vagyok is, mert az

ki engem Básta idejében is elárult vala, én nevemmel irván leveleket ellenség közzé (mely csalárdságot végre ez világon kinilatoztata az úristen) legbelsőbb embere most is udvara népe között ő ngának az. Több is lakik afféle ott benn. Sokat láttam immár Erdélyben, hogy az még az törvénye elvégződött, addég elfogyott az élete is embernek. Báthory Gábor fejedelem is törvéntelen proscibáltatott vala egy néhányunkat ártatlanul, de mihelt az ország megszabadula szegéntől, generalis gyűlésekben solenniter absolvála és ártatlanoknak pronunciała egy néhányunkat, noha én akkor, mikor absolváltak, még Erdélyben sem voltam, de szánt az ország méltatlan szenvedesemért. Most is ő nga szabad véle, proscibáltathat, de mely méltán, ex praemissis Ngod bölcsen ítélje meg. Justitia et pax osculatae sunt invicem.

Én Ngodtól nem tagadom felette véletlenül sem pénzt, sem marhát semmit nem hozván el vélem, csak hatod magammal paripákon szaladtam ki, mert ha költséggel győztem volna, inkább valami város helyen laktam volna; de itt e tájba barátim között kellett mulatnom s üdőtől várnom. Ungvártól is messzére az költségtelenség miatt nem mehettem, mert az Fát-rán túl mentem volna eddig régen. Nem kétlem, hogy ő nga Bethlen Gábor is talám vagy levele, vagy izeneti által ne panaszkodnék Ngodnál reám, az mint írá, hogy már én ingerleném Homonnay uramot ő ngát valamire; de nem jól informáltatott ő nga. Mert én, látja isten, oly csendes állapotját látom, mikor Ungvárra megyek is, Homonnay uramnak, hogy soha talám nem volt csendesben; semmi igyekezetit sem vöttem eszembe. Hiszem más is látná vagy készületit, vagy egyéb dispositióját; Czobor uramék sem laknak messze s az vármegyebeliek is láthatják. De valami hitván emberek, hogy már kémségbe jártak volna, csak magoktól gondolnak sokat és gratiát s fauort s hasznót keresvén az fejedelemtől magoknak oly dolgokat referálnak, vagy irogatnak is ő ngának az fejedelemnek, kibe bizony semmi nincsen, s mégis affélével vádolnak engemet is ő nga előtt csak merő hízkelkedésből. Ngod engem az még élek, igaz szolgáljának tartson. Az úristen Ngodat etc. Datum in Nagymihály, die 18. Octobris, 1616.

Ngodnak

alázatos szolgálja
Sarmasághy Zsigmond m. p.

Külczim: Illmo domino dom. comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva etc.

(Eredetije orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 70. Nr. 40.)

LVII.

1616. oct. 9—nov. 7.

A segesvári országgyűlés irományai.

a)

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes etc.¹⁾ Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri universi status et ordines trium nationum regni Transylvaniae in generali eorum congregatione ad nonum diem mensis Octobris anni millesimi sexcentissimi decimi sexti praesentis indicta in civitae nostra Segesvár conscriptus exhibuerunt nobis et praesentaverunt certus quosdam articulus infrascriptos unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime, ut nos eos omnes et singulos omniaque et singula cisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes clementer approbare ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observari, quam per alios quospiam observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem subiectarum comitijs eorum generalibus et civitate Segesvár ad nonum diem mensis Octobris anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto indictis celebratis conclusi.

(1) Minémű nagy szorgalmatossággal, gondviseléssel, éjjeli és nappali vigyázással oltalmazta legyen Nagyságod édes hazánkat mind az oltától fogva, miolta az szent isten Nagyságodat ez fejedelmi méltóságra előnkbe állatta, de kiváltképpen cz elmúlt nyáron külömb-külob-féle aemulusi ellen, nemcsak közinkben küldött propositiójából értjük, hanem külsőképpen is megtapasztaltuk és ugyan szemeinkkel is látjuk; mely Nagyságod felőlünk való gondviselését minden hűséggel és engedelmességgel híven igyekeznünk megszolgálni Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, könyörögvén ő szent felségének azon, hogy ezután is ilyen felőlünk való gondviselésére segítse és tegye elégségessé, hogy mi is az Nagysá-

¹⁾ Az erd. Muzem hiteles példányában a leíró a szokásos bevezetést csak eddig írta le, a többi részének helyét üresen hagyván. Kipótlottat Teutsch superintendus úr egykorú példányából.

god kegyelmes gondviselése alatt megmaradván, Nagyságod bódog fejedelemségéért közöttünk istenünket tiszta szűbül imádhassuk.

(2) Adja Nagyságod előnkben propositiójának első részében, miképpen az sok kívül reánk következő veszedelmeknek innet belől közölünk practikáló emberek által volna indítása, melyről ennekelötte is, de kiváltképpen ez elmult tavaszi fejtővári gyűlésen solenniter panaszolkodván, mindaddig is, míg az ellenség országunkra nyilván reá nem jött, Nagyságod senkihez nem nyúlt, azután kiket Nagyságod arestáltatott volt, mostani gyűlésünken törvénnyel procedálván ellenek, azok közöl némelyek magok vétkét agnoscálván, és azok ellen publice magok akarattok szerint vallást tévén, mi általunk folyamodtak az Nagyságod fejedelmi kegyelmességéhez, kiknek hogy Nagyságod országul alázasos intercessiónkra életeknek és bizonyos jószágoknak nálók meghagyásával megkegyelmezett, Nagyságodnak sokaknak hamis vádlások és hitván vélekedések ellen isten és ez világ előtt nyilván való igazsága kitetszett, és az bőséges kegyelmezésben reménségünk felett fejedelmi kegyes természeti, melylyel az fejedelmi szék megszokott erősíttetni, méltán mind az mi üdönkben és posteritásinknál is jó névvel hírrel örökké dicsírtethetik és magasztaltathatik. Mi is penig országul alázasos törekedésünkkel mutatott nagy kegyelmességét teljes életünkben minden háladó hűségünkkel megszolgálni igyekezzük Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek.

(3) Ez mostani üdönnek állapotja minémű sok külömb-külob-féle szükséges dolgokat reménségünk kívül véletlenül hozott légyen reánk, adja azt is Nagyságod előnkben, intvén Nagyságod bennünket, hogy az Nagyságod gondviseléséhez azoknak elrendelésére és bételjesítésére oly gondviselésünk lenne, hogy azokhoz képest Nagyságod minden előtte való szükséges dolgoknak véghez vitelére elégséges lehetne. Azért kegyelmes urunk, noha mind magunk s mind szegény kösségünk elég nagy fogyatkozásban és romlásban vadnak, de látván az szükségnek mi voltát, és hogy Nagyságod is reánk való gondviselésében meg ne fogyatkozzék, ígérünk Nagyságodnak az fényes portára való szükségre és udvara népe tartására, és egyébféle szükségeknek véghez vitelére kapu szám szerint tizenegy forintot, melynek felét ad festum Sancti Nicolai episcopi, felét penig ad festum Epiphaniarum Nagyságodnak fogyasztás nélkül bészolgáltatjuk. Nagyságodnak könyörgünk, látván Nagyságod is szegény kösségünknek és magunknak is ilyen fogyatkozott állapotunkat, vegye kegyelmesen tőlünk; ígérjük

azután is magunkat, valamire elegek leszünk, Nagyságodnak és hazánknak nem akarunk semmiben megfogyatkozni.

Az magyarországi uraink atyáinkfiai is ezen tereh viselésre ígérik magokat.

Az szász uraink atyáinkfiai hasonlóképpen.

Az székely uraink atyáinkfiai is az fényes portára való szükségbül nem akarván hazánknak megfogyatkozni, valamennyi jobbágy, lófő, drabant és szabad székelyből lött jobbágygyá közöttök, az vármegyék módja szerint minden jobbágyról száztíz pént megadják, de csak az portára való szükségre; azoknak pedig felszámlálására bocsássa ő nagysága bizonyos meghitt emberit, kik az székelységnek állapotját tudják.

Az kolcsos, kerített és mezővárosok az Nagyságod kegyelmes rendelése szerint contribuálnak.

Kolosvár adjon	fl. 700.
Kizdi Vásárhely	fl. 150.
Sepsi Szent György	fl. 80.
Egeres	fl. 160.
Udvarhely	fl. 160.
Illyefalva	fl. 80.
Kis Maria	fl. 160.
Almás	fl. 32.
Abrutbánya	fl. 160.
Vizakna	fl. 160.
Bánfi Hunyad	fl. 160.
Fejérvár	fl. 100.

(4) Jelenti Nagyságod azt is propositiójában, Jenő vára közelebb végvár lévén, mind építésére s mind vitézlő rendnek megtöbbsítésére Nagyságoddal együtt provideálnánk. Noha végeztük volt ezelőtt is, hogy Zaránd vármegyén minden rendeknek jószágok az gratuitus labort Jenő várához praestálnák, és az adót is az vitézlő rendnek szükségére szolgáltatnák; de most az Nagyságod akaratjából újabban végezzük, hogy az megnevezett vármegyékben személyválogatás nélkül minden rendek jószága az gratuitus labort Jenő várához praestálják, az szerint mint Fejérvár épületire ígértük volt, melyet is az Nagyságod kegyelmes kívánsága szerint, Isten jövődő tavaszt adván, bé igyekezünk teljesíteni, és Zaránd vármegyének adóját is előbbi végezésünk szerint épen és egészen, hogy az ott való vitézlő rendnek contentálására administráltassa, Nagyságodnak könyörgünk, és ezenkívül is Nagyságod több fizetett néppel megtöbbsítvén, legyen kegyelmes gondviselése ez helyre.

(5) Az arendának miutatlásában mivelhogy semmi jó módot nem találhattunk, annakokáért végeztük, hogy ezután

való esztendőekben minden helyeken az előbbi és régi limitatio maradjon helyben mindenütt úgy, hogy az hol az földesúr most és ennekutánna is minden időben meg akarja váltani, szabad legyen mint ennek előtte, az ki pedig megváltani nem akarja, szedessék az Nagyságod számára.

Ez esztendei arendákat pedig hogy Nagyságod könyör-gésünkre kegyelmesen megengedte, Nagyságodnak mint kegyel-mes urunknak megszolgáljuk.

(6) Noha szemeinkkel látjuk, hogyha valamikor kíván-tatott, e mostani háború időkhöz kívántatnék igen, hogy min-den hadi apparatusinkkal, de kíváltképpen kapu számról való gyaloginkkal oly készen lennénk, hogy abból is se Nagyságod-nak, se hazánknak ne fogyatkoznánk meg; nem nézhetvén azért szegénységnek ebben annyi sok romlott állapotjokat, ígérünk Nagyságodnak minden városokról, várak és kastélyok-ról, tartományokból, ebben senkinek nem kedvezhetvén, az hol kapu szám vagyon, minden két kapuról egy jó puskás gya-logot fegyverrel és ruhájával generalis expeditionának idején elő állatni, és innét haza oszolván, minden vármegyékben az ispán meglátogassa, az mely soldost az földesúr állat, és ha melyet nem szeret közzülnök, szabadon kivethesse, és jobbat állatván, szükségnek idején is azon jó gyalogot állassa elő, kit helyben hagytak az mustrának idején.

(7) Miérthogy pedig az szomszéd országokban sokféle hírek és indulatok viseltetnek, ez okáért mi is a készen lételt igen szükségesnek ítéltük lenni. Tetszett azért, hogy az nemes-ség minden vármegyékben az székes helyeken, az székelység, százság az ő helyeken, az magyarországiak is előbbi mód és szokás szerént ott, az hol helyek vagyon, egy bizonyos napon, kit Nagyságod praefigál, idején korán hírré lévén nekik, mind lovagokat, gyalogokat megmustrálják, és azelőtt végezett arti-culusinkban megírt terhes büntetés alatt minden rendek az ő módjok szerént lovagokkal, gyalogokkal oly készen legyenek, a mikor az idő és szükség kívánja s mutatja, mindjárast min-den tartóztatás nélkül az Nagyságod parancsolatjára felülhes-senek és indulhassanak.

(8) Többi között emlékeztet Nagyságod arra is bennün-ket, miképpen ennekelőtte való esztendőkhöz Nagyságod az emberi életnek halandóságát és életünk végének bizonytalansá-gát szeme előtt viselvén, Déva várát mind hozzá tartozó jószá-gokkal az mi kegyelmes asszonyunknak ő Nagyságának bizo-nyos summában cum libera dispositione ötvenezer tallérig inscribálta volna, mely vár és jószág mivel in priuato statu is Nagyságodnak tulajdon szolgálatjával talált jószága lévén, mostan pedig isten kegyelméből fejedelmi állapotjában ked-

veskedő jó akaratját az mi kegyelmes asszonyunkhoz öregbítvén, felette méltónak és dicsíretes dolognak valljuk, az miben penig az fiscale bonumoknak recuperálása és bizonyos dispositiója.¹⁾ Nagyságod boldog idejében reformáltatott, hogy afféle derekas várak, jószágok ország híre nélkül el ne idegeníttessenek. Immár a Déva váráról és jószágáról asszonyunk ő nagysága számára emanaltatott inscriptionalis ennek-előtte való országos gyűlésünkben publicáltatván, minden rendeknél approbáltatott és ratificáltatott, most is nagyobb erősségért és a dolognak örökös állandóságáért mostani generalis gyűlésünkben cum consensu trium nationum statuunque et ordinum omnium ezen jelen való articulusok közibe béiratván a mi kegyelmes asszonyunknak ő nagyságának, Károlyi Susánnának és legatoriusinak cum libera dispositione Déva várát minden hozzá tartozó jószággal ötvenezer tallérig, a mint Nagyságodtól inscribáltatott, in omnibus punctis et clausulis approbáljuk, ratificáljuk és confirmáljuk.

(9) Nagyságod találtatott volt meg bennünket kegyelmes urunk cancellarius uram ő kegyelme és több böcsületes tanácsi által a Kákoni István uram állapotja felől is, hogy az ő kegyelme eleitől fogva való maga jó viseletét megtekintvén Nagyságod, mióta ő kegyelmét mi közettünk hozta isten, minémű tökéletesen viselte légyen magát mind a megholt fejedelemhez s mind Nagyságodhoz és ez országhoz is, teljes ereiből és tehetségéből az szegény hazánknak békességét keresvén, és priuata personáknak is minémű szeretettel szolgált légyen, ennek felette Bajom várát²⁾ is idegen kéztől Nagyságodnak és minekünk országul az maga őstül maradt jószágán megszabadítván minden hozzá tartozó jószággal és munitióival egyetemben, a mely Bajom vára felette hasznos bástya kiváltképpen Váradnak, e mellett fogarasi házához is Nagyságodnak Kománát hat faluját megeresztette, Nagyságodnak és az országnak a portai szükségére kilenczezer forintot adott in paratis. Mind ezekért és több méltó ratiókért is Nagyságod Görgény várát minden hozzá tartozó jószággal, hasznaival, jövedelmeivel egyetemben ő kegyelmének, házastársának Lónai Ilona asszonynak, és leányának Kákoni Ersébeth asszonynak, sőt legatariusoknak is cum libera dispositione inscribálta volna Nagyságod ad vtrumque sexum harminczkét ezer magyar forintban, intrvén Nagyságod kegyelmesen bennünket, hogy mi is országul az Nagyságod inscriptiójának és adományának

¹⁾ A kolosvári múzeum hiteles példányában ezen pont így befejezetlen maradt, s egy vagy két sorra való üres hely van hagyva. Kipótlatott a Teutsch superintendens úr példányából.

²⁾ Bajom Biharvármegyében.

annuálnánk a megírt summáért, és nagyobb bizonyosságért articulusinkban is beírnök. Azért hogy mi is országúl három nemzetünk mindre emlékezzünk ezekre kegyelmes urunk, hogy ő kegyelme eleitől fogva jámborúl és tökéletesen viselte magát közöttünk, és nemcsak a megholt fejedelemhez mutatta hűségét, de mióta az úristen Nagyságodat is ez méltóságos állapatra emelte, mindenekben igaz híve volt Nagyságodnak, és az hazának is igaz tagjának mutatta ő kegyelme magát, annak felette az felül megírt pénzt és jószágok restitutióját¹⁾ épen praestálta Nagyságodnak: mi is igen méltónak és érdemesnek itéltük lenni ő kegyelmét kegyelmes urunk Nagyságodnak ilyen kegyelmességére, és mi is országúl, három nemzetül, nagy szeretettel annuálunk az Nagyságod kegyelmes adományának és inscriptiójának, és azt in omnibus suis punctis, clausulis, articulis helyén hagyjuk, confirmáljuk, roboráljuk és ratificáljuk a felül megírt harminczkét ezer magyar forint summáért Kákoni István uramnak, házastársának Lónai Ilona asszonnak, leányának Kákoni Ersébeth asszonnak, sőt legatariusoknak is, és minden maradékjoknak ad vtrunque sexum, saluo jure alieno adtuk, adjuk, és engedjük az Nagyságod parancsolatja tenora szerént, és ő kegyelmét magunk között vevén és velünk incorporálván, igaz hazánkfiának tartjuk, ismerjük lenni minden időkből. Hogy pedig ő kegyelmén, maradékin is, mind az Nagyságod kegyelmessége, s mind a mi jó akaratunk nyilvánban megteessék, és a megnevezett jószágban is bizonyosabb és állandóbb fundamentumok legyen: végeztük egész országúl, három nemzetül, hogy ad perpetuam rei memoriam articulusunkban is beírjuk, melyet szeretettel meg is cselekedtük.

(10) Noha ennekelőtte is végeztünk és ugyan articulusunkban is végeztük, hogy a mely dutka nem ón, nem vas, nem réz, indifferenter az Nagyságod birodalmába mindenütt elvennék, de ahoz nem tartván némely magokat, most még az fejér garast is nem veszik el. Végeztük azért ujabbán, hogy az hol el nem vennék, minden városokban az bírák és egyéb helyeken az tisztviselők sub amissione honoris et officij az ezüst dutkát és jó fejér garast elvétessenek; ha pedig az áros ember avagy göreg el nem akarná venni, az olyan áros embertől és göregtől mely marhát vásárlanának, pénz nélkül elvehessék, kinek fele az tisztviselőé, fele az vásárlóé legyen.

(11) Történék ez is gyakorta, hogy az drabantságra rendeltetett zsoldosok közzül némelyek urok földéről ruhájak-

¹⁾ A kolosvári múzeum hiteles példányában »institutióját« van írva a kellő »restitutióját« helyett.

kal, fegyverekkel elszökvén, ki miatt nagy fogyatkozások esnek : végeztük azért, hogy ha ilyen jobbágyink, akárhova szöknének is, ad primam requisitionem dominj terrestres mox et de facto sub poena ducentorum florenorum indifferenter minden helyekről kiadassanak.

(12) Minduntalan végezünk az harminczadosoknak mód nélkül való cselekedetek felől, de semmi büntetések nem lévén, semmit benne meg nem állanak ; végeztük azért, hogyha ezután valamely harminczados tiszti és vectigálja kívül cselekednék, minden vármegyében lévő harminczadosokat ex officio citáljanak afféle cselekedetekért azon vármegye székire, és comperta rei veritate kétszáz forinttal büntessenek, kiknek két része a fiscusé, harmada az károsé és iniuria szenvedő emberé legyen.

(13) Az máramarosi uraink és atyánkfiak jelentik, hogy az új connumeratio után jobbágyok felkelvén, szökten szöknék a huszti jószágban, kiket meg nem adván, kapu számok minualtatnék. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy afféle futott jobbágyokat a tisztviselő előbbi articulusunkban megírt büntetés alatt mox et de facto tartozzanak megadni.

(14) Sok fogyatkozását látjuk Nagyságodnak s mind az szegénységnek ebből is az tisztviselők és dézmnások miatt, hogy üdején korán az szegénységnek, az gabonák kalongyában lévén, nem engedik behordani. Végeztük azért, hogy ennekutánna successu is semper temporibus az szegénység gabonáját hordhassa bé.

(15) Az országok mivelhogy nem különben fegyverrel mint törvénynyel birattatnak, hogy azért az octonák is az ő üdejekben szolgáltatassanak, végeztük, hogy prima Decembris az magyarországi atyánkfiak terminusán elkezdvén, az több terminusok suis temporibus celebráltassanak.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicularum trium nationum regni nostri Transsylvaniae et partium Hungariae ditioni eius annexarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus literis nostris de uerbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquaj inseri et inscribi fecimus, eodemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, approbauimus, ratificauimus, offerentes ¹⁾ nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios

¹⁾ Példányunkban a leíró gondatlanságából »assecurantes« áll.

quospiam ubilibet per ditionem nostram (obseruari faciemus)¹⁾. Imo acceptamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Segesuar die quinta mensis Nouembris, anno donimi millesimo sexcentesimo (decimo)²⁾ sexto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példánya az erd. mizeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diact. Trans. II. köt.)

b)

Illme due etc. Salute etc.

Látván szömeinkkel ez elmúlt romlások miatt szegény nemzetünknek elfogyott állapotját, kinek épülésére nem egyéb, hanem csak hosszú békesség kívántatnék; az hatalmasok között ha magunkra nem vigyázunk és csak még egyszer (bátor ne többször) az magyart magyarra ne támaszthassák, nem követközik egyéb belőle, fölosztóznak az hatalmasok velünk és az magyar azután nemzetség sem leszen s országa sem marad. Az mi napjainkban édes hazánkhoz való szeretetünkért erre kellene leginkább vigyáznunk, efféle megszaggatás, egymásra való támasztás ne lehetne. De jaj nekünk az mi bűnünkért, jaj az mi nemzetünknek, édes hazánknek, az felső polczon ülő emberek elcsábítván egynehány esztelen embereket nemzetünk közül, annyi tört és hálókat vetöttek szegény nemzetségünknek mindenfelől, nem látjuk módját, mint feselhessen ki belőle, istenünknek ingyen való irgalmassága lehet csak ennek orvosa. Mű az műreánk bizott tisztünk szerint vigyázunk, noha sok vélekedéssel, de arra vöttük magunkat, igen nagy fiduciaival izentünk Nagodnak bizonyos dolgokat ezen levelünk megadó meghitt szolgálunktól. Nagod ez mi jó affectusunkat és jó intentionkat mindenekben csak szintén közönséges jóra, nemzetünk megmaradására magyarázván, kérjük szeretettel, követünket sub rosa hallgassa meg, szavának mindenekben adjon teljes hitelt. És jó lelkiismerettel nemzetségünknek, hazánknek megmaradásáért olyan tiszta synceritással, mint mi izentünk Nagodnak, magát és jó akaratját aperiálja, ott meg nem késelve szolgálkat, bátorságos állapattal bocsássa vissza; elhívén azt felőlünk kétség nélkül, hogy hazánknek és nemzetségünknek megmaradásában való dolgokban az mi tökéletes jó

¹⁾ A zárjel közzé rekesztett szavakat példányunkból a leíró kifejejtette.

²⁾ A »decimo« szót példányunk gondatlan leírója kihagyta.

indulatunkban és Nagodhoz is (ha úgy veszi) s mind Nagod szerelmesihez igaz affectionunkban mindenkor igen kedvesen megnyughatik. Éltesse isten nagy jó egészségben sokáig Nagodat. Datum in civitate nostra Segesváriensi, die 18. mensis Octobris, A^o dni 1616.

Ejusdem Ill^{mae} dnis vestrae

servitor et amicus addictissimus

Gabriel Bethlen m. p.

Kivül: Exhibitae Bytchae die 5. Novemb. 1616.

Külszim: Illmo domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

(Eredetije Bethlen sajátkezű aláírásával a m. kir. orsz. lvtár. kinst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 93. No 35.)

Jegyzet. A nádornak erre adott válasza:

Illustrissime dne dne etc. Salutem etc.

Nem sok napoknak előtte a mint Nagod böcsületes követőtől és fő secretariusától Bölöni Gáspár uramtúl, úgy annakutánna csakhamar az országtól hozzánk boesátott követektől is mindenekről bevésegesen izentünk és irtunk Nagodnak. Mostani Nagodhoz való írásunkra penig csak ez dolog ada okot. Az istentelen lator áruló Gombos András több csavargó hadnagyokkal eszében vevén azt, hogy itt az országban soholt még nem maradhat, mert itt az vele való gyűlevész népet nemcsak cioszlatnák, de érdemek szerént is mind magával együtt meg is büntetnék; ezt süketségre nem vevén, hogy latorságát tovább halolhassa és continuálhassa is, értjük, hogy az Nagod birodalmában szállott volna. Elhigye bizonyosan Nagod, hogy az a lator sem az ő felsége az mi kglis urunk, sem a mi hírünkkel és engedel-műnkéből nem cselekeszik, holott afféle zenebonát indító latrot soha nem foveáltuk, sőt inkább mindenképpen impediáltuk, a mint ezeknek is mit irtunk, csak annak az parából is, melyet Nagodnak megküldöttünk, megérthette Nagod. Az mi kglis urunktól is penig ő felségtől csak mai napon is érkezett oly mandatumunk, melyben ő felsége azt parancsolja, hogy afféle gyűlevész latrokat lesendescsünk s meg is büntetessünk. Generalis uramot is a mi illeti, bizvást ő kglme felől is felelünk, hogy nincs az ő akaratjával, s Nagod is bátor felőle ne kételkedjék, hanem ha más valaki nyughatatlan elméjő, hazáját nem szerető gonosz ember adott volna az felől lázadásra biztatást nekie, minthogy Sarnasághi Zsigmond is az latrokkal segítségül együtt vagyon. De hogy megteessék és Nagod is elhigye, hogy mi Nagoddal syncere cselekeszünk, megirtuk generalis uramnak, hogy az mi kglis urunk hívségéhez köteles hajdu vitézeket és az végbelieket is mindjárt azokra az lázadott gaz népre reá küldje, folveresse, ciosz-

lassa, s ha ugyan úgy köll lenni, fegyverre is hányassa. Hogy azért ezt annál jobban, könnyebben és hamarébb véghez vihessek, Nagodat kérjük, legyen Nagod is az hozzá hallgatókkal ellenek úgy, hogy az idevalókkal együtt afféle kóborlásnak örvendő, zenebonát indító latrok closzlattassanak, és meg is büntettessenek, holott afféle árulóknak csak az legillendőbb jutalmok. Ha egészségiünk szenvedné, bizonyosan elhigye Nagod, hogy magunk is alámenni nem neheztelnénk, s azokat az latrokat le is szállítanánk; de minthogy most igen beteges állapattal levén, oda nem mehettünk, azért biztuk generalis uramra, tudván, hogy ő kglme is jó módjával gondját viseli és eljár benne. Nagodnak pedig mi akarátja, csak generalis uramnak adja értésére hamarsággal Nagod. Éltesse isten etc. Datum in arce nostra Bytchensi, die 20. Novembr. Anno 1616.

comes Georgius Thurzó.

Kivül: Copia lrarum ad vajvodam Tranniae per nos datarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 96. No 33.)

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transilvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum nos feria quinta in profesto Simonis et Judae apostolorum proxime preterita instante scilicet generali congregatione dominorum procerum magnatum nobilium caeterorumque statuum et ordinum trium nationum Transilvaniae necnon partium regni Hungariae, ditionis nostrae subjacentium in civitate nostra Segesvar ad nonum diem Octobris proxime praetereuntis ex edicto nostro celebrata, unacum eisdem universis dominis regnicolis statibus et ordinibus regni nostri pro faciendo inter egregium Stephanum Kassay, de Colosvar directorem causarum nostrarum fiscalium, ut actorem ab una, ac magnificum Sigismundum Sarmasaghi de Keövesd velut in causam attractum partibus ab altera iudicio moderativo consedissemus, tunc egregius Lucas Bako de dicto Colosvar pro praefato actore iuxta continentiam quarundam litterarum nobilium Georgii Sárosi et Andreae Szentmihályfalvi juratorum notariorum cancellariae nostrae majoris relatoriarum ad literatoriam commissionem nostram nobis rescriptarum tenorem et continentiam aliarum litterarum nostrarum ammonitoriarum et certificatarum in se denotantium coram nobis et praefatis dominis regnicolis universisque statibus et ordinibus conparendo, idem procurator actoris easdem literas relatorias contra et adversus Sigismundum Sarmasaghi velut

in causam attractum et absentem in iudicio exhibuit praesentavit hujusmodi sub tenore: Illustrissime princeps domine domine nobis naturaliter clementissime, post fidelium perpetuorumque servitorum nostrorum in gratiam Celsitudinis Vestrae humillimam debitamque semper oblationem. Vestra noverit illustrissima Celsitudo, quod nos litteras ejusdem ammonitorias pariter et certificatorias pro parte et in persona generosi Stephani Kassay de Colosvar directoris causarum fiscalium Celsitudinis Vestrae confectas et emanatas nobisque inter alios fideles Celsitudinis Vestrae servitores nominantes literis in eisdem conscriptos praeceptoriae sonantes et directas summo quo decuit honore et obedientia recepisse in hec verba: Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transilvaniae partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes etc. Fidelibus nostris, egregiis et nobilibus Mathiae Zarasi, Johanni Herczegh-Zeolesi, Georgio et Johanni Sardi, Johanni Karkaj, Andreae Szentmihalyfalvi, Nicolao Zambokreti, Stephano Kuthi, Michaeli Zambo, Andreae Torozkay, Johanni Patko, Joanni Strucz, Georgio Sarossi, et Ambrosio Barkay scribis et juratis cancellariae nostrae majoris notariis de curia nostra ad id specialiter transmissis nobis dilectis, salutem et favorem nostrum. Exponitur nobis in persona fidelis nostri generosi Stephani Kassay de Colosvar directoris causarum fiscalium, qualiter temporibus superioribus magnificus Sigismundus Sarmasaghi de Keövesd, alias consiliarius noster, fidei fidelitatisque et juramenti sui super consiliaritatem nobis tanquam legitimo suo principi praetiti ac etiam cumulatissimorum a nobis acceptorum beneficiorum immemor, nescitur unde motus, quorumve consilio adductus cum magnifico Georgio Drugeth de Homonna aemulo nostro caeterisque hostibus nostris clandestina agitasset consilia, ac hostilia queque contra nos dignitatemque nostram publicamque regni tranquillitatem molitias fuisset ac postmodum fide nobis superinde data, deserta et regno nostro bonisque suis ad praefatum aemulum nostrum transfugisset, quo licet nos ad instantiam ejusdem requisitionem litteras nostras super eo quod ipsum, in persona et bonis suis universis contra legitimam juris viam nequaquam impediri essemus assecratorias sub fide nostra principali confectas et emanatas per certum hominem transmississemus iisdem tamen neglectis redire recusasset, verum ad latus dicti Georgii Homonnai etiam nunc haereret et consiliis ejusdem contra nos inter esset in praejudicium et villipendium dignitatis nostrae atque etiam publicae pacis et tranquillitatis derogamen manifestum, ob hoc vellet idem exponens annotatum Sigismundum Sarmasagi medio vestri, nostri universorumque sta-

tuum et ordinum regni nostri Transilvaniae ac partium regni Hungariae eidem annexarum in praesentiam in causam convenire et ex parte ejusdem iudicium et justiciam recipere jure admittente. Proinde vobis harum serie committimus et mandamus firmiter quatenus acceptis praesentibus statim simul vel duo vestrum sub oneribus alias in talibus observare solitis erga memoratum Sigismundum Sarmasagi cum presentibus accedendo quae si personaliter reperire poterit eundem ibidem personaliter alioqui de domo habitationis sive solita sua residentia vel de bonis juribusque suis possessionariis unde videlicet praesens ammonitio vestra ad scitum suum commode devenire poterit ammonetis eundem ibidem dicatisque et committatis eidem verbo nostro ut ipse primo die futurorum comitiorum primitus celebrandorum coram nobis universis statibus et ordinibus ditionis nostrae ad praemissam actionem et acquisitionem antefatae exponendo de jure responsurum et exinde iudicium et justiciam recepturum personaliter et non per procuratorem suum legitime comparare debeat et teneatur. Certificantes eundem ibidem, quod sicut ipse termino in praescripto coram nobis praefatisque universis statibus et ordinibus compareat sive non, nos tamen ad partis comparentis instantiam id faciemus in praemissis, quod juris dictaverit ordo. Et post haec nos seriem hujusmodi ammonitionis certificationisque nostrae prout per vos fuerit expediendum nobis suo modo terminum ad praefixum fide vestra mediante referre vel rescribere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi: praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in civitate nostra Alba Julia feria tertia proxima post festum exaltationis sanctae crucis anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto.

Nos itaque hujusmodi mandatis Celsitudinis Vestrae in omnibus uti tenemur et par est obedire et satisfacere volentes die vigesima quarta mensis Septembris anni videlicet praesentis millesimi sexcentesimi decimi sexti ad facies possessionis dicti Sigismundi Sarmasaghi de Keövesd vocatae in comitatu Zolnok mediocri existenti habitae accessimus ibique praedictum Sigismundum Sarmasagi personaliter non reperit eundem tamen medio egregii Davidis Balogh de dicta Keovesd officialis sui juxta tenorem et continentiam praescriptarum literarum Celsitudinis Vestrae ammonitiorum et certicatoriarum ammonuimus eundem ibidem, diximusque et commisimus eidem verbo Celsitudinis Vestrae ut ipse primo die futurorum comitiorum primitus celebrandorum coram illustrissima Celsitudine Vestra universis statibus et ordinibus ditionis illustrissimae Celsitudinis Vestrae ad praemissam actionem et acquisitionem antefatae exponendum de jure

responsurum et exinde iudicium et justiciam accepturum personaliter nec non per procuratorem suum legitimum comparere debeat et teneatur; certificantes eundem ibidem quod sive ipse termino in praescripto coram Celsitudine Vestra praefatisque universis statibus et ordinibus compareat sive non. Vestra tamen Celsitudo ad partis comparentis instantiam id faciet in praemissis quod juris dictaverit ordo. Et post haec nos seriem hujusmodi ammonitionis et certificationis nostrae prout per nos est peracta et expedita eidem Celsitudini Vestrae fide nostra mediante rescripsimus. Quam diutissime sospitem et incolumem valere desideramus. Datum in possessione Also Zent Mihalyfalva die vigesima sexta mensis Septembris anno dni millesimo sexcentesimo decimo sexto ejusdem illustrissimae Celsitudinis Vestrae humiles fideles perpetuique servitores Georgius Sarosi et Andreas Zent Mihalyfalvi scribae et jurati notarii cancellariae illustrissimae Celsitudinis Vestrae majoris de curia ad id specialiter transmissi. Quibus exhibitis ut praesentatis continentis earum perlectis ut intellectis postulavit annotatus procurator actoris a nobis, praefatisque statibus et ordinibus juris aequitatem et justitiae complementum, juxta publicum dominorum regnicolarum constitutionem in Cibiniensi et Biztriciensi civitatibus editam sibi elargiri; verum quia prout ex praemissis informabamur, annotatum Sigismundum Sarmasaghi in causam attractum fidei fidelitatisque nobis tanquam legitimo suo principi debite cumulativissimorumque a nobis acceptorum beneficiorum immemor cum magnifico Georgio Drugeth de Homonna caeterisque aemulis et hostibus nostris clandestina agitasse consilia et hostilia quaeque contra nos dignitatemque nostram publicamque regni quietudinem molitum fuisse, tandem contra fidem suam nobis praesciti, omnibus bonis suis relictis, ad praefatum aemulum nostrum transfugisse, neque ad literas nostras assecutoriales ad requisitionem suam sub fide nostra principali sibi datas, exinde ad nos redire voluisse. Verum ad praesens etiam latere antefati Georgii Homonnai haerere, ideoque per praefatum actorem vigore praeinsertarum literarum mearum ammonitiorum et certificatoriarum ad praesentem generalem congregationem praefatorum dominorum regnicolarum juxta continentiam decreti legitime evocatum extitisse, ipsum tamen in causam attractum contumacia ductum pro sui defensione et excusatione in nostram praedictorumque universorum statuum et ordinum regni praesentiam personaliter venire non curasset, sed se a facie juris et justitiae poenitus absentasse sicque in totali actione et acquisitione actorem se convinci et agravari permisisse et praemissis

sis compariebatur manifeste. Propter quod annotatus Sigismundus Sarmasaghi incausam attractus convictus pro praemissis suis clandestinis facinoribus contra nos et dignitatem nostram ad publicam regni tranquillitatem subornatis in totali actione et acquisitione actoris in nota videlicet perpetuae infidelitatis amissione capitis scilicet et universorum bonorum juriumque possessionariorum ac quarumlibet rerum mobilium juxta praescriptam dominorum regnicolarum constitutionem in praefata civitate nostra Biztriciensi editam tam ad propriam ipsius in causam attracti conjuncti personam quam liberorum suorum portionem cedere debentium proprietatisque eorundem bonorum fisco nostro applicandorum convinci et aggregari debere bonis juribusque possessionariis ac rebus nobilibus. Uxor ut fratrum indivisoriorum salvis eisdem praemanentibus nobis ac praefatis universis statibus et ordinibus regni nobiscum in discussione et examine praesentis causae constitutis et existentibus cernabatur praespiciue. De quorum consilio praematura et sana deliberatione volentes praenotati Sigismundi Sarmasaghy convicti hujusmodi clandestinas facinorososque actus contra nos dignitatemque nostram ac publicam regni tranquillitatem intentatos simpliciter et impune pertransire, ne et alii exinde exemplum capientes ad similes actus nefarios patrandos se apponere praesumant, quin potius penalis ejus afflictio alios etiam quoslibet a similis actibus facinorosis perpatrando retrahat et astringat ejusdemque in causam attracti convicti cuncta posteritas, reatus sui poenam perpetuo lugeat et deploret aliisque omnibus terribile transeat in exemplum. Eundem igitur in causam attractum pro praemissis suis actibus nefariis in nota perpetuae infidelitatis, amissione scilicet capitis et universorum bonorum juriumque possessionariorum ac rerum mobilium tam ad propriam ipsius personam, quam liberorum suorum cedentium proprietatisque eorundem fisco nostro provenientius et aplicentibus ubivis et in quibuscunque comitatibus hujus regni Transilvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjacentium esistenti habitorem convictum et aggravatum esse judicantes decrevimus et commissimus decernimusque et committimus per praesentes.

Datum sub praenotata generali congregatione dominorum regnicolarum ex dicta civitate nostra Segesvár feria sexta proxima post festum beatorum Simonis et Judae apostolorum anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto.

(Az erdélyi Múzeum birtokában lévő másolatgyűjteményről.)

d)

Gratia Balthasaris Zilvassy.

Nos Gabriel Bethlen stb. Memoriae commendamus per praesentes, quibus expedit universis, qualiter generosi Balthasar Cziezelieczki de Zilvas, alias arendator decimarum nostrarum Transilvanensium ac Elisabetha Pernezi consors ejus, ratione et praetextu clandestinarum machinationum contra dignitatem nostram, regnique hujus nostri tranquillitatem, cum aemulis atque hostibus nostris initarum, tanquam in flagranti crimine deprehensi, diebus superioribus per nos detenti arestatique essent. Priusquam tamen iuxta contentu decreti in generali congregatione dominorum regnicolarum trium nationum Transilvaniensium ac partium regni Hungariae ditioni nostrae subjacentium in civit. nostra Segesvar ad diem nonum proxime praeteriti mensis Octobris celebrata, juris ordine convincerentur, idem Balthasar Zilvasi et consors sua, conscientia ac matura poenitentia ducti clementiam, mansuetudinemque nostram prius, quam juris rigorem experire volentes, sponte libere, nemineque cogente in praesentiam fidelium magnificorum et generosorum dominorum consiliariorum ac magistrorum nostrorum prothonotariorum, et juratorum sedis nostrae judicariae assessorum dictus quidem Balthasar Zilvasi personaliter pro se, ac consorte sua veniens, omniaque sua, dictaeque consortis suae delicta et excessus contra nos regnumque nostrum patres proprio suo eloquio fassus est, ac per eosdem dominos consiliarios, magistrosque nostros prothonotarios, et juratos sedis nostrae judicariae assessores, gratiam et misericordiam nostram humillime imploravit. Quorum nos vitae capiti certaeque parti bonorum suorum ad demissam praefatorum fidelium nostrorum supplicationem, ex innata nostra clementia, gratiam et misericordiam fecimus. Quam quidem gratiam nostram dicti Balthasar Zilvasi et consors ejus actis prius nobis, et dictis dominis consiliariis nostris et magistris prothonotariis, et juratis assessoribus sedis nostrae judicariae immortalibus gratis sese amplexuros esse, itidem proprio suo eloquio pollicitus est. Unde nos hujusmodi memorati Balthasaris Zilvasi et consortis suae, medio memorati mariti sui delicti agnitione et confessione gratiaeque imploratione, coram praefatis dominis consiliariis magistris nostris prothonotariis et juratis sedis nostrae judicariae assessoribus, liberrime uti praemissum est facta, praesentes literas nostras recognitionales seu testimoniales, futura pro cantela eorum, quorum interest, et intererit necessarias dandas duximus et concedendas. Datum in dicta civitate nostra Segesvar, feria sexta proxima

post festum omnium sanctorum anno dni millesimo sexcentesimo decimo sexto.

Lecta et extradata per magistrum
Joannem Angialos illustrissimi
principis Tranniae prothonotarium m. p.

(Hasonló datumú és tartalmú kegylevél Kornis Zsigmond részére.)

(Az erdélyi Múzeumban lévő másolatgyűjteményből).

e)

Ad Dominos proceres et magnates universosque status et ordines trium nationum regni Transilvaniae generosi Emerici Bercsiény, humilima supplicatio.

Nyilván vagyon Nagyságtoknál és Kegyelmeteknél, miképen az elmúlt napokban az hatalmas győzhetetlen császár kemény parancsolatjára Lippát kézhez kellett adni az országnak megmaradásaért. Mely Lippa megadása sok szép jószágommal együtt, itilem, hogy Nagyságtok és Kglmetek között senkinek egy személynék nehezen nem esett mint énnekem; mivel bizonyosan tudhatja Nagyságtok és Kglmetek, hogy az szegény Lugasi Jánosnak jámbor szolgálatjéért és fizetésének hát(ra ma)radt részeért inscribálták volt az előbbi fejedelmek Solymost négyezer forintban; ez mellet penig pénzen vett és őstől maradt jószága annál több volt az feleségemnek, ki most egyszersmind tölem az Lippa megadásával elkele, noha penig tudom, hogy egész országúl Nagyságtoknak és Kegyelmeteknek az miatt sok kára lőn. De hogy én is egyedül privatim ne valljak ilyen nagy kárt, és valami kevés refundáltassék káromban: Nagyságtoknak és Kegyelmeteknek könyörgök, meggondolván az közönséges igazságot, akár csak az inscriptionak egyik részét refundálja egész országúl, ki Nagyságtoknak és Kegyelmeteknek igen köveset téssen; mely Nagyságtok és Kegyelmetek jó akaratjéért én is háladással igyekezem szolgálni.

N. és Kegyelmetektől jó választ várok.

Jövendő gyűlést adván isten érnünk, tekintetünk lészen az ő kegyelme kívánságára.

Ex generali congregatione dominorum regnicolarum, in civitate Segesvár celebratorum die 5. Novembr. Anno 1616.

(Eredetije a gróf Teleki család levéltárának rendezés alatti részében.)

f)

Gabriel Bethen dei gratia etc.

Generosi, egregii nobiles et agiles, fideles etc. Salutem etc. Mely igen nagy buzgó örvendetességgel és istenünkhez való háládatossággal igyekeznénk az két császár között véghez vitt békesség alatt mind nyugotni és csendességben tartani szegény hazánkat, mind pedig elégségünk szerint romlott pusztult állapotjából építeni: Kgltek mindnyájan és jó lelkiismetünk elég bizonyosságunk lehet. De nem tudhatjuk mi végre, holott mi tőlünk semmi ok arra nem adatván, onnat kiefül gonosz akaróink ismét nem nyughatván, bizonyoson értjük, hadat és fegyvert akarnak indítani ellenünk; sőt hirtelen valami csavargóknak összevgyűjtésével ártalmas igyekezetben vannak. Az vármegyéknek is felülésekre palatinus uramnak parancsolja érkezett, nem tudhatván bizonyosan, ha ugyanazon jó végre-e, mint az elmúlt nyáron, avagy pedig, hogy inkább az békesség bontogatókat compescálja, avagy pedig, kire mi semmi okot nem adunk, más ártalmas végre. Hogy azért mi is ott künn ilyen indulatokat értvén h(azánk) oltalmára vigyázatlanságba ne találtassunk: ha(gyjuk) és parancsoljuk serio sub (a)missione capitis et omnium honorum, se órát se napot nem várván jó szerszámoson és hadi készülettel élest hozván magával székestől minden lovagjával jöttést jöjön Marus Vásárhelyhez; az gyalogot peniglen helyben oly készülettel hagyja, hogyha ugyan kívántatik, minden fogyatkozás és késedelem nélkül jó puskáson, fegyveresen (el)ő állathassa. Secus nulla ratione poena p(ro) declarata nullo modo fa(cturi). Datum in civitate nostra Segesvár, die 6. Novembris, Anno dni 1616.

Gabriel Bethlen m. p.

P. S. Noha az gyalognak helyben hagyása felől parancsoltunk volt, de hagyjuk, serio parancsoljuk is, hogy mind lovas és gyalogjával jűjjen Kgltek. Secus non faciant.

Erasmus Andreas.

Külczim: Generosis egregiis nobilibus et agilibus vicecapitaneo, iudici viceiudicibusque regiis, primoribus potioribus primipilis, peditibus pixidariis ac universitati libertinorum (Siculorum) sedis siculicalis Sepsi et Orbai fidelibus nobis sincere dilectis.

Más kézzel: Anno 1616 fejedelem Bethlen Gábor levele minden híveihez.

(Bethlen sajátkezűleg aláírt, de szétmállott eredetije a nemz. Múzeum kéziratárában).

LVIII.

1616. nov. 4.

A hajdúk beütésére vonatkozó iratok.

a)

Szolgálatunkat ajánljuk Kgteknek etc.

Ha gyermekségétől fogva nem esmerete volna Kgtek Bethlen Gábort és minden állapotiban való fertelmes, istentelen, hazája s nemzete ellen való cselekedetét, rút életét mind ez ideig nem tudná Kgltek, bővebben kellene irnunk felőle. De hogy az mindennapi rutságát, természet ellen való parázna életit, kivel az pogánt is feljül haladta, csak elhallgassuk, juttatjuk ezt Kgtek eszébe, hogy immár egy nehányszor ezt az szegény megkeseredett és megnyomorodott Erdélyországot idegen és pogány nemzettel mely szertelenül égetteté, rabolatá, rontatá; csak három esztendővel ezelőtt oly urát, fejedelmét, ki őtet az porból felvevén, urrá tette vala, hitetlenül elárulván, országától s életétől is megfosztá; édes hazáját is minden szabadságitól megfosztá, törvényében megrontá, privilegiumában megháborítá, az moldvai és havaseli szabadságtalanságban, és azokkal hasonló állapotban, rabságban fordítá; az ki soha többé Erdélyben nem volt, pogányok erejével ország szabadsága ellen erővel hatalommal erdéli vajdává teteté magát, bizony nem az három erdéli nemzetség szabad választásából, hanem az akkori jelen való sok pogányságnak kételenítéséből Kolosváratt csak egy néhány fő ember által nevezteté fejedelemnek magát, mert az mint az ország őtet teljes életében gyűlölte és tőle irtózott, soha szabad akaratjából nem is választotta volna. Utat nitott reá s ő kezdte, hogy csak egy lovász is ezután, mihelt kedve tartja, az portára futhat, és az mint Lippát, Jenőt, Váradot, úgy más is az ország egyéb részeit az töröknek ígírheti, és mindjárt az fejedelemségre, mint szintén Bethlent, fegyverrel hozzák be, az mint csak ez idén is az török az erdéli vajdasággal önkint egy néhány embert megkinált, unszolt, kit igaz hitünk szerént irunk. Huszonkettődik esztendeje ez, hogy Lippát, Jenőt az töröktől elvették vala az erdéliek, jusson eszébe Kglteknek, azolta az két császárnak, oláhoknak, lengyeleknek és sokféle külső nemzeteknek menni rendbeli hadok forgott Erdélyben, soha mégis egy fejedelem is, és az ország is töröknek azokat az végváratokat nem ígérte s nem adta, soha Erdélyből egy fejedelmet is az török ki nem üzött, soha még egy fejedelem is az Erdély szabadságát így semmivé nem tőtte vala, mint Bethlen Gábor. Jusson eszébe

Kglteknek három esztendő előtt, mikor is választatá magát, mit iratott ő s Kgltek az articulushoz, melyet akkor Kolosvárára kinyomtatattak, nemde az országnak régi szép szabadságának, törvényinek igazán való szolgáltatására és megtartására hittel kötelezte magát? Hiszem Kgltek nem különben, hanem csak anniban kötelezte vala hittel magát ő hozzá, ha azokat megállaná; miben állotta peniglen s tartotta meg hitit ez ideig? Az három nemzetség közül Erdélyben nemde főfő úri és nemes renden valókat törvéntelenül nem fogatá-e meg ez időn, jószágoktól, marhájoktól megfosztván őket. Hiszem legfőbb és nagyobbik szabadsága az nemességnek megromla; még menni szántalan jószágot vón el törvéntelen, menni nemes embert csinála pórrá, csak az fejevári minden rendbeliek és egyéb mezőváros helyen valók, jusson eszébe Kglteknek; egész koncz papirosat irhatnánk igazán be az ő törvéntelen kötelessége ellen, hiti ellen való cselekedetiről Erdélybe; de mi szükség azt az tüzet beszélenünk Kglteknek, az ki szüntelen égeti most is országul Kglmeteket. Azért senki nem köteles Erdélybe Bethlen Gáborhoz többé hittel, az ki minden rendeknek hitit megszegte; és ha Báthory Gábort még éltében fejedelemségétől megfosztá Kgltek, az kit szabadoson választott vala, de hogy szabadsága ellen Kglteknek vétett volt, megittilte Kgltek érette, hogy az Kgltek hiti felszabadult tőle, mentől inkább ezt az török fegyvere által hatalmasúl lött tyrannus vajdát méltó megvetni Kglmeteknek, ellene támadván nyakáról lerázni, ha Lippa után Jenőt, Váradot, sőt nem sokára az országot is el nem akarja veszteni Kglmetek. Nem tudja talám Kgltek, miket valla Simony György halála előtt, mi szándéka legyen Bethlen Gábornak, de mi hitünk szerént irhatjuk, hogy Kglteknek országul veszedelmére nézendők azok. Im az úristen megszánta Kglmeteket, elég szabadítói és oltalmazói lesznek Kglmeteknek, kik közül im egy néhány ezren bényargalunk előljáróban nem Erdély ellen, hanem tulajdon csak Bethlen Gábor személye ellen, ha Kgltek késelelem nélkül egyet akar érteni, és Bethlen Gábort, az mint érdemli, ellenségnek tartja s úgy nyulj *(iqn)* hozzája, netalán egyenlő erővel az egyéb nemzetségekből való hadakat tartóztathatjuk, kik az határhoz immár nem messze vadnak, az honnan talám ingyen sem vélné Kgltek; de ha különben cselekszik Kgltek, és barátságunkat nem veszi, isten előtt és ez világ előtt tudománt teszünk, hogy nem mi leszünk oka az Kgltek romlásának, hanem magok Kgltek. Csak jó akaratunkból akarók keresztyén indulatból ekképpen Kglteket meginteni. Valaki peniglen hozzánk akar jöni, hit szerint fogadjuk, hogy bántása nem leszen senkinek; jöjjön és küldjön azért Kgltek mindjárt

minden
költség
száma.

hozzánk, hogy kárt ne valljon, egyéb derék dolgokat magok jóvára s megmaradására valót is érthet még Kgltek tőlünk. Itt sok becsületes atyjokfiát erdélieket is láthat még Kgltek köztünk; ha pedig késik Kgltek és elérkeznek az több rendbeli hadak, mi annakutánna nem felelünk senkinek senki felől, az kit mi talál. Ha veszi Kgltek, mi az Kgltek szolgálatjára jöttünk ez keresztyén magyar hadakkal be, akarván egyéb nemzeteket megelőzni; az Kgltek régi jó szabadságát, boldog állapotját most nyerheti meg Kgltek általunk, mert biznossá-gunk az isten, hogy ez végre jöttünk. Tartsa meg isten etc. Irtuk az mi táborunkban 4. nov. 1616.

Mi kapitányok, hadnagyok
és egész hadbeli vitézek,
Kgltek szolgálatjára ké-
szek, ha Kgltek veszi, m. p.

Jegyzés: Par literarum hajdonum ad cottus et singulos tres nationes Transilvaniae ex ipsorum castris exaratarum.

(Orsz. Itár. Act. Thurz. Fasc. 59. Nr. 41.)

b)

Illustris et magce dne dne patrone etc. Servitiorum etc. Kévánok az istentől bódog hosszú életet adatni Kgdnek.

Jelentettem vala uram minapában levelem által Kgdnek, hogy mi okáért kelle ide Bánya felé jönnöm mostan tudniillik: az erdéli vajda ez nyárban nem tudom miért engemet is megakar vala fogatni, mikor törvéntelen az erdéli mind három nemzetség közül főuri és nemes renden valókat megfogata, és minden marhájoktól, jószágoktól ugyan törvéntelen megfoszta, noha pedig énnekem ugyan maga kezével is azt irta s nálam vagyon az levele, hogy nem akart megfogatni, mert nem is tudja semmi vétkeket, ugyan csküéssel írja; de én az maga kezeirása után és barátimnak titkon hit alatt való jelentések-ből értettem vala hasonló gonosz szándékát hozzám, mint az többihez volt, kiket megfogatott az nemességnek szabadsága és maga hiti s kötelessége s császár urunkkal való az nagy-szombati compactaták ellen. Jele volt gonosz szándékának, mert 17 mélyföldig, kövesdi házamig üzetett Fejérvártól fogva, és az szolgálai szemem láttára erővel megvevék és marhástól elfog-lalák kövesdi házamot, mely Kövesdet mikor egynehány hol-napig birt volná, hites tisztartai levén benne mionkodtatván (igy) disponálván benne; azután két cancellarista deákját

küldte oda és evocáltatott ad 15. diem az segesvári gyűlésre ad rationem reddendam, hogy Erdélyből kijöttem Magyarországon. Inauditum pedig ez keresztyének között, hogy az ő maga jószágából citáltatott engem, mert ő birta s bírja Kövesdet, kit egész Szilágytság tud, és nálam az kövesdi tisztartó levele is bizonságúl vagyon, kiből egy néhány helyen megírta, hogy fejedelem számára birattatik Kövesd, nem enim. Osztán extra regnum messze levén Erdélytől, ad 15. kellett volna-e citálni? hiszem 32. és 40. és 60. napot is kellene affélének praefigálni, holott én messze voltam akkor Erdélytől, és Kövesdről sem adta senki tudtomra az evocatiót, mert övé volt Kövesd. Nem is kellett volna pedig igazság és törvény szerint előb minden maga jószágát, marháit lelkig, sőt feleségem, gyermekem, mostoha fiam jószágát is marhástól elvenni, az mint ő elvette.

Én magyarországi ember levén, és magyarországi törvénnyel élven közjószágimban Szilágyban, magyarországi törvény szerint most is kész volnék törvényre, mert igaz ember vagyok s nem vétettem, az mint maga is írja. De ő naga nem gondol az igaz törvénnyel, igen szereti az prédát, kit gyermekségétől fogva megszokott. Azért hogy nem compareállhatam Segesváratt, proscibáltatott, mert uram az ország készen azt művelni, az mit ő akar; jól tudja Kgd is, hogy ott senki mocczanni sem mér, ott csak az az dolog, sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas. Bizony uram ha parancsolja, Kgd megbocsásson, de még egész Magyarországot is proscibáltathatná az szegény megnyomorodott erdéliekkel. Ennek uram sem hiti, sem istene, merő török ember.

Értém, hogy feleségemet is gyermekestől az saját jószágából is ki akarja Erdélyből ide Magyarországon üzni, és csak az végre kellett vala ide Nagyányára jönnöm, nem tudván, hogy az egybegyülekezett hajduság erre ezfelé jönné, kiket találván, nolle velle engem közikben esketének, de ilyen okkal, hogy római császárnak és Magyarországnak ellensége nem lesznek, hanemha rajtok támadnának ő felsége akaratjából az ország. Az mit pedig eddig eszemben vettem igyekeztek felől, azt beszélük, hogy nem kevés volt az pusztára ez nyárban benne, valami törökökre találtak volt, és azoktól is s azonkívül is több rendbeli törököktől is nyilván, bizonyoson mentek végére, hogy Bethlen Gábor nemcsak Lippát, Jenőt, de még Váradot is oda igitte volt az portán török császárnak, mikor oda be volt, és kételen utcunque meg is kellett adni, valamikorra lehet, és jó módja lehet benne.

Találta őket, az mint mondják, az erdéliek alattomban való keserves instantiájok is, és főképpen az mely várakat az

törököknek adott Bethlen, azokban levő keresztyén vitézlő nép, ki Bethlentől Lippa megadása után hiti ellen persecuáltatott, nem volt hova lenni szegényeknek, hazájoktól, jószágoktól, majorságoktól megfosztatván Bethlen által, budostak és több társaságok találkozott hozzájuk onnan az végekből, kik vagy immár megfosztattak javoktól, vagy hasonló nyavalyát várnak magokra az Jenő és Várad következő veszedelméből; accedált az Simoni György dolga és vallása, kit Kgd tud, minemű, azon inkább megindultak. Vannak siriek, solmosiak, aradiak, facsádiak, lippaiak és több Lippával elveszett végházakból valók; vannak Jenőből, Várad tartományából, és az kik Bethlen által való török rabságától és bántásától féltek. Ezekhez naponként gyülekezik több is. Az mint intézem, többen vannak két ezernél; nemes emberek is jöttek közikben, csak az Bethlen Gábor személye ellen törekednek, talám meg is fogják keresni ez napokban. Immár én is kételen velek leszek, nincs mit tennem, mert hites vagyok hozzájuk; nem is lehetne módom közülök kimennem, mert felette vigyáznak reám. Eskesznek, hogy Magyarország mellett készek is meghalni, nemhogy vétenének. Tudom, sok panasz megyen felőlök Kgdhez, de ezeknek csak egy szekerek sincsen, nem volna hova tenni, ha sokat kapnának is; étel-ital félét lovoknak s magoknak elveszik, de csak egy-egy lóval vannak; öt vagy hatszáz gyalog nép vagyon velek, az többi lovas; az parasztság többet is mond felőlök, ha egy pénz érőt elvesznek, tizet mondanak; Kgd tudja az parasztság dolgát, osztán ezek örvével más is elvonsza. De ezek immár nem fognak mulatni ide ki etc. Az istenért uram, valami feníték vagy igyekezet ne érje onnan kívül őket, mert ki tudja, conjungálhatják mással magokat etc. Azt mondják ezek, hogy ők sem római császárra, sem török császárra nem támadnak, hanem az országa rontó, istentelen tyranus Bethlen Gábor ellen igyekeznek. Micsoda leveleket küldöttek legyen immár is az erdéli vármegyékre, im egy párt küldtem Kgdnek benne. Mind városokban, vármegyékben és székeliek közé ilyent irtak oda elő. Bizony hogy szín nép ez. Én nem tudom, mi leszen az vége, isten tudja, mert ezek senki pénzét, sem zászlóit nem vették, magoktól indultatván, csudálom, mely okosan procedálnak. Az úristen néha aprólék dolgokból nagyot szokott kihozni. Én az mit közöttök cselekedhetém, minthogy császár urunk ő felsége igaz hive vagyok, örömet minden jóra tanácslom őket. Én bizony csak meg sem tudtam soha gondolni, hogy így közikben akadjak véletlenül, semmi nemzetem soha hajdu nem volt. Adjon isten előtt Bethlen Gábor okot érettem is, mert feleségemért kelle ide jönnöm s úgy ragadának közikben; s nemcsak én vagyok, de több is leszen

igy rövid nap. Ha isten mást nem fordít ezek szüvében, meglátogatják Bethlent.

Ha módom lehet uram benne, ezután is irok Kgdnek sincere minden állapotokról; nem itelem s meg sem gondolhatom, hogy ezek Magyarország ellen törekedjenek, a felől nem is szükség vélekedni, csak ne izgassák onnan kiül. Ennek mind az Bethlen Gábor istentelensége oka, mert ő kényszerítette s jesztette is az várak megadásával őket, és az erdéliek nyomorgatásával is. Tartsa meg az úristen Kgdet boldogúl sokáig. Datum ex castris Hajdonicis, die 9. Novembr. 1616.

Illustritatis Vestrae

servitor devinctissimus

Sigismundus Sarmaságý m. p.

Kivül : Paria literarum Sigismundi Sarmaságý ad d. Andream Doczy.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 59. Nro 41.)

LIX.

1616. nov. 8.

Bethlen a nádorhoz : a hajduk beütése ügyében.

Illustrissime dne amice etc. Salutem etc.

Nagodnak ezelőtt való napokban nekünk küldött levélre választ iratván, magunk secretariusunktól *) megküldöttük és szóval is azon dologról bőségesen izentünk; hiszszük azt, hogyha utja békességes lehetett, eddig Nagodhoz felérkezett, és a mi felőlünk költött híreknek hamisságát megértvén, ezután olyan idegen ítéletben felőlünk Nagod nem leszen. Mostan azokról Nagodat több írásunkkal nem fárasztjuk, mert isten velünk levén, a mire magunkat levelünkben ígértük, külömbet bennünk Nagod nem tapasztal ezután is. Hanem köllték Nagodat mostan az Homounay krainaknak ujjban való füstölgések felől requirálnunk; tudjuk bizonyosan, Nagod mindeneket mi nálunknál bizonyosan ért, mert nem is titkolathatik semmi el Nagodtól. Holmi csavargó hajduk voltak, azokat Dóczy uram, ő fölsége szathmári kapitánya össze gyűjtvén, ez mult napokban magunk birodalmában Tarcsán levén kétszáz fizetett szolgánk (kiket többekkel együtt váradi és jenei praesidiumunknak többítésére fogadtunk vala), Dóczy uram reájok küldvén ötszáz hajdut, nagy véletlenül szegényeket felterette az magunk birodalmában, Simoný Györgyöt

*) T. i. Beöleönyi Gáspártól.

Dóczy
uram
lecsap
B. ha jelen

Szathmárban vitték, és ott holt meg is. Homonnay Györgyöt bizonyosan értjük, minden órában indulni akar, ha eddig meg nem indult is, lövő szerszámit secunda Novembris vonatta volt ki várából; élés szekerei meg is indultak volt még azelőtt, az vármegyéket erőltetik ellenünk való felülésre, sőt nyilván hirdetik, hogy császár urunk ő fölsége patens mandatuma érkezett generalis uramhoz, melyben ő fölsége az vármegyéknek directe parancsolja Homonnay mellett való felüléseket; a ki a levelet olvasta, nekünk az izente. Mely dolog ha így legyen, mi okokért akar ő fölsége minket országostól infestáltatni, még pedig magunk nemzetével, semmi méltó ratióit ennek nem látjuk, mert ő fölségének és országának ez óráig soha nem vétettünk; császári méltóságos szavaival confirmált diplomái ő fölségének kezünkben levén, soha bizony nem hihettük ez ideig, hogy ő fölsége minket országostól veszedelembe igyekezzék ejteni.

Az mindenható fölséges úristen szálljon közünkben, ennek az következendő rettenetes veszedelemnek kicsoda leszen indító oka, eddig is ki volt, ítélje meg és szálljon arra az ő fölsége igaz ítéleti, ha mi leszünk okai, büntetődjünk bátor. Mivelhogy hazánknak és magunk életének veszedelmében, megmaradásában forog ez az dolog, Nagodat az magyar nemzetnek fejét, és ő fölsége után fő gondviselőjét ez mostani írásunkkal solenniter akarván requirálni és protestálni, hogy ez ideig minden ellenünk való szántalan practikákat, készületeket, indulatokat, reánk haddal való indulásokat, felőlünk költött kibeszélhetetlen hazug hireket patienter elszenvedtünk, az szent békeességhez tartottuk magunkat, mindenkor ő fölségét és Nagodat requiráltuk felőlök, instálván azoknak compescálások és megbüntetések felől. Lippa alatt való létünkben aperto marte zászlókkal zsákmányosinkra ütöttek egy nehányszor. Az konyárdi mezőn fényes nappal, magunk saját birodalmunkban, hadainknak egy részével megvittanak, de ott az úristen igaz ítéleti szerint fizetett azoknak. Mi mégis az ő fölsége birodalmában ez óráig ellenségképpen ingyen sem léptünk, senkinek egy tyúk kárt nem töttünk, vártuk csendesen azoknak az seditióknak autorinak megbüntetések; de nemhogy büntetnének, hanem inkább kezdetek az fegyverhez nyulni, melyet immár mi is tovább nem szenvedhetünk különben, hanemha Nagod ezeket leszállítja és késedelem nélkül jure belli méltóságos tiszti szerint megbünteti, alioquin nekünk is magunkra, hazánkra gondot kelletik viselnünk. Azért ha mi romlás, veszedelem nemzetünkre következik, Nagod azt nem mi nekünk, hanem azoknak tulajdonétsa, a kik nem akarják s nem kívánják utolsó veszedelméhez közelített nemzetünknek

gyenge békecsécskáját hogy tovább duráljon, hanem azt minden úton igyekezik felzavarni. Melyből nem látunk semmit egyebet reánk következni az szörnyű veszedelemmél, mert ha onnét infestáltatunk, a honnét békecséges megmaradást, oltalmat kellene várunk, hova folyamodjék ember in tali casu? bizonyára azt készeréttetünk segítségért sollicitálni, a kiben meg nem fogyatkozunk, noha bizony káros az idegen segítség, de az kételenség nagyot cselekedtet az emberekkel. Erre bizony semmi szükségünk nem volna, mert a mikor békeségben élhetne ember, az háborúságban nem köllene gyönyörkedni, holott isten is az békecség szeretőket mondja bódógoknak.

Az mult nyáron Régeni János nevő szebeni szász küldött volt az universitásnak egy levelet, melyet maga kezével irt volt maga nyelvén, mely levél mai napon is kezünknel vagyon, azt leiratván igazán ígíról ígíre úgy, a mint volt írva, Nagodnak küldtünk vala egy exemplárt, melyben igen diserte denominálja és mutogatja vala az Homonnay György intentumának autorát. De Nagod arra azt írta, hogy nem méltó egy profugus szász írásának hitelt adni. Im mostan mást annál nagyobbbat küldtünk Nagodnak. Egy Balon Jakab nevű vitéz balon ember maradt volt Basta Györgytől Erdélyben, Verlin nevű kapitánnak strázsamestere volt, az szász városokban lakott azoltától fogva, hanem ezelőtt másfél esztendővel ment volt ki és Homonnay szolgálja lött volt, esztendeig lakván udvarában. Az mult januariusban küldte volt ezt az embert Homonnay Pan Krakowzkyhoz, kit makoviczai herczegnek is hínak. Minemő instructiót irt volt ennek eleiben, im Nagodnak in scriptis egy exemplart küldtünk. Az instructio ígíról ígíre az mi hitünk szerént úgy vagyon leírva, és tulajdon saját Homonnay György maga keze írása, úgy ismerjük manusát, mint magunkét. Ha Nagod kételkedik benne, bocsássa egy oly szolgálját ide, ki ismeri az keze írását, készek vagyunk megmutatni az originált. Tized napja, hogy az balon bejött, és az instructiót is az adta nekünk; ha Nagod diligenter megolvassa az scriptumot, bölcsen megítélheti, az Homonnay felindétása mire tendáljon, kire az úristen ne segítse soha őket. Világosan megírja Homonnay, ki intéséből, parancsolatjából vette erre magát, és mint mentette magát, de in quem finem vette fel ezt az gondviselést, minket minemő fertelmes gyalázattal illet, ha mezőre jó és tisztességbeli embernek tartja magát, bizony tiszta szívvel, nagy örömmel halálos bajt vónia vele mindenkor készen akarunk találtatni, isten segítsége velünk levén. De az kik nem római valláson vagyunk Nagoddal együtt, az egész magyar nemzetet minemő gyalázatos névvel illet, megláthatja

Nagod. Ez immár nem egy profugus ember, hanem tulajdon azon írása, a ki magát régen felszenteltette az római vallásnak propagálására, ellenben minden egyéb religióknak extirpálásokra, delealásokra. Erdélben immár sok jószágot donatióval adott el, de ha eljő az executióra és isten reá segít, úgy akarunk contradicálni, hogy jusson jobban eszébe az havasokon való sétálása. Mindezeket Nagod minálunknál bizonyosban értvén, mint kellessék ez tűznek obviálni, álljon az Nagod bölcs ítéletin; mi a menniben értjük, csak anniban viselhetünk gondot, Nagodnak is csak úgy adhattuk értésére. Bizonyára keservesb és gyalázatosb dolog soha ennél nem lehet, mint magunk egymást ha meg is fogatjuk. Örülük és nagy nyereségnek tartják ezt az idegen nemzetek. Nagodtól ezekre sietéssel való választ várunk. Éltesse az úristen etc. Datum ex possessione nostra saxonicali Ekemezeő, die 8. mensis Novembris, anno dni 1616.

Illmae dnis Vrae

amicus benevolus ad serviendum
paratissimus
Gabriel Bethlen.

Kivül: Copia literarum vajvodae Transilvaniae ad nos (t. i. Thurzó) datarum.

(Orsz. Itár. Act. Thurz. Fasc. 97. No 19.)

Jegyzet. A nádor e levélre következő választ adott:

Illustrissime dne etc. Salutem etc.

Az Nagod 8. praesentis mensis Novembris százsz Ekemező nevű faluból nekiünk írt levelét tegnapi napon adák meg; mind annak s mind az Homonnay uram Balon Jakabnak adott instructiójának continentiáját bőségesen megértettük. Gombos András dolgát (ki az Nagod ditiójában bizonyos számú hajdukkal dúlni, pusztítani és holdtlatni ment) a mi illeti, bizonyosan irhatjuk Nagodnak, hogy sem ő fölsége az mi kglis urunk (az mint nekiünk egy nihán leveleiben írta) sem mi, sem Forgách Zsigmond generalis uram ő kglme hírével és akaratjával nem cselekedtek, a melyről immár ezelőtt bőséges mentséggel írtunk Nagodnak, megküldvén mind azt Nagodnak, mit írtunk volt mi nekik, s mind penig ők nekiünk mit feleltenek. De csak abból is megítélheti Nagod, hogy csak ez napokban is megírtuk generalis uramnak, hogy Nagoddal egyetértvén, együtt az mikor az Nagod hada onnan reájok üt, ő kglme is innen rajtok legyen és vagy eloszlassa, vagy penig, ha repugnálnának, levágassa őket, hogy több csint és nagyobb zűrzavart ne cselekedhessenek.

Az Homonnay dolgát az mi illeti, ő tudja, mi indulatból cselekedte, feleljen maga maga felől, dehogy ő fölsége akaratjából avagy ösztönözéséből molíált volna valamit Nagod ellen, azt nem mondhat-

juk, sem hihetjük, mert eleitől fogva sok, nekünk írt leveleiben írta azt ő felsége, hogy hírével, akarattjával nincsen; mely Homonnay praetensiójának hamissága csak abból is megtetszik, hogy ő innen való segítséghez nem bízván, idegen hadakat halászott, ő felsége pedig hogy engedhette volna azt meg, hogy idegen nemzetet és hadakat hozzon be ez országba maga országának és nemzetiünknek nagy romlására. Csak ez napokban is pedig mit írt és mint parancsolt ő felsége Homonnaynak (melynek mássát küldött nekünk), im mi is csak az commissiónak ezikkélt íratván le, Nagodnak küldöttük. Az is, valaki informálta Nagodat, de merő hamis, hogy tudniillik ő felsége patens mandatura által megparancsolta volna generalis uramnak, hogy az vármegyéket Homonnay mellé felültesse, hanem mi írtunk volt generalis uramnak (mivel magunk nagy betegségiünk miatt alá nem mehettünk), hogy azok az kóborló lator hajdúk ellen felvegye nemcsak az vármegyéket, de az végbelieket is.

Az Balon Jakabnak régen adott instructiój, az mi nézi, elhitük, hogy Homonnay maga indulatjából adta azt az instructiót, de hogy ő felségét is belekeveri, azt semmiképpen magunknak az feljűl megírt és sokszor jelentett ratiókból nem persvadeálhatjuk. Nagod az többivel együtt tartsa meg in specie azt az instructiót és itt az országgyűlésében producáltassa osztán, hogy kitessek afféle embereknek cselekedeti, és az ország ő felségével együtt tudjon fölére deliberalni és illendő poenát irrogálni. Interim Nagodnak ezen igen megindulni, és hogy ilyen kicsin dologért, némely privatus embereknek nyughatatlanságáért, és kóborló hajdúk gonoszságáért valamit az confederatió ellen molialjon, nem illik. El is hittük pedig, hogy Nagod mind az keresztyénséghez s mind pedig és legkiváltképpen nemzetiünkhöz való szeretetiből úgy accommodálja magát, hogy az boszút maga nem igrkezik vindicálni, hanem ő felségétől és az országtól várja annak megbüntetését is. Mi pedig interim azon leszünk, hogy minden Nagod ellen való motusok leszálljanak és componáltassanak; de mind ezekbe mi Nagodnak jobb tanácsot nem adhatunk, hanem Nagod maga embere által találja meg ő felségét, és detegálja Nagod maga ő felségének is magának minden injuriáit, mert jöllehet mi az Nagod írása szerint ő felségének mindeneket tudtára adunk, de megkivánja ő felsége, hogy Nagod ne csak minket, avagy mi általunk mint eszköz által csak ő felségét, hanem Nagod ugyan találja meg ő felségét is, hogy ő felsége is megesmervén, hogy Nagodtól observáltatik, tudjon inkább medeálni Nagodnak ő felsége és minden gonosznak eleit venni. Ezzel éltesse isten Nagodat jó egészségben. Datum ex arce nostra Bitchensi, die 28. mensis Nov. Anno dni 1616.

comes Georgius Thurzó.

Kivül: Paria literarum ad illum dnum Gabrielem Bethlen vajvodam Tranniae datarum.

(Orsz. Itár. Act. Thurz. Fasc. 97. No 20.)

LX.

1616. NOV. 29.

A kövári kapitány Dóczynek: kérdést tesz a hajdu mozgalmairól.

Spectabilis ac magce etc.

Nem türhetém, hogy Nagodat panaszolkodó levelemmel meg ne találjam ez csavargó, dúló, fosztó, fertelmes életű hajdúk felől, kik véletlenül az én kgl's uram jószágára, ide Kővár vidékére szállva az szegénységet nemcsak mindennapi eledelek és marhájok nélkül hagyták, mindeneiből kipusztítván őket, hanem az téli üdön kényszerítettven előttök elfutni az erdőkre, kik mostan is oda nyomorognak; csak az úristen tudja számát, menninek történt halála némelyeknek kezének, lábának megvétele az hideg miatt, kiknek nyomorúságokrúl és ártatlan halálokrúl mint kezdenek számot adni, az kik okai ez dolognak, tudom, hogy istennek kemény itéletiben lesznek. De ez szegény községnek nyomorúságával és prédálásával mégis meg nem elégedvén, az désiekkel is ezent akarák cselekedni, az hon az úristen urunknak ő nagának kevés vigyázó szolgálai által mint megszegyenítette őket, tudom Nagod eddég megértette. Noha pediglen ez hertelen való indulatját ez fellázadott hajdúknak urunk ő naga is nem akarván siketségre venni, országa népének is parancsolt volt ellenek való felülésre, de látván ő naga, hogy csak kevés számú népe által is megszegyenítette őket, ilyen téli időn országa népét nem akarta fárasztani, hanem visszabocsátotta hadait. Ő naga csak udvara népével levén Kolosváratt, ez üdnepekre igyekezik váradi házához kimenni, ezt igen előtte viselvén ő naga, hogy semmi háborúságra okot nem akarna adni, sőt teljes tehetségével az szent békességet akarja megtartani és követni. Csak onnét kívül ne legyen ő nagának és birodalmának ilyen véletlen sok szegény községinek nyomorúságával való megbántódása. Tudván azért Nagodnak az szegény községhez keresztyéni indulatját lenni, kérem igen Nagodat jó conscienciájára, hogy adja értésemre, ha nem leszen-e ujobban ezféle csavargó hajduktúl onnét az ő felsége birodalmából bántások az szegénységnek, hogy az Nagod jó biztatásához képest merném haza telepíteni azokat is szegényeket, kik ilyen erős üdön az erdőkön sugorognak, mert ők most is az oda ki való hadaktúl rettegnek. Nagod ezzel mind isten előtt igen kedves dolgot cselekeszik s mind az emberektúl nagy dicsíretet veszen magának, ha az ártatlan községet ennél is nagyobb nyomorúságtúl oltalmazni igyeke-

nem
kezel
vialapin!D. 43
F. 44

Dóczy

zik. Ezekről Nagodtól választ várok. Tartsa etc. Datum in arce Kővár, 29. Nov. 1616.

Spectabilis ac mageae dnis vrae

servitor paratissimus

Joannes Mikola m. p.

Kicül: Paria capitanei Keövariensis ad spect. ac mag. dnum Andream Doczy datarum.

(Orsz. Itár. Act. Thurz. Fasc. 60. Nro 41.)

LXI.

1616. dec. 9.

Egri István Thurzónak: Bethlen mozgalmairól.

Szolgálatomat irom Nagyságodnak, mint kegyelmes uramnak, adjon az úr isten Nagodnak kívánsága szerint való jó egészséget. Tudom nyilván vagyon Nagodnál, generális uramtól ő nagátul kéredzettem vala Várad felé kevés jószágocskám látni, ma december 8. napján estve érkeztem meg; az minemő híreket oda jártomban hallottam, azokról akarék Nagodnak írnom. Az erdélyi fejedelem Somlyónál Szilágyban vagyon, mintegy ezer kopjás székely vele, maga udvara népével és gyalogjával mintegy kétezer magával vagyon. Az két oláh vajda Brassónál vadnak haddal, azokat az fejedelem ott tartóztatta meg őket. Értettem, hogy az fejedelem Nagodot levelével is találta meg. Az temesvári pasa az Maros mellett vagyon kétezer magával, az tatár is kétezer lóval Vég-Szendrőnél vagyon, oly embertől értettem az tatárok ott létét, ki ez egész nyáron az lengyelek ellen Móduában együtt hadakozott velek, most jött ki közölök és azt mondja, hogy azok is csak innen várnak az erdélyi fejedelemtől. Nagyságodnak ezekről akarék írnom.

Aldja meg az úr isten Nagodat jó egészséggel és hosszú élettel. Datum ex Tokay 9. die Decembris anno 1616.

Nagod szolgálja

Egry István.

Külcsm: Illustrissimo etc. Thurzo etc.

(Eredetije az orsz. Itárban. Act. Thurz. Fasc. 40. Nro 39.)

LXII.

1616. dec.

A Bethlen részéről várt támadások ellen tett készülétek.

a)

A titkos tanács tervezete.

Allerdurchleuchtigster, grossmächtigster Römischer Kaiser.

Allergnedigster Herr. Wir Ew. Mayt. gehorsamiste gehaime rath, haben die, von deroselben aigen handt verzeichnete siben puncten, auf iren gnedigsten bevelch empfangen, solche schuldigster pflicht und angelegenes vleiss nach, erwogen, befinden, dass darauf summa rerum beruhet, wollen anderst Ew. kays. Maiestät den mit so grossem unkosten geschlossen und von menniglich so hoch desiderirten friden, und dass künigreich Hungern bey irem löblichen haus erhalten, und die succession befürdern ¹⁾, erhaischet die unumbgengliche notturft, dass allem antrohenden unhail zeitlichen vorgebawet werde.

Und sein wir im ersten puncten, so vil den jetzigen oberhungerischen standt, und des Betlehem Gabor besorgenden einfall betrifft, wie Ew. kays. Mayt. mit geldt oder forza aufkommen, und solchen verwehren möchten, noch kainer andern mainung, als in unserm jüngsten gutachten ausgeführet worden, dass nemblich auf alle mittel und weg gedacht werden muss, wie der Betlehem Gabor, so mehrers ain türgg als christ, sich nur mit der christenheit eusseristen schaden, bey den Türggen zuerhalten, und unter dem praetext des Homonnay an den catholischen zu rechnen gedenckt, aus Sibenbürgen zu amoviern, an sein statt ain anders catholisches subjectum dahin, durch der provinz freien wahl, zubefurdern, und die teutschen in Hungern wiederumben einzuführen, dann ausser dessen kain bestendiger fridt zuerhalten, noch Ew. kays. Mayt. denen Hungern vertrauen können.

Und ist zu disem endt berait Ew. kays. Mayt. potschaft an der portten, die notturft derwegen alldort eyferig zu trac tiern ²⁾, dem herrn palatino und Forgach, den Bethlehem Gabor von aller gewalthätigkeit ab — und dass er sich irer kays. Mayt. accomodire zuvermahnen, danebens auf seine practicken

¹⁾ T. i. a Ferdinándé.

²⁾ Czernin követsége.

und betroheten einfall ain wachtsames aug zuhaben, geschriben und anbefohlen, auch von irer fürstl. Durchl. ertzherczogen Maximilian und den draustigen rätthen bericht u. gutachten abgefordert worden.

11/ Zu höchstnothwendiger einführung der Teutschen, befinden wir fünf mittel, erstlich ainen offenen krieg mit dem Türggen, zu welchen man bono jure et salvis legibus umb dass die Hungern die teutsche nation injuriose scartiert, greiffen kündte, weilen aber die requisita darzu ermanglen, bey jetzigem verwirrten standt des heiligen reichs dorthor ainiche hilff nit zuerlangen ehe und zuvor nit den gravaminibus abgeholfen, dabey aber dise difficultet fürfelt, dass baiders thail fürgeben nach, so wohl der catholischen als uncatholischen ehr und gewissen darauf berubet, derentwegen kain tail den andern weichen kann, noch will, dass also solcher gestalt, und fürnemlich darumben auch kain fundament darauf zumachen ist, weilm der fridt mit dem Türggen erst kürztlich von newen widerumben geschlossen ¹⁾, die künigreich und länders demselben gantz u. gar ergeben, dass ohne ihr vorwissen und einwilligung, es wollt dann der Türgg solchen selbst brechen, kain krieg kann angefangen werden, noch auch von Spanien und italienischen fürsten umb des sophoyschen und venedigischen kriegs, kain hilff zugewarten.

2/ Das ander mittel, zu einführung der teutschen ist, dass man die mit dem Türggen fürgegangene tractation, allermassen von ime selbst die andeutung beschehen, effectuere, weilen er derhalben mit den Hungern, umb dass sy irer natur nach, des raubens, straffens, und fridtbrechens gewont, und kain möglichkait den friden bey inen bestendig zuerhalten, noch weniger werden, ausser der waffen, die zu friedszeiten neuerbaute palancken nieder zu reyssen, und die pagi dedititii in ain ordnung zu bringen sein, daher, will man anderst verhüten, dass die Türggen nit selbst derentwegen die execution fürnemben, und dennoch dardurch dem friden nichts praejudiciert haben wollen, so erfordert die eusseriste notturfft, dass Ew. kays. Mayt. mit volck sich gefasst machen, und die execution, kraft geschlossener articul, zu werck setzen, welches aber mit den Hungern nit beschehen kan, weilen die Türggen wider die Hungern excipiert, wie dann Ew. Mayt. wohlverordnete commissarien albereit darein verwilligt, dass 11/ die execution durch die Teutschen beschehen soll. Hierunter man aber mit dem Türggen nothwendig correspondiern, und sich wol versichern müsste, auf dass er weder directe, noch

¹⁾ Érti az 1616. máj. 1-i conventiót.

indirecte den Hungern mit beystünde, sondern vielmehr dieselben in offitio und observirung der fridts artiel erhalten hülffe, dardurch man sich viller böser Hungern und Heyduggen entledigen khündte.

Dass dritte mitl wär, wann der Forgach und andere hung. gränitzobristen ire dienst resignirten, auf dass man Teutsche an deren stell setzen khündt, doch müste man mit ainer bezahlung darzu gefasst sein, und das teutsche volck starcks einführen. Weilen aber sowohl der palatinus und Forgach die comitatus dermassen informiert und verbittert, als wann es Ew. Mayt. nur umb einführung der Teutschen zu thuen sey, also, da man hierzu mit genuesamb gefasst, nichts anderst, als ain gemainer auffstand zubefahren, daher solches nit also bloss zu wagen ist.

Dieweilen aber ingleichen die Türggen wider den Forgach excipiert, und zu forstellung der execution den grafen von Althan expresse fürgeschlagen, were solches, der teutschen halben, desto leichter zu werck zu richten, da man anderst den Türggen vertrauen, und sich irer versichern khündte, dann auf solchen fall sy den Betlehem Gábor, welcher sonsten vill schaden machte, in offitio erhalten wurden, noch weit mehrers aber, kündte diss werck facilitiret werden, wann der Homonnay, oder yemandt anderer seinesgleichen, in Sibenburg sich befünde, und ligt das gantze werck an Ew. kays. Mayt. pottschaft an der Porten, wie sy ir werbung dits orts fundiern und sollicitiern wirdt.

Vierten, wäre zwar auch ain mittel, doch gefährlich und ungewiss, wann der Forgach sein generalat resignirte, und an sein statt den Doczy, oder ein ander seinesgleichen getreuer hunger, gen Caschau befördert, und demselben die ordinanz geben wurde, nach und nach, auch so vill unvermerckt sein khündte, zu hundert, fünfzig, mehr und weniger, bis in 4000 teütscher mann wurde, dem kündten wohlversuchte kriegserfahrene beveldshaber zugeben werden. Weilen aber der Doczy ain hunger, ansehentlich in künigreich befreundt, ser verhasst, schlechte experiënz in kriegssachen hat, dass also hierzu geraume zeit gehöret, vill confusiones villeicht daraus erfolgen, wurde schwärlich also zu endt gebracht werden kinnen, welches wir auch allein zu mehrern nachdencken gehorsamist andeuten wollen.

Das fünfte mittel ist, ain hung. landtag, davon hernach an seinem orth, wie derselb anzustellen, und was darzu gehörig, soll anderst solcher mit frucht, und zu Ew. kays. Mayt. gnedigistem contento abgehen, ausführlich vermeldet werden solle.

*und: a. a. T.
am nag-
békét*

Und obwohln nit zu hoffen, dass bey dem so woll unser als des Türggen seits, eyferig gesuchten friden, sy die Türggen für sich selbst den friden brechen, noch dem Betlehem Gabor verstatten solten, Ew. kays. Mayt. künigreich und dition anzufallen, und zum fridbruch ursach zugehen; so gibt doch die erfahrungheit, dass der Türgg unhaltig, glauben und trauen, nur so lang es ime gefellig, und er die gelegenheit sein reich zuerweitern ersicht, haltet. Daher dem besorgenden und vom Betlehem Gabor betrachten einfall zuverwahren, erfordert in allweg die höchste notdurft, dass die gränitzen wol besterckt, denselben unverlengt ain bezahlung beschehe, sy dardurch ein Ew. kays. Mayt. devotion, und iren stationen zuerhalten.

— 5 —

A vélemény datum nélküli.

(Eredeti a bécsi cs. kir. titkos ltárban. Comit. fasc. 1620—1626 év.)

b)

Mátyás a választófejedelmeknek: a hajduk feltámadásáról Bethlen ellen.

Mathias etc.

T. Bethlen

Ehrwürdiger, lieber Neve, u. Churfürst. Deiner Liebden ist auser mehreren erzehlung ohne zweifel gnugsam bewust, mit was getrewem eyfer, sorgfeltigkeit auch schwären mercklichem uncosten wir uns seidet unserer angetrettnen kais. regirung u. sonderlich in dem negst verschinen 1615 jahr angelegen sein lassen, den mit dem türkischen Sultan vermittls seiner zu uns abgefertigten gesandten des Ahmet Kyhaja u. Caspar Gratiani erneuert u. erstreckten friden zuerlangen u. dardurch das heil. reich, auch unsere Königreich u. erbländer in mehrer u. beständige versicherung zupringen.

Nun ist zwar von uns zu steiff u. bestendiger haltung erstangeregten fridens gepürliche verordnung gescheh, wie solches die zu unterschiedlichen mahlen angestellte deliberationes darauf gehaltne zusammenkunfft, u. zwischen den Siebenbürgischen ständen, u. dem Bethlehem Gabor gemachte capitulation u. darinnen verglichne puncten u. conditiones mit mehrerm zuerkennen geben.

Es hat aber erstgemelter Bethlehem in seinem mithilf Türken u. Tartarn in Sibenbürgen erlangten Wayvodat, ungeachtet vorangeregter capitulation u. noch darüber von sich gegebnen assecuration, reversalen u. gethanen erpieten allerhandt violationes mit vertreib u. vervolung der underthanen u. einwohner unpillicher confiscier und einziehung ihrer güter u. sunsten in andere mehr u. vil schwär u. unlaidliche weg

fürzunemen u. zuverüben sich understanden, wie solches neben verwahrte warhaft u. begründte historische summari erzählung mit mehrerm ausweist u. zuerkennen gibt, darmit dann mehr besagter Bethlehem Gabor verursacht, dass sich die in Hunger an die sibenbürgische granicz rainende Hayduggen, mit zuthun deren aus Lippa u. Arad abgezogen Ráczen u. hungerischen kriegsleuthen zusammen versamlet, inmassen sich dieselbige mit zuziehung der hung. nobilitet u. theils praescribierter Siebenbürger noch von tag zu tag mehrers stercken, zwar (wie uns von ihnen in schriften angezeigt und zuverstehn gegeben worden) nicht der intention u. mainung wider die christenheit u. die Hungern etwas zu movieren, oder zu tentieren, sundern allein sich gedacht Bethlehem Gábors gefährlich weit aussehenden äydtbrüchigen vorhaben u. beginnen u. mehr dann unchristlichen practiken zuwidersetzen u. dieselbe sovil möglich zuverhintern u. abzuwenden.

Wie wir nun nach vernennung vorgehörter umbständen u. anwesens, leichtlich erachten u. warnemen künden, dass daran der vast unzweifeliche riss u. pruch obberürts mit dem Türcken geschlossnen kostbaren fridens hafft u. beruhe; also haben wir darauf uns getrew väterlicher sorgfältigkeit nicht unzeitig ain wachendes aug gehabt, u. obgenente Hungern u. Heyduggen vor obgehörter irer coniungir- u. zusammensetzung, thails mit unterschiedlichen tractationen zusagen u. offerirten verehrungen, thails auch durch starcke betrohung bewöglich u. ernstlich abgemahnet, darbey dann von uns unter anderm fürnemblich nicht unconsiderirt gelassen worden, ob schon die Heyduggen mit der victoria ain weil obsigen sollen, dass sy doch endtlich an irer selbs defension zu schwach u. wider dieselbe die raach nicht auspleiben wurde, wann zumahl vilgedachter Bethlehem Gabor (deme aus obvermelten ursachen u. andern seinen zuvorher verübten unzuverlässig gefährlichen actionen gar nicht zu trauen) auf solchen fahl bey dem Türcken umb hilff u. beystandt anruffen sollte, inmassen wir dann zu acquietir u. stillung obberürter aufstandts nochmalen kein ainige bemühung u. mittel unterwegen lassen.

Dieses fügen wir Dr L. fürnemblich darumben zu ihrer wissenschaft an, damit sie u. meiniglich sehe u. abnerme, dass wir hierbey nicht allein nicht interessiert, sondern darwider aller möglichkait nach, dass unserige gethon, u. nichts mehrers suchen u. begern, dann dass mehrangedeuter mit dem Türcken erneuert u. prorogirte friden trewlich observirt u. gehalten werde, des freuntlich, gnedig u. unzweifelhaften versehens, es werden Dr L. auch andere churfürsten u. ständt der reichs disen obangezognen gefährlichen zustandt u. darauf

hafftende extermitet nicht allein reÿff u. mit leidlich beherzigen u. zu gemüth ziehen, sundern auch (wann es ist wider bessers verhoffen, auch einwendende peste mitl u. bemühung dazu an gelangen sollte) zu defension des geliebten vaterlands u. der ganzen christenheit vormaur alle gut, willfährig u. ergibige hilf u. assistenz würcklich laisten u. erzaigen, und wir pleiben stb.

Geben zu Prag den 12 December, anno 1616.

Alatta: 1. An Churfürsten zu Mainz.
In simili: 2. An Cöln. 3. Trier.
4. Pfalz. 5. Sachsen. 6. Brandenburg.

Kirül: An Churfürsten zu Mainz cum communicatione der hungarischen Heyduggen aufstandts widern Bethlehem Gabor.

(*Egykorú másolat a bécsi es. és k. titkos Itárban. Hungarica.*)

Jegyzet. A kölni választó e levélre 1617. jan. 1-én válaszolt:

»Aus E. k. M. allg., schreiben hab ich des Bethlehem Gabors gefährlich vorhaben, mit erwecktem aufstandt, vertreib u. verfolgung des sibenb. underthanen, unpillicher einziehung ihrer güter u. anderen unleidtlichen beginnen u. was dargegen von E. k. M. vor sorgliche bemühungen fürgenommen seyen, ferner einhalts verstanden« — közsöni, dieséri fejedelmi gondoskodását, miért a birodalom hálával lehet s »was zu lobwürdiger intention erdeilich sein möchte . . . nach möglichkeit zubefürdern mir angelegen sein lassen wölle.«

(*Eredeti Hung.*)

LXIII.

1617. j a n. 5.

Forgács Zsigmond biztosító levele Bethlen Gábor köretei részére.

Nos Sigismundus Forgacz de Gyemes iudex curiae et consiliarius sacratissimi principis ac domini domini Matthiae dei gratia electi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. regis, archiducis Austriae, ducis Burgundiae etc., nec non partium praescripti regni Hungariae superiorum generalis capitaneus ac comitatum Nogradiensis, Saarosien-sis et de Zabolch comes etc. Adjuk emlékezetre mindeneknek, az kiknek illik: mivelhogy az elmúlt időkben támadván valami véletlen való háborúság Gombos András és complicesi miatt, az erdélyi fejedelem ő nagysága birodalmába bēütrén és ellenségképpen sok károkat tévén; kihez képest az erdélyi tejedelem ő nagysága kénszerítettett hadait felvenni és ellenek

állani, és birodalmából ökök fegyverrel kivenni; mely motus miá hogy nagyobb háborúság az egész magyar nemzet között ne következék, interponálnván magát írása és követe által az bódog emlékezetű tekéntetes és nagyságos gróf Thurzó György uram Magyarországnak palatinusa és ő felségének helytartója, hogy az erdélyi fejedelem ő nagysága hadait eloszlatná, mivel-hogy sem ő felsége az mi kegyelmes urunk sem az ország akaratjából azok az csavargó hajdúk olyan temerarium facinust nem cselekedtek, és bocsátaná követeit ő felségéhez, kik által mindennemű panaszt és iniuriáit ő felsége eleiben terjesztvén, lehetne ő nagyságának mindenekről jó és kedve szerint való válasza; hogy ezután is afféle motusok miatt az közönséges békesség is megmaradhatna, és az confoederatio is, ha miben violáltatott volna, helyben állattatnék. Ő nagysága is azért az erdélyi fejedelem meggondolván az római császár ő felsége az mi kegyelmes urunk és koronás királyunk nagy méltóságát, és efféle háborúságtól következő hazánknak és nemzetünknek pusztulását, jó keresztyéni indulatból arra ment, hogy követeit ő felségéhez az mi kegyelmes urunkhoz felbocsássa, hogy ugyan ő felsége előtt minden praetensiója és panasza ő nagyságának jó módjával determináltassék, comperta rei ueritate. Hogy azért ő nagysága követei császár ő felsége az mi kegyelmes urunkhoz békével mehessenek, és vissza is jöhessenek, és hogy ez idő alatt sem publica insurrectióval, sem titkon, sem nyilván való priuata factióval nem infestáljuk sem ő nagyságát, sem erdélyi birodalmát, sem másnak infestálni nem engedjük, és idegen országbéli hadaktól is teljességgel való securitása lehessen, és hogy az egyszer szentül elvégezett confoederatio is minden fegyverzörtetés és háborúság nélkül priuatim et publice igazán megtartassék: mint-hogy az úristen az jó emlékezetű tekéntetes és nagyságos gróf Thurzó György uramot, ő felségének Magyarországba helytartóját és palatinusát, ez idő alatt kiszólitotta ez világból, ő felségének országával való végezése szerint tisztinek dirigálása, míg ő felsége és az ország mást helyében nem választ, én reám néz: assecuráljuk ő nagyságát uigore praesentium bona fide, jó emberséggel; kire oly vigyázásunk is leszen minden tehetőségünk szerént, hogy az mi assecuratióknk ellen legkisebb dolog is ne történjék. Kiről ez jelen való levelünkben assecuráljuk és affidáljuk ő nagyságát, úgy mint ország bírāja és generalis kapitánya, authoritate, ez mi kezünk írása és pecsétünkkel megerősített levelünkkel. Actum Cassouiae quinta die mensis Januarij, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(Cancellaria Trans.)

LXIV.

1617. jan. 30.

Dóczy Molárnak: mentegeti magát Bethlen vádjai ellen.

Wohlgeborner stb.

Obwolv ich meinem herrn bruder nicht lengst geschriben, so hab ich einweg als den andern dieses m. h. b. vertraulich ondaiten sollen, dass Bethlem seine obgesandte alberath zu ihrer Mai. obgefertigt, welche mit fiel ertüchten inventionen und falschen practiken obgefertigt worden, undter andern, wie ich für gwiss fernummen, mich u. herrn Loniai principaliter bai ihrer Mai. onklagen. Nun wissen wier uns nicht erindern, dass wier das wenigsten wider ihrer Mai. gethon, sondern alzait derselben allergn. befelch nach uns accommodirt, derselben landt u. lait pro posse defendirt, u. hohe kays. u. kinigliche autoritet unserer schuldigkait nach gehieth, u. den Betlem in seinen pensen, schedtlichen proposito u. practiken offtermals ferhindert, welches ihme Betlem schwärlichen fürkhumbt, dass er in diesen ordten gern solche obreste haben wolte, die mit ihme correspondireten, aus welchen khunfftig auch nichts nuczliches erfolgen mechte.

Des Betlems obgesandte ziehen mit fielen promisionen u. fertrestungen hinauff, pauwen auff entliche grosse fundamenta, u. werden grosse offerta thun, damit sie wider uns ihrer k. Mai. gehorsame, traie u. aufrichtige u. affectionirte diener ihrer M. ratt ferhezzen u. corrumpiren. War hochforcte ¹⁾ gewesen dass ihrer Mai. undter andern mich auch allergn. hinauff, wie ich solches offtermals gehorsamist pegerendt, erfordert hetten, da ich wol waiss, dass ihrer etliche diversa hinauff ondaiten, u. informiren, dahero sehr nuczlicher ware, damit ich in persohn ferhanden ware, u. die rechte wahrhait berichten hkindte, denn ich meines wissens mit willen niemals das widerspiel, sondern wie ich die sachen aufrichtigeste erforen khinnen, also in grundt der warhait und mit documentis ongedait.

Es zweifelt mir nicht ihrer Mai. werden allergn. sovil derselben löbliche geheime rath in consideration nemen, dass wier nicht Betlemisch, sondern ihrer kays. Mai. gehorsame traie diener gewest, u. noch seien, sie werden uns auff des Betlems falsche fürgeben nicht unrechtslosen thun, sondern fiel mehr die sachen dahin dirigiren, damit Betlem u. sein

¹⁾ hochforcte = igen jó.

onhong u. favoridi spiren megen, dass unsere dienst bai ihr Mai. ongenehm gewest, u. dem Bethlen zu gefallen uns unrechts zu thun nicht wollet. Ich hette wol mein lebelong mier nicht gedacht, dass dem losen türckhischen Bethlem solche pese schedtliche practiciresse (!) proces also gliemflich passirt sollen werden, so wol auch denen in den Ordten somit ihme noch pis auf dato in correspondenz sten gestetten solle; sunt res futuri mali exempli. Weilen es aber iher Mai. also allergn. gefellig, khinnen wir nicht darwider thun sondern fielmehr uns derselben allergn. befelch accomodiren miessen, dass übrige wie es in diesen ordten beschaffen wirdt m. h. b. aus iher Mai. schraiben fernemmen, welches ich ellein pro provisione et informatione m. h. b. vertraulichen nicht ferholten sollen, mit dinstlicher pitth m. h. b. seye drob, damit uns nicht unrecht geschehe, oder ein spott pegegne, dann ich lieber wolte, dass mich mein muetter nie geporen hette, als dass wier etliche iher Mai. getraie dienern umb unserer fidelitet so langwirdigen, getraien nuzen, diensten halber den Bethlem oder seinen onhang zu gefallen schondt und spotth erlangen megen, m. h. b. wird ime als ein hochvernünftiger zu thun wiessen, welche hohe gnadt wier uns umb m. h. b. die zait unseres abens zuferdienen befaissen werden. Wie ich mich stb.

Zatthmar, den 30 Januarii anno 1617.

Meines herrn bruder alt trai diener u. knecht
so lang ich leb
Andre Dóczy m. p.

Külczim : Dem wolg. h. h. Hannsen von Molärth stb. Kriegrath
praesident stb. auch Obristen in Wien stb. stb.

(Eredeti sajátkezü okl. a bécsi titk. lt. Hung.)

LXV.

1617. márcz. 6.

Bethlen Gábor megbízó levele köretei számára.

Nos Gabriel Bethlen Dei gratia princeps Trans. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod cum anno proxime praeterito cum sacratissima caesarea regiaeque Maiestate, mediantibus eiusdem Maiestatis suae et nostris commissarijs, in ciuitate Tyrnauensi, modis utrique parti salutaribus foedus atque pactum et certam pacificationem, utrinque fide publica, commitatisque superinde confectis et emanatis diplomatibus roborassemus: nihilominus varj's inquietorum ambitiosorumque quorundam

instigationibus perplures in dies offensae, nominis famaеque detractationes, hostiles apparatus, armorum intra et extra fines regni concitationes, damna, spolia, depraedationes, contra manifesta foederis iura, in nos ditionesque nostras ex partibus suae Maiestatis attentata fuissent; quin, quod intollerabilius, ausuque magis temerario factum, bis aperto etiam Marte cum nostris congressi, toties iusto dei iudicio profligati, omnes occasiones rerumque irritamenta ad iustam omnino vindictam, regnorumque Christianorum funestam et deplorandam periclitationem merito facileque prouocare potuissent. Sed ut nos et augustalis sacr. caes. regiaeque Maiestatis condignam humiliter rationem habere velle, et publicam salutem regnorumque vicinorum tranquillitatem priuatis nostris offensis et iniurijs longe lateque praeferre facto ipso declararemus: conquestam ea de re ad sacr. caes. regiamque Maiestatem de ijs omnibus, quae priuatim vel publice contra pacta praedecarata interuenissent, fideles nostros generosos Balthasarem Kemény de Bükös comitem comitatus Albensis, arcisque Fogarasiensis capitaneum, et Stephanum Cassay de Colosuar consiliarios nostros expediuimus. Dantes et concedentes eisdem super iniurijs, damnis, offensionibus, foederisque perturbationibus coram sua Maiestate agendi, tractandi et conquerendi, ac de satisfactionis impensione, iustitiaeque administratione, neue in posterum similia attententur, salubriter concludendi, iuxta instructionem et informationem a nobis ipsis traditam, plenariam omnimodamque potestatis facultatem. Assecurantes, affidantes et certificantes in verbo nostro principali tam suam sacratissimam c. r. Maiestatem, quam alios quorum intererit, quod quicquid praenominatos Balthasarem Kemeny et Stephanum Cassay legatos et commissarios nostros, negotijs in praescriptis, actum, factum, tractatum et conclusum fuerit, id omne acceptum, ratumque et firmum habituros, atque tam nos ipsos obseruatueros, quam per alios subditos nostros obseruari facturos. Prout damus et concedimus, assecuramus, affidamus et certificamus, harum nostrarum uigore et testimonio literarum mediante. Datum ex arce nostra Fogaras die sexta mensis Martij, Anno Domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(Cancellaria Trans.)

LXVI.

1617. márcz. 14—16.

A bécsi tárgyalások.

a)

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas, domine nobis clementissime.

Illustrissimus Transsylvaniae princeps, dominus dominus noster clementissimus Maiestati vestrae sacratissimae, domino suo clementissimo, sua debita obsequia offert, et laetatur plurimum M. V. caesaream hactenus omnibus suis saluam et incolumem esse conseruatam; ac ut in posterum etiam eandem diuina benignitas reipublicae christianae quam diutissime sospitem conseruare, perpetuaeque rerum omnium foelicitate accumulare dignetur, assiduas ob idem preces ad dominum dominantium effundere non intermittet.

Caeterum quam grauiter Transsylvania infelix, uix tandem annua quiete refecta, anno proxime elapso commota, et quam hostilem in modum armis aemulorum nostrorum semel atque iterum devexata fuerit, antea quoque Maiestatem V. c. inaudiuisse, iam vero ex literis et scriptis, ill. domini principis nostri iussu Maiestatis Vestrae deputatis ac dominis commissarijs per nos exhibitis, totius illius tragediae actum penitus intellexisse certo scimus. Ac eam ob rem, quae Maiestati Vestrae sacr. iam fideliter sunt relata, ea denuo hic repetere supersedebimus.

Nostrarum nihilominus partium esse duximus M. V. caesaream humiliter orare dignetur, ex innata sua pietate, nostra identidem recrudescencia vulnera penitus inspicere, et ab ys potius, qui ea indignissime patiuntur, quam qui immerito infligunt, benigne cognoscere, ac tandem remedia ys parentis instar indulgentissimi salutaria adhibere.

Fuit semper et est munus principum singularissimum, iniurias quaslibet, praesertim vero circa violationem publici alicuius foederis irrogatas, recognoscere, easque semper et per se, maxime autem quando pars laesa id flagitaret, debito modo ultum ire, atque ea etiam ratione publicam regnorum tranquillitatem, sicubi ea nutare videtur, stabilire; id quod M. V. caesaream inde ab initio felicissimi sui regiminis semper adhuc laudabiliter praestitisse palam est, eiusque rei fructus passim vberrimi multa cum iucunditate percipiuntur. Qui etiam cum ipsis crucis Christi hostibus pacem fieri et factam vult inuio-labiliter obseruari, praeter laudem summam et infinita alia

commoda, quae foedera pariunt sancte culta, aeterna quoque praemia Maiestas Vestra certo est consecutura. Jubent modo pacta Christianorum erecta inconcussa manere, eorumque violatores citra omnem personarum delectum irremissibiliter coercere. Nam si sub pactis eiusmodi publicis nullum plane refugium, nullaue certa securitas a turbis et ŷs asvetis hominibus sit speranda, sed haud secus ipso foedere comprehensi atque eo exclusi armis et iniurŷs quorumuis obnoxŷ sunt censendi: quid per deum immortalem iuuabit toties pacificari, atque eius causa tot itinera et labores curasque sustinere molestissimas, atque adeo ipsam belli aleam quid proderit tantopere defugere? De principe nostro clementissimo hoc habemus polliceri, quod si eam, quam tantopere graues ob causas desiderat, satisfactionem iniuriarum obtinere poterit, eo ipso statim ad dignitatem Maiestatis Vestrae s. tuendam et aequanimitatem eius celebrandam longe deuinctissimus reddetur, transactionem ipsam semper sancte obseruabit, atque Maiestati V. sacr. ea omni occasione obsequia praestabit, quibus et ipsa sit lubentissime acquietura; quod et hactenus summo studio fecit, quicquid e contra aemuli circumferant et obloquantur. Et certe si modo per illos paulo quietius et absque strepitu armorum vivere licuisset, multo erat se prolixius declaraturus. Poterat nempe sua celsitudo nuper jure meritissimo aduersus armatos et bellum sibi inuistum molientes non in surgere, verum etiam pari eos Marte prosequi, partam de ŷs victoriam continuare, atque de ipsis etiam authoribus, qui in occulto quasi e specula euentum rei speculabantur, cumulatissimas exigere poenas: sed et in eo ardore vicit se ipsum, et iure capta sustinuit, contentus in tanta periculorum propinquitate literis tantum apud fideles Vestrae Maiestatis conqueri, eosdem ad mutuam concordiam conseruandam inquietosque comprimendos cohortari; donec Maiestas Vestra hic Pragae residens, loco videlicet ab ea area, ubi ista gerebantur, longissime dissito, commodius requiri posset. Qua quidem de re variae multorum opiniones audiuntur, sed nos confidimus a Maiestate Vestra id in meliorem interpretatorum: nam praeter iustam et necessariam sui suorumque defensionem nihil prorsus aliud intendebat, quod non modo viris fortibus semper licitum fuit, sed ipsis etiam feris a natura praescriptum. Nihil praeterea in derogamen dignitatis Maiestatis Vestrae data opera commissum est; nihil nocendi studio, nihil denique iura aliena temere usurpandi occasio commissum cuique. Non ea, qua princeps noster clementissimus tunc ibat, ad id via contentendum erat; abhorruit ab ŷs talibusque semper, et abhorret; unicus suae celsitudinis scopus propositus publica salus, et quidquid ad eam promouendam

facit eius sedula procuratio. Inspiciantur actiones eius inde ab icto foedere susceptae, et rem ita se habere luce meridiana clarius euadet.

Quas ob res ardens et ad bona perpendens principis nostris clementissimi animus ad varios quosuis rumores haud quaquam erat exulcerandus, multo minus armis oppugnandus, criminationes de sua celsitudine circumlatae quo ex fonte, dulci an amaro, profluxissent, etiam atque etiam erat attendendum: sic enim minus iniuriarum acceptum foret, minus etiam querelarum ista tempora haberent. Cautissime tales scopuli deinceps euitandi, et rector pacis cultus tenendus est. Sua equidem celsitudo iam nunc Maiestatem Vestram caesaream rogat, dignetur alteram aurium suarum sibi semper benigne reservare, atque oblocutiones aemulorum suorum, quos iam suis notis veris depinximus, cum factis eius mature conferre. Quo facto nullus dubitat, quod Maiestas V. c. quemadmodum hactenus multis similibus in rebus prospicere potuit, ita in posterum etiam criminationum eiusmodi varietatem pro sapienti suo iudicio facile sit deprehensura. Alioquin imperator angustissime, inimicis rursus praevalentibus et ysdem vestigys insistentibus, funestissimarum rerum confusionem subinde oriri necessum erit. Et tandem quis finis cladum? Hostes ipsi rebus ipsorum ita poscentibus pacem venantur, et obtentam sollicitè custodiunt, eiusque beneficio partim Asiatica sua negotia expediunt, partim vero sese perficiunt et vires ad futura tempora reparant. Sola gens Hungarica, murus quondam christianitatis aleneus, plus quam Cadmeo furore tumultuans, ad mutua vulnera in dies conficitur. Idque (quod certe bonis omnibus dolendum intime, seuerissimeque vindicandum uenit), opera priuatorum quorundam et arte maligna, quibus patriae gentis inter se commistio crudelissima prope summa et unica voluptas est. Quibus tamen tot et tantis extremis malis unico Maiestatis Vestrae caes. nutu optime mederi poterit; si nimirum praeostensa pacis impedimenta quamprimum e medio sublatum iuerit, et eius fundamentum, initum semel foedus, mutua charitate et synceritate quasi fulchris quibusdam munitum strictissime obseruari edixerit; si denique principem nostrum clementissimum in gratiam suam priorem receptum ab omni vi suorum totque acerbissimis iniury's illaesum conseruare dignata fuerit. Ita, deo etiam ipso salutari huiusmodi Maiestatis V. c. intentioni propitio aspirante, animis et rebus omnium nostrum diu desiderata tranquillitas fausto sidere exorietur ac diu multumque lucebit.

Habita in arce regia Pragensi coram sacr. Romanorum

imperatoria ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque regia Maiestate domino domino Matthiae etc. die 14. mensis Martij anno domini 1617. inter nonam et decimam horas.

(Cancellaria Transilv. az erd. Múzeumban.)

b)

Responssio s. c. regiaeque Maiestatis ad orationem dominorum ablegatorum illustrissimi principis Transsylvaniae d. Gabrielis Bethlen.

Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac regiae Maiestati, domino nostro clementissimo, grata est salutatio et pia comprecatio dominorum ablegatorum ipsius domini Bethlen. Et quamvis negari non potest, quod multis etiam contra Tyrnauensem transactionem suam Maiestam sacr. ipse dominus Bethlen offenderit, ideoque merito indignationem suae Maiestatis promeritus fuerit: tamen, ut gratiam suae Maiestatis re ipsa cognoscat, modo in posterum ita se accomodet, fidelem, constantem et synceram erga suam Maiestatem sacr. contestetur, prout aequitas et ipsiusmet obligatio postulat, mauult sua Maiestas sacr., ut clementiam suam potius quam indignationem dominus Bethlen experiatur. Puncta autem petitionum proposita et benigne intellecta in accuratam deliberationem est sua Maiestas sacr. assumptura, ac ad ea secundum expectationem dominorum ablegatorum clementer se resolutura. Praegae per cancellariam regni Hungariae in aula caesarea 14. Martij. Anno domini 1617.

(Cancellaria Trans.)

c)

Nos Matthias dei gratia electus Romanorum imperator stb. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod cum ad complanandas differentias et difficultates illas, quae superioribus proxime praeteritis temporibus, in partibus regni nostri Hungariae superioribus, inter nonnullos regnicolas nostros et spectabilem ac magnificum Gabrielem Bethlen motae fuerant, secundum propositionem praefati Gabrielis Bethlen ad Maiestatem nostram ablegatorum assensi fuerimus, ut nouus tractatus per commissarios utrinque tam a parte nostra quam etiam Bethlemj et statuum provinciae Transsylvaniae delegandos, pro festo Beatorum Petri et Pauli Apostolorum, hoc est vigesima nona die affuturi mensis Junij, in civitate nostra Tirnauensi institueretur; necesseque sit, ut quemadmodum a parte Bethlemj

et partibus provinciae sufficiens cautio et assecuratio praestatur, ne aliquae interim hostilitates, damnorum et iniuriarum illationes, quouis sub praetextu, contra ditiones sacrae regni nostri coronae aut fideles nostros regnicolas suscipiatur: ita nos quoque pro tranquillitate publica et quiete in ditionibus nostris ac provincia Transsylvaniae conseruanda, per praesentes literas nostras, tam praefatum Gabrielem Bethlen quam provinciam ipsam assecuramus et affidamus, quod intra praemissum tempus instituendi per commissarios tractatus nullo modo hostiles aliquas demonstrationes facturi sumus, neque vero per fideles nostros regnicolas subditosque nostros, palam vel quacunque alia ratione, suscepturos aut suscipi permisuros, per quae nimirum assecurationis et publicae huiusce promissionis oblatio violaretur, aut aliqua in parte infringere-tur. Ad quod observandum per praesentes literas nostras assecurationales nos offerimus, nobisque subditas cuiuscunque ordinis, status et conditionis personas obligamus, easque observaturas recipimus et promittimus. Ita tamen, ut ablegati ipsius Gabrielis Bethlen ad Maiestatem nostram expediti, egregy videlicet Balthasar Kemeny et Stephanus Cassaÿ, ea omnia, quae sese procuraturos et effecturos, tam uidelicet quoad reciprocam assecurationalium literarum transmissionem, quam aliorum, scripto fideque interposita promiserunt, re ipsa sancte et inuiolabiliter obseruent, et citra procrastinationem diuturnamque moram procurent. Datum in arce nostra regia Pra-gensi, die decima sexta mensis Martÿ, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

Matthias m. p.

Valentinus Lepes Episcopus
Nitriensis m. p.

Laurentius Ferencffy m. p.

(Cancellaria Trans.)

d)

Matthias dei gratia electus Romanorum imperator stb. Fidelibus nostris vniuersis et singulis, reuerendissimis, reuerendis, spectabilibus, magnificis, strennuis, generosis, egregys et nobilibus dominis praelatis, baronibus, comitibus, nobilibus, militibus, tam generalibus quam particularibus capitaneis, castellanis, tricesimatoribus, portuumque ac passuum et pontium custodibus, item ciuitatum, oppidorum et villarum iudicibus, magistrisque ciuium, ac rectoribus, necnon communitatum et locorum quorumcunque praefectis, cunctis etiam alys cuiuscunque status, nationis, honoris, conditionis, dignitatis

et praeeminentiae hominibus, praesentes nostras visuris, salutem et gratiam. Mittuntur ad tractatum illum, qui ad diem festum Sanctorum Petri et Pauli Apostolorum, hoc est vigesimum nonum diem affuturi mensis Junij in anno currenti, in ciuitate nostra Tyrnauensi, pro rebus et negotijs publicis statum regni nostri Hungariae et prouinciae Transsylvaniae concernentibus, ex benigna nostra voluntate et assensu perageretur, per spectabilem ac magnificum Gabrielem Bethlen et status eiusdem prouinciae, certi commissarij, quibus cum tam veniendo quam redeundo, ubique locorum, saluum et securum iter patere velimus: ideo eosdem legatos hisce assecuramus, affidamus et certificamus, eisque hunc saluum conductum nostrum mittendum, dandum et concedendum duximus, ut ipsi cum omnibus familiaribus et seruatoribus suis, alijsque personis ad ipsos pertinentibus, libere, secure et sine omni formidine, ad praefatum locum venire, ac tandem rursus ad suos principales domosque ipsorum libere redire possint et valeant, rebus et personis eorum suorumque omnium sub nostra protectione saluis permanentibus. Quocirca fidelitati vestrae et vestrum singulis harum serie firmiter committimus et mandamus, ut dum et quando ydem commissarij, cum familiaribus curribusque et sarcinis suis ad vestras terras, tenuta, dominia, possessiones, honores et officiolatus, ac in medium vestri peruenerint, eosdem libere et pacifice, sineque ullo impedimento et remora tam vestra, quam aliorum quorumcunque ad uos pertinentium, proficisci, stare et morari permittere ac permitti facere, in locisque periculosis eisdem de salvo et securo conductu usque ad loca tutiora prouidere, modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in arce nostra regia Pragensi die 16. mensis Martij, anno domini 1617. regnorum nostrorum Romani quinto, Hungarici etc. nono, Bohemiae vero anno sexto.

(Cancellaria Trans.)

LXVII.

1617. máj. 6.

Meghíró a fehérvári országgyűlésre.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes etc.

Prudentes ad circumspecti fideles nobis sincere dilecti salutem et fauorem nostrum. Nemcsak az régi rendtartásnak követéséért, hanem egynéhány kiváltképpen való szükséges

okoktól kényszerítvén (*így*) tanácsinknak közönséges tetszé-
sekből végeznünk ide Fejérvárra lakó helyünkben ad quartum
diem mensis May, festum videlicet ascensionis domini nostri
Jesu Christi, az dolognak (*így*) melyek előttünk forognak,
nagy voltához képest generalis gyűlést celebráltatni: hagyjuk
azért és parancsoljuk, hogy az megnevezett napra és helyre
bizonyos számú fő atyjafait, a mint szokott generalis gyűlés-
ben küldeni, elválasztván, bocsássa azokat mindenekben teljes
tanúsággal, kikkel egyenlő értelemből istennek szent segítsé-
géből szegény hazánknek megmaradására és békességünknek
megtartására való dolgokról hasznoson végezhesünk. Mivel
pedig a mi fejedelemségünknek idejében tisztünk szerént az
törvének szolgáltatását hátra nem hattuk, az nemességnek és
magyarországi részeknek volt alkalmatossága az törvényke-
zésre, de az székelységnek nem adatott idő, hogy terminusa
celebráltathatott volna, hogy azért ő kegyelmek is reánk az
törvénynek nem szolgáltatásáért ne panaszkodhassanak és
tudhassanak hozzá tartozni, minden felől ez mostani gyűlésünk
alatt az székelységről való pöröket és egyebünnet való trans-
missiókat is ezelőtt való szokás szerint elővételvén, készít-
leszünk revideáltatni. Secus sub poena in generali decreto
superinde expressa non facturi. Datum Albae Juliae die sexta
mensis Maÿ (hibásan April helyett), anno domini 1617.

G. Bethlen m. p.

Simon Pechi m. p.
cancellarius.

Kirül: Prudentibus ac circumspcctis primario ac regio judici-
bus caeterisque juratis civibus civitatis nostrae Colosuaniensis etc.
Fidelibus nobis sincere dilectis.

(Eredetije *Kolozsár város levéltárában (Fasc. III. No 189.)*)

LXVIII.

1617. máj. 4—23.

A fehérvári országgyűlés irományai.

a)

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylua-
niae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes
etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significan-
tes quibus expedit uniuersis. Quod fideles nostri spectabiles ac
magnifici domini, generosi, egregj et nobiles, caeterique status
et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae et par-
tium Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum comi-

tys ad quartum diem mensis Maÿ, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo, in ciuitate nostra Alba Julia congregati, ex edicto nostro celebratis, exhibuerunt nobis et praesentauerunt certos quosdam infrascriptos articulos, vnanimi eorum consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos eos omnes et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, clementer approbare, acceptare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi obseruare, quam per alios omnes quorum interest obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum magnatum et nobilium, statuumque et ordinum regni nostri Transsylvaniae, in comitÿs ipsorum generalibus Albae Juliae ad diem quartum mensis Maÿ indictis pari uoto et unanimi eorum consensu conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az Nagyságod propo-
sitiójából reánk való atyai szorgalmatos gondviselését, minémű
nagy szorgalmatossággal fáradozott legyen Nagyságod édes
hazánknak békeséges őrizésére és naponként való erősítésére,
kiért nagy háladással tartozunk az úristennek, hogy Nagysá-
godat mind ennyi romlott állapotunkban is mind ezekre bősé-
gesen elégségessé tette.

(2) Adja Nagyságod kegyelmes urunk előnkben propo-
sitiójában, közönséges frigyünk tartása szerint, böcsületes fő
követi által római császár urunkot ő felségét mint találta
volna meg, honnét isméglen bizonyos assecuratióval, és újabb
tractának s eddég emergált difficultásoknak complanálására
Nagy-Szombatban való celebráltatásával visszajővén, mivel
egész országúl minket concernálna, újlag isméglen minden
difficultásoknak complanálására solenniter kellenék fő köve-
tet expediálni, és ha az úristen annak az tractának jó végét
adná, (kit engedjen az úristen ő szent felsége), annakutána
császár urunk ő felsége előtt, consequenter az magyarországi
diaetán is confirmáltatni kívántatnék. Mely derekas és extra-
ordinaria legatiókra hogy mind Nagyságodat s mind az Nagy-
ságod oda bocsátandó fő követit elégségessé tehetnök, ilyen
dicséretes országúl reánk való gondviselésének véghez vitelére
ígérünk Nagyságodnak három nemzetül három ezer hatszáz
forintot. Könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunk-
nak, ennyi fogyatkozásunkat megtekintvén, vegye kegyelmesen
tőlünk; ígérjük azzal magunkat, ha azzal meg nem érnek ő
kegyelmek, contentáljuk ő kegyelmeket.

(3) E felett kegyelmes urunk, noha mind magunknak s mind szegény kösséginknek nagy fogyasztkozását látjuk az hadak és az mostani drága üdők miatt, mivel az tavali nagy adó is ökök igen megfogyatkozott: de mind ennyi sok fogyasztkozásinkat nem nézhetvén, udvara népe tartására és mind egyéb szükségének véghez vitelire ígérünk Nagyságodnak minden kapu után nyolcz-nyolcz forintot, felét ad vigesimum secundum mensis Juny, felét similiter ad vigesimum secundum mensis July fogyasztkozás nélkül beszolgáltatni. Az magyarországi uraink atyáinkfiai ezen tereh viselésére ígérnek magokat. Az szász uraink atyáinkfiai is hasonlóképpen.

(4) Továbbá, noha minden gyűlésekben bántásink, különb-külömbféle articulusat irattunk, de még is azokban mely igen keveset tartanak meg, felette igen csudálkozunk rajta: végeztük, hogy Nagyságod előtt való bódog emlékezetű fejedelmek, s mind immár Nagyságod fejedelemségének idejében az mely articulusat emanáltattanak, melyeket nem abrogáltunk, minden rendbeli tisztviselők által megtartatván, in vigore suo maradjanak.

(5) Az dutkának el nem vétele felől noha ez elmúlt esztendőben is végeztünk volt, de még is nagyon sokan igen válogatnak az dutkáknak és el nem akarnak venni. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy az mely dutkának jó ezüsti vagyon, mind az Nagyságod perceptoritól s mind egyéb rendbeli emberektől elvétesse; ha kik pedig el nem vennék, az lakságon az Nagyságod ispáni legyenek kötelesek sub poena ducentorum florenorum az olyan contumaxoknak büntetésére, úgy hogy az mely városban el nem vétetnék, azon városnak jószágán, kiknek jószágok vagyon, jószágokon két-két száz forintot vehessenek, kiknek jószágok nincsen, magok személyén minden helyeken. Az székelységen kapitánok és királybírák ez szerént procedálhassanak, az szászországon hasonlóképpen az királybírák és polgármesterek. Ha pedig az tisztviselő uraim negligensek lennének ennek exequálásában, Nagyságod az tisztviselőknél vetessen kétszáz forintot.

(6.) Vadnak sok panaszkodások kegyelmes urunk az mezőkön és erdőkön csavargó hajdúk és mind több latrok felől, kik mennyi szántalan tolvajságokat, ember öldökléseket cselekesznek, azt mi országul elő nem tudnók számlálni. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes jó akaratjából, hogy minden városokon, falukon, sokadalmokon az tisztviselők és bírák megkiáltassák, hogy valahol csavargókat és akarmi búdosókat látnak, hallnak és találhatnak, az kiknél Nagyságod levele nincsen, vagy ha volna is, de levele expirált, mindjárást városul, falustul felkelvén, bizonyos büntetés alatt reá támadjanak, és fogva

legközelebb való erősségben, várban vagy városban vigyék, és az ki latornak találtatik, kedvezés nélkül megbüntessék, és Nagyságod is gratiát, kegyelmességet, ígéreti szerént nekik ne adjon, mely megfogott és ölt latornak minden nála lévő marhája azoké legyen, kik megfogják.

(7) Belső Szolnok vármegyében, az mely Indali János nevű nemes embert maga házánál éjtszakának idején feleségével együtt valamely tolvaj latrok szörnyű halállal ártatlanul megöltek, és minden javokban sákmánt vetettek, mely latrok közül némelyek Máramarosban laknak, és ezüst, arany s egyéb fejérenmű marhájában bizonyos nemes embereknél is volnának Máramarosban, végeztük Nagyságod kegyelmes engedelmeiből, és mind itt Erdélyben az ispán uraimnak s mind Máramarosban Bethlen István uramnak arra plena auctoritást engedtünk, hogy azokat az latrokat, cuiuscunque status et conditionis existant, minden helyeken megfoghassák és érdek szerént megbüntethessék. Az kikenél pedig azon Indali Jánosnak és feleségének marhái tudva tartatnak, azokat iuxta instructiones articulorum, tamquam sentientes et consentientes, ut pari poena puniantur, méltónak ítéltük; az elpraedált jókat pedig azoknak atyjafiainak minden fogyatzkozás nélkül mox et de facto restituáltassák.

(8) Az Nagyságod Boros Jenő várában lakó, szolgáló és nemes rend, mivel éjjel nappal kötelesséppen szolgálnak Nagyságodnak és hazánknak abban az helyben, végeztük Nagyságodnak kegyelmes tetszéséből, hogy az szolgáló és nemes rendek, kik az helyben vigyáznak és szolgálnak, se vetésekből, se borokból dézmát ne adjanak. Ezen kívül az mi búza és bor dézma juthatna, azt is ő kegyelmek fizetésére conuertáltuk. De ő kegyelmek is viseljék oly szorgalmatosan annak az vég helynek gondját, mivel minden jószágokat is ő kegyelmek bírnak, hogy sem Nagyságodnak, sem mi nekünk abból semmi kárunk se fogyatzkozásunk ne következék.

(9) Jelentik az székely uraink atyánkfiai, hogy köztök az orvos, tolvajok, gyilkosok és egyéb gonosztévők az büntetlenség miatt igen megszaporodtanak volna; mivelhogy circálsnak idején afféle vétkes ember közzülök vármegyékre vagy az szászszágra széljednek, sőt némelyeket törvény szerént condemnálnak, de olyankor kézben nem akadnak, ez alatt külömbkülömbféle álnokságos mesterséget keresnek megmaradásokra, és így büntetetlen maradnak. Végeztük azért, hogy afféle orvos, tolvajok, gyilkosok vagy egyéb gonosztévő embereknek büntetésében az székelységeen való tisztviselők az vármegyék szokások szerént procedáljanak, és minden renden való kiadott vagy törvény szerént megszententiazott embereket valahol kap-

hatnak, az szerint büntethessék, sőt kedvezés nélkül megbüntessék, és semminémű sanczon el ne bocsássák, hanem a mit érdemel, az szerint cselekedjenek és megbüntessék, sub amissione officij.

(10) Végeztük azt is, hogy ha az székely földéről az lakságra vagy az szászságra valami elveszett marhát, vagy gonosztévő emberek nyomát követik, valamely falu vagy város határára követik, viszik, tartozzanak mindjára felkelni és az káros emberrel együtt az latrot s marhákot keresni, vagy az nyomot határokból kiadni. Ha pedig fel nem kelnének, és sem az gonosz embert contumacia ducti nem persequálnák, sem az nyomot ki nem adnák, tartozzanak az káros embert káráról contentálni.

(11) Panaszolkodnak azon is, de főképpen az székely atyámfiai, hogy ha mi eladó marhát Brassóban visznek, amaz másfél pénzes lovas garast vetnek marha árrában reájok, mely sem ő nálok, sem másutt ez országban másfél pénznél feljebb el nem kél. Tetszett azért országúl, hogy se brassaiak, se egyéb városok, sőt semmi rendek afféle másfél pénzes garast két pénzért senkire ne imponáljanak, mások is mástól, ha nem akarnak kárt vallani, másfél pénznél kölömben el ne vegyék.

(12) Az taxás és mező városok az Nagyságod rendelése szerint contribuáljanak, tudniillik

Kolosvár adjon	fl. 500.
Bánfi Hunyad	fl. 100.
Abrugy Bánya	fl. 100.
Vizakna	fl. 100.
Kis Maria	fl. 100.
Kízdí Vásárhely	fl. 100.
Udvarhely	fl. 100.
Fejérvár	fl. 60.
Illyefalva	fl. 60.
Sepsi Szentgyörgy	fl. 60.
Egeres	fl. 25.
Nagy Almás	fl. 16.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsylvaniae et partium regni Hungariae ditioni eius annexarum fauenter exaudita et clementer admissa, praescriptos universos et singulos articulos, modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benevole,

quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Alba Julia die vigesima tertia Maÿ, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példánya az erd. muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diet. Trans. Tom. II. Egy másik eredeti példánya az orsz. ltárban.)

b)

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium quibus expedit vniuersis. Quod cum anno proxime praeterito ex ditionibus sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis grauibus intollerabilibusque iniuriis affecti, ad saepissimas praecipuorum officialium suae Maiestatis dehortationes, ne uidelicet pax regnorum publica in maiorem veniret periclitationem, per certos nostros legatos generosos Balthasarem Kemény de Bükkös et Stephanum Kassay consiliarios, sacratissimam c. regiamque Maiestatem de impensione super illatis iniuriis iustitia et satisfactione requirendam duximus. Vbi praeter omnem expectationem nostram difficultates vicissim tales sunt propositae, ad quarum complanationes praememorati legati nostri nullam a nobis instructionem (quippe de quibus ne quicquam cogitaueramus) acceperant. Nihilominus pro sincero pacis studio eo deuentum est, ut ad complanationem praetactarum difficultatum in ciuitate Tyrnauisiensi ad diem 29. futuri mensis Junii per delegatos utrinque commissarios nouus institueretur tractatus, necesseque habitum, ut interea temporis, tam ex parte sacr. c. r. Maiestatis quam nostra, sufficiens cautio et assecuratio praestaretur; ne aliquae interim hostilitates, damnorum et iniuriarum illationes, quouis sub praetextu contra nos ditionesque regni nostri Transsylvaniae, partesque eidem subiectas susciperentur; sicuti etiam literas superinde assecutorias sacr. c. regiaeque Maiestatis per praenotatos legatos nostros accipientes prae manibus tenemus. Ita nos quoque pro tranquillitate publica et quiete in regnis ditionibusque suae Maiestatis conseruanda per praesentes literas nostras tam praefatam sacr. caes. et regiam Maiestatem, quam regna

ditionesque suae Majestatis caesareae assecuramus et affidamus, quod intra praemissum tempus instituendi per commissarios tractatus nullo modo hostiles aliquas demonstrationes facturi sumus, neque vero per fideles nostros regnicolas subditosque nostros palam vel quacunq̃ue alia ratione suscepturos, aut suscipi permissuros, per quae nimirum assecurationis et publicae huiusce promissionis oblatio violaretur, aut in aliqua parte infringeretur. Ad quod observandum per praesentes literas nostras assecuratorias nos offerimus, nobisque subditas, cuiuscunq̃ue status et ordinis, conditionisque personas obligamus, easque firmiter observaturas recipimus et promittimus. Prout assecuramus et affidamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Alba Julia die 9. mensis Maji, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(Cancellaria Trans.)

.)

Nos proceres et magnates, caeterique status et ordines trium nationum regni Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum, memoriae commendamus tenore praesentium. Quod cum anno proxime praeterito ex ditionibus sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis graubus intolerabilibusque iniuriis cum principe nostro affecti, ad saepissimas praecipuorum officialium suae Maiestatis dehortationes, ut videlicet pax regnorum publica ne in maiorem veniret periclitationem, per certos e regno nostro legatos, generosos Balthasarem Kemény de Bükkös comitem comitatus Albensis, arcis et praesidii Fogarasiensis supremum capitaneum, ac Stephanum Kassay de Colosuar, praefati illustrissimi domini domini principis etc. consiliarios, sacr. caes. regiamque Maiestatem de impensione super illatis iniuriis iustitia et satisfactione annotatus princeps noster clementissimus requirendam duxisset; vbi praeter omnem expectationem nostram difficultates vicissim tales fuerint propositae, ad quarum complanationes praememorati domini legati nullam a sua celsitudine instructionem (quippe de quibus ne quicquam cogitauerat) acceperant; nihilominus pro sincero pacis studio eo deuentum est, ut ad complanationem praedictarum difficultatum in libera regiae civitate Tyrnauiensis, ad diem 29. futuri mensis Junii, per delegatos utrinque commissarios nouus institueretur tractatus. Cui quidem tam benignae sacr. caes. regiaeque Maiestatis assensioni ac resolutioni, in emolumentum boni publici, demisse nos et princeps noster clementissimus

accommodare volentes, praecipuos fratrum nostrorum procerum et magnatum ad tractatum praememoratum transmittere satagentes, ad plenum igitur de fide integritate et rerum gerendarum administrandarumque sufficienti peritia spectabilis et magnifici Simonis Pechÿ ad generosorum egregiorum T. et T. dominorum et fratrum nobis observandissimorum confisi, eisdem dominis fratribus nostris in eo plenariam atque omnimodam dedimus, concessimusque auctoritatem et facultatem, quod ipsi cum praetitulatis sacratissimae caes. regiaeque Maiestatis commissariis ad praescriptum tractatum Tyrnauiensem denominandis, et in loco a sua Maiestate praefigendo, iuxta nostram et illustrissimi domini domini principis nostri clementissimi datam instructionem, in negotio tractatus et pacificationis agere, loqui, tractare et concludere possint et valeant. Nihilominus quod quicque per praenominatos T. et T. dominos et fratres nostros observandissimos, cum praetitulatis sacratissimae caes. regiaeque Maiestatis commissariis, in negotiis praescriptis actum, factum, tractatum et conclusum fuerit, ratum, gratum et acceptum, firmumque habebimus et inuiolabiliter observabimus. Imo damus, concedimus et promittimus, harumstrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae in generali congregatione die 21. Maji, anno 1617.

(Cancellaria Trans.)

LXIX.

1617. jun. 16.

Bethlen Gábor hadfőfelkelést hirdet.

Gabriel Bethlen stb.

Magnifici stb. Salutem stb.

Jóllehet az elmúlt fejevári gyűlésünkben több szükséges dolgok között proponáltuk vala azt is Kegyelmeteknek, hogy ez jelen való időnek állapotjához képest birodalmunkban minden vármegyét Kglmetek megmustrálna és az hadakozó rendet minden órában készen tartaná: mindazáltal az mint eszönkben vesszük, Kglmetek akkori parancsolatunkat csak könnyű silentiummal mulatta el. Ez okon, holott a szomszéd országokban, ugymint Lengyelországban, Moldvában és Havasalföldében köröüllünk mindenfelől nagy hadak vadnak fenn, annak felette hatalmas győzhetetlen császár hada is naponként küljebb-küljebb érkezik, hogy mi is készületlen ne találattnánk, országunkon minden rendeknek az jövőendő holnapnak juliusnak. harmadik napjára generalis mustrát akarunk promulgálni.

Hagyjuk azért és parancsoljuk is Kglmeteknek sub amissione capitis et omnium bonorum, hogy az feljül megirt napra személye szerint kapuszám után lovassával gyalogjával oly készülettel jöjjen az enyedi mezei generalis mustrára, hogy magunk személyünk szerént Kglmeteket megmustrálván, ha ki mi fogatkozásban találtatik és méltó büntetésünket el nem kerüli, abból mi reánk nem vethet. Magát Kglmeteket személy szerint táborba szállani generális mustránk után nem kívánjuk, hanem abból az vármegyéből mennyi fizetett népet küldjön három hópénzzel és három hónapra való élesével, Kglmeteknek jegyzésben küldöttük; Kglmetek a mi jegyzésünk szerént azokat is oly készülettel hozza az mustrára, hogy ugyan az enyedi mezőről mindgyárást induljanak táborunkban oda ki Barcza mezeire. Secus stb. Datum in civitate nostra Alba Julia die 16 Junii, anno domini 1617.

U. i. Bethlen sajátkezűleg :

Az gyalognak pedig senki hópénzt ne adjon, mivel azokat táborban sem kívánjuk lenni, hadra sem küldjük, hanem csak meg akarjuk mustrálni és látni, hogy ha Kglmetek őket készen tartja-e és azonokat állatja-e elő, kiket azelőtt regestrumba irt.

G. Bethlen m. pr.

Caspar Bölöny m. p.

Külsőim : Magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus comitibus vicecomitibus, iudicibus vicejudicibus ac universitati nobilium Comitatus de Küküllő stb.

(Eredetije a gr. Teleki család Itárában. Miss. 250. c.)

LXX.

1617. jún. 18.

Bethlen Gábor levelei a nagy-szombati alkudozások ügyében.

a)

Illustris ac magnifice domine amice nobis observande. Salutem et seruitiorum nostrorum paratam commendationem.

Non ignorare illustrem ac magnificam dominationem vestram arbitramur, quomodo annis superioribus cum sacratissima Maestate caesarea regiaque Tyrnauiæ perfectis tractatibus foedus perfecimus, benignumque in Maestatis suae assensum publicumque diploma receperimus. Postea autem contra hoc tam arctum publicumque foedus quam nociuæ a quibusdam publicæ pacis et tranquillitatis perturbatoribus funestæque res actæ fuerint, contra omne fas et æquum, omnibus notum esse existimamus. Pro quibus ut satisfactionem

impetraremus, hortatu praecipuorum incliti regni Hungariae suae M^{ti}s c. r. praefectorum, per praecipuos legatos nostros Maiestate sua caesarea requisita, quodammodo conqueri possumus contra omnem nostram opinionem, ne expectata neque cognita quidem a nobis ea re, tales difficultates iterum ortas esse, ut pro superioribus tractatibus complanandis rursus ad penultimum diem mensis praesentis Junii Tyrnauiam praecipuos commissarios nostros expediendum necesse haberemus. Nos igitur suae Maiestati caesariae, ut praecipuo orbis Christiani principi, hac etiam in re obedientiam nostram demonstrare cupientes, praetermittendum non putauimus, quin praesentium exhibitores, spectabilem ac magnificum dominum Simonem Pechi intimum consiliarium et cancellarium nostrum, generosos etiam Stephanum Frater prothonotarium, Michaellem Balassÿ sedis Siculicalis Maros capitaneum, et David Literatum iudicem regium sedis Saxonicalis Keohalom, ad praesentem tractatum, nostro et statuum ordinumque regni nostri nomine, Tyrnauiam expediremus. Cum autem incerto et uulgarì saltem rumore audiuerimus, illustrem ac magnificam etiam dominationem Vestram a partibus suae Maiestatis unum ex delegatis ad praesentem tractatum commissariis Tyrnauiæ affuturum, uel si ibidem non adfuerit, commissarios nostros eandem alicubi in uia conuenturos existimantes, hac occasione oblata illustrem ac magnificam d. V. hisce literis nostris requirendam duximus, beneuole rogantes, ut publicae pacis tranquillitatisque ac communis boni et gentis Hungaricae commodis ob oculos positis, in tam pulcherrimo negotio laudabilique proposito nobis ne deesse, quin potius, ubicunque modus et tempus ad hanc rem oblatus fuerit, omni conatu adesse, seque tam factis quam uoluntate optima publicae tranquillitatis promotorem demonstrare uelit. Qua propensa erga nos hocque praesens negotium eius uoluntate per dictos commissarios nostros perspecta. Nos etiam dabimus eam operam, ne grati beneuolique animi officium, quauis occasione oblata, erga ill. ac magn. d. V. dissimulemus. De quibus omnibus oretenus eidem referendis cum fusius praedictis commissariis nostris mandata dederimus, ut quicquid nomine nostro eidem retulerint, eisdem fidem indubiam diligenter rogamus adhibeat. Eandem diu foeliciter ualere exoptamus. Datum in ciuitate nostra Alba Julia, die 18. Junii, anno domini 1617.

(Cancellaria Trans.)

b)

Illustrissime domine amice nobis obseruande. Salute et seruitorum nostrorum addictissima commendatione praemissa.

Roborationem almae pacis, quam Vestra illustrissima dominatio inter potentissimos orbis monarchas splendida hac sua legatione maxima cum nominis sui laude prosequitur, in hanc temporis occasionem, qua subortae etiam inter me ac partes sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis difficultates per commissarios utrinque subeundum complanari, incidisse uehementer gratulamur, haud exiguum de acerrimo eiusdem iudicio, erga communem aequitatem sincera affectione, nec non prolixa amicitiae in nos suae pollicitatione spem nobis asserentes. Unde sicut antea ex eiusdem praemonitione, ita nunc per exhibitores praesentium ad tractatum Tyrnauiensem, magnificum videlicet Simonem Pechium de Zent Ersebeth, consiliarium et cancellarium nostrum, ac generosos magistrum Stephanum Frater de Belmezeo prothonotarium nostrum, Michaelem Balassy de Veczke sedis Siculicalis Marus capitaneum, ac Dauidem Literatum iudicem regium sedis Saxonicalis Keohalom, ablegatos commissarios nostros Vestram illustrissimam dominationem studiose ac peramanter requirendam duximus, ut de rebus quibuscunque necessariis et interuentibus non minus sincere quam plena fiducia cum praescriptis legatis nostris tractare, aut quaecunque nostro nomine in priuatis uel publicis eidem proposuerint, fide integra et illibata recipere dignetur. Ex animo uolumus et cupimus, parem in omnibus eidem synceritatem et diligentiam, imo fructuosissimam candide offerentes. His eandem prosperis uti fruique successibus optantes. Datum in ciuitate Alba Julia die 18. Iunii anno domini 1617.

Oldalt jegyezze más kézzel : Caspari Gratiano.

(Cancellaria Trans.).

c)

Gabriel dei gratia etc.

Generosi domini etc. Salutem etc. Császár urunkkal ő felségével való tractatusra Nagy-Szombatban Pechy Simon uramat tanácsunkat és főcancellariusunkat több becsületes hiveinkkel együtt felbocsátván, arra az útjára elegendő költséget adtunk volt; mindazáltal ne talám oly dolgok is occurálhatnak, kiért császár urunk ő felsége kívánja Prágában felmenetelit. Ha azért útjában költségéből kezdene fogyni,

és ha ugyan fel kellene menni, Kglteket kérjük, arra az útjára adjon háromszáz magyar frtot ő kglmének, de így, hogy ha ugyan fel kellett menni, különben bátor ne adjon. Quietantiát vevén ő kglmétől, jóféle pénzüll megelégtettjük Kglmeteket. Bene valeant. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 3. Julii, anno 1617.

benevolus
G. Bethlen m. p.

Ez utóirat Bethlen kezével: Az mi adósságunkat Kglteknek épen megvitték-e eddig? Kgltek tudósítson felőle, mert igen bánnók, ha miattunk fogyatkozás esnék a dologban.

Külczm: Generosis dnis Antonio Merbott et Joanni Lainert civibus et negotiatoribus inclytæ ciuitatis Viennensis etc. amicis nobis honorandis.

(Ered. a gy.-fejeérvári káptalani ltár rendezés alatti részében).

LXXI.

1617. júl. 20—aug. 2.

A második nagy-szombati békealkudozások okiratai.

a)

Nos sacratissimæ caesareæ ac regiæ Maiestatis, domini nostri clementissimi consilarii infrascripti, et ad præsentem tractatum Tyrnaviensem deputati commissarii; nosque illustrissimi domini Gabrielis Bethlen, principis Transylvaniae cancellarius et consiliarius nec non prothonotarius caeterique ejusdem et statuum atque ordinum trium nationum provinciae Transylvaniae legati pariter infranotati, damus pro memoria et significamus, quibus expedit universis. Quod cum in præsentem tractatu, pro complanandis certis quibusdam difficultatibus, post priorem videlicet transactionem Tyrnaviensem, occasione certorum rumorum exindeque subsecutorum diversorum motuum ac dissidiarum utrinque exortarum in hac civitate Tyrnaviensi, de benigno præfatæ suæ Majestatis illrmique principis et provincialium unanimi consensu, instituto, certa utrinque puncta et propositiones factæ fuissent, neque illæ in serie reliquorum articulorum, certos ob respectus collocari potuissent, ab utraque parte inter nos super iis taliter conventum sit assecuratioque mutuo superinde facta. Quod videlicet ex parte nostra commissariorum prædictorum quod attinet, ad petitam per eosdem legatos Transsylvaniae tituli principis pro

domino Bethlen moderno videlicet Transylvaniae principe concessionem, etsi nihil superinde in instructione nobis data habeamus, ubi tamen idem dominus Bethlen praemissae tractationi in omnibus punctis et clausulis satisfecerit sinceritatemque et studium suum erga suam Majestatem reipsa declaraverit, velit eadem M^{tas} congrue requisita in hoc genere eundem benigna sua gratia prosequi.

De iis vero qui stipendiorum gratia sponte Transylvaniam ingredi voluerint, ut in casu necessitatis, liceat talibus cum praescitu suae Mattis eodem se conferre, ipsique domino Bethlen, salva tamen transactione Tyrnaviensi, operam navere valeant, concessum esse. Ediverso vero ex parte memorati principis domini Bethlen, nos ejus et provincialium Transylvaniae legati infrascripti pollicemur et recipimus. Quod quoad negotium seu exercitium religionis catholicae, admittentur catholici, aliaeque ecclesiasticae personae et scholares, potissimum autem indigenae licebitque eisdem et aliis cujusvis status et conditionis hominibus catholicis, exercitium ejusdem religionis libere citraque ullum impedimentum, ubique in ditione ejusdem domini principis Bethlen veluti libertas religionis dictat, facere et frequentare. Pro commodiori etiam eorumdem sustentatione faciet et ordinabit idem dominus Bethlen vel ex antiquis templorum parochiarumque redditibus vel aliunde, certam eisdem provisionem. Quod vero ad personas Sigismundi Kornis, relictæ item viduae olim Pangratii Seniey ac Sigismundi Sarmasagi spectat, intercessionem nostram eisdem prioribus quidem duobus ratione restituendorum bonorum posteriori autem quoad gratiam capiti impertiendam nos minime denegaturos et quantum in nobis fuerit, effecturos. Denique quod attinet ad debitum 3000 florenorum relictæ Friderici olim ab Herberstain, apud Gerardum Lisibona habitum, offerimus nos, quod negotium hoc pro posse nostro promoturi, ipsumque Lisibona ad satisfactionem compulsuri sumus. Super quibus quidem punctis utrinque mutuo confectis, hasce patentes assecutorias nostras, manuumque et sigillorum appositione communitas, dandas duximus et concedendas. — Datum Tyrnaviae 20. die mensis Julii anno 1617.

(Egykorú hiteles másolat a m. k. országos ltárban. Tract. Publ. Fasc. 1° Nro 52.).

b)

Nos Petrus Pazman stb. (Lásd Pray György: Gabrielis Bethlenii Principatus stb. I. köt. 32. laptól 38. lapig). Actum in praenotata civitate Tyrnaviensi die ultima mensis Julii anno 1617. (*A következő már nincs meg Prayban.*)

P. S. Quandoquidem terminus conventui Karoliensi praefixus, brevis esse videtur. Ideo, si casu quo inopinato, ad festum s. Matthaei in articulis insertum, idem progressum suum sortiri non posset, fiat matura certificatio utrinque per praesides commissionis talisque terminus praeficiatur ut quamprimum fieri possit, conventus ipse procedat, juxtaque conclusionem Tyrnaviensem, negotia eo rejecta executioni mandentur.

(P. H.)

Petrus Pazmany
Archiepiscopus Strigon.
m. p.

(P. H.)

Joannes a Molart.

(P. H.)

Ladislaus Pethe de Hetthes
m. p.

(P. H.)

Paulus Appony de
Nagy Appon m. p.

(P. H.)

Simon Pechy m. p.

(P. H.)

Stephanus Frater m. p.

(P. H.)

Michael Balassi m. p.

(P. H.)

David Literatus m. p.

(Eredetije az orsz. ltárban Tract. Publ. Fasc. 1° Nro 53.)

c)

Sacratissima caesarea ac regia Mattas domine due nobis clementissime.

Fidelium servitorum nostrorum in gratiam Mattis Vestrae sacratissimae humillimam perpetuanque subiectionem. Cum ablegati spectabilis et magci Gabrielis Bethlen, statuunque et ordinum trium nationum provinciae Transsylvaniae ad praesentem tractatum, pro complanandis certis difficultatibus, post erectam nimirum antea in hac civitate Tyrnaviensi transactionem, utrinque exortis de benigna sacratissimae Mattis Vrae voluntate ad diem vigesimum nonum mensis Junii instituendum, octava currentis mensis in praefatam hanc civitatem venissent sequenti mox luce, hoc est nona labentis, sese coram

nobis praesentaverunt. Et licet animus fuisset, ad rem statim tractationemque ipsam accedere, tamen partim ob necessariam, quae antecedere debebat, praeparationem actorumque et scriptorum huc pertinentium revolutionem, partim quod mag^{cus} Petrus Révay praetextu adversae valetudinis sese ab hac provincia excusavit, non potuit non aliqua mora intercedere. Itaque certio^{rem} illico demisse fecimus sac^{rmam} Mattem vestram tam super dictorum legatorum adventu, quam quod loco memorati Révay absentis, mag^{cum} Paulum Apponi accersendum substituendumque constituerimus; ac denique, quod ipsa illa, duodecima nempe mensis Julii die initium tractationis fecerimus, quemadmodum copia ejusmodi literarum hisce sub No 1° primo adjecta fusius ostendit.

Hoc ergo primo congressu nostro prima nobis fuit cura, praemittere diligenter ea, quae ad commodiorem ipsius tractationis progressum, autoritatisque sac^{rae} Mattis vestrae defensionem facere videbantur. Nimirum non dubium esse quoties, et quam operosi hactenus cum ipso Bethlen, provincialibusque Transsylvaniae pacis, unionis communisque tranquillitatis tractatus, pacta et conventa intercessissent, quantis sumptibus et laboribus ea celebrata fuissent, in quo Mattas V^{ra} sac^{ma} pro innata augustaque sua in subditos suos adeoque Transsylvanos ipsos, totamque christianitatem pietate, cura et sollicitudine nihil hactenus praetermisisset eorum, quae ad tutandam propagandamque publicam regnorum tranquillitatem spectare censebantur; accidisse porro ex adversa parte, ut quae in praetactis diversis tractatibus, potissimumque Tyrnaviensi transactione ad conservationem pacis, salutisque publicae saluberrime fuerant conclusa, decretaque debito effectui caruerint, cum incomparabili regnorum et provinciarum damno et incommodo. Caeterum sperari nunc tam Bethlenium ipsum, quam ablegatos ea mente esse, ut tractatus iste felicem sortiatur eventum, quae hactenus interrupta fuissent, aut neglecta executione, diversis occasionibus, perniciosius differentius et motibus ansam praebuissent, correctae opportuno effectui tradantur, pacem denique et concordiam, unionemque stabilem et perpetuam pariat.

Ex parte sac^{rae} Mattis V^{rae} id polliciti sumus, pluribusque declaravimus, quod sicut hactenus Mattas V^{ra} sac^{ma} pro paterna vigilique cura nihil magis in proposito habuerit, quam saluti, quieti ac tranquillitati publicae summo semper studio benigne consultum ire, ita interruptae quoque praetactae transactionis Tyrnaviensis ex parte sac^{rae} Mattis V^{rae} nullam fuisse causam praebitam. Eo consilio et intentione nunc quoque nos humiles commissarios suos huc desti-

nasse Mattem Vram, ut quae circa eandem transactionem in contrarium intervenissent, emendentur, difficultates tollantur, quae executione adhuc indigent, debito effectui mancipientur; nulla denique ulterioribus differentiis materia aut fomentum relinquatur. Etsi modo nuntii Transsylvanorum nuper Pragae ablegati sufficienti plenipotencia instructi fuissent, jam tum universa haec composita complanataque fuissent. Restare ergo, ut ostendatur, quo modo haec effectuari atque ad finem debitum perducere queant, quo in futurum quibusvis suspitionibus, simultatibus, adversisque moliminibus janua praecludatur; scire eos debere, quod nisi nunc solidi aliquid concluderint, deque observatione conclusorum Mattem Vram sufficienter assecuraverint, fore, ut Mattas Vra imposterum nihil cum illis tractet, neque majorem sumptuum profusionem hoc nomine faciat, quibus nostris seriis adhortationibus legati, nihil etiam principi ipsorum (nam ita illum appellat) gratius unquam fuisse, nihil etiam nunc cupere aliud, quam quod optimo cuique principi faciendum convenit, ut subditi ejus pace et quieti fruantur optata; incubuisse in id omni studio etiam hactenus et maxime, ut transactio Tyrnaviensis sancte illibateque observaretur, at vero, quod praeter ejus mentem, praeter spem interrupta, violataque fuerit, non id ulla sua culpa, sed ex parte subditorum sacrae Mattis Vrae accidisse; sed neque existimabat futurum tunc, cum suos Pragae nuper ablegasset nuncios, de novo aliquid tractandum concludendumque esse, sed solum querelas differentiasque post saepedictam transactionem Tyrnaviensem subsecutas, exaudiendas complanandasque fuisse, atque inde evenisse, quod Baltasar Kemény et Stephanus Kassay sine ulla vel instructione novae tractationis vel plenipotencia fuerint Pragae ablegati. Jam vero, quia sic visum fuit, adesse legatos, et audire tractarive velle. Et quia usitatum necessariumque esset videre prius, quam vela tractationis pandantur, quo fundamento agatur, ideo opus esse, ut plenipotenciales Vrae Mattis sacrae producantur.

Nos, ita fieri, oportere respondimus, et de vajvoda quidem, quin competentibus suis munierit legatos litteris plenipotenciae, neque in dubium vocare, neque multum sollicitos esse.

Cum vero provincia Transsylvaniae liberum electionis usum sibi usurpet, et ob vicinitatem Turcarum, diversarumque nationum, crebris mutationibus obnoxia sit, extentque non obscura exempla post fata principum Transsylvaniae, non donationes solum, aut alias concessiones, sed et pacta, transactaque fuisse irrita reddita. Quare, ut transactio Tyrnaviensis universaque in ea contenta, perpetua stabilitate firmentur et

Bethlenio etiam e vivis sublato, optata firmataque pax et concordia mutuo persistat, requiri pro inveterata consuetudine, ut a provincialibus quoque ipsis speciales habeant, exhibeantque plenae potestatis literas, quo tutius solidiusque ad ulteriora procedi queant. Ad haec

Legati onerosam hanc multumque derogatoriam dignitati principis esse consuetudinem; cum enim potestas administrandi regni seu provinciae penes principem sit, congruum etiam esse, sufficere debere plenipotentiam principis tanquam capitis et totius provinciae nomine agentis, cum ex hoc argumentum sumi possit, quasi Bethlen tanquam princeps Transilvaniae non haberet apud subditos suos tantum autoritatis, ut per se aliquid agere statuereque possit. Nihilominus ablegatos se esse tam a principe, quam a provincialibus cupere autem universa, ut nos quoque tam a V^{ra} Matte, quam a statibus et ordinibus regni datas exhibeamus plenipotenciales, et tractatus iste non solum V^{rae} Mattis, sed et totius regni nomine instituat.

Nos sacrae Mattis V^{rae} autoritatem, uti fideles subditos decet, iuxtaque instructionis nostrae praescriptum praeculis ferentes, nequaquam id necessarium esse ex parte Mattis V^{rae}, copiosius ostendimus, liquido demonstrantes aliam esse rationem Bethlenii principis Transilvaniae, aliam regis Hungariae. Transilviam constare tribus nationibus diversis, variis mutationibus subjectam ita, ut quod sub uno principe constituitur, sub altero cassetur, prout paulo ante ostensum. Regni Hungariae prerogativam longe esse diversam, habere ex vi regiminis reges absolutam potestatem tractandi concludendique cum vicinis principibus, quidquid ad regni conservationem necessarium proficuumque videtur; quicquid porro unus concluderit, id legitimos etiam Hungariae reges, successores, videlicet ligare, nec quicquam regnicolas decernere posse, quod vigorosum sit, absque autoritatis regiae interventu, quae naturalis est sacrae coronae potestas, nunquam auditum esse, ut alicujus regis legitime coronati post coronationem factae donationes, aut statuta revocata fuissent, quod uti praemissum saepe factum in Transilvania. Cum ergo ex parte Transilvaniae haec asseri nequeant, neque de Bethlenio dubium sit, saltem statuum et ordinum, seu trium nationum provincialium plenipotenciales oppido requiri, quo transactio etiam defuncto principe firma sit et stabilis.

Cumque iterum legati attulissent exempla Joannis Secundi, Stephani et Christophori Báthory principum, qui sine provincialium plenipotentibus per suos legatos transactiones fecissent, ursissentque amplius non ipsos eo cogi debere,

vel vero ut par sit ratio Ungariae quoque nomine, ut agatur. Huic eorum praetensioni iterum occurrimus, latissimum esse discrimen inter regem Hungariae et principem Tranniae, quaestiones istas valde esse differentes neque in priori tractatu Tyrnaviensi eo pacto actum esse, quin cum Turca quoque solius Mattis Vrae nomine actum esse, et agi adhuc, quamvis vires et potentia Ottomannorum amplius longe et sine comparatione pateat. Quod si ergo tanto imperatori, ut est Turca, sufficit cum Matte Vra independenter agere, non debere Transylvanos vela postulationis suae latius extendere. Has quaestiones dudum esse abolitas, neque vero novam hic tractationem instituendam, sed priorem continuandam esse.

At vicissim legati ponentes fundamentum totius transactionis confoederationem quandam Tokaianam inter Hungariam et Tranniam initam, ejusquae confirmationem Posonii per status et ordines regni factam, non desiere ulterius statuum et ordinum regni plenipotenciales sollicitare asserentes se ab hoc fundamento recedere minime posse.

Verum nos replicavimus, cum in Tyrnaviensi transactione, quae fundamentum est moderni tractatus, quaeque cum omnibus suis punctis et clausulis in suo vigore manere et persistere debeat, nulla fiat mentio Tokaianae eam pro fundamento allegari haud posse. Praeterea neque illos Ungaros apud Tokaii nomine regni quicquam conclusisse, sed ad ratificationem Vrae Mattis negotium remisisse, neque habuisse illos plenipotenciales et paucos fuisse; neque vero transactionem illam valuisse ante Mattis Vrae benignam ratificationem. Leve ergo esse hoc fundamentum. Robur autem transactionis consistere in mutuis conclusionibus et confirmationibus, literisque superinde editis, Tokaiensem illam et alias conclusiones saltem rudimenta fuisse, fundamentum autem esse, uti dictum Tyrnaviensem transactionem autoritate regia factam et roboratam. Non esse nos commissarios regni Hungariae, sed Vrae Mattis, ut ergo sepositis hisce inanibus disputationibus, productisque provincialium plenipotentialibus summa rei proponatur iterum monuimus.

At vero legati his quoque nostris rationibus non obstantibus ulterius argumentabantur fundamentum esse ipsam confirmationem transactionis Tyrnaviensis, quae per status et ordines in publica diaeta fieri debebat. Quae cum subsecuta non sit, arripuisse occasionem Ungaros contra eam, quidlibet faciendi, tanquam viribus carentem, inque ejus praepjudicium, labefactionemque autoritatis Mattis Vrae Tranniam ferro aggressos, caede et populatione cuncta miscuisse, quod gloriando jactare solerent.

Nos non esse privatorum dicta, factaque rumores aut scriptiones, sed principum voluntates attendendas, tum circumstantias rei considerandas, neque ex eo non confirmatam illam transactionem Tyrnaviensem dici posse, quod in articulos inserta non sit, cum nulla postea celebrata fuerit diaeta, respondentes, suavisimus iterato, non esse circa hanc materiam confirmationis diutius immorandum fore, ut suo tempore de hoc quoque Mattas Vra sacra clementer provideat. Quibus omnibus prolixius ultro-citroque agitatis, produxere tandem et lectae sunt plenipotentiales tam statuum et ordinum Tranniae, trium nationum, quam ipsiusmet Bethlenii, quarum utrarumque eadem continentia, mutatis solum mutandis in hunc fere sensum. Nempe praeter expectationem accidisse, quod novae quaedam difficultates propositae fuerint Pragae eorum nuntiis, ad quarum difficultatum complanationem misissent legatos istos suos cum plenipotentia, ratum et firmum habiturum, quicquid per ipsos conclusum statutumque fuerit. Nos lectis ponderatisque utrisque iis contentos fore praemittentes notanter signavimus, clausulam praescriptam, de complanatione difficultatum neque aliud esse, quod nunc agatur, nisi istarum difficultatum complanationem, ac proinde id ipsum jam pertractandum esse.

At vero legati iterum plenipotentiam sac. Mattis Vestrae urgere non intermiserunt. Nobis porro non videri necessariam cum persona nostrae sint notae, et quod dnus Révai absit adversam valetudinem in causa esse dicentibus, nihilque novi extra conclusiones priores Tyrnavienses agi debere, instructiones, mandata authentica ostendimus, quibus contenti esse deberent.

Necdum huic nostrae replicae acquiescentes subjecerunt. Notas quidem personas nostras esse, neque se tanquam privatos id postulare, sed quia legati sunt, et publico nomine agunt, necesse ergo esse, ut plenipotentia ostendatur aut assecuretur per dominos commissarios de ratihabitione super concludendis sac. Mattis Vrae, si etenim et ipsi solum instructiones et mandata exhiberent nos contentos haud fore, ergo par ratione eos convenire, ex adverso plenipotentiales aut assecutorias sibi dandas.

Cum vero nos plenipotentiam, neque in priori transactione ullam fuisse, meminerimus, assecurationem dari posse declaravimus, sed in crastinum dilata res fuit.

Itaque conventum iterum est, et postulatum a legatis per nos, ut quae vellent, proponerent. Caeterum legati hesternae repetentes, ut nimirum illis plenipotentia ostendatur, tanquam fundamentum tractationis rursus postularunt. Sed jam respon-

sum esse, assecutoriasque dandas, sicut in priori tractatione super eo, quod Mattas Vra omnes conclusiones et acta sit benigne confirmatura, idque bona fide permittendum nobis replicantibus. Datae sunt sequenti die assecutoriae, de quo sacr. Mattem Vram subito informavimus, interim autem dictum. ut progrediantur ulterius, et propterea sic exorsi sunt. Quod cum propter certarum difficultatum complanationem huc missi sint, autoritasque Mattis Vrae praecedat, deferre se id nobis tanquam Mattis Vrae commissariis libenter, ut proponendo procedamus. Ad quae nos respondimus, non multum quidem id referre utra pars antecedit, cum vero ipsi ad tractandum venerint ipsis incumbere, initium propositionibus facere. Tale fundamentum posuerunt. Quod cum sacrae Mattis Vrae autoritas et fides publica sit laesa per eos, qui occasionem violentae transactioni dederunt, expectare se, et in eo genere proferre velle auctoritatem sacrae Mattis Vrae, qualiter videlicet eadem laesionem hanc vindicare velit, et de injuriis satisfactionem exigere, cum a subditis Vrae Mattis ortum coeperit haec violatio, vel potius diffamatio; neque tamen volunt descendere ad profundas quaestiones, sed circa generalia manebunt salva semper auctoritate dignitateque sacrae Mattis Vrae.

Quare nos bene eos facere, quod circa generalia manere velint promittentes in eo ipsos, quod de injuriis vindicandis, aut puniendis personis interessatis afferunt, distinctionem facere omnino oportere personarum, neque haec tantopere urgere cum enim, qui vel offenderunt, vel dicuntur offendisse in duplici classe sint; alii nempe subditi Vrae Mattis sacr., alii extranei. Illos posse Mattem Vram castigare, cum tamen libertas regni sit, ut non nisi jure mediante Mattas Vra in subditos suos animadvertat, non posse indifferenter haec fieri, neque debere anxios teneri Transsylvanos, vel ejus legatos de his fore Matti Vrae curae quando et quomodo id institui recte possit. Extranei autem utpote ipse Bethlen et ejus provinciales siquid offensarum haberent de his consultari posse, ut uno vel altero modo fiat satisfactio, non tamen sine juridico processu. Sicut enim Mattas Vra non attendit, quomodo puniat princeps suos subditos adversum se peccantes, ita curae erit Matti Vrae castigare eos, quos videbit castigandos. Itaque particularibus istis omissis ea saltem afferri debere, quae ad rem spectant, et ad futuram pacis continuationem conducunt.

At legati publici juris esse, ut publice peccantes publice puniatur cumque injuriae istae sint publicae, non privatae, spectare etiam ad Transsylvanos, et in iis eo recurrentum, unde originem sumpserunt, quae nisi publice puniantur, cessurum in dispendium dignitatis Suae Mattis non mediocre,

nam quia absque scitu et voluntati sua haec facta Mattas Vra Bethlenio scripsisset; ediverso autem interessatae personae eo praetextu se muniant, et gloriantur, quod ex voluntate Vrae Mattis essent facta, manifestum esse ex parte caes. Mattis Vrae originem his excessibus sumptam, et contra ejus auctoritatem haec intentata, quam laesam merito videri sibi vindicandam, et quomodo velit Mattas Vra vindicare, scire se cuperent.

Nos vero iterum non posse id fieri sine legitima methodo juris, quae ex statutis regni citatione praevia celebrari solet, id quod Mattas Vra hactenus benigne observasset, neque curae esse debere Transsylvanis, an, et quomodo sua Mattas sit animadversura in suos subditos, id in arbitrio Vrae Mattis esse replicavimus. Caeterum viam juris, siquid ipse Bethlen contra privatas personas haberet, neque illi praeclusam iri. Sed etiamsi quid agi de hac materia deberet, cum praesentes non sint interessati, et audiri eos par sit saltem major disputationi seges offeretur, et nunquam ex hoc labyrintho extricari res posset. Nam dicunt originem violationis ex Transsylvania promanasse dupliciter. *Primo* quod Radulius vajvoda in suam provinciam rediturus, licet habuerit saluum conductum caesaris, et pacate progressus fuerit, tamen impeditus sit et invasus a Transsylvanis, milesque ejus ex parte profligatus. Certum autem esse, ante hunc casum nulla ex Hungaria arma fuisse adversus Tranniam mota. *Secundo*. Quia cum Bethlen sponte voluisset Turcis Lippam et Jeneo tradere, sicut et tradidit Lippam, accitos istos a praesidiariis et incolis earum arcium pro defensione tot christianarum animarum, uti pium dignumque fuisset, eo direxisse militem. Manifestum autem esse contra pacta Tyrnaviensia Lippam Turcis et sponte traditam, nullamque necessitatem id postulasse, docent diversa iudicia et litterae, quae extant, constat enim Tranniam superiorum temporum vicissitudinibus saepius majoribus angustiis circumductam, nihil tamen tale accidisse. Litteras porro ipsius principis plenas esse diffamatione, odii in christianitatem, Vrae Mattis vituperatione, quibus audacter gloriatus est, quod nullus principum Tranniae adhuc tantum praestitisset in favorem et obsequium Turcarum, quantum ipse Lippam sine unius Turcae amissione eidem resignando, et penitus eo collimantes, ut Turcam adversus christianitatem exacerbatum reddat. Denique Franciscum Balassi legatum Bethlenii Constantinopoli dudum ante perscripsisse, quam dnus Homonnay quicquam movisset, conclusum esse in porta Ottomannica, ut vel Lippa in potestatem Turcarum veniat, vel Trannia tota pereat. Igitur culpam rescissae transactionis in ipso Bethlenio residere clare dedu-

ctum esse. Et proinde alienis istis disputationibus tempus non esse extrahendum, et sepositis, quae hactenus utrinque intervenissent, ad rem accederent et laborare studerent, qua ratione pacta Tyrnaviensia in iis, quae necdum effectui tradita essent, reali executione stabiliantur et confirmentur.

Legati his non attentis ulterius adhuc his insistere conabantur, securos in eo sese esse, quod etiam coram tota christianitate immunem ab hac culpa principem reddere possint, et ostendere ipsum causam traditae Lippae non esse; imo videri ex eo, posse eam Vrae Matti adscribi, quae Radulium sine scitu principis contra transactionem Tyrnaviensem in ditionem principis misisset, de quo si certificatus fuisset, negotium aliter successurum fuisse.

Sed responsum est, non eo fine haec dicta, ut altius rimentur, vel longius discedatur a proposito, sed ut ostendatur circa haec privata et personalia, quae ex una aequae atque altera parte suos habere possent praetextus, non esse immorandum ad rem accedendum, intentionem autem esse praevidere, ne imposterum similes inconvenientiae fiant, praeterita sepe-liantur.

Verum recurrere iterum ad propositum proponendo, quod cum fides publica esset violata, et autoritas Vrae Mattis laesa, quomodo eam vindicare Vra Mattas velit?

Nos vero copiosissime jam haec diluta affirmantes, duplicem hic esse considerationem subsumpsimus respectu videlicet offensae erga sacr. Mattem Vram, et respectu personae Bethlenii, illam suo arbitrio reservare Mattem Vestram, hanc Pragae esse complanatam oblata cuivis ordinaria juris via.

Sed et ad hoc vicissim, quod ad offensum Vrae Mattis spectare, stare id in ejusdem arbitrio, sed quia illae ipsae injuriae publicae essent, aequae etiam Bethlenii personam concernerent, publice vindicandas esse, cum interessati passim jactent, sese ex voluntate Vrae Mattis fecisse, quicquid fecerunt, tum nisi hi poenas luant meritas fore, ut nunquam sit solida pax et concordia impunitatis spe vigente.

Nos haec ex suspicionibus et auditis erui, quae in tractatibus procul esse debent, nolle Vram Mattem in sua offensa vindicanda quicquam sibi praescribi. Quod ad personam Bethlenii spectat, jam esse Pragae responsum, ut si quid contra subditos Mattis Vrae habet, ad jus ordinarium recurrat.

Legati ulterius publicam vindictam petiere comitia indici et publice haec revideri.

Verum nos id neque ipsos Transsylvanos concessuros esse, si Vra Mattas postularet, quod ergo ipsi non facerent cogere ad id caesaream eos non debere, indicturum comitia

quando voluerit, et opportunum jussum fuerit; ast optimum esse remedium haec omnia sopiendi, si Transsylvani transactionem Tyrnaviensem effectuaverint, quietem pacemque foverint Vrae Matti et toti christianitati gratos fore.

Ad quod subsumpserunt, cum probari possit Vram Mattem amplecti illos, qui Bethlenio sunt contrarii, hinc non videre se, qua ratione de gratia Vrae Mattis securi esse possint neque intermittere posse quin expectent comitia, et quaerunt, an velit Vra Mattas a se removere has suspiciones inque alium transferre, et an non sit futurum contrarium, si Bethlen tunc contra tales jure egerit?

Nos his omnibus a Bethlenio occasionem datam, et sufficientem causam motuum fuisse, quod verbis et scriptis contra auctoritatem, dignitatem Vrae Mattis egisset, et falsos rumores sparsisset, prout patentes ejusdem litterae ostendunt, sub praetextu religionis Mattem Vestram haec intentasse unde subditorum a Vra Matte animos alienare coactus fuisset, et proinde sufficientem occasionem hujusmodi differentis ab ipso datam esse. Non debere itaque haec urgeri, non siquidem incentiva sunt disputanda, sed quae ad motus comprimendos spectant, ut pax firmius coalescat, servet se princeps in terminis Mattem quoque Vram partium suarum non oblituram.

Cumque iterum replicassent Bethlenium innocentiam suam ostendere posse.

Nos in contrarium posse pari modo plurima et gravissima afferri, quae Bethlenium audire taederet, sed cum scopus sit hujus conventus, ut oblitteratis quibusvis excessibus quies et tranquillitas roboretur, silentio haec commendanda esse. Bochkaiianis tumultibus graviora esse per amnistiam composita. Atque his invicem agitatis caetera dilata sunt.

Scripsimus interim eodem die sacr. Matti Vrae de initiis tractationis, deque plenipotentialibus petitis, et earum loco assecuatoriis per nos eisdem concessis sub Nr. 2. copiamque assecuatoriarum adjecimus, uti habetur sub Nr. 3.

Post haec vero 14. Julii tertio conventum est monitique rursum ablegati, ut abscissis a proposito diversis ambagibus ad rem veniat.

Decima quarta Julii tertius conventus.

His praemissis legati quoniam ideo huc venissent, ut de durabili firmaque et immutabili pace et concordia agerent, paratos se obsequi Vrae Matti; et quia de amnistia esset in praesenti disceptatio, nostramque intentionem et responsa perspecta haberent subintulerunt. Quod ad dnum Homonnay aliasque personas interessatas spectaret, contentos se esse, ut revisio eorum fiat solita juris via, quandocunque tandem futura sit,

cumque publico nomine agatur haec legatio, illa se proponere velle, quae ad publicum statum pertinerent omissis priuatis.

Nos recapitulatione facta eorum, quae legati proposuerunt, subiecimus, quod cum quoad poenam non esset amplius differentia publica esse per eos proponenda.

Porro illi adhuc non sic accipienda ipsorum dicta, quasi sepulta penitus esset poena de violatoribus sumenda, sed suspendere duntaxat velle se illam, et occasione sumpta ex colloquio de amnistia priora refricando, latius disseruere, amnistiam hanc non debere extendi ad subditos Bethlenii, quibus ille pro qualitate delictorum poenas irrogare posset; tum vero quoad suam personam a subditis Vrae Mattis offensam suo tempore id jure requisitum.

Nos quaestionem hanc Praegae esse sepultam et expresse dictum ablegatis, quod nisi altum sit silentium de hac vindicta et pax firma conclusa fuerit, abscissis istis disputationibus fore, ut Transsilvani ad comitia ungarica deinceps non admittantur, siquidem alia essent multo graviora publicam salutem concernentia, et ob rariorem celebrationem diaetae conglomerata, ibidem pertractanda, non contentionum aut privatarum litium tunc fore locum.

Licet legati non videre causam, cur admitti non deberent tanquam membrum Hungariae, siquidem et Mattas Vra ita Transsylvaniam haberi vellet, et praeterea aequitatem postulare, ut quaerelae exaudiantur, et justitia administretur, quibusvis replicassent, allegando etiam conclusionem tempore Bathorei in publicis comitiis factam de admittendis ad diaetam nunciis Transsylvanorum.

Nos tamen respondimus, factam forte fuisse ejusmodi concessionem, ea tamen conditione expressa, ut pacifice veniant nulla odia aut semina dissensionum foreant, neque velle Mattem Vram, ut Transsylvani contentiones inter suos fideles seminent, disjunctiones animorum pariant; alioqui pace ac transactione absolute firmata sepultisque dissidiis amore et vicinitate stabilita, eos honorifice tractatum iri tam in diaeta, quam alias, sin autem alio animo venirent, non eosdem admittebimus.

Quare his tanquam privatis tandem missis, antequam ad generalem amnistiam descenderent, ulterius recenserunt ea, quae circa personam dignitatemque principis considerata forent, quam diversis modis diffamatam constaret Lynczii et apud sacr. romani imperii ordines tam ante, quam post transactionem Tyrnaviensem, apud quos Machumetismi esset insimulatus, et quod incitator fuisset Turcarum contra christianos adversa moliendi, antesignanum bellicae ducem se obtulisset,

ut taceantur, quae apud Turcas sparsa de illo essent. De his ergo eos quaerere modum, cum haec universa aliena fuissent ab intentione sui principis, quo innocentia ejus saluetur, et petere intercedi per nos apud sacr. Mattem Vram, ut integrum sit ipsi apud imperii ordines vel per legatos, vel per literas dignitatem suam ab his suspicionibus eximere. Constaret siquidem Vram Mattem ad comitem palatinum Rheni electorem scripsisse Bethlenium Turcas contra christianitatem incitare, toto animo eis esse deditum, quodque antesignanum se obtulerit in bello contra christianitatem movendo; in confirmationem hujus assertionis produxerunt scriptum quoddam, et legerunt continens sensum litterarum sacr. Mattis Vrae in hac materia ad electorem palatinalem datarum, addentes non ex palatinatu sed ex aula Vrae Mattis haec esse ipsorum principi perscripta, cuperent ergo ostendi rationem, qua eorum princeps honori restitui posset.

Nos propositum fuisse etiam Pragae hoc ipsum punctum informationeque capta tam a Vra Matte, quam a dno cardinali responsum fuisse tunc ut res erat ablegatis, neque sperabatur amplius hanc quaestionem renovandam, sed quia repetita est; ideo denuo replicandum esse. Nempe electores imperii esse consiliarios secretos Romanorum imperatoris et communicari debere cum iis ea, quae ad publici boni vel defensionem vel conservationem spectarent, ne si quid postea perniciosum ditionibus s. imperii contingeret, quaeri possent non eos, qui unanimes consensu adversus hostes procedere debebant verum conscios redditos. Si quid ergo scriptum esset, scriptum esse non diffamatorie aut palam, sed consultorie et secreto ad eos, a quibus consilium erat sumendum. Hoc vero non esse sugillare aut famae detrudere, sed quod ex aequitate, qua princeps subditis obligatur fieri debuit et necessitas exposcebat; cum enim talia et tam perniciosum ad Majestatem Vestram fuissent, non incerto rumore perlata par fuisse ea, cum suis fidelibus imprimisque sacri romani imperii principibus tanquam Communis communicari. Caeterum sine fundamento ea scripta non fuisse patere, certum enim illud erat, quod arcem Lippam tradiderit potestati Turcarum, quod reipsa bellum adversus christianos movisset in favorem Turcarum; quod ducem se adversus christianos obtulisset, probari haec posse ex literis ejusdem, quae extarent. Et licet quae fecerit apud Turcas in disceptationem sumenda non sint, extare tamen recognitionem in archivis super iis, quae Turcae de ipsius infenso in christianos animo retulerint Majestatem Vestram, si quae scripsit, ita ea scripsisse, prout accepta erant et scire imperiales opponebat, ne conatus isti eo venirent, ut aperto bello tota christi-

anitas obrueretur. Varadinum Turcis tradendum fuisse, janicharos intromittendos defuncti palatini literae docebant. Talibus ergo rumoribus acceptis dignum fuisse pro paterna sua cura et sollicitudine, rem cum sacratissimae Majestatis Vestrae consiliariis communem fieri, quo imminenti malo obviari posset, praesertim ex praeteritis de futuris judicando, cum in quo quis semel deliquit, semper praesumatur esse talis.

Legati autem contra rem ipsam ostendisse, non fuisse vera, quae de eorum principe sparsa fuissent.

Nos vera an falsa fuerint non multum interesse, certum esse rumores a fidedignis procesisse; esse autem prudentiae principis providere de talibus sive certa sint, sive incerta, quae communi reipublicae pericula minitantur. Qua occasione lectae sunt ex parte quadam Bethlenii litterae mense Decembri anno proxime elapso ad Amhat passam datae, in quibus Transsylvaniam (*sic*) regnum Turcarum imperatoris septies appellat.

Sed et his non obstantibus institere ulterioris remedium proponi, quo honor principis eorum reddatur, atque ab hac infamia asseratur.

Quare nos etsi principia toties peterent, remove tunc impedimenta satagentes subjecimus, commodum fore remedium hisce obviandi, se quae hactenus perperam fecit ipse Bethlen, emendantur, transactio Tyrnaviensis ad finem deducatur, tollantur occasiones differentiarum, deinceps quiete et syncere procedatur. His peractis et in veritate compertis Mattem Vram in scriptis consultationibusque honorifice ipsum appellaturam, principibusque electoribus perscripturam Bethlenium jam satis fecisse promissis, transactionem Tyrnaviae cum ipso factam, executioni demandasse, negotia bene dirigere, seque ipsum decenter accomodare, atque hoc pacto de ejus persona, atque existimatione quosvis recte sensuros.

Verum his non contenti legati postulavere adhuc, ut cum alia obtinere nequeant, saltem licitum sit cum praescitu Mattis Vrae hominem suum ad imperiales mittere, vel litteras exarare aperte et palam agendo, quibus innocentiam suam faciant notam honorique et famae sua consulere possit.

Nos delicatam esse hanc rem, et Bethlenio ipsi plus nocituram respondimus, quantumvis enim facta ipsius excusentur, opinionem tamen jam conceptam haud facile evulsam iri, nisi virtutibus contrariis sancte videlicet et syncere pacta conventionaque priora observando praeterita recompenset. Fecisse id initio palatinatus sui defunctum palatinum, literasque ad vicinas provincias passim misisse, sed irrito labore nam literas uno fasce colligatas ad Vram Mattem missas; ipsi autem ne responsum quidem datum fuisse. Hac vero occasione per modum

digressionis disputabatur fusius traditio Lippae utrinque legatis necessitatem et desperatum a christianis auxilium, tum vero illud afferentibus, ablegatos Vrae ad Transsylvaniam nulum plane jus deinceps praetendere velle, nobis vero favorem Turcarum odium christianitatis pro occasione ponentibus negantibusque id veritati congruum esse, quod delegatis Vrae Mattis protulissent.

Atque ita abscissis diverticulis legati ad substantiam rei proprius accedendo subjungere, quae circa negotia turcica intercessissent, quae in detrimentum provinciae et dignitatis principis accidissent illa necessitati esse tribuenda, quae autem meliorari nunc possent velle sese accommodare.

Nos petiisse ablegatos Pragae, ut prior transactio Tyrnaviensis confirmetur, Vram quoque Mattem id ipsum in instructione nobis dedisse, ut illa in omnibus suis punctis et clausulis illibata et salva permaneant, idque postulante Bethlenio. Quae cum ita sint, haec iterum revolvī atque ad principia recurri, quin vix persuaderi posse, quod haec in commissis habeant a suis principalibus, cum si unicum punctum in transactione variatum fuerit, totam substantiam immutari oporteat. Nulla ergo in parte nos imittere velle aut posse in novam tractationem scopum institui esse, ut transactio Tyrnaviensis consolidetur, ut errata corrigantur, ut executioni mandentur nondum finem sortita, denique ut differentiae earumque occasiones uniwersim tollantur.

Et quamvis dixissent non eam sibi esse mentem, ut de substantia prioris transactionis quicquam decedat, postulare tamen, ut si quae meliorari possint, ea in melius reducantur cum sint quaedam, uti ad conventum Caroliensem spectantia jam cum tempore abolita.

Nobis inhaerendo prioribus, ut videlicet status transactionis Tyrnaviensis in suo esse perduret, ut si quid habent, afferant, tandem infrascripta puncta verbotenus proposuere.

Primum. Ut quae de conventu Caroliensi erant conclusa, obliterentur, nolle enim hoc onus sese amplius ferre, cum ex parte subditorum sacr. Mattis Vrae, qui comparentibus Transsylvanis ad praefixum terminum non comparuissent, factus esset defectus, et personae ad eam deputatae nonnullae mortuae. Sed remittendos ad jus ordinarium, si quibus esset aliqua praetensio, aut acquisitio, habere Transsylvaniam brevem processum in his casibus eo uti posse, sicut et ipsi a sacr. Matte ad jus ordinarium relegarentur, non adversari se, quin Transsylvani quoque, quibus est simile negotium in Hungaria compareant.

Verum nos a benigna sacr. Mattis Vrae instructione discedere nobis non esse integrum pensitantes, serio inhaesimus dictum Caroliensem conventum redintegrandum diem, ac personas alias nominandas esse, nam tempus haudquamquam immutare soleret substantiam rei, conventum autem hunc de substantia prioris transactionis esse.

Secundum est. Ut penes liberam electionem, liber princeps sit hoc est, ut jus electionis secum trahat principis titulum, ut quisque Transsylvaniae ex electione libera praefuerit, principis titulo gaudeat et modernus quidem esset titulo principis imperii condecoretur, quoad successores autem, quantum ad hunc titulum, sit in arbitrio sacr. Mattis Vrae.

Tertium. Quoniam autem amnistia simpliciter constituta spem impunitatis porrigere soleat, modum ejusdem et vinculum futurae securitatis, seu poenam contra violatores talem statuere, ut contra talem omnibus juridicis remediis postpositis insurgere liceat, eum persequi, capere, sive ad aliquam arcem confugerit, sive alibi fuerit, fiatque necessitate requirente insurrectio tam in Hungaria, quam in Traussylvania communi opera salva tamen autoritate Vrae Mattis et principis si talis defensionem petierit, seque purgare poterit.

Quartum. Ut liberum sit principi ex Hungaria pro suis stipendiis et serviitiis vocare, quos voluerit, illisque ingredi sine stipendio.

Quintum. Ut confirmetur prior transactio Tyrnaviensis, hoc est articulis publicis regni inseratur.

De his nos deliberaturi sequenti die. Quare 15. Julii posteaquam quarto convenissemus.

Petitum a legatis per nos fuit, ut si quid amplius haberent, in medium proferrent.

Illi porro nihil se habere quoad rem, quoad circumstantias autem si quid erit, cum tempore occurrurum! Verum considerationem sibi non parvam offerri circa personam sermi Ferdinandi in regem Bohemorum recenter coronati, de quo quia sperare licet, quod successu temporis Ungariae quoque regimen sit adepturus, spectare ergo ad rem praesentem existimarent, ut si quidem assecutoriae haberentur super confirmanda hac, et priori transactione Tyrnaviensi idem quoque sermus Ferdinandus eidem tractationi consensum praeberet specialiter inserto suae regiae serenitatis nomine.

Nos alius propositionem hanc ponderantes, non videri rationem urgentem, cur haec propositio locum habere deberet? Nam Mattas vestra non suo solum, sed et successorum suorum legitimorum Ungariae regum nomine publicas regni constitutiones firmare ratificareque consuevisset adeoque in priori trans-

actione Tyrnaviensi, cujus iste tractatus additamentum esset, ita domus Austriaca inserta esset, ut proinde quod universaliter dicitur, de particulari merito intelligi debeat. Quae porro de futuris circa eiusdem personam praecensentur, illa extra praesentis temporis conditionem et talia esse, quae neque priori transactioni, neque modernae in futurum quicquam praedjudicare queant. Differendum ergo negotium hoc ad illas occasiones censer.

His acquiescentibus legatis nobis quoque priusquam eorum propositiones resolveremus esse quae proponamus, quod subsequenti methodo factum.

Quod tametsi sacr. caes. regiaeque Mattas Vra d. n. e. non solum in dubiis rumoribus, sed certis etiam indicii et argumentum perspectum habuisset multa et gravissima facta dictaque per principem contra aperta conventionis et transactionis Tyrnaviensis pacta, damna et incommoda in regnum suum Hungariae illata injuriis fideles suos subditos lacesitos, denique dignitatem autoritatemque suam caesaream atque regiam factis scriptisque laesam et violatam ob quod ansam materiamque jure sumere posset, haec omnia aliis severioribus remediis vindicandi; studio tamen communis tranquillitatis et ut innata sua pietas atque clementia, qua universos eam amplectentes caesarea liberalitate prosequi solet, orbi christiano magis innotescat, tum vero ejusdem benigna cura et providentia imminetia a christianitate, praesertim autem a provincia Transsylvania tot discriminibus objecta avertantur, et cum aliis quoque christianis principibus siquidem pax turcica firmata sit, alma quies securitasque foveatur, sepositis aliis mediis eo benigne inducta est, ut ad horum omnium complanationem nos fideles suos commissarios clementer destinaret, Transsylvaniae inprimis ceu praefatum consultum ire cupiens, quam cum in hujusmodi casibus Turcarum suppetiis, uti solere non ignoraret a simili clade infelicique eventu, quam olim regia Ungariae Buda occasione tutelae Ottomannicae suppeditandaeque defensionis miserabiliter experta est. — Quo loci exemplum Joannis regis prolixius est commemoratum. Itaque quantum ex parte Vrae Mattis esset, nihil eam magis optare, aut inter curas habere, quam ut Transsylvania penes christianitatem conservetur honesta, tuta, stabilis pax utrinque perseueret. Postquam vero disserte cautum esset in instructione nostra, et pro fundamento positum, ut transactio Tyrnaviensis in omnibus suis punctis rata et firma habeatur juxtaque roboretur, ab illa nos discedere ne latum ungvem posse rotunde professi sumus. Quo fundamento posito,

Primum esse. Negari nullo modo posse Mattem Vram

a Bethlenio multipliciter esse offensam extare litteras, in quibus plurima in derogamen dignitatis existimationisque Vrae Mattis conguessisset. Nempe quod persequi religionem velit; quod Haydones Turcis tradidisset; quod suos defendere non posset; quod piscis a capite faeteret; quod magicis practicis ipsam e medio tollere intendisset; quod occasionem tumultui Bochkaiano dedisset, et reliqua quibus nomen autoritatemque Vrae Mattis diffamare denigrareque non fuisset veritus. Praeterea vero comitatus ad defectionem et insurrectionem sollicitasset in Vrae Mattis fideles concitasset. Haydones jurisdictioni Vrae Mattis subjectos collectis copiis invasisset. Quae omnia honorem dignitatem, autoritatem caes. Mattis Vrae vehementer attingerent. Ea propter si carum esset ipsi, Bethlen capta ex una quadam particula litterarum Vrae Mattis sacr. ad electorem palatinalem tanquam suum secretum consiliarium datarum occasione, restitutionem sui honoris tantopere adurgere, modusque quo id commodè fiat, ostensus sit, longe efficacius postulari per Vram Mattem orbis christiani monarcham id posse, ut cum haec evidentia certaue sint, legati modum praescribant, quo pacto honori dignitatique capitis a quo non faetor, sed vita in membra defluit per Bethlenium traductae et violatae consulatur.

At vero illi copiosiori responso excusare Bethlenium ipsum tam ante, quam post capitulationem Tyrnaviensem splendorem dignitatemque Vrae Mattis semper prae oculis gessisse, dictis factisque tueri ac defendere satégisse neque in ullo unquam offendisse, usque dum per subditos Vrae Mattis, non simplici rumore, autore, sed reipsa occasio illis, quae subsecuta data fuisset. Quod ad recensita puncta attineret, qualitercunque illa accidissent, non tamen illa quod revera ita essent, sed opinative esse dicta scriptave. Cum enim Bethlen vidisset a subditis Vrae Mattis aperto Marte se peti jugulis subditorum suorum hostem imminere, neque alias rei causas inveniret, totum factum in has praenotatas causas opinando conferre debuisset. Quod concerneret Haydones, conatus illorum simpliciter et immediate contra publicam tranquillitatem tentatos susceptosque et proinde tanquam hostes armis coercendos fuisse, in quo cum Vra Mattas non fuerit, uti declaratur, interessata, non debere etiam haec eo sensu accipi, quod contra ejus personam, aut reputationem immediate quicquam factum fuisset.

Nos agi de iis, quae personam caes. Mattis Vrae immediate contingerent, et praemissa talia esse, responsum hoc non sufficere, nam quod sibi tribui cuperet Bethlen, ex aequitate esse, ut et ipse tribuat aliis, praesertim Matti imperatoriae,

quae quanto excellentior est Transsylvaniae principe, tanto esse inferior non debet. Constat ex praecedentibus legatorum dictis, non debuisse iis credi, quae de Bethlenio scripta sparsaeque sunt, tanto minus fidei adhibere decebat Bethlenium de Vra Matte disseminatis rumoribus. Vim hujus negotii in eo sitam esse, quod cum Bethlen ex literis Vrae Mattis edoctus fuerit, lubrica illa et falsa esse universim, haud conveniabat anilibus fabulis ipsum fidem habere, et nugigarulis quibusdam plus, quam scriptis caesareis adhibere, neque falsa pro veris in lucem contra orbis christiani lumen dispergere.

Illi porro principia petentes iterum, quae dicta scriptaque a Bethlenio essent, in genere fuisse scripta dictave, neque debere in adversum sensum trahi, aut dubitare de fide et integritate sui principis, quem in confesso esset summo candore hactenus erga Vram Mattem fuisse, utque saepedictum occasione a subditis Vrae Mattis sumpta, ad eorum scriptionem descendere coactum esse, id quod nisi fecisset de sua subditorumque suorum salute actum conclamatumque fuisset.

Nos in hac quaestione duo versari. Primum. Quomodo Mattas Vra subditos suos punitura esset; alterum, quomodo Bethlen satisfactorius esset laesae dignitati Mattis Vrae caes.? Non enim par fuisse ex eo, quod dictum aliquid contra se injuriosum accepisset Bethlen fama, vel alio autore praefere, suspicari de summa Matte, eamque vel sinistris rumoribus, vel inconsideratis factis implicare, neque ad comitatus subditos Mattis Vrae diffundere. Quod ergo non est veritus literis patentibus comitatibus falso promulgare, ne pudeat id ipsum patentibus revocare.

Ad haec vero illi extra discrimen fuisse semper positam auctoritatem Vrae Mattis asseverare, ea vero, quae allegarentur in eos dicta esse, qui contra pacta hostilia attentare praesumpsissent.

Nos, ut hoc ipsum declaretur scriptis patentibus, quod scilicet salvam semper voluerint, auctoritatem dignitatemque caes. Mattis Vrae neque in ullo existimationem ejus laedere studuerint.

Hi vero protestati, se nolle de his profundius discurrere, manifestum esse, quid etiam nunc agatur cum principibus imperii de Transsylvania; et quid sentiat dixeritve elector Saxoniae, ex quo facili opera deduci posse, unde origo disensionum.

Atque in hac materia diutius haerentibus, negantibusque quicquam horum in imperio vel cogitari, mirari, porro nos quomodo hujusmodi vanitatibus persvaderi possint dicen-

tibus, iterum petitum est, ut haec silentio involvantur, allata sunt exempla Stephani Báthori regis Poloniae et aliorum.

Cum vero nos non magni esse momenti publicas super eo literas dari, quod illa non in dispendium Mattis caes. dignitatis per Bethlenium dicta factaque essent, ejus honorem, existimationem famam semper extra discrimen, extra teli jactum fuisse ipsum illud, quod voce proferunt, nihil referre scriptis dare, et ad tuendam auctoritatem caes. Mattis Vrae plurimum esse necessarium conclusissemus.

Illi vicissim materiam hanc odiosissimam esse, et instare, ut oblivioni tradantur, quod quocunque tandem modo scribantur petitae literae, revocanda tamen esse prius dicta, et quae sepeliri oportebant, cum partium offensa in lucem ventura.

Nos transacta esse reliqua omnia ad rem spectantia in priori transactione renovata vero Pragae, hic saltem attendi, ut animi interea temporis coalescant, pax et quies resarciatur solidiusque firmetur. Quam ad rem pertinet oppido, ut cum Vra Mattas Bethlenio modum prae buisset, recuperanda sua, quam praetendit laesionis, non sit vilioris existimationis caes. Mattas Vra in repetenda suae offensae restitutione. Allato exemplo regis Galliae, qui cum contra Marchionem de Acre (?) suspicionibus sinistrisque rumoribus indulgens bellum movisset, rei postea veritate cognita, publicis testatus est literis, se circumventum fuisse.

Verum illis instantibus ut ad alia procedatur. Etsi nos adhuc institerimus proposito, tamen ad alia transivimus. Et quia alterum punctum connexum huic videbatur, non quod discederent ab eo, sed ut interim hoc dilato, simul respondere posset ad alia quoque; propositum per nos fuit alterum, non ut seminarium esset rancoris, aut segetem alienationi praeberet, sed ut concilientur voluntates, et utrinque praetensionibus satisfiat. Recognitionem hanc ita formari posse, ne Bethlenio injuria illata esse videatur, et caesar contentus reddatur, tolerabilem, lenem et commodam formulam non defuturam, postquam non alia satisfactio aut restitutio, sed solum recognitio postuletur, ne comitatus aut caeteri status et ordines in hac de Vra Matte ex parsis per Bethlenium rumoribus scriptisque concepta opinione persistent; verum hoc, uti praemissum, puncto indeciso propositum est.

Alterum punctum, ut cum inter alia, quibus prior Tyrnaviensis transactio ex parte Bethlenii violata esset, non postremum locum occuparet, quod ipse subditos Vrae Mattis diversis modis et practicis sollicitaverit conspiratores ad se receperit, eos foverit, necessum esse, certam superinde dari assecurationem. Quod imposterum subditos Vrae Mattis mis-

sos faciet idem Bethlen non literis, aut rumoribus, non pollicitationibus aliisque confectis mediis, irritamenta defectionis sparget, grave siquidem foret ipsimet Bethlen et molestum, si tale quid in ejus personam tentaretur, Saxones aut alii ex parte Vrae Mattis ab obsequio alienarentur, cum hujusmodi fomenta, occasionem magnorum porrigat incommodorum; consultum ergo esse assecurari Vram Mattem, quomodo tales puniendi, si in futurum simile quid eveniret.

Ad quod illi severam constituendam poenam in eum esse, qui clam, vel aperte violare pacta niteretur; seque observaturos sancte promittere, quicquid conclusum fuerit, si modo ex parte Vrae Mattis securitatem polliceri sibi possent. Allata sunt exempla ex antiquioribus Bekesii, ex recentioribus Forgachianum et Homonnaianum, quibus demonstrare laborabat expansis signis apertoque bello Transsylvaniam, et quantumvis tam divus Maximilianus, quam sacr. Mattas Vra sine scitu suo impressiones hasce factas asseruerint, cladem tamen Transsylvaniae memorabilem esse illatam sine ulla subsecuta eorum castigatione. Hunc in finem formatus est articulus, quod habetur penes alios.

Tertio. Subjunximus quantum momenti esset in praesidio Varadiensi contra naturales et juratos hostes Turcas in confesso esset, et quamvis de ejus Turcis traditione multi certique rumores circumlati, adeoque exemplo arcis Lippae eisdem resignatae, hoc quoque credibile fuisse. Mattem tamen Vram, haud potuisse sibi persuadere, plenam super eo fidem habendam. Nihilominus pro imperatoria sua providentia, pro tollendis suscipionibus ipsiusque Bethlen et provincialium apud christianitatem firmandam, bonae existimationis famam petere, reddi securam de Varadini penes christianitatem conservatione.

Huic illi diversam esse rationem traditae Lippae a conditione Varadiensi, illam enim necessitatem summam causasse, de Varadino nunquam vel cogitationem susceptam. Quare si id vel princeps eorum, vel ipsimet aliquando sponte facerent nihil reluctari sese, quin pro publicis proditoribus hostibusque christianitatis habeantur, commerciis favoreque indigni reputentur, sed ne tectis quidem exules recipiantur, quin etiamsi ipse Bethlen vellet id facere, parati essent omnibus modis ipsi resistere et contra illum insurgere.

Interim nos tria alia puncta proposuimus, quo commodius simul ad singula respondere possent. *Primo.* Ut illa, quae de administranda brevi et competenti termino justitia subditis Vrae Mattis sancita fuerant, et ad conventum Caroliensem rejecta, effectui ad huc mancipentur, ipseque Bethlen

deinceps citra juris ordinem neminem puniat, quod esset maxime pro securitate Transsylvanorum.

Ast hoc punctum nullo modo sese admittere posse, aut velle de facto responderunt, est tamen super hoc post longiores ultro-citroque factas instantias articulus erectus. 2-do. Ut quae circa favorem religionis catholicae conclusa fuerant permittantur ubique, per ditionem Bethleni executioni mancipari. 3-io. Ut in contingentibus motibus illis, qui ad Vrae Mattis ditionem confugiunt, non praecludatur reditus in patriam, neque bonis sine juris via exuantur, sed redire ipsis et patriae servire liceat.

Pro horum vero confirmatione lecti sunt duo paragraphi instructionis Mattis Vrae nobis datae, utpote de transactione priori realiter observanda, deque justitia partibus juxta priorem transactionem administranda.

16. Julii dies Dominicus non conventum.

Dum haec aguntur accitus ego Paulus Apponi loco magci Petri Revai comparui et ideo 17. Julii quinto conventum et ante omnia petita est per nos resolutio super punctis proxime propositis.

Caeterum illi duo se habere, quae ulterius proponant, alterum novum alterum ad priora spectans. Primum esse, quod cum Turcarum copiae duci Zkender passa ad oras Danubii jam venissent Tartaris, Valachisque stipatae, utramque Valachiam invasurae, subsidiumque militare etiam a Transsylvanis petatur, quidnam faciendum esset ipsorum principi, cum si Turcis suppetias tulerit, hostis christianorum reputandus sit, sin recusaverit impressio Tartarorum, quorum 30,000 idem Zkender minatus esset submissurum, gravissimaque clades provinciae sit metuenda, et exinde reliquae christianitati. An tali casu auxilium sit a Matte Vra expectandum, vel quid faciendum.

Nos etsi quaestionem hanc ad praesentem tractatum haud pertinere, sed et perplexum esse superinde deliberare ignorantibus, pacta, conventa obligamina, quae Tranniae cum Turcis intercedunt; nihilominus, quia pericula haec vicinitatem quoque attingant scripturos Vrae Matti, ut quia in articulis pacificationis turcicae, etiam hae provinciae tanquam ad regnum Hungariae spectantes, comprehenduntur; legatum turcicum jam in aula sua constitutum; hujus articuli commoneri facere velit, Zkender passae committatur ab infestandis his provinciis desistat. Tum etiam legato Vrae Mattis Constantinopoli degenti idem perscribendum. Legati quamvis super eo expectassent resolutionem, quidnam Bethlenio faciendum sit, dandae-ne, an denegandae suppetiae, tamen etiam

hoc responsum grato animo susceperunt unum petentes, ne hoc negotium ipsorum nomine legato turcico proponatur, siquidem ex eo occasio Turcis daretur Trannis insultandi, et gravius periculum imminere posset.

Secundo loco postulabant, ad proposita per se puncta primum resolutionem edi; imprimisque de titulo principis concedendo actum, sed benignam Mattis Vrae gratiam relatum, ut prius synceritatem ostendat, et bene se gerat, in arbitrio Vrae Mattis id fore. Quo responso etsi contenti non fuerint, tamen tandem se quoque responsuros. Ventum ad puncta, et de amnistia modo formatus articulus, in quo legati difficultabant, ne extradatur amnistia haec ad subditos Bethlenii. Articulus habetur penes alios. His quoque hoc die finitis.

Decimo octavo Julii sexto conventum, accitusque in consilium mag^{cus} Nicolaus Eszterhas rogatus fuit, ut si quid haberet ad facilitandum hunc tractatum, siquidem in vicinio Tranniae degeret, differentiarum quae ultro-citroque exortarum non ignarus esset, proponeret, praesertim qua ratione cum his legatis esset tractandum, quomodo securitas stabiliri possit.

Duo respondit, probare posse occasionem tumultibus a Trannis promanasse, cum multo ante de tradicionem Lippae actum fuisset, quam dnus Homonnai aliquid tentasset. Inculcandum propterea hoc ipsis legatis esse, utque firmus assecuret urgendum.

2-do opera precium fore, si cum Bethlen homo levis et inconstans sit; provinciales Tranniae fidejusserint pro illo, deque securitate sponderint hoc dimisso. Comparuerunt etiam legati, iterumque de articulis formandis actum, quoad justitiae administrationem formatus est, uti habetur penes alios. Et cum urgeretur, ut de satisfactione laesae autoritatis caes. assecurarentur, eo ventum est, ut haec quaestio ab utraque parte penitus sepeliretur.

Inter haec autem de religionis catholicae negotio in Trannia promovendo et juvando tractatum, productumque punctum instructionis superinde datum, duoque petita; ut vel indigenae saltem admittantur, qui catholicum ritum profiteantur et ministrent; deinde ut ad singula templa catholicorum aliqua certa sustentatio ordinetur.

Obtulerunt legati, si velle apud Bethlenium ea ex causa laborare et intercedere, non tamen se statuere quicquam superinde posse, cum nihil habeant in commissis.

Intercessum etiam est pro Sigismundo Cornich (*sic*) relictis Pancratii quondam Senniei et Sigismundo Sarmasagÿ, de quo licet odiosum esset apud Bethlenium agere, non tamen

denegarunt hoc quoque nomine suam operam impendendam. Atque ita

Decimo nono Julii conventum articuli formati, lecti et examinati, uti habentur sub N° 4.

Quoniam vero quod ad concessionem tituli principis nos quoque nihil in instructione accepimus, de hoc ergo et alio puncto, quod attinet ad eos, quibus sponte Bethlenio operae navandae gratia Tranniam ingrediendi esset animus. Itemque ex parte nostra de religionis catholicae promotione; de praescriptis personis; debitoque relictæ Friderici quondam ab Herberstein apud Gerardum Lisibona habito, quia in quem haec non scilicet visa in articulos inserenda, privatas sub utriusque partis subscriptionibus et sigillis confeceramus assecutorias, quarum copia extat sub N° 5. Sed legati maluerunt haec duo postulata sua evanescere, quam in causa religionis catholicae sese obligare, assecurantes super eo, ne verbum haberi in commissis. Caeterum principem ipsorum etiam hucusque plus in favorem catholicismi fecisse, quam sperari potuisset. Quod vero ad reliqua attineret, obtulerunt, quod etsi indignationis plena esset haec materia, velint tamen laborare, in quantum ipsis integrum fuerit; scriptum interim Vrae Matti per nos demisse est conventum Caroliensem pro festo Mathaei apostoli renovandum esse, praesidemque cum aliis quinque commissariis eo mature designandum sub N° 6.

Vicesimo Julii dno Appony, Stephano Frater et secretario Jacobo Szentkereszti fuit commissum, ut articulos et reliqua puncta privatim pertractarent.

Vicesimo primo Julii conventum, et relata ea, quae privatim acta, sed ad assecutorias dandas nullo modo descendere voluerunt legati; sicut praemissum die 19. interim autem conclusiones ad se receperunt pro ulteriori ruminatione legati; nihilominus autem Sacr. Matti Vrae notitiae causa fuerunt transmissa, uti habetur sub N° 7. Et quia benigna Mattis Vrae resolutio erat expectanda, ideo 22. non conventum usque ad 26. nisi privatim. Tandem

26. Comparuerunt legati cum suis notatis et correctis in praefatione facta, omittendo clausulam, quod dnus Bethlen has difficultates complanari petierit duobusque aliis locis articuli, quoad iustitiae administrationem addita clausula, servatis de jure servandis, negotioque Davidis Zoliomi inserto correcti. Tum iterum institum, ut quoad religionis catholicae negotium, faciant aliquam assecurationem legati, sed ut prius responsum, ut privatim superinde requiratur eorum princeps, confidere se facturum eo pacto longe plus, quam si adstringatur ad aliquid per eos, quibus nulla superinde informatio esset.

Legati vicissim intervenerunt pro dna relicta Stephani quondam Báthory ratione Echied et Nagÿbania, sed dilatum negotium fuit.

Posthaec vero iterum 29. Julii conventum, et quia ex nostra commissariorum parte occurrerunt duo, ad praesentem tractatum spectantia per nos fuerunt proposita. *Primum.* Quod cum haec tota transactio eo dirigatur, ut quaevis discordiarum irritamenta in futura extingvantur, ratione autem metarum jurisdictioni alterutrius partis subjectarum, pleraeque oriri soleant quaestiones et jurgia. Ideo consultum videri, ut certa superinde limitatio, seriae modernae tractationis inferatur, super quo collatis sententiis factus est articulus ultimus, qui habetur penes alios. *Alterum* vero, quod cum sit in possessione quadam Kaba nuncupata statio Haydonum, illaque in cottu de Zabolch jurisdictioni Sacr. Mattis Vrae subjecta sit; Haydones autem ad Varadinum sacramento obstricti, non Vrae Matti; inconueniens hoc esse, ut proinde hoc quoque praesentibus conclusionibus inseratur, quo deinceps jurisdictioni Sacr. Mattis Vrae pareant. Verum legati hoc ad conventum Caroliensem spectare dicentes, consentire nullo modo voluerunt, ut inscribatur, sed ad conventum Caroliensem ejus determinationem remittendam.

Lecti interim denuo et correcti pro parte Vrae Mattis articuli et quaestie de suppetiis Zkender passae ferendis renovata quid scilicet in eo casu faciendum, et an possit dnus Bethlen auxilium a Sacr. Matte Vra expectare, si ob non datum subsidium aliquid, adversi ipsi et provinciae contingat.

De qua breviter responsum per nos, expectari a Sacr. Matte Vra responsum ad priores nostras literas; de reliquo autem salubrius et consultius esse, seu donis seu dolis antevertere, quam auxiliares copias contra christianos suppeditare. Quod si autem secus non posset, aperte dicere non posse Transniam, quae licet tributaria sit, conditionarie tamen contra pacta christianorum Turcis subsidio esse, atque tali in casu juxta conclusiones Tyrnavienses Sacr. Mattem Vram eos minime deserturos.

His vero peractis legati rursum praetensionem Bathorianae ratione Echied et Nagÿbania praemovere volentes institerunt oppido, ut licet dicta dna vidua per Sacr. Mattem Vram ad jus relegata esset, quia tamen indefinita esset ista resolutio, ad quale jus sit rejecta et ipsi in praesenti tractatu eo descenderint, ut universae causae brevi processu in duobus videlicet terminis octavalibus finiantur. Ideo haec quoque dnae viduae causa brevi et extraordinaria via revideatur.

Verum nos, minime integrum nobis esse, contra expressam Vrae Mattis resolutionem dnae viduae assignatam, quicquam hoc loci concludere, obtulimus scripturos nos hac de re Sacr. Matti Vrae demisse intercessionemque legatorum expositu-
 ritos, sicut infra 1. Augusti scriptum est; arbitrii Sacr. Mattis Vrae futurum, quid superinde decernere velit. Atque hic istius quoque dici tractatus finis.

Tricesimo Julii. Supervenere binae Sacr. Mattis Vrae benignae resolutiones, altera super eo, quod cum, uti antea Matti Vrae perscripseramus de principalioribus punctis, articuli jam formati sint, legatiquere ditionem sollicitent, cautum autem sit in instructione ntosra, ne hinc sine clementi Mattis Vrae voluntate discedamus, conclusionibus per nos subscriptis, nihilque in controversia relicto legatos dimittere possumus, nosque hinc recedere. Altera autem super quaestione per eosdem legatos proposita, dandumne videlicet subsidium militare Zkender passae, necne? et si quae ob denegatum contra christianos Polonos nempe subsidium Turcis provinciae adversi contigerit, an sint ipsis a Matte Vra certae suppetiae praestolandae. Quare priusquam ad subscriptionem conclusionem veni-
 remus

Ultima Julii hanc Mattis Vrae benignam resolutionem eisdem legatis in hospitio ipsorum, medio magci Pauli Apponi et secretarii ad hanc tractationem adhibiti egregii Jacobi Szentkereszty declarari fecimus per puncta, quae talia fuerunt.

Primo. Scire Mattem Vram cupere an, et quae Transsylvanis cum Turcis super tali casu pacta obligationesque interveniant, et cur nunc quoque exercitum colligant?

Secundo. Lippam Turcis contra pacificationem Vienneensem et pacta Tyrnaviensia traditam, ut iidem repetant.

Tertio. Respondeant Turcis absolute, nunquam fuisse moris, ut christiani contra Turcas in arendam descendant, neque se id facere velle, cum et alioqui propter Lippae traditionem apud christianitatem male audirent. Ad quae ipsi responderunt per eosdem delegatos nostros, sicut habetur in rescripto nostro sub N° 8.

Primo Augusti. Conventu utrinque facto, sigillatio conclusionum facta est; et quia terminus conventui Caroliensi deputatus brevis videbatur, ne forte propter inopinatum aliquem casum pro eodem termino progredi non posset, sicque eo rejecta negotia irrita redderentur, adjectum est formatis conclusionibus postscriptum super eo, ut in casu legitimi aliqujus impedimenti, praesides utrinque deputati mutuo cor-
 respondeant, praeviaque tempestiva certificatione quam primum fieri poterit, eundem conventum procedere faciant.

Caeterum iidem exhibuerunt quoddam scriptum, in quo primo conquesti sunt, dñum et principem illorum non eo honore affici in aula Vrae Mattis, quo tot ditionum principem affici deceret, utque Mattas Vra Sacr. titulum principis non solum ipsa illi assignare dignetur, sed et per alios ita fieri curet, longiori instantia obtinere nitebantur, expresse asserentes, non accepturum ipsum Bethlen et provinciales in conventu Caroliensi diploma Sacr. Mattis Vrae, nisi titulus principis insertus eidem fuerit; et institere diligenter, ut saltem unum exemplar conclusionum ipsis videlicet assignandum per nos commissarios, ipsosque legatos subscriptarum, titulo principis condecoretur, quo provincialibus satisfacere possint, quem in finem adduxere plura motiva.

Deinde praetensionem dñae Bathorianae, et debita nationis Saxonicae aliorumque ursere.

Verum nos quia durius videbatur hoc scriptum, indignumque ut Mattas Vra ad id cogatur, quod in arbitrio positum habet expresse; respondimus, Mattem Vram Caes. nolle ulla in parte invitam obligari. Ac propterea restituto ipsis scripto praefato, ut eam clausulam omittant. Die

Secundo Augusti aliud exhibuerunt, sicuti habetur sub N° 9. de quo etiam singulares ad Mattem Vram expeditimus litteras sub N^o (10?).

Atque hoc ipso die assignato eisdem legatis altero exemplari, finem tractationi extremum dei beneficio feliciter imposuimus. Actum Tyrnaviae, die secundo Augusti, anno 1617.

Eiusdem Mattis Vrae Sacrae

humillimi et fideles servitores

Archiepiscopus Strigoniensis

Joannes a Molart

Ladislaus Pethe de Hethes m. p.

P. S. Adjecta sunt etiam paria binarum literarum ad dñum Bethlen intercessionalium in causa religionis sub N° 11. Itemque pro Sigismundo Kornis, relictis viduabus Poncratii Senniei et Friderici Hermerstainer et Sigismundo Sarma-sághi sub N° 12.

Kicül: Relatio tractationis Transsylvanicae Tyrnaviae celebratae mense Julio, anno 1617.

(Az eredeti párja orsz. ltár. Tract. Publ. Fasc. 1. Nro 54.)

LXXII.

1617. szept. 4.

II. Mátyás Bethlen Gábornak eddigi magatartásáért szemrehányásokat tesz.

Matthias dei gratia electus Romanorum imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. rex etc.

Spectabilis ac magnifice syncere nobis dilecte. Quantas difficultates et incommoda regni istius Hungariae partium superiorum ditiones, ob diuersarum identidemque mutatum et inuersum prouinciae Transyluaniae gubernationis statum et administrationem, inde a tempore pacis ac foederis cum Turcarum Sultano tam a praedecessore nostro Romanorum imperatore quam etiam nobis positorum et confirmatorum, non sine labefactione iurisdictionis sacrae coronae oppressioneque fidelium nostrorum regnicolarum, senserint atque pertulerint, adeo manifestum esse comperitur, quam quod manifestissimum. Vnde nimirum christianitatis reges, principes, adeoque vniuersum sacrum Romanorum imperium de incommotis et periculis, quae in ditiones suas sensim pertingere suspicabantur, prospicientes, defensionis causa ea consilia et deliberationes, ne videlicet res ipsorum quid incommoti per hoc subirent, suscipere intendebant. Et exinde cum commotione et perturbatione omnium in funestum et saeuum aliquod bellum hocce negotium exarsisset, nisi nos, pacis et aequitatis publicae studia sectanda esse nobis firmiter proponentes, intentum et consilia ipsorum hucusque moderati fuissetus, promissisque nostris iisdem oblationes fecissemus, non amplius eiusmodi quid assumptum iri, ex quo pro vindicandis iniuriis sociae ipsius prouinciae, regno uidelicet Hungariae, illatis, quam etiam libertatis et securitatis propriae assecurandae, ad assumendam armorum tractationem et bellorum causas descenderent. Quia uero pro nunc denuo animadvertunt non solum ea, quae superioribus temporibus patrata fuere, deferuere, remediaque rebus fieri, quin potius a tempore, quo synceritatis Vestrae administrationi prouincia Transyluaniae subdita facta est, talia tamque minus ferenda contra benignas nostras pollicitationes et oblata facta esse, et etiam fieri animaduertunt et experiuntur, vt exinde non solum apud se se statuunt modum rebus talibus poni debere, sed magis ac magis iura christianitatis, ni praeueniant, rebusque suis conuenienter et tempestiue prospiciant, incommodatibus et periculis inuolui posse, maxime vero ex eo, quod passim diuulgatur Lippae resignationem per

uos factam fuisse, neque tamen id ipsum aliqua ratione fieri conuenisse, manifeste siquidem pacis capitulationibus adversatur, transactionique Viennensi cum Hungaris constitutae, quam etiam solemniter per diplomata et conclusiones ad Sýtva Torok habitas Turca confirmavit et stabiliuit: Transylvaniam nimirum in eo quo est statu permanere debere, neque ulla vel leui ratione multo vero minus resignatione fortalitiorem immutandam esse. Accedit etiam stipulationibus et promissis Turcarum saepe saepius faetis hoc ipsum contrarium esse, quorum nonnisi sponsionibus et pactis nullo pacto variandis nos acquiescentes verbo nostro uicissim oblaciones fecimus. Et nihilominus per hocce factum in discrimen adducuntur non solum haec vniuersa, verum etiam vinculis pacis et foederis reuulsis sacri Romani imperii electores christianitatisque reges et principes, (quorum communibus impensis et militari robore, durantibus expeditionibus aperti belli praedictum fortalitium recuperatum fuerat), cum periculo rerum suarum id tollerare nolentes facile; adeoque necessariam ad talia consilia arripienda resolutionem sequuturi uidentur, vt iuribus et indemnitati suae quam optime prospiciatur. Haec itaque monita synceritati Vestrae tempestiue, pro suscepti regiminis nostri ratione, malo exinde sequi valenti remedia adhibenda esse cupiendo, intimare voluimus, vt pro negotii arduitate, difficultatibus et periculis accurate perpensis, adnitatur modisque omnibus intendat, vt christianitatis rebus et aequis praetensionibus, debito loco per uos acceptis et habitis, id praestetur, ne per neglectum aliquem tam violationis et infringendae pacis, quam etiam nouorum motuum et turbarum, dum alma pax firmo nexu obseruanda stabilitur et confirmatur, christianitatis principibus causam et occasionem procurasse iudicemini. Super quo synceritatis Vestrae responsum expectaturi sumus. Eidemque benignitatem nostram clementer offerimus. Datum in arce nostra regia Pragensi die quarta mensis Septembris, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

Matthias. m. p.

Laurentius Ferenczfy. m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico Gabrieli Bethlen etc. syncere nobis dilecto.

Jegyzet. Hogy mit válaszolt Bethlen, arról l. Pazmányhoz írt levelét oct. 23-ról Tört. Tár 1881. 298. l. Az erdélyi rendekhez írt hasonló levél megjelent Tört. Tár 1879. 774. l.

(Cancellaria Trans.)

LXXIII.

1617. nov. 1—10.

A kolosvári országgyűlés okiratai.

a)

A nagyszombati béke megerősítése.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod cum nos zelo christianae pietatis, tam erga fideles subditos nostros, adeoque universos christiani nominis populos, eorumque publicam tranquillitatem et quietem, pia cura et sollicitudine semper ducti, quam etiam erga sacratissimam caesaream regiamque Majestatem dominum dominum nostrum clementissimum studio devotissimo ac sincera humilique propensitate nos accomodare volentes, ad tollendas complanandasque etiam eas, quae nimirum post priorem inter Majestatem suam caesaream regiamque et nos, statusque itidem et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae in libera regiaeque civitate Tyrnaviensi factam tractationem utrinque intervenerunt difficultates ac differentias, stabiliendamque amplius communem pacem et concordiam, certos fideles nostros commissarios infrascriptos in eandem civitatem Tyrnaviensem denuo destinassemus, eandemque sacratissima caesarea regiaeque Majestas certos pariter suos legatos destinasset, sicque ab utraque parte cum assecratoriis plenipotentialibusque literis sufficienter instructi, ibidem comparentes, eum in finem certas fecissent conclusiones, easque utrinque confirmandas in sese recepissent. Exhibuerunt proinde nobis debitoque modo et tempore praesentari fecerunt easdem iidem commissarii nostri autoritate nostra principali roborandas et confirmandas, tenoris subsequentis. Nos Petrus Pázmány stb. (Lásd Pray György: Gabrielis Bethlenii Principatus Transsylvaniae stb. Tom. 1. 32—38. l.)

Post scripta. Quandoquidem terminus conventus Caroliensis praefixus brevis esse videtur, ideo si casu, quo inopinato ad festum s. Matthaei in articulis insertum, idem progressum suum sortiri posset, fiat matura certificatio utrinque per praesides commissionis, talisque terminus praeficiatur, ut quamprimum fieri possit, conventus ipse procedat, juxtaque conclusionem Tyrnaviensem negotia eo rejecta executioni mandentur. Et subscriptum erat seorsim hisce modis subsequentibus Petrus Pazmany archiepiscopus Strigoniensis m. p., Joannes

a Molardt m. p., Ladislaus Pethe de Hetes m. p., Paulus Apponi de Nagy Appon m. p. Item Simon Pechy m. p., Stephanus Frater m. p., Michael Balassi m. p., David Literati m. p.

Nos itaque quibus ex suscepto regiminis nostri officio nihil antiquius potiusque est, quam ut sopitis radicitusque vulsis quibusvis dissensionum fomentis, animi dissidentium voluntatesque invicem adversantes coalescant, quaeque ad communem pacem ac tranquillitatem sancte ac pie conclusa sunt firmiter inviolabiliterque observentur, praeinsertos omnes articulos inter nos statusque et ordines trium nationum regni nostri Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum ac suam Majestatem sacratissimam per dictos commissarios nostros atque legatos praemisso modo conclusos et praesentibus hisce literis nostris de verbo ad verbum insertos, omniaque et singula in eisdem contenta ex certa nostra scientia, animoque bene deliberato approbamus, ratificamus et confirmamus. Promittentes nostro successorumque nostrorum legitimorum Transilvaniae principum nomine in verbo nostro principali, ac bona fide mediante, quod praeinsertos articulos et conclusiones, omniaque et singula in iisdem contenta tam nos ipsi sancte et inviolabiliter semper observabimus quam per subditos nostros universim et alios quorum intererit observari faciemus, atque ad observationem eorum omnium etiam successores nostros legitimos Transilvaniae principes obligatos esse volumus in perpetuum. In cujus rei fidem ac testimonium praesentes hasce literas nostras, quas manu nostra subscripsimus ac sigillo nostro munivimus, praedeclaratae sacratissimae caesariae regiaeque Majestati, eiusque successoribus legitimis, dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Colosvar, die octava mensis Novembris, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

Gabriel Bethlen m. p.

Simon Pechy
cancellarius m. p.

(Egykorú másolata a magyar kir. országos levéltárban. Tract. Publ. Fasc. 1, Nr. 56.)

b)

Törvények.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transsilvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod fideles nostri universi status et

ordines trium nationum regni Transsilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum in partiali eorum conuentu eisdem ad primum diem mensis Nouembris anni millessimi sexcentissimi decimi septimi praesentis indicto in ciuitate nostra Coloswar congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt certos quosdam infrascriptos articulos unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humillime, ut nos eos omnes et singulos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, clementer acceptare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios quorum interest seu intererit obseruari facere dignemur, quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum procerum magnatum nobilium statuumque et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae ditioni in eius annexarum, in comitiis partialibus Claudiopoli, ad diem primum mensis Nouembris, anno 1617. indictis pari voto et unanimi consensu conclusos.

Megértettük kegyelmes urunk az Nagyságod közünkbe küldött propositioját, melyből nyilván látjuk az Nagyságod felőlünk való szorgalmatos vigyázását, és kegyelmes gondviselését, melyet Nagyságodtól mint kegyelmes urunktól fejenként háladással vesszük és teljes életünkben hűségesen meg igyekezzünk szolgálni, elhívén bizonyoson, hogy Nagyságod ennek utána is semmiben szegény hazánknak meg nem igyekezik fogyatkozni.

(1) Hogy azért Nagyságod kegyelmes urunk mind külső és belső vigyázásra s gondviselésre elégséges lehessen, ígérünk Nagyságodnak udvara népe tartására, annak felette az portára való követségekre és egyéb mindenféle szükségekre minden kaputól kilencz-kilencz pénzt (*hibából* forint *helyett*) felét ad octavum diem scilicet ad festum conceptionis beatę Marię virginis futuri mensis Decembris, felét ismét ad festum Epiphaniarum fogyatkozás nélkül beszolgáltatjuk, mely teherviselre az magyarországi uraink atyánkfiái is hasonlóképen az száz uraink atyánkfiái is szokások szerint ígérk magokat.

(2) Noha pedig kegyelmes urunk az dutka és egyéb rossz pénz felette igen elszaporodott köztünk, mindazáltal, minthogy generalis gyűlésünkben arról kemény büntetés alatt írott articulusink vadnak. Végeztük, hogy az következő generalis gyűlésig azon artikulusok observáltassanak, azonközben pedig az mely dutka ezüst, könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknek, Nagyságod parancsolja meg, hogy az adóba vegyék be.

(3) Az kolcsos, kerített, mező, és szabad városok ez jelenvaló szükséghez képest, követek költségével együtt contri-
buálnak:

Kolosvár	adjon . . .	flor. 600.
Fejérvár	» . . .	flor. 100.
Bánffi-Hunyad	» . . .	flor. 125.
Kézdi-Vásárhely	» . . .	flor. 125.
Kis-Maria	» . . .	flor. 125.
Vizakna	» . . .	flor. 125.
Udvarhely	» . . .	flor. 125.
Egeres	» . . .	flor. 32.
Almás	» . . .	flor. 20.
Sepsi-Szent-György	» . . .	flor. 16.
Ilyefálva	» . . .	flor. 16.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsylvaniae et partium Hungariae ditioni eius annexarum fauenter exaudita et admissa praescriptos universos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes approbauimus, ratificauimus et confirmavimus, offerentes nos beneuole quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet fideles nostros obseruari faciemus. Imo acceptamus, ratificamus, et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediantes. Datum in civitate nostra Coloswar, die decima mensis Nouembris, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(P. H.)

Lecta.

(Dr. Teutsch superintendens birtokában levő eredetiről.)

LXXIV.

1618. márcz. 23.

II. Mátyás Napragynak Kovachóczy küldetése ügyében.

Mathias etc.

Misit ad nos spectabilis et magnificus sincere nobis dilectus Bethlem Gabor ablegatum suum, qui ardua magnique momenti, quae nos nostrumque Hungariae regnum non leviter

concernunt, negotia nobis exposuit. Postquam vero consiliarii nostri secretiores ad manum non sunt, etsi inchoata comitia praesentia fidelitatis Tuae destitui nollemus, pro singulari tamen fiducia nostra, quam in ejusdem longo rerum usu, observantia et dexteritate locatam habemus, uti subito hisce nostris redditis in aula Te nostra caes. sistas benigne clementerque fidelitatis Tuae injungimus, quo intellectis hac in parte consilii tui rationibus ad institutas de publicis regni negotiis deliberationes Te quamprimum remittere possimus. Caeterum etc.

Oldalt: Ex: 23. martii 618.

Kivül: 23. mart. 618. Demetrio Napragi archiepiscopo Colocensi, ut ad aulam veniat.

(*Fogalmazrány a bécsi titkos lt. Hung.*)

LXXV.

1618. apr. 12—25.

A szebeni országgyűlés iratai.

a)

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Traussylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis, quod spectabiles ac magnifici domini, generosi, egregii et nobiles, caeterique status et ordinis trium nationum regni nostri Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum in generalibus eorum comitiis ad decimum secundum diem mensis Aprilis, anno domini millesimo sexcentesimo decimo octauo in ciuitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentarunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos infrascriptos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum in comitiis eorum generalibus in ciuitate Albensi, ad diem 12. Aprilis anno domini 1618. indictis celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk fejedelmünk az Nagyságod közünkben küldött kegyelmes propositiójából reánk való

külső és belső atyai gondviselését és szorgalmatos vigyázását, hogy sem fáradságát, sem költségét nem szánván, az két hatalmas császároknál is békességünköt úgy véghez vitte, hogy semmi derekas félelmünköt egy felől sem remélhetjük. Mely Nagyságod reánk való atyai gondviselését életünkben igyeke-zünk Nagyságodnak megszolgálni, mint kegyelmes fejedelmünknek, könyörögvén az szent istennek, igazgassa és vezérelje úgy Nagyságodat ezután is, hogy az Nagyságod kegyelmes gondviselése és bódog gubernatioja alatt maradhassunk meg csendes és békességes állapotban.

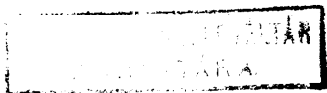
(2) Hogy peniglen Nagyságod is az reánk való kegyelmes gondviselésére inkább elérkezhezzék, mü is nem akarván Nagyságodnak megfogyatkozni, noha szegénységink nagy fogyatkozásban vadnak mind az pénznek szük volta s mind az baromnak nagy dögi miatt: mindazáltal Nagyságodnak udvari népe tartására és minden egyéb szükségekre kapu szám után hét-hét forintot, melynek felit ad festum sacre Pentecostes, felét penig ad festum visitationis beatae Mariae virginis ígír-jük Nagyságodnak bészolgáltatni.

Váradi vár építésére ezen küül minden kapu szám után ez egyszer ígírünk ötven-ötven pénzt ez feljül megírt napokra Nagyságodnak bészolgáltatni. Könyörgünk Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek, vegye elég neven tölünk.

Az magyarországi uraink atyánkfiai ezen tereh viselésére ígírik magokat. Az szász uraink atyánkfiai is hasonlóképpen.

(3) Az dutkák felől való Nagyságod kegyelmes resolútióját értvén, mivel Lippán és Karánsebesben roszt dutkát ver-tenek: tetszett országúl, hogy az két helyen, Lippán és Karánsebesben, és egyéb helyeken is veretett hamis dutkákat abrogálnók, melyet abrogálunk is, hogy az roszt pénz tisztúljon ki ez országból. Azon küül mindenféle jó dutkát, az szebeni és fejérvári kohón verettekkel együtt jovallunk és helybe hagyunk, de úgy, hogy ezután az dutka ez országban mindenütt 9 pénzben járjon.

(4) Az aranyat, ezüstöt, brassai garast, vad bőrt, az Nagyságod kegyelmes tetszése szerint végeztük országúl, hogy plikben lévő aranyat, marhájoknak elvesztése alatt, senkinek ne legyen szabad kivinni, az görögöknek penig még müben való aranyat, ezüstöt is, és se jó se roszt dutkát elcserélni és ez országból sub poena praemissa ne legyen szabad kivinni; hanem azon pénzzel egyéb itt való marhát, melylyel az török birodalomban kereskedhetnek, vásárolván, azokat szabadoson kivívén, szabadoson kereskedhessenek solutis de jure soluendis.

(5) Hogy penig az rosz dutka penitus tolláltathatnék ez országból, végeztük, hogy a kik afféle hamis monetákat cudálnak, az ispánok és minden tisztviselők minden vármegyékben, városokban és falukban sub amissione honoris et officii szorgalmatosan felkeresvén, előbbi articulusinknak tartása szerint kedvezés nélkül megbüntessék egyebeknek példájokra.

(6) Értvén penig kegyelmes urunk Nagyságodnak ebből is ránk való atyai kegyelmes gondviselését és szorgalmatos vigyázását, hogy afféle rosz pénz mint tolláltathatnék közülünk, és mely fáradtsággal szerzett volna idegen országokból mindenféle jó pénznek formáját és figuráját, Nagyságodnak ebbéli gondviselését is megszolgáljuk.

(7) Hogy azért az arany és ezüst bővebb lehessen ez országban, és az separatoria cusoria ház is meg ne fogyatkozzék, végeztük Nagyságod kegyelmes tetszéséből:

1. Hogy mind itt ez országban lévő s mind idegen országból jövőendő bányászok, akarmely nemzetségből állók, ez országba bėjőhessenek, kiknek minden helyeken lévő bányáknak kinyitására szabadságok legyen hac tamen ratione, hogy az dominus terrestrissel megalkudjanak és illendő igazságát megadják, kiről maga is Lisybon János testimonialist adjon, hogy az Nagyságod és nemes ország levelére külső bányászok bėjőhetnek.

2. Az cusoria házhoz Nagyságod rendeljen két bizonyos személt, hogy az kik vagy plikben aranyat, ezüstöt, dutkát avagy ó brassai garast hoznak, az aranyat az próbakő szerint, arany nyomóját 180 pénzen, az finum ezüstnek ghyráját 12 frton, az kívül és belől aranyazott műnek, hasonlóképpen az fejr ezüstnek ghyráját 10 forinton, az dutkát és brassai garast ha kik bé akarják hozni, az mint az próba megmutatja, az szerint válthassák el.

3. Hogy penig az jó módjával lehessen, Nagyságod mindenféle rendeket assecuráljon, hogy az kik aranyat, ezüstöt plikben vagy műben behoznak, senkit arestálni nem enged az cusoriában, hanem kinek-kinek szabadosan, az mit bead, megadván az Nagyságod reguláját, cusoria és separatoria bérít, régi szokás szerint mindeneknek igazán és fogyatkozás nélkül adják ki praesentált aranyából és ezüstiből való monetáját.

4. Hasonlóképpen, ha Nagyságodnak is kívántatnék szükségének aranyra vagy ezüstre lenni, Nagyságod contentáltassa az embereket arról, kit oda praesentálnak: mert ha valami arestatiót patiálnak az praesentatorok, az Nagyságod cusoria és separatoria háza héjában való lenne.

5. Ezek felett *assecuratusokká* tétessenek ugyan-ezen mostani végezésünknek erejével arról is mindenféle rendek, minthogy szegények vadnak, kik szükségéből aranyat és ezüstöt adnak be, és nem várakozhatnak, minthogy egy holnapban vagy kettőben fog az *cusio* lenni, hogy az mely két embert Nagyságod az *cusoria* gondja viselésére rendelt, azokat az praesentáló embereket, megpróbálván elsőben aranyokat és ezüstjököt, az limitatio szerint contentálják, és kinek-kinek praesentalt aranyából és ezüstéből defalcálván az Nagyságod jussát, contentáltassa Nagyságod, hogy mindenfelől bátorságosan béhozhassák az aranyat és ezüstöt.

(8) Az gyűlések alatt lévő törvények celebráltatását mivel kegyelmes urunk bizonyos okokért abrogáltuk volt, most is azért ahoz tartván magunkot, végeztük országúl, hogy Nagyságod kegyelmes ígérete és előbbi erről írt *articulus* szerint mind az erdélyi s magyarországi urainknak atyánkfiaiinak *solitis terminis* az törvényeket publicáltassa és celebráltassa. De ha valami bizonyos akadályokért (kit isten távoztasson) az terminusok nem szolgáltatnának, az gyűlések alatt oly *causák*, melyek *breuem processum* concernálnak, az 1617. esztendőbeli Kolosvárott emanáltatott *articulusoknak* tartása szerint *promiscue* minden rendeknek megláttassanak.

(9) Végeztük volt ennekelőtte is, hogy az mely jobbágyok elszöknek, míg ad *priora loca* törvénnyel hazavitethetnek, addig az adót tartozzék előbbi helyén visszaadni. De mivel egynéhány urak, nemesek, pusztá helyekre szabadságot kiáltattak, jobbágyink csak azért is elmennek, hogy adót ne fizethessenek: végeztük azért országúl, hogy valahova szöktek jobbágyok itt az Nagyságod birodalmában, vagy innen belől Magyarország részeiben, vagy onnét Magyarország részeiből ide Erdélyben, az az vármegyebéli ispán az más vármegyebéli ispánt, hova az jobbágy megyen, certificálván felőle, mi volt az adaja ott, a honnét elszökött, tartozzanak büntetés alatt az adót rajtok exigálni és fogyatkozás nélkül annak az ispánnak visszaszolgáltatni, a honnét elszökött. Ha kik pedig magok vagy tisztartójok nem engednének az ispánoknak ebben procedálniok, az olyanok *tanquam publicae pacis turbatores* megbüntetessenek. Az városokból is az bírák tartozzanak az feljül megírt mód szerint az adót oda, az hova illik, visszaszolgáltatni afféle elszökött jobbágyinktól.

(10) Mivel ez országban pénzt, kiváltképpen mostani időben, ha az barom kihajtást megtiltjuk, nem hozhatnak, végeztük országúl Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy mind innét Erdélyből s mind Magyarország részeiből, in genere min-

den helyekről az Nagyságod birodalmából, szabad legyen az tősr és kereskedő embereknek az barmot kihajtaniok.

(11) Panaszolkodnak az szász uraink atyáinkfiai, az posták mely mód nélkül járnának ő kegyelmek között, kik magok mellé másokat is kapcsolván, mód nélkül való exactiókra és szokatlan gazdálkodásra erőltetnék. Végeztük országúl Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy az posták akárhol járjanak ez országban, az postalevélben nevek meg legyen írva, és az postalevélnek is bizonyos terminusa, hogy az Nagyságod kegyelmes parancsolatjával ne abutáljanak; ha kik ez ellen cselekednének, büntetessenek előbbi articulusinknak continentiája szerint.

(12) Ezen is panaszolkodnak ő kegyelmek, hogy mikor Nagyságod számára valami terhet, deszkát vagy egyebet szállítanak, az Nagyságod szolgálai kemény fenyegetéssel saczczolatják, és magoknak is szolgáltatnak vélek. Tetszett országúl, ha mit Nagyságod számára ezután kellek vitetniek, annak legyen jegyzésben bizonyos száma és neve, ezenkűl ne erőltetessenek az Nagyságod szolgálaitól magok számára való szolgálatra.

(13) Az fundus regiusról az szász uraink atyáinkfiai közűl az sok disturbiumoknak és szűk állapotoknak idein ha mely jobbágyok elbűdostanak, ha jobbágyúl nem kötötték magokat és vissza akarnak menni előbbi lakóhelyekre, tetszett országúl, hogy visszabocsáttassanak és adattassanak minden helyekről.

(14) Az mi kegyelmes urunk az Fejérváratt lévő pusztá házakat nézi, végeztük egyenlő akarattól, hogy valakiknek valamely házhoz közűl vagy on, ez jövendő Szent Mihály napig hozzákezdjen, és azt úgy continuálja, hogy az más Szent Mihály napig megépítse. Ha kik penig addig hozzá nem kezdenek, és rajta építeni semmiképpen nem akarnak, az ki fel akarja fogni és megépíteni, kőművesekkel, ácsokkal és hűtös bírákkal böcsültesse meg, és az ki afféle házat megböcsültet, az böcsűről vegyen levelet, és jövendőben ha mely haeres keresi, nem egyébbel, hanem csak az böcsűnek megadásával tartozzék az haeresnek.

(15) Az taxás kerített és mezővárosok az Nagyságod rendelése szerint contribuáljanak.

Kolosvár adjon	fl. 500.
Bánfi Hunyad	fl. 100.
Abruk Bánya	fl. 100.
Kis Maria	fl. 100.
Kézdi Vásárhely	fl. 100.

Udvarhely	fl. 100.
Fejérvár	fl. 60.
Sepsi Szent György	fl. 60.
Illyefalva	fl. 60.
Egeres	fl. 25.
Nagy Almás	fl. 26.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum dicti regni Transsylvaniae nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, praescriptos uniuersos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbauimus et ratificauimus, nostrum illis consensum pariter et assensum beneuolum praeuimus, prout acceptamus, ratificamus, assecuramusque et affidamus, et tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam obseruari faciemus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Alba Julia die vigesima quinta mensis Aprilis anno domini millesimo sexcentesimo decimoctauo.

(P. H.)

Lecta.

Eredeti hiteles példánya az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex
Authent. Art. Diet. Trans. II. köt.)

b)

Nos magistri civium regii ac sedium iudices caeterique status et ordines totius universitatis Saxonicae nationis regni Transsilvaniae ad generalem dietam anni 1618. diem videlicet 12. mensis Aprilis Albae Juliae celebratam expediti et destinati: damus pro memoria per praesentes quod cum illustrissimus dominus princeps dominus dominus noster clementissimus, diebus proxime praeteritis circa festum nempe divi Gregorii papae immediate elapsam ex arce Fogaras versus Albam Juliam sedem nimirum principalem iter suum direxisset prudentes et circumspecti domini et universi incolae et inhabitatores civitatis Cibiniensis, domini et fratres nostri observandissimi medio quorundam fratrum et juratorum civium suorum, suam illustrem celsitudinem in civitatem Cibiniensem ea conditione invitarunt, ut sua celsitudo, ratione praehabita, egestatis eorum, consuetum aulicae militiae numerum et frequentiore comitivam minuere et in pauciores redigere, sicque in civitatem ipsorum divertere et ingredi dignaretur. Talem vero ipsorum invitationem aulicaeque militiae et comitivae limitationem sua celsitudo non nisi e privata praesum-

ptione profectam ac in praejudicium derogamenque auctoritatis principalis suae celsitudinis manifeste attentatam arbitrata. Secundario itidem de celebratione praefata praesentis generalis dietae in eadem civitate Cibiniensi fiere ejusdem incolae et inhabitatores dictae civitatis per suos certos homines et specialibus mandatis compellendo etiam celebrationem manifeste detrectantes majorem longe s. c. indignationem contra sese provocarunt. Contra quos sua celsitudo consueto juris ordine procedere statuens, ad praesentem dietam legitime citari evocarique magistratum et senatores memoratae civitatis Cibiniensis fecisset. Quibus animadversis inhabitatores ejusdem civitatis Cibiniensis nos tanquam commembra universitatis Saxonicae nationis ea de re certificantes rogarunt, ut auxilio et consilio ipsis in sedanda et mitiganda indignatione illustrissimi domini principi subveniremus. Ergo cum nihil in votis antiquius habeamus, quam illustrissimae suae celsitudinis debita obedientes nos fideles praestemus omni tempore, ea propter creberrimis et humilimis precibus nostris, ne videlicet de rigore juris cum ipsis sua celsitudo procederet, sua illustrissima celsitudo a nobis requisita, et ex innata sua clementia inclinata gratiose omni praemissa offensione condonata. Nos quoque suam celsitudinem in eo nomine et in personis totius universitatis nationis nostrae Saxonicae regni Transsilvaniae assecuramus et reipublicae Cibiniensi affidamusque hisce sub conditionibus:

Mind eddég való kegyelmes gratificációjáért a mostani kegyelmes urunknak és successorinak is, hogy az elvétett Szebeni városát ő naga kegyelmesen minden szabadságával megadta, annakfelette az mostani állapotokat is az szebeni atyáinkfiainak egész universitásul az mi törekedésünkre kegyelmesen condonálja, mi is assecuráljuk ő nagyságát ily tökéletes háláadó hűségünk felől (melylyel noha anélkül is köteleseknek tartjuk magunkat), de ex super abundanti mostani kegyelmes-ségének hozzánk megmutatásáért, hogy valamikor ő nagyságának és successorinak Erdély legitimis fejedelmeknek Szeben városában bemenetelre kedve és kegyelmes jó tetszése lészen, ő nagyságát fejdelmi méltósága szerint hűséges engedelmes-ségnek megmutatásával készek lesznek bebocsátania, könnyörögvén ő nagyságának, mint kegyelmes urunknak, hogy fogyatkozott és romlott állapotokat szeme előtt viselvén, udvari comitiváját ahhozképest illendő és tűrhetőképpen rendelje.

Holott penig kegyelmes urunk ez ideig is cum statibus et proceribus regni országól minden közenséges jó dolgokban egyetértettünk, se fejedelmek, se penig ország ellen semmit nem ügyekeznek vétetni, ennekutánna is vétetni nem akarnak,

sőt minden hűségünket és engedelmességünket igérjük mind ő nagyságának s mind az nemes országnak, sőt a mint már meg is ígértük, valamikor az szükség úgy kívánja, arról is assecuráljuk. Hogyha pedig közülünk vel publice vel privata personák találhatnának, az kik vagy az Nagyságod személye méltósága, vagy peniglen contra statum publicum igaz ok nélkül vétenének, tehát azok érdemek szerint secundum juris ordinem processum vigoremque a suo competente iudice mind most, mind penig ennekutánna való időkhben megbüntetessenek.

Noha penig kegyelmes urunk mind az uniónak derekason való fő regulája szerint s mind peniglen ennekelőtte 1613 és 1614 esztendőbeli gyűlésekben végeztetett articulusok tartása szerint, csak az küsebbik nemes emberekhez is hazánkban háborúságos időben, befogadására kötelezven magunkat, mentől inkább abban az szent unióban és végezésekben a Nagyságod fejedelmi méltóságos személyét is befoglaltatni értjük és tudjuk minnyájan. De mivel az tekéletes hűségnek experimentuma nemcsak szóból való ajánlásban, hanem inkább háborúságos és veszedelmes időkhben válik el, és akkor is inkább kívántatik megmutatása, hogysen az bódog jó szerencsés állapotokban. Nagyságodnak az úristen minden ellensége ellen jó szerencsés győzedelmet kívánunk és arra ne is juttassa soha, hogy abbeli hűségünknek megmutatása kívántassék.

De ha térténjék oly véletlen hadaknak, erőkhnek és ellenségeknek jönni Nagyságodra vagy legitimus successorira, hogy mind magának és országának ótalmaztatása alkolmatosbna azt látná, hogy az mi nemzetségünkben valamelyik város mellé hadaival avagy hostátjában csatolná magát, akkor és leginkább ilyenkor valamelyik helyre és városokban az szükség kívánja és kénszeríti vagy Nagyságodat vagy successorit, mű is az szükség idején befogadjuk és oda bocsátjuk és minden jó és gonosz szerencsét Nagyságoddal és Nagyságod országbeli híveivel tekéletes hűséggel, igazsággal akarunk szenvedni, viselni, megtartatván mindazáltal Nagyságodtól és legitimus successoritól mi is az régi szent királyoktól és fejedelmektől nekünk adatott mindennemű szabadságunkban, privilegiumunkban illesen et inviolabiliter. Prout assecuramus affidamus certificamus fide nostra mediante harum nostrarum authentici provincialique sigilli nostri vigoris munimine roboratarum literarum mediante. Datum in praescripta civitate Albensi die 20. mensis Aprilis anno 1618.

(Herm. Arch. Nro 247.)

LXXVI.

1618. m áj. 20.

Ankreiter Mihály jelentése Dóczynek: Bethlen váradi tartózkodásáról.

Szolgálatomat ajánlom stb.

Nagodnak akarám értésére adnom, hogy istennek hála még ide tűrhető állapotban vagyunk. Lonay András uram írja, hogy Szolnoknál valami törökök gyülekezének, féltő, hogy rablásra ne igyekezzenek; ő kegyelmének irtam viszontag, hogy ő kegyelme legyen szorgalmas vigyázásban és engem hírrel értesen, hogyha kívántatik az ő flge itt való vitézi is kimehessenek. Az erdélyi fejedelem Váradon vagyon, az épülethez hozzáfogott, mívese feles vagyon, — nem sokad magával vagyon, az udvarnépe vagyon vele és négyszáz gyalogja, az Török István serege, az ország fő népe is, mintegy másfél zászlóval vadnak vele. Az kisebbik szentegyházat Váradon az várban bontatja az bástya épületire, az épjebb volt az nagy szentegyháznál.

Az török az elmúlt héten Sáska táján rablott, Rédeinek is hajtottak el az márhájában. Az fejedelem beküldött Gyulára, hogy megértsék mi okon cselekeszik. Egy lengyel harmincz lóval jött Váradra követségben, de nem tetszik igen fő embernek lenni, mi végre jött, meg nem tudhatom.

Az károlyi gyűlést ismét várják az erdélyiek, az cancellariust Gerőfi Jánost, Mikola Jánost és Kamuti Balást rendelték reá. Tegnap Apában nagy földindulás volt, mintha nagy lövések hallattattak volna, azt tudták, hogy itt Szakmárt lőnek. Valami latrok kergetni küldtem vala ki az ő flge szolgálait, kik mindnyáján látták, hogy az ecsedi rétből egy nagy sárkánt és feketebeli embert vitt el, és nem igen fenjárt, ki miatt Majthen táján nagy köesők voltak. Igen ide az mi földünkre szokának az sárkánok, mi jöjjön ki belőle, csak isten tudja. Im szintén most érkezék Lonay András uram levele Abafi levelét includálván, hogy az zlesiai fizető olester (!) Tokajban érkezett, az mint írja, tegnap kellett ott mustralni, de pénzt nem ad, hanem Kassára kell érette menni, ki bizon új csuda forma. Isten tartsa meg stb.

Datum in arce Zaththmar die 20. Maj. anni 1618.

Nagod jóakaró szolgálja

Ankreiter Mihály. m. p.

Külczim: Sp. ac mgco dno Andreae Doczy de Nagy-Luche stb. partium eis Tibiscanum praesidiiue arcis Zaththmariensis supremo capitaneo stb.

Posonium

Cito
me

LXXVII.

1618. j u n. 21.

Bethlen G. Michne vajdának: követséget és csapatokat küld hozzá.

Illustrissime domine, frater et vicine nobis observandissime. Salutem etc.

Annakelőtte böcsületes főkövete Arszlán Vizter által és nem régen váradi végházunknak építtetésében országunk szélében levén foglalatatosok, postán küldött levele által az minemő dolgok felől Nagod minket megtaláltatott, ígéretünk szerint arra szorgalmatos gondviselésünk levén, noha nem kevés munkával, gonddal, fáradsággal lehetett, mindazáltal válogatott szolgálatra való magyar vitézeket küldöttünk Nagodnak, kiknek szolgáltatjokkal igen bizvást élhet Nagod; hadnagyokat is olyakat bocsátottunk vélek, kiknek mind jószágok, feleségek, gyermekek birodalmunkban levén, megparancsoltuk nekik, szintén olyan igazsággal, hűséggel szolgáljanak Nagodnak, mint magunknak. Látott, hallott fő vitéz kapitánt pedig magunk udvarunkból oly értékes, jószágos, zálogos embert bocsátottunk előttök, kinek erre az szolgálatra sem szüksége, sem kívánsága nem lőtt volna, holott maga házában is jószágában elegendő értékkel levén, idegen országban való szolgálatra ugyan nem lőtt volna akarátja; de kedvünket nem akarván szegni, parancsolatunkra el kellett menni. Határozott idejét is Nagod mellett való szolgáltatjának nem szintén intézhettük el; hisszük, Nagod jó itéleti szerint méltó böcsületit ilyen vitéz embernek megadván, magához való édesítésével hosszabb ideig veheti szolgáltatját. Abból Nagod előtt magunk pedig felelünk, mind maga élete, országa megtartása dolgaiban és akármely szükséges ügyében bizvást és bátorságosan élhet Nagod szolgáltatjával.

Ezenkívül is a minemű nagyobb kívánsága volt Nagodnak mi tőlünk, hogy egyszer megígért atyafiságos jó akaratunkat igazságban megbizonyítsuk Nagodhoz, abból is Nagodnak mindenképpen kedve szerint cselekedtünk, melyeket magunk házbeli meghitt böcsületes hívunktól, hoppmesterunktől és csiki kapitányunktól Mikó Ferencztől, Béli Kelemen uramékkal együtt ugyan mostan megküldöttünk, ki nem kicsin dolog levén és emellett ez időnek mivoltához és állapotjához képest mind maga és országa javára, megmaradására nézendő dolgokról bőséges tanusággal izenvén, kiket Nagodnak az mi követünk mikor eleiben adnak, tanácsival is azokról illendőképpen végezvén, jó módok alatt az mi tőlünk kívántatott

leveleket is Nagodnak kezében adják. Mindezekben az feljűl megírt követinknek szavoknak, és mi nevünkkel eleiben adandó dolgoknak hogy Nagod teljes hitelt adván, eleit, utolját állapatjának meghányván, kövesse az maga és országa megmaradására azt az útát, valamelyiket jobbnak, bátorságosbnak ismerhet, kit mi nem magunkért annira, hanem inkább Nagod javáért kíván(unk). És hogy mentől hamarébb biztos, kedves és atyafiúi szeretettel való válasszal jöhessenek vissza hozzánk követink, azt is Nagodtól hasonló jó akarattal várunk. Éltesse isten Nagodat etc. Datum Albae Juliae, die 21. Junii, A^o dni 1618.

Ejusdem illmae Vrae dnis

frater et vicinus benevolus
adserviendum paratus
G. B.

Külszím: Illrmo principi dno Radulio Mihnie dei gratia regni Moldaviae vajvodae etc.

Jegyzet. A vajdának e levélre adott válaszát lásd Történelmi Tár 1879. évfolyam 756. l.

(Másolat, a gyula-fehérvári kápt. ltár r. a. osztályában.)

LXXVIII.

1618. oct. 4—21.

A kolosvári országgyűlés törvényei.

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod spectabiles, magnifici generosi, egregij, nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum, in generalibus eorum comitijs ad diem quartum mensis Octobris anno millesimo sexcentesimo decimo octavo in civitate nostra Coloswar ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt, nobis et praeesentauerunt quosdam infrascriptos articulos, in iisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, ut nos uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, acceptaremus, approbaremus, ratificaremus atque confirmaremus, ac tam nos ipsi obseruaremus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum in comitijs eorum generalibus et ciuitate nostra Colosvar ad diem quartum mensis Octobris anno domini millesimo sexcentesimo decimo octauo indictis celebratisque conclusi.

Megemlékezünk kegyelmes urunk fejedelmünk mindenek felett főképpen és elsőben, a minden birodalmok, méltóságok osztó és megtartó szent istenünknek csudálatos és véghetetlen velünk közlött irgalmassága után, miképpen és minémű veszedelmes sőt sebes tűzzel lángoló s az égig felható súlyos nyavalyáknak édes hazánk romlásának idején az rajtunk könyörülő kegyelmes isten Nagyságodat, nemkülömben mint az szélvész-től felháborodott tenger habjaiban veszedelmező hajónak új kormányos mesterét, ez mi régtől fogván és hol tovább nagyobb nyavalyákban borúlt szegény hazáknak fejedelmi gubernálására állatta. Mind azolta fogva Nagyságodnak istentől engedtetett ereje, vigyázása és tanácsa által lött háborúságink csendülésének s nyugovásunknak ez mai napig örvendöttünk, látván hogy Nagyságod reánk mindnyájunkra mint édes atyafiakra szorgalmatos gondviselésében meg nem szűnt, sőt mind az napkeleti és napnyugoti monarcháknál, (kiknek kedvek keresésében eleitől fogván, az nagy isten így akarván, Erdélynek békével való megmaradása függött), s mind penig szomszéd országoknál az mely hitelt, kedvet, békességet Nagyságod szerzett, mostan is azoknak megtartásában és minden reánk következhetendő ártalmaknak praeueniálásában s eltávoztatásában fáradoz. Nagyságodnak hálaadó szívél megszolgáljuk, és ezekből az régi boldog állapathoz hasonló szép tranquillitásnak portusához közelgetésünket reméljük, kit isten Nagyságoddal egyetemben adjon örömmel megérnünk.

(1) Mivelhogy penig kegyelmes urunk Nagyságod minden időben lévő dicséretes fejedelmeknek nyomdokát követvén, minden külső felette szükséges és súlyos, reánk való szorgalmatos vigyázása és gondviselése között legelsőben az úristennek szent tiszteletit akarta véghez vinni, abban való abususkat corrigálni, és istennek bosszúságára s ellenünk méltán felgerjedett haragjára taláztatott innouatiókat szegény hazánkban tollálni: tetszett elsőben, hogy Nagyságod arról közinkben külön és kiválképpen küldött propositióját ez mostani articulusinknak seriesében de verbo ad verbum inseráltatnók, melyből nemkülömben mintegy tükörből az Nagyságod istenhez való tiszteletinek zelusa minden keresztyén országoknál kitetszenék. Mely Nagyságod propositója így következik:

— *Propositio illustrissimi domini principis contra Judaizantes sipe Sabbatarios, et alios extra receptas confessiones nouam in Transsylvania sectam profitentes.* /v

Az mindenható úristen lévén minden birodalmoknak fő authora, a kiket ő felsége jó voltából fejedelmi méltóságra emel, és egyéb emberek között maga nevezet is nekik adja, istennek nevezvén őket, mindazok valamennyivel méltóságosbakká tétetnek egyéb embereknél, annyival nagyobb zelussal háladatossággal tartoznak istennek szolgálni az ő nagy áldásáért. Nem mutathatják pedig semmi nagyobb dologban háladatosságokat és istenhez való engedelmes voltokat inkább meg, mintha az istennek szentséges nevét, igaz tiszteletit, ki őket ily nagy méltósággal koronázta meg minden emberek felett, ők is teljes erejek szerint oltalmazzák és terjesztik. Az kik az istennek kedves népének szent fejedelmi között erről az ő kötelességekről hálaadó szível megemlékezvén, az istennek szent igaz tiszteletit és törvényt oltalmazták, az hamis isteni tiszteleteket birodalmokból kitisztították, azoknak birodalmokat ő felsége is bódoggá és békességessé tette: ellenben pedig az kik háladatlanok lévén ebbeli tisztekekben el nem jártak, birodalmok is csak zür zavar volt, életeknek is gyakrabban tragicus exitusa következett.

Mi is azért fejedelmi állapotunkat istennek nagy áldásának ismervén és vallván lenni, minden gondaink közt főbb, elsőbb és legszükségesebbnek tartjuk birodalmunkban az istennek tiszteletinek igazán való oltalmazását és az recepta religiókön kívül való hamis isteni tiszteletnek és sectáknak extirpálását. Támodtanak és igen kezdettenek szaporodni bizonyos részeiben birodalmunknak az recepta religiókön kívül való secták, úgymint az Judeismus, és ahoz hasonló káromkodások, kiknek ily könnyen való elhallgatásáért istennek rettenetes büntetését várhatjuk fejünkre mindnyájan, az mint ennek bizonyos jeleit szemeinkkel látjuk. Mi azért efféle isten káromló sectáknak birodalmunkból való kitisztításában fejedelmi tisztünk szerint procedálni akarván, mindazáltal Kegyelmeteknek elsőben akartuk hírré adni, intvén szeretettel, velünk együtt istenhez való igaz zelusát megmutatván, ezen gyűlésünkben szorgalmasan keresse ki afféle sectáknak autorit, promotorit, fautorival együtt, és büntetetlen ne szenvedjük, sőt az régi királyok decretumi szerint Kegyelmetek is végezzen oly móddal erről, hogyha kik publice avagy priuatim, akar tanítók s akar egyéb rendek, az recepta religiókön kívül való sectákban találtnak, most és ennekutánna is minden kedvezés nélkül

büntetődjenek mind személyekben s mind javakban. És az Kegyelmetek végezése legyen *perpetuum decretum*, hogy az felséges istennek így méltán felgerjedett haragját mitigálhassuk; külső országokban is felőlünk az sokféle vallások miatt költ gyalázatos hírünk nevünk aboleáltassék. Az istenét elsőben így megadván, annakutánna Kegyelmetek is bódogúl fordíthatja elméjét egyéb előtte álló szükséges dolgok felől való végezésre.

Mely Nagyságod kegyelmes *propositióját* minden részében egész országúl oly igaznak és méltónak ítéltük, hogy annak véghezviteléből az úristennek szegény megromlott hazánkhoz nagy jóvoltát és kegyelmét, elhallgatásából penig és véghez nem viteléből nem egyebet, hanem méltó bosszuállását és tovább való romlásunkat bizonyoson várhatjuk.

Végeztük azért országúl, *communi bus votis et suffragijs, pro perpetuo et nunquam tollendo decreto*, hogy valakik ez országban akár tanító, akár minémű renden való emberek legyenek, kik az recepta religiókön kívül való haeresiseket követnének, hogyha azok ez jövőndő karácson napjáig a *die promulgationis praesentium articulorum* arra az religióra, az melyből exorbitáltak, avagy akarmelyikre az recepta religiók között nem conuertálnak, az olyanokat urunk ő nagysága *directora* által citáltatván, és *legitime unico tantum termino* conuincáltatván, *iuxta contenta decreti* minden kedvezés nélkül megbüntettesse ő nagysága mind magokat, mind peniglen azoknak *patronusit, promotorit és fautorit*.

(2) Akarnók kegyelmes urunk és szívünk szerint kívánók istentől, minden ennyi számtalanféle szükségekre, mind az, melyeket Nagyságod közinkben küldött kegyelmes *propositiójából* értünk, mind az melyeket magunk is látunk és hallunk, mindazokra lehetne elégségünk; mert Nagyságod ily szorgalmatos és kegyes atyai gondviselése által minden méltóságoknak, kiknek isten után szárnyok s oltalmok alatt lehet nyugvásunk, kedvek keresésében, és minden rendeknek contentálásában, bőséges adományunkkal *procedálván*, azoknak bódog *successusát* is úgy várhatnók. Mindazáltal fogyatkozásunkat az nagy szükséghez képest nem nézhetjük, erőnk felett is azoknak bételjesítésére igyekezzvén. Igerünk Nagyságodnak in *uniuersum* mind egy s mind más szükségekre kapu szám szerént tizenkét-két forintot.

Magyarországi uraink s atyánkfiai hasoulóképen minden kapuról az tizenkét-két forintot megadják.

Az szász uraink atyánkfiai is az szerint *contribuálnak*.

Melynek felét ez jövőndő nagy-karácson napjára, az felét penig Gyortyaszentelő Bódogasszony napjára fogyatko-

zás nélkül Nagyságod tárlházában bészolgáltatunk. Nagyságodnak alázatosan könyörgünk, vegye jó és elég neven.

(3) Ez elmúlt ravatalkor pusztá avagy akkor telepedni kezdetett helyeknek újabb ravása felől Nagyságod kívánságát értjük. Holott kegyelmes urunk az országnak Nagyságod kegyelmes annuentiájából az pusztáknak az megtelepedéstől fogva számlálván, hat esztendeig való szabadságáról emanált articulus observáltatott, azok most is helyben maradván, legyen kegyelmes urunk az Nagyságod parancsolatja; circálás által végére menvén, ha vadnak olyan helyek, exceptis praemissis, kik ravatlan maradtanak, és semmi rovás rajtok nincsen, avagy az megirt hat esztendeig való in munitások eltölt, az olyanok rőtassanak és az több kapukhoz számláltassanak, melyeket Nagyságod parancsolatja szerént ispán uraim jegyzésben adjanak Nagyságodnak.

(4) Az taxás, kerített és mezővárosok az Nagyságod kegyelmes rendelése szerint contribuáljanak.

Kolosvár adjon	fl. 1000.
Bánfi Hunyad	fl. 150.
Abrugy Bánya	fl. 150.
Kis Maria	fl. 125.
Kézdi Vásárhely	fl. 150.
Udvarhely	fl. 150.
Fejérvár	fl. 100.
Sepsi Szent György	fl. 100.
Illyefalva	fl. 100.
Egeres	fl. 60.
Nagy Almás	fl. 25.
Vizakna	fl. 125.

(5) Az elszökött, bujdosott jobbágyok felkérése és megadása felől sokszor sok úttal végezett articulusokat minden részeiben meghagyván, mostan is végeztük, hogy megtartassanak, és azon poena alatt minden helyekről, valahonnét ez ideig az articulusok szerint kiadáttanak, kiadattassanak.

(6) Fejérvár épületire való gratuitus labort reformálván, mostan újobban így rendeltük, isten ez jövendő tavaszt békével megadván érnünk, hat kapuról egy négy ökrű szekeret és az szekeressel együtt hat embert két hétig való szolgálatra adván és küldvén, Nagyságod kívánságára praestálni igyekezzünk.

(7) Értjük kegyelmes urunk némely atyámfiai panaszolkodásából, hogy az elorzott marhák nyomait, kiket faluk határáról az régi szokás szerint elébb-elébb szoktak adni, az százsz uraim sem az nyomot felvenni, sem az határból kiadni nem

akarják, sőt az káros embernek persequálni is nem engedik. Effelől végeztük, Nagyságod kegyelmes parancsolatja is acedálván és róla emanáltatván, tartsák az ország végzéséhez, consuetudójához magokat annak engedelmesek legyenek, praestálják magok is azt, melyet mástól ők is megkívánnak.

(8) Az váradi város magának csak egyedül egyebek felett való praerogatiuának tartását értvén, kik közöttök lakó civileket vagy inhabitatorokat senki instantiájára sem káptalanok, sem ispánok, bírák, sem egyéb legitimus executorok eleiben, bizonyos utrumokra vallatásért, attestálásért menni, és még az Nagyságod parancsolatjának erejével is megeskettetni nem engedik: holott egész keresztyénségben sincsen sem uraság, sem semminémű rend, az kik az fejedelem parancsolatjára, valamely causansnak vagy egyebeknek is requisitiójokra, igazságok megbizonyítására megvallani nem tartozóznak, ők is azt magoknak nem vindicálhatják. Tetszett azért, hogy ennekutánna minden rendeknek, mind a kiknek utrumok törvényből kiment, mind pedig az, kik csak tanulni akarnának az attestatiókból, de az Nagyságod parancsolatjára, compulsoria levelére, akar káptalan, akar ispán, akar cancellarista uraim, akar város bírái polgári előtt kívántatik, Váradon megvalljanak, és arról relatoria adattassék, hogy az istennek és felebarátjának tartozó igazságot senki ne denegálhassa.

(9) Előbbi végezésünk az Zaránd vármegyei jóságos nemes uraim Jenő vára úgy mint véghely őrzésére szükséges, hogy tartsanak lovasokat, de az tisztviselők azokat ne a magok szükségére, hanem a végház oltalmazására szolgáltassák.

(10) Noha kegyelmes urunk Nagyságod az öt pénzes garast az közönséges ország adajában bizonyos okokért bé nem vétetheti: de holott egyébféle köztünk bővebben forgó pénzünk nincsen, egyenlő akarathból országúl végeztük, az Nagyságod ditiójában minden állapotbeli és minden renden lévő emberek villongás nélkül mint egyéb usualis monetát tartozzanak elvenni az öt pénzes garast.

(11) Megsokasodván az gonosztévő emberek, kiválképpen az Huzna vidékén lakó és lappangó orvok, tolvajok, illik és kívántatik, minden helyeken az ispánok azokat üldözzék, kergessék; nevezet szerint pedig az Hunyad és Zaránd vármegyei ispánok Nagyságodtól adandó authoritásokból afféle orvok, tolvajok inquirálására, büntetésére, és az káros emberek elorzott vagy praedállott marhájok contentálására kimenjenek, és procedáljanak az országnak törvénye szerint azoknak megbüntetésében.

(12) Az székely uraink atyáinkiai némely magokat nekik jobbágyúl beadott és fejét, jóságát, marháját kötött személyek

instantiájára és sinistra expositiójára hogy Ngod mandatumát ne adja, sőt Ngod ebben is kegyelmesen annuált, senki abban, ha kinek mihez jó igazsága vagyon, törvény úta kívül meg ne háboríttassék, Ngodnak alázatos hűséggel megszolgálják. Az törvény processusában pedig ő kegyelmek is az legittimum mandatumhoz appellált causák felsőbb székre transmissióban való bocsátásában az régi usus és decretum és arról emanált articulusokhoz tartsák magokat, hogy senki igazsága meg ne gátoltassék.

(13) Aranyos földén lakó és már jobbágyság alá esett oláhságnak minden nemű pere törvénye ezután is szintén úgy, mint annakelőtte az aranyasszéki kapitán, királybírák és egyéb tisztek előtt folyjon és agitáltassék székes helyeken, Ngodnak arról eddig és ezután való parancsolatja szerint.

(14) Az szászszágon és minden egyéb helyeken járó dézmások tartsák az instructióhoz magokat, és ha kik exorbitálnának, törvénytelen actiókat cselekednének, az olyanok az megbüntetésre Ngnak fogva küldessenek.

(15) Az postások is magok mellé kapcsolni, lovakat az szegénységen tartatni, azon büntetés alatt ne merészellenek. Levelekben pedig az postáknak nevek, számok, idejek írva legyen, sőt az postálkodásról, postalovak tartásáról az 1614. esztendőbeli articulus obseruáltassék.

(16) Minden eszes, kegyes és magának örök jó emlékezetet, successoroknak hasznos dicsíretes példát szerző fejedelmeknek többi között ez tulajdonsága és méltóságos hivatalja, hogy az alattak lévő kedves híveket, érdemes személyeket, méltó, állandó és illendő jókkal, promotiókkal lássa; melyről Nagyságod is el nem felejtkezvén, meszsze terjedett kegyelmessége szerint, ha valaha valakihez, mennyével inkább mostan a maga atyafiui véréhez, nevéhez, buzgó kegyelmességgel felindulván, az tekintetes és nagyságos iktári Bethlen István uramnak, Nagyságod édes kedves atyjafiának és nekünk mindenkor jó akaró urunknak, kinek eleitől fogva dicséretes jó hírét nevét és az hazához való szeretetét, és mind az fényes portái követségben s mind egyéb közönséges szükségekben nagy szolgálatját mindnyájan tudjuk, Huszt várát az alatta levő és hozzá tartozó öt városokkal, falukkal, azokban lévő váموkkal, máramarusi, más névvel rónai, sóaknáknak felejtövedelmével, ahoz való possessio és portiók felével, mind ezekben való hasznokkal, adajával, dézmájával, és egy szóval minden utilitásával, pertinentiájával, magának az megnevezett Bethlen István uramnak, azonképpen szerelmes házastársának az nagyságos Csáki Kristina asszonnak és Bettlen ura fiúágon lévő maradékinak ötven ezer magyar forintban, az fiúág nem lévén vagy.

deficiálván, ő kegyelmek után magok leányágon lévő gyermekeinek husz ezer forintban, erről emanált és közinkben küldött s elolvastatott Nagyságod donatio és inscriptiolevelében specificált módok, conditiók alatt inscribálta. Mi is országúl az Nagyságod inscriptióját azon formán in omnibus suis punctis, clausulis et articulis, ac in omni sui parte approbáljuk, acceptáljuk és ratificáljuk, sőt azoknak dominiumában megtartván ő kegyelmeket, ezen Nagyságod adományát vigore praesentium articulorum confirmáljuk és roboráljuk mindaz máramarusi ispánságnak conferált tiszttel együtt.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum fauenter exaudita et clementer admissa, praescriptos uniuersos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, approbauimus, acceptauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus suis punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Coloswar die vigesima prima mensis Octobris, Anno domini millesimo sexcentesimo decimo octauo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles két példánya, melyek egymással betűhíven, sőt némely helyen szóról szóra sem egyeznek ugyan, de lényegesen még sem különböznek, (az erd. Múzeumban, Jos. Com. Kémény Codex authent. Art. Diet. Trans. II. köt.)

LXXIX.

1619. febr. 11.

Bethlen levele Dóczyhoz a vele leendő találkozás ügyében.

Az portáról tegnap délután egy órakor érkezék szolgám, kitől az ő flge követe egy avagy két héttel levelet küldött én kezemben kéretvén levelében azon, hogy mentől hamarább ő flgnek köldeném, mely leveleket nem akarván megkéslelnem, magam postásától Kgdnek küldöttem elhívén azt, hogy Kgd is sietséggel Molard uramnak felküldi, mivel ő kgnek intutálta. Az magyar uraknak is irtak leveleket, én azokat is Kgd-

nek küldtem, azt sem tudom, ki küldte őket. Az ő fíge oratórának új-esztendő napján lött audientiája császárnál szép solenitással. 40 személyre fogtak gazdálkodni; az velenczések oratórának is akkor lött audientiája; hirdetik, hogy azoknak ajándékok feljebb böcsöltetett 20(nál).

Az francia orator az ki igen nagy ur 14. Jan. bocsáttatott el; azt írják, hogy ezen akar haza elmenni, mely soha ez előtt szokás nem volt.

Az vezér, ki Persiában volt 16. Jan. jött be igen alázatosan mint mazul ember. Hirdetik, hogy az pasának követe jön be, de én nehezen hihetem el. Az tatár hám megholt és másnak adták az hámságot. Az tengeri kapitány haza jötében egy fortuna találván, öt hajóját az szél kösziklához verte, épen hat egyiptomi hajóját az sicziliai vitézek elnyerték.

Nagy híre vagyou az portán Kgddel való szembenlétemnek, kit ottben való oratoromtól igen tudakoznak, mi lehessen oka, bánják igen. Valamely barátom írta oly hamar meg, melyet én ez ideig felette igen titkoltam, de az mint látom, soha oly jóra én nem igyekezhettem, hogy az én aemulusim nekem veszedelmemre ne igyekezzenek az jót gonoszra magyarázván; mindazáltal vagy bánják, vagy nem, ha isten egészsgemet adja, az mint megírtam vala Kgdnak, holnap meg nem indulhatok valami törökök jelenlétökért, de 14. Febr. okvetelen megindulok, és utamból Kgdet Tasnádra való érkezésemnek napja felől bizonyoson és idején tudósítom Kolosvárról. Tartsa meg isten Kgdet sok esztendeig jó egészsgben. Alba, die 11. Febr. 1619.

Gabriel Bethlen.

Kirül: Ilmo ac mgco dno Andreae Dóczy.

(Másolat az orsz. ltárban. kincst. oszt.)

LXXX.

1619. márcz. 11—27.

A nagykárolyi értekezletre vonatkozó jelentések és irományok.

a)

Illris et mgce dne amice obseruandissime.

Commissariusimat Károlyban tegnap napon expedialtam és hogy Kgddel is szemben legyen cancellarius uram Mikola János, Kamuti Balás és Kassai István uramékkal meghattam, kitől Kgdnak némely mostan hallott nagy és kiválképpen való dolgokról szóval izentem, kiknek hogy Kgdl szavoknak teljes hitelt adjon, sőt az dolognak mivolta szerint is, hogy serio

viseljen gondot, szeretettel kérem Kgdet. Az supplicansoknak is válaszok vagyon tőlem, kinek kinek igazsága a mint a dologhoz bocsátott isten, egészségemet adván, [meg lesz] szeredán azaz 13 Martii oda be megindulok és Fejérvárra megyek egyenesen. Az galliai király oratora Brassóban érkezett 35-öd magával, kinek excipiálására Alia Farkas uramat expediáltam és Fejérvárra hivatom, ott valahán napokig az innepeken megnyugotván, erre késértetem ki, Kgd informáljon, melyre dirigáljam utját innet Váradról. Gratianus utban fog lenni, Szkender jó ki vele, ha mi hireim érkeznek, Kgdnek értésére adom. És az úristen stb.

Ex Várad die 11 Martii 1619.

amicus addictus ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen m. p.

Külsőim : Illri ac mageo dno Andreae Doezi de Nagy Lwezie stb.

(*Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.*).

b)

Illris ac magee dne stb.

Kgd levelét tegnap vöttem Gyaluban, melyből értem minemű hamis hírek viseltettek ott kin Erdél felől, kin nem győzők eleget csodálkozni, honnét tudnak az emberek enni sok hamis hírt formálni; legyen istennek hála uram ez ideig semmi afféle hírt nem hallottam, az estve érkeztem ide Kolosvárra és csendes állapotban találtam országomat, nem hallottam, hogy senki megbudult volna és városokban költöződnének. Az havaseli vajdának érkezett tegnap főkövete, kit Kgd is ismerni fog, Papa Viszter, ki Radul vajdával Szombatban lakott, mostan ország cancellarius, szép ajándékokkal küldte az vajda és az ország kívánja velem való confoederatióját, offerálja minden jó szomszédsággal magát; vagyon század magával, azt hiszem, ha afféle gonosz szándékot értettek volna felőlünk, ez most ide nem jött volna. Az moldvai vajdát bizonyos, hogy behitták a portára, mindenét császár számára elpecsételték, Gratianusnak adták az vajdaságot, a mint Károlyi uraméknak ezekről bőségesen beszélgettem tudván Kgdnek hogy referálják. Szkender még a portán vagyon, vezérseget lesne ott, vagyon oly szándékban is, hogy Gratiant ő késérje székében az haszonért. Az portáról micsoda híreink legyenek, és Homonnai uram Ali pasának tött igireti most is minemű veszedelmet hozhat az egész magyar nemzetnek, ha idején fel nem serkenünk, s annak nem obvialunk, Kgdnek cancellarius uraméktól azokról bősé-

gesen izentem ; bizonyos dolog uram, hogy kezeirása alatt való pecsétos levelét mutogatják ő kglmének a portán, kiről fogta ő felségét is informálni a főorátor.

Bécsből nekem szomorú hírt hozának uram tegnapelőtt, hogy ő flgét az úristen kiszólította, kin bizony búsulok én is, ha igaz leszen, mert annál nagyobb romlástól félhetünk, — Kgdet kérem tudósítson engemet is ez dologról. Elhívén bizonyos Kgd, hogy ha minek titokban kelletik lenni, én nálam úgy leszen és valamiben az ő felségek javára nézendő dolgokban segíthetek, azon igyekezem, noha ezt is nem akarom eltitkolni Kgd-től, hogy busult elmével vagyok ezen is, mivel az ő felsége diplomája nem az commissarius urak assecuratoria levelek continentiája szerint iratott, hanem sokkal különben, melyet ha akkor tudtam volna, a mig commissariusimat nem expedialtam, bizony meg sem inditottam volna őket, mert én is szeretem az tisztességet, és ha csak egy városbeli vargából lött polgár is érdeme szerint való becsületet kíván, én is meg merem kívánni azt, a mit nem emberek, hanem isten ruházott reám. Végezetre az Questembergh uram adósáért ma 9 órakor küldtem postán, mihelt beérkezik, azontól tractalok velek, és eleikben adom az által-utat, mely nekik fog használni, ha arra lépnek ; mit concludálhatok, Kgdet tudósítom felőle. Ezeknek utánna stb.

Ex Colosvar die 18 Martii 1619.

Ill. et m. Dñis Vrae

amicus addictus ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen m. ppa.

Külczim : Illustrissimo ac mag^{co} dno Andreae Dóczi de Nagy Lwczie stb.

(*Eredeti, sajátkezű, a bécsi cs. és kir. titkos ltában Hung.*)

c)

Generose domine patrone stb.

Gratiosae literae generosae dominationis Vestrae die 15 currentis mensis in Kallo editae heri mihi sunt assignatae.

Ad pagos Feolseo Tottfalu, Bozonta et Lazar, quod attinet, communicata re cum domino rationum magistro perlustratisque sedulo regestis, comperiuntur illi in comitatu Zattmariensi esse, et dicam ad rationem suae majestatis, quem ad modum ex regestris dicalibus anni 1578 sub N° 1. et anni 1582. N° 2. (cujus anni dicae exactio triennium duravit, videri est, solvisse. Anno vero 1585. praescriptae possessiones per concambium principis Transylvaniae collatae fuerunt, ut patet et concambionalibus N° 3. Sed Anno 1600. dica vicis-

sim ad rationem suae Majestatis est exacta et soluta testanti Regesto N° 4. Ex his liquido apparet dicam praenominatorum pagorum, qui regestis rubra cera sunt notati ad rationem suae Majestatis etiamnum, et non ad Keővar pertinere.

Postulata scripta etiam generosae dominationis Vestrae transmittó, videlicet: paria transsumpti privilegii Bathoreorum N° 5. protestationalium eorundem in pergameno N° 6. in papyro N° 7. item exempla informationum camerae in inclytam aulam missa de negotio Bathoriensium duo, unum sub N° 8. alterum sub N° 9. Plura in registratura reperire non potui. Ceram mittit dominus perceptor.

Generosus dominus Hoffman, qui jam per dei gratiam aliquantum melius valet, officiose generosam dominationem Vestram salutat et inclusas novitates cum eadem communicat. Dominus rationum magister similiter sua addictissima servitia generosae dominationi Vestrae commendat. De coetero generosae dominationis Vestrae patrocinio me obsequenter commendo, eandem feliciter valere exopto. Cassoviae die 21. Martii Anno 1619.

Generosae dominationi Vestrae

servitor deditissimus

P. Hertelius m. p.

Külczim: Generoso domino Sigismundo Pechy de Uyfalu, stb.

(Eredetije az orsz. levéltárban, Tract. Publ. Fasc. 21. N. 49.)

d)

Illme dne dne mihi stb. Servitiorum stb.

Ez károli tracta alatt oly commissiónk volt többi között a mi kgs urunktól, hogy Ngddal is bona occasione valami közhelyen szömbbe levén, egy vagy két óráig való beszélgetésünk lehessen, ki mivel hazánknak közönséges jóvát és arra jobb móddal való vigyázást illeti, minket peng (nem írhatom különben) sok haszontalan veszekedő discursusokban tartóztatának itt eddig, — ő ngának ezalatt postája érközvén, az francziai király oratora és követek érközése miatt, siettet, hogy nagypéntekre okvetetlen Fejérváratt legyünk. Ma és holnap az dolgot itt maturáltatjuk, Ngodat mind magam s mind az több ő nga velem levő tanácsi commissariusi nevében kéröm, az mi kgs urunknak tekintetiért ne szánja valahova közhelyre való fáradságát és mentül közelebb, hogy ilyen siető állapotunkban ne kellessék több üdő mulással messze kerengenünk, noha szintén most innét való megindulásunkról bizonyost nem írhatunk Ngdnak, erre elsőbben és ehez való kész akaratjáról választ várván Ngdtól, annak helyét is hol intézhetné Ngod, mi is az

Ngod jó akaratjához s rendeléséhez accomodálván magunkat, mindjárt más postánk és levelünk által certifikáljuk Ngdat és ugyanonnat visszatérő utunkat Erdélyben continuáljuk. Itt noha akadályosan igen, de talán isten kegyelmességéből az tractán által megyünk. Éltesse stb.

Ex Karoly die 22 Martii 1619.

Illmae dñis Vrae

servitor obsequens et addictissimus
Simon Pechy m. p.

Küldés: Illustrissimo domino dno Andreae Doczy de Nagy Lweze stb. arcis Zathmariensis capitaneo supremo stb.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titk. ltárban. Hung.)

e)

Illme dne stb. Servitiorum stb.

Ma Ngdnak reggel írtam magam szolgám által a mi kgls urunknak Ngddal szömbelételünkről parancsolatja felől; most a mint az ő nga kezemben küldött levelét kéreti Ngod. örömost megküldeném, de mivel ő nga azt is oly clausulákkal írta, ki mellett az reám bizott declaratio is kívántatik, ez okon nem sietöm az oda küldését. Már Ngodtúl várok, hol s mikorra lehessek társaimmal együtt szömbe Ngddal. Istennek hála, most már Erdélyországának, sem a mi kgs urunknak félelmes állapotja nincsen, csendességben vadnak mindenek. Havaselföldi főkövet volt ő ngnál, és az francziai király főoratora várta a portáról arra, husvét napjára Fejérváratt leszen ő ngánál, onnat erre kiigazittatja és késérteti egynehány napi nyugvása után, csak Ngodtúl is érthesse, melyik utakra akarja jobb com-moditással várni, ő nga is arra rendeli kikésértetését. Kiről ha Ngd[nak] jó akaratja leszen coram plura, — csak innét szabadulhatnánk az számtalan szapora szóval való vótélködéstül, melyet bizony szívünk szerint eluntunk. Éltesse stb.

Ex Karoly die 22 Martii 1619.

Illmae dñis Vrae

servitor obsequentissimus
Simon Pechy m. p.

Küldés: Illmo dno dno Andreae Doczy de Nagy Lweze stb.

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos ltárban Hung.)

f)

Nagyságtoknak s ti Kegyelmeteknek ajánljuk alázatos szolgálatunkat mint kegyelmes urainknak; az úristentül sok jókat jó egissiget kívánunk Nagyságtoknak s ti Kegyelmetek-

nek. Ngtokat s ti Kglmeteket kellették alázatos könyörgésünk által megtalálnunk, könyörögvén azon Ngtoknak, Ntok tekintse meg szegény városunknak fogyatkozott állapotját, és ez mostani gyűlés alatt való nagy romlását és pusztulását, mert bizony nagy kárára esett az szegény városnak ez a gyűlis, itt szegény városunkon vagyon 10 kapu, semmiképen elígsígesek nem lehetünk az megadására, ha Ngtok nem könyörül rajtunk. Ngtok tekintse meg annakokáért szegény városunknak nagy kárát, és az kapuszám után való adót engedje meg és condonálja az szegény városnak, kit teljes ílötünkben mind ő felsíginék az mi kglmes császárunknak s mind Ngtoknak és ti Kegyelmeteknek hűsígesen meg ügyekezünk szolgálni. Ngtoktól s ti Kegyelmetektől kegyelmes választ várunk.

Kirül: Ad spectabiles ac magnificos nec non generosos dominos ad conventum Karoliensem deputatos commissarios humillima supplicatio totius universitatis oppidi Karoly.

(Egykorú másolat az orsz. ltban. Tract. Publ. Fasc. 1° N° 68.)

g)

Illme dne stb. Servitiorum stb.

Hogy Ngod az mi kglr urunkért ennyire alkalmaztatja magát a velünk való szömbelételre, tudom ő nga is böcsülettel veszi Ngodtól, és mi is megszolgálni ügyeközünk. Itt az tracta isten kegyelmességéből már végben ment, ma estve talán az végezésöket subscribáljuk, pöcsétöljük, holnap reggel innét indulásunk levén azon leszünk egy végben oda Ladányban menjünk az Ngod írása szerint. Felette bizodalmason kéröm Ngodat, ne kellessék ott is várakozásunknak lenni, ha lehetséges jöjjön olykorra ki oda, találhassuk ott Ngodat és az reánk bizott követségről tractalván, ha lehetséges lészen ugyanazon napon tovább is continuálhassuk utunkat. Éltesse stb.

Datum in oppido Karoly die 26 Martii 1619.

Illmae dñis Vrae

servitor obsequentissimus

• Simon Pechy m. p.

Külczim: Illrmo dno domino Andreae Doczy etc.

(Eredetije a bécsi es. és kir. titkos ltárban, Hung.)

h)

Nos Nicolaus Eszterházy de Galantha etc. ad conventum tractatumque Caroliensem vigore utriusque transactionis Tyrnaviensis deputati commissarii. Damus pro memoria et

significamus, quibus expedit universis. Quod nos super querelis magci dñi Pauli Vesseleni de Hadacl comitis cottus Szolnok-mediocris contra subditos suae Mattis in possessionibus Dobra, Nantheo et Verebes ad arcem praesidiumque Szathmariensem spectantibus inque cottus dicti Zathmar existentibus commorantes ratione certarum metarum ad possessiones suas Korond et Bogland, Farkas-Ór et Onos-Erdő vocatarum propositis (*a következő sorok íthuzva*: et viceversa provisoris suae Mattis ibidem commorantis egregii Valentini Barsi contra Huszthienses et incolas possessionis Zigeeth, ratione certarum violentiarum subditis suae Mattis illatarum allegatis, pro tollendis in futurum quibusvis discordiarum fomitibus utrinque convenerimus in eo).

Ut (*a következő sorok oldalt javítva*: delegati ab utraque parte infrascripti commissarii ex suae Mattis quidem egregii et nobiles Stephanus Petheo (titulus) Franciscus Patho vicecomes, Paulus Rezzegi judex nobilium, Andreas Irini notarius comitatus Zathmariensis et Laurentius Ramochia ex Transsylvania inde duo vicecomites cottus Zolnok-mediocris. Ladislaus Balashazy alter Ladislaus Sarmasághy, et Lazarus Horvát ad possessionem Suatagh pro primo die proxime futuri mensis congregati); (*eredetileg e sorok állottak*): per spectabilem ac magcum dñum Andream Doczy de Nagy Luchie comitem cottus Bars et Zakmar, cubicularium regaliū magistrum nec non sacr. caesareae regiaeque Mattis consiliarium, cubicularium et praesidiū Zathmar partiumque regni Hungariae superiorum generalem capitaneum pro prima die proxime futuri mensis Maji ad id idonei ex parte suae Mattis deligantur commissarii, qui penes alios quinque ex parte transylvana eodem destinandos), non solum revideant arbitrate has circa metas, et alias utrinque vigentes controversias et querelas, sed et realiter complaneut, et cui quaeque pars sese deinceps accommodet, definiat, idque ex parte quoque transsylvania fiat.

Ideo deliberationis hujus nostrae copiam eidem dño magnifico Paulo Vesseleni etc. petenti pro urgenda effectuadaque praemissae commissionis effectuatione sub manuum nostrarum subscriptione, sigillorumque appositione munitam dandam duximus et concedendam. Datum in oppido Nagy Karoly, die vigesima sexta Martii, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono etc.

(Tizenegy peeséthelylyel ellátott, tisztázott, aláírás alá készített s peesételés régett két sor szalag ragasztékkal ellátott példány, az orsz. levéltár

Tract. Publ. Fasc. 1. No 70.)

i)

Nos Nicolaus Ezterhasÿ de Galantha, comes comitatum de Beregh et Zoliom, sacratissimae caesareae regiaeque Majestatis consiliarius, eques auratus, et magister curiae in Hungaria; Michael Karolÿ de Nagy Karoly, precisor; Benedictus Pakay, personalis praesentiae, in judiciis locumtenens, et consiliarius; Andreas Loniaÿ de Lonia, praesidii Kalloviensis capitaneus; Jacobus Zentkerezthÿ camerae Hungariae secretarius, et Stephanus Petheö de Petheöfalva, tabulae judicariae assessor ex parte praelibatae suae Majestatis; itemque nos Simon Peechÿ de Zentersebeth, cancellarius; Joannes Mikola de Szamosfalva, arcis Keövar capitaneus et Colosien-sis, Blasius Kamuthÿ de Zent Lazlo Dobocensis, comitatum comites; Stephanus Cassay illustrissimi principis Transÿlvaniae consilarii; Stephanus Frater de Belmezeö, prothonotarius, et Joannes Makay de Varad, vicecomes comitatus Bi-hariensis, ex parte dicti domini principis ad conventum tracta-tumque Caroliensem deputati commissarii.

Damus pro memoria significantes, quibus expedit uni-versis. Quod cum rigore utriusque transactionis Tyrnaviensis inter sacratissimam suam Majestatem caesaream regiamque, et illustrissimum principem Transÿlvaniae, eidemque subjectos status et ordines in annis domini millesimo sexcentesimo decimo quinto et postea millesimo sexcentesimo decimo septi-mo initae, certisque utrinque diplomatibus confirmatae ac roboratae, certae quaedam differentiae causaeque et querelae ad conventum Karoliensem, primum quidem ad divi Joannis Baptistae, ex post vero ad beati Matthei apostoli et evange-listae festum tunc venturum, jam vero praeteritum, aliisque subsequentibus diebus ex qualibet partium sex, et in univer-sum duodecim ascitis et admissis eodem commissariis, revi-dendae, decidendae, complanandaeque rejectae fuissent, ut videlicet, post factam limitationem inter partes ad Húngariam et Transylvaniam pertinentes, atque in eisdem permanendo, quodque aequum et justum determinando, sopitis quibusvis partium differentiis, suum cuique restituendo et satisfaciendo, occasiones querelarum et semina discordiarum inter vicinos tollantur, ac pristina concordia, tranquillitas, bonaque vicini-tas conservetur, nosque suprafati ad id specialiter utrinque delegati fuisset commissarii. Ideo nos quoque praenota-tum finem potissimi spectantes, ab ipsorum comitatum limi-tatione ordiendum duximus. Et siquidem a continentia prae-fatae utriusque transactionis Tyrnaviensis, ne latum quidem unguem discedere integrum fuit.

Primo et ante omnia communi voto conclusimus, quod juxta posteriorem transactionem Tirnaviensem, quae tempore pacifici principatus Sigismundi quondam Bathori ad alterutram partem possessa fuerunt, ea etiam deinceps simili modo ad alterutram partem possideantur et maneant.¹⁾

Quantum vero ad oppidum Mako, caeteraque bona Turcis subjecta in comitatibus Zarandiensi, Orodienſi et Chianadiensi existentia, ac inter suam Majestatem et illustrissimum principem Transylvaniae controversa attinet, sua Majestas caesarea regiaeque suis juribus insistit. Illustrissimus autem princeps Transylvaniae transactionem quandam per Sigismundum Bathorem quondam principem cum divo olim imperatore Rudolpho initam praetendit, neque in ejus sensu convenire potuerimus. Ideo ratione eorundem bonorum in praescriptis comitatibus existentium, differentiae istius decisio communi suffragio in suspenso est relicta.

De decimis Nadudvar, possessionum videlicet Udvari, Szerep, Bayon, Kis Rabe, Nagy Rabe, Re(t)-Zentmiklos, Thorda, Szovatth, Keöteles, Ebes, et portionis in possessione Ladany, omnino in comitatu Bihariensi existentium conclusum est, ut maneant ad rationem suae Majestatis secundum usum hactenus observatum ita tamen, ut decimatores in terminis officii sui sese contineant. Viceversa autem decimae Ab(ram)ffalva, Buszita, Achyad, Martonffalva in comitatu de Szabolch pari modo ad rationem transsylvanicam.

Quod autem ad tricesimam boum in nonnullis pagis in comitatu de Zabolch existentibus ad partem transylvanicam exigi solitam, etsi compertum sit onerosam esse hanc exactio-

¹⁾ *Az eredeti tervezetben még a következő pontok állanak, melyek a hitelesített okmányból kihagytak* : Et ideo postquam compertum sit, tam in iis comitatibus, quae ad Transylvaniam possidentur, utpote Maramarus, Krasna, et Zolnok-mediocris, certa bona et jura possessionaria, pro parte suae Majestatis fideliumque ejus, quam ediverso in comitatibus sacrae coronae subjectis, nempe Szakmar et de Szabolcs aliisque pro parte ditionis transylvanicae ab antiquo et memoria hominum possideri ac teneri, usumque ac fructum percipi. De iis igitur, ut juxta praefatam posteriorem transactionem Tyrnaviensem ad alterutram partem simili modo, quo hactenus tempore videlicet pacifici principatus Sigismundi quondam Bathory principis ad alterutram partem possidebantur, etiam in posterum teneantur ac possideantur, communi voto statuimus, ita tamen, ut si quae violentiae, aut aliae differentiae in praescriptis bonis alterutrius ditionis essent, vel deinceps orirentur, de iis in sedibus judicariis eorundem comitatuum, in quibus talia bona habentur, partes conveniantur, causaeque exinde suscitatae decidentur et executioni debitae mandentur, salva tamen semper jurisdictione suae Majestatis et e converso. De caetero comitatus ipsi maneant in terminis, prout ab antiquo limitati possidebantur.

nem, quia tamen ex praedicta parte transylvanica usus continuus praetenditur, ideo juxta novissimam transactionem Tyrnaviensem eundem usum reservatum sibi volunt. Id quod etiam de censu villarum Uývaros et Zigeth, in eodem comitatu adjacentium intelligendum.

Caeterum juxta transactionem priorem Tyrnaviensem in anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto mense Majo celebratam profugi et coloni fugitivi dominis suis terrestribus quibuscunque ex locis, includendo etiam Hajdonum mansiones, comperta rei veritate in posterum a tempore praenotatae transactionis Tyrnaviensis sexta videlicet die mensis Maji, tunc praeteriti, utrinque restituantur, lege et consuetudine regni in talibus utrobique usitatis et receptis, et extraneorum semper priori ratione habita.

Super bonis episcopatus Varadiensis, nempe possessionibus Kis Rabe, Udvari, Barand, et portione in Pispöök Ladany, omnino in Bihariensi, item totalibus Füred in de Zabolch, et Thurpazto in Hevesiensi comitatibus existentibus, auditis partium allegationibus, productisque utrinque attestationibus ac documentis deliberatum est, quod siquidem scopus hujus conventus transactionisque sit continentia transactionis Tyrnaviensis et juxta eandem usus praefatorum bonorum ex utraque parte sufficienter est comprobatus. Ideo manere debere utramque partem in usu hactenus observato conclusum est.

De bonis Perenianis, quoad magnificum dominum Sigismundum Praepostvarý de Lokacz, Lazarum Horvatth et dominam Sophiam Nemethý, relictam Gabrielis Horvat de Faidas, quia compertum est, hos ante tempora in rejectione specificationum principum Transylvaniae in reali dominio praetensorum bonorum fuisse; id circo causam eorundem bonorum praesentem commissionem non concernere visum est. Si quid autem juris ulterius haeredes Doboiani ad praetacta bona praetendere voluerint, id suo loco et tempore prosequantur.

Quod autem ad reliquos, nempe magnificum dominum Davidem Zoliomý, Matthiam Szenasý atque Joannem Nagy attinet, cum compertum sit in bonis iisdem Perenianis nullum seminis defectum intervenisse, per hocque collationi dictorum principum non potuisse subjacere. Ideo vigore saepedictae transactionis Tyrnaviensis eadem haeredibus Doboianis, eo tamen et non ampliori, quam quo ea idem dominus Dobo possidebat, jure possidenda restituuntur.

Ratione querelae relictae Joannis Bodogh, cum eadem solum in portione sibi incumbenti conservari cupiat et Joannes quoque Agardý, vicissim alteram portionem familiae Sarandi, quam idem simul cum sua portione quibusdam Haj-

donibus vendita abalienasset, legitimo haeredi salvam velit, proindeque nec violentia aliqua simpliciter praetendi possit. Ideo conclusum est, ut jus cuique suum salvum integrumque permaneat. Et si dicti Hajdones ipsum de sua portione ad evitandas violentias, aliasque differentias exinde orituras, contentare voluerint, id eis liberum sit.

Super querela Leonardi Chiukatth contra magnificum dominum Petrum Melith de Briber, quod quia vigore transactionis Tyrnaviensis continuati utrinque usus ratio finaliter spectanda, atque ex allegationibus partium productisque documentis compertum sit, in his quoque bonis usum utrinque continuatum esse. Ut igitur etiam deinceps utraque pars in solito suo usu conservetur, salvo tamen jure alieno deliberatum est.

In negotio quoque domini Davidis Zoliomÿ, si quidem ex productis documentis constat portionem in possessione Vamosperchÿ, partim in de Zabolch, partim in Bihar comitatibus existentem, ad eundem dominum Davidem Zoliomi bono jure s(pectare, neque id ipsimet Hajdones negent. Ideo deliberatum est, ut Hajdo(nes) cum ipso conveniant, et si ejus portionem possidere velint, eundem superin(de) contentent.

Super querela autem pupillorum Francisci Szechienÿ cum constet ex productis, pupillos memorati Francisci Szechieni in Zobozlo certam portionem bono jure concernere, et alii nobiles, ibidem portionati, suis portionibus libere gaudeant, ideo conclusum est, ut istis quoque pupillis portio sua restituatur, aut eosdem pupillos, Hajdones ibidem degentes, si eam pro sese redimere voluerint, superinde contentos reddant.

Quod ad alias certas querelas et primo negotium generosi Martini Morycz de Seövenihaza contra egregios Matthiam Szenasi et Albertum Konta alias Zakai ratione totalium possessionum suarum aviticarum Mindszent, Keörtvelies et Chiepan, itemque contra Petrum Kovach, capitaneum Haidonum in Tepe commorantium, ratione possessionis Serked vocatarum, omnino in comitatu Chiongradiensi existentium habitatum, quas iidem contra legitimum ejusdem jus Morycz usurpare et occupare niterentur, motas et exhibitas, quoniam palam est donationales eorundem donatariorum, post tempus pacifici principatus Sigismundi Bathori quondam principis emanatas esse, ideo bona praeinserta antelato Martino Morycz restituenda adjudicantur, et restituuntur ipso facto, et ut ab iis abstineant memorati donatarii, conclusum est.

Ita etiam quo ad queralam Stephani Duskas Debreczeniensis contra egregium Joannem Agardÿ praesidiarium

Kalloviensem, ratione possessionis Chieghe in comitatu Zabolch, deliberatum est ¹⁾, ut si quid praetensionis alterutra pars habuerit, id coram competenti iudice acquirat; de caetero tamen a violentiis inferendis utrinque absteineatur.

Querelae porro comitatus Maramarosiensis in certa signatura compraehensae, siquidem ejus sunt conditionis, ut vicissim a comitatu Zathmariensi, ditionique suae Majestatis caesareae regiaeque ex adverso, aliae per provisorum suae Majestatis Zathmariensem contra Huztienses et Zigetienses opponantur. Ea propter ad toleranda in futurum discordiarum querelarumque semina statutum est ²⁾, ut pro prima Junii infrascripti ab utraque parte delegati commissarii, nempe ex ditione suae Majestatis egregii et nobiles, Stephanus Petheő de Peteőfalva tabulae judicariae assessor, Franciscus Patho, vicecomes comitatus Zathmariensis, Paulus Rezeghei iudex nobilium, Laurentius Ramochia, et Andreas Iriný juratus notarius, ex Transsylvania vero duo vicecomites comitatus Zolnok-mediocris, Ladislaus Balashazy, alter Ladislaus Sarmasaghý et Lazarus Horvath, ad possessionem Suatag congregati, non solum revideant, arbtrative has circa metas, et alias utrinque vigentes controversias, sed et realiter complanent, et cui quaeque pars sese deinceps accommodent, definiant.

Quod idem etiam de querelis magnifici domini Pauli Veselieni de Hadad, comitis comitatus Zolnok mediocris contra subditos Suae Majestatis in possessionibus Dobra, Nantheő et Terebes commorantes, atque ad arcem praesidiumque Zathmariensem spectantes, inque eodem comitatu existentes, ratione certarum metarum ad possessiones suas Korond et Boghdand, Farkasorra, et Onoserdeő vocatarum propositis ³⁾ est intelli-

¹⁾ *Az eredeti tervezetből a következő pontok helyett vannak a fentebbi pontok*: ut vel concordent super tali praetensione sua prout compromissam esse dicitur, vel designatis certis justitiae amantibus, jurisque peritis viris, rem arbitrariae revisicni submittant interim (tamen)

²⁾ *Hasonlóképp kitörölve*: (ut) per spectabilem ac magnificum dominum Andream Doczy de Nagy Luchie, comitem comitatum Bars et Zakmar, cubiculariorum regalium magistrum, nec non sacratissimae caesareae regiaeque Majestatis consiliarium cubicularium, praesidii Zakmar partiumque regni Hungariae superiorum generalem capitaneum, primo quoque tempore certi ad id idonei quinque delegantur commissarii, qui, penes alios quinque ex parte transsylvania eodem destinatos, non (solum stb.)

³⁾ *A következő szavak az eredeti tervezetből kitöröllettek*: et viceversa provisoris suae Majestatis ibidem commorantis egregii Valentini Barsy, contra Husztienses et incolas possessionis Zigethi ratione certarum violentiarum allegatis (est stb.)

gendum, per eosdem videlicet arbitrarios utrinque delegatos commissarios ¹⁾, ad primum diem mensis Maii, in possessione praefata Dobra convenientes (loco absentium aliis per praefactum vicecomitem Zaththmariensem ubique substinendis) esse decidendas.

Quin etiam differentia illa, quae ratione possessionum utriusque Szopor ex una, et Ilosva ex altera partis hactenus vigit, per eosdem vel alios uti opportunius domino generali videbitur, utrinque nominandos arbitrarios commissarios revideantur et complanentur.

Porro autem ad reliquas, sive in communi per certos comitatus, sive privatim utrinque exhibitas querelas, seu gravamina attinet, sicuti illa peculiarib(us) numero tribus consignationibus continentur, ita ad singula quoque puncta, resolutiones et sublevamina habentur annotata, pariter per nos ab utraque parte subscriptae, juxta quae a modo deinceps ut a quibusvis violentiis, injurationibus, et ab usibus inferendis utrinque abstinenceatur, atque hoc etiam pacto bonum pacis, vicinitatisque conservetur commercia reciproca promoveantur, reddendo quod cuique competit pariformiter conventum est. Denique ratione possessionis Kaba in comitatu de Zabolch existentis conclusum est, ut vigore saepefatae transactionis Tyrnaviensis jus utriusque partis, sicut tempore pacifici principatus Sigismundi Bathori quondam principis extitit observatum, etiam deinceps maneat.

Quoad nonnullos alios querulantes, qui in Transsylvania amissa bona praetendunt, etsi nos praefati suae Majestatis commissarii restitutionem eorundem et satisfactionem urserimus, juxta priorem transactionem Tyrnaviensem diligenter; cum tamen ex parte domini principis e contra continentiam possessionis transactionis Tyrnaviensis opponeretur, res in suspenso est relicta.

Atque etiam ad uberiores prioris saepefatae transactionis Tyrnaviensis declarationem, posteaquam conclusio illa de literis testimonialibus et aliis causalibus authenticis, mutuo in regno Hungariae, ditoneque transsylvanica acceptandis hactenus in usum revocata non est cum aperto causantium damno. Ut deinceps, siquidem diplomata utrinque commutata jam sunt, utrinque hujusmodi testimoniales procuratorum fassiones, aliaeque causales, in, et extra judicia utrinque acceptentur, conclusum est. Id quod ex parte suae Majestatis praeno-

¹⁾ *Kitörölve hasonlóképén* : in termino per dictum dominum generalem praefigendo (esse stb.)

tatus dominus generalis p̄r vicinos comitatus proximo quoque tempore publicabit.

In quorum omnium fidem, certitudinem, realemque effectuationem nos a principio nominati utriusque partis commissarii, praemissa quaevis et singula puncta, hasque nostras manuumstrarum subscriptionibus, et sigillorum usualium appositione duximus esse roborandas. Actum et datum in praefato oppido Nagy Karoly, die vigesima sexta mensis Martii; anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono.

P. H.	P. H.	P. H.
Nicolaus Ezterhazi m. p. de Galanta.	Michael Karoli m. p.	Andreas Loniai m. p.

P. H.	P. H.	P. H.
(Jaco)b Szentkereszty m. p.	Benedictus Pa(kay) ka	(Stepha)nus Petheo m. p.

(Eredetije az orsz. ltár. Tract. Publ. Fasc. 23° N° 28°. Az eredeti tervezet ugyanott Publ. Fasc. 1° N° 69°)

k)

Illis ac magce dne stb. Servitiorum stb. Az úristen stb.

Tudván az Ngod mostani méltóságos állapotját és császár urunk ő fge előtt való tekintet, nagy szomorúsággal és panaszolkodással kölleték Ngodnak irnom ez mostani károlyi tractának szinte az vége fele eloszlásoknak, az commissarius urak és az papirendek császár urunk ő fge mandatomat adták elő az erdéli commissarius uraknak és kívánták azt ő kglmek, hogy az fejedelelemnél ő ngánál legyenek azon, hogy Nitrából elhozott clenodiakat ő nga én velem megadassa, annak felette valami obligatoriat is mutattanak elő az én pecsétem alatt és ugyanott mindjárt az szent székre való citatiot is Zanizlóról kezekben adták az commissarius uraknak; az mely dolgot ha elébb értettem volna, minekelőtte el nem oszlottanak az ő fge commissariusi, magam is általmentem volna Károlyban. Bizonyára felette álmélkodván csudálkozom azon, hogy ő fge kicsoda instantiájára ment arra, hogy engemet arról meg igyekezzenek bántani és háborítani, holott az posoni gyűlésben is császár urunk ő fge koronázattakor ugyanezen dolgot szegény Cardinal (igy) uram futotta és ő fgét meg is találta felőle, sőt ő fge szegény Illyésházi István uram által akkoron is demandált én nekem, hogy az obligatoria szerént az clenodiakat megadas-

sam. Én is alázatosan könyörgöttem azon ő fgének ugyan Illyésházi uram által, hogy ő fge engemet is több hívei között azzal ne bántson, mert semmi clenodiakat én Nitrából el nem hoztam, — szegény Bocskai fejedelemnek félesztendő volt praesidioma Nitrában, ha mi maradt az pap uraktól, az kit akkoron el nem vihettek, nem én osztottam fel azokat az marhákat, obligatoriam penig tudja isten nálok nincsen, ha vagyon valami írás is, bizonyítom az élő istennel, nem híremmel vagyon. Érsekujvári kapitánságomban az asztalomról ellopák pecsétemet és ez óráig is oda vagyon. Szegény Bocskai fejedelemnek akkoron is megírtam pecsétémnek elveszését, hogyha azalatt valamit írának az én nevemmel, annak hitelt ne adjanak; sőt az posoni gyűlésen magam kívántam volna, hogy előhozassa Gardinal uram az ország eleiben azt az obligatoriat és ha én akaratomból vagyon az az írás, arra köttem magamat, hogy az fejemen égessék meg, — de akkoron is semmiképpen elő nem hozák, hanem mostan mutogatták azt az írást az károlyi terminuson. Látja isten elég szomorú szívvel vagyok, hogy ok nélkül úgy akarnak megkárosítani az jó papuraim és Zanizlót akarják elfoglalni érette. Annakokáért Ngdat szeretettel kérem, ilyen méltó igazságomban írjon Ngod ő fgének és az commissarius uraknak is, ő fge engemet is alázatos hívét több hívei között ne engedjen jószágomban megháborítani, bántani; emlékezzék meg ő fge kglmesen az bécsi pacificatióról, melyet szegény Bocskai fejedelemmel és az magyar nemzettel végezett ő fge; második az, hogy mostan ő fgének minemő szép egyessége vagyon az erdélyi fejedelemmel az én kglis urammal, engemet is ő fge alázatos szolgáját ne vesse el szemei elől, hogy én is tudhassak minden időbe ő fgének alázatosan és engedelmesen szolgálni, ha mi jót Ngod én velem cseleköszik ő fge előtt ez mostani ígyemben, én is meg igyekezem Ngodnak szolgálni. Éltesse stb.

Datum ex Zent Job 27. Martii, anno 1619.

Illis ac magcae dñis Vrae

servitor semper addictissimus

Franciscus Rédei.

m. p.

Küldés: Illri ac magco dno Andreae Doczi de Nagy Luczie stb. stb.

(Eredeti, Bécs titkos ltár. Hung).

LXXXI.

1619. apr. 6.

Meghívó a május 5-ki országgyűlésre.

Gabriel Bethlen etc.

Prudentes et circumspecti etc. Salutem etc. Az fényes portáról ott levő continuus oratorunk által bizonyos híreink érkeztén, oda ki az károlí terminusra bocsáttatott főcommisariusink is minden jó válaszsza az ő felsége diplomájával megjövén, és onnan feljűl is egyéb új híreink érkeztén, elűtűnk álló több szükséges országunk javára nézendű dolgokat is méltónak itilvén lenni, hogy Kegyelmetek országűl értse és közűnséges akaratbűl egy értelembűl azokrűl hasznoson is deliberáljon: ahhoz képest a régi mód és szokás szerűnt melletűnk levű böcsűletes tanácsinkkal egyűtt végeztűk ez jűvendű holnapnak pűnkűst havának ötűdik napjára ide Fejűrvára országunkbeli híveinknek generalis gyűlést promulgáltatni. Hagyjuk azért és parancsoljuk is, ez levelűnk látván, Kegyelmetek is a feljűl megűrt napra és helyre várasoknak régi szokása szerűnt bizonyos meghitt atyjafiait bocsássa oly tanusággal generalis gyűlésűnkben, a kikkal egy értelembűl elűtűnk álló dolgokrűl beszélgetvén, isten akaratjábűl országunk jűvára, megmaradására végezhesűnk hasznoson. Secus etc. Datum Albae Juliae die 6. mensis Aprilis, anno domini 1619.

G. Bethlen m. p.

Caspar Beűleűny m. p.

Kűlczűm: Prudentibus ac circumspectis etc. civitatis nostrae Colosvar etc.

(Ered. a Kolosvár vár. ltár. Fasc. III. Nű 218.)

LXXXII.

1619. apr. 29.

Bethlen Dűczymak: Jenű ügyűben kűzbenjárását kűri a királynűl.

Illris ac magce dne stb.

Kgd levelűt tegnapi napon az ő fge leveleivel egyűtt becűlettel vűttem és olvastam. Hogy ő fge az Kgd irására kglsen resolvalta magát, azt igen örűlűm magam is, adja az úristen ő fge minden birodalmát gubernálhassa boldogűl és szerencsűsen. Nekem ő fge nevével a mely levelet íratott, akartam volna ha kevűssű keműnben írtak volna, mindazáltal ezzel is talám isten engedi, hogy használhatunk. Hogy ő fge az oratornak intimáltatta Jenű állapatjárűl való dolgot, azt

bizony igen akarom, hogyha az orator is ott ben serio tractálná, felette igen kívántatnék, hinnék el, hogy ő fgének és az ország-
nak is vagyon vigyázások Magyarországra, mert ez ideig akar-
mint állattuk mi azt, hogy Jenőért, Lippáért megharagszik
nemcsak az magyar nemzet, de sőt az egész imperium is kész
hadat indítani velek Jenőért, — de a török abban semmit nem
hitt, azt állatván, hogy az német követek ő előttök expresse
megmondták, hogy semmi közit ő fgek nem mondják Erdélhez
és annak részeihez, afféle heában való ratiókkal ne menteges-
sük magunkat. Itten velem lévén, jövendő hétfőn indul innét
Mikó Ferencz neű szolgám a portára, kit én is úgy instrua-
lok és expedialom, hogy elállanak kéréséről, vagy declaralniok
kelletik arról való dispositiójokat, megpróbálom mind szép és
igaz ratióimmal, igiretimmel, adománynyal, ha mit efficiálha-
tok, ha az nem fog, rémitem az keresztyénség gondviselésével,
hatalmával is, és akkor kívántatnék az oratornak is serio az
dolgot tractálni az én követem mellett; meghagyom, hogy
mindenben jó correspondentiát viseljenek az ő fge oratorával;
mivel jönnek meg mindeddig beküldött s mind ezután bekül-
dendő követim, postáim onnét, Kgdnek értésére adom.

Ő fgéhez az posoni gyűlésre főkövetimet akarom expe-
diálni, kik által ő fgének való alázatos szolgálatomra offerá-
lom magamat. Gratianus vajdának egy internunciusa tegnap
jött hozzám, salutal levele által és tudósít székiben való érke-
zése felől, die 6. Aprilis mint Jászvásárra. Irja, hogy sokkal
adós, én tőlem is kíván kölcsön 30 vagy 40 ezer forintot,
fogadja sz. Mihály napjára megadni, — a menni sok adóssá-
got felrakott, hamar és könnyen nehezen feselhet ki belőle;
törökök sokan vadnak vele, azok mindenik ajándékot kíván
tőle és addig róla el nem mennek, — eszében veszi rövid nap,
mely könnyő és gyönyörűsége az vajdaság állapattja.

Szkender pasát írják, hogy Szilisztréről megindult volna
az kozákok ellen való várnak építésére. Az lengyel követet
nem az szerént excipialták és tractálják, a mint az autoritas
kívánná, és másszor maga is az porta excipialta, de az követ
is keményen viseli magát. Mostan egyéb hírem uram nincsen,
ha mi újabb érkezik, Kgdet tudósítom felőle, ajánlván Kgdnek
az én jó akarattal való atyafiságomat. És az úristen stb.

Datum Albae 29. Aprilis 1619.

Ill. et m. dnis Vrae

amicus benevolus ad serviendum paratus
G. Bethlen m. p.

Küldém: Illri ac magco dno Andreae Doezi de Nagy Lúthie
stb. stb.

(Eredeti, sajátkezű, Bécs, titk. ltár. Hung.)

LXXXIII.

1619. máj. 5—26.

a)

A fehérvári országgyűlés törvényei és irományai.

Nos Gabriel dei gratia Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit uniuersis, quod spectabiles et magnifici domini generosi, egregii et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae, partiumque regni Hungariae eidem subiectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem quintum mensis Maii, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono, in ciuitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis, et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humillime, ut nos uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem subiectarum in comitiis eorum generalibus et ciuitate Alba Julia ad diem quintum mensis Maii, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono indictis et celebratis conclusi.

Megértöttük kegyelmes urunk fejedelmünk a Felséged közinkben küldött kegyelmes propositióját, melyből nyilván látjuk az Felséged reánk való külső és belső kegyelmes gondviselését és szorgalmatos vigyázását, melyért bizonyára annál nagyobb háládással és hűséges szolgálattal tartozunk Felségednek, mennyivel szegény hazánkat ¹⁾ romlottabb és minden régi dicsíretes jó rendtartásinak teljességesen felháborított állapátjában találván, fejedelemségének kezdetitől teljes tehetőségével igyekezte azt minden külső reánk igyekező gonosz szándéktól oltalmazni, mind pedig belső állapátjában is, az mennyire az időnek alkolmatossága szenvedte restaurálni. Mely kegyelmes igyekezetiben Felségednek nem kételkedvén semmit,

¹⁾ Így van helyesen a hiteles kézirati példányban; a nyomtatott hiteles példányban hibásan »hazánknak«.

hogy ennekutánna is hasonlóképpen Felséged minden szorgalmatossággal elő nem akarna menni, ajánljuk mi is Felségednek mint kegyelmes urunknak egész országúl a mi hűséges szolgálatunkat, kérvén az úristent, hogy Felségednek reánk való gondviselésére erőt, egészséget és hosszú életet adjon.

(1) Minden egyéb világi külső állapotoknak igazgatása előtt penig, mivel az úristennek sok rendbéli ostorát és fenyegető csapását látjuk és halljuk mind itt magunk között s mind szomszéd országokon, Felséged kegyelmes intéséből is igen jóvaljuk, hogy az egyházi rendeknek jó intéseket az poenitentia tartásról mindenütt szorgalmatosan megfogadják, és mentől nagyobb buzgósággal az isteni szolgálatban, könyörgések és imádságoknak templomokban celebrálásában, józan és ártatlan élet mellett, minden rendek eljárjanak, és életeknek erkölcsöknek jobbtásával az isten felhúzott haragját engesztelni igyekezzenek. E mellett az innepnek megszentelése kívántatik úgy, hogy az nevezetes főünnepnek és az vásárnapok megillettessenek ¹⁾, se maga, se szolgálja, se jobbágya azokon a napokon az dologra ne kényszerítettessenek; menyegzők se egyéb lakodalmok akkor ne celebráltassanak, útra is senki ne induljon, hanem ha bizonyos elmúlhatatlan ok kényszeríténé; sőt akkor sohun praedicatio végéig az vásárok meg ne szabadíttassanak, se bort sohun déleesti praedicatio végéig ne áruljanak. Valakik pedig ez ellen cselekesznek, nemes emberen hat forintot, paraszt emberen két forintot dűljanak az ispánok az vármegyéken, az székelységen az királybirák. Mely pénznek harmad részét magoknak tartván, az két részét pedig számánu hagyják és adják azon városokon falukon lévő egyházfiaknak kezekbe, mely jövedelmecskéből tartozzék azon város és falu az templomokat és scholákat megépíteni. Semmi külső prophanus ususra sub amissione capitis et omnium bonorum ne merészelenek abból az egyházfiak se semmi rend költeni. Egyházfiakat pedig minden városokon falukon igen hiteles jó lelkiismeretű zálogos embereket constituáljanak, az kik miatt kárt abból az faluk, városok ne valljanak.

(2) Az lélekkel való éktelen szitkozódás is mivel ilyen szörnyen eláradott, noha elég constitutio vagyon eddig is felőlle, mindazonáltal látván, hogy az emberek attól meg nem szűnnek, végeztük, hogy mindenütt igen megtiltassanak minden rendek között. És hogy inkább elszokhassanak rólla, nemes ember valamennyiszer elmondja, egy-egy forintot vegyenek tőlle, szolgát és paraszt embert az kézi kalodában tegyenek,

¹⁾ Azaz megtartassanak.

és délig ott tartassék; ha pedig meg akarja magát váltani huszonöt-öt pénzzel válthassa ki toties, quoties elmondja. Mely dologra minden városokon falukon a birák esküdt polgárával együtt viseljenek szorgalmatos gondot, és személy-válogatás kedvezés nélkül minden rendeken exigálják. Az nemes emberek viceispánok és királybirák exequálják, de tartozzanak az falus birák hitek szerint erre számot tartani, és az ispánoknak megmondani. Urak, főemberek, magok böcsületiért tartozzanak lelkek kötelessége alatt minden alatta valókkal ezt az végezést megtartatni, és az feljül megírt büntetést exequáltni, és oda, az hova rendeltetett, convertálni.

— (3) Noha minden czégéres vétkekben szántszándékkal élő emberek felől végeztünk egy néhányszor, hogy megbüntettessenek: de hallatnak panaszolkodások sok helyeken, hogy meg nem büntettetnek, vagy ha büntettetnek is, nem az istennek törvénye sem az ország végezése szerint lenne büntetése, hanem csak birsággal, fizetéssel menekednének meg. Végeztük azért most is újjobban, hogy minden afféle vétkekben élő emberek, úgy mint: gyilkos, házasságtörő, isten neve szidalmazó, tolvaj, orv, bűbajos és több afféléhez hasonló, az tisztviselőktől személyválogatás és kedvezés nélkül, az bűnőknek szörnyű volta szerint valamit érdemlenek, megbüntettessenek, és birsággal sohon tiszték vesztese alatt vétkesekét meg ne szabadíthassanak. Az nőtelen személyek is pedig ne birsággal, hanem vesszőzéssel büntettessenek, és annak utánna az ecclesiát tartozzanak megkövetni. Ha pediglen az olyanok egymást elveszik, meg ne vesszőztessenek, hanem az ecclesiát tartozzanak megkövetni.

(4) Ezek után látván kegyelmes urunk az állapathoz képest reánk való kegyelmes gondviselésében menni sok szükségai legyenek Felségednek, azért hogy azoknak véghezvitelére Felségedet elégségessé tehetnők, ígírünk Felségednek mindenmű szükségekre kapu-szám szerint tíz-tíz forintot, felét ad festum visitationis, felét viszont ad festum transfigurationis dominicae Felségednek bészolgáltatni; könyörögvén Felségednek, mostani sok szükségit, fogyatkozását szegény községinknek megtekintvén, legyen contentus vele. Az magyarországi uraink s atyáinkfiai ezen tereh viselésre ígírik magokat. (Az szász uraink atyáinkfiai hasonlóképpen) ¹⁾.

Az kolcsos, mező, kerített és szabad városok, az előbbi mód szerint, az Felséged kegyelmes rendelkezésből ekképpen contribuáljanak:

¹⁾ A zárjel közé rekesztett szavak nincsenek meg a nyomtatott hiteles példányban, de meg vannak a Dónáth-féle kézirati hiteles példányban.

Kolosvár adjon	fl. 800.
Bánfi-Hunyad	fl. 100.
Abrugy-Bánya	fl. 150.
Kis-Maria	fl. 100.
Kizdi-Vásárhely	fl. 100.
Udvarhely	fl. 100.
Fejérvár	fl. 75.
Sepsi-Szent-György . . .	fl. 75.
Illyefalva	fl. 75.
Egeres	fl. 40.
Nagy-Almás	fl. 25.
Viz-Akna	fl. 100.

(5) Noha igen későre, és most is az Felséged kegyelmes intéséből, de vesszük eszünkben, mennyi romlásával, fogyatkozásával és kárvallásával ¹⁾ legyen hazánknak, holott az úristen sok erős havasokkal, akadályos, ártalmas utakkal vévén környül szegény hazánkat, kik mindenütt nem csak szabadoson nyitva állanak, de még akarmely reánk igyekező ellenségnek is okot szolgáltatnak, ha egyiken nem, a másikon bátorsággal való reánk jövésre, sőt csaknem minden havasok alatt való falukról szabados utak nyitattanak és tartatnak az két Oláh ²⁾ országra. Hogy azért minden utakat és ösvényeket teljességgel elveszessünk, bevágassunk és eltiltsunk, úgy hogy a silyi útnál ³⁾, Verestoronnál, az Király köve vagy Tercsvári ⁴⁾ útnál, az Ojtoz útjánál, se Havasalföldre, se Moldovára más és több utak, ösvények sohun ne hagyassanak, se tartassanak, hanem örök tilalomban legyenek, bevágattassanak, elhagyattassanak, rajtok feje, jószágá vesztése alatt senkinek szabad járni ne legyen, és sub poena notae infidelitatis hír nélkül ki ne tisztíttassanak, se nyitassanak, kire minden tisztviselők, ispánok az vármegyékről, király és főbirák az székelységről és szászszágról, és az fogarasi kapitán s udvarbiró tisztí és tisztessége vesztése alatt, hogy vigyázzon és szorgalmatosan gondot viseljen, Felséged kegyelmes tetszéséből végeztük és jóvallottuk.

(6) Noha nem mondhatjuk kegyelmes urunk, hogy Felségednek minden rendbéli udvara népe és minden hadai elég fenytékben nem volnának, mindazáltal mégis kiváltképpen az hajdú vitézek régi szokásokat nem hagyhatván, az országban || széllel járnak, csavarganak, tolvajolnak és praedálnak, sőt néha

¹⁾ Ezen szavak: »és kár vallásával« a nyomtatott hiteles példányból ki vannak hagyva.

²⁾ Az »oláh« szó a nyomtatott hiteles példányban hiányzik.

³⁾ A nyomtatott példányban hibásan »s i r i útnál« kézirati példányunkban helyesen »Sily«, azaz z s i l y i, Zsily völgyi.

⁴⁾ A nyomtatott példányban hibásan: »T a r t s - v a r i «.

derekason is jóságunkra szállván, kéméletlen dúlnak. Hogy azért mind az úton járók, mind pedig házakban, határokon és mezőkön munkálkodó jámbor emberek és minden rendek bátorságosan megmaradhatnának, Felséged kegyelmes tetszéséből végeztük, hogy ennekutánna semminémű üdőbe se katoná, se hajdú rend Felséged udvarából, Felséged maga vagy udvari főkapitánya levele nélkül, sohul ne járjon, azonképpen egyéb helyekről főkapitán levele nélkül, viszont urak és főemberek szolgálai urok levele nélkül ne jár hassanak. Ha kik pedig levél nélkül járnak, arra fővigyázások legyen kiváltképpen az városok és faluk birájinak, fő- és viceispánoknak, harminczadosoknak, sőt még privatus nemes embereknek is, kik oly fokhekelyen laknak; az útakon, melyeket el nem kerülhetnek, afféle csavargó latrokat igen megvizsgálják, kérdezzék, és afféle levél nélkül bizontalan járásban való embereket megtartóztassanak, megfogjanak, és onnat közelb való várban, városokban fogva küldjenek, és ha büntetést érdemel, minden kedvezés nélkül törvény szerént megbüntettessék; ha pedig igaz járatbeli lészen, elbocsáttassék minden marhájával. Ha pedig valamely városban vagy faluban az olyanokat meg nem fognák, sőt szántsándékkal elbocsátának, az dolog megbizonyosodván, az város vagy falu biráján mindjárást az director két száz forintot vehessen azon vármegyebeli ispánoknak és király biráknak segítségével.

(7) Látjuk kegyelmes urunk, hogy a dutkának kilencz pénzre szállásával nemhogy az jó pénz közöttünk szaporodott volna, de inkább még szűkült, és semmiféle moneta oly bővön közöttünk nem jár, mint az öt pénzes garas. Hogy azért egyéb jóféle pénz is országunkban bővebb lenne, végeztük országúl, hogy az jó dutka, mint azelőtt, ezután is tíz pénzbe járjon. A minémű aprópénzt pedig ¹⁾ Felséged pro forma készítettett és közinkbe küldött volt, mivel comperiáltatott, hogy minden magyarországi afféle monétákat jósággal feljúl halad, felette igen jovaljuk. Tetszik is, hogy mihelt Felséged in publicum usum kibocsátja, mindenütt és minden rendektől elvétessék. Adja az úristen, Felséged sok esztendőig nagy gazdagon verettethesse.

(8) Noha istennek kegyelmességéből ez országban minden bőség vagyon, mindazáltal az míves emberek arra nem nézvén, nemhogy míveket az limitatió szerént adnák, sőt inkább minden míveket kétszer árrán adják. Végeztük azért országúl, hogy ennek előtte való 1615 és több esztendőkbeli articulusok tartása szerént az limitatiót az ispánok observáltassák, és ha mely városokbeli birák az ő alattok való mives embereket meg nem büntetnék, az ispánok minden kedvezés

¹⁾ A »peniz« szó a nyomtatott példányból ki van hagyva.

nélkül két annyit vegyenek az birákon magokon, vagy a város külső jóságából.

(9) Noha inkább minden gyűlésekben végezzük az orvos, orgazdák, gyilkosok, paráznák, bűbájosok és minden egyéb czéggéres vétekben élő gonosz emberek és mind azoknak párt-tartói felől, de mégis, az mint eszünkben vesszük, azoknak kevés avagy semmi büntetések nincsen. Végeztük azért országul, hogy minden kedvezés és személyválogatás nélkül az ispánok, kapitánok, királybirák és minden rendbeli tisztviselők sub amissione officii az latrok kergetésében, latrok gazdáinak fautorinak büntetésében, az régi articulusokat, úgy mint 1591. 1607. 1610. 1613. 1614. és több esztendőbeli articulusokat observálván, szorgalmatosan eljárjanak.

(10) Tetszik az is kegyelmes urunk, hogyha mely jobbágy emberhez suspicio vagyon, minden vármegyében csak priuatus nemes embertől is megfogattassék; de tartozzék mindjárt az nemes ember fő vagy viceispán kezében adni, és az ispán nyolczad nap alatt bizonyítván reá, ha bűnös, megbüntettessék, ha büntelen, elbocsáttassék, de törvény előtt semmi marhája el ne vétessék, az nemes embernek is az megfogásért semmi bántása ne légyen.

(11) Panaszolzkodnak kegyelmes urunk sok atyánkfiai, hogy raváson lévő és adófizető jobbágyok az adó előtt elsökvén, és egyébűtt magoknak maradást nem találván, Felséged gyalogi köziben állanak mind az nemes jóságból s mind az székelységről, kiknek adójok otthon több szegény emberekre szállván, nem győzik megfizetni. Hogy azért Felséged kegyelmes urunk ennekutánna, szükség kívül, sohonnat való jobbágyinkat gyalogi közzé bé nem fogadtatja és íratja, és eldig béállott jobbágyinknak is házok népét urok szolgálatjára minden helyeken engedi Felséged, Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

(12) Vagyon sok panasz viceispán és szolgabírák ellen is, hogy executiókért, főképpen jobbágy kérésért, szokatlan bért és fizetést kívánnak; azonképpen az notariusok egy per non venit sententiáért három forintot vesznek. Végeztük azért, hogy mind az ispánok, szolgabírák és notariusok szokott és illendő proventusokkal legyenek contentusok.

(13) Sok panaszok vadnak kegyelmes urunk az harminczadosokra is minden rendektől, de kiváltképpen kik sóval kereskednek, hogy az régi szokás és rendtartás ellen minden szekértől egy-egy kőst vesznek; noha az mivel Felséged számára tartoznának, igazán és fogyatkozás nélkül megadják. Végeztük azért országul, hogy ha ezután efféle szokatlan és nem illendő exactiókat cselekednének a kereskedő népeken

vagy szegénységen, az vármegyebéli ispánt requirálván felőle, az olyan megbántott ember, az dolog megbizonyosodván, tartozzék az ispán az olyan harminczadost az vármegyére inteni, és a szokatlan exactióért két száz forinttal büntetni, melynek egyik része Felségedé, másik az megbántott felé, harmadrésze az ispáné legyen.

(14) Hogy Felséged elszökött jobbágyinkat szabad helyekre kiáltott falukból, Biharvármegyében lévő urainknak atyáinkfiainak instantiájokra, udvarából gyalogit adván melléjek, kezekben nyakon kötve adatja, Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk: de hogy ezután senkinek afféle pusztá helyekre szabadságot kiáltani ne legyen szabad, Felséged kegyelmes tetszéséből végezzük, és ugyan interdicáljuk is mindenektől.

(15) Az váradi requisitoroknak, hogy Felséged váradi udvarbirája és perceptora által bizonyos rendelt fizetéseket fogvatkozás nélkül meg ígiri adatni, Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

(16) Az székely uraink s atyáinkfiai alázatos könyörgésekkel találván meg Felségedet, az székelységen való publicatióknak állapotja felől, melyre Felséged kegyelmességéből így resolválta magát, hogy ez jövőendő őszzszi gyűlésig minden publicatiójok in suspenso maradjanak, és senkitől annak vigozával semminémű jószág el ne foglaltassék, hanem akkor ujjobban Felségedet megtalálván, ha mivel praetensiojokat állathatják, azt is Felséged eleiben adják: ebbéli Felséged kegyelmes resolucióját Felségednek mint kegyelmes urunknak meg szolgáljuk.

(17) Az Székelység között való jobbágyságnak csinálása felől való Felséged ¹⁾ kegyelmes resoluciója szerint tetszett mi nekünk is egész országúl, hogy az megyesi gyűlés után, mely 1614. esztendőben volt, utcunque székelyből csinált jobbágyokat simpliciter kibocsássák kezekből, és foglaltassék el tőlök. Ennekutánna is penig örökséges székelyt, sub poena quadringentorum florenorum, jobbágyává ne tegye; sőt még capitalis és criminalis dologban is Felséged híre nélkül se el fogadni jobbágyúl, sem eladni, kötni magát, az ki zászló alatt szolgáló székely, szabad ne legyen semmi uton. Ha kiket pedig Felségedtől impetráltak eo praetextu, hogy vagy hadban nem szolgált soha, vagy zászló alá bé nem iratta magát, avagy jövevény, post diligentem inquisitionem, elsőben ennek végére menvén és megtudakozván szorgalmatosan, Felséged közikben ²⁾ bocsá-

¹⁾ A nyomtatott példányban a »Felséged« szó ki van hagyva.

²⁾ A nyomtatott példányban hibásan áll: »közinkben.«

tott commissarusi által ha úgy nem találtatik az dolog, az mint Felségedtől megkérték, az olyanokat is tartozzanak eo facto kibocsátani kezekből.

(18) Az megyesi gyűlés előtt pedig szabad székelekből csinált jobbágyok mindenkéül maradjanak meg.

(19) Noha kegyelmes urunk a postáknak mód nélkül való magok viselések felől való panaszokra mindenkor Felséged kegyelmesen resolválta magát ő kegyelmeknek, és erős fenyték alatt rendet is szabott az¹⁾ postáknak, de ő azzal nem gondolván, az szegénységet gratuitis vecturis, commeatibus et ablatione equorum kinszergetik. Végeztük azért Felséged tetszéséből, hogy az postálkodásból az boldog emlékeztű István királynak ő felségének privilegia helyben maradván, ne literae salvi conductus aliis praeterquam in negotiis regni et serenitatis Vestrae proficiscentibus adattassanak.²⁾

(20) Panaszolkodnak sok rendbéli atyánkfiai kegyelmes urunk, hogy noha az törvény előtt való tartogatás és arestatio közönségesen ország törvénye és minden rendeknek szabadsága, privilegia ellen vagyon; mindazáltal némelyek Felségedtől sinistra expositiókkal impetrált arestatiójoknak vigorával, némelyek annélkül is alá s fel igaz utokban járó embereket vagy marhájokat törvény előtt városi vagy falubeli bírakkal megtartóztassák. Végeztük azért Felséged kegyelmes tetszéséből, hogy erről az 1607. és több esztendőkbéli articulusok observáltassanak.

(21) Végezetre háláadóképpen vesszük kegyelmes urunk Felségednek ebbéli kegyelmes gondviselését is, hogy az törvényekről külömb-külobb időben íratott articulusokat egy corpusban redigáltatta, méltónak is ítéljük, hogy articulusban is íratassék. Mely egyben szedegetett törvények így következnek:

(22) Mivelhogy az elmúlt veszedelmes és felháborodott állapotjában szegény hazánknak az terminusok nem szolgáltathattak, az törvény brevis processusiról való constitutiók is az állapothoz képest variáltattanak, s még eddig egy corpusban nem redigáltathattanak, kiből sok abusosok és inconvenientiák következtenek mind a causánsoknak akadályokra s mind pedig az bírának nehézségekre: mely dolgokat akarván tollálni, hogy mind az causánsok s mind pedig az bírák előttök lévő causájokban kevesebb akadálylál és expeditiusban procedálhassanak, ennekeltte való fejedelmeknek ez ideig való minden articulusokat comportálván, az minémű processusokat azokból ez mostani időnek állapotjához képest és az causánsok-

¹⁾ A nyomtatott példányban: »szabatott«.

²⁾ A nyomtatott példányban: »adassanak«.

soknak legjobbnak és hasznosbnak ítültük lenni, azokat egy corpusban redigálván, pro statutis consuetudinibus et legibus regni végeztük lenni és megtartatni tam in sede iudiciaria serenissimi domini principis, quam etiam sedibus comitatum et Siculorum tam in Transsylvania, quam in partibus Hungariae ditioni transsylvanicae annexis existentibus.

(23) Kiváltképpen való injuriájok mivel sokaknak a potentiariusok miatt történik: tetszett, hogy ennekutánna is, az mely casusok brevis processust concernálnak, ez ide alá megírt mód szerént continuáltassanak, t. i. causae quinque casuum omniumque actuum potentiarius maiorum et minorum, deliberati item homicidii, dotum, rerum paraphernalium, quartalitorum, tuterarum, bonorum impignoratitorum, vinculorum et obligaminum, depositorum, debitorum, diffamationum falsorum delatorum, repetitionum literarum et literalium instrumentorum qualitercunque apud manus alienas existentium. Mely casusokat pro arbitrio causantium az causánsoknak salvum legyen az táblán vagy pedig az vármegyéken moueálni ¹⁾ és keresni.

(24) Az táblán való processus pedig ez:

Ha ki peressét az feljúl megírt casusokban az táblán akarja keresni, Erdélyben az terminus első napjának előtte nyolczad nappal, Magyarorszában pedig tizenötöd nappal literis evocatoriis legitime evocáltassa, holott mind az két fél öszve felelvén, ha kívántatik, vagy ad literas, vagy ad humana testimonia második terminusig kibocsáttassanak, melyet ugyan azon második terminusra reportálván, ugyanakkor törvénye legyen; definitiva sententia pronunciáltatván, ulterioribus remediis denegatis exequáltassék. Ha kik pedig per non venientiába hagyják magokat, azokra per non venit sententia adassék, de ilyen móddal, hogy az inhibens azon közelbik terminusra minden igazságát absque ulteriori dilatione tartozzék producálni, hogy modo praemisso törvénye lehessen, mely második terminusra is az inhibitio mellett ha nem compareál, végső sententia adassék, és mindjárást ulterioribus remediis denegatis ezen sententia is exequáltassék. Artic. Anni 1572.

(25) Art. 1582. ²⁾ Az quinque casusokban pedig és deliberatum homicidiumban personaliter compareáljanak, valamikor afféle causák discutiáltatnak, és az inhibitio is nem különben, hanem a feljúl megírt módon szolgáljon.

(26) Art. 1571. ³⁾ Ez feljúl megírt inhibitióról végeztük azt is, hogy az mely peres az táblán jelen vagyon, avagy in

¹⁾ A nyomtatott példányban hibásan: »monealni«.

²⁾ A régibb törvény idézése a nyomtatott példányban hiányzik.

³⁾ A nyomtatott példányban ezen szavak: Artic. Ann. 1571. a megelőző cikk végén állanak.

loco sedis iudiciariae az törvény szolgáltatásakor az peresse ellen nem szól, avagy prokátora által nem felel, peressét fárasztani akarván, de azért ő mással perel, vagy ha nem perel is, az olyan inhibitióval ne is élhessen; ha pedig valamiképpen inhibitiót venne és peresse ellen élni akarna velle, patvaron maradjon ez okáért, hogy afféle nyilván való csalárdság az törvényben senkinek meg ne engedtessek, az kik pedig az inhibitióval igazán akarnak élni, az mi végre az régi jámborok szerzették volt, éljenek úgy és az végre igazán velle.

(27) Art. 1578. ¹⁾ Szokott mindenkor ez is esni, hogy az *per non venit sententia* után inhibitiót adjanak az *incausam attractus*nak, úgy hogy a ki *per non venit sententián* maradott, a *sententia exequálásától* eltilthassa inhibitióval az actort, mely után *euocatio* is szokott lenni. Ha azért az actornak az ki az *sententiát* vötte, abban az vármegyében, az hova *exequálni* akar menni, jósága nem volna, az honnan az *sententia*nak *exequálásától* eltilthatnák az *executorok* vagy *káptalanok* az actort, maga vagy azon embere által, az ki az *sententiát* az *executoroknak* vagy *káptalanoknak* *executióra* viszi, az *executiótól* eltilthassák és *evocálhassák* is. Ha pedig az inhibitióval az *pars periclitans* az *executióra* nem érkezhetnék, az *per non venit sententiának* *executiójának* *relatoriáját* az *regiusok* vagy az *káptalanok* tizenötöd napig ki ne adhassák, hogy az *periclitans pars* az inhibitióval oda érkezvén az ő *defectusának* segíthessen. Ha pedig *intra quindecim dies* oda nem érkezhetik az inhibitióval, a *relatoriát* kiadhassák, de ezt is az tizenötöd napot mindenkor *inclusive* számlálván. Egy *prohibita* is *eodem die absentibus tantum sine onere conceditur*.

(28) Mivelhogy az *prohibita* csak *eodem die* engedtetik meg az *brevis processusban*, az *sententiákat* azokon másodnapon itilő mester uramék kiadhassák, ha nem *prohibeálják* *eodem die*. Ha pedig az vármegyén akarja valaki ezeket az *causákat* keresni, az is szabadság legyen, azokon kívül, az melyekben *perpetuitas bonorum* kerestetik, és ahoz *privilegiumok productioja* is kívántatnék, vagy pedig *notát concernálnának*.

(29) Az vármegyékben azért mind itt Erdélyben, mind Magyarországon részeiben, és az székelésben is, az feljül megírt *brevisekben* ilyen *processus tartassék*: *citatiók* fő és *viceszolgabírák* által legyenek az székek napjai előtt nyolcz nappal, Magyarországon tizenötöd nappal az régi mód szerint; de az bírák nem várván az széktől, csak házoktól is *citatiókra* kime-

¹⁾ Így áll a kézirati példányban; a nyomtatvány pedig az előbbi czikk végén: *Artic. Ann. 1571.*

hessenek. Az citatióknak pedig meritumát cum brevi declaratione megjelentsek az incausamattractusnak, kik régi salariummokkal legyenek contentusok sub amissione officii; hogy az vármegyéken is az processus az tábla processushoz accomodáltassék, ott is, ha kívánnák az causánsok, egyszer ad literas vagy ad humana testimonia kibocsáttassanak második székig, és akkor törvény pronuciáltassék. Ha ki pedig pro stabilitamento iuris sui novummal akarna élni, szabad legyen, de ante extractionem literarum transmissionalium, mert azután az novum meg nem engedtetik azért, hogy az causa mind az novumnak discussiójával együtt revideáltassék az táblán.

(30) Ha ki pedig nemoban hagyja magát és per non venit sententiát vesznek reá, az actort¹⁾ az sententiának exequálásától eltiltja, az incausamattractus a második székre minden bizonságival oly készen legyen, hogy többször ki nem bocsátják, hanem törvénye lészen.

(31) Art. 1582.²⁾ Mind ezekben pedig az casusokban az appellatiók admittáltassanak; de az quinque casusokban és deliberatum homicidiumokban pars convicta fogva tartassék mind az appellatióknak meglátásáig, avagy elegendő kezesség alatt az régi articulusok tartása szerint elbocsáttassék. Ezen kívül minden egyéb remediumok prohibíták, párvételek, procuratoria revocatiók, kikkel azon székről az causának discussiója kimenne, abscondáltatnak.

(32) Tetszik az is, hogy az székek mindenütt két avagy három nap alatt celebráltassanak, és a per non venit sententiákat ugyanazon székben az notariusok kiadják az végre, hogy ha az incausamattractus az actort az executiótól el akarja tiltani, az első közelbik székig verbali prohibitione tiltsa el az actort, tovább ne vontassa, mindazáltal afféle szóval való tiltás az novumot nem excludálja.

(33) Ha mely paraszt embertől potentia patráltatik, abból az 1582. esztendőbeli, Báthory Zsigmond fejedelmünk idejében emanáltatott articulus observáltassék, a mely így vagon:

Az paraszt ember ha mi kárt vagy potentiát teszen, földesurától törvént kérjenek felőle, ki továbbá való halogatás nélkül törvénszéket sem várván, egy szolgabíró előtt tartozék törvént tenni nyolczad napra füstín, (Magyarországban tizenötöd napra), és minden bizonságával revideáltassék; ha ott nem tetszik az törvény, vármegyére appellálhasson első székre, holott vége szakadjon; de ha ott is nem tetszik, az

¹⁾ A nyomtatott példányban hibásan: »az Actor«.

²⁾ A nyomtatott példányban az előbbi cikk végére van nyomtatva: Artic. Ann. 1582.

fejedelem eleiben bocsáttassék, melyben több *juridicus processus* ne admittáltassék. Ha hol az *dominus terrestris legitime requisitus* törvént az *praefigált* napra nem tenne, az vármegyére citáltassék, *et cum singulorum jobbagonum homagiis* tartozzék újobban törvént tenni az feljúl megírt módok szerént. Ha akkor is *contumacia ductus* törvént nem tenne, másodsor is az székre exportálván, in *acquisitione actorum* convincáltassék, és *ulterioribus remediis* denegatis *exactioni* demandáltassék.

(34) Hogy pediglen az *causansok* fáradságoknak és sok költségeknak hasznát érezhessék ¹⁾, és az vármegyéken s egyéb székes helyeken, kerített és mező városokban inchoáltatott törvényeknek hamarabb vége szakadhasson, és perlekedéseknek ²⁾ *scopusát* assequalhassák: végeztük, hogy ennekutána minden erdélyi és magyarországi vármegyék, székelység, százság, kerített és mező városok mindenféle *appellatiókat* indifferenter minden *generalis* és *partialis* gyűlések alatt *revideáltassanak*.

(35) Art. 1600 ³⁾. Mivel az szökött szolgák felől, kik Mihály vajda bėjövele után uroktól elszöktenek, elég világos *articulusok* vadnak, ennekutána is azon *articulusok* mind itt benn Erdélyben s mind Magyarország részeiben *observáltassanak*, melyek így következnek: Végeztük az szegődött, szegődetlen szolgák, szolgálók felől, hogy valamely szolga Mihály vajda bėjövetelítől fogva urát ideje előtt és búcsúvéten elhagyta, ha nem nemes, ha nemes is, ha háza nincsen, valahol megtaláltatik, bíróval meg kell az urától kérni; ha megadja, jó, ha meg nem adja, az székre híjják, és ha méltó és igaz okát nem adhatja, kétszáz forinttal restitúálja. Ha pedig oly nemes ember, hogy *residentiája* vagyon, az székre híjják, és ha méltó okát nem adhatja, kétszáz forinttal restitúálja magát, és mindenben az *brevis articulus* szerént *procedáljon* törvényen. Azonképpen az mely szolgák kapitánságok, hadnagyságok alatt találtathatnak, két nemes emberrel kérjék meg, mely két nemes ember adjon *relatoriát* róla és egy *mandatummal* vegyenek kétszáz forintot jószágán; ha jószága nincsen, hópénzéből tartsák ki az kétszáz forintot, melyet tartozzék az fizető mester megadni egy *mandatumra*; ha meg nem adná az kétszáz forintot, az *perceptoron* vegyék meg.

(36) Az szökött jobbágyok, kik Mihály vajda bėjövetelítől fogva urok földéről elmentenek, azok *dominis suis terres-*

¹⁾ A nyomtatott példányban: »érezgessék.«

²⁾ Ugyanott: »perlődéseknek.«

³⁾ A nyomtatott példányban a megelőző czikk végére van nyomtatva: Art. Ann. 1600.

tribus minden helyekről ilyen módon restituáltassanak: Az kié az jobbágy, kérje meg szolgabíróval avagy csak köznemes emberrel is attól, az kinek földén lészen, magától avagy bírójától; ha megadja, jó, ha meg nem adja, citáltassék az székre tizenötöd nappal az székek napja előtt, és az jövődő közelbik széken mindkét fél per se vel per procuratorem compareálván és össze felelvén, mindkét fél bizonságra bocsáttassék, és másodlik széken az utrum szerént való bizonságokat reportálván mindkét fél, finalis sententia pronunciáltassék felőle, és absque ullo onere tartozzék restituálni az jobbágyot, kiből semmi tovább való remedium, úgymint se inhibitio, se repulsio, se appellatio ne admittáltassék. Ha pedig az vármegye pronunciált sententiája¹⁾ után nyolczad napra nem restituálja az jobbágyot, annakutána való széken cum homagio et poena minoris potentiae tartozzék megadni. Azonképpen az özvegy asszonyok is, kik vicem ejus gerunt, és az nőtelen jobbágyok is, kik immár, úgymint húsz esztendősek, az gyermekségből kikelvén emberkorban vadnak, ezen articulus tartása szerént minden helyekről, (ha szegődött szolga, esztendőjét kitöltvén), megadassék. Az mely jobbágy nemes asszont vagy nemes leánt venne, és felesége után nemes örökségre szállana, az feleségétől kérjék meg az brevis szerént, és mindenben az szerént procedáljon.

(37) Az székelységről, szászságról, kerített és mező városokról, mind itt benn Erdélyben, mind Magyarország részeiben, kérjék parancsolattal meg sub poena ducentorum florenorum ilyen móddal, hogy tempore repetitionis az felkérendő jobbágy felől az actor legyen készen bizonságival, ki exhibeálván annak, kitől felkéreti az jobbágyot, tudhassa ha meg kell adni avagy nem; ki ha meg nem adná, salvum legyen az actor-nak citálni érette, és az előbbi processus szerént causáját prosequálni.

(38) Art. 1612.²⁾ Vadnak olyan atyámfiai kegyelmes urunk, kik ez elmúlt disturbiumokban sokféle ellenségtől gyermeki állapotjukban elvitetvén, ugyanott idegen országban felnevekedtenek, kiknek ez alatt holt hírek futamodván, és megjövések felől semmi reménség nem lévén, östől maradt jószágok ez idő alatt elidegenedett, mostan is olyaktól bíratik, kiknek in praeiudicium illorum semmi jussok hozzá nem volna. Végeztük azért országu, hogy az kik efféle árvák között megjőnének vagy megjöttenek volna, az jószágnak mostani posses-

¹⁾ A nyomtatott példányban hibásan: »sententia.«

²⁾ A nyomtatott példányban az előbbi czikk végén áll: Art. Ann. 1612.

sorát az vármegye székre citálván, és megbizonyítván, hogy az ő jószágát sem atyja sem anyja, sem oly atyjafia, kit atyja vagy anyja holtá után immediate concernált volna, és ő maga is honn nem létében el nem idegenítette, hanem más oly, kit post mortem suam illetett volna, az jószág restituáltassék az ispánok által. Mivel pedig az articulusnak értelme miatt akadályok találtatnak, azoknak eltávoztatásáért tetszett ezen articulusnak világosabb értelmet adnunk, mely ennek utánna¹⁾ observáltassék, hogy tudniillik az incausam attractus ad comprobandum jus suum egyszer kibocsáttassék, és ha annak utánna való törvénnyel contentus nem lehetne, appellatióval is élhessen.

(39) Dilatióknak és prorogatióknak impetrálásával is az causansok igazságokban igen meg szoktanak fogatkozni, kire való képest sok panaszok is hallatnak. Hogy azért kiki igazságában szabadosan előbb mehessen, tetszett, hogy azon egy causában egy prorogatiónál többet senki semminémű szín alatt ne impetrálhasson, melyet secundario ha impetrálna is, invigorosa legyen. Az első prorogatoria is pedig minémű casusokban admittáltassék, holott arról nyilván való articulus vagyon, az ennekutánna is minden részeiben megtartassék, mely ekképen következik:

Art. 1591.²⁾ Miérthogy az törvények dolgában látjuk, hogy sok abusosok vadnak és ugyan introducáltattanak: tetszett egyenlő akarattól, hogy annakelőtte való articulusok tartása szerint az juridicus processus ne turbáltassék, és haldék Felségedtől senkinek külömben ne adattassék, hanemha kik extra terminum regni in publicis regni negotiis vadnak, avagy Felséged maga dolgában bocsátaná el, azonkívül senkinek causája ne prorogáltassék. Ha kik pedig Felségedtől dilatiót vagy prorogatoriát extrahálnak, vagy azért Felségedet könyörgésekkel megtalálják, az tábla lássa meg, kit vehessen elő s kit nem; az kit pedig az tábla törvény szerint úgy talál, hogy elővehetni, azt adjudicálják, az kit pedig nem, azt rejciálják.

Viduarum, orphanorum, et quorum de jure regni interest, legitimum anniversarium mind a táblán s mind egyéb székes helyeken megtartassék.

(40) Vadnak az executiók dolgában is igen sok fogatkozás és abusosok, melyeket szükség tollálni; azoknak azért tollálására tartassék meg az 1599. esztendőbeli articulus, mely így vagyon:

¹⁾ A nyomtatott példányban hibásan: »mellyeknek utánna.«

²⁾ A nyomtatott példányban e szavak: »Art. 1591.« hiányzanak.

(41) Vadnak ilyen bántásink is kegyelmes uram, hogy az vármegyéken adjudicáltatott sententiának executióját Felségedtől extrahált mandatumokkal gyakorta az periclitans parsok inturbálni igyekeznek, és ab executione az executorokat eltiltják az triumphans parsnak nagy fogyatkozására. Végeztük azért Felséged kegyelmes tetszéséből, hogy afféle missilisek, ha contra jus regni et consuetudinem sedis emanaltattak, ne observáltassanak, hanem éljenek az törvének szabad remediumával.

(42) Art. 1576.¹⁾ Végeztetett ez is, hogy in prosecutionibus causarum senkinek kedvezés ne legyen se mesterektől, se egyebektől; az mesterek az régi jó mód szerint seriesből ítéljenek, ebben se uraknak, se egyéb fő népeknek nem kedvezvén, mind szegénynek, bódognak az igasságot egyaránt szolgáltatásák. Felséged is méltóztassék azt megtartatni minden rendeknek személyválogatás nélkül, attól megválva, az kiket Felséged maga szükséges dolgaiban el akarna küldeni, azokuak pereket méltán elő vegye az tábla; haladékot is senkinek egyébként Felséged²⁾ ne adjon, hanem az törvény helt ad, az Mátyás király decretuma tartása szerint.

(43) Mind ez országban s mind Magyarországnak ide tartozó részeiben régi szokás ez, hogy mikor az törvények az per non venit sententiának utánna folyásában indulnak, és az bíró valamelyik félnek, az actornak vagy az incausamattractusnak törvénye szerint hitet ítél, avagy communisra vagy oculata revisióra bocsátja, és eszében vévén az peres félnek valamelyike az törvének súlyosságát, el akarja tiltani inhibitióval: végeztetett egyenlő akarathból, hogy ennekutána ha valamelyik fél ezeknek celebrálásától el akarja magát s az adversa parsot tiltani, nyolcz nappal tiltsa el az napuak előtte, melyet az bíró communisnak avagy oculatának praefigált volt, ezt pedig az napot mindenkor inclusive értvén. Ha pedig valaki annakutána az nyolczad nap után inhiheálna, az inhibitiónak ereje ne legyen.

(44) Art. 1571.³⁾ In longis causarum processibus minden peres egy terminuson két prohibitióval élhessen, egyik eodem die simpliciter sine onere, az második semper cum onere.

(45) Mivelhogy az evocatoriákban, adjudicatákban és relatoriákban vagy az mesterektől vagy az executoroktól

¹⁾ A nyomtatott példányban az előbbi czikk végére van téve: Artic. Ann. 1576.

²⁾ A »Felséged« szó a nyomtatott példányban hiányzik.

³⁾ A nyomtatott példányban e szavak: »Art. Ann. 1571.« a megelőző czikk végén állanak.

gyakran errorok eshetnek az causánsoknak nagy fogyatkozásokra, kiről noha azelőtt is 1571. esztendőbéli articulus volt: tetszett mindazáltal, hogy afféle errorok ad instantiam paritum az első terminuson in foro contradictorio, ha szintén az beadott levelet az mester elolvasta volna is, ha manifeste constál, hogy az mesterektől vagy az executoroktól lött az véték, corrigáltassék. Ezen articulus pedig az vármegyék székin is mindenütt observáltassék, ha az executorok personaliter jelen lesznek, in facie tabulae reformálják, ha pedig jelen nem voltának, mediantibus literis praeceptoriiis legyen a reformatio. Az káptalanok is és conventek azonképpen ad literas praeceptorias tartozzanak reformálni.

(46) Art. 1578.¹⁾ Vadnak az per non venit sententiák kiadásában is emendálásra való dolgok; hogy azért az per non venit sententiák in longis causarum processibus jó módon kikelhessenek, a mesterek ezt a módot tartásák meg: Az magyarországi causákban a per non venit sententiákat tized napig ki ne adják, hanem tizenegyedik napon, ezt pedig az tíz napot nem a primo die termini, hanem a die prima proclamationis számlálják, és így tized nap múlva kiadhassák, innet az következőn, hogy mikor az terminus végében csak tíz nap vagyon hátra, senki, se actor, se incausamattractus peresét ne proclamáltathassa, és az actor per non venit sententiát, az incausamattractus pedig absolutionált ne válthasson.

Azonképpen az erdélyországi causákban is nyolczad napig az sententiákat ki ne adhassák, hanem a primo die proclamationis usque ad octavum diem inclusive, ebből az következőn, hogy mikor csak nyolcz nap vagyon hátra az octava végében, senki annakutánna ultro citroque peresét ne szólíthassa; mert az régi eleink az rationabilis excusatiót in sententiis per non venit erre való tekintetben szerzették volt, hogy az szegény is meg ne nyomorodjék, kiknek útokban valami betegségek, nyavalyák történnék, hanem mentségek legyen.

Más az, hogy semmiképpen, ha ezek jó módon meg nem tartatnak, az sententia leveleket, proclamatát és extradatát nem írhatnak.

(47) Mivel pedig az divisio processusában sokaknak nyilvánvaló igazságoknak megtartására az felettébb való haldék miatt nem kicsin injuriákat látunk lenni: tetszett országul, hogy ennekutána in divisionibus inter fratres carnales, patrueles et matruales fiendis az inhibitio ne admittáltassék.

¹⁾ A törvénczikk a nyomtatott példányban nincs idézve.

(48) Ennek pedig az articulusnak megtartására kívánatlik, hogy az terminusok celebráltatásának ideje mind Erdélyben, Magyarorszában és az székelységen az régi mód szerint duráljon.

(49) Az székely és szász urainknak is, ha kiknek afféle causájok lészen, az feljül megírt processusok suffragáljanak.

(50) Mindezeket azért országúl ilyen rendelés és módok alatt Felsőged kegyelmes tetszése után approbálván, és ennek utánna hogy minden rendek magokat ez processushoz tartásák acceptálván, tetszett egész országúl, hogy ez elmúlt esztendőekben mind az királyok és az approbált decretumnak idejétől fogva valamennyi articulusok, az időeknek külömb-külobb változásaihoz képest, sokképpen és sok módon emanáltattanak és irattanak az törvény processusiról, azok ezután pro cassatis et invalidatis tartassanak, és se exceptiókban, se törvény processusiban, sem táblán, sem vármegyéken azokkal ne élhessenek, hanem azok helyén ez rövid formában kiirattatott igaz és hasznos módokkal contentusok legyenek minden rendek.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicularum trium nationum regni Transylvaniae, et partium regni Hungariae ditioni ejus subjectarum, faverer exaudita et admissa, praemissos universos et singulos articulos, modo praemisso ¹⁾ nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benevole, quod nos universa et singula in eisdem contenta, in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet ubique in ditione nostra observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta civitate nostra Alba Julia die vigesima sexta mensis Maji (ipso videlicet die dominico sanctae et individuae Trinitatis) ²⁾, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példánya kéziratban az *erd. Múzeumban*, (a *Dóntó-féle gyűjteményben*); másik ugyancsak egykorú, a fejedelmi peccséttel

¹⁾ A nyomtatott példányban: »praedeclarato.«

²⁾ A zárjel közé rekesztett szavak a nyomtatott példányból ki vannak hagyva.

és Lectával hitelesített nyomtatott példánya, alján e szavakkal: »Impressum Claudiopoli, Typis Heltanis per Joannem R. Makai« s hátán ezen jegyzettel: »Casparis Beoleony m. p.« *ugyanott (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diet. Trans. II. köt.).* — A nyomtatott példány kevésbbé lévén correct, mint a kézirat, kétes esetekben a szöveget ez utóbbi szerint adtam.)

b)

Incltyti regni Hungariae palatino Sigis.
Forgacs 6. May. Alba Julia 1619.

Illustrissime domine stb. Salute stb.

Minapiban Nagodhoz bocsátott ifu legény szolgánk által való írását nagy kedvesen vöttük, kire az üdőknek művoltához és más utakon mind ő felségétől Ferdinánd király urunktól és egyebektől érkezett leveleink, híreink miatt eddig választételünket halasztottuk; mostan pedig az Nagod jelentése szerint ad dominicam Trinitatis Posenban a gyűlésnek promulgáltatását értvén, noha ennyi földről mind készületre menésre valóban igen rövid időnek láttatik az végeztetett nap: mindazonáltal mivel itt is országunknak szintén ez napok alatt találtatott gyűlése lenni, mindenképpen elszánt akaratum az, hogy mentől hamarébb ezen gyűlésen elválasztatván, tanácsi renden való híveink közül fő követünket bocsássuk ő felségéhez, Nagtokhoz és az országhoz, ki által mind eddig köztünk való frigyeknek, végezéseknék confirmatióját véghez vigyék s mind Jenő állapotjának megmarasztásáról jót s bizonyost tractáljunk. Melyet is idején azért is akartuk Nagodnak tudására adni, mivelni állapotot szállás dolgában is tudjuk ilyenkor foglyosnak (?)nét is az követségek és dolgok nem kicsidek lévén, rendeltetnék j(ó) idején követünk számára bocsületes és illendő szállás; továbbá vesszük eszünkben szorgalmatoskodását Nagodnak az Dóczy András urammal való szemben lételünkről is, kiről megírtuk ezelőtt is Nagodnak, hogy semmi derakas titkoskodásunk ő kegyelmével nem volt, hanem azelőtt való differentiáknak complanálása után efféle közönséges megmaradásról s nevezet szerint Jenő megtartásáról is volt szónk ő kegyelmével, kiről mindazáltal a mi oly volt is, most meg nem írhatván, a mely fő követünket most oda felküldendőek leszünk, azokról is minden bizonyost izenünk Nagodnak; végezetre, hogy az mindenható istennek végezéséből császár urunk ő felge az árnyékvilágból kiszóllítatván, birodalmának kezdetit Ferdinánd király urunk ő felge min-

den felé ilyen kegyelmességgel kezdette fundálni örök dicsőretre és külsőképen is nagy és igen bölcs itilettel követi ez kegyelemmel teljes utakat ő felsége; vajha az cseheknek is szivöket az úristen meglágyítván, választott koronás királyokhoz igaz hűséggel és engedelmességgel fordulnának, ide felé is isten után legnagyobb bátorságunkra az lehetne, mert az török semmi alkolmatosságon úgy nem kapdos, mint az keresztyénségnek egyenetlenségén; ő felsége mi hozzánk ilyen idején korán reménségünk felett való kegyelmességgel fordult két dologból is: egyikből, hogy kicsin állapotunkban ezelőtt praedecessorinkról érdemleni láttatott titulusunkat is missilis levelében megadta, és oly böcsülettel írt, kivel az ő felge hozzánk való kegyelmességében igen contentusok vagyunk; másikat, hogy az minemű leveleket Jenő állapotja felől kívántunk volt is mind magunknak s mind országunknak, in forma meliore megküldötte, kivel isten akaratjából mi is sincere írjuk Nagodnak, csak jól és csak az közönséges keresztyén jónak megmaradására (minthogy külömben nem is lehetne velek élni) akarunk mentül hamarébb élni, visel is reménség isten után, hogy ő felségével és Nagtokkal ilyen jó tökéletes sincera correspondentia fenntartatván, nem leszen haszontalan ebbeli gondviselésünk mind közönségesen s mind annak az helynek megmarasztására, kiről az felbocsátandó követ világosban tractál mind ő felségével s mind Nagtokkal; ő felségének pedig eddig hozzánk mutatott kegyelmességét és jó affectióját tapasztalván magunkhoz, most csak kevés szóval igaz örökösön való háladatosságra és ennél nagyobb kegyelmességének is promoteálására igírjük magunkat fő követünk által; pedig mikor mi is ő felségének ennél is nagyobb és nyilvánban való kegyelmességét tapasztaljuk, nagyobbhat nem igírhetünk, hanem teljes erőnkkel ő felségének minden felőlünk való reménségének úgy meg akarunk felelni, hogy adóssá semmiben ne láttassunk maradni. Éltesse isten nagy jó egésségben sokáig Nagodat bódogul. Datum Albae Juliae etc. die sexta mensis Maji, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono.

(Bethlennek az akademia birtokában levő leveles könyvéből.)

c)

Tekintetes és nagos fővezér passa nekünk mindenekben jóakaró urunk, isten Nagodat jó egészséges bódog étellel megáldja és egy napját ez földön sok ezerré tegye.

Az mi régi eleinkről reánk maradott jó szokásunk és szép rendtartásunk szerint az mi kegyelmes urunk és mostani fejedelmünk ide Fejérvárra országos gyűlésben hivatván ben-

nünket, mi is ő felségétől mivel az mi reánk való jó gondviselésre és igazságunknak oltalmazására erős hittel köteles, egész országúl mi is meg akartuk tudni ő felségétől, honnat mint legyen állapotunk, honnat valami jót, megmaradást, vagy honnat viszontag ártalmas igyekezeteket ismerhetne az szent békesség ellen. Mivel mi ide az hatalmas és győzhetetlen császárunknak oly frigyes országi között, kik nem napig, óráig, hanem örökös frigytartással vagyunk kötelesek, legszélső és végső helyben vagyunk az több keresztyén királyok és fejedelmek birodalmával, azoknak szívök untalan rajtunk levén, az sok folyó ide s tova járó hírek miatt nemcsak valóban igen vigyáznak reánk, hanem Lippa odaadásáért sokkal (ke)vesebb hitelünk lévén nálók, írásokkal, levelekkel ugyan tudakozzák is, mint legyen állapotunk az fényes portával és fenyegetnek, hogy valamint az o(rszág) és két császár között végeztetett békesség ellen innét oly igyekezetek ne következzenek. Több dolgok között azért ez mostani gyűlésünkben el nem titkolhatja ő felsége a mi kegyelmes fejedelmünk, hanem értésünkre adta, hogy noha Nagtoktól ő az tanácsos vezéritől, sem utánok való passától mi nyilván való levelekkel és írásokkal fenyegetési nem volnának, országúl is oly bántásunkat az szent békesség ellen nem reméllenők. De mivel az fényes portán levő mostani kapitihája hiteles atyánkfia Borsos Tamás Nagtok nevével igen nehéz igyekezetekkel teljes leveleket ír, ki miatt közülünk főkövetségre is oly nyilván való veszedelmes állapatra kit bocsáthassunk, nehéz találunk, mindazokat pedig az fenyegetéseket Nagtok hírével, akaratjával írja-e, nem-e, bizonyosok benne nem szintén vagyunk, holott ilyen nagy idegenségre nemhogy az mi kegyelmes urunkkal ő felségével mű valami okot adtunk volna, de eddig való sok hasznos és igaz szolgálatunkért egyet is az keresztyén országok közül hűségünköt (*igy*) nagyobb kedvében az fényes porta ne tartson mi nálunknál; sőt most is olyan reménységünk és teljes bizodalomunk vagyunk mind hatalmas győzhetlen császárunknak mi hozzánk való nagy kegyelmében s mind az Nagyságod atyai jó akaratjában. Mely bizodalomból ez levélünk megadó becsületes atyánkfiát Mikó Ferencz uramat Csik. Gyergyó, Kászon székeknek főkapitányát és az mi kegyelmes fejedelmünk udvarának vicerhopmesterét küldötte az mi kegyelmes fejedelmünk, és mi is országúl igen nagy alázatossággal könyörögvén ő hatalmasságának, miut igen kegyelmes császárunknak és Nagyságodnak is, mint atyai jó akaratul való urunknak, mivel az idegenségnek semmi igaz okát nem látjuk, melylyel az kapitihája fenyeget: az keresztyén országokra is sok nehéz hírek folynak felőlünk, hogy mi akarnánk

az szent frigy és békesség ellen új dolgokat indítani, ne igyekezzék Nagyságod ilyen hű, igaz és régi frigygyel az fényes portához köteleztetett országot valami véletlen zürzavarban és veszedelemben ejteni, inkább mint illik ilyen birodalomnak eszes, bölcs igazgatójához, minket is hatalmas császárunk kegyelmes szárnyai (alatt) szép békességbe igyekezzék megtartani; kiből mi is el nem mulatjuk valamivel az fényes portának tartozunk, a mi kegyelmes fejedelmünkkel készek vagyunk és leszünk azt beteljesítenünk. Mely dolognak bőségesben szóval való megmagyarázását a felül megnevezett követ atyánkfíára bízuk, kinek hogy Nagyságod szavának teljes hitelt adjon és hogy mentől hamarább kedves örvendetes válasszal hozzánk és a mi kegyelmes fejedelmünkhöz visszabocsássa, szeretettel kérjük Nagyságodat. Datum Albae Juliae die 17. Maji 1619.

Nagyságodnak mindenekben igaz alázatossággal szolgálnak az nemes Erdélyországban levő minden rendek.

Mikó Ferencz uram vitte (*más írással*).

(Az akadémia leveles könyvéből.)

LXXXIV.

1619. j u l. 18.

Bethlen Dóczynek: találkozásáról Károlyival.

Illris et magce dne stb.

Károlyi uram én hozzám érkezhén, az Kgd becsületes levelét megadá és követségét megmondá, melyet nagy szeretettel vöttem; én is ő kglmét nem akarnám megkéselelni, Kgd-hez visszabocsátottam, ő kglme által szívemnek belső titkait megnitván Kgdnek, melyet soha senkivel nem cselekedtem, mindeneket megért ő kglmétől, melyek közzül mit kelljen elővenni s mit file mellett bocsátani, álljon maga szabad akaratján; az én igaz synceritásomban ő fge soha meg nem fogyatozik, valamíg azzal ő fge élni akar, non verbis sed re ipsa akarom megbizonyítani, holott amicus certus in rebus incertis cernitur. Azután Kgd két rendbeli leveleit vettem utamban, melyekben tudósít az csehek ellen való ő fge győzedelmes szerencséje felől, melyet bizony nagy örömmel hallottam és olvastam, Kgd-től nagy szeretettel vöttem azoknak tudására (*így*) való adását. Legyen áldott az úristennek nagy neve érette és ő fge ilyen több nagy kegyelmes gondviselését tartsa meg ő fgén tiszta szüiből kívánom. Az úristen szégyenítse ennél is inkább meg az ő fge ellenségét, melyben semmit nem kételke-

dem, csak az emberek legyenek igazak és tudjanak élni az jó occasiókkal stratagemmákkal, nam fronte capillata post haec occasio calva.

Károlyi uramnak hogy valamivel többet kellett késni az Kgd reménységénél, oka ez, hogy szintén Brassóban talált, onnét elindulván feleségem látására hozám, ide Fejérvárra az estve érkeztünk, ma expedialom. Kgd-től választ várok siet-séggel, és az oda fel való állapotokról hogy tudósítson, szeretettel kérem. Ide semmi hírünk nincsen, omnia sunt tranquilla et pacata. Mikó Ferenczet immár várom két hétre az portáról, tudom bizonyos hírekkel jó. Gratiannak azon napon az Kgd levelét elküldtem, mely nap kezembenadták. Valami levelek érkeztek kezemben az cselektől, Károlyi uram olvasta és paríáit vötte. Ezek után stb.

Ex Fejérvár die 18. Julii 1619.

Ill. dñis Vrae

amicus benevolus ad serviendum paratus

G. princeps m. p.

Külczim: Illri ac magco dno Andreac Dóczy de Nagy Lúichie stb. stb.

(*Eredeti*, Bethlen Gábor írása, Bécs titk. ltár. Hung.)

LXXXV.

1619. a. u. g. 7.

Dóczy Bethlennek: mentegeti magát Bethlen rádjai ellenében.

Illustrissime princeps etc. Servitiorum etc.

Az Felséged levelét, mely 3. Aug. költ, 6. ejusdem adák meg; szintén azon órában hozák Leopoldus herczeg urunk ő felsége levelét. Irja ő felsége, hogy leveleimet ő felségének, király urunknak, Frankfurdban küldte, mivel az Felséged promptitudójával csak egynehány verset irtam vala Mártenből¹⁾ Károlyi urammal együtt levén és az derék relatiót, hogy magam szolgálimtól felküldjem, ide Szathmárra halasztottam vala. Aval az relatióval úgy jártam, hogy az szegény megholt Molart uramnak includáltam vala, nem remélvén nyavalyásnak halálát és szolgálímnak meghagyván, hogy senkinek levelemet kezében ne adják, hanem csak tulajdon magának Molart uramnak, szolgálím azt nem tudván, hogy az ő felségének szóló levelem volna includálva. Posenban megértvén követemtől az

¹⁾ Szomartin.

gyűlésben Molart uramnak halálát, visszajöttek és leveleimet visszahozták ez elmúlt héten; mely leveleimet ismét újonnan felküldtem. De az Mártenből írt leveleimre ő felsége azt írja, nagy kedvesen vette ő felsége az Felséged jó ofertumit és segítségére küldendő jó ajánlását, nem is kételkedvén abban ő felségek, ha kívántatnék, hogy Felségedben megfogyatkoznának, mely Felséged jó affectusát oly nagy néven vették és veszik, mintha immár in effectum ment volna. Mely jó akaratjáért és promptitudójáért kglsen nem akarnak jövődöben háládatlanok lenni, el sem felejtkeznek róla fundamentumot arra építvén ha szükséges lesz az segítség, hogy Felségedben meg nem fogyatkozik ő felsége. De minthogy abban az terminusban vadaak most, hogy componálni akarnak és el is kezdték, oly reménség is táplálja ő felségét, hogy az compositio jó módjával véghez megyen, kire segítse isten ő felségét. Ezeket ő felsége Leopoldus herczeg uramnak parancsolatjából akarám Felségednek értésére adnom. Azt itélném magamban, mind az két fejedelem fog irni e napokban Felségednek.

Térek immár az Felséged nekem írt levelére; nem győzők eleget rajta csodálkoznom, az maga kezével mit írt Felséged nekem, ki az másik levéllel ellenkező szólássú; Felségedet kérem, megbocsásson, irásimat sinistre ne interpretaálja, mert él az isten, hogy se Rődei Ferencz uramra, se Rődei Pál uramra nem suspicálkodtam, becsületek ellen sem jártam, sőt ha levelemet jól megolvassa Felséged, inkább mentettem; de hogy az emberek vélekedését, kit tud az isten, vagy hiszi Felséged, vagy nem, nem is irom a végre, hogy mentsem magamat, hogy magamtól nem gondoltam, azt reméljen is; mentől confidenciusb procedálok, annál kedvesb dolgot cselekeszem, de azt mint látom, mentől nagyobb synceritással és confidenciával procedálok, annál nagyobb idegenséget veszek Felségedtől magamra. Nekem úgy tetszik, hogy csak eddiglen is sok dolgokban kedvesen szolgáltam Felségednek, kire nézve is jelen ráncorral való kezeirását Felségednek nem érdemeltem, mert uram én is igaz embernek tartom magamat, és szovaimmal nem játszom, és az gyermekjátékról elköltem, az emberek között eszvesztésben nem igyekeztem, sőt inkább most is concordiát tractáltam, kiben ugyan reménségem is vagyon, de az mint eszemben veszem, akármint igyekezem is Felségednek kedveskednem, kire bizony szívből igyekeztem, de cselekedeteimet Felséged mind másképpen explicálja. A hol hitel és ratiónak hitele nincs, jó módjával mint procedálhasson ember, nehéz az útját feltalálni, az emberek között is külömség levén. Tudván az Felséged állapotját, mi is erről az részről hivatalunkat, és meddig extendáljon határunk, jól értjük.

Hogy pedig Felséged némelyeknek értésére akarja adni vagy adta, gondot viseljenek magokra, becsületökre, mert csak most értette Felséged, hogy urunk ő felsége suspicálkodik hozzájuk, ám meglátja Felséged, mit ír, de én efféle az én kgl's uramtól nem értettem. Ha pedig én Magyarországon valakinek vétettem, megtalálhatjuk egymást, vagyon törvény előttünk; ha pedig más módon akarja, isten nekünk is gondunkat viseli, noha tudomásom szerint senkinek nem vétettünk. Méltatlan fő gondviselője lévén ő felségének és méltó hivatalunknak megfelelően, ha mindenkinek nem tetszettünk, erővel senkire magunkat nem köthetjük. Az mint látom, nagyobb részt az szegény catholicusok illen suspectusok Felséged előtt, noha nyavalyások, azok vesztig vadnak, sem nem practicálnak, se urok ellen nem mahinálkodnak, mások ellen sem törekeshetnek, sua sorte contenti, mégis mindent reánk fognak. Eszterházi uram ha Károlyban mit mondott volna is, kiről Felségednek immár irtam, hogy Felséged ne higgye, mert csak hízelt emberek hívszik (*igy*) az eszvevesztést és differentiát. Urunktól ő felségétől kiadatott instructióját én láttam, de azt nem láttam ott, hogy se most, se azután vagy titkon vagy nyilván Felséged ellen valaki mit cselekedjék, noha vétünk bizony ebben sincs, mindazáltal ugyan erővel reánk fogja Felséged, és az mint felül megírtam vala, ha vétett volna is Károlyban Eszterhás uram, ő érette mást offendálni, benne diffidálni, suspicálkodni, nem tudom az conscientia méltán veheti-e erre vagy nem Felségedet, mert ha vétkeket ismerném legkisebb punctjában is, bizony meg nem tagadnám, mert az igaz jó akarat és az igaz processus csak synceritást kíván és nem dissimulatiót, mert afféle, a hol nevedtem, nem tanultam vala, és most sem tudok; hozzá uram, ha én eszvevesztésben gyönyörködném, sokan keresztül nézhetnék most is egymást, de afféleben nem gyönyörködve, azután is csak el akarom távoztatnom, mert nem illik az kereszténységhez.

Ezeket azért kellett Felségednek betű szerint megírnom, hogy Felséged intentumom felől informatus legyen és írásimat olyan suspectuose ne interpretálja, mert isten biznyságom, soha arról nem gondolkodtam, az mire Felséged magyarázza, hanem csak az egy synceritást követtem, hogy az ide ki való embereknek vélekedését, ki bizony nem az mi vallásunkon valóktól esett, érte Felséged, és annál inkább bennem megnyugodjék. De ha Felségednek az az synceritás nem kell, és így diffidál, erővel senkire magamat nem kötöm; tudom hivatalomat és köteleességemet, az mire isten segél, csak addig mehetek elől. Ha pedig Felséged az conclusum szerint való confidentiát akarja követni, azon ember vagyok, Felségednek

szeretettel és örömet szolgálók; úgy lehet az jó csendesség és békesség, ha illendő dolgokban egyesek leszünk, illetlent pediglen eddig egymástól nem kívántunk.

Az mi az hajduság dolgát illeti, ember most arról nem gondolkozhatik annit, ki miatt meg nem történhetik, de isten kegyelméből és jó gondviseléssel mint praeveniálhatjuk az periculumunkat, csak az Felséged részéről való hajdúk ne izgassák az idevalókat, kire tudom, hogy Felségednek immár gondja lesz. Az mi az idevalókat illeti, mi is azon leszünk, ha szót fogadnak és jót kívánnak magoknak, hogy csendességben és vesztég legyenek, mert okot háborúra nekik se egyfelől, se másfelől tudomásom szerint nem adtanak. Hogy pediglen én irtam volna az töröknek veszedelmek felől, azt bizony soha meg sem gondoltam, sőt inkább megmaradásokra igyekeztem, az mint ő felsége és az ország megmaradásokra nézve, bizom is, követét az portára küldte. Azért azt az hírt is méltatlan szenvedjük, melyben Felségednek szintén anni része vagyon köztök, mint akármellikünknek; magok is jól látják, hogy csak költött hír. Hogy pediglen az palánkot el akarják vonni, afféle conceptus bútt az fejekben, az csak onnan vagyon. Am Felséged egyik várasára nem tudom honnan üzenték meg, de Konyárd az helynek neve, hogy egyszer is másszor is az árkot betöltésék és az karókat benyomják, mert az török nem akarja szenvedni, onnan vették az többi is. Mind egy s mind másfelől vagyon az fogyatkozás, kit nem másnak, hanem az háboruban való gyönyörködő embereknek tulajdonítok. Minthogy Felséged hadnagyit behivatta, kik legyenek azok az hírhordozók, tudom, hogy Felségednek aperiálják; Felséged pediglen, ha maga jó ajánlása szerint értésemre adja, kik legyenek azok, valóban rajtok leszek, hogy megbüntettessenek. Mind hadnagyok, kapitányok voltak e napokban itt, kiknek, él az isten, (jó) szót adtam, nem fenyegettem, sőt jól tartottam; a mellett jó módjával eleikben adtam, hogy ingerlő híreknek és oly hamis embereknek hitelt ne adjanak, kárt magoknak ne tegyenek, mert az, mi egyszer használt, másszor megárthat. És akkor nagy contentummal bocsátam el; de az kiből ember bele akar szándékkal garázdálkodni, nem fog ott se ratio, se igazság. Azért ha vesztég nem akarnának lenni, valahol leszek, Felségeddel örömet értek egyet, hogy az szép csendesség hazánkban mindkét felől megmaradjon. Mutatott isten anni módot, az ki vesztég nem ülhet, talám nolle velle is leültetik, csak az egyesség kívántatik. Én is vigyázásban leszek és promptálom az embereket a hol kívántatik; az nemesség is vessé eszében, micsoda károk következnek az felülésben; ha kívántatik nem lesznek difficillisek. Ezek után

Felségednek szolgálatomat ajánlom. Isten sokáig éltesse Felségedet. Szatlmár, 7. Augusti, anno 1619.

Illmae cels. Vrae

servitor semper addictissimus
Andreas Doczy m. p.

Külczim: hiányzik.

(Ered. a gy.-fejérvári kápt. ltár r. a. részében.)

LXXXVI.

1619. szept. 12.

Bethlen a szebeni tanácsnak; sikereiről értesíti.

Gabriel dei gratia princeps Transilvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Prudentes et circumspecti fideles nobis sincere dilecti. Salutem et favorem nostrum. Nilván lehet Kegyelmeteknél mióta az úristen szegény hazánknak igazgatására az fejedelemségre felemelt, országunkbeli hiveinkkel együtt teljes tehetségünkkel azon voltunk, miképpen szegény hazánknak és nemzetségünknek elveszett szép békességét felállathassuk és megerésíthessük. Mely természetünkben hogy ilyen hirtelen megváltoztunk és fegyvert fogni láttatunk, hisszük, Kegyelmetek és egyebek is csudálkoznak rajta. Ott benn létünkben indulásunknak okait és minden circumstantiáit Kegyelmeteknek eleiben nem számláltuk: mindazáltal az is nilván vagyon, hat egész esztendőttől fogva tractáltuk az békességet az ausztriai familiával, akár mint confoederáltunk és azt akarmi diplomákkal erősítettük, de már ugyan ottan mindjárt eszünkbe vöttük és nilvánsággal megtapasztaltuk ellenünk alattomban való ártalmas practikájokat, melyeket noha jól tudtunk, de mégis békességes tűréssel szenvedtük. Az religiónak persequálásáért az csehországiakat másfél egész esztendőttől fogván ő felségekkel veszekedni jól tudtuk, az pap urak jesuiták és jesuitáknak foveáló némely hazánk és nemzetségünk békessége nem szerető nagy urak nughatatlan elméjektől viseltetvén és az zürzavar, háboruságra alkalmatosságot keresvén, alattomban való practikájokban előbb menvén, jövődre mind az religio dolgából s mind egyéb költött practikás boszúból nekünk is nilván megirták, mely szörnyű ártalmas szándékkal voltak minden urakhoz várasokhoz és vármegyéken mi vallásunkon levő főfő rendekhez; melyet eszekben vevén minden rendek, nem akarván az veszedelmet fejekre várni nagy sok untatásokkal lakó helyünkben megtaláltak bennünket és izenvén obtestátiókkal, hogyha ők ennek-

előtte ellenségünk ellen fegyvert fogtanak volt mellettünk, mi tőlünk is azt kívánná az háladatosság, ilyen szükségekben hűtök szabadsága mellett segítőnk meg őket; ez idő alatt az csehországi praesidens uraktól is igaz bizonyos assecuratiónk érkezvén, harmadfelől az fényes portáról nemcsak consensus és bizonyos assecuratiónk, hanem ugyan jó módok alatt intetésünk érkezvén; ilyen fundamentomokkal isten segítségéből fizetett hadinkkal megindultunk személy szerint; birodalmaknak szélben nem érkeztünk vala, hogy az úristen az itthon való uraknak szívöket nagy buzgósággal arra vivén, az zürzavar csináló és szerző urakat emendálni kezdtették; Kassa városa mi hűségünk alatt lévén, Dóczy András az magyarországi generalis mi számunkra Kassáról Patakra fogva vitetett; az kerített és mező-városok is oda fel, azonképpen az urak szép kész hadakkal készen várnak bennünket; Poson városa és vára felől is bizonyos assecuratiónk vagyon. Isten azért mostani szent igyekeztünket kezdetitől fogva ekkeddig való processusunkban reményességünk felett ilyen formán megáldván és szerencsésévé tevén, méltónak ítültük, hogy ezekhez az jó hírekhez képest Kigyelmetek elsőben istenünknek hálákot adván és több öröme napjai között számlálván, az több külső szomszéd országoknak is hirdesse, az örömet meglőtesse. Ennekutánna is ha mi oly hireink érkeznek Kegyelmetektől el nem titkoljuk, hanem értésére adjuk. Bene valeant. Datum ex castris nostris ad Tibiscum positis die 12. Septembris, anno domini 1619.

G. princeps m. p.

Közlés: Prudentibus et circumspectis magistro civium regio et sedis iudicibus ceterisque juratis civibus et senatoribus civitatis nostrae Cibiniensis etc. fidelibus nobis syncere dilectis.

(Eredetije N.-Szeben városa ltban. Nr. 261.)

LXXXVII.

1620. márcz. 2.

Meghívó az ápril 5-ki országgyűlésre.

Gabriel dei gratia regnorum Hungariae et Traussylvaniae princeps ac Sicularum comes etc. etc.

Magnifice etc. Salutem etc.

Nagy és elmulaszthatatlan okok miatt főképpen hogy az nemes Magyarországnak, ki mi nekünk is szükség idején ellenségünk ellen segítséggel volt, idején való oltalmazására és több nagy veszedelemben forgó keresztyén országoknak mind szaba-

dításokra, mind veszedelmes állapotjokból jó megmaradásra való hozásért kifáradván hadainkkal, azoknak eventusát mely szép áldásokkal látogatta az úristen, közhirekből és experientiákból is értheti. Azokat pedig, mint egyéb dolgainkat is Kegyelmetektől nem akarván eltítkolni, jobb alkalmatossággal világosban érteni adjuk és megmagyaráztatjuk. Hogy pedig távollétünkben is valahol kívántatott, mind édes hazánkra szorgalmatos vigyázásunk, és atyai gondviselésünk volt Kegyelmeteken, elég bizonyosság eddig minden bántódás nélkül szép békességben egész országul való létele és megmaradása Kegyelmeteknek, melyben hogy jövődre is sokkal jobb móddal Kegyelmetekkel egyenlő értelemből előmehessünk, mellettünk levő tanácsink tetszésekből rendeltük Kegyelmeteknek oly okokért, kiben most egyéb semmiképpen nem lehetett, generalis gyűlést celebráltatni Fejérvári városunkban ez jövődő iudica vasárnapra, idest ad quintum diem mensis Aprilis, melyen mind az nemes Magyarországnak és több confoederatusinknak gondja viselésével magunk személyében bé nem érkezhetvén, bizonyos főcommissariusink által minden akaratunkat és az országra szükséges gondviselésünket proponáltatni akarjuk. Intjük azért Kegyelmedet, sőt hagyjuk és parancsoljuk is, hogy az felyül megnevezett napon és helyen ugymint generalis gyűlésünkben minden okvetetlen maga személye szerint compareáljon Kegyelmed, hogy Kegyelmetekkel istennek akaratjából meg nem késleltetvén, sem mulatoztatván, Kegyelmetek közönséges javára és megmaradására édes hazáuknak minden jót és hasznos dolgokat végezhesünk. Secus etc. Bene valeat. Datum Cassoviae die 2-a Martii 1620.

Gabriel m. p.

Simon Pechi
cancellarius m. p.
Caspar Bölöny m. p.

Külsőin: Magnifico domino Wolfango Alja de Korotna stb.

(Eredeti a gróf Teleki cs. lth. Miss. 250. b. Egy másik Cserei Lászlóhoz írott példánya meg van Gyula-Fejérvárott, Cista Appendictis fasc. III. Nro 115.)

LXXXVIII.

1620. ápril 5—20.

A fejérvári országgyűlés törvényei.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar comitatum Hun(iadiensis) et Maramorosiensis perpetuus comes, serenissimi (domini domini) dei gratia regnorum Hungariae, Transsylv-

uaniaeque p(rincipis et) Sicularum comitis etc. supremus consiliarius (ac per) Transylvaniam locumtenens, et Simon Peczy de (Zenther)sebeth eiusdem domini principis cancellarius et co(n)siliarius intimus, ac commissarius plenipotentarius, damus pro (memoria) per praesentes, quibus expedit universis, quod cum s(erenissi)mus dominus princeps, dominus noster clementissimus p(ublicae) gentis nostrae vngaricae saluti inuigilando, a(d ge)neralia comitia dominorum procerum et magnatum, universorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transylvaniae ac (partium) Hungariae eidem annexarum, eisdem per suam ser(enitatem) ad 5 diem huius mensis Aprillis, anni praesentis (mille)simi sexcentesi vigesimi, in civitate sua Alba J(ulia) indicta celebranda personaliter venire nequiverit, (nos) cum plenaria auctoritate et commissione in pers(ona) sua ad eadem comitia delegando, iidem domini proceres et magnates, uniuersique status et ordines trium nat(ionum) regni Transsylvaniae ac partium Hungariae ipsi subie(ctarum), in generalibus eorum comitiis ad p(re)s(cri)p(tum) diem quintum mensis Aprillis anni huius currentis indictis in ciuitate Alba Julia ex edicto suae serenitatis celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis ac suffragiis, unanimi consensu conclusos, rogantes nos debita cum instantia, ut nos universos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta usque ad suae serenitatis ratificationem, acceptationem et confirmationem, auctoritate nostra plenipotentia hac in parte a sua serenitate nobis attributa, ratos, gratos et accepta habentes ratificemus, acceptaremusque et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem subiectarum, in comitiis eorum generalibus et civitate Alba Juliae ad diem 5 mensis Aprillis anno domini 1620 indictis celebratis conclusi.

(1) Nagy és örvendő háladással tartozunk az úristennek, kinek mind mennyei s mind földi birodalmok, uraságok és méltóságok, egyedül való szent gubernálása által igazgattanak, hogy ő szent felsége az mi kegyelmes és természet szerint való urunk fejedelmünknek szívét szomszéd országbeli magunk vére nemzetsége megromlott szabadsága oltalmazására felindítván, nem szánván nagy és fáradságos nyughatatlanságát és sok költségét, bizonyos számu vitézlő hadaival kimenvén, minden jó igyekezetit az szent istennek kegyelmes providentiájá-

ból jó karban állatta, és mind ennyi sok és hasznos fáradsága között is, alig vévén magának egy kis respiratiót, esztét és elméjét ő felsége édes hazájának gondja viselésére fordítván, ilyen szerelmes atyjafia és úr követi commissariusi által jó és dicséretes rendelése szerint előttünk járó vigyázó felől prouideálván, kinek hűségesen és kedvesen annuáltunk, és ő nagyságát Bethlen István uramat, hazánk és nemzetünkbeli főurunkat, kedvesen acceptáltuk, minden jónkra való szükséges dolgokról irt kegyelmes propositióját közinkben ezen gyűlésünkben küldvén, és az mellett elindított s fennálló titkos dolgainak magyarázatját szóval való izeneti által megjelentette.

(2) Mivel pedig ő felsége kegyelmesen propositiójában int bennünket, hogy ennyi hasznos jóból mű is, ki ne rekesztenők magunkat, hanem az mely confoederatus országok mostan Magyarországgal együvé corporáltattak újjabb confoederatiónak általa, azra az confoederatióra mű is accedálnánk communi omnium nostrorum trium nationum voto, melynek mivoltából mű is némünémüképpen, mint olyan nagy jótól, idegenek nem volnánk, de mostan szintén reája nem mehetünk, hanem az nemes Magyarországnak az mostani előttünk álló, Besztercze-Bányán leendő gyűlésére, az ő felsége parancsolatja szerint, az mi kegyelmes urunk mellé főuri és tekintetes atyánkfiait felküldöttük, kiknek az szent confoederatiónak jó móddal való tractálására, az ő kegyelmeknek adott instructiónk szerint, plenaria authoritást adtunk egész országu. Nem kételkedvén semmit is az ő kegyelmek mind az mi kegyelmes urunkhoz ő felségéhez mind hazájokhoz való igaz hűségekben és szeretetekben, ott léteken ő kegyelmek, az mi jobb móddal tudnak, arról tractáljanak isten engedelmeiből és végezzenek mind az confoederatus országok követivel, de legkiváltképpen az nemes Magyarországgal.

(3) Hogy pediglen ő felsége az mi kegyelmes urunk az fényes portát, a honnét az szegény hazánknak isten után áll és függ legfőképpen való megmaradása, jobb és elégségesebb módon contentálhassa, és mind az udvara népeit is egyéb környül álló sok szükséges dolgainak véghez viteléről is mentől méltóságosan prouideálhasson, noha bizony nem tagadhatjuk szegénységünknek sok és számtalan fogyatkozását: mindazáltal ígérünk Nagyságtok által ő felségének mindennemű szükségére minden kaputól tíz tíz forintot, felét ad festum Ascensionis domini, felét ad festum Petri et Pauli apostolorum, fogyatkozás nélkül az ő felsége tárházában beszolgáltatni. Könyörgünk azon ő felségének, vegye tőlünk elég neven; Nagyságtokat is kérjük szeretettel, ő felségénél törekedjenek szegénységünk és magunk mellett, legyen contentus ő felsége ez mostani contri-

butiókkal. Az magyarországi uraink és atyáinkfiai is azon adózásra ígrik magokat ő felségének mind az szász urainkkal és székely atyáinkfiaival egyetemben, kiknek az lakságon vagyon jószágok ő kegyelmek közt. Az török császár adójában az szé-kelység is praestálja előbbi ígretit arról való articulust szerint.

(4) Az kolcsos, mező, kerített és szabad városok az előbbi mód szerint az ő felsége kegyelmes rendelése szerént ekképen contribuálnak :

Kolosvár adjon	fl. 800.
Bánfi Hunyad	fl. 100.
Abrugybánya	fl. 100.
Kis Maria	fl. 100.
Kézdi Vásárhely	fl. 100.
Udvarhely	fl. 100.
Fejérvár	fl. 75.
Sepsi Szent György	fl. 75.
Illyefalva	fl. 75.
Egeres	fl. 40.
Nagy Almás	fl. 25.

(5) Az ország széliben való útnak elfogásáról és szorgalmatos reá vigyázásáról arra való tisztviselőink által hogy fogyasztás ne legyen, az tavali articulust végeztük ujjolban observáltatni.

(6) Fejérvárnak is épületit mivel ő felsége continuáltatni akarja és kívánja Nagyságtok által, noha bizony mind szegíny jobbágyink fogyasztással vadnak, és az marhájoknak nagyobb része sok helyen az dög miatt mind meg is holt, és most is az betegség miatt omoltan omol le, kit Nagyságtok maga is jól látott és tud is: mindazáltal, hogy ő felségének kedvesben erőnk szerint ezbeli kívánságára is megfelelhessünk, és ilyen nagy és jó dicsíretes dologban el kezdett munkánkat félben szintén ne láttassunk hagyni, ígírünk az kőhordásra és az mészégetésre is minden tiz kapuról egy-egy négy ökrü szekeret és három-három gyalog embert az szekér mellé két-két hétig, úgy hogy pünköst után ide jövőn, az praefixum tempusnál tovább itt ne tartóztassák az tisztviselők szegínyeket, és más egyéb ususra ne conuertálják is; sőt mikor ide jutnak is, adjanak mindjárt dolgot eleikben, ne várakoztassák napról napra nagy héjában itt szegínységinket, mint ennek előtte cselekedték véllek az tisztviselők.

(7) Az mi az lovasbeli praesidium állatásunkat illeti, noha az elmúlt esztendőben is sok és szántalan költségünk volt ő felsége mellett, és ha mindnyájan oda ki nem voltak ő felségével, mindazáltal az országnak színe oda lévén az mi kapuszá-mos lovasinkkal egyetemben, az három hó pénzt is pedig gya-

loginkért, látván az nagy szükségét, fogyatkozás nélkül adminisztráltuk ő felségének, e közben peniglen, az országban is az szükség kívánván, magunk, kik itthon maradtunk volt, fenn lévén vigyázásban, az kapuszámos gyaloginkat is magunkkal együtt egy-egy hó pínzsel az két-két kapuról fenn kellett magunk mellett tartanunk: de hogy nagyobb hűséggel és alázatos engedelmességünkkel viselhessük magunkat az mi kegyelmes uru(nkhoz), az hat-hat kapuról az ő felsége kíván(sága) szerint Nagyságtok által két-két hópínzsel ígírjük ő felsége mellé elő állatni szükség idején lovasinkat his tamen conditionibus suppositis, hogy az induciáknak napjáiglan legyenek vesztegségben azok is; annakutánna ha kívántatnak, az mint ő felsége is proponáltatja, úgy vegye fel és indíttassa ki ez országból ökö. Magunkat pedig compromiscue, az mint Nagyságtok assecurált is róla, az kimenetelre, az kiknek közülünk akaratja nem lészen reája, nem kinszerít ő felsége, az mint tavaly. Az kapuszám után való gyalogok hópénzének megadására elégtelenek lévén, könyörgünk ő felségének, azzal ne búsítson; had maradhasson hazánkra való erőnk is, ha az szükség kívánná.

(8) Az székely uraink és atyánkfiai is ez partialis expeditiója mellé ő felségének, Nagyságtok által kívánsága szerint, az hatszáz lovas kopjást jó szívvel megállatják. Mint kegyelmes urunknak könyörgünk ő felségének egész országúl, ne szakgasson meg bennünket egymástól, holott az szomszéd országokat is mind fenn ülni halljuk, hogy ha mire kívántatnék, az szeginy hazánk oltalmazására, (kit isten eltávoztasson), coniunctis viribus lehessünk elégségesebbek.

(9) Sok nyavalyáink és fogyatkozásink s bántásink között nem utolsónak tartjuk ez elmúlt kevés idő alatt igen sok jobbágyinknak Thordára való menéseket, és ki nem adatások miatt való bántódásinkat: mivelhogy mind az kamorán lévő tisztviselők s mind az város bírái és polgári, és az oda szökött parasztság is, az urunk ő felségétől erről emanált mandatumal abutáltanak. Végeztük azért egész országúl, Nagyságtok is annuálván, valamennyi jobbágyok az urunk ő felsége mostani kimenetelitől, de kiváltképpen arról való mandatumának datumjától fogván oda Thordára refugiáltak, mely mandatum die 28 mensis Augusti költ ki anni immediate praecedentis, azokat indifferenter mind eddig, a fine comitiorum modernorum post octauum diem inclusiue, ad primam requisitionem quorumlibet dominorum terrestrium, vigore praesentis constitutionis, az város bírái és városi rendek sub amissione privilegiorum publicorum, az kamora ispán penig sub amissione universorum bonorum suorum, et nihilominus mindenik, azaz mind az város bírái s mind az kamora praefectura, sub poena singu-

lorum ducentorum florenorum, minden törvény processusa nélkül tartozzanak kiadni, melyet locumtenens uram parancsolatjával ispán uraim annak módja szerint *mox et de facto* exequálhassanak.

(10) Az *mandatum* előtt¹⁾ oda ment jobbágyok pedig mind az thordai s az több. az országban lévő aknákról, és minden helyekről, annak módja szerént való törvénnyel és poena alatt arról írt *articulus* szerint adassanak meg, csakhogy az poenát az kamora ispánokon *vigore praesentium constitutionum* nem az *fiscuson*, sem az *fiscus* jószágán, hanem ha meg nem adnák és conuincáltatnának, az magok saját jószágán, vagy ha az nincs, mező és kerített városokban lévő házokon, örökségeken, ispán uraim és városok bírái az ő tisztek alatt lévő helyekben megvehessenek *locumtenens uram* *mandatumával*, az vagy *sententia* levél erejével, mely poenának két része *fiscusé*, harmada az peresé úgy legyen, hogy az *executort* is abból tartozzék contentálni.

(11) Hasonlóképpen az várakhoz tartozó jószágoknak udvarbírái is tartozzanak kiadni az oda szökött szolgákat és jobbágyokat, az mely vármegyében tiszteket viselnek, annak szolgabírái által legitime felkérve az tisztek alól; az jobbágyokat törvénnyel szabad legyen tartalmazni, ha akarja, de ha méltó okát megtartásának nem adhatja, vagy az szék színén meg nem ígérné és meg nem adná, az *articulusok* tartása szerint ők is szinte annyi poenán maradjanak érette, mint egyéb nemes emberek. Mely poenát az *sententia* erejével vagy *locumtenens uram* *mandatumával* az ispánok exequálhassanak *modo supra declarato*.

(12) Az *liber baronatusság* és szabad helyeknek interdicálása felől azelőtt emanált *articulusinkat* most is minden részeiben helyben hagyjuk és confirmáljuk; sőt mivel már Erdély és Magyarország is egy fejedelemség alatt vagyon, jobbágyink Magyarországból is restituáltassanak, *et e conuerso similiter*.

(13) Az latrok, orvosok, tolvajok és egyéb malefactorok büntetésében az *articulusok* szerint ispán uraim tisztek vesztese alatt procedáljanak, *authoritasok* lévén absolute az ő felsége jószágában is, holott az ispánok hűtösök minden helyeken czirkálni, az gonosztévőket inquirálni és *executiókat* celebrálni, az udvarbírák, tisztsviselők ellene nem állhatván semminémű cselekedetekkel, fenyegetésekkel.

(14) Az szászszágon való *fundus regiusra* is az régi mód szerint elvehessenek ugyan az czirkáláskor ispán uraim, de ott ne exequálhassanak magok, sem ajándék nem adásért senkit ne károsítsanak, sőt ha kitől valamit afféle dologért elvöttek,

megadassék, az executióban az régi jó usust obseruálván : mind-azáltal az szász uraim is, a mivel tartoznak, adják meg nekik.

(15) Hogy pedig idegen földről ez országban bójövő tolvajok és egyéb gonosz tévő emberek kiüsmertessenek, ennek utánna senki oláh jobbágya fegyverrel, puskával, dárdával, szablyával és tegezzel ne járjon az juhászokon és barompásztorokon kívül, sőt azok is az juh és baromörizést elhagyván, csak félnapi járó földön is fegyvert post promulgationem articulum ne hordozzanak, nála lévő fegyver elvesztése alatt.

(16) Az széll elött lappangó avagy csavargó és uratlan emberek is, kik az szolgálatot és adófizetést kerülvén, csak mint az herék az a méhek közt, hol egy, hol más úr avagy más nemes ember jószágokban magokat megvonván, úgy élnek, vagy idegen országból jönnek, ez ilyeneket se úr, se nemes ember, se kerített és mezővárosok, jószágában tartani, s neki patrocinálni ne merészeljen, hanem fogja meg és kötözve vigye vagy küldje az ispán kezében ; ha ura vagyon, viselje gondját ; ha nem lészen ura, afféle suspectus emberek előbbi articulus szerént büntetődjenek.

(17) Az harminczadosok és vámosok felől való panaszolkodás újultán újúl ; szükség azért, ha az büntetést el akarják távoztatni magokról, szokatlan és törvéntelen exactiókat ne cselekedjenek, tartsák az igaz harminczadláshoz és vámoláshoz magokat minden helyeken.

(18) Az csíki atyánkfiai kívánságok szerint, hogy minden nemes embert postálkodásra ne erőltessenek, az tisztviselő uraim rendeljenek bizonyos postálkodó személyeket köztök, mint szintén Háromszéken vagyon.

(19) Az salétromfőzők az szász uraim közt faluról falura ne járjanak, hanem elsőben az főtisztviselőt megkeresvén locumtenens uram missilis levelével, mind helyét, fahordást és ételét elrendelvén, valahol alkalmatosbnak mutatják, azon helyben maradjon, és ott főzessen : házakat, pajtákát, csűröket azért sohul el ne bontsanak. Ha pedig afféle levéllel falukat saczczoltatnának, írják meg locumtenens uramnak, kétség nélkül érdemek szerint megbüntettetnek.

(20) Ismeretlen csavargó embereknek szállást ne adjanak se városokon, se falukon, fő, nemes és paraszt rend is, hanemha jámborúl le akar telepedni avagy szolgálatra állani ; bizonytalan állapottal ott ne hagyja heverni, mert ha mi kárt affélék cselekesznek, azokon veszik meg, a kiknél szálláson voltak. Az úton járókra is, kik levél nélkül járnak, a tavali articulus szerint szorgalmatos vigyázás legyen ; valahol az fő és viceispán uraim afféle uratlan csavargó legényeket gyűlekezni értenek, tisztek szerint magok szolgálival, és ha kívántatik, közel

való szomszédságbeli nemes emberekkel, falukkal, valakiknek az ispán parancsol, conflualjon és kergessék őket, kinek kinek állapotjának végére menvén érdemek szerint megbüntessék. Efféle kergetésre pedig ha mely falu contumacia ductus fel nem kelne, tizenkét forint bírságot dülhassanak rajta, jószágán, marháján. Az kerített, mezővárosokban bírák, tisztviselők is efféle uratlan ismeretlen emberekre való vigyázásban hasonlóképpen tartozzanak eljárni tisztek szerint. Az székelységen is fő és vicekapitánok s királybírók hasonlóképpen vigyázzanak rájuk.

Nos itaque praemissa huiusmodi condignae petitioni dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum nos accomodare volentes praemissos universos et singulos articulos, modo declarato nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de uerbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta per suam serenitatem ratificantes, acceptantes et confirmantes, usque ad ratificationem, approbationem et confirmationem eiusdem suae serenitatis, ratos, gratos, et accepta habentes, pro praesenti auctoritate et functione nostra, approbauimus, ratificauimus, et confirmauimus, offerentes et obligantes, quod nos uniuersa et singula in eisdem contenta, in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tempus infra premissum conditioneque sub praemissa, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet ubique in ditione suae serenitatis Transsylvaniae et partibus Hungariae eidem subiectis obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Iuliae die 20 mensis Aprillis anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo.

(P. H.)

Stephanus Bethlen, m. p.

(P. H.)

Simon Péchy

cancell. et commissar. m. p

(Egykorú hiteles példánya, melyen az aljára nyomott két kisebbszerű pecsétnek most már csak helye látszik: az *erd. muzeumban* (Jos. Com. Kemény *Codex Authent. Artic. Diet. Trans. III. köt.*) — Másik hasonlóan egykorú hiteles példánya, melynek alján csak egy nagyobb szerű pecsét nyoma látszik, az *erd. muzeumban* (Mike Stúdor *gyűjteményében.*) A harmadik eredeti példány, melyen a két név eredeti aláírása van, dr. Teutsch ur superintendens birtokában.)

LXXXIX.

1620. aug. 30.

Bethlen István hadak fogadásáról intézkedik.

Fejérváratt lakó Deessy Istvánnak ő felsége káptalanjának instructiója.

Az ő felsége kglis akarátja s parancsolatja szerint az mely hatezer forintot soldosok fogadására kezében adatott, kit Váraddá kelletik Pettneházy István uram ő kglme kezében, vagy peniglen honn nem lévén váradi vicekapitán Czymaközy András urammal egyetértvén, mind gyalogot lovast így kell conducálni.

Mind gyalogot, lovast jó puskával, szablyával, szekerczével, szerszámmal; nevét felírja megtudakozván, megesküttesse, fizetése az ő felsége limitatiója szerint legyen.

Lovast peniglen jó lova, sisakja, pánczéja, fegyverde-reka, huszár nyerge, lánczos féke, kopjája, hegyes tőri vagy pallossa meglevén, hasonlóképpen róla regestumot irván, megesküttetvén, Pettneházy uram ő kglme rendelése szerint hadnagyság alá intézvén, az ő felsége mandatura szerint lovasnak való fizetését megadja.

Inczédy Mátyás, mivel fizető mester Biharvármegyében, az váradi praesidiumban köteles legyen Desj István mellett lenni; hogyha ő nem lehetne, legyen Merkő János deák.

Mind gyalog s mind lovas fogadásában oly cautusok legyenek, s vigyázzanak, hogy más ember szolgáját, vagy peniglen bérben fogadott szolgát ne mustráltassanak, mert az igen szokott lenni.

Az szerszám dolgában is igaz egy, mert szokták az lovasok az szerszámot mástól kérni, velle megmustrálni, meglevén az mustra, visszaadván szerszámát az szükségnek helyén meztelen maradni.

Mindezekre s mind lovas, gyalog hadnagyokra, az mint Pettneházy uram ő kglme rendeli, megesküttetvén őket, lovast, gyalogost kezében adván szemek előtt viseljék mind isten (előtt) tött fogadásokat s mind peniglen ő felségének való kötelesség(eket) az mint az mustrán lovasokat, gyalogokat, szerszámotól kezekben adnak, az szerint mustrálják ott fenn urunk ő felsége előtt is.

Lovasnak penig ő felsége mostan fél hópénzt így parancsolt adatni: lovasnak fl. 2. gyalognak fl. 1. d. 50. tizedesnek fl. 2. főhadnagynak fl. 5. gyaloghadnagynak. vicegyaloghad-

nagynak fl. 2. d. 50. lovas hadnagynak az ő felsége ott fenn való rendelése szerént félhó pénzt.

Pro ultima necessitate az mint ott az üdő megtanít, ha semmiképpen egyéb nem lehetne benne, és az szükség ugyan úgy kívánná, hogysem ő felsége megfogyatkozzék, egész hó pénzt is meg kell adni; de az ő felsége parancsolatjára igen reá vigyázzon, hogy mint sietteti ő felsége, azt is az szerént adja, hogyha semmiképpen az félhó pénzt fel nem akarnák venni.

Az kik szemed előtt meg nem mustrálnak, senki ratiójára senkinek pénzt ne adj, hanem csak annak, az kit látsz, ha jó és illendő az szolgálatra, úgy adj pénzt.

Az melyeket penig megmustrálsz, jó szerszámos volta (szerént) registumban neve szerént irjad, mely regestum ket magad keze írása, pecségi alatt küldd fel ő (fel)ségének, az mását az szerént hozdd ide énnekem. D(atum) Albae Juliae die tricesima mensis Augusti, anno dni millesimo sexcentesimo vigesimo.

Stephanus Bethlen m. p.

Kívül: Désy Istvánnak instructiója

(Ered. Bethlen István aláírásával a gy.-fehérvári kápt. ltár r. a. acták.)

XC.

1620. szept. 29—oct. 7.

A fehérvári országgyűlés törvényei.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar comitatum Hunyadiensis et Maramarosiensis supremus ac perpetuus comes serenissimae regiae Majestatis domini domini Gabrielis dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. regis, principis Transsylvaniae et Siculorum comitis intimus consiliarius et regni Transsylvaniae gubernator, damus pro memoria per praesentes, quod cum serenissima regia Majestas dominus dominus Gabriel dei gratia regni Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. rex princeps Transsylvaniae et Siculorum comes, dominus noster clementissimus, publicae gentis Hungaricae salutis invigilando ad partialia comitia dominorum procerum et magnatum, universorumque statuum trium nationum regni Transsylvaniae ac partium Hungariae eidem annexarum ad 29. diem mensis Septembris anni 1620. festum nimirum sancti Michaelis archangeli immediate per suam regiam Majestatem in civitate Albensi indicti celebranda personaliter venire nequiverit, et nos plena cum autoritate gubernandi

in aliis suae regiae Majestatis litteris missilibus commendatum toti regni Transsylvaniae et partibus regni Hungariae eidem annexis et subjectis praeficere sua Majestas regia dignata fuerit. Eisdem domini proceres et magnates, universique status et ordines trium nationum praedecarati regni Transsylvaniae ac partium Hungariae ipsi subjectorum in partialibus eorum comitiis ad praescriptum 29. diem mensis Septembris anni hujus currentis in civitate Alba Julia ex edicto suae Majestatis regiae celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos in eisdem comitiis partialibus ipsorum votis ac suffragiis unanimique consensu conclusos, rogantes nos debita cum instantia, ut nos universos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes ratificaremus, acceptaremus, et confirmaremus. Quorum quidam articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum in comitiis eorum partialibus in civitate Alba Julia ad diem 29. mensis Septembris festum nimirum sancti Michaelis archangeli proxime praeteriti anni 1620. indictis celebratis conclusi.

Felségednek, kegyelmes urunk, gubernator uram ő nagysága által közinkbe küldött propositióját alázatos engedelmességgel és nagy böcsülettel vévén, megértettük, hogy peniglen az mindenható felséges úristen ebből is hozzánk ingyenvaló kegyelmességét megmutatta, Felségedet nemcsak az egész magyar nemzetségnek világoskodó és előttünk járó fényes oszlopúl, hanem azon kívül is idegen erős, hatalmas nemzetségeknek segítségekre, oltalmazásokra közülünk felindítván, diadalmas szerencsés progressusokkal látogatván, végezetre az elmúlt besztercze-bányai magyarországi generalis gyűlésben sok országok követinek jelenlétekben az egész magyarországi státusoknak közönséges választásokból Felségedet az egész Magyarországnak és több ahhoz incorporáltatott országoknak csudálatosképen gondviselő fejekké, királyokká választotta és ilyen méltóságos állapotra felemelte, annak mindnyájan kicsinytől fogva nagyig, egész országúl tiszta szívből buzgóságinkból örvendezünk; mely atyai kegyelmes gondviselésétől ő szent felségének, a mi kegyelmes istenünknek örökkévaló hálaadásal is tartozunk, kívánjuk is éjjeli nappali szüntelen való ájtatos könyörgésünkkel ő szent felségétől, hogy Felségedet szent nevének dicséretire, szegény hazánkunk, nemzetségünknek és

az egész keresztyénségnek jóvára, megmaradására ilyen úri méltóságos állapotjában megerősítvén, életét Felségednek hosszabbítván, minden ellenségi ellen szerencsés és győzedelmessé tevén, hosszú boldogságos, kedves és kíváncs békességgel virágzó birodalmát Felséged királyi méltóságos és kegyelmes gondviselése alatt áldja meg és tegye boldogságossá.

(1) Számtalan nagy országos dolgai és sok foglalatossági között hogy Felséged kegyelmes urunk szegény hazájáról Erdélyről és mi rólunk, igaz alázatos híveiről el nem felejtkezvén, királyi méltóságos gondviselését mű reánk is Felséged kiterjesztette és közinkbe nem valami idegenet, hanem szerelmes atyjafiát, vérit, tagját, hazafiát Bethlen István uramat ő nagyságát előnkbe gubernatorúl szegény hazánkknak rendelte és mutatta, Felségednek ilyen atyai gondviselését teljes életünkbe meg igyekezőnk szolgálni, kérvén azon az mi kegyelmes istenünket, hogy ő nagyságát szent lelkének általa minden dolgaiban vezérelvén, adjon erőt is arra, hogy elsőben ő szent felségének, annakutána Felségednek és szegény hazánkknak velünk egyetemben kedvesen szolgálhasson. Ő nagyságát, gubernator uramat a Felséged kegyelmes commendatiójához képest s mind peng az maga dicsíretes virtusához képest, avagy virtusára nézve egész országúl Felségedtől creáltatott és előnkben adatott gubernatorunknak agnoscálván, nagy becsülettel és szeretettel acceptáljuk, könyörögvén azon alázatoson Felségednek, ennekutána is királyi szokott kegyelmessége szerint szegény megromlott hazánkrról megemlékezvén és atyai kegyelmes gondviselésétől is meg nem szűnvn, méltóztassék Felséged hozzánk ezen atyai kegyelmes gondviselését megmutatni, kit teljes életünkben Felségednek, mint kegyelmes urunknak igaz alázatos hívséggel hálálhassunk meg.

(2) Szegény hazánkknak mostani előtte álló szükségí mit kívánjanak, azt is Felséged parancsolatjából jól látjuk, melyeknek helyére való állatására és végben vitelére hogy Felségedet kegyelmes urunk és gubernator uramat is ő nagyságát az Felséged kegyelmessége szerint az gondviselésére elégségessé tebessük, noha bizony nem tagadhatjuk kegyelmes urunk szegénységünknek sok rendbeli fogyatkozását, mindazonáltal pro communi nostro commodo et ratifica permansione non parcentes nobismet ipsis ígérünk Felségednek minden előtte álló szükségekre kapu száminkról három nemzetúl nyolcz-nyolcz forintot, felét ad 1. diem Decembris proxime venturum, felét peniglen ad festum Epiphaniarum anni immediate subsequentis fogyatkozás nélkül a Felséged tárházába beszolgáltatni. Egy terhviselésre ígérík a magyarországi atyánkfiái is mago-

kat mind a szász urainkkal ő kegyelmekkel és atyáinkfiaival egyetemben. Felségednek mint kegyelmes urunknak alázatosan könyörgünk, vegye elégségesen ez mostani contribuálásunkat, ezen is kérvén Felségedet, az minemű pénzzel ez országban élünk, azt promiscue vétesse el az adóban, mért azon ugyan solenniter protestálunk, hogy jobb másféle pénzt semmi úton nem adhatunk, sem magunk, sem szegénységünk szerét nem tehetjük. A székely uraink atyáinkfiai is a segesvári articulusnak continentíája szerint az egy-egy forintot megadják.

Az kolcsos, mező és szabad városok az elébbi mód szerint contribuálnak:

Kolosvár adjon	flor. 640.
Kézdi Vásárhely	flor. 160.
Sepsi Szt. György	flor. 60.
Egeres	flor. 32.
Bánffi Hunyad	flor. 80.
Kis Marja	flor. 80.
Udvarhely	flor. 80.
Fejérvár	flor. 65.
Ilyefalva	flor. 65.
Nagy Almás	flor. 20.

(3) Tovább megemlékezünk kegyelmes urunk, miképen főkövet uraink s atyáinkfiai, plenipotentiát adván ő kegyelmeknek, az elmúlt generalis gyűlésünkből bocsátottuk volt fel az nemes Magyarország gyűlésében, holott Felséged kegyelmes urunk királyunk mind az német, magyar, cseh, morva és egyéb keresztyén országokkal minemű confoederatiót szerzett legyen, ő kegyelmektől világosan megértettük, mely Felséged távollétében is felőlünk való ilyen jó gondviselését egész országúl hívségesen meg igyekezzük Felségednek szolgálni. Mely confoederatióját Felségednek ez mostani partialis gyűlésünkben is acceptáljuk, derekasban pedig és nagyobb solennitással jövődő generalis gyűlésünkben is confirmáljuk.

(4) Végeztük ezt is, hogy a mint a magyarországi uraink és atyáinkfiai ígérték magokat, a közikbe futott jobbágyinakat megadatni, mi is azon processussal ígérjük ő kegyelmeknek megadni az ő kegyelmeknek közinkbe jött jobbágyokat.

Nos itaque praemissae hujusmodi petitioni dominorum regnicularum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum accommodare volentes, praemissos universos et singulos articulos nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in icsdem contenta ratos, gratos et accepta

habentes pro praesenti autoritate a sua regia Majestate attributa approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos, quod nos universa et singula in eisdem contenta, in omnibus punctis clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam autoritate functionis a regia Majestate attributa, ubivis in ditione transsylvanica et partibus Hungariae eidem subjectis observari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum Albae Juliae die septima mensis Octobris, anno domini 1620.

Stephanus Bethlen m. p.

(Az akadémia birtokában levő Halmágyi gyűjteményből.)

XCI.

1620. szept. 29.

Bethlen Gábor Bethlen Istvánnak: Gratiano moldvai vajda elpártolása ügyében.

Ill^{me} comes. Kgd leveleit az portáról hozott levelekkel együtt az estve indulásunkkor szekeremen adá meg az posta, melyből az moldovai állapotot értem, kiben immár semmit nem kételkedem s azelőtt is elhittem, mert Rédei Pálnak diserte megmondta volt Gratian, hogy ő lengyel királtól akar azután dependeálni, engemet is arra intett és kért, hogy az királylyal jó correspondentiát viseljek. Azt én tudtam még az elmúlt esztendőben juniushban, melyet a portára megírtam, de nem hitték, és mostan használnak vele; én bizony igen örülöm, hogy meg tudta és merte tréfálni az törököt, tanoljanak rajta másszor s lássa meg, kinek mint hiszen. Ezekkel az moldovai és kozákok nagy rablásokkal valóságos ellensége leszen az lengyelnek a porta, és megbékélhetetlen állapot leszen közöttök és minket elfelejtetnek az lengyelekkel. Erdélt hogy megpróbálja az lengyel, magammal el nem tudom hitetni; nagy ratiókból állathatnám, ha üdöm volna hozzá, de mivel nincsen, indulok az ellenségre, nem írhatok azokról, hanem reménségem az úristen, hogy senki Erdélt nem invadálja ez esztendőben; és ha szintén valaki reá indulna is, bizony uram, útját az ellenségnek úgy megállhatják, hogy meg sem büzli Erdélt, csak ne várják ágyokban, hanem Bereczken belől, ahol én járkáltam, vessenek jó sánczokat, senki feléje sem fér, hanemha híjja valaki, az más dolog. Az kevés katonaságot vármegyék lovasival együtt Kgd bátor elbocsátotta volna nem az haszonért

annira, mint az erdéli segítségnek híréért. Én azokat úgy megtöbbitettem volna titkon, hogy senki eszében sem vötte volna az dolgot, és az confederatus országok előtt is az országot megmenthettük volna az segítség adásból ez esztendőben; de azzal Kgd bizony nagy kárt és nagy hihetetlenséget szerzett az országának: senki nem hiszen ezután.

Immár ha bocsátja is őket Kgd, az mi szolgálatunkra nem érkeznek, mert itt hamar elválnak minden dolog; sőt eddig is talán ott fenn az derék hadak megvittanak, mivel csak egy mélföldön voltanak egymástól és oly had, kinél nagyobbat keresztyén hadat mostani ember nem látott, mert ad minus vagyon 70 ezer az két had; ott fenn Spinola és az ellen való had vagyon a két fél 60 ezer; az fizetést is hiában adatta nekik Kgd mind az vármegyékkel s mind az én részemről, mert ott sem szolgálnak, itt sincsenek, ajándékon élnek ott benn is; de quod majus az vármegyék minemű rettenetes fizetést adott az roszaknak, istennel bizonyítom, hogy 4 frtnál lovasnak, 3 frtnál gyalognak többet nem adnak itt künn sohél, melyről országúl végeztünk, valaki arra való reménségben jött az fizetésre ki Erdélből, igen frustráltatott. Mindazáltal Kgd mégis indítsa meg őket, siessenek kijöni az confoederatusokra nézve, ha el tudnák hitetni vélek az transactióknak observálására, hogy Erdély is kész, de nehezen hihetem el. Foeliciter valeat. Ex Keopcsyén, die 29. Sept. 1620.

Gabriel m. p.

Szent-Páliék, Katona Istvánék, Lázár István s Székely Miklósék jöjjenek el.

Külczim: Ill. comiti dno Stephano Bethlen de Iktar, comitatum Marmarosiensis et Hunyadiensis supremo et perpetuo comiti, consiliario nostro intimo et per regnum Tranniac gubernatori etc. fratri nobis honorando.

(Bethlen által irt eredetije Marosvásárhelytt, a Teleky Itárban.)

XCH.

1620. decz. 22.

Bethlen Istránnak a hadsereg élelmezése ügyében kiadott rendelete.

Pro dominis Siculis capitaneo, ductoribus, centurionibus, decurionibus ac universis equitibus et peditibus sedis siculicalis Maros in comitatu Karasznensi existentibus, limitatio praebendarum, simul etiam quaedam edicta ex communi dominorum consiliariorum deliberatione observanda.

Mivel az mi kegyelmes urunk kegyelmes parancsolatjából egynéhány napok alatt itt Kolosvár táján az ország népének fenn kelletik lennie mindaddig, míg ő felségének indulásunkról vagy leszállásunkról második parancsolatja nem érkezik: hogy ilyen súlyos téli időben az hadnak fennléte az szégyenségnék könnyebbségére legyen, az had népe is meg ne fogyatkozzék élés dolgából, rendöltünk az ő felsége mellettem lévő tanácsival egyetemben napjában minden három-három lóra az viceispánok és szolgabírák által egy-egy véka zabot adadni kapuszám után. Az hol peng zabot nem adhatnak, fél-annyi búzát, avagy árpát, avagy rozsot, avagy kölest adjanak.

Item minden három emberre két-két véka lisztet adjanak egy hétre.

Item minden száz legényre külön-külön egy-egy hétre három-három tehénnek az húsát, avagy négy-négy disznót szolgáltatassanak.

Item minden száz lóra egy-egy hétre négy-négy ökör terhe szekér szénát, tizenöt szekér szénát adjanak.

Ezeken kívül senki gazdáját szitkozódással, vereséggel, széna abrak és egyéb akármiféle élésadással kényszeríteni, avagy erőhatalommal és lopva semmi elesék marháját elvenni ne merészelje, bor ser hozatásra ne erőltesse.

Senki búzát, öreg barmot, és akármilyen névvel nevezendő házieszközt, fehér ruhát el ne merjen prédálni, falukat, falukon levő szentegyházakat, méhet fel ne verjen, udvarházakra, prédikátorok házára ne szálljon, szállását tűztől igen oltalmazza, gyermeket fel ne bontson. Úton járó jövő-menő embereket meg ne háborgasson, lovokat el ne vonja, se semminémű morhájokat el ne foszszza, se ne tolvajoljon, se ne prédáljon, hanem minden ember az feljül elimitált éléssel contentus legyen. Mert ha ki statiójából Szakmárra kimegyen, kétszáz forint birsággal bünetődik.

Kegyelmeteket azért intem főkapitány és hadnagy uraim, sőt autoritate functionis hagyom és parancsolom is serio, az ő felsége mellettem lévő tanácsival együtt elrendelt limitatiohoz és edictumhoz tartsa Kegyelmetek is mindenekben magát, és tisztí alatt lévő lovas és gyalogrenden valókkal is ahhoz tartassa magokat. Mert valaki ahhoz magát tartani nem akarja, annak büntetése, tudniillik az feljül megírt kétszáz forint, személyválogatás nélkül azokon kik az ellen impingálatnak ezen zászló alatt, ha szintén annyi marhája nem volna is, praeter detentionem is exequáltatik mox et de facto.

Az viceispánoknak, szolgabíráknak is az feljül megírt limitatio szerint az élésnek beszolgáltatására igen szorgalmatos gondviselések legyen. Az élés adásból senki jószága immu-

nis ne legyen, hanem mindjárt kapuszám után az élest felvetvén, szorgalmasan exigálják, és minden okvetetlen minden ember jószágáról bészolgáltatassák, mert ha ő kegyelmek miatt fogatkozás leszen az élés bevitetésében büntetlen nem maradnak.

Senki penig a zászló alól elszökni feje jószága vesztése alatt ne merészeljen. Kegyelmetek tisztviselő uraim ezen poena alatt haza ne bocsásson. Datum in civitate Colosvar, die 22 Decembris anno 1620.

Stephanus Bethlen m. p.

(Eredetije a gr. Lázár cs. megyesfalvi ltárában.)

XCIII.

1621. ápr. 24—29.

A fehérvári részleges országgyűlés törvényei.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar, comitatum Huniadiensis et Maramarosiensis supremus ac perpetuus comes, sacrae regiae Maiestatis ac domini domini Gabrielis dei gratia electi Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slauoniae etc. regis, Transylvaniae principis, et Siculorum comitis, intimus consiliarius et regni Transylvaniae gubernator. Damus pro memoria per praesentes quibus expedit vniuersis, quod cum praefatus serenissimus dominus rex publicae gentis hungaricae (saluti)¹⁾ inuigilando, ad partialia comitia dominorum procerum et magnatum, vniuersorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, eisdem per suam Maiestatem (ad festum)²⁾ sancti Georgii martiris, diem videlicet 24 mensis Aprilis, anni domini 1621, in ciuitate sua Alba Julia indicta celebrandis personaliter venire nequuerit, nos cum plena autoritate eisdem comitiis praeficiendo, iidem domini proceres et magnates, vniuersique status et ordines trium nationum Transylvaniensium in praescriptis comitiis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infra scriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et suffragiis vnanimique consensu conclusos, petentes nos debita cum instantia, ut nos uniuersos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, usque ad suae maiestatis ratificationem, acceptationem et confirmationem, auctoritate nostra hac in parte a sua Maiestate nobis attributa, ratos, gratos et accepta habentes, ratificaremus, acceptaremus-

¹⁾ Az erd. múzeumi példányból a »saluti« szót a leíró kifejejtette.

²⁾ Ugyanezen példányból az »adfestum« szavak ki vannak fejejtve.

que et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in partialibus eorum comitiis ad festum sancti Georgii martiris in ciuitate Alba Julia 1621 indictis conclusi.

Megértettük nagyságos urunk az mi kegyelmes urunk királyunk ő felsége Nagyságod által közinkben küldött klgmes propositióját, melyből nyilván látjuk, minémű szorgalmatos gondja légyen ő felségének távollétében, és ennyi számtalan sok gondjai között is szegény hazánknak békességes megmaradására; kiért mi is országul ő felségének mint kegyelmes urunknak királyunknak ajánljuk hűséges szolgálatunkat, könyörögvén ő felségének aláztatson, ezután is ezen kegyelmes gondviselését ne vonja meg tőlünk.

(1) Mivel penig minden birodalmok és hatalmasságok istentől vadnak, és minket is igaz ítéletéből az török birodalom alá vetett, az ő felsége kegyelmes propositiója szerint mindennek előtte legszükségesbnek ítéljük lenni, miképpen az mi jó emlékezetű eleinknek szokások szerint az portának kedvét kereshessük, és annak contentálására ő felségét elégségesse tehessük. Igértünk azért ő felségének minden portai szükségeknek bételjesítésére kapu szám szerint fl. 12. ily ok alatt, hogy ez esztendőben ő felsége a Fejérvárhoz való gratuitus laborral bennünket ne bántson, annak felette, hogy az mely pénz közön-ségesképpen ez országban jár, az ő felsége exactoritól is elvé-tessék. Mely adónak felének bészolgáltatása ad primum diem Junii, felének penig ad 1 Julii légyen. Könyörögvén ő felségének mint kegyelmes urunknak, ő felsége szegény kösségünknek számtalan fogyatkozását megtekintvén, vegye kegyelmesen tőlünk.

Mely terehviselésre az magyarországi uraink s atyánkfiái is ígérk magokat ea tamen conditione, hogy az pótura ő kegyelmektől elvé-tessék, mivel sohul az partiumokban egyéb pénz nem forog köztök.

Ezen terehviselésre ígérk az szász uraink s atyánkfiái is magokat.

(Az székelv uraink s atyánkfiái is penig, az miképpen az segesvári gyűlésben, azonképpen mostan is, az császár adájában ígérnek egy-egy forintot minden jobbágytól, affélétől, kik az zászló alól elállván házastól örökségestől jobbágyásra

adták magokat, melyet ő kegyelme a császár adájában minden esztendőben egyszer-egyszer praestálnak.) ¹⁾

Kolosvár ad	fl. 1000.
Egeres	fl. 150.
Nagy-Almás	fl. 25.
Abrugybánya	fl. 150.
Udvarhely	fl. 150.
Kézdi-Vásárhely	fl. 150.
Sepsi-Szent-György	fl. 100.
Ilyefalva	fl. 100.
Kismaria	fl. 150.
Fejérvár	fl. 100.

(2) Noha pedig nagyságos urunk nem kevés és ugyan keserves panaszkodásink is volnának, kiket ő felsége eleibe kellene terjesztenünk, kiváltképpen pedig az jobbságának megadása felől, kiket ő felsége minden helyekben lévő tisztartai egynéhányszor írott és ő felségétől confirmáltatott articulusok ellen nem hogy megadnák, de most is naponként inkább befogadják és megtartják, az szász uraink között pedig az postáknak és dézmásoknak illetlen magokviselése felől: mindazonáltal az üdönek állapotját tekintvén ezeket mostan hátrahagyjuk. Könyörgünk ő felségének mint kegyelmes urunknak, királyunknak, ő felsége eddig való articulusinkat kegyelmesen tartassa meg, és mindenütt való tisztartóknak az jobbságoknak kiadása felől méltóztassék serio parancsolni, az postáknak és dézmásoknak insolentiájokat is per opportuna remedia tolláltatni.

(3) Noha mindentféle violentiákról generalis gyűlésben végeztetett articulusok vadnak, de bizván annak hosszas processusában némelyek mindentféle violentiákat tartóztatás nélkül exerceálnak, és vagy occupatiókat vagy egyéb violentiákat patrolván és az székekben conuincáltatván azokért parancsolatot extrahálnak, és azokat transmittáltatják in graue praeiudicium partis laesae. Hogy azért az sok violentiák refrenáltassanak, végeztük, hogy ennekutánna se az vármegyében, sem pediglen az székelységen, aztíle violentiákból emergált causák, melyek ő felsége kimeneteli után ratione talium violentiarum estenek volna, az tisztartók sub amissione officii etiam mandato suae serenitatis interueniente ne transmittálják külföldben, hanem ha occupationis vagyon, bonis occupatis prius actori restitutus transmittáltassék; ha pedig nem, aliarum violentiarum, verberationis scilicet, vulnerationis et similium volna az causa, in

¹⁾ Az székelylek adózására vonatkozó ezen pont az eredeti példányban ki van törölve.

bonis facta executione, quoad caput transmissióban becsássák; mely constitutióink duráljon addig, míg az időhöz képest különbet végezhetünk felőle.

(4) Végezetére mivelhogy mind innen az erdélyi birodalomból Magyarországhban s mind pedig Magyarországhból ide sokaknak jobbágyok elmentenek: végeztük országúl, hogy mi is azoknak kiadásában az magyarországi uraink s atyáinkfiai az elmúlt Beszterczebányán lévő gyűlésében végeztetett articulus, mely ezképpen van: In facto fugitiuorum colonorum ex Transyluania in Hungariam et e contra proficiscentium, pro conseruanda bona vicinitate, status et ordines regni talem repetitionis breuem modum censent et statuunt, ut talis fugitiuus colonus per dominum terrestrem, aut nomine eius per hominem suum ad id destinatum, ab eorum, sub quo reperietur et esset, medio unius iudicis nobilium et alterius jurati assessoris illius comitatus, in quo moram ageret et inhabitaret, repetatur. Qui si redditus et restitutus fuerit simpliciter, bene quidem, alioquin iidem iudex nobilium et juratus assessor competentem et de iure regni obseruari solitum terminum praefigat, quo adueniente partem utramque audiat, et ex allegationibus et responsionibus partium comprobato eo, quod fugitiuus eius, qui eundem repetit, colonus fuerit, literis eiusdem comitatus, ex quo aufugit, testimonialibus, id quod jus et justitia dictauerit, pronuncietur, talemque fugitiuum colonum, si iuris erit, sub poena in articulis expressa restituere, nulla ulteriori in comitatum admissa appellatione, hac tamen conditione, ut domini transyluani articulo hoc procedere non possint prius, nisi dum in Transyluania quoque similis pro incolis regni Hungariae conseruetur articulus, observáljuk.

Nos itaque praemissa huiusmodi condignae petitioni dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluaniae et partium Hungariae eidem annexarum nos accomodare volentes, praemissos vniuersos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta per suam regiam maiestatem ratificantes et confirmantes, usque ad ratificationem, confirmationem et approbationem eiusdem suae maiestatis, ratos, gratos et accepta habentes, pro praesenti autoritate et functione nostra approbauimus, ratificauius et confirmauius, offerentes nos et obligantes, quod nos vniuersa et singula in eisdem contenta, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tempus infra praemissum conditioneque sub praemissa, tam nos ipsi quoque obseruabimus, quam autoritate et functione nostra praemissa per

alios quoslibet vbique in ditione suae regiae Maiestatis transylvanica et partibus Hungariae eidem subiectis observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae, die vigesima nona mensis Aprilis, anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo.

(Eredeti hiteles példánya, melynek alján a rá nyomott peccsétnek most már csak nyoma látszik, az *erd. Múzeumban* (Mike Sándor gyűjteményében.)

XCIV.

1621. május 21.

Bethlen István rendelete a szászokhoz hadak fogadlása ügyében.

Postulata sacrae regiae Maiestatis domini domini clementissimipro patriae huius charissimae totiusque gentis hungaricae salute et conseruatione ab uniuersitate Saxonicae nationis ad praesens summe necessaria eisdem proposita.

1. Kiván ő felsége magyar gyalogot Nro 600, kiket valamint ő kegyelmek megfogadhatnak, abban ő felsége semmi ellent nem tart. Ezeknek ki(vüle) ő felsége minden tiz gyalogra egy-egy négy ökrű szekeret lisztel és egyéb éléssel megrakva.

2. Ha penig az magyar gyalognak szerét nem tehetnék ő kegyelmek, kívánja ő felsége, hogy három hóra hatszáz gyalognak való hópénzt küldjenek ő kegyelmek ez mostani expedióira bizonyos magok fizető mesterétől, ki az szerént fizessen meg annak az gyalognak, a kiket ezek helyett ő felsége ott kün kerestet, ki így fizessen egy-egy hóra:

Hadnagynak	fl. 16.
Tizedesnek	fl. 4.
1 vicehadnagynak . .	fl. 8.
Zászlótartóknak . .	fl. 4.
Dobosnak	fl. 4.
Közlegénnek	fl. 3.

Igy is penig az tiz-tiz legénre s egy-egy négy ökrű szekérrel, éléssel megrakva, és egy-egy sátort kíván ő felsége a hópínz mellett.

3. Az ő felsége maga szükségére peniglen az egész fundus regiustól 60 vasas erős kötözött szekeret, jó kasos és gyékénynyel borított ernyős szekereket nyolcz-nyolcz ökrrel,

kiket maga majorságiból rakat ő felsége meg. Datum Albae Juliae die 21. Máÿ, anno domini 1621.

Stephanus Bethlen m. p.

(P. H.)

(Eredetije a százsz nemzeti levéltárban 266. sz.)

XCv.

1621. szept. 30—oct. 8.

A fehérrári országgyűlés törvényei.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar comitatum Hunyadiensis et Maramarusiensis supremus ac perpetuus comes, serenissimae electae regiae Majestatis ac domini domini Gabrielis dei gratia electi Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. regis Transsylvaniae principis et Siculorum comitis intimus consiliarius, ac praedicti regni Transsylvaniae gubernator etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum praedictus serenissimus rex dominus noster clementissimus publicae gentis hungaricae quieti, avitaeque libertati, nec non patriarum legum restaurationi sedulo invigilando ad partialia comitia dominorum procerum et magnatum, universorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum eisdem per suam Majestatem ad 30. diem mensis Septembris anni praesentis 1621. hic in civitate Alba Julia indicta, celebranda personaliter venire nequiverit, nos cum plenaria autoritate eisdem comitiis praeficientes eidem domini proceres et magnates, universique status et ordines trium nationum regni Transsylvaniae ac partium Hungariae eidem annexarum in praescriptis comitiis congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infra scriptos articulos in eisdem comitiis communibus votis et suffragiis parique animi ipsorum consensu conclusos; rogantes nos debita cum instantia ut universos et singulos eos articulos, universaque et singula in eisdem contenta, usque ad ratificationem, acceptationem et confirmationem suae regiae Majestatis, autoritate nostra hac in parte a sua regia Majestate nobis attributa, ratos, gratos et accepta habentes, ratificaremus, acceptaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium

Hungariae eidem annexarum in partialibus eorum comitiis ad 30. diem mensis Septembris proxime praeteritum in civitate Alba Julia indictis conclusi anno domini 1621.

Megértettük nagyságos uram az mi kegyelmes urunknak Nagyságod által közinkben küldött propositiójából, minémű nagy gondviselése legyen ő felségének országúl reánk, hogy mind ennyi gondos szorgalmatossági között is nemhogy szegény hazánk ő felsége előtt feledékenységekben volna, de sőt inkább minden úton és módon nyugodalmunkra és csendes békességben való megmaradásunkra igyekezik. Kiért mi is országúl mint kegyelmes urunknak hívséges szolgálatunkat ajánljuk, könyörögvén azon, hogy ennekutána is hasonló atyai kegyelmes gondviselését ne vonja meg tőlünk.

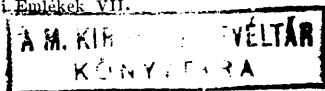
(1) Az mi azért ő felsége abbeli propositióját illeti, hogy a fényes portára való adónak jóféle pénzűl alkalmasb megszerzésére nézve contributióknak terminusit transponálván megváltoztassuk, és az portára való adót Szent Mihály napban az ő felsége udvara tartására valót penig viceversa Szent György napi gyűlésünkben vessük fel, mely contributióknak inversiójára és transponálására, noha az uraknak beteges állapotjok miatt való közöttünk nem létekért gyűlésünknek is partialis voltaért egyáltalában nem mehettünk; mindazonáltal látván szegény hazánknek mostani súlyos állapotját, holott isten után derekasb megmaradásunkat magunk is az ő felsége kegyelmes propositiójának continentiaja szerint az fényes portának kedve keresésében ítéljük és tudjuk is lenni: semminémű impedimentumokra sok rendbéli fogyatkozásainkra az elmúlt nyári sok fizetésünkre és szegénységink marhájoknak isten ostorából való elhalására nem nézhetünk, hanem hogy ő felségét javunkra és megmaradásunkra néző szükségének véghezvitelére elégséggé tegyessük, az mennyire isten reá segít bennünket, ígérünk ő felségének kapuszámunkról tíz-tíz forintot, felét az jövendő Szent Miklós napjára, felét pedig ad festum Epiphaniarum domini beszolgáltatni ea conditione, hogy isten azt adván érnünk, az jövendő Szent György napi gyűlésünkben bennünket ő felsége felette ne terheljen, könyörgünk ő felségének, látván ennyi inségünket, vegye elég neven tőlünk. Az magyarországi uraink s atyáinkfiai is ezen terhelviselésre ígérnek magokat de ea conditione, hogy az poltura tőlök indifferenter elvétessék, mivelhogy az partiumokban egyéb pénz nem is forog közöttök. A szász uraink is hasonlóképpen ezen terhelviselésre ajánlják magokat. A székely uraink atyáinkfiai is, ha kiknek ő kegyelmek közül az lakságon jószágok vagyon.

Kolosvár ad	flor. 600.
Bánffi Hunyad	flor. 100.
Abrug-Bánya	flor. 100.
Kis-Marja	flor. 100.
Kézdi Vásárhely	flor. 100.
Udvarhely	flor. 100.
Vizakna	flor. 100.
Fejérvár	flor. 100.
Sepsi Szt. György	flor. 75.
Illyefalva	flor. 75.
Egeres	flor. 50.
Nagy-Almás	flor. 25.

(2) A székely uraink s atyáinkfiak dolgát a mi nézi, jól emlékeznek ő kegyelmek a segesvári gyűlésben töltött magok ígéretéről, melyet hogy ő kegyelmek eddig nem praestáltak, oka semmi nem volt egyéb, hanem érezvén ő kegyelmek magoknak a soldos adásokban való sok költségeket, mind pedig nagy részént személyek szerint való szolgálatjokat is ő felsége mellett, ezen dologról arra választatott fő atyjokfia által ő felségét megtalálták, kiről ő felsége is maga kegyelmes resolútióját generalis gyűlésünkre rejiciálta és halasztotta volt és mind ez ideig is úgy kellett in pendent maradni, mindazonáltal látván ő kegyelmek is szegény hazáinknak mostani állapotját, ha miben az előszámolt okokból méltó mentségek lehetne is, mind hátrahagyják s ő kegyelmek is ad praedictum Epiphaniarum diem úgymint mostani contributióknak beszolgáltatásának utolsó terminusára a segesvári arról való articulushoz continentiaja és az ő felsége connumeráltatása szerint minden zászló alól kiállott jobbágyokért külön-külön azaz 1 forintot praestaltatják és egyszersmind be is szolgáltatják a császár portájának contentálására.

(3) Az fejérvári gratuitus labornak praestálása mivel generalis gyűlésünket concernálja, ha isten csendességben megtart és az jövőendő gyűlésünket adja érnünk, minthogy szükséges épületnek látjuk és tudjuk, akkor örömet deliberálunk felőle.

Nos itaque hujusmodi condignae petitioni dominorum regnicularum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum accommodare volentes praescriptos universos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, pro praesenti auctoritate et functione nostra approbavimus, ratificavimus

et confirmavimus offerentes nos et obligantes benevole, quod universa et singula in eisdem contenta in omnibus suis punctis et clausulis tempus infra praemissum, conditioneque sub praemissa tam nos ipsi observabimus, quam etiam autoritate functionis nostrae, praemissa omnia per alios quoslibet ubivis in ditione s. r. M. Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum existentes observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Albae Juliae die 5-ta Octobris, anno domini 1621.

Stephanus Bethlen m. p.

(Az akademia birtokában levő Halmágyi-féle gyűjteményből.)

TARTALOM.

XIX. fejezet. 1614—1621.

	Lap.
1614. szept. 27—okt. 5. Gyulafehérvári országgyűlés	3
» nov. 1. Tábori országgyűlés Lippán	12
1615. május 3—18. Gyulafehérvári országgyűlés	15
» jul. 23—26. Kolosvári országgyűlés	25
» aug. 16. Gyulafehérvári országgyűlés	28
» szept. 27—okt. 7. Kolosvári országgyűlés	31
» december 1. Kolosvári országgyűlés	34
1616. ápril 17—máj. 7. Fejérvári országgyűlés	38
» jun. 24—jul. 3. Alvinczi országgyűlés	47
» jul. 18. Szamosfalvi országgyűlés	54
» okt. 9—nov. 6. Segesvári országgyűlés	58
» december 24. Váradi országgyűlés	64
1617. május 4—23. Fejérvári országgyűlés	69
» november 1—10. Kolosvári országgyűlés	75
1618. ápril 12—25. Fejérvári országgyűlés	84
» okt. 4—21. Kolosvári országgyűlés	92
1619. május 5—26. Fejérvári országgyűlés	97
1620. ápril 5—20. Fejérvári országgyűlés	105
» szept. 29—okt. 5. Fejérvári országgyűlés	119
1621. ápril 24—29. Fejérvári országgyűlés	121
» szept. 30 okt. 8. Fejérvári országgyűlés	121

Törvények és Okiratok.

I. 1614. jul.—aug. A linezi alkudozásokra vonatkozó iratok	123
II. 1614. szept. 1. Bethlen Forgácsnak : a török hadak gyüleke- zése ügyében	170 ✓
III. 1614. szept. 19. A lippaiak sürgetik Forgács Zsigmondot segélyadásra	172
IV. 1614. szept. 21. Thurzó Forgácsnak : a linezi alkudozások szerencsés eredményét tudatja	174

140 ✓
178—
—

	Lap.
V. 1614. szept. 26. Pernyeszi Zsigmond Dóczynak: tudatja, hogy Rhédey F. a váradi hadakkal mustrát tartott . . .	175
VI. 1614. szept. 27. A fejevári országgyűlésről Forgácsnak írt levelek, melyek a biztosok kiküldését sürgetik . . .	177
VII. 1614. szept. 27—okt. 7. A fehérvári országgyűl. törvényei	180
VIII. 1614. okt. 14. Nagy Balázs hajdúkapitány menti a török területen elkövetett portyázásokat.	189
IX. 1614. november 7. Károlyi Mihály Forgács Zsigmondnak Lippa ügyében	190
X. 1614. decz. 3. Bethlen Thurzóhoz: a lippai ügyben a biztosok leküldését kéri.	192
XI. 1614. decz. 5. Forgács Dóczynak: Lippa állásáról tudósítja	195
XII. 1614. decz. 10. Kendy Dóczyt sürgeti, hogy Bethlen ellen küldjön híreket	196
XIII. 1614. december eleje. Egy titkos tanácsos (tán Molart) véleménye az erdélyi ügyekről s a Bethlennel folytatandó alkudozásról	196
XIV. 1615. jan. 4—14. Levelek Bethlen Gábortól a Homonnai-féle mozgalom ügyében	200
XV. 1615. jan. 8. A bécsi kormány szövetkezése Homonnaival Bethlen ellen	204
XVI. 1615. jan. 18. Bethlen Gábor hadfölkelést hirdet	209
XVII. 1615. jan. 24—febr. 5. A magyar államtanács tárgyalásai a Bethlennel megkezdendő béketárgyalások ügyében	211
XVIII. 1615. febr. 1. Dóczy a császárnak Bethlenről híreket ír	238
XIX. 1615. február 22. Bethlen Gábor teljhatalmu megbízása a császári követekkel tartandó értekezletre kijelölt követek részére	240
XX. 1615. márcz. 10. Jelentés a visszakövetelt várak ügyében.	241
XXI. 1615. márcz. 16. Mátyás Darócynak átküldi a Bethlen számára írt leveleket	243
XXII. 1615. ápril 8. A nádor Dóczynak: a nagy-szombati alkudozásokról	244
—XXIII. 1615. máj. 6—17. A nagy-szombati kiegyezés	245
XXIV. 1615. május 3—19. A gyula-fejérvári országgyűlés törvényei és irományai	249
XXV. 1615. máj. 17. Utasítás az Erdélybe, a nagy-szombati béke végrehajtására kinevezett biztosok számára	262
XXVI. 1615. máj. 19. Starzer Mihály konstantinápolyi nagykövet Molarthoz intézett leveléből	264
XXVII. 1615. jul. 16. Huszt várának visszbocsátására vonatkozó okirat	266
XXVIII. 1615. jul. 27. Bethlen G. Forgács Zs. kassai kapitánynak a lippai ügyekről	267

XXIX.	1615. aug. 12. A császári biztosok jelentése az elfoglalt várak visszaadásáról	270
XXX.	1615. szept. 27—okt. 13. A kolosvári országgyűlés határozatai	277
XXXI.	1615. szept.—1616. jan. Homonnay Bethlen által elfogott iratai	289
XXXII.	1615. okt. 4. Mátyás Bethlennek Lippp és Jenő ügyében	296
XXXIII.	1615. november 14. Mátyás kinevezi a biztosokat a kolosvári octavalis terminusra	296
XXXIV.	1616. jan. 5. Mátyás Daróczynak : az erdélyi ügyekben	297
XXXV.	1616. jan. 26. Bethlen Gábor a nádornak : vádat emel Homonnay fondorlatai ellen	298
XXXVI.	1616. febr. 4. Bethlen Gábor II. Mátyásnak : Homonnai támadási törekvéseiről részletes adatokat közöl	307
XXXVII.	1616. febr. 9. A szászok tiltakozása, hogy a Homonnai-féle lázadásban részök volna	312
XXXVIII.	1616. febr. 20. Forgács Zs. Dóczynak : a Homonnay-féle mozgalmakkal szemben tanusítandó magaviselete iránt	315
XXXIX.	1616. febr. II. Mátyás Homonnai Györgyöt elkövetett békeháborításaiért maga elébe idézi s minden további zavargástól letiltja	316
XL.	1616. ápril 30. Forgács a nádornak : Homonnai mozgalmairól	317
XLI.	1616. márcz. 28. Meghívó az ápril 17. fejevári országgyűlésre	319
XLII.	1616. ápril 17—máj. 8. A fejevári országgyűlés törvényei és irományai	320
XLIII.	1616. május 11. Bethlen Gábor felhívása a hajdukapitányokhoz	335
XLIV.	1616. május 23. Rhenner levele a szászokhoz, és Homonnai utasítása a beütő csapat számára	337
XLV.	1616. máj. 28. Ali budai basa Bethlennek Homonnai felkelése ügyében	342
XLVI.	1616. május 27. Dóczy tudósítása az erdélyi ügyekről	346
XLVII.	1616. jun. 13—17. Tudósítások a konyárdi csatáról	347
XLVIII.	1616. jun. 21—22. Az alvinczi tábori országgyűlés levelei Thurzóhoz és Homonnaihoz	352
XLIX.	1616. jun. 27. Thurzó nádor Bethlennek : a Homonnai-féle mozgalmak iránt meg akarja nyugtatni	361
L.	1616. jul. 7. Sarmasági Zsigmond Thurzónak : menekülése történetét elmondja	363
LI.	1616. julius 18. Bethlen válasza a kassai országgyűlés átiratára	367

	Lap.
LII. 1616. július 22—23. Pernyeszi tudósításai a kolosvári országgyűlésről	369
LIII. 1616. szept. 14. Meghívó a segesvári országgyűlésre	372
LIV. 1616. október Bethlen pápenslevele a hajduk fogadása ügyében	373
LV. 1616. okt. 16. Bethlenre vonatkozó tárgyalások a prágai udvarban	374
LVI. 1616. okt. 10—18. Homonnai felkelésére vonatkozó irományok.	378
LVII. 1616. októb. 9—nov. 7. A segesvári országgyűlés irományai	386
LVIII. 1616. nov. 4. A hajduk beütésére vonatkozó iratok	403
LIX. 1616. nov. 8. Bethlen a nádorhoz: a hajdúk beütetése ügyében	408
LX. 1616. nov. 29. A kővári kapitány Dóczynak: kérdést tesz a hajdú mozgalmakról	413
LXI. 1616. decz. 9. Egri István Thurzónak Bethlen mozgalmairól	414
LXII. 1616. decz. A Bethlen részéről várt támadások ellen tett készülétek	415
LXIII. 1617. jan. 5. Forgács Zsigmond biztosító levele Bethlen Gábor követe részére	420
LXIV. 1617. jan. 30. Dóczy Molartnak: mentegeti magát Bethlen vádjai ellen	422
LXV. 1617. márcz. 6. Bethlen Gábor megbízó levele követi számára.	423
LXVI. 1617. márcz. 14—16. A bécsi tárgyalások	425
LXVII. 1617. máj. 6. Meghívó a fehérvári országgyűlésre	430
LXVIII. 1617. máj. 4—23. A fehérvári országgyűlés irományai	431
LXIX. 1617. jun. 16. Bethlen Gábor hadfölkelést hirdet	438
LXX. 1617. jun. 18. Bethlen Gábor levelei a nagy-szombati alkudozások ügyében	439
LXXI. 1617. jul. 20—aug. 2. A második nagy-szombati békealkudozások okiratai	442
LXXII. II. Mátyás Bethlen Gábornak: eddigi magatartásáért szemrehányásokat tesz	470
LXXIII. 1617. nov. 1—10. A kolosvári országgyűlés okiratai	472
LXXIV. 1618. márczius 23. II. Mátyás Napragynak Kowachoczy küldetése ügyében	475
LXXV. 1618. ápril 12—25. A szebeni országgyűlés iratai	476
LXXVI. 1618. máj. 20. Ankreiter Mihály jelentése Dóczynak Bethlen váradi tartózkodásáról	484
LXXVII. 1618. jun. 21. Bethlen G. Michne vajdának: követséget és csapatokat küld hozzá	485

	Lap.
LXXVIII. 1618. okt. 4—21. A kolosvári országgyűlés törvényei.	486
LXXIX. 1619. febr. 11. Bethlen levele Dóczyhoz a vele leendő találkozás ügyében	493
LXXX. 1619. márcz. 11—27. A n.-károlyi értekezletre vonatkozó jelentések és irományok	494
LXXXI. 1619. Meghívó a május 5-iki országgyűlésre	509
LXXXII. 1619. ápril 29. Bethlen Dóczynak: Jenő ügyében közbenjárását kéri a királynál	509
LXXXIII. 1619. május 5—26. A fejérvári országgyűlés törvényei és irományai	511
LXXXIV. 1619. jul. 18. Bethlen Dóczynak: találkozásáról Károlyival	531
LXXXV. 1619. aug. 7. Dóczy Bethlennek: mentegeti magát Bethlen vádjai ellenében	532
LXXXVI. 1619. szept. 12. Bethlen a szebeni tanácsnak: sikereiről értesíti.	536
LXXXVII. 1620. márcz. 2. Meghívó az ápril 5-iki országgyűlésre.	537
LXXXVIII. 1620. ápril 5—20. A fejérvári országgyűlés törvényei.	538
LXXXIX. 1620. augusztus 30. Bethlen István hadak fogadásáról intézkedik.	546
XC. 1620. szept. 29.—okt. 7. A fejérvári országgyűlés törv.	547
XCI. 1620. szept. 29. Bethlen Gábor Bethlen Istvánnak: Gratiano moldvai vajda elpártolása ügyében	551
XCH. 1620. decz. 22. Bethlen Istvánnak a hadsereg élelmezése ügyében kiadott rendelete	552
XCHH. 1621. apr. 24—29. A fejérvári részleges országgyűlés törvényei	554
XCIV. 1621. május 21. Bethlen István rendelete a szászokhoz hadak fogadása ügyében	558
XCV. 1621. szept. 30—okt. 8. A fejérvári országgyűlés törvényei	559

374-395, 425, 439, 475,
nemel 415, 422,

IGAZITANDÓ.

63. l. alólról 14. sor »Oct.« h. olv. »Nov.«

82. l. felülről 8. sor »február 25« h. olv. »szept. 24.«

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA